

T.C.
İSTANBUL UNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSRARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

BALKANLAR'DA BARIŞ OLUŞTURMADA DİPLOMASİ VE KUVVET
KULLANMA: BOSNA VE KOSOVA'DA SAVAŞI SONA ERDİREN BARIŞ
KONFERANSLARINA AİT KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA

Drenusha KAMBERİ

2502130468

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. Ahmet ÖZTÜRK

İSTANBUL - 2023

ÖZ

BALKANLAR'DA BARIŞ OLUŞTURMADA DİPLOMASİ VE KUVVET KULLANMA: BOSNA VE KOSOVA'DA SAVAŞI SONA ERDİREN BARIŞ KONFERANSLARINA AİT KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA

DRENUSHA KAMBERİ

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılması, Balkanlar'da barışı korumanın çok sorunlu olacağını açıkça ortaya koymuştur. Bosna-Hersek'te barışın sağlanması, birkaç barış girişiminin yıllardır başarısız olduğu çok zorlu bir süreci içermektedir. Uluslararası toplumun barışçıl yollarla savaşı sona erdirmek için ısrar etmesine karşın, savaş halindeki tarafların eş zamanlı olarak barış anlaşmasını kabul etmeye istekli oldukları ana ulaşmak çok zor olmuştur. Tüm tarafların anlaşmaya varmasındaki dönüm noktası 1995 yılında gerçekleşmiştir. Srebrenitsa soykırımı ve Markale katliamından sonra arabuluculuk sürecinin içinde bulunduğu ortam önemli ölçüde değişmiştir. Bosna Hersek örneğinde olduğu gibi Kosova'da durumun tırmanışa geçmesi, üçüncü tarafların çatışmanın çözümüne yönelik müdahale koşullarını değiştirmiştir. Temas Grubu, Ocak 1999'da Kosova'da barışın sağlanmasının ancak tüm ilgili tarafların bir yerde toplanması ve Belgrad ile Priştine üzerindeki baskının artırılmasıyla sağlanabileceği sonucuna varmıştır. Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı'nın gerçekleştiği koşullar ve barış anlaşmalarının imzalandığı ortam oldukça eleştiri almıştır. Savaşta tarafların çoğu, barış yapma sürecini, özgür iradelerinin ciddi biçimde sınırlandırıldığı zorlama gibi nitelendirmiştir. Barışçıl araçlar ve kuvvet kullanımı, Bosna-Hersek'te ve daha sonra Kosova' da savaşın sona ermesinde kullanılan iki araç olmuştur.

Kamuoyunda Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı dahilindeki barış görüşmelerine dair bilginin çok sınırlı olması nedeniyle, bu konferanslar sırasındaki arabuluculuk süreci ve olgunluk anı üzerine yapılan çalışmalar akademik literatürde nadirdir. Ayrıca verilerin çoğu devlet sırrı niteliğindeki belgeler olarak kabul görmeyi sürdürmektedir. Bu doktora tezi ise özellikle Bosna Hersek'teki ve Kosova'daki arabuluculuk süreçlerinin

gerçekleştirdiği çevre ve zamanlama koşullarını incelemek suretiyle, barışı koruma ve barışı inşa etme temalarından ziyade, yalnızca barış yapımı temasına odaklanmaktadır. Dolayısıyla, bu tezin kapsamı Balkanlar bölgesiyle sınırlı ve Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı ile ilgili faktörleri ele almaktadır; ön müzakereler ve masa başı müzakereler dönemini içermektedir.

Bu çalışmanın amacı, uluslararası toplumun Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar'da belirli bir barış yapma modeli geliştirip geliştirmediğini incelemektir. Uluslararası toplumun Srebrenitsa soykırımı ve Raçak katliamı sonrasında Bosna Hersek'te ve devamında Kosova'da savaşı sona erdirmeye çabalarını büyük ölçüde ve hızla yoğunlaştırma pratiği, bu amacın temel saikidir. Ayrıca, Bosna Hersek'te yaşanan soykırımın ve Kosova'daki katliamın önüne geçilememesinin ardından, Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı için girişimler başlatılmıştır. Bu doktora tezinde iki ana soru yer almaktadır: Barışın gerçekleştiği ortam, Dayton Barış Anlaşması ve Rambouillet Barış Anlaşması'nın sonuçlarını nasıl belirlemiştir? ve Bosna-Hersek ve Kosova örneklerinde zamanlama barış yapımı modellerini nasıl belirlemiştir? Tezin araştırma problemi ile ilgili erişilebilir birincil ve ikincil kaynakların analiz edilmesinin ardından, uluslararası toplumun hem Dayton hem de Rambouillet Barış Konferanslarını düzenleme konusunda neredeyse tek tip bir yaklaşıma sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Uluslararası toplum, Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı öncesinde ve süreç boyunca olgunluk anını sürdürmek çok belirleyici olmuştur. Vaka çalışmaları sayesinde, Karşılıklı Zarar Veren Çıkmaz durumunun savaştan tarafların barış konferansı davetlerine olumlu yanıt vermesini sağladığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Barış Yapımı, Dayton Barış Konferansı, Rambouillet Barış Konferansı, Karşılıklı Zarar Veren Çıkmaz, Diplomasi, Kuvvet, Balkan

ABSTRACT

DIPLOMACY AND FORCE IN PEACEMAKING IN THE BALKANS: COMPARATIVE STUDY FROM THE PEACE CONFERENCES ENDING THE WAR IN BOSNIA AND KOSOVO

DRENUSHA KAMBERI

Dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia made clear that peacekeeping in the Balkans will be very problematic. Peacemaking in Bosnia and Herzegovina it was a very demanding process where several peace initiatives failed for years. Despite the fact that international community insisted by peaceful means to end the war it had been very challenging to reach the moment when at the same time all parties in war were eager to accept the peace agreement. After the Srebrenica genocide and Markale massacre context under which mediation process took place changed significantly. Similarly like in the case of Bosnia and Herzegovina, escalation of the violence in Kosovo changed the context of the third party intervention in conflict resolution. In January 1999, Contact Group concluded that peacemaking in Kosovo can be achieved only by gathering all relevant parties in one place and by intensifying pressure over Belgrade and Prishtina. Conditions under which were convened the Dayton Peace Conference and the Rambouillet Peace Conference and the environment under which were signed the peace agreements received a lot of criticism. Most of the parties in war characterized the process of peacemaking like coercion where it was seriously limited their will. Peaceful means and use of force were two instruments used in ending the war in Bosnia and Herzegovina and later in Kosovo.

In the academic literature studies on the context of the mediation process and the ripe moment during the Dayton Peace Conference and Rambouillet Peace Conference are rare mainly because the information about the peace talks within these conferences have been very limited for the public opinion. Most of the data continue to be considered as classified state documents, too. This PhD thesis it is focused only on the theme of the peacemaking and not in the peacekeeping and peace-building, particularly examining the circumstances related to the context and timing on which the mediation processes in Bosnia and Herzegovina and Kosovo took place. As such, the scope it is limited to the region of the Balkans, address the factors related to the

Dayton Peace Conference and the Rambouillet Peace Conference and includes the period of the prenegotiations and around the table negotiations.

The purpose of this study it was to examine whether international community developed a specific model of peacemaking in Balkans after the Cold War. The main reason behind this objective lay into the practice of the international community to intensify to a great extent and rapidly the efforts to end the war in Bosnia and Herzegovina and later in Kosovo after the genocide in Srebrenica and the massacre in Račak. In this PhD thesis are set two central questions: How the environment in which took place peacemaking determined the conclusions of the Dayton Peace Agreement and the Rambouillet Peace Agreement? and How timing determined the patterns of peacemaking in the case of Bosnia and Herzegovina and in Kosovo? After analyzing the accessible primary and secondary resources relevant to the thesis research problem it is concluded that international community had have almost an uniform approach in convening the Dayton Peace Conference and the Rambouillet Peace Conference. International community it was very decisive to maintain the ripe moment, prior and during the Dayton Peace Conference and the Rambouillet Peace Conference. From the case studies it is concluded that being in Mutually Hurting Stalemate made parties in war to respond positively to the invitations for the peace conferences.

Key words: Peacemaking, Dayton Peace Conference, Rambouillet Peace Conference, Mutually Hurting Stalemate, Diplomacy, Force, Balkans

ÖNSÖZ

Bir metafor olarak Balkanların “barut fıçısı” olarak nitelendirilmeye devam etmesinin nedenleri arasında, savaşa dönüşen devletler arası ve/veya devlet içi çatışmalar sıklıkla yer almıştır ve bu durum hala ilgi odağıdır. Bu tezin yazarı olarak bölgede doğmuş ve yaşamış olmak, akademik gelişimime katkı sundu. Ülkemde ve çevremde pratikte sürdürülebilir barışa yol açabilecek teorik çözüm arayışları ve beni bu konulara yönelten merak, kamu yönetimi alanında lisans ve ardından diplomasi yüksek lisans eğitimimi alma kararında etkili oldu. İstanbul Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler üzerine doktora çalışmaları yaptığım sırada, özellikle Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı ile birlikte, çatışma çözümlerine ilişkin daha derinlemesine araştırmalara yönelik bir ilgi uyandı. Kişisel ve akademik geçmişimin yanı sıra, konuya olan ilgim dolayısıyla, yabancı değil uluslararası bir öğrenci olarak, İstanbul'da geçirdiğim yıllara duyduğum minnettarlığın bir göstergesi olarak, Türkçe akademik literatüre mütevazı de olsa katkıda bulunmak benim için büyük önem taşıyor.

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tanışma onuruna eriştiğim tüm hocalarıma en derin şükranlarımı sunuyorum. Bu doktora tezinin son haline gelmesini sağlayan anlayışları, teşvikleri ve çok değerli tartışmaları için özellikle danışman komite üyesi Prof. Dr. Haluk Alkan'a ve danışmanım Prof. Dr. Ahmet Öztürk'e teşekkürlerimi sunuyorum. Bu tezin son taslağında oldukça yardımcı olan Doç. Dr. Arzu Al'a da anlayışı ve katkıları için minnettarım. Bu akademik yolculukla ilgili prosedürler konusunda Gül Hanım ve Necdet Bey tarafından gösterilen misafirperverliğin ve sabrın da hakkını vermeliyim.

YTB burslusu olmak benim için ayrı bir ayrıcalık ve sorumluluk oldu. Verilen güven sayesinde geçmiş akademik başarılarımı göstermeyi ve aynı zamanda bu başarıların ötesine geçebilmeyi, ahlaki ve mesleki bir zorunluluk olarak hissettim. Ayrıca, dünyanın dört bir yanından gelen genç ve azimli öğrencilerle İstanbul'da buluşmak, gelecekte de yakın profesyonel ve akademik işbirlikleri ile güçlendirilebilecek uzun süreli dostluklar kurmak ve çevrenmek bana sunulan büyük bir fırsattı.

Ailemin güveni, inancı, cesareti ve fedakarlıkları, başarılarımın üzerinde yükseldiği ve büyüdüğü temel yapı taşı oldu. Her birinin varlığı ve gösterdikleri koşulsuz sevgi ve destek, hayatımın dört temel dayanağını temsil ediyor. Bu doktora tezini annem Fariye, babam Bayram, ağabeyim

Gojart ve El Goul'a ithaf ediyorum. Tüm engelleri ve zorlukları aşma gücünü ve kararlılığını bana bahşettiği için de her şeyden önce Allah'a şükrediyorum.

Drenusha KAMBERİ

İSTANBUL - 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
KISATMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ÇATIŞMA ÇÖZÜMLERİ

1.1 Literatür Taraması: Barış Sağlamada Diploması ve Kuvvet	30
1.1.1 Kavramların Tanımlanması: Diploması, Kuvvet ve Barış Sağlama	30
1.1.2 Barış Yapımında Diplomasinin Kullanılması	32
1.1.3 Barış Yapımında Kuvvet Kullanımı	49
1.2 Çatışmaların Barışçıl Çözümü: Teori, Uluslararası Kamu Hukuku ve Pratiğin Entegrasyonu	68
1.2.1 Olgunluk Teorisi: Çatışma Çözümünde Zamanlama	68
1.2.2 Uluslararası Kamu Hukuku	71
1.2.2.1 Lahey Sözleşmeleri	71
1.2.2.2 BM Sözleşmesi	77
1.2.3 Müzakere Sanatı	80
1.2.3.1 Ön Müzakereler	80
1.2.3.2 Masa Etrafındaki Müzakereler	83

İKİNCİ BÖLÜM DAYTON BARIŞ KONFERANSI

2.1 Dayton Barış Konferansı Öncesi Barış Önerisi	86
2.1.1 Yugoslavya Konusunda Avrupa Topluluğu Konferansı (1991)	86
2.1.2 Eski Yugoslavya Uluslararası Konferansı (ICFY)	91

2.1.3 Vance - Owen Barış Planı	93
2.1.4 Owen – Stoltenberg Barış Planı	96
2.1.5 Washington Anlaşması	97
2.2 Bosna Savaşında "Koşulların Olgunlaşması"	98
2.2.1 Srebenitsa Soykırımı	99
2.3 Ön Müzakereler	104
2.3.1 Formül Aşaması	104
2.3.1.1 Temel İlkeler Anlaşması	104
2.3.1.2 Ateşkes Anlaşması	111
2.3.1.3 Anayasal Konularda Anlaşma	117
2.3.2 Prosedürün Kabulü	123
2.3.2.1 Heyetlerin Şekli ve Platformları	123
2.3.2.1.1 Bosna Müzakere Heyeti	123
2.3.2.1.2 Bosna Hükümeti Platformu	125
2.3.2.2.1 Yugoslav - Pale Müzakere Heyeti	128
2.3.2.2.2 Yugoslav - Pale Platformu	134
2.3.2.3.1 Hırvat Müzakere Heyeti	137
2.3.2.3.2 Hırvatistan Hükümeti Platformu	138
2.4 Masa Etrafındaki Müzakereler	140
2.4.1 Konferansın Açılışı - Konuşmaların ve Mekanın Önemi	140
2.4.2 Gündem Konusunda Anlaşma	146
2.4.2.1 Temas Grubu Üyeleri ve Balkan Delegasyonları ile Koordinasyon Toplantıları	147
2.4.3 Ayrıntılar Aşaması	153
2.4.3.1 Ortak Dili Oluşturmak	153
2.4.3.2 Doğu Slovenya	154
2.4.3.3 Federasyon	157
2.4.4 Dayton'daki Barış Görüşmelerinde Yaşanan Çıkmaz	159
2.4.4.1 Dayton'daki Çıkmazı Aşma Çabası	161
2.4.4.2 Bosna Haritasında Uzlaşmaları	165

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RAMBOUILLET BARIŞ KONFERANSI

3.1 Diyalogun Restorasyonu İçin Çabalar	172
3.1.1 Barışçıl Direniş Hareketi	172
3.1.2 Kosova Sorunu ve Dayton Barış Konferansı	177
3.1.3 Silahlı Direniş ve Rambouillet Barış Konferansı Öncesinde Diyalogun Restorasyonu İçin Çabalar	178
3.2. Kosova Savaşında "Koşulların Olgunlaşması"	184
3.2.1 Raçak Katliamı	184
3.3. Ön Müzakereler	189
3.3.1 Formül Aşaması	189
3.3.1.1 Temas Grubunun Londra Toplantıları	189
3.3.1.2 Robin Cook'un Rugova ve Milosevic ile Buluşması	192
3.3.2 Prosedür Kabulü	195
3.3.2.1 Heyetlerin Şekli ve Platformları	195
3.3.2.1.1 Kosovalı Arnavut Müzakere Heyeti	195
3.3.2.1.2 Kosovalı Arnavut Heyeti Platformu	199
3.3.2.2.1 Sırp –Yugoslavya Müzakere Heyeti	202
3.3.2.2.2 Sırp - Yugoslavya Heyeti Platformu	204
3.4. Masa Etrafındaki Müzakereler.....	207
3.4.1 Konferansın Açılışı - Konuşmaların ve Mekanın Önemi	207
3.4.2 Gündem Konusunda Anlaşma	212
3.4.2.1 Kosovalı Arnavut Heyeti Tarafından Talep Edilen Ateşkes Anlaşması	213
3.4.2.2 Sırp -Yugoslavya Heyeti Tarafından Talep Edilen Genel İlkeler Anlaşması	214
3.4.3 Ayrıntılar Aşaması	215
3.4.3.1 Kosovalı Arnavut Heyetinin Yorumları ve Talepleri	215
3.4.3.2 Sırp -Yugoslavya Heyetinin Yorumları ve Talepleri	221
3.4.4 Rambouillet'te Barış Görüşmelerinde Yaşanan Çıkmaz	227
3.4.4.1 Temas Grubu Dışişleri Bakanları ile Görüşme	238

3.4.4.2 Rambouillet'teki Çıkmazı Aşma Çabası	250
3.5 NATO'nun Kosova'ya Askeri Müdahalesi	253
3.5.1 Paris'teki Barış Konferansının Devamı	253
3.5.2 Askeri Müdahale Kararı	256
3.5.3 Belgrad ve KFOR tarafından Askeri Teknik Anlaşmanın İmzalanması	259
SONUÇ	262
1. Bosna Hersek'te Barışın Sağlanmasına İlişkin Sonuçlar	262
1.1 Dayton Barış Konferansı Öncesi ve Sırasındaki “Olgunluk Anı”	264
1.2 Dayton Barış Konferansı için Ön Müzakereler	267
1.3 Dayton Barış Konferansı'nda Masa Etrafındaki Müzakereler	271
2. Kosova'da Barışın Sağlanmasına İlişkin Sonuçlar	273
2.1 Rambouillet Barış Konferansı Öncesi ve Sırasındaki “Olgunluk Anı”	273
2.2 Rambouillet Barış Konferansı İçin Ön Müzakereler	275
2.3 Rambouillet Barış Konferansı'nda Masa Etrafındaki Müzakereler	280
3. Balkanlar'da Barışın Sağlanmasında Diplomasi ve Kuvvet Kullanımına İlişkin Sonuçlar	285
KAYNAKÇA	292
ÖZGEÇMİŞ	330

KISATMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
KDM	: Kosova Denetim Misyonu
KLA	: Kosova Kurtuluş Ordusu
LBD	: Birleşik Demokratik Hareket
LDK	: Kosova Demokratik Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ICFY	: Eski Yugoslavya Uluslararası Konferansı
ICTY	: Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
SDA	: Demokratik Eylem Partisi
YSFC	: Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti

GİRİŞ

1. Araştırma Problemi

1990'larda barış ve güvenliğin sağlanması Balkanlar'daki temel sorunlardan biri haline gelmiştir. Soğuk Savaş döneminden Soğuk Savaş sonrasına geçişle ilgili olarak uluslararası sistemdeki jeopolitik ve ideolojik gelişmelerin etkisi bölgeye de yansımıştır. Dolayısıyla, uluslararası sistemdeki iki kutupluluğun sona ermesi, ABD ve Rusya'nın ikili ilişkileri normalleştirme eğilimleri, büyük güçlerin dış politikasının temel önceliklerinin yeniden tanımlanması, uluslararası ve bölgesel kuruluşların yeni rol ve yetkinlikleri, demokrasi ve piyasa ekonomisini güçlendirmede ihtiyaç duyulan iç siyasi ve ekonomik reformlar gibi tüm konular Balkan devletlerinin ve tüm bölgenin istikrarı üzerinde önemli bir role sahip hale gelmiştir.¹

Özellikle Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyeti'nin dağılması başta olmak üzere Balkanlar'daki gelişmeler; federasyonun şiddetli bir şekilde dağılmasını önleme, Eski Yugoslavya'nın dağılmasından sonra meydana gelen etnik çatışmaları ve savaşları önleme, durdurmak ve aynı zamanda bu olayların uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturmaması için gerekli tedbirleri almada Birleşmiş Milletler'in karşılaştığı zorluklardan biri olmuştur. Etki karşılıklıdır: Balkanlar'da barış ve güvenlik, bir şekilde BM içinde alınan kararlara bağlı, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise BM'nin güvenilirliği, devlet içi savaşları zamanında önleme ve çözme kapasitesine bağlı kalmıştır.

Tarihe bakıldığında, 20. yüzyılın başlarında Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nın yaygın tahribatının, gelecekte uluslararası barış ve güvenliğin her koşulda korunması gerektiğini açıkça ortaya koyduğu görülmektedir. Böylelikle önce 10 Ocak 1920'de Milletler Cemiyeti, daha sonra 24 Ekim 1945'te Birleşmiş Milletler gibi uluslararası birer teşkilat kurma fikri ortaya çıkmıştır. Her iki örgüt de Paris Barış Konferansı ile Milletler Cemiyeti ve San Francisco Konferansı ile Birleşmiş Milletler olmak üzere iki uluslararası barış konferansının sonucu olarak ortaya

¹ Bkz: "United States Relations with Russia After Cold War", **US Department of State**, (Çevrimiçi) <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/pubs/fs/85962.htm>, Erişim Tarihi: 25 September 2017; John W. Young, John Kent, **International Relations Since 1945**, Oxford University Press, 2020, s.4617-534; Paul F. Diehl, "Passing the Buck in Conflict Management: The Role of Regional Organizations in the Post Cold War Era", **The Brown Journal on World Affairs**, Vol.12, No. 2, 2006, s. 192-202; Martin A. Smith, **NATO in the First Decade after the Cold War**, Kluwer Academic Publishers, 2020, s.4-15

çıkıştır². Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'ne bakıldığında “uluslararası işbirliğini geliştirmek ve savaşa başvurmama yükümlülüklerini kabul ederek uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için” bakıldığında, imza sahibi ülkelerin, devletler arasındaki ihtilafların çözümünde bir araç olarak kuvvet kullanmaktan kaçınmak için çok önemli adımlar attıkları çok açıktır³. Diğer bir deyişle, Milletler Cemiyeti'nin tüm üye devletlerin siyasi ve askeri farklılıklarını diyalog ve diplomatik yollarla çözeceği bir yer olması gerekmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması, Milletler Cemiyeti'nin misyon ve vizyonundaki başarısızlığını simgeliyordu. Bu nedenle uluslararası bir barış ve güvenlik teşkilatının ancak ABD dahil ilgili tüm büyük güçlerin bünyesinde yer alması halinde ayakta kalabileceği görülmüştür⁴. Birleşmiş Milletler Şartı (BM), Milletler Cemiyeti Anlaşması ile aynı amaçla hazırlanmıştır. Bu, özellikle BM Şartı'nın önsözünde ve 1. Bölümünde vurgulanmaktadır. *"Gelecek nesilleri, hayatımızda iki kez insanlığa tarifsiz acılar getiren savaş belasından kurtarmak için"* ve *"Tüm Üyeler, uluslararası anlaşmazlıklarını barışçıl yollarla, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye atmadan sağlayacak şekilde çözeceklerdir"* ifadesi, başka bir dünya savaşının ancak ortak ve toplu eylemlerle durdurulabileceği fikrini doğrulamıştır. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve BM üye devletleri arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi için gerekli mekanizmalar iki ayrı fasılda belirlenmiştir: Barışçıl yöntemlerin sayıldığı ve hangi koşullar altında kullanılabileceklerinin tanımlandığı *"Anlaşmazlıkların Pasifik Çözümü"* adlı 6. Bölüm *"Barışa Yönelik Tehdit, Barışın İhlalleri ve Saldırgan Eylemlere İlişkin Hareket"* başlıklı 7. Fası, BM'nin askeri hareketlerde hangi mekanizmalar, şartlar ve prosedürler çerçevesinde gerçekleştirileceğini içermektedir.

² Bkz: "History of the League of Nations", **United Nations Office of Geneva**, (Çevrimiçi) <https://www.ungeneva.org/en/library-archives/league-of-nations/covenant#:~:text=The%20Treaty%20of%20Versailles%20was,a%20preamble%20and%2026%20articles>, Erişim Tarihi: 25 September 2017; "The San Francisco Conference", **United Nations**, (Çevrimiçi) <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/san-francisco-conference>, Erişim Tarihi: 8 Ekim 2017

³ "The Covenant of the League of Nations", **League of Nations**, Official Journal, Şubat 1920, (Çevrimiçi) https://libraryresources.unog.ch/ld.php?content_id=32971179, Erişim Tarihi: 25 Ekim 2017

⁴ Bkz: "The Senate and the League of Nations", **United States Senate**, (Çevrimiçi) https://www.senate.gov/reference/reference_item/Versailles.htm, Erişim Tarihi: 22 Ekim 2017

Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler'in kuruluş sebeplerine bakıldığında, devletlerin uluslararası sistem içindeki davranışlarının ve devletler arasındaki ikili ilişkilerin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olarak değerlendirildiği sonucuna varılabilir. Bu nedenle, Milletler Cemiyeti Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Şartı, savaşın esas olarak devletler arasında bir silahlı çatışma olarak değil, esas olarak devletler arasında bir silahlı çatışma olarak görüldüğü şekilde formüle edilmiştir. Bu da çok mantıklıydı, çünkü özünde Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşına devletlerin kendi içlerindeki devrimler veya iç savaşlar değil, bizzat devletler neden olmuştur.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra uluslararası barış ve güvenliği sağlamanın koşulları önemli ölçüde değişmeye başlamıştır. Kuruluşundan bu yana elli yıl geçen süreçte BM yeni zorluklarla yüzleşme sürecine girmiştir. Böylece, 20. yüzyılın başında devletlerarası çatışmalar istikrarsızlığı ve iki dünya savaşını beraberinde getirdiyse de 20. yüzyılın sonunda devlet içi çatışmalar uluslararası barış ve güvenlik için temel tehdit olmaya başlamıştır⁵. Çatışmaların niteliğinin ve yoğunluğunun hızla değiştiği bir ortamda BM'nin kısa sürede yalnızca barışı koruma rolüne değil, aynı zamanda barışı sağlama rolüne de uyum sağlaması gerekmiştir. 1990'larda devlet içi çatışmaların yaygınlaşması, BM'nin zamanında yanıt vermesini gerektirmiş, ancak müdahalesinin BM Şartı'na göre olması hali doğmuştur. Bu nedenle, BM içindeki kurumsal ve politik reformlar, örgütün güvenilirliği ve uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi için yalnızca bir öncelik değil, aynı zamanda çok önemli hale gelmiştir⁶.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, en yüksek siyasi düzeyde uluslararası barışın ve güvenliğin korunması için etkili mekanizmalar tartışmasını Ocak 1992'de başlatmıştır. Değişim müddetinde Güvenlik Konseyi'nin rolü, kolektif güvenliğe bağlı kalma, barış yapımı ve barışı koruma, silahsızlanma, silahların kontrolü ve kitle imha silahları odağa alınmıştır⁷. Üye devletler açısından Soğuk Savaş'ın sona ermesi, değişikliklerin barışa ve güvenliğe yönelik yeni tehditleri

⁵ Bkz: Duke H. Kim, **Nurturing Peace - United Nations Peacebuilding Operations in the Aftermath of Intrastate Conflicts 1945-2002**, University of Missouri, 2007, s.7-15; Muzaffer E. Yilmaz, "Intra-State Conflicts in the Post-Cold War Era", **International Journal on World Peace**, Vol.24, No. 4, 2007, s. 12-15

⁶ Bkz: Simone Duke, "The United Nations and Intra-State Conflicts", **International Peacekeeping**, Vol.1, No.4, 2007, s.375-377

⁷ "Note by the President of the Security Council", **United Nations**, S/23500, 31 January 1992 , (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/043/34/PDF/N9204334.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 15.01.2016

de beraberinde getirdiğinin altını çizerek, “*Güvenlik Konseyi'nin birincil sorumluluğunu daha etkin bir şekilde yerine getirmeye başladığı yeni elverişli uluslararası koşulların*” yaratılmasını temsil etmektedir⁸. Üye devletler, bu gelişmeleri “*büyük bir değişim vakti*” olarak nitelendirerek, Genel Sekreter Boutros Ghali'den Birleşmiş Milletler'in önleyici diplomasi, barışı sağlama ve barışı koruma konusundaki kapasitenin nasıl geliştirileceğine dair bir analiz yapmasını talep etmişlerdir⁹. Dolayısıyla, çatışmaların daha ilk aşamalarında nasıl BM'nin daha etkili hareket edebileceği ve bölgesel örgütlerle işbirliği yapabileceği önerilerini almak istemişlerdir¹⁰. Güvenlik Konseyi, toplantıda Avrupa da dahil tüm dünya çapında faaliyet gösteren barış kuvvetlerinin devam eden çalışmalarını oldukça başarılı olarak değerlendirmiştir.

Genel Sekreter tarafından Güvenlik Konseyi'ne ve Genel Kurul'a Haziran 1992'de sunulan “*Barış Gündemi*” raporunda, BM'nin bölgesel krize yapıcı bir şekilde müdahale etme kabiliyetine de yansıyan ideolojik bölünmeler nedeniyle, Soğuk Savaş döneminde Güvenlik Konseyi'nde veto hakkının kullanıldığına dikkat çekilmiştir. Genel Sekreter, uluslararası ortamın 1990'dan itibaren olumlu anlamda önemli ölçüde değiştiği konusunda Güvenlik Konseyi ile benzer görüşleri paylaşmıştır¹¹. Uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasına ilişkin belirlenen amaçlar arasına, “*tehlike kaynaklarının şiddetle sonuçlanmadan diplomasi yoluyla ortadan kaldırılması*” da gündeme eklenmiştir¹². Genel Sekreter, üçüncü tarafların çatışma çözümüne müdahalesiyle ilgili olarak, Güvenlik Konseyi'nin aktif bir rol oynamasını tavsiye etmiştir. Benzer bir şekilde, BM'nin üç kurumu olan Genel Kurul, Genel Sekreter ve Güvenlik Konseyi arasında yakın bir koordinasyonun gerekliliğini dile getirmiştir. Arabuluculuk ve müzakere konusundaki önceki deneyimlere atıfta bulunarak, çoğu durumda Genel Sekreterin arabulucu rolüne atandığını, ancak Güvenlik Konseyi'nin desteğiyle etkili olabildiğini belirtmiştir. Bu nedenle raporda, gelecekte birlikte “*spesifik anlaşmazlıkların barışçıl çözümü için ortak bir*

⁸ “Note by the President of the Security Council”, **United Nations**, S/23500, 31 January 1992, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/043/34/PDF/N9204334.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi : 15.01.2016

⁹ A.y

¹⁰ A.y

¹¹ “An Agenda for Peace, Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peacekeeping, Report of the Secretary General”, **United Nations**, A/47 /277 – S/74111, 31 January 1992, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/145749?ln=en>, Erişim Tarihi : 17.01.2016

¹² A.y

strateji geliştirmenin” önemli olacağı belirtilmiřtir¹³. Raporda ayrıca kuvvet kullanımının hangi koşullarda uygulanacağı da analiz edilmiştir. Genel Sekreter, ancak tüm barışıl yollar başarısız olduğunda Güvenlik Konseyi'nin askeri mşdahaleye karar verebileceği pozisyonunu benimsemiřtir¹⁴. BM bünyesinde silahlı kuvvetlerin, eskiden olduğu gibi geçici olarak değil, kalıcı olarak var olmasını önermiştir. Genel Sekreter'in argşmanı, böyle bir girişimin devletleri saldırganlık kararlarından geri çekeceği fikrine dayanmaktadır¹⁵.

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılması, Balkanlar'da barışı korumanın çok sorunlu olacağını aıkça ortaya koymuřtur¹⁶. Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya gibi eski Yugoslavya'nın kurucu cumhuriyetleri, kendi kaderini tayin etme ilkesine atıfta bulunarak 1991'de bağımsızlık ilan etmişlerdir. Federasyondan çekilmenin ardından, Makedonya dışında her bir devletin ordusu ile Belgrad arasında şiddet olayları patlat vermiştir. 1992'de bu şlkeler BM'ye kabul edilmiřtir¹⁷. Bu kanunla bu şlkelerin bağımsız ve egemen bir devlet gibi tanınmaları tamamen kesinleşmiştir. Bununla birlikte, Bosna Hersek çok geçmeden toprak bütünlüğüne yönelik tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Aynı yıl Güvenlik Konseyi, Bosna Hersek'teki şiddetin uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturduğu sonucuna varacaktır¹⁸. Sonuç olarak, zamanlama aćısından bakıldığında, Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenlik konusundaki rolünün yeniden tanımlanması fikrinin başlatıldığı tarihle Genel Sekreter tarafından Barış Gündeminin sunulduğu tarih arasında bu şlkelerin BM'ye kabulünün gerćekleřtiđi sonucuna varılabilir. Bosna ve Hersek örneğinde, önleyici diplomasi çabaları çok geçmeden sonuçsuz kalmıştır. Durum ciddi bir şekilde tırmanışa gećmiřtir ve bağımsızlığını yeni kazanan bu řlke kendisini savaşın içinde bulmuştur.

¹³ A.y

¹⁴ A.y

¹⁵ A.y

¹⁶ Bkz: “DCI Estimate on Yugoslavia -Yugoslavia Transformed “**U.S. Department of State**, Washington DC, 18 October 1990, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/readingroom/docs/1990-10-01.pdf> , Erişim Tarihi: 17.07.2017

¹⁷ “Resolution 755 Adopted by the Security Council”, **United Nations**, S/RES/ 755/1992, 20 May 1992, (Çevrimiçi) <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/UNMembers%20SRES755.pdf>, Erişim Tarihi: 04.11.2017; “Resolution 238 Adopted by the General Assambly”, **United Nations**, A/RES/ 46/238, 20 July 1992; (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/148233?ln=en>, Erişim Tarihi: 05.11.2017;

“Resolution 777 Adopted by the Security Council”, **United Nations**, S/RES/ 777/1992, 19 September 1992, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/150175?ln=en>, Erişim Tarihi: 05.11.2017;

¹⁸ A.y

Bosna-Hersek'te barışın sağlanması, birkaç barış girişiminin yıllardır başarısız olduğu çok zorlu bir süreci içermektedir. Uluslararası toplumun barışçıl yollarla savaşı sona erdirmek için ısrar etmesine karşın, savaş halindeki tarafların eş zamanlı olarak barış anlaşmasını kabul etmeye istekli oldukları ana ulaşmak çok zor olmuştur. Tüm tarafların anlaşmaya varmasındaki dönüm noktası 1995 yılında gerçekleşmiştir. Srebenitsa soykırımı ve Markale katliamından sonra arabuluculuk sürecinin içinde bulunduğu ortam önemli ölçüde değişmiştir. Savaşan taraflar açısından diyaloga geçişe hazırlık aşamasında var olan dalgalanmalara rağmen, barış anlaşmasının imzalanacağı barış konferansı için çalışmaları yoğunlaşmıştır. NATO'nun Bosnalı Sırp hedeflerine yönelik hava saldırı kampanyası, bu koşullarda Ağustos 1995'te onaylanmıştır. Kuvvet kullanımı, Bosna-Hersek'teki şiddeti durdurmanın ve savaştaki tarafları yapıcı bir şekilde Dayton Barış Konferansı'na katılmaya ikna etmenin araçlarından biri olmuştur. Eylül-Kasım döneminde, savaşan tarafların barış sürecinden çekilme uyarısı yaptıkları başka zamanlar da olmuştur. Uluslararası toplumun tepkisi de çok benzer niteliktedir. İknanın yerini artık ultimatolar almaya başlamıştır. Dayton Barış Konferansı sırasındaki müzakerelerde de bu tutumlar görülmüştür.

Bosna Hersek'teki savaşa paralel olarak Kosova'da savaşın patlak verebileceğinin farkında olan uluslararası toplum, Priştine ile Belgrad arasında güven tesis edecek tedbirlere de odaklanmıştır. Ne var ki Dayton Barış Konferansı'nın ardından Kosova'da önleyici diplomasi çerçevesinde kullanılan birçok girişimin beklenen sonuçları vermediği ortaya çıkmıştır. Bir şekilde atılabilmiş olan adımlar, Priştine ile Belgrad arasındaki ilişkilerde önemli bir değişiklikten ziyade çatışmayı tırmanmadan dondurmaya hizmet etmiştir. Özellikle Kosova'nın özerkliğinin kaldırılmasıyla birlikte Sırbistan'ın Kosovalı Arnavutlara yönelik baskısı da yıllarca sürmüştür. Raçak'ta Sırp ve Yugoslav polis ve diğer kuvvetlerin sivil halka saldırdığı katliam sonrası bu durum zirveye ulaşmıştır. Bosna Hersek örneğinde olduğu gibi Kosova'da de durumun tırmanışa geçmesi, üçüncü tarafların çatışmanın çözümüne yönelik müdahale koşullarını değiştirmiştir. Temas Grubu, Ocak 1999'da Kosova'da barışın sağlanmasının ancak tüm ilgili tarafların bir yerde toplanması ve Belgrad ile Priştine üzerindeki baskının artırılmasıyla sağlanabileceği sonucuna varmıştır¹⁹. Rambouillet Barış Konferansı, kullanılan barışçıl araçların

¹⁹ "Chairman's Conclusions", **Contact Group**, London, 22 January 1999, (Çevrimiçi) http://www.ohr.int/ohr_archive/chairmans-conclusions-london-22-january-1999/, Erişim Tarihi: 02.07.2017

bir barış anlaşmasının imzalanması sonucunu vermesi açısından önemlidir. Ancak yine de müzakereler çıkmaza girmiştir. Paris'teki toplantı, savaş halindeki taraflara anlaşmayı imzalamaları için ikinci bir şans vermiştir. Kosovalı Arnavut heyeti içinde fikir birliğinin sağlanması galip gelmiştir ve Belgrad barış anlaşmasının imzalanmasını reddederken Arnavut heyet olumlu yanıt vermiştir. Sonuç olarak NATO, insani krizin sona erdirilmesi ve kuvvetlerini Kosova'dan çekmesini Belgrad'tan istemesi gerekçesiyle Yugoslavya'ya karşı hava harekatı başlatmıştır²⁰.

Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı'nın gerçekleştiği koşullar ve barış anlaşmalarının imzalandığı ortam oldukça eleştiri almıştır. Savaşta tarafların çoğu, barış yapma sürecini, özgür iradelerinin ciddi biçimde sınırlandırıldığı zorlama gibi nitelendirdi. Dayton Anlaşması'nın ardından Bosna Devlet Başkanı İzzetbegović, *“Haksız bir savaşa girmenin ve haksız bir barışı dayatmanın mümkün olduğu bir dünyada [yaşıyoruz]”* diyecektir²¹. Belgrad açısından Kosova sorunu, *“terörizmle mücadele ve bir kısım topraklarının ayrılmasını önlemek için egemenlik hakkını kullandıkları”* bir iç mesele olarak düşünülerek, NATO'nun askeri müdahalesi, *“Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne karşı en acımasız ve nedensiz saldırıların tek taraflı bir eylemi”* olmuştur²². Kosovalı Arnavut heyeti, hem Rambouillet Barış Konferansı sırasında hem de sonrasında, barış anlaşmasını imzalamayı reddetmenin uluslararası toplumun ve özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini kaybetmek anlamına geleceğinin bilincindedir²³. Barışçıl araçlar ve kuvvet kullanımı, Bosna-Hersek'te ve daha sonra Kosova'da savaşın sona ermesinde kullanılan iki araç olmuştur. Uluslararası toplumun Balkanlar'daki barış sürecine yönelik yaklaşımını anlamada barış konferansları için fikirlerin ortaya atıldığı bağlamın ve zamanlamanın daha detaylı incelenmesi gerekmektedir.

2. Tezin Bağlantısı ve Kapsamı

Akademik literatürde, YSFC'nin şiddetle dağıtılması ve uluslararası toplumun Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Kosova ve Makedonya'daki gibi savaşların önlenmesindeki rolü ile ilgili sorular, Soğuk Savaş'ın sonundan günümüze kadar analizin bir parçası olmuştur. Aradaki

²⁰ “NATO's Role in Kosovo”, NATO, 24 April 1999

²¹ Alija Izetbegovic, **Inescapable Question (Autobiographical Notes)**, England, Islamic Foundation, 2003, s.328

²² “Security Council 3988th Meeting” **United Nations**, S/PV.3988, 24 March 1999, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/PRO/N99/852/09/PDF/N9985209.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 11.02.2018

²³ Madeline Albright, **Madam Secretary - A Memoir**, New York, Easton Press, 2014, s.332-352

otuz yıllık sürede, farklı disiplinlerden bilim insanları yeni, sürdürülebilir, nesnel, tutarlı ve zengin açıklamalar sunma çabasıyla büyük bir çaba göstermişse de, bazı dönemlerde yalnızca bölge için değil aynı zamanda uluslararası barış ve güvenlik için de tehdit oluşturmuş olan Balkanlar'daki savaflara yol açan sorunlar için BM, AT/AB, Temas Grubu, NATO, Badinter Komisyonu ve kendilerini bizzat iç çatışmalar içinde bulan devletler tarafından neden bir çözüm bulunamadığını açıklayamamışlardır. Analizin bağlamı, teması, metodolojisi ve disiplinler arası yaklaşımı, bilgiye önemli bir katkı da sunmuştur.

Analizlerin kapsamı araştırma problemlerinden yola çıkarak belirlenmiş ve sıklıkla milliyetçilik, barış ve güvenlik ve askeri müdahaleler gibi temalarla ilişkilendirilmiştir. Genel olarak milliyetçilik konusu dahilinde kendi kaderini tayin, toprak bütünlüğü ve egemenlik, devletlerin kurulması ve tanınması, referandumlar ve azınlık hakları ilkeleri incelenmiştir. Barış ve güvenlik alanındaki çalışmalarda ağırlıklı olarak önleyici diplomasi, barış yapımı ve barışı koruma, müzakereler ve arabuluculuk, çatışma çözümlerine üçüncü tarafların katılımı, çatışmaların doğası ve komşu ülkelere yayılmasının sonuçları üzerinde durulmuştur. Genellikle kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinin kararları ve etkileri, müdahalelerin meşruiyeti ve hava saldırıları için uluslararası ve bölgesel kuruluşların güvenilirliği ve yetenekleri gibi konular analiz edilerek, uluslararası toplumun çatışmaların çözümüne yönelik askeri müdahaleleri incelenmiştir.

Metodolojik olarak, analiz düzeyi, yöntemler ve kaynaklar gibi bir takım farklılıklar söz konusudur. Açıklamaların çeşitliliği, analiz edilen faktörlerde belirtilmiştir. Sistem düzeyindeki analizde öncelikli odak uluslararası sistem bağlamında şu şekilde olmuştur: (i) iki kutuplu sistemden tek kutuplu/çok kutuplu sisteme geçiş, (ii) Barış Gündemi ve Yeni Dünya Düzeni gibi uluslararası ve bölgesel örgütler tarafından desteklenen kavram ve uygulamalar, (iii) uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasına yönelik bölgesel örgütlerin ve uluslararası sistemin rolü, (iv) özellikle 1990'larda büyük güçler başta olmak üzere geçiş sürecindeki devletlerin davranışları. Ayrıca, devletlerin iç yapılarıyla bağlantılı faktörleri analiz eden araştırmacılar da vardır. Bu yolla, devletin ve özellikle de demokrasi başta gelmek üzere devlet siyasi sisteminin, ulusal çıkarlar açısından kilit öneme sahip unsurlar olduğu görülmüştür. Tekil düzeydeki analizde, özellikle hem büyük güçlerin hem de Balkan ülkelerinin çatışma çözümünde belli başlı siyasi

liderlerin rolü ele alınmaktadır. Ayrıca Bosna savaşının ve sonrasında Kosova'daki savaşın sona ermesinin neden çok zorlu süreçler olduğuna dair algı, iletişim ve kişilik gibi faktörler, açıklanan temel unsurlar olmuştur. Çalışmalar arasında hem nicel hem de nitel araştırmalar bulunmaktadır.

Araştırmacılar tarafından kullanılan kaynaklara ilişkin olarak, yıllar içinde gizliliği kaldırılmış belgelere erişimin daha erişilebilir olduğu açıktır. Örneğin 1990'lı yıllarda yapılmış olan analizlerde, ulusal ve uluslararası günlük dergiler ile liderlerin ve kurumların yaptığı açıklamaların yanı sıra karar, rapor ve kanunlar gibi resmi belgeler temel referans kaynakları olarak sıklıkla kullanılmıştır. Son on yılda yayınlanan makalelerde birincil kaynaklar daha fazladır; bunun nedeni ise YSFC'nin dağılması ve Bosna Hersek'te ve Kosova'da barışın sağlanması aşamalarında uluslararası toplumun rolüyle ilgili kritik belgelerin gizliliğinin kaldırılması ve kamuya açıklanmasına yönelik hali hazırdaki süreçtir. Kronolojik, tematik ve metodolojik olarak bakıldığında, bu analiz tamamlayıcı bir karaktere sahiptir. 1990'larda ilk araştırmacılar grubu gelecek için yapılacak analizlerin temelini oluştururken, ardından gelen araştırmacılar geçmişteki analizlerin sonuçlarını ve argümanlarını teyit etme ve ayrıca bir takım konularda veya süreçlerde yeni olguları ortaya çıkarma fırsatına sahip olmuşlardır. Barış yapımıyla ilgili konuların uluslararası ilişkiler, uluslararası kamu hukuku ve diplomasi perspektifinden çalışılmasıyla da çatışma çözümüne ilişkin akademik literatür zenginleşmeye başlamıştır. Dolayısıyla, Soğuk Savaş sonrası dönemde savaştan barışa giden olayların kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına disiplinler arası yaklaşım olanak sağlamıştır.

Barışın yapımında diplomasinin kullanımına ilişkin olarak, başta BM olmak üzere uluslararası ve bölgesel örgütlerin rolünün araştırmacıların ana odak noktası olduğu açıktır. İşlenen temalarda ve analiz düzeyinde farklılıklar mevcuttur. Bazı analizlerde, çatışmalarda BM Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) ve bu kurumun daimi üyelerinin konumu incelenmektedir. Başka bir deyişle, BMGK içinde oybirliğine duyulan ihtiyacın, hem bu organın ve hem de tüm örgütün çatışmaların tırmanmasını önleme kapasitesini nasıl baltaladığı araştırılmaktadır. BM Şartı'na ve özellikle de VI. ve VII. Bölümlere atıfta bulunan diğer araştırmacılar ise çatışmaların çözümünde arabulucu ve/veya kolaylaştırıcı rolündeki BM'nin rolünü analiz etmişlerdir. Bir anlaşmazlığın çözümünde BM'nin barışçıl yolları kullanmada nasıl ve ne ölçüde etkili olduğu sorusuna yönelik argümanlar burada ortaya atılmaktadır. Sıklıkla bu çalışmalar, ihtilafların barışçıl yolla çözümü

için tüm araçların öncelikli olarak kullanılması gerektiğini vurgulayan yasal açıklamalar sunmaktadır. Ayrıca BM'nin rolünü, Soğuk Savaş sonrası dönem gibi dönüşüm süreçlerinde de inceleyen çalışmalar mevcuttur. Bu analizlerde araştırmacılar, uluslararası sistemin koşullarını yeni koşullar altında BM'nin rolünün yeniden tanımlanmasıyla ilişkilendirmektedir. En başta gelen görüşler, BM'nin artık devletlerarası çatışmalardan ziyade giderek artan sayıda devlet içi çatışmalarla karşı karşıya olduğu ve bu nedenle de barışı koruma operasyonlarının yetkisinin yeniden tanımlanması gerektiğine odaklanmaktadır. Dolayısıyla, her ne kadar BM uluslararası barışı ve güvenliği korumak için kurulmuş ve bunu birincil görevi olarak sürdürmüş olsa da Soğuk Savaş süresince ve sonrasındaki koşullar dramatik bir şekilde değişiklik arz etmektedir.

BM'nin çatışma çözümlerindeki rolüne ilişkin analize paralel olarak, AT/AB'nin Balkanlar'daki çatışmaların tırmanmasını önlemedeki rolünü inceleyen araştırmacılar vardır. Ana araştırma soruları, önceki araştırmacıların sorularına oldukça yakındır: YSFC'deki şiddet dolu dağılma sürecini önleme konusunda, kendi bünyesindeki dönüşümler süreci AT/AB'nin kararlı tutum almasını nasıl etkilemiştir? Bu araştırmalarda, çatışmaların Avrupa kıtasında yaşandığı ve bu bağlamda AT/AB'nin arabuluculuk sürecine öncülük etmesi gerektiği fikrine dayalı olarak, AT/AB üye devletlerinin bu sorunu kendi sorunları olarak ele almaları konusundaki ısrarlara ilişkin görüşler sunulmuştur. Bu argümanlara ek olarak, söz konusu araştırmalarda, bir kısım Avrupa devletinin siyasi güçlerini kuvvetlendirme ve Soğuk Savaş dönemindeki gibi ABD'nin gölgesinde kalmama hedefleri de faktörler olarak vurgulanmaktadır. Analizin bir bölümünde, uluslararası sistemin 1990'larda ABD'nin tercih ettiği gibi tek kutuplu değil, iki kutupludan çok kutuplu hale gelmesi yönündeki devletlerin eğilimlerinin altı çizilmektedir. Bu çalışmalarda ayrıca, arabuluculuk sürecine AT/AB'nin tek başına liderlik etme kapasitesi ve YSFC'deki ihtilafların barışçıl bir şekilde çözülmesi fikrinin daha erken aşamalarda bile nasıl akamete uğradığı incelenmektedir.

Barışın sağlanmasında diplomasinin kullanımına ilişkin çalışmalarda, özellikle YSFC'den bağımsızlık ilan eden devletlerin bağımsızlığının tanınmasında Badinter Tahkim Komisyonu'nun rolü, Yugoslavya üzerine AT Barış Konferansı ve Yugoslavya Uluslararası Konferansı (ICFY) fikri ve yetkilendirme de analiz edilmektedir. Bağımsızlığın ilan edildiği koşulların yasal olarak yorumu ve bu devletlerin bağımsız birer devlet olarak tanınma kriterlerini karşılayıp

karşılamadığı asıl odak noktası olmuştur. Bu argümanlara ek olarak, Komisyonun çalışması üzerinde etkisi olan siyasi faktörlerin etkisi de vurgulanmaktadır. Bu çalışmalarda özellikle Bosna Hersek ve diğer cumhuriyetlerin üzerinde durulmuştur YSFC'nin Kosova vakasından sadece genel olarak bahsedilmiş ve derin bir analize girilmemiştir. Bununla birlikte, akademik literatürde yukarıdaki barış konferanslarıyla ilgili bilgiler sınırlıdır. Burada sadece bu konferanslar için fikirlerin doğuşunu değil, aynı zamanda arabuluculuk bağlamını, arabulucuların yetkilerini ve katkıda bulunan devletlerin barış tekliflerine yönelik tutumlarını da incelemek gerekmektedir. Söz konusu konferansların başarısı ve başarısızlığı, bu yolla barış çalışmaları perspektifinden de incelenebilir. Ayrıca, farklı analiz seviyeleri de kullanılabilir ve bazı durumlarda iki analiz seviyesi birleştirilebilir. Bölgesel ve/veya uluslararası kuruluşların arabulucu rolüne dahil edilmesiyle ilgili olarak, Temas Grubu'nun rolünü de analiz eden bazı çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan çok azı karşılaştırmalı bir analiz içermektedir.

Bosna Hersek'teki savaşla ilgili çalışmaların bir kısmında Kosova sorunu da incelenmektedir, ancak çoğu zaman Kosova sorununun çözümü üzerinde Bosna savaşının nasıl bir etkisi olduğu konusunda derinlemesine bir incelemeye girmeden, konu genel hatlarıyla ele alınmaktadır. Bu araştırmacıların çoğu, neden Kosova sorununun Dayton Barış Konferansı'nın gündemine alınmadığını ve Temas Grubu'nun Bosna Hersek ve daha sonra Kosova'daki savaşı sona erdirmeye konusundaki yaklaşımının nasıl olduğunu anlamaya çalışmaktadır. Anlaşmazlıkların çözümünde barışçıl yolların kullanılması, özellikle Bosna savaşı ve Kosova savaşı ile ilgili müzakereler ve arabuluculuk, akademik literatürde de çok nadiren bir araştırma problemi olarak görülmektedir. Touval ve Lucarelli, bu barışçıl araçları önemli katkılarda bulunarak bir süreç ve bağlam olarak ele alan az sayıdaki araştırmacılar arasındadır²⁴²⁵. Bu yazarlar yalnızca AT/AB'nin rolüne odaklanmıştır ve sadece Bosna örneği incelenmiştir.

Uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasına yönelik kolektif eylemler olarak askeri müdahaleler; siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, uluslararası kamu hukuku ve savunma ve güvenlik de dahil farklı disiplinlerden akademisyenler tarafından incelenmeye devam etmektedir. Barış çalışmaları alanında askeri müdahaleler, karşı tarafın birincil hedeflerinden vazgeçtiğini

²⁴ Sonia Lucarelli, "Europe and Breakup of Yugoslavia – Political Failure in Search of a Scholarly Explanation", **Kluwer Law International**, Hague, 2000 , s.72-75

²⁵ Saudia Touval, **Mediation in the Yugoslav Wars - The Critical Years 1990 - 1995**, London, Palgrave, 2002 , s.117

algılamanın bir aracı olarak ele alınmıştır. Çalışılan bu vakalarda, özellikle kuvvet kullanma tehdidinin ve kuvvet kullanımının etkisi incelenmiştir. Bazı araştırmacılar, arabuluculuk süreçlerinde ortaya çıkan tıkanmanın aşılmasında, kuvvet kullanma tehdidinin bir mekanizma olarak daha başarılı olduğu sonucuna varmaktadır. Diğer araştırmacılar, kuvvet kullanımının çatışma çözümlerinde ve insanlığa karşı suçları argüman olarak sunmakta büyük etkileri olduğunun altını çizmektedir. Daha kapsamlı bir açıdan konuyu ele alan üçüncü grup diğer araştırmacılar ise çatışmaların doğası ve arabuluculuk sürecinin dinamikleri bir bölgeden diğerine değişebileceğinden, özellikle arabuluculuk süreçleri başta olmak üzere uyumsuzluk çözümüne yönelik genel sonuçlara varmanın zor olduğunu savunmaktadır. Bazı vakalarda, aynı bölge içinde dahi olsa, silahlı bir çatışmanın çıktığı bağlamın komşu ülkede meydana gelenden çok farklı olabileceğinin altını çizmektedir. Burada, büyük güçlerin çıkarlarını ve konumlarını, çatışan tarafların anlaşmaya varma istekliliğini, uluslararası ve/veya barış ve güvenliğe yönelik tehdidi, askeri müdahalenin maliyetini ve getirilerini ve askeri müdahalenin yetkilerini ve çatışmayı sona erdirmek için uluslararası ve/veya bölgesel örgütün zorla müdahale etmesini temel faktörler olarak sıralamaktadırlar.

Barışın sağlanmasında diplomasinin kullanılmasına ilişkin çalışmalarda olduğu gibi, kuvvet kullanma ve kuvvet kullanımı tehdidi de sadece farklı çalışma alanlarında incelenmekle kalmayıp çalışmanın kapsamı, araştırma problemi, araştırma soruları, analiz düzeyi ve metodoloji ile ilgili argümanlara bağlı olarak da farklılaşmaktadır. Analizin içeriği, başta BM ve NATO gelmek üzere çoğunlukla uluslararası ve/veya bölgesel örgütlerin çatışma çözümündeki rolüyle ilgilidir. İlk durumda, belgelerin kapsamı BM Şartı ve Kuzey Atlantik Antlaşması, BMGK içinde devletler arası çatışmalarda askeri müdahale ihtiyacına ilişkin tartışmalar ve askeri müdahalelere ilişkin BM ve NATO arasındaki koordinasyon ile sınırlıdır. Araştırma sorunları aynı zamanda toprak bütünlüğü, egemenlik, insan hakları ve kolektif güvenlik temalarıyla da bağlantılıdır. Ayrıca, kuvvet kullanımı tehdidi ve kuvvet kullanımı konusundaki çalışmalarda genellikle meşruiyet ve askeri müdahale ihtiyacına ilişkin sorular daha sıklıkla yer almaktadır. Bundan dolayı da silahlı çatışmaları sona erdirmek için arabuluculuğun ilk aşamalarında uluslararası toplum tarafından tüm barışçıl yolların kullanılmasına karşın herhangi bir olumlu sonuç alınamadığı ana argümanları dile getirilerek, kuvvet kullanımının kaçınılmaz bir araç olarak görüldüğü sonucuna ulaşılmaktadır. Bu kuvvet kullanımı ise insanlığa karşı suç düzeyine

ıkan Şiddetin ardından genelde gerçekleşmiştir. Diğer araştırmacılar, çatışmaların çözümünde uluslararası toplumun kuvvet kullanımından kaçınabileceğini, ancak tam da Soğuk Savaş'ın bitiminden sonraki dönemde bazı Batılı ölkelerin askeri kuvvet ve hakimiyetlerini göstermek istediğini savunmaktadır. Bu vakalarda, ihtilafın çözümüne aktif olarak katılımın gecikmesi ve egemenliği ve toprak bütünlüğü ihlal edilen belirli devletlerin iç meselelerine uluslararası toplum tarafından müdahalede bulunma yönündeki argümanlar gündeme gelmiştir. Dolayısıyla, argümanların çeşitliliği, çatışma çözümü konusundaki bilgilerin ampirik çalışmalarla, yeni gerçeklerle ve karmaşık analiz düzeyiyle güçlendirilmeye devam ettiğini kanıtlamaktadır.

Bosna ve Kosova savaşlarında uluslararası toplum tarafından kuvvet kullanımı ve kuvvet kullanım tehdidi konusunda çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu alıŐmalar arasında yukarıdaki paragraflarda belirtilen unsurlara göre benzerlikler ve farklılıklar yer almaktadır. Çalışmaların bazılarında, önce Bosna-Hersek'te ve sonrasında Kosova'da savaşın sona erdirilmesinde hangi koşullar altında NATO'nun askeri müdahale kararlarının alındığına dair karşılaŐtırmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Robert J. Art, Bellamy ve Burge, hangi hususun bir barış aracı olarak kuvvet kullanımı konusunda uluslararası toplumu isteksiz hale getirdiğini ve ayrıca hangi sonuçların kuvvet kullanım tehdidi ve kuvvet kullanımını doğurduğunu analiz etmektedir²⁶²⁷²⁸. Dolayısıyla karşılaŐtırmalar, yalnızca aynı bölgede yaşanan iki silahlı çatışmaya yönelik uluslararası toplumun takındığı tutumlar arasında değil, aynı silahlı çatışma içinde kuvvet kullanımının yoğunluğu konusunda da yapılabilmektedir. Bu tür analizler hem uluslararası toplumun Balkanlar'daki somut savaşlara katılım düzeyini hem de kuvvet kullanım düzeyini görme fırsatı sunar. Bir bütün olarak bu unsurlar, bölgede 1990'larda neler olup bittiğine ve büyük güçler için barış ve istikrarın korunmasının ne kadar önemli olduğuna dair genel bir resim çizmektedir. Bu alıŐmalar arasındaki metodolojik ve tematik farklılıklar, akademik literatüre ek bir katkı olarak görölmelidir; çünkü Bosna Hersek'teki ve Kosova'daki savaşla ilgili farklı yöntemler, bakış açıları ve araştırma soruları yoluyla belirli faktörler daha ayrıntılı olarak incelenmektedir. Bu şekilde, bir araştırmacı uluslararası sistemin bağlamını, diğer

²⁶ Robert J. Art, **Coercive Diplomacy – What do We Know**, Washington D.C, United States Institute of Peace, 2003, s. 362

²⁷Alex J. Bellamy, “Lessons unlearned – Why coercive diplomacy failed at Rambouillet”, **International Peacekeeping**, Vol.7, No. 2, 2007, s.107

²⁸ Steven L. Burg, “**Coercive Diplomacy in the Balkans – The Use of Force in Bosnia and Kosovo**”, in **United States and Coercive Diplomacy**, Washington D.C, United States Institute of Peace, 2003, s. 57

bir araştırmacı savaş sırasında ülkenin iç faktörlerini ve üçüncü araştırmacı ise büyük bir gücün askeri bir müdahaleyi destekleme ya da reddetmede büyük bir gücün dayanağının ne olduğunu incelemektedir.

Akademik literatürde, kuvvet kullanımı ve kuvvet kullanma tehdidini sadece Bosna veya Kosova örneğine odaklanarak incelemeyi yeterli bulan akademisyenler vardır. Bu çalışmalarda çatışmaların çözümünde yoğun kuvvet kullanımı fikrini destekleyen argümanlar bulunurken, diğer bazı çalışmalarda kuvvet kullanımı tehdidinin kredibilitesinin başarının belirleyici faktörü olarak ele alındığı görülmektedir. İkinci gruptaki araştırmacılar, savaşı sona erdirmeye başarının ana faktörünün yalnızca kuvvet kullanımının yoğunluğuna bağlanamayacağı yolunda karşı argümanlar sunmaktadır. Ayrıca hedef devlete, müzakerelere dönmeye karar verene değin hava saldırılarının bitmeyeceği konusunda uluslararası toplumun kararlılığının iletilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu konuyla oldukça bağlantılı olarak, bazı akademisyenler de uluslararası toplum ve ilgili hedef devlet açısından askeri müdahalelerin maliyet ve fayda analizini yapma eğilimindedir. Özellikle Henriksen ve Hosmer, Miloseviç'in barış önerisini kabul etme ve Kosova'daki savaşı sona erdirmeye karar vermesine neyin sebep olduğu konusunda kapsamlı argümanlar geliştirmiştir. Analizlerinde iki düzeyde bileşenlerin bir kombinasyonu da mevcuttur. Henriksen'in vardığı sonuçlar, hem bölgesel bir askeri örgüt olarak NATO ile ilgili faktörlere hem de Miloseviç siyasi bir lider olarak kişiliğini ve algılarını tanımlayan faktörlere dayanmaktadır. Hosmer de Henriksen'e yakın iddialar sunduğu analizinde, yalnızca NATO'nun güvenilirliğine odaklanmakla kalmayarak Miloseviç'in siyasi bir lider olarak güvenilirliğin de altını çizmektedir²⁹³⁰.

Çatışma çözümü, özellikle devlet içi çatışmalarla ilgili çalışmalarla temelini güçlendirmesi gereken bir disiplin olarak büyümeye devam etmektedir. Öncelikle, yukarıdaki paragraflarda da vurgulandığı üzere, 1990'lardan bu yana devletlerarası çatışmalardan ziyade devlet içi çatışmaların varlığıyla çatışmaların doğası oldukça değişmiştir. Dolayısıyla silahlı çatışmanın tarafları, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi ağırlıklı olarak yalnızca devletler değildir. Devlet içi çatışmalarda savaşıyan tarafların, sıklıkla devlet ve devlet içindeki siyasi

²⁹ Dag Henriksen, "Inflexible Response – Diplomacy, Airpower and the Kosovo Crisis 1998-1999", **Journal of Strategic Studies**, Routledge, Vol.31, No.6, 2008, s. 827

³⁰ Stephen T. Hosmer, "The Conflict Over Kosovo - Why Milosevic Decided to Settle When He Did", **Rand**, 2001 , s. 7-15

ve/veya silahlı gruplar olduğu görülür. İkinci olarak, devlet arşivlerinin açılması, gizliliği kaldırılan belgelere dayalı daha ileri çalışmalara da ihtiyaç duyulmasını zorunlu kılmıştır. Üçüncüsü, savaş ve barışın nedenleri ve çözümleri üzerine disiplinler arası çalışmalara duyulan ilgi, geçmişte neler olduğuna ve sürdürülebilir barışın korunmasında kullanılabilecek modellerin nasıl oluşturulacağına dair kapsamlı bir kavrayışın da önünü açmaktadır. Son olarak, devlet içi çatışmalarla ilgili vaka çalışmaları, bu çatışmalar hakkındaki akademik bilginin zenginleşmesine ve aynı zamanda çatışma çözümüyle ilgili teorilerin onaylanması ya da onaylanmamasına da yardımcı olabilir. Başka bir deyişle, çatışma çözme disiplindeki bilgi; temeli olan bir araştırma nesnesine, konsolide edilmiş çalışma yöntemlerine ve güvenilir verilere sahip olmaya daimi olarak ihtiyaç duymaktadır. Bunun nedeni teorinin pratikle ve pratiğin teoriyle ortaklık kurmasıdır. Barış yapımının bağlamını ve sürecini anlamakla ilgilenen akademisyenler kadar arabulucu rolündeki uygulayıcıların çoğu da çatışma çözümü konusunda sağlam temelli teorik çözümler aramaktadır. Bu, barış çalışmalarına ilişkin teorilerin ve temaların modası geçmiş değil aksine içerik ve yöntemler bakımından daha geniş kapsamlı olmasını sağlar.

Çatışma çözümü disiplininin alt dallarından biri olarak barış yapımı, sıklıkla uygulayıcıların deneyimleriyle de ilişkilendirilir. Şiddetin yoğunluğunu azaltacak ve müzakere masası etrafında tarafları bir araya getirecek koşulları yaratmak hem beceri hem de bilgi gerektirir. Bu nedenle akademik bilgide barış yapımıyla ilgili temalar yenilik olarak algılanmaya devam etmekle birlikte, bir bağlam ve süreç olarak barış yapımının nasıl incelenmesi gerektiği ve ihtilaf halindeki taraflar arası müzakereleri başarıyla sonuçlandırmak için arabuluculara yönelik en uygun kılavuzun ne olacağı konusunda araştırmacılar arasında nihai bir anlaşmaya varılamamıştır. Günümüz itibarıyla, barış yapımının temel bileşenleri, diplomasi ve kuvvet kullanımı olarak kabul edilmeye devam etmektedir. Diplomasi kullanımı, barış yapımı alanında daha dar kapsamlı bileşenler olarak kabul edilen müzakereler ve arabuluculuk ile yakından ilgilidir. Kuvvet kullanımı ise özellikle de savaştaki taraflardan birinin veya tümünün davetiyle üçüncü bir taraf barış yapımı sürecine girdiğinde bu üçünde tarafın barış sürecinde kuvvet kullanma meşruiyetiyle ilgilidir. En deneyimli uygulayıcılar, arabulucu rolünde uygulanacak en iyi stratejinin ne olduğu ve hangi çözümün savaş sırasında taraflara önerileceği konusunda hala ikilem yaşamaktadır. Bu konular, geleceğe yönelik akademik bilgi eksikliklerin giderilmesi için çalışan ve pek öngörülemez durumlarla karşılaşan uygulayıcılar açısından da yararlı olabilecek

ilgili cevapları bütünlüklü olarak bulmaya çalışan araştırmacılar arasındaki diyalogun da bir parçasıdır.

Bosna savaşı ve Kosova savaşlarında çatışma çözümüne ilişkin en ilgili çalışmaların gözden geçirildiğinde, arabuluculuk bağlamını ve olgun anı inceleyen ve özellikle her iki unsuru bir araya getiren ve aynı zamanda bunları Bosna Hersek ve Kosova arasında karşılaştırmalı bir perspektiften analiz eden çok az araştırmacının olduğu sonucuna varılabilir. Hartwell'in ve Goodby'nin çalışmalarında olgunluk anı, yalnızca Bosna Hersek'teki savaşın barışçıl bir şekilde çözümüne yol açan kilit bir unsur olarak analiz edilmektedir. Bununla birlikte, Hartwell yalnızca olgunluk anı ile arabulucu arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır³¹. Ayrıca, olgunluk anını ortaya çıkaran koşulların sahip olduğu önem de dışta bırakılmıştır. Goodby, olgunluk anının Bosna savaşının sona erdirilmesindeki belirleyici etken olduğunu kabul etmekle birlikte, Dayton Barış Konferansı öncesindeki arabuluculuk süreçlerinde savaştaki taraflara sunulan barış önerilerinin içeriğinin karşılaştırmalı bir analizini de sunmaktadır³². Gow da Bosna örneğinde arabuluculuk süreciyle ilgili bir çalışma yürütmektedir³³. Çatışma çözümünde belirleyici bir faktör olan zamanlamayla ilgili olarak, uluslararası toplumun Bosna Hersek'te çok geç tepki verdiği kanaati araştırmacılar arasında hakimdir.

Geçmişteki çalışmalarda araştırmacılar, Temas Grubu tarafından Rambouillet Barış Konferansı'nın acil toplanmasının, Bosna örneğinde Srebrenitsa'daki soykırımda yaşananın tekrar etmemesi için, uluslararası toplumun şiddetin tırmanmasına izin vermeme konusunda gayet kararlı davranmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Bununla birlikte, akademik literatürde de arabuluculuk sürecinin bağlamı ve olgunlaşma anına ilişkin sorular hala yanıtlanmamıştır. Judah Kosovalı Arnavutların bağımsızlık mücadelesinin tarihsel bağlamına odaklanırken, Wille ise Kosova Kurtuluş Ordusu'nun (KLA) varlığının ve sivil halkın ona verdiği desteğin Kosova sorununun yüksek öncelikli bir sorun olarak ele alınmasını ve böylece uluslararası toplumun

³¹ Leon Hartwell, "Conflict Resolution – Lessons from the Dayton Peace Process", **Negotiation Journal**, 2019, s.452

³² James J. Goodby, "When War Won Out – Bosnian Peace Plans Before Dayton", **International Negotiation**, Vol.1, No.3, 1996, s.505-520

³³ James Gow, **Triumph of the Lack of Will - International Diplomacy and Yugoslav War**, London, C.Hurst, 1997, s. 297-305

Rambouillet Barış Konferansı'nı toplama hazırlıklarını hızlandırmayı nasıl sağladığının yanıtını aramaktadır³⁴³⁵.

Bosna ve Kosova savaşlarıyla ilgili karşılaştırmalı analizler daha çok uluslararası toplumun kuvvet kullanımıyla ilgilidir. Örneğin Taner ve Psarouthakis, Bosna Hersek'e kıyasla Kosova örneğinde siyasi liderliği ikna etme koşullarının daha zor olduğunu savunmaktadır³⁶. Yazarlar, özellikle Miloseviç'in Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı'ndaki rolünü analiz ettikleri bu çalışmada, arabuluculuk bağlamı ile ilgili değerli bilgiler sunsa da zamanlamayla ilgili faktörler çalışma dahilinde yer almamıştır. Kociç de karşılaştırmalı bir perspektiften arabuluculuk sürecinin bağlamına odaklanmıştır, ancak Bosna ve Kosova örnekleri üzerinden yalnızca kuvvet kullanımını ve kuvvet kullanım tehdidini oluşturan etkiye odaklanmıştır³⁷. Allin'in çalışmasında ise Kosova'ya kıyasla Bosna'daki arabuluculuk sürecini uzatan bazı bağlamsal faktörler bulunabilir, ancak yazarın yaklaşımında NATO geçiş dönemini Bosna savaşı ve Kosova savaşının evreleriyle ilişkilendiren argümanlara yer verilmektedir³⁸. Dolayısıyla, ana odak noktası NATO üyeleri içindeki oybirliği iken olgunlaşma anına çok az değinilmiştir.

Kamuoyunda Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı dahilindeki barış görüşmelerine dair bilginin çok sınırlı olması nedeniyle, bu konferanslar sırasındaki arabuluculuk süreci ve olgunluk anı üzerine yapılan çalışmalar akademik literatürde nadirdir. Ayrıca verilerin çoğu hükümet sırrı olarak kabul görmeyi sürdürmektedir. Bu nedenle, barış konferansı düşüncesinin başladığı bağlam ve zamanlama ile yakından bağlantılı birçok soru henüz tam olarak yanıtlanamamıştır. Konu bu haliyle yenilik, tutarlılık ve kapsamlı olma bileşenlerini bünyesinde barındıran bir araştırma problemi olmaya devam etmektedir. Bu doktora tezi ise özellikle Bosna Hersek'teki ve Kosova'daki arabuluculuk süreçlerinin gerçekleştiği çevre ve zamanlama koşullarını incelemek suretiyle, barışı koruma ve barışı inşa etme temalarından ziyade, yalnızca barış yapımı temasına odaklanmaktadır. Dolayısıyla, bu tezin kapsamı Balkanlar

³⁴ Tobias Wille, "Representation and Agency in Diplomacy - How Kosovo came to agree to the Rambouillet Accords", **Journal of International Relations and Development**, Vol.22, No.4, 2019 , s.12-17

³⁵ Tim Judah, **Kosovo – What Everyone Needs to Know**, London, Oxford University Press, 2008, s.70

³⁶ Raymond Taner, John Psarouthakis, **Balancing in the Balkans**, London, Palgrave Macmillan, 1998 , s.57

³⁷ Aleksander Kocić, "From Diplomacy Backed by Force to Force Backed by Diplomacy – A Comparative Look at the Bosnia and Kosovo Talks", **Journal of Balkan Studies - Balkania**, 2017, Vol.8, s.187

³⁸ Dana H. Allin, **NATO's Balkan Interventions**, Routledge, 2010 , s.7-12

bölgesiyle sınırlı ve Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı ile ilgili faktörleri ele almaktadır; ön müzakereler ve masa başı müzakereler dönemini içermektedir.

3. Araştırma Soruları

Savaşta tarafları müzakere masasına getirmek, başarılı bir barışın ön koşullarından birisidir. Bu durum, üçüncü tarafın tüm tarafları çatışmanın çözülebilir olduğuna ikna etmeyi başardığı anlamına gelir. İkinci ön koşul, savaş halindeki tarafların arabuluculuk sürecine ilişkin algılarıyla ilgilidir. Barış görüşmelerinin tüm tarafların kabul edebileceği bir çözümle sonuçlanacağı kendilerine kanıtlanmalıdır. Başka bir deyişle, hemfikir olunan anlaşmaya karşılıklı tavizle varıldığına, bunun ortak bir çözüm olduğuna ve müzakereler sırasında üçüncü şahısların dayatılmasının olmadığına tarafların inanması gerekmektedir. Her iki ön koşul da ikna bileşeniyle ilişkilidir. Dolayısıyla burada iki soru ortaya çıkmaktadır: İkna nasıl ve ne zaman ortaya çıkmaktadır? Birincisi bağlamla, ikincisi ise zamanlamayla yakından ilgilidir. Bağlam alınacak kararları doğuran koşullar hakkında bir kavrayış sunarken, zamanlama bu kararları alma anının önemini açıklamaktadır. Barışı sağlamada diplomasi ve kuvvet kullanımını incelemenin kapsamı da geniştir. Barış yapımıyla ilgili üçüncü tarafların ortaya koyduğu eylemlere ve savaşta tarafların tepkilerine ilişkin dar kapsamlı konuların da eş zamanlı olarak incelenmesine imkan sağlanmış olur. Dolayısıyla, bu doktora tezinde iki ana soru ve yedi alt soru yer almaktadır:

1. Barışın gerçekleştiği ortam, Dayton Barış Anlaşması ve Rambouillet Barış Anlaşması'nın sonuçlarını nasıl belirlemiştir?

1.1. Uluslararası toplum olgunluk anını korumak için nasıl çalışmıştır?

1.2. Savaşta tarafları barış konferansı davetlerine olumlu yanıt vermeye iten nedir?

2. Bosna-Hersek ve Kosova örneklerinde zamanlama barış yapımı modellerini nasıl belirlemiştir?

2.1 Uluslararası toplum, barışçıl yolların kullanılmasının ivme olduğuna nasıl karar vermiştir?

2.2 Uluslararası toplum bunun kuvvet kullanma ivmesi olduğuna nasıl karar vermiştir?

2.3 Uluslararası toplum barış konferansı çabalarını savaşın hangi aşamasında başlatmıştır?

2.4 Savaşın tarafları barış konferanslarına savaşın hangi aşamasında katılmanın daha yapıcı olduğunu düşünmüşlerdir?

2.5 Şiddetin tırmanması diyalogun sürdürülmesi ihtiyacını nasıl yeniden canlandırmıştır?

Bağlamla ilgili ilk temel soru, özellikle barış konferansları süresince, barış anlaşmalarının zamanında ve barışçıl yollarla imzalanmasını engelleyen koşulların incelenmesi amacıyla ortaya atılmıştır. Ek olarak, iki alt soru da uluslararası toplumun müzakereler sırasında çıkmazları nasıl aştığını incelemeye yardımcıdır. Buna paralel olarak, savaşta yer alan tarafların barış konferansı fikrine karşı tutumları ve barış konferansının barış anlaşması imzalanmasıyla sonuçlandırılması fikrine yaklaşımları da incelenecektir. Başka bir deyişle bu sorular, uluslararası toplumun ve savaşta tarafların barışçıl araçların ve kuvvet kullanımı üzerinde bağlamsal faktörlerin etkisini anlamayı mümkün kılmaktadır. Burada, barış konferansı çağrılarının ilk aşamasına ve bu konferans kapsamında barış görüşmelerinin resmileştirilmesinin başladığı bir sonraki aşamaya ilişkin koşullar yer almaktadır. Dolayısıyla, uluslararası toplumun çatışma çözümüne aktif katılımına ve savaşta tarafların savaşı sona erdirebilecek tek mekanizma olarak müzakereleri görmesine sevk eden koşullara başlı cevapları içermektedir. Sonuç olarak, bir tarafta pozisyonları belirlenmiş ve arabulucu rolünde olan uluslararası toplum, diğer tarafta ise müzakere heyetleri ile savaş halinde olan taraflar vardır. Barış konferansı için müzakereler sürecini ve barış konferansı içindeki müzakereleri bölerek barış yapımının bağlamıyla ilgili yanıtları aramak, barışçıl yolların başarısızlığının ardından mı kuvvet kullanımının gerçekleştiğini yoksa ilk başta kuvvet kullanımı ve kuvvet kullanımı tehdidi sonrasında mı barış görüşmelerinin gerçekleştiğini açıklamaya imkan vermektedir.

Yaşanan şiddetin insanlığa karşı suçlar düzeyine ulaşmasının ardından Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı'nın toplandığı göz önüne alındığında, bu doktora tezinde, özellikle uluslararası toplumun savaşların en kritik noktaya ulaştığını ve çatışmanın

çözümünde önemli bir unsur olarak şiddeti sona erdirmek için son şans olduğunu algılamaya başladığı an da göstermektedir ki zamanlamayı da analize dahil etmek oldukça önemlidir. Barış konferansları fikrinin nasıl doğduğu ve bu konferanslar dahilinde barış görüşmelerinin nasıl şekillendiği de zamanlama yoluyla incelenebilir. Dolayısıyla, şiddetin tırmanması uluslararası toplumun acil müdahalesini ve savaşta tarafların siyasi ve askeri liderliğinin şiddetin ardından gelebilecek sonuçları yeniden düşünmeyi gerekli kıldığından, ikinci ana soru zamanlama ve barış yapma örüntüleriyle ilgili belirli yönleri ele alınmaktadır. Belirlenen alt sorular, Srebrenitsa'daki soykırımın ve Racak'taki sivillerin katledilmesinin uluslararası toplum üzerindeki etkisinin ve barış konferanslarının bir an önce düzenlenmesi konusundaki ısrarlarının daha dar anlamda incelenmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca, bu soruları sorarak, savaşta tarafların muharebe alanındaki zaferi diplomatik bir yenilgi olarak mı yoksa kendilerine müzakere masasında da daha büyük bir başarıyı garanti edecek bir an olarak mı gördükleri anlaşılabilir. Uluslararası toplumun barışı yeniden sağlamak amacıyla aynı anda ve tek bir yerde yapılacak barış konferansını savaşta tüm tarafları bir araya getirmenin kilit mekanizması olarak görmeye başladığı anda, uluslararası mahkemelerin resmi kararları, soykırım ve insanlığa karşı suçlardan sorumlu kişilerle ilgili değildi. Savaşta tarafların siyasi ve askeri liderleri, çok yakında soruşturmaların başlayacağı ve bir kısmının soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlar nedeniyle itham edilecekleri konusunda gayri resmi olarak bilgilendirilmiştir. Alt sorular, aynı zamanda insanlığa karşı suçların işlendiği anın, savaş alanında kendilerini mağlup bulan taraflar üzerindeki etkisinin analizine de olanak sağlayacaktır. Bu nedenle, o anlarda mevcut olan kırılganlık, barış konferanslarının gerçekleştirilmesini sağlayan itici gücü sunmuştur.

Bu doktora tezinde merkezi sorular oldukça fazla iç içe geçmiş durumdadır ve bazı durumlarda aralarında tam bir ayrım çizgisi çekmek çok zordur. Bunun nedeni, her sorunun belirli bir yerde ve belirli bir zamanda ortaya çıkmasıdır. Sadece alt sorularla ayrım yapılabilir ve bazı durumlarda çevreyle ilgili mi yoksa zamanlamayla ilgili mi faktörlerin daha belirleyici olup olmadığının incelenmesi gerekir. Ayrıca, bağlamın ve zamanlamanın bu şekilde bir araya getirilmesi, bir süreç olarak barışı yapımı ve onu karakterize eden ayrıntılar hakkında genel resmi vermesi dolayısıyla, araştırmanın uygunluğu ve kapsamı açısından bir avantajdır. Tez açısından bu çok önemlidir; çünkü hangi koşullar ve aşamada arabuluculuğun ve askeri müdahalenin

gerçekleştirdiğini anlamak, üçüncü tarafın angajman seviyesini görmek ve savaşta tarafların eylem ve tepkilerine bakmak bu yolla daha ayrıntılı anlaşılabilir.

4. Tezin Amacı

Bu çalışmanın amacı, uluslararası toplumun Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar'da belirli bir barış yapma modeli geliştirip geliştirmediğini incelemektir. Uluslararası toplumun Srebrenitsa soykırımı ve Raçak katliamı sonrasında Bosna Hersek'te ve devamında Kosova'da savaşı sona erdirmeye çabalarını büyük ölçüde ve hızla yoğunlaştırma pratiği, bu amacın temel saikidir. Ayrıca, Bosna Hersek'te yaşanan soykırımın ve Kosova'daki katliamın önüne geçilememesinin ardından, Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı için girişimler başlatılmıştır. Genel amaç aynı zamanda savaşta tarafları belirli bir yerde toplamak için uluslararası toplumu yıllarca bekleten şeyin ve barış konferansı gibi bir ortamda gerçekleşecek arabuluculuk sürecinin analiz edilmesi hedefiyle de bağlantılıdır. Ayrıca, barış konferanslarında konferans davetini algılamaları, konferansa katılmaları ve uluslararası toplum tarafından dayatılan barış anlaşmasının imzalanması, savaşta tarafların çoğu tarafından yaşanmaktadır. Bu yolla, barışçıl araçların ve çoğunlukla arabuluculuğun ve/veya askeri müdahalenin, uluslararası toplum tarafından hangi koşul ve zamanda daha makul bulduğunun görülmesi amaçlanmıştır.

Barış yapımının barışın restorasyonuna katkıda bulunması gereken ve savaşta taraflar arasında barış anlaşmasının imzalanması ile kesinleşen çabalar ve eylemler ile ilişkili olduğunu göz önünde bulundurarak, bu doktora tezinde Bosna Hersek'te ve Kosova'da barış yapımına ilişkin bağlamın ve zamanlamanın iki aşamaya ayrılarak incelenmesi gerekli görülmüştür: Ön müzakereler ve masa etrafındaki müzakereler dönemleri. Bu şekilde, barışı korumanın barışı sürdürmek ve barış inşasından farklılaşması sağlanmıştır. Bu üç sürecin tamamı hem çatışmanın farklı aşamalarında gerçekleşir hem de ulaşılması gereken hedefler aynı değildir. Örneğin, barışı koruma, çatışmanın embriyonik aşamada olduğu ve ara sıra şiddetin savaş boyutuna ulaşmadığı durumlarda yapılmaktadır. Çatışan taraflar, barışı koruma sırasında kendi başlarına ve hatta üçüncü bir tarafın katılımıyla kabul edilebilir bir çözüme ulaşabilirler.

Barışı korumanın ana amacının, var olan durumun tırmanmasını önlemek olduğunu ve bu nedenle de çoğu zaman çatışmayı çözmekten ziyade yönetmek olarak görüldüğünü vurgulamak önemlidir. Barış yapımı, şiddetin ciddi bir şekilde tırmanmasından sonra girilen bir süreçtir. Düşman taraflar, savaşı kendi sorunlarını çözmek için tek ve en iyi çözüm olarak gördükleri bir noktaya gelmişlerdir. Başka bir deyişle, ortada barış değil savaş vardır. Bütünüyle savaşa dahil olan karşılıklı taraflar, rakibin yok edilmesinin düşmanın teslim olmasına ve savaşın amaçlarının gerçekleşmesine yol açacağı düşüncesiyle savaşa girerler. Uğruna savaştıkları nedenler bir savaştan diğerine farklılık göstermekle birlikte, amaçlarının meşru olduğunu savunmak için uluslararası kamu hukukundaki normları kullanırlar. Bununla birlikte, çoğu zaman savaşın yürütülme şeklinin Cenevre Sözleşmesi ilkelerine aykırı olduğu bir noktaya erişirler. Sahadaki durumu insani bir kriz olarak nitelendiren üçüncü taraf, barışçıl yollarla ve/veya askeri müdahaleyle savaşı sona erdirmek gerekçesiyle uluslararası insani hukuk çerçevesinde müdahalesinin yasallığını savunma olanağına sahiptir. Bu süreçte yalnızca düşmanlıkların durdurulması ve diyalogun yeniden tesisi için ortamın yaratılması değil, aynı zamanda barış anlaşmasının yapılması da önemlidir. Barışın inşası, barış yapımının başarıyla sonuçlandırılmasından sonra gelen aşamadır. Dolayısıyla varılan barış anlaşmasının, geçmişte savaşa girmiş taraflar arasındaki güveni ve işbirliğini yeniden tesis etmesi gerekmektedir.

Barış yapımının bağlamı ve zamanlamasına ilişkin analizle amaç, barış konferansı hazırlıklarının nasıl gerçekleştiğini incelemek olmuştur. Ayrıca Dayton'daki Wright-Patterson Hava Kuvvetleri Üssü'nün ve Paris yakınlarındaki Rambouillet Kalesi'nin barış konferansları için uygun yerler olarak seçilmesinin sebepleri, barış konferanslarının açılış gününde ev sahipleri ve arabulucular tarafından verilen mesajlar, savaşta taraflar arasında barış konferansına katılmak için alınan kararların usulleri, delegelerin seçimi ve platformlardaki ana ilkelerin tanımı incelenmiştir: İlk olarak, savaşta tarafların barış konferansı fikrine gösterdikleri ciddiyetin bir işareti olarak müzakere heyetinde kimlerin ve hangi düzeyde yer aldığı; ikincisi, ilgili ülkelerin parlamentolarının barış konferansına katılımını onaylayıp onaylamadıkları ve hangi temalar için uzlaşmanın imkansız olduğunu düşündükleri; üçüncüsü, uluslararası toplumun şiddetin bir an önce sona erdirilmesi yönündeki çağrılarının, barış konferanslarının düzenlenmesi konusundaki taahhütleriyle ne düzeyde örtüştüğü.

Böylece, barış konferanslarının organizatörleri ile savaşın taraflarının Dayton'da ve Rambouillet'te hangi beklentiler ve kırmızı çizgilerle karşı karşıya geldiklerini anlamak mümkün olmuştur. Bu konuların detaylı analizi, gazeteciler önünde arabulucuların yaptıkları basın toplantılarında kullandıkları dilin önemi ve halka barış görüşmelerinin hızı konusunda aktarılanlarla barış konferanslarında yaşanan gerçekliğin tutarlılık gösterip göstermediğini görmek amacıyla yapılmıştır. Dayton Barış Konferansı başta olmak üzere bu vakte kadar söz konusu barış konferanslarıyla ilgili tüm belgelerin gizliliği kaldırılmadığından, 1990'larda Balkanlar'da barış yapımı örüntüleri hakkında eksiksiz ve sürdürülebilir açıklamalar vermek için bu konuyu incelemek çok önemli bir husustur. Müzakere heyetlerinin dış dünya ile iletişiminin sınırlandırılması ve ayrıca -barış görüşmelerinin çıkmaza girdiği anlarda bile müzakerelerin temposunun kontrol altında tutulması için- arabulucuların basın toplantılarında çok dikkatli olması gerektiği gibi barış konferanslarının formaliteleri nedeniyle bu amaç dayatılmıştır.

Yukarıdaki paragraflarda belirtildiği üzere, bu doktora tezinde analiz edilen temel olgu, barış konferansları yoluyla barış yapımıdır. Araştırmaya dahil edilen başlıca aktörler, uluslararası toplum ve savaştaki taraflardır. Mekanizmalarla birlikte, olguların gerçekleştiği yer ve zaman da dahil edilmiştir. Çalışma birkaç nedenden dolayı bu formda tasarlanmıştır. Barış sürecinde çeşitli uluslararası ve bölgesel örgütlerin, çok taraflı diplomasi içindeki ve/veya savaştaki taraflarla doğrudan iletişim içindeki büyük güçlerin ve cumhurbaşkanlığı rolünde siyasi güce sahip kişilerin aynı anda devreye girdiği dikkate alınarak; (i) devletler, (ii) cumhurbaşkanları danışmanları, (iii) uluslararası veya bölgesel örgütlerin temsilcileri ve (iv) savaşta taraflar arasındaki barış görüşmelerini yürütmekten sorumlu arabuluculardan oluşan uluslararası toplum ifadesinin kullanılması daha uygun görülmüştür. Tüm bu aktörler ve eylemleri koordine edilmiştir ve kararlar belirli bir uluslararası veya bölgesel kuruluş bünyesinde ve o kuruluş adına alınmıştır. Dolayısıyla bu kolektif bir eylemdir ve özellikle barış konferansları çağrılarının başlatıldığı dönemde Bosna Hersek'te ve Kosova'da üçüncü taraf, barışın sağlanmasında bireysel bir devlet olarak görünmemektedir. Başka bir deyişle, Temas Grubu, BM ve NATO arasındaki barış yapma örüntüleri konusundaki amaç koordinasyonun sunumudur; çünkü her üç organda da üyeler ve ana kararları alanlar neredeyse aynı büyük güçlerdir. Savaşan taraflar, yalnızca barış anlaşmalarının imzalanmasını kendi aralarında gerçekleştirmek gerekliliğinden dolayı değil, aynı

zamanda barış konferansındaki mevcudiyetlerinin barış süreci için bir meşruiyet kaynağı oluşturması amacıyla da önemli aktörler olarak kabul edilmektedirler.

5. Vaka Çalışmaları

1990'larda Balkanlar'daki barış yapımını, Bosna Hersek ve Kosova örnekleriyle özellikle barış konferansları üzerinden incelemek, birkaç nedenden dolayı söz konusudur: Bosna ve Kosova savaşları aynı bölgede gerçekleşmiştir; savaşlar eski Yugoslavya'nın dağılmasının bir sonucudur; savaşlar üçüncü tarafların müdahalesiyle sona ermiştir; şiddetin soykırım ve sivil katliamı boyutuna yükselmesinin ardından barış konferansları düzenlenmiştir. Barış yapımı örüntüleriyle ilgili vaka çalışmalarının her birindeki benzerlik ve farklılıkların karşılaştırılması yoluyla, bölgedeki savaşları sona erdirmek için uluslararası toplumun belirli bir model geliştirip geliştirmediğine dair argümanlar verilebilir.

Balkanlar genellikle barış ve güvenliğin korunmasının çok zor olduğu bir bölge olarak nitelendirilmektedir. Bölgedeki durumun kötüleşmesinin temel kaynaklarından biri olarak milliyetçiliğin altı çizilmektedir. YSFC, etnik hoşgörüsüzlüğün zamanla ortadan kalkmaya başlayacağı bir model olarak görülmüştür. Komünist dönemde kardeşlik ve birlik siyaseti yıllar boyunca bu şekilde teşvik edilmiştir. Bu nedenle, kurucu cumhuriyetlerin halklarının bir kısmı kendilerini Yugoslav görmeye başlamış, hatta etnik gruplar arası evlilikler yaşanmıştır. Bu durum, özellikle Bosna örneğinde gerçekleşmiştir, Kosova'da ise daha azdır. Bu ilkeyle, 1988'den 1992'ye kadar olan dönem federasyonun varlığının artık mümkün olmadığını göstermiştir. Bağımsızlık bildirileri ve referandumlar, siyasi liderliğin ve kamuoyunun bir kısmının ulus devlet fikrini desteklediğini göstermiştir. Sonuç olarak, eski federasyonun toprakları, devletler içi çatışmaların başladığı yer haline gelmiştir. Savaşların tüm Balkanlar'a yayılma etkisi olabileceği düşünüldüğünde bölge, devlet içi çatışmaların devletlerarası çatışmalara dönüşmesi tehdidi altına girmiştir. Bu nedenle Balkanlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde devlet içi çatışmaların sayısının hızla arttığı bölgelerden biri haline gelmiştir.

Bosna Hersek ve Kosova'daki savaşın doğası çok benzerdir. Her ikisi de iç çatışmalardır, bağımsızlık ve egemenlik talepleri nedeniyle başlamıştır ve silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Bosna Hersek, YSFC'nin bağımsızlığını ilan eden ilk cumhuriyetleri arasında yer almıştır,

kendisini devlet içi savaşın içinde bulmuştur ve en büyük sivil ve altyapı kayıplarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bosnalı Sırlar ve Bosnalı Hırvatlar, kendi kaderlerini tayin hakkına da sahip oldukları görüşünü savunmuşlardır. YSFC'nin dağılmasını, Belgrad'ın Kosova üzerindeki otoritesinin güçleneceği ve bununla birlikte Kosova'nın özerkliğini kaybedeceği bir gerçeklik olarak gören Kosovalı Arnavutlar, 1974 Anayasası ile diğer cumhuriyetlerin tavrını takip etmeye ve Kosova'yı bağımsız bir cumhuriyet olarak ilan etmeye karar vermişlerdir. Dolayısıyla, Saraybosna açısından Bosnalı Sırlar ve Bosnalı Hırvatlar, Bosna Hersek'in toprak bütünlüğü ve egemenliği için bir tehdit oluşturmuştur. Belgrad açısından bakıldığında Kosovalı Arnavutlar Sırbistan'ın toprak bütünlüğü ve egemenliği için bir tehdit oluşturmuştur. Öte yandan Kosovalı Arnavutlar, Bosnalı Sırlar ve Bosnalı Hırvatlar, bağımsız devlet veya akraba devlete katılma haklarını hiç kimsenin reddetme hakkı olmadığını düşünmüştür³⁹.

Bu çatışmaların dinamiği de çok benzerdir. Her ikisi de çatışma olarak başlamıştır ve savaş noktasına gelmiştir. Aradaki fark, çatışmanın embriyonik evresinden aşırı şiddetli bir hale dönüştüğü gidişattır. Bosna Hersek örneğinde savaş çok daha erken başlamışken, Kosova'da neredeyse on yıl sonra başlamıştır. Dayton Barış Konferansı'nın zaman çerçevesine bakıldığında, konferansın toplanması üç yıldan fazla süren bir savaştan sonra gerçekleşmiştir. Rambouillet Barış Konferansı çağrısı çok geç olmasına karşın, savaşın Kosova'da başladığı andan itibaren daha erken toplanmıştır. Bu durum yalnızca çatışmaların savaş düzeyine tırmanma hızını değil, aynı zamanda uluslararası toplumun barış konferanslarını düzenlemedeki hızını da göstermektedir.

Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı, barış sürecinin barışçıl yollarla geldiği son aşamayı simgelemektedir. Bu konferanslarda yaşanan savaşları bitirmek isteyenler yanında başlatanlar da toplanmıştır. Arabuluculuğun gerçekleştiği ortam, geçmişteki gibi doğaçlama veya gayri resmi değil, oldukça resmi olarak yaşanmıştır. Her iki barış konferansı da bazı benzerlikler paylaştığı için karşılaştırmada seçilmiştir: Bu barış konferansları çağrıları üçüncü tarafça yapılmıştır; söz konusu üçüncü taraf barış konferanslarının organizasyonundan, müzakerelerin çerçevesinden ve müzakerelerin bizzat yürütülmesinden

³⁹ Bu tezde Kosova'da yaşayan Arnavutlar için “Kosovalı Arnavutlar”, Bosna Hersek'te yaşayan Sırlar ve Hırvatlar için “Bosnalı Sırlar” ve “Bosnalı Hırvatlar” ifadeleri kullanılmıştır.

sorumludur; üçüncü taraf tek bir devletin veya örgütün değil, büyük güçlerin ve uluslararası ve bölgesel örgütlerin ortak çabalarını temsil etmiştir; savaştaki tarafların delegasyonları tüm konularda temsilciler içermiştir; barış anlaşmalarının imzalandığı yer anlaşmanın başlatıldığı yerden farklıdır; Srebrenitsa'daki soykırım ve Raçak'taki katliam barış konferanslarının toplanma sürecini hızlandırmıştır. Dolayısıyla, bu barış konferanslarını incelemek, Dayton ve Rambouillet Barış Anlaşmalarına nasıl ulaşıldığı hakkında bilgilenmeyi sağlayacaktır.

Yukarıdaki paragraflarda açıklandığı üzere, bu doktora tezinde karşılaştırmalı bir metodolojik yaklaşım benimsenmiştir. Araştırma sürecinde, barış yapımıyla ilgili farklı kaynaklardan belgeler toplanmıştır. Kamuya açık belgeler arasında toplantı tutanakları, bildiriler, kararlar, içtihatlar, anlaşmalar, kanunlar, hukuki görüşler ve mahkeme kayıtları gibi sözlü ve belgesel kaynaklara başvurulmuştur. Bu veriler ABD Dışişleri Bakanlığı, BM, AT/AB, NATO, Temas Grubu ve Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY) arşivlerinden toplanmıştır. Belgelerin bir kısmı halen korunmaya devam etmesi ve özellikle Rambouillet Barış Konferansı ile ilgili olarak halkın erişiminin kısıtlanması nedeniyle, uluslararası ve ulusal gazete ve televizyonlardan da dikkate değer bilgiler toplanmıştır. The Washington Post, New York Times, CNN, BBC, Deutsche Welle, Voice of America, Radio Free Europe ve Associated Press gibi yayın organları günlük olarak sadece savaş koşullarıyla ilgili meseleleri değil, aynı zamanda Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı dönemi de dahil olmak üzere müzakereler için girişimler ve müzakerelerin hızı hakkında da raporlama yapmıştır. Ulusal gazetelerde ise barış konferanslarına katılım, müzakere heyetleri, platformlar ve müzakerelerin kırmızı çizgileri konularına dair meclis, hükümet ve cumhurbaşkanı gibi devlet kurumları tarafından alınan kararlar daha detaylı olarak yer almaktadır. Haberde sunulan materyalin bir olay hakkında doğrudan bilgi mi yoksa konuyla ilgili haber yapan gazetecinin bir yorumu mu olduğu da dikkatlice ayırt edilmiştir. Bu nedenle, konuyla ilgili olguların gazetecilerin kişisel görüşlerinden ayrılmasına özellikle dikkat gösterilmiştir.

Bilgi arayışında, yayınlanmış kitap olarak bulunabilen barış konferanslarına katılanların günlükleri de yer almaktadır. Kaynaklar dahilinde devlet başkanlarının, dışişleri bakanının, arabulucuların ve savaştaki parti delegelerinin bir kısmına ait kitaplar da yer almaktadır. Müzakerelerde, üçüncü taraflar ve savaşta yer alan tarafların dahil olduğu tüm tarafların aynı

konuya ilişkin algı ve yorumlarındaki çeşitliliği ortaya koymak hedeflemiştir. Bosna ve Kosova vakalarındaki koşullar, zamanlama ve barış yapım şekilleri hakkında tam, tarafsız ve orijinal bir bilgi getirmek amacıyla da üç tip kaynağa atıfta bulunulmuştur. Bu nedenle İngilizce, Arnavutça, Sırpça, Boşnakça, Hırvatça gibi birçok dilde, özellikle birincil kaynaklara büyük önem verilmiştir. Ayrıca, İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından hazırlanan yıllık raporlar da dahil olmak üzere sivil toplum kuruluşlarından alınan veriler kullanılmıştır. Bu doktora tezinde aynı zamanda tarih, siyaset, uluslararası ilişkiler ve çatışma çözümü ders kitapları ve bilimsel makaleler gibi ikincil kaynaklara da dayanmaktadır.

Verinin yorumlanması teorik çerçevenin, uluslararası kamu hukukunun ve müzakerelerdeki uygulamaların entegrasyonu yoluyla yapılmıştır. Tüm bu bileşenlerin bir araya getirilmesi esas şu nedenlerden dolayı kritiktir: (i) üçüncü tarafların dahil olması barış koşullarının bozulmasına dayanmaktadır; (ii) özellikle barışçıl araç ve/veya kuvvet kullanımı olmak üzere alınan kararlar uluslararası normlara dayanmaktadır; (iii) kararlar aynı zamanda müzakerelerin gidişatına bağlı olarak belirlenmektedir. William Zartman'ın olgunluk kavramı, çatışma çözümünde önemli bir faktör olarak zamanlamaya atıfta bulunmaktadır. Zamanlama, Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı'nın, Srebrenitsa soykırımı ve Raçak katliamı gibi şiddetin ciddi bir şekilde tırmanmasının ardından gerçekleştiği dikkate alındığında, bu araştırmada tanımlanan sorulara yanıt vermede kullanılacak en uygun kavram olarak görülmüştür. Karşılıklı Zarar Veren Açmaz kavramıyla Zartman, yalnızca barış tekliflerinin sunulduğu anı değil, aynı zamanda bağlamsal faktörleri de dahil etmektedir. Yazarın da altını çizdiği gibi, savaşan taraflar savaş alanında acı ve kayıplarla aynı düzeyde ve eş zamanlı olarak karşı karşıya kaldıklarında, başka bir deyişle artık savaşmak yerine diyalog teklifini kabul etmekten başka bir çözümlerinin olmadığını anladıklarında, müzakerelere katılma konusunda daha istekli olacaktırlar⁴⁰.

Bosna savaşı ve ardından gelen Kosova savaşı döneminde, özellikle Güvenlik Konseyi bünyesindeki tartışmaların çoğu, iki soru etrafında şekillenmiştir: Çatışmaların insani krizi temsil edip etmediği ve savaşı sona erdirmede son mekanizma olarak askeri müdahalenin kullanılması

⁴⁰ William Zartman, **The Timing of the Peace Initiatives- Hurting Stalemates and Ripe Movements**, in *Contemporary Peacemaking – Conflict, Peace Processes and Post-War Reconstruction*, London, Palgrave Macmillan, 2008, s.22-27

için tüm barışçıl yolların tüketilip tüketilmediği. Büyük gücün siyasi ve diplomatik çıkarlarına paralel olarak, bu yaklaşım aynı zamanda üçüncü tarafın BM Şartı ile uyumlu olma eğilimi nedeniyle de söz konusudur. Berridge'nin ön müzakereler ve masa başı müzakerelere ilişkin modeli, yalnızca bir teori olarak değil aynı zamanda bir uygulama olarak da barışın sağlanmasıyla ilgili tüm faaliyet ve prosedürlerin yapılandırılmasında yardımcı bir rehber olmuştur. Bu rehber, arabulucular ve ekipleri tarafından gerçekleştirilen eylemlere dayalı bileşenleri bir araya getirmiştir. Bu yolla, uygulayıcıların Bosna Hersek'te ve Kosova'da barış yapımı konusundaki akademik bilgilerin ve uzmanlıkların birbiri ile bağlantısı kurulmuştur.

6. Tezin Yapısı

Bu doktora tezi için yapılan araştırma, üç tematik bölüm içinde yer almaktadır. İlki, araştırmanın tasarladığı çerçeveyi temsil eder. İkinci ve üçüncü bölümler, Bosna Hersek ve Kosova örneklerinde barış yapımının analizini içermektedir. Son bölümde ise sonuçlar yer almaktadır.

1. Bölüm, diplomasi, kuvvet ve barış yapımı ile ilgili temel kavramları, tanımları ve argümanları kapsamaktadır. Bu bölüm iki kısma ayrılmıştır: Literatür taraması ve teorik çerçeve. Birinci kısımda, devletler arası ilişkilerin geçmişte ve günümüzde nasıl yürütüldüğüne bağlı olarak, diplomasi ve kuvvet kavramlarının doğasındaki değişimler neticesinde kazandıkları anlamların evrimi sunulmaktadır. Önceki yüzyıllarda diplomasi ve kuvvet terimi yalnızca devletin diğer devletlere karşı faaliyetlerine atıfta bulunurken, ilerleyen dönemde kapsamı, devletlerin uluslararası ve/veya bölgesel alandaki konferans ve organizasyonlardaki faaliyetleri de dahil olmak üzere çok taraflı ilişkilere genişletilmiştir. Dolayısıyla, diplomasi terimi, bu doktora tezinde en dar anlamında çatışmaların barışçıl bir şekilde çözülmesi şeklinde kullanılmıştır. Kuvvet terimi, kuvvet kullanma tehdidi bağlamında ve askeri müdahale olarak kullanılmaktadır. Barış yapımı konusundaki tanım BM Barış Gündeminden ödünç alınmıştır ve bu dokümanda altı çizildiği üzere, birincil amaç, üçüncü bir tarafça savaştaki tarafların anlaşmaya varmalarına yardımcı olmayı başarmaktır. İzleyen iki alt kısımda, barış yapımında diplomasi ve kuvvet kullanımına ilişkin temel çalışmalar sunulmaktadır. Burada, araştırmacıların geçmiş çalışmalarındaki temalar, araştırma problemleri, metodolojiler ve ulaştıkları sonuçlar analiz edilmektedir. İlk olarak, bir çatışmayı sona erdirmek için diplomasi ve/veya kuvvet

kullanımını genel olarak inceleyen çalışmalara genel olarak bakılmıştır ve devamında özellikle Bosna Hersek ve/veya Kosova örneğine odaklanan çalışmalar sıralanmıştır. Teorinin entegrasyonu, uluslararası kamu hukuku ve barış yapımı pratiği üzerine bu doktora çalışması inşa edilmiştir. 1. Bölümün ikinci kısmında, olgunluk anının ortaya çıkması, uluslararası normlar dahilinde barışçıl yolların ve kuvvetin uluslararası toplum tarafından haklı bir şekilde kullanılması ve arabuluculuğun ön müzakereler ve masa başı müzakereler sırasında yürütüldüğü koşullar açıklanmaktadır.

2. Bölüm üç kısma ayrılmıştır: Dayton Barış Konferansı'ndan önceki barış önerileri; Bosna Hersek'teki savaşın olgunluk anı; ön müzakereler ve masa başı müzakereler. İlk kısım, 1991'den itibaren uluslararası toplum tarafından üstlenilen temel barış girişimlerinin kısa bir tarihçesini temsil etmektedir. Bu kısımda, uluslararası ve/veya bölgesel örgütler ve savaşta yer alan taraflar, dahil olan aktörler, diyalog çağrılarının başlatıldığı, reddedildiği veya kabul edildiği bağlam ve ayrıca barış girişimlerinin başlatıldığı dönem ve barış önerilerinin içeriği anlatılmaktadır. YSFC'nin dağılmasından Ağustos 1995'e kadar olan dönem içindeki en öne çıkan barış girişimleri arasındaki Yugoslavya Avrupa Topluluğu Konferansı (1991), Eski Yugoslavya Uluslararası Konferansı (ICFY), Vance - Owen Barış Planı, Owen - Stoltenberg Barış Planı ve Washington Anlaşması seçilmiştir. Bu barış girişimlerinin her birinde, Bosna savaşının bir Avrupa sorunundan AB ve BM'nin ortak sorununa nasıl dönüştüğü; BM Güvenlik Konseyi bünyesinde, diplomasi ve askeri müdahale ile ilgili belirli konularda üyeler arasında oy birliğine varmanın çok zor olduğu durumlarda bir forum görevi görecektir. Temas Grubu olmasından dolayı geçici organlara duyulan ihtiyaç; ABD örneğinde olduğu gibi tek tek büyük güçlerin aktif katılımı ve Washington Anlaşması'nın imzalanması; savaş ve arabuluculuk şartlarına bağlı olarak savaşta tarafların davranışlarında ve kararlarında meydana gelen dalgalanma görülebilir. Bu nedenle, bu araştırma yalnızca Srebrenitsa'daki soykırımdan Dayton Anlaşması'nın imzalandığı zamana kadar geçen süre için barış yapımına odaklanmış olmasına rağmen, önceki barış girişimlerine ilişkin bir bilgilendirme iki nedenden dolayı gerekli olmuştur.

Böylece, yalnızca diyalogun restorasyonu için geçmişteki girişimler hakkında bir kronoloji vermekle kalmayarak, aynı zamanda uluslararası toplumun ve savaşta tarafların tutumunun yıllar içinde nasıl geliştiğine dair de genel bir resme ulaşabilmek imkan dahilinde

olmuştur. Bosna savaşının sona erdirilmesi yıllardır çok zor olmuştur. İkinci kısımda, olgunluk anının bağlamı ve zamanlaması incelenmektedir. Hem uluslararası toplumun davranışlarında hem de savaştaki taraflarda ortaya çıkan durum, aynı anda ve aynı sorundan dolayı karşı karşıya kaldıkları kırılganlık halidir. Zayıf açısından kırılganlık: Uluslararası toplum düzeyinde, uluslararası ve/veya bölgesel örgütlerin Srebrenitsa'daki soykırımı önleyememesi; Bosna hükümeti ve ordusu düzeyinde, nüfusunu koruyamaması; Sırp Cumhuriyeti'nin ülkenin siyasi ve askeri liderliği düzeyinde, Cenevre Sözleşmesine göre savaşı yürütemiyor olması. Sayılanların hepsi, kredibilitesini kaybetme tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. İkinci bölümde ise savaş koşullarının barış koşullarını nasıl değiştirdiği ve Bosna savaşında barış yapımı sürecinin gidişatını nasıl belirlediği derinlemesine analiz edilmektedir. Üçüncü bölüm, ayrıntılı olarak barışın ana örüntülerini içermektedir. Böylece, tüm tarafların barış konferansı bünyesinde bir araya getirilmesi ve bu kapsamda barış anlaşmasının imzalanması ihtiyacına yönelik müzakereler de dahil olmak üzere, teorik çerçeve ve arabulucuların sahadaki pratiği birlikte incelenmiştir.

3. Bölüm de benzer bir şekilde yapılandırılmıştır ve üç kısım içermektedir: Rambouillet Barış Konferansı öncesi barış girişimleri; Kosova'daki savaşın olgunluk anı; ön müzakereler ve masa başı müzakereler. 3. Bölüm içeriği, özellikle ilk kısımda 2. Bölümden farklıdır. Bunun nedeni, Kosova'nın bağımsızlık talebini Eski Yugoslavya Uluslararası Konferansı'nın başlangıcından itibaren Bosna Hersek'ten farklı bir şekilde ele almasıdır. YSFC'nin 1974 tarihli anayasasına atıfta bulunan Badinter Komisyonu, Bosna Hersek'in cumhuriyet statüsüne sahip olup olmadığına bakılmaksızın Kosova'nın özerk eyalet statüsüne sahip olduğunun altını çizmiştir. Uluslararası toplum bir kenara konulursa bu durum, Bosna Hersek'e kıyasla Kosova'daki barış sürecinin hızının farklı bir biçim ve önem kazandığını göstermektedir. Dolayısıyla birinci kısımda, Kosova'da Barışçıl Direniş Hareketi, Kosova Sorunu ve Dayton Barış Konferansı, Rambouillet Barış Konferansı öncesi silahlı direniş ve diyalogun yeniden kurulmasına yönelik çabalar hakkında kısa bir tarihçe sunulmaktadır. Sadece Kosova sorununa adanmış bir barış konferansı fikrine yol açan olayların kronolojisi verilmekle kalmamış, aynı zamanda uluslararası toplumun eylemlerinin ve Kosovalı Arnavutların tepkilerinin siyasi anlamda bir açıklaması da verilmiştir.

Başka bir deyişle, Belgrad'ın Kosovalı Arnavut sivil nüfusa karşı 1989'dan beri uyguladığı baskıya karşı uluslararası toplumun insan hakları perspektifinden Kosova'daki tutumu ve Kosovalı Arnavutları siyasi olarak örgütlenmeye ve verdikleri bağımsızlık savaşının barışçıl bir direniş hareketiyle başlamasına neden olan koşullar anlatılmaktadır. Barışçıl hareket fikrinin doğduğu bağlamı göstermek, yalnızca içeriğinden dolayı değil, aynı zamanda barışçıl araçlar ve kuvvet kullanımıyla yakından ilişkili olan iki özelliği de barındırdığı için çok önemlidir. Bir taraftan Slovenya'nın, Hırvatistan'ın ve Bosna Hersek'in YSFC'den ayrılmalarının şiddet ve savaş yoluyla gerçekleştiği dönemde, Kosovalı Arnavut sivil nüfusun çoğunluğu tarafından desteklenen siyasi liderler, bağımsız bir Kosova devleti hedeflerine savaşla değil barışçıl yollarla ulaşılması gerektiğine karar vermiştir. Öte yandan ise özellikle de Dayton Barış Konferansı'ndan sonra savaşı sadece bağımsız devlet fikrini gerçekleştirmek için değil aynı zamanda Kosova'da Sırp kuvvetlerinin uyguladığı şiddeti durdurmak için de meşru bir mekanizma olarak görmeye Kosovalı Arnavutları iten faktörler açıklanmaktadır. Kosovalı Arnavutlarda görüldüğü üzere, çatışmanın taraflarından biri tarafından her iki boyutta da diplomasi ve kuvvet kullanımının benimsendiği gösterilmektedir. Kosova Kurtuluş Ordusu'nun (KLA) yıllar sonra ortaya çıkışının altını çizmek için bu detayın bilinmesi önemlidir: KLA, çatışmanın barışçıl çözümü için yıllarca barışçıl direniş benzeri verilen aktif desteğin, uluslararası toplumun Kosova sorununu çözmede aktif katılımı için duyulan büyük beklentilerin ve durumun ciddi şekilde kötüleşmesinin ardından ortaya çıkmıştır.

İlk kıs ımda ayrıca 1997'den 1999'a kadar olan dönemde Temas Grubu'nun kararları da dahil olmak üzere, uluslararası toplum tarafından üstlenilen ve uygulanan eylemler ve mekanizmalar yorumlanmıştır. İkinci kısımda, olgunluk anını üreten bağlam ve bu bağlamın uluslararası toplum ve savaştaki taraflar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Raçak katliamı, uluslararası ve bölgesel örgütlerin Balkanlar'da ikinci kez insanlık suçu işlenmesine izin veremeyecekleri bir ortamda, uluslararası toplumun kapasitesini seferber etmeye başladığı an olmuştur. Öte yandan Belgrad, toprak bütünlüğü ve egemenlik ilkeleri üzerinden Kosova'ya askeri müdahaleyi savunarak, Kosova'nın bir iç mesele olduğu konusunda ısrar etmeye devam etmiştir. Hem siyasi hem de askeri kanada sahip Kosovalı Arnavutlar, kendilerine yönelik şiddetin daha da tırmanmasının doğurduğu acı ve korku ve Kosova sorununun çözümünün uluslararası toplum için uzun yıllar sonra bir öncelik haline gelmesi gibi yeni bir gerçekle karşı

karşıya kalmışlardır. Üçüncü kısım ise ilgili tüm aktörlerin ön müzakereler ve masa başı müzakereler dönemiyle ilgili faaliyetlerini, kararlarını ve zorluklarını içermektedir.

Vaka çalışmalarının her biri için sunulan sonucun ardından, Soğuk Savaş sonrası Balkanlar'da barışın sağlanmasına ilişkin genel sonuçlar verilmiştir. Her bir vaka çalışmasının ve tüm barış sürecinin karakteristiklerini verme amacıyla bu yöntem izlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇATIŞMA ÇÖZÜMLERİ

Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği de dahil olmak üzere uluslararası toplum, eski Yugoslavya'nın dağılmasından sonra meydana gelen çatışmalarda yaşandığı üzere, uzun yıllar boyunca barış yapımı yerine barışı koruma şeklinde çatışmalara eğilmiştir. Bu yaklaşımın çeşitli nedenlere dayanmaktadır ve BM gibi uluslararası kuruluşların neden daha çok önleyici diplomasiye ve barışı koruma operasyonlarına odaklandığına dair bilim insanları tarafından farklı açıklamalar dile getirilmektedir. Literatürde, bazı durumlarda BM Şartı ile yakından bağlantılı argümanlara rastlanırken, diğer açıklamalar BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin rolüne ve bu üyelerin Bosna savaşına ve daha sonra Kosova'ya olan ilgi ve katılım düzeylerine odaklanmaktadır. Ayrıca, eski Yugoslavya'da şiddetin tırmanmasını önlemeye yönelik çatışma çözümü konusunda AB diplomasinin başarısızlığı üzerine yapılan çalışmalarda, bazı AB üyelerinin bu yaşananların bir Avrupa sorunu olduğu ve dolayısıyla bizzat Avrupa tarafından sorunun çözümüne yönelik perspektifle analiz yapılmıştır. Bosna Hersek ve Kosova örneklerinde diplomasinin kullanımına ilişkin karşılaştırmalı çalışmalar daha ziyade bağımsızlığın tanınması kararlarının alındığı zamanlara ve askeri müdahalelerin sonraki aşamalarına odaklanmaktadır.

Bosna savaş diplomasisi, 1992'den beri barış anlaşmasına varmanın ana mekanizması olmuştur. Burada barışı koruma misyonları, barış önerileri, müzakereler ve arabuluculuk gibi farklı araçlar kullanılmıştır. Uluslararası toplumun Bosna Hersek örneğinde zamanında hareket etmediği ve şiddetin insanlığa karşı soykırıma kadar tırmanmasını önlemek için uygun araçları almadığı yönündeki argümanlar akademisyenler arasında hakimdir. Çatışma çözümü ve özellikle Bosna örneğine ilişkin olarak çalışmaların kapsamını genişleten birçok iç görüş gelişmiştir. Çalışmalarda, barışı koruma, barışı sağlama, barışı inşa etme konularında alınan inisiyatifler ve çatışmaların dinamikleri hakkındaki açıklamalar çeşitlilik göstermektedir. Akademisyenler yaptıkları çoğu analizde hem çatışmanın önlenmesinde hem de çatışma çözümünde diplomasinin kullanımını incelemektedir.

Kosova örneği, uluslararası toplumun da çatışmayı önleyici diplomasi çerçevesinde ele almasına harika bir örnektir. Tüm çabalar şiddetin tırmanmasına neden olabilecek tehditleri

ortadan kaldıracak mekanizmaların bulunmasına odaklanmıştır. Bununla birlikte, diplomasinin kullanılması başarısız bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Yalnızca çatışmanın silahlı çatışmaya dönüşmesini yavaşlatmıştır, ancak savaşın nedenlerini ortadan kaldırmamıştır. Çatışma çözümü literatüründe, 1991'den 1999'a kadar olan dönem için Belgrad ve Priştine arasındaki diyalog ve müzakerelerle ilgili soruları inceleyen az sayıda çalışma vardır. Ayrıca ele alınan sorunlar daha ziyade Kosova'daki insan hakları durumu ve Kosova'nın özerkliğinin Sırbistan tarafından lağvedilmesi ile ilgilidir. Başka bir deyişle, Sırbistan'ın Kosova'ya yönelik politikası araştırmacılar tarafından ele alınan temel konulardan biri olmuştur.

1.1. Literatür Taraması: Barış Sağlamada Diplomasi ve Kuvvet

1.1.1. Kavramların Tanımlanması: Diplomasi, Kuvvet ve Barış Sağlama

Diplomasi, yüzyıllarca devlet merkezli bir faaliyet olarak düşünülmesine karşın, günümüzde devletlerin ve devlet dışı aktörlerin davranışlarını ve kararlarını etkileme yöntemi olarak da görülmektedir. Devlet merkezli perspektiften diplomasi, “*dış politikaların retorikten gerçeklere, ilkelerin beyanından ulusal çıkarların günlük tanıtımına dönüştürüldüğü süreç*” olarak tanımlanmaktadır⁴¹. Smith Simpson da “*savaşın alternatifi*” olarak diplomasiyi görmektedir⁴². Benzer bir görüşü, dış politika önceliklerinin gerçekleştirilmesinde diplomasinin rolüne odaklanan Berridge ve Lloyd tarafından paylaşmaktadır; ulusal çıkar ve barışçıl araçlar da tanıtımda korunmaktadır⁴³. Bu yazarlara göre diplomasinin doğası değiştirilmemiş, daha ziyade “*içeriği ve ifadesi*” genişletilmiştir⁴⁴. Diğer bir bilim adamı olan Hamish Scot, diplomasiyi “*uluslararası ilişkilerin sürekli ve barışçıl yönetimi*” olarak görmektedir⁴⁵. Bu tanıtımda da devletler, ana aktörler ve aralarında işbirliğini kuran kurumlar olarak merkezi rol oynamaktadır.

Bjola ve Kornprobst'un “*diplomasi, uluslararası alanda tanınan entiteler aracılığıyla kamu mallarını üreten, yöneten, dağıtan ve aynı zamanda bu entitelerin uluslararası alanda tanınan temsilcileri olan kişiler arasındaki kurumsallaşmış iletişimidir*” şeklindeki tanımı da bahsetmeye

⁴¹ Smith Simpson, “The nature and dimensions of diplomacy”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, 1968, Vol. 380, pp.137

⁴² A.y.,

⁴³ Geoff R. Berridge, Lorna Loyd, **The Palgrave Macmillan Dictionary of Diplomacy**, Houndmills Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2012, pp.7

⁴⁴ A.y.,

⁴⁵ Hamish Scot, **Diplomacy**, Oxford, Oxford University Press, 2021, pp.41

değerdir⁴⁶. Bu yazarlar “iletişim” terimini daha geniş anlamıyla anlamaktadır ve bu tanım diyalog ve zorlayıcı diplomasi konularını da içermektedir⁴⁷. Barston da “devlet perspektifinden diplomasi, dış politikayı önerme, şekillendirme ve uygulama ile ilgilenir” iddiasındadır⁴⁸. Modern diplomasinin işlevlerinden birinin uluslararası kriz ve çatışmaların patlak vermesi gibi olaylar nedeniyle uluslararası müzakere ile ilgili olduğunu vurgulamakta; dolayısıyla, diplomasinin, çatışmaların barışçıl çözümüyle eşanlamlı olduğu yönündeki yaygın düşünceye rağmen, “uyum ve iknadan ziyade zorlayıcı bir davranış aracı” olmaya başladığı sonucuna varmaktadır⁴⁹.

1990'larda diplomasi terimi sıklıkla müzakere, barışçıl çözüm ve kuvvet kullanımı terimleriyle ilişkilendirilmiştir. Barış ve güvenliği korumanın koşulları, diplomasinin temel işlevlerinden biri olarak müzakereyi hem uygulamada hem de akademik literatürde daha fazla yer edinir hale getirmiştir. Diplomasi bir bakıma, çatışmaların barışçıl çözümü ile eşanlamlı ve kuvvet kullanımı ile de zıt anlamalı hale gelmiştir. Devletlerin dış politikası ve ulusal çıkarları, devletlerin ve/veya uluslararası kuruluşların barış süreçlerine katılımlarının analiz edildiği bileşenler olmaya devam etmiştir. Devlet dışı aktörlerin çatışmaların çözümüne yönelik artan müdahaleleri, diplomasi teriminin orijinal anlamının ve geleneksel işlevlerinin (ülkenin yurtdışında resmi temsili ve ülkenin dış politikasının önceliklerini yerine getirmesi) ötesinde görülmesine neden olmuştur. Bu nedenle diplomasi, temelde bir müzakere sanatı olarak görülmeye başlamıştır. Bu görüş, uluslararası ilişkileri yönetme bağlamında tutarlıdır. Teriminin etimolojik anlamı ile paralel olarak, diplomasinin silahlı çatışma ve savaşların önlenmesi ve sona erdirilmesindeki rolü de yükseltilmiştir. Bu doktora tezinde diplomasi terimi yalnızca devlet merkezli bir perspektiften yorumlanmamaktadır. Bu nedenle öncelikle çağrışımsal anlamıyla, savaşta tarafların kararlarını ve davranışlarını diyalog, arabuluculuk ve müzakere de dahil olmak üzere barışçıl yollarla etkileme yöntemi olarak kullanılmaktadır.

Kuvvet kavramı, aslen meşru müdafaa ve silahlı saldırı hakkını ifade etmek için kullanılmıştır. Yıllar içinde “haksız ve haklı savaş” kavramları da ortaya çıkmıştır. Kuvvet

⁴⁶ Corneliu Bjola, Markus Kornprobst, **Understanding International Diplomacy -Theory, Practice and Ethics**, New York, Routledge, 2018, pp.7

⁴⁷ A.y.,

⁴⁸ Ronald P. Barston, **Modern Diplomacy**, New York, Routledge, 2014, pp.1-5

⁴⁹ A.y., s.47

kullanma tehdidinin hangi koşullar altında haklı gösterilebileceği ve kuvvet kullanımı genel bir tartışma olmaya devam etmektedir. Ayrıca, barış arayışında kuvvet kullanmanın meşru bir eylem olabileceği konusunda da yaygın bir görüş vardır ve kuvvete başvurma kararı, insanlığa karşı suçların önlenmesinde temellenir. Bu tezin amacına yönelik olarak kuvvet kavramı, kuvvet kullanım tehdidi ve kuvvet kullanımını içeren zorlayıcı diplomasi şeklinde anlaşılmaktadır.

Diplomasi ve kuvvet kavramlarına ilişkin yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak, barış yapımının hem çatışmaların barışçıl çözümüne ilişkin araçları hem de askeri müdahaleyi içerdiğini belirtmek doğru olur. Dolayısıyla barış yapımı, *“temelde Birleşmiş Milletler Şartı'nın VI. Bölümünde öngörülenler gibi barışçıl yollarla düşman tarafları anlaşmaya getirmek için yapılan bir eylemdir”*⁵⁰.

1.1.2 Barış Yapımında Diplomasinin Kullanılması

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra çatışmaların doğasının ve dinamiklerinin değiştiği dikkate alındığında, uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasına yönelik yaklaşımın gözden geçirilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, bölgesel çatışmalara uygun barışçıl yolların bulunmasında BM'nin rolü, barış çalışmaları da dahil olmak üzere farklı disiplinlerde incelenen ana konulardan biri haline gelmiştir. Bu amaçla, David S. Sorensen ve Pia C. Wood, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası barış ve güvenliğin korunmasından sorumlu ana uluslararası örgüt olarak BM'nin, *“nasıl ilerleneceğine dair net yönergeler”* olmadan çatışmaların sayısı önemli ölçüde arttığında, zamanında ve etkin bir şekilde gerektiğinde nasıl müdahale edileceği konusunda bir zorlukla karşı karşıya olduğunun altını çizmektedir⁵¹. Çalışmada ayrıca *“barışı koruma kavramının barış yapımı, barış inşası ve barışı uygulama operasyonlarını içerecek şekilde genişlediği”* tartışılmaktadır⁵². Bu argüman çok değerlidir; çünkü sadece uygulama olarak barışı korumanın tarihi hakkında değil, aynı zamanda bir kavram olarak Soğuk Savaş döneminde nasıl tanımlandığı ve daha sonra 1990'larda nasıl değiştiği konusunda bir geri bildirim vermektedir. Çoğu zaman barışı koruma, barış yapımı ve barış inşasının da içerildiği genel bir kavram olarak anlaşılmıştır. Sonraki süreçte ise Barış Gündemi sayesinde barışı koruma, barış

⁵⁰ BM Belgesi A/47/277 – S/74111

⁵¹ David S. Sorensen, Pia Christina Wood, **The Politics of Peacekeeping in the Post-Cold War Era**, London, Franck Pass, 2005, pp.3

⁵² A.y.,

yapımı ve barış inşası terimleri birbiriyle yakından ilişkili üç ayrı kavram ve süreç olarak tanımlanmıştır.

Benzer bir şekilde, Charles W. Kegley de BM'nin barışı koruma ve barış yapma misyonlarını üstlenmek zorunda kaldığı bağlamı yorumlamaktadır. Başlangıçta Soğuk Savaş dönemini ve sonrasındaki BM barışı koruma operasyonlarının doğasını ele alır. Bağlamın tanımında, BM'nin çatışma çözümündeki rolünün nasıl dönüştürüldüğü de ortaya konmuştur. Böylece çalışmada, çatışmanın dinamiklerine bağlı olarak BM'nin angajman düzeyi görülebilir. Buna dayalı olarak misyonun doğası, hedefleri ve mekanizmaları üzerinde de farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Kegley, BM'nin rolünün ve görevlerinin yıllar içinde barışı korumayla başlayarak, ardından önleyici diplomasi, barış yapımı ve daha sonrasında barış inşası ile genişlediği sonucuna varmaktadır⁵³.

Lise M. Howard da BM'nin aynı dönemdeki faaliyetlerini incelemekle birlikte sadece iç savaşlarda barışı koruma operasyonlarına odaklanmaktadır. Yazara göre, Soğuk Savaş sonrası dönemde BM barışı koruma misyonları dört ülkede başarısız olmuştur. Bosna Hersek ile ilgili olarak, BM tarafından ilan edilen ve korunan “*güvenli bölgelerden*” biri olarak Srebrenitsa örneğini inceler ve sonuç olarak barışı koruma hareketinin başarısızlığına ilişkin faktörleri şöyle sıralamaktadır: BM barış kuvvetlerinin sınırlı yetkisinin olması, savaşla bağlantılı tüm tarafların rızasının olmaması, karşılıklı zarar veren bir açmazın bulunmaması ve Güvenlik Konseyi üyelerinin çatışmanın doğası ve dinamikleri konusundaki farklı görüşleri⁵⁴. Barışçıl yolların kullanımına ilişkin olarak Howard, eski Yugoslavya'nın dağılmasından sonra yaşanan çatışmaların ve özellikle Bosna örneğinin, Güvenlik Konseyi'nin ana gündem maddelerinin başında geldiğini vurgulamaktadır. Howard, diğer bölgesel çatışmalara kıyasla çok sayıda kararın sonuçlandırılmasına temel argüman olarak işaret etmektedir⁵⁵.

BM'nin barışı koruma operasyonları yoluyla iç savaşlarda barışı sağlamadaki etkisizliği, Woodhouse ve Ramsbotham'ın çalışmasında da yer bulmaktadır. Barışın korunmasını, BM tarafından çatışmaların yönetiminde ve çatışma çözümlerinde kullanılan başlıca araçlardan biri

⁵³ Charles W. Kegley, Jr, **Thinking Ethically about Peacekeeping and Peacemaking**, in **Peacekeeping and Peacemaking – Towards Effective Intervention in Post-Cold War Conflicts**, Macmillan Press, 1998, pp. 17-18

⁵⁴ Lise Morje Howard, **UN Peacekeeping in Civil Wars**, Cambridge, Cambridge University Press, 2007, pp.4-5

⁵⁵ A.y., s.44-47

olarak tanımlamaktadırlar⁵⁶. Ayrıca, barışın korunmasını, anlaşmazlığın barışçıl çözümü için “uluslararası toplumun mevcut en iyi seçeneklerinden biri” olarak görmektedirler⁵⁷. Yazarlara göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra barışı koruma operasyonlarının başarısız olmasına neden olan faktörler, çatışmaların doğasının yanlış tanımlanması ve çatışmanın yoğunluğuna göre doğru eylemlerin gerçekleştirilmemiş olmasıdır. Bu analizde, çatışmanın ilk aşamasında üçüncü taraf müdahalesinin, savaştaki tarafların çatışmayı diyalog yoluyla çözme konusunda isteksiz olması nedeniyle, olumlu olmak bir yana olumsuz etkisinin daha fazla olabileceği iddia edilmektedir⁵⁸.

Josiane Tercinet, Avrupa ülkelerinin BM barışı koruma operasyonlarındaki rolünü, özellikle eski Yugoslavya örneğine odaklanarak analiz etmektedir. Çalışma, Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üye devletinden üçünün Avrupa kıtasına ait olduğunun ortaya konulmasıyla başlamaktadır. Avrupa ülkelerinin BM, AB, Batı Avrupa Birliği (BAB), NATO ve AGİT gibi farklı kurumsal çerçevelerde barışı koruma operasyonlarında üçüncü taraf rolünde hareket ettikleri ve katıldıkları da eklenmektedir. Bu detay, Soğuk Savaş'tan sonra Balkanlar'da barışı koruma ve barış yapma süreçlerine farklı aktörlerin katılımının komplike yapısını da kapsamaktadır. Slovenya'da, Hırvatistan'da ve Bosna-Hersek'te yaşanan çatışmalarda barışçıl yolların kullanılmasına ilişkin olarak, Avrupa ülkelerinin bireysel ve/veya AB bünyesinde hareket ederek, bu ülkelerin bağımsızlığını daha tanıyarak ilk hatayı yaptıkları vurgulanmaktadır⁵⁹. Argümanın temelinde Avrupa ülkelerinin koordinasyonsuzluğu, aralarındaki siyasi irade eksikliği ve AB'nin Yugoslavya krizini zamanında ve etkin bir şekilde çözmek için kurumsal kapasite yetersizliği yatmaktadır⁶⁰. Barış süreci çerçevesinde çatışmanın barışçıl yoldan çözülmesine yönelik çabaların yorumlandığı kısımda barışı koruma hareketi, Eski Yugoslavya Uluslararası Konferansı kapsamındaki arabuluculuk çalışmaları ve BM ekonomik yaptırımları gibi faaliyetleri de eklenmektedir⁶¹. Bu bağlamda Tercinet, barış yapımını, sürecin

⁵⁶ Tom Woodhouse, Oliver Ramsbotham, **Peacekeeping and Humanitarian Intervention in Post-Cold War Conflict, in Peacekeeping and Peacemaking – Towards Effective Intervention in Post-Cold War Conflicts**, Macmillan Press, 1998, pp.45-57

⁵⁷ A.y., s.52

⁵⁸ A.y., s.64-65

⁵⁹ Josiane Tercinet, **Europe and United Nations Peacekeeping, in Peacekeeping and Peacemaking – Towards Effective Intervention in Post-Cold War Conflicts**, Macmillan Press, 1998, pp.182-185

⁶⁰ A.y., s.181

⁶¹ A.y., s.187-192

bileşenlerinden biri olarak değil, uluslararası toplumun çatışma çözümüne katılımının genel süreci olarak tanımlamaktadır.

Saadia Touval, özellikle 1991'den 1995'e kadar olan dönem için müzakere ve arabuluculuk sürecini inceleyerek, eski Yugoslavya'nın dağılmasından sonra anlaşmazlıkların çözümünde diplomasinin kullanımına büyük önem vermektedir. Diplomasinin başarısız olduğunu çünkü *“müzakerelerin çok uzun sürdüğünü ve başarının da çok geç geldiğini”* iddia etmektedir⁶². AT/AB'nin arabuluculuk çabalarıyla başlayan ve BM ve AT/AB'nin ortak çabalarıyla devam eden arabuluculuk girişimlerini inceler ve Slovenya ve Hırvatistan'daki müzakerelerin bağlamı ile Bosna-Hersek'teki müzakerelerin bağlamı karşılaştırıldığında, Bosna örneğinde arabuluculuk sürecinin daha karmaşık ve zor olduğu sonucuna varmaktadır⁶³. Asıl zorluk, savaşta tarafların sayısı ve hepsinin barış anlaşmasını kabul edecekleri doğru anı bulmaktır. Ayrıca Bosna savaşı konusunda uluslararası toplumun konsolide bir pozisyona sahip olmadığını savaşta tarafların bildiğinin ve bunun savaşta taraflar için avantaj olduğunun da altı çizilmektedir⁶⁴.

AT/AB'nin, eski Yugoslavya'daki ihtilafların çözümüne arabuluculuğun başlıca barışçıl yollardan biri olduğu diplomasi yoluyla dahil olduğunu vurgulayan Sonia Lucarelli tarafından da benzer sonuçlar paylaşılmıştır⁶⁵. Bununla birlikte, metodolojide farklılıklar vardır. Touval arabuluculuğu bir süreç olarak incelerken; Lucarelli, uyuşmazlıkların arabuluculuğu için inisiyatiflerin alındığı bağlamı ele almaktadır. Lucarelli'nin çalışmasında, özellikle Almanya'nın, Fransa'nın ve İngiltere'nin dış politikasına odaklanan araçlar, zamanlama ve eylem düzeyi analiz edilmektedir⁶⁶. Lucarelli, bu devletlerin AT/AB'nin eski Yugoslavya'daki savaşlarla ilgili resmi tutumu üzerinde büyük bir etkisi olduğunu savunmaktadır⁶⁷.

Josip Glaurdic'in eski Yugoslavya'daki çatışmaların yönetimi ve çözümünde AT/AB'nin rolüne ilişkin analizi, Yugoslavya Avrupa Topluluğu Konferansı'nın (1991) toplanması fikrine ve

⁶² Saadia Touval, **Mediation in the Yugoslav Wars- The Critical Years 1990-1995**, Palgrave, 2002 , pp.1

⁶³ A.y., s.104-117

⁶⁴ A.y., s.131

⁶⁵ Sonia Lucarelli, **Europe and Breakup of Yugoslavia – Political Failure in Search of a Scholarly Explanation**, Hague, Kluwer Law International, 2000, pp.72-75

⁶⁶ A.y., s.74

⁶⁷ A.y., s.73

bu girişimin başarısız olmasına yol açan faktörlere odaklanmaktadır. Konferansın hangi koşullar altında toplandığı, AT/AB üye devletlerinin bir kısmının Yugoslav krizini bir “Avrupa sorunu” olarak ele almakta nasıl ısrar ettiği ve özellikle Fransa, Almanya ve İngiltere başta olmak üzere AT/AB ülkeleri arasında konsolide olmayan bir pozisyonun sebeplerinin neler olduğu hakkında önemli bir açıklama sunmaktadır⁶⁸. Çalışmadaki analiz düzeyi ile ilgili olarak, AT/AB üye devletlerinin ve eski Yugoslavya'nın kurucu cumhuriyetlerinin davranışları incelenmektedir. Dolayısıyla AT/AB içindeki ve Slovenya, Hırvatistan ve Bosna Hersek'teki olaylarla yakından ilgili yorumuna dayanmaktadır. Glaurdic, AT/AB üye devletlerinin bir kısmı, Soğuk Savaş'tan sonra meydana gelen jeopolitik değişikliklerin etkisiyle, eski Yugoslavya'daki olayları farklı algılamaya yönelmiştir⁶⁹. Almanya'nın yeniden birleşmesi ve eski Yugoslavya'nın dağılması koşulları üzerine bir karşılaştırma yapan yazar argümanı, özellikle Berlin'in Belgrad'a yönelik dış politikasıyla bağlantılıdır⁷⁰.

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nden (SFRY) bağımsızlık ilan eden cumhuriyetlerin bağımsız olarak tanınma kriterlerini yerine getirip getirmediğine karar veren Badinter Tahkim Komisyonu dolayısıyla AT/AB devletlerinin kurdukları mekanizmanın önemli katkıları akademik literatürde ele alınmıştır. Radan'a göre, bu komisyonun rolü, “*eski Yugoslav cumhuriyetlerini uluslararası devletler olarak tanımaya yönelik AT'nin siyasi kararlarına yasal bir gerekçe sağlamak olmuştur*”⁷¹. Çözümlemesinde yazar, kendi kaderini tayin etme ilkesine ve YSFC'nin bu ilkeye dayalı olarak nasıl kurulduğu ve daha sonra nasıl dağıldığına odaklanmıştır. Bu çalışma, devletlerin ayrılmasına ve bağımsızlığının tanınmasına ilişkin koşullar hakkında hukuki yorum sunmakla birlikte yalnızca Slovenya ve Hırvatistan örneklerini analiz etmektedir. Bu konularla ilgili olarak Radan'ın daha kapsamlı bir analizi 2002 yılında yayınlanan çalışmada yer almaktadır. Bu çalışmada, Badinter Komisyonu'nun yayınladığı görüşte “*YSFC'nin dağılma sürecinde olduğunu*” ve dolayısıyla AT'nin eski cumhuriyetleri bağımsız devletler olarak tanımak için herhangi bir yasal engelinin bulunmadığını konusunda sağlam bir temele sahip

⁶⁸ Josip Glaurdic, **The Hour of Europe-Western Powers and the Breakup of Yugoslavia**, New Haven, Yale University Press, 2011, pp.112-152

⁶⁹ A.y., s.125-127

⁷⁰ A.y., s.307

⁷¹ Peter Radan, The Badinter Arbitration Commission and the Partition of Yugoslavia, **The Journal of Nationalism and Ethnicity**, Vol.25, No.3, 1997, pp. 537

olduğunun altını çizmiştir⁷². Ayrıca, bazı durumlarda referandumların halkın özgür iradesini yansıtmadığını veya alternatif çözümler için bir ortamı temsil etmediğini savunmaktadır⁷³.

Matthew C. R. Craven, “*Badinter Tahkim Komisyonunun uluslararası kamu hukukunun gelişimi için önemli etkileri olan bir dizi görüş ürettiği*” düşüncesindedir⁷⁴. Buradan hareketle, eski Yugoslavya'nın dağılmasıyla ilgili soruların çok karmaşık ve spesifik olduğu sonucuna varır⁷⁵. Kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin tanımı ve bu ilkenin uygulanması dahi yıllarca çok sorunlu olmuştur. Craven'e göre Komisyon, Yugoslavya'daki Uluslararası Barış Konferansı'nda daha ziyade bir danışma organı olarak hizmet vermiştir ve özellikle başlangıçtaki rolü çok iyi belirlenmemiştir. Bu durum, yalnızca Komisyonun çalışmasında değil, aynı zamanda bu görüşlerin yasal temeli konusunda da zorluklara neden olmuştur⁷⁶. Bu nedenle, herhangi bir Tahkim Komisyonunun, ihtilaf halindeki tüm tarafların rızasıyla hareket edebileceğinin altını çizmektedir⁷⁷. Craven ve Radan, AT/AB üyelerinin barış sürecini kolaylaştıracak yasal bir çözüm arayışı içinde olduklarını açıklayarak değerli bir katkı sağlamaktadır. Bu sürece ayrıca hem diplomatik hem de hukuki araçlar entegre edilmiştir. Her iki yazarın da vurguladığı zayıflıklar, Komisyonun kendi kaderini tayin hakkı ilkesini her zaman yasal bir zeminde yorumlamadığını da teyit etmektedir.

Barış inşasında toplu hareket ve diplomasi kullanımı ilişkili karşılaştırmalı bir çalışma, Temas Grubunun Bosna Hersek'te ve daha sonra Kosova'da savaşı sona erdirmedeki rolünün incelendiği Christoph Schwegmann'ın analizinde yer almaktadır. Analizin ilk bölümünde, Balkan Temas Grubunun kurulmasını gerekli kılan nedenler üzerinde durulmuştur. Schwegmann, Eski Yugoslavya Uluslararası Konferansı kapsamında AB ve BM arabulucuları ile birlikte çalışma konusunda ABD'nin isteksizliğinin, faktörlerden biri olduğunu savunmaktadır⁷⁸. Ayrıca, gayri resmi ve ad hoc bir yapı olarak Temas Grubunun Avrupa ülkeleri, ABD ve Rusya'nın daha esnek bir ortamında bir araya geldiği vurgulanmaktadır. Schwegmann, Temas

⁷² Peter Radan, **The Break Up of Yugoslavia and International Law**, London, Routledge, 2002, pp. 205-208

⁷³ **A.y.**, s.207

⁷⁴ Matthew C. R. Craven, The European Community Arbitration Commission on Yugoslavia, **British Yearbook of International Law**, Vol.66, No.1,1995, pp.410-412

⁷⁵ **A.g.e**

⁷⁶ **A.g.e**

⁷⁷ **A.g.e**

⁷⁸ Christoph Schwegmann, **The Contact Group and Its Impact on the European Institutional Structure**, Paris, Institute for Security Studies, June 2000, pp.4-5

Grubunun genel katılımını başarılı görmekte ve bunu “uluslararası toplumu birleştirmede belirleyici bir faktör” olarak nitelendirmektedir⁷⁹.

Pauline N. Jones tarafından da benzer sonuçlar paylaşılmaktadır. Jones’a göre böyle bir girişimin faydaları çok çabuk görülmüştür; Temas Grubu aracılığıyla Bosna savaşını sona erdirmek için daha iyi koordine edilmiş bir plan zaten mevcuttur ve artık hasımların ABD, AB ve Rusya arasında aynı konularda çatışma yaratma ihtimali kalmamıştır⁸⁰. Buna ilaveten, ABD'nin başlangıçta bu gayrı resmi organa katılımı, Amerikan varlığının hakimiyetine gireceklerinden korkan Avrupa devletleri tarafından çekinceyle karşılandığını iddia etmektedir⁸¹.

Helen L. Phippard'a göre Temas Grubunun başarısı, Bosna Hersek'teki savaşı çözmedeki etkinliğinin de ötesi olarak görülmelidir. Phippard'a göre özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde herkesin uluslararası sistem içerisinde ve öncelikli çıkarlarını ilgilendiren olaylarda etkili bir aktör olmaya çalıştığı dikkate alındığında bu gayrı resmi organ, büyük güçlerin Bosna savaşıyla ilgili farklı pozisyonlarını bir şekilde uyumlu hale getirmeyi başardığı bir yer konumundadır⁸². Benzer bir şekilde, AB'nin önceki arabuluculuk çabalarındaki başarısızlıklarından sonra, Temas Grubunun ve başarısının, ihtilafın çözümünde önemli bir aktör olarak güvenilirliği yeniden tesis etme mekanizması olduğu iddiası vardır⁸³. Ayrıca, Temas Grubu bünyesinde hareket eden ABD için, her ne kadar varlığı arabuluculuk sürecinin ilerlemesinde önemli bir faktör olsa da, ihtilafın çözümüne tek taraflı müdahaleye yönelik herhangi bir eleştiriden kaçınmak büyük bir fırsat olmuştur⁸⁴.

Kalyvas ve Sambanis'in analizi de çatışmanın dinamiklerini ve uluslararası toplumun çatışmayı ve sonrasında Bosna Hersek'teki savaşı barışçıl yollarla çözme girişimlerini ele almaktadır. Yazarlar, ekonomik ve siyasi göstergeler arasındaki ilişkinin analiz edildiği Collier-Hoeffler (CH) modelini uygulayarak Bosna savaşı örneğini incelemişlerdir. Bosna Hersek'teki etnik savaşın nedenlerinin ekonomik nitelikte olup olmadığına cevap verirken yoksulluk,

⁷⁹ A.g.e

⁸⁰ Jones, N. Pauline, “Dayton, IFOR, and alliance relations in Bosnia”, **Survival**, Vol.34, No.4, 1996-97, pp.47

⁸¹ A.g.e, s.50

⁸² Helen L. Phippard, “The Contact Group on (And in) Bosnia: An Exercise in Conflict Mediation”, **International Journal**, Vol. 63, No.2, 1998, pp.307

⁸³ A.g.e, s.323-325

⁸⁴ A.g.e, s.324

ekonomik fırsatların olmaması, doğal kaynaklar ve diasporanın mali desteği gibi parametreler analiz edilmiştir⁸⁵. Yazarlar, savaş durumunun savaş öncesi dönemde var olan farklılıkları ve etnik kutuplaşmayı artırdığının altını çizmektedir⁸⁶. Bu model, çatışmanın bağlamına ve doğasına odaklanmakla birlikte barışçıl çözüm yollarını açıklamamaktadır. Analiz düzeyi, etnisitenin analizin üzerine inşa edildiği ana konu olduğu araştırma probleminin kapsamına uygundur. Bununla birlikte, bu model kapsamında diplomasinin barışı sağlamada kullanımı, özellikle de uluslararası toplumun Bosna Hersek'teki savaşı sona erdirmeye girişimleri incelenmemektedir.

Aynı kapsamda, çatışma ve arabuluculuk sürecinin dinamikleri konusunda Deborah J. Gerner ve Philip A. Schrod, başarılı arabuluculuk faktörlerine ilişkin hipotezi test etmeye çalışmaktadırlar. Niceliksel arabuluculuk süreci analizine göre, Bosna Hersek'te üçüncü tarafların katılımının yoğunluğunun yıllar içinde arttığı, ancak diplomasinin savaş alanındaki vahşet seviyesini düşürmediği ileri sürülmektedir⁸⁷. Her arabuluculuk girişimi, alandaki durumun tırmanmasıyla sonuçlanmıştır. Benzer şekilde, Kalyvas ve Sambanis gibi, Gerner ve Schrod da, barışın sağlanmasında üçüncü tarafların katılımının etkilerinin test edildiği istatistiksel bir model geliştirir. Bosna savaşı örneğinde BM, AB ve ABD öncülüğünde yürütülen arabuluculuk sürecinin etkisini incelemişler ve her bir arabuluculuk girişiminin sonuçlarını karşılaştırarak savaşta tarafların algı ve davranışlarını değiştirmede ABD'nin daha etkili olduğu sonucuna varılmışlardır; BM daha uzun süre arabuluculuk sürecine dahil olmuştur ve AB arabuluculuğunun barışın sağlanmasında ne olumlu ne de olumsuz etkisi görülmüştür⁸⁸.

Leon Hartwell'in çalışmasında, Amerikalı diplomat Richard Holbrooke'un havuç ve sopa olarak bilinen stratejiyi kullanarak Bosna savaşındaki olgunlaşma anını ürettiği görülür⁸⁹. Bu analizde, savaş sırasında genel şartların tarafları barış konferansı için anlaşmaya götüren belirleyici faktör olduğu görüşü reddedilmektedir. Hartwell'in açıklaması, şu bakış açısıyla ele alınırsa daha kabul edilir olabilir: ABD, savaşta taraflar diyalog fikrine direnmeye devam

⁸⁵ Stathis N. Kalyvas, Nicholas Sambanis, **Bosnia's Civil War – Origins and Violence Dynamics**, in **Understanding Civil War- Evidence and Analysis**, ed. Pauler Collier and Nicholas Sambanis, Washington DC, **The World Bank**, 2005, pp.200-224

⁸⁶ **A.y.**, s.221

⁸⁷ Deborah J. Gerner, Philip A. Schrod, "An Event Data Analysis of Third Party Mediation in the Middle East and Balkans", **Journal of Conflict Resolution**, Vol.48, No.3, 2004, pp.317-325

⁸⁸ **A.g.e.**, s.322

⁸⁹ Leon Hartwell, "Conflict Resolution – Lessons from the Dayton Peace Process", **Negotiation Journal**, Vol.37, No.2, 2019, pp.452

ederse, barış yapımında uluslararası toplumun barışçıl yollar yerine kuvvet kullanımını seçeneğini tartışmaya yer bırakmayacak hale getirerek, savaşta tarafların davranışlarını etkilemiştir. Diğer bir deyişle, Srebrenitsa'daki soykırım, uluslararası toplumun diyalogu korumak ve Bosna Hersek'teki savaşı sona erdirecek bir barış anlaşmasına yönelik arabuluculuk sürecini ilerletecek bir katalizör olarak bunu kullanmak zorunda olduğu bir ivme olmuştur. Bu hedefi ulaşılabilir kılmak için ABD, savaşın devam etmesinin Washington da dahil olmak üzere uluslararası toplumun desteğini kaybetmesine yol açacağını savaşta tarafların anlamalarına katkıda bulunmuştur.

James E. Goodby de olgunlaşma anını, çatışmaların barışçıl çözümü için kilit faktör olarak değerlendirmektedir. Goodby'e göre olgunlaşma anını fark etmek ve kullanmak arabulucular açısından kritik bir önemdedir⁹⁰. Bosna-Hersek'teki çatışmanın dinamikleri, Cutileiro, Vance ve Owen, Owen ve Stoltenberg'in barış görüşmeleri için inisiyatif aldıkları bağlamdan önemli ölçüde farklı kalmıştır. Bosna savaşındaki olayların öngörülemez olduğu ve ABD'nin müzakerelere aktif katılımı ve kuvvet kullanma tehdidi olmaksızın, savaşta tarafların barış anlaşmasını kabul etmelerinin çok zor olduğu makaledeki temel argümanlardır⁹¹. Bu nedenle, diplomasiyi kullanmak Bosna örneğinde barış sürecinde yetersiz bir araç olarak vurgulanmaktadır. Goodby, 1992'deki ve 1993'teki barış tekliflerinin içeriğinin sürdürülebilir çözümler içerdiğini, ancak koşulların bağlamı çerçevesinde girişimlerin başarısının belirlendiğini iddia etmektedir⁹².

James Gow da arabulucular tarafından barış inisiyatiflerinin alındığı bağlamın ve aynı zamanda Yugoslav krizinin çözümü için uluslararası toplumun yalnızca barışçıl yollara yoğunlaşmasının Bosna Hersek'teki savaşı imkansız hale getirdiği konusunda Hartwell ve Goodby ile benzer görüşleri paylaşmaktadır. “*Kötü zamanlama, uygun olmayan önlemler, tutarsızlık ve siyasi kararlılık eksikliği*” gibi faktörleri de ekleyerek analizin kapsamını genişletmektedir⁹³. Gow'a göre, uluslararası toplum her daim çok geç tepki vermiştir,

⁹⁰ James J. Goodby, “When War Won Out – Bosnian Peace Plans Before Dayton, **International Negotiation**, Vol.1, No.3, 1996, pp.505-520

⁹¹ **A.g.e**, s.307

⁹² **A.g.e**, s.315

⁹³ James Gow, **Triumph of the Lack of Will - International Diplomacy and Yugoslav War**, London, C.Hurst, 1997, pp.297-305

arabuluculuk sürecine çok fazla bağlı kalmamış ve kararlar bağlama uygun alınmamıştır. Uluslararası toplumun geç tepki vermesi, proaktif bir yaklaşımdan ziyade reaktif bir politika şeklinde görülmektedir. Bu nedenle, şiddet meydana geldikten veya tırmandıktan sonra harekete geçilmiştir. Barış anlaşmalarının içeriğiyle ilgili olarak Gow, Vance Owen Barış Planında sunulanların yalnızca Bosna devletinin işlev görmesi açısından değil, uluslararası toplum için de daha faydalı etkileri olduğunu savunmaktadır⁹⁴.

Bosna Hersek'teki arabuluculuk sürecine odaklanan akademisyen Nimet Beriker, başarılı müzakere için belirli unsurlardan biri olarak esnekliğin 1992'den 1995'e kadar olan dönemde mevcut olup olmadığını ve arabulucuların oynadığı rolü incelemektedir. Beriker, arabulucuların ve savaşan tarafların davranışları analiz edildiğinde, barış önerilerine ilişkin yapılan tüm girişimlerde esnekliğin olduğu sonucuna varmaktadır⁹⁵. Esnekliğin, “*imtiyaz verme, kurallar ve prosedürler üzerinde anlaşma, karşılıklı çözümler konusunda anlaşma ve yeni tekliflerin getirilmesi şeklinde*” olduğunu ifade etmektedir⁹⁶. Çalışmada, Dayton Barış Konferansı öncesi barış anlaşmalarına ilişkin dört müzakere döngüsüne ilişkin önemli bir akademik katkı sunulmakla kalmayıp, diplomasinin uluslararası toplumun Bosna Hersek'teki savaşı sona erdirmek istediği temel ilke olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu nedenle, uluslararası toplumun Bosna savaşına ilişkin politikası, temelde diplomasinin barışı sağlamanın ana mekanizması olarak kullanılması fikri üzerine inşa edilmiştir. Harvell'in çalışmasıyla karşılaştırıldığında, Beriker'in argümanlarında da arabulucuların kolaylaştırıcı ve manipülatör rolünü oynadığı arabuluculuk sürecinde kozların kullanıldığı iddiaları yer almaktadır⁹⁷. Analizde eksik olan kısım ise bu rollerin arkasında var olan arabulucu çıkarları ve güdüleridir. Dolayısıyla, sonuçlar yalnızca arabulucular ve savaştaki tarafların karşılıklı ilişkisine dayanmaktadır.

Jutta Paczulla'ya göre Bosna Hersek'te barış yapımı, savaştaki tarafların ve Batılı devletlerin bir kısmının savaşın daha erken ve diyalog yoluyla çözülmesi konusundaki

⁹⁴ A.g.e, s.302

⁹⁵ Nimet Beriker, “Mediating Regional Conflicts and Negotiating Flexibility - Peace Efforts in Bosnia and Herzegovina”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, November, 1995, pp.187 - 201

⁹⁶ A.g.e, s.188

⁹⁷ A.g.e, s.200

isteksizlikleri nedeniyle çok uzun ve meşakkatli bir süreç olmuştur⁹⁸. Savaşta yer alan tarafların, üçüncü şahısların arabulucu rolünde çatışmaya müdahalesi için hiçbir zaman tek başlarına veya birlikte bir girişimde bulunmadıkları iddia edilmektedir⁹⁹. Öte yandan, bazı büyük güçlerin askeri müdahaleyi desteklemeye hazır olmadığı ve bu tür diplomatik girişimlerin başarısız olduğunun da altı çizilmektedir. Ayrıca, uluslararası sistemin bağlamı ile ABD ve Rusya'nın genel arabuluculuk süreci üzerindeki etkisine vurgu yapılarak, bu iki devletin arabuluculuk sürecine aktif katılımı olmadan başarılı bir sonuca varılmasının mümkün olmadığı savunulmaktadır¹⁰⁰. Analizde 1992 yılında savaşın başlangıcından Dayton Barış Konferansı'ndaki barış görüşmelerine kadar olan barış girişimleri ele alınmıştır. Savaşan tarafların hazır olmaları ile doğrudan veya dolaylı olarak müzakerelerin sonucu üzerinde etkisi olan bir kısım devletlerin hazır oluşu arasındaki bağlantı çok önemlidir. Birincisi, arabulucular barış anlaşmasının taslağını hazırlamış olsalar dahi, anlaşmayı imzalaması gereken aktörler savaşın taraflarıdır. İkinci olarak, çatışmanın savaşa dönüşmesi durumunda, hasımlardan biri veya birkaçı ile siyasi, ekonomik ve askeri yakın ilişkileri bulunan devletlerin arabuluculuk girişiminde bulunması gerekmektedir. Üçüncü olarak ise bu büyük güçlerin çoğu, misyonu aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliği korumak olan uluslararası ve/veya bölgesel örgütlerin üyeleridir.

Anthony Wanis - St. John ve Darren Kew, sivil toplumu rolünü sadece barışın inşası döneminde değil aynı zamanda barış yapımında da vurgulayarak, sivil toplumu çatışma çözümü sürecinde önemli bir aktör haline getirmek suretiyle barış çalışmaları literatürüne önemli bir katkı sağlamıştır. Yazarlara göre barış görüşmeleri sırasında sivil toplumun büyük etkisi mümkündür ve müzakerelere katılımları barışı inşa etme döneminde barışı daha sürdürülebilir hale getirebilir¹⁰¹. Ayrıca, çatışmanın doğasına bağlı olarak temsilden doğrudan katılıma geçen sivil toplumun oynayabileceği farklı roller de çalışmada açıklanmıştır. Bosna Hersek ve Kosova örneklerinde karşılaştırmalı bir bakış açısıyla sivil toplumun barış görüşmelerine katılımının

⁹⁸ Jutta Paczulla, "The Long Difficult Road to Dayton- Peace Efforts in Bosnia and Herzegovina", **International Journal**, Vol.57. No.1, 2005, s.257-265

⁹⁹ **A.g.e**, s.262

¹⁰⁰ **A.g.e**, s.264

¹⁰¹ Anthony Wanis-St.John, Darren Kew, "Civil Society and Peace Negotiations - Confronting Exclusion", **International Negotiations**, Vol.13, 2008, s. 11-32

düşük kaldığı ve bu nedenle barışın inşası döneminde uzlaşmanın, şiddetin ve etnik gerilimlerin azaltılmasının daha zor olduğu sonucuna varılmaktadır¹⁰².

Kosova'daki çatışmanın ilk aşamalarında barışçıl yolların kullanılmasına ilişkin analizinde Marc Weller, ABD ve AB'nin Kosova sorununu insan hakları bağlamında ele almayı daha makul bulduğunu ve barışın korunması için komünizmden demokrasiye geçişin ihtiyaç duyulan çözümü doğuracağını umduğunu düşünmektedir¹⁰³. Weller, bu yaklaşımda aynı zamanda Kosova'daki Arnavut siyasi elitin mobilizasyonu nedeniyle çatışmanın başlangıç aşamasında olduğunun ve uluslararası toplumun herhangi bir müdahalesinin, özellikle yaptırım tehdidinin, Miloseviç'in Kosova'ya dair ideolojisine Sırpların bağlılığını ve desteğini zorunlu hale getireceğinin altını çizerek uygulamalı açıklamalar sunmaktadır¹⁰⁴.

Jasvir Singh de BM'nin Kosova'daki ihtilafta çok aktif olmadığını düşünmekte ve Güvenlik Konseyi'nin daimi temsilcileri arasında fikir birliği olmadığının altını çizmektedir¹⁰⁵. Kosova örneğinin, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra etnisite sorununun uluslararası ilişkilerde zorlu bir konu haline geldiği örneklerden biri olduğunu vurgulamaktadır¹⁰⁶. Başka bir deyişle, BM'nin devlet egemenliği ilkesiyle kendi kaderini tayin hakkı arasında bir çözüm bulması gerektiğini öne sürmektedir. Singh'e göre bu ikilem, BM üye devletlerinin çoğunu Kosova'daki çatışmayı insan hakları ihlali olarak görmeye ve bu temelde herhangi bir eylemi insani müdahale olarak haklı göstermeye yöneltmiştir¹⁰⁷.

Leinz Loquai, 1998 sonunda Kosova'daki anlaşmazlığın barışçıl çözümüne yönelik ivmenin uluslararası toplum bu fırsatı kaçırdığını ileri sürmektedir. Yazara göre, Belgrad Ekim-Aralık döneminde barış anlaşmasını imzalamaya zorlanmıştır¹⁰⁸. Loquai, Christopher Hill'in sunduğu barış önerisiyle ilgili Priştine'nin kararını ve davranışını etkilemek için baskı yoluyla dahi olsa herhangi bir mekanizma bulamamasından dolayı uluslararası toplumu sorumlu

¹⁰² A.g.e, s.25

¹⁰³ Marc Weller, **Peace Lost -The Failure of Conflict Prevention in Kosovo**, Boston, Martinus Nijhoof Publishers, 2008, s.37-40

¹⁰⁴ A.y., s.38

¹⁰⁵ Jasvir Singh, **Problem of Ethnicity – Role of United Nations in Kosovo Crisis**, India,Unistar, 2008, s.90-92

¹⁰⁶ A.y., s.91

¹⁰⁷ A.y., s.95

¹⁰⁸ Heinz Loquai, **Kosovo – A Missed Opportunity for a Peaceful Solution to the Conflict**, OSCE Yearbook, 1999, s.85-88

tutmaktadır¹⁰⁹. Yazar savaş alanında neler olup bittiğine dair harika bir açıklama yaparak burada gerilimlerin olduğunu, ancak durumun tırmanmadığını vurgulamaktadır. Ancak yapılan analizlerde, Belgrad ve Priştine'den barışçıl yollarla ve uluslararası arabuluculuk altında siyasi bir çözüme yapıcı bir şekilde ilerlemelerinin açıkça talep edildiği BM Güvenlik Konseyi'nin 1199 sayılı Kararı nedeniyle nispi sakinliğin geçici nitelikte olduğuna işaret edilmektedir. Ayrıca hem Belgrad'ta hem de Priştine'de kuvvet kullanarak rakibi yenebileceklerine dair güven hakim olmuştur.

1987'den 1997'ye kadar olan dönemin bağlamına odaklanan Alexis Heraclides, Kosova'daki ihtilafın barışçıl bir şekilde ve Belgrad ile Priştine arasında doğrudan müzakere yoluyla çözülebileceği sonucuna varmaktadır¹¹⁰. Yazarın argümanları, önceki çalışmalardan farklı olarak Kosova'daki ihtilafın sonunun içeriden gelebileceğine dayanmaktadır. Çatışmanın doğasına işaret ederek bunun çok karmaşık ama çözülemez olmadığını söylemektedir¹¹¹. Heraclides, Kosova örneğinde barışçıl çözümün anahtarının, “*karşılıklı olarak kabul edilebilir çözümler*” olarak nitelendirdiği uzlaşmalara ihtilaf halindeki tarafların istekli olmalarında yattığını öne sürmektedir¹¹². Kosova'da deneyimlendiği gibi çatışmanın tırmanması, genellikle rakipler başlangıçtaki pozisyonlarından geri adım atmaya hazır olmadığına ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle şiddet eylemleri barışçıl çözüm isteğini azaltmıştır ve Priştine'nin üçüncü tarafın müdahalesi konusundaki ısrarını güçlendirmiştir. Bunun temel nedeni, Belgrad'ın siyasi çözümlere yönelik çaba ve girişimlerine duyulan güven eksikliğidir. Ayrıca, talepler tamamen tutarsız olduğundan ve çatışmayı ancak radikal değişiklikler sona erdirebileceğinden, pratikte ortak paydalara ulaşmak çok zor olmuştur.

Uluslararası toplumun Dayton Barış Konferansı'nın gündemine Kosova sorununu neden eklememe kararı aldığını analiz eden Peter Russel, Kosova'daki çatışmaya kıyasla Bosna Savaşı'nın çok daha acil olduğunu savunmaktadır¹¹³. Makalede ana argüman olarak şiddetin düzeyi ve süre limitleri vurgulanmaktadır. Bu yolla, arazideki koşulların müzakerelerin

¹⁰⁹ A.y., s.87

¹¹⁰ Alexis Heraclides, “The Kosovo Conflict and Its Resolution – In Pursuit of Ariadne’s Thread, Security Dialogue”, **Sage Publications**, Vol.28, No.3, 1997, s.325-330

¹¹¹ A.g.e, s.327

¹¹² A.g.e, s.328

¹¹³ Peter Russell, “The Exclusion of Kosovo from the Dayton Negotiations”, **Journal of Genocide Research**, Vol.11, No.4, s.491-497

bağlamını belirlediğini ve sonuç olarak aynı barış konferansında iki sorunun çözülmesi olasılığının olmadığını iddia etmektedir¹¹⁴. Russel'in faktörlerle ilgili açıklamalarında, çatışma çözümünde zamanlamanın ne kadar önemli olduğunu gösteren unsurlar da ortaya konulmaktadır. Ayrıca, Bosna savaşındaki tüm tarafların diyaloga aktif olarak katılmak için başka bir çözümlerinin olmadığını hissettikleri anı arabulucuların nasıl kaybetmemeye çalıştıklarını da açıklar. Russel'in argümanları, Kosova'daki ihtilafın BM, NATO ve Temas Grubu için 1995'te bir öncelik olmadığını ya da sıklıkla Miloseviç'i Bosna savaşını sona erdirmedeki işbirliğinden dolayı ödüllendirmek zorunda olduklarını iddia eden birçok yazardan farklıdır. Russel ayrıca Dayton Barış Konferansı'na katılan devletlerden ziyade hangi konuların gündemde olacağına karar vermede arabulucu Holbrooke'un rolü olduğuna dikkat çekmektedir¹¹⁵.

Richard Kaplan'ın Kosova krizinin yönetiminde uluslararası diplomasiye ilişkin analizinde, eski Yugoslavya'nın dağılmasından bu yana atılan inisiyatifler kronolojik olarak açıklanmanın yanı sıra, aynı zamanda uluslararası toplumun nasıl ve ne aşamada Kosova konusunu ele aldığı ve başarısızlığa uğradığı sorularına da yanıtlar verilmektedir. Kaplan, AB Konferansı ve Badinter Komisyonu ile yaptığı ilk hatanın 1991'de olduğunu savunmaktadır¹¹⁶. Kosova krizine uluslararası toplumun proaktif yaklaşım yerine reaktif tepki politikası gütmesi konusunda AB'nin, BM'nin ve Temas Grubunun -Bosna Hersek'te olayların tırmanma tehdidine kıyasla- Kosova'yı yıllarca acil bir sorun olarak görmediğinin altını çizmektedir¹¹⁷.

Stephan Wolf'a göre uluslararası toplum, Kosova'nın statüsüne ilişkin çözümler ve mekanizmalar konusunda fikir birliğinin olmaması nedeniyle, Kosova'daki krizin çözümüne daha aktif dahil olmak konusunda isteksiz davranmaktadır¹¹⁸. Wolf'a göre, sorunun kökeni yalnızca çatışmanın doğasına bağlı değildir; aynı zamanda çatışmadaki taraflardan birinin geçmişe dayalı müttefiki olan devletlerin stratejik çıkarlarına da dayanmaktadır¹¹⁹. Ayrıca, analizde hem önleme hem de barış yapımı sürecinde uluslararası ve/veya bölgesel örgütlerin

¹¹⁴ A.g.e, s.502-505

¹¹⁵ A.g.e, s.507

¹¹⁶ Richard Kaplan, "International diplomacy and the crisis in Kosovo", *International Affairs*, Vol.74, No.4, 1998, s.747-757

¹¹⁷ A.g.e, s.755

¹¹⁸ Stephan Wolff, *The Limits of Non-Military International Intervention – A Case Study of the Kosovo Conflict*, in *Understanding the War in Kosovo*, Frank Cass, 2003, s.77-88

¹¹⁹ A.y., s.82

rolünün sınırlı olduğuna da işaret edilmektedir¹²⁰. Çalışmada yalnızca devlet, bölge ve sistem düzeyinde ortaya çıkan faktörler değil, bu koşulların Kosova'daki krize kalıcı bir çözüm bulunmasında nasıl iç içe geçtiği de incelenmektedir. Wolf'un argümanlarında, Rambouillet Barış Konferansı'ndaki müzakerelerin başarısız olmasına olgunluk aşamasının eksikliğinin neden olduğu vurgulanmaktadır.

Tobias Wille, Kosovalı Arnavut temsilcilerin varlığının Kosova'nın bağımsız bir devlet olarak tanınırken ilk adımların atılmasında nasıl önemli bir rol oynadığını incelemektedir¹²¹. Uluslararası toplum, bu dönemde Kosova'yı, kendi içinde tam bir özerkliğe sahip olması gereken Sırbistan'ın ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür; ayrıca, Kosova Kurtuluş Ordusu'nu (KLA) terörist bir grup olarak nitelendirmiştir. Yazar, Rambouillet Barış Konferansı'nın, Kosova ile KLA gibi bir entitenin müzakere masasına oturduğu anda ve yerde gerçekleştiğini savunmaktadır¹²². Dolayısıyla, Kosovalı Arnavutlar adına Kosova'nın çıkarlarını ve uzun yıllar süren bağımsızlık mücadelesini temsil eden bir müzakere heyeti mevcut bulunmuştur. KLA'nın müzakere ekibinde bulunması, uluslararası toplumun tavrını değiştirmeye başladığını ve KLA'nın siyasi temsilcilerini Rambouillet'te yapılacak barış görüşmeleri için ilgili aktörler olarak görmeye başladığını göstermiştir. Wille, bu koşullar altında Kosovalı Arnavut heyetinin sadece diplomatik sürecin parçası olma fırsatına sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda müzakere ekibinin birliğini de gösterdiğine dikkat çekmektedir¹²³. Wille'in bu iki unsuru analiz etmesi, Kosova örneği ve Rambouillet Barış Konferansı'nda Kosova'nın diplomatik temsili hakkındaki akademik literatüre değerli bir katkı niteliğindedir.

Simone Duke'a göre Avrupa ülkeleri, daha önce eski Yugoslavya'ya ait olan cumhuriyetlerin bağımsızlığının tanınması kararlarıyla karşılaştırıldığında, Kosova'nın bağımsızlık talebine karşı eşit olmayan bir muamele sergilemişlerdir. Duke'ün başlıca argümanı, Badinter Komisyonu'nun “*biri Bosna diğeri de Kosova için olmak üzere çifte standart uygulandığı*” algısını güçlendirdiği şeklindedir¹²⁴. AT/AB diplomasisi Bosna ve Kosova ile

¹²⁰ A.y., s.85

¹²¹ Tobias Wille, “Representation and Agency in Diplomacy- How Kosovo came to agree to the Rambouillet Accords”, **Journal of International Relations and Development**, Vol.22, No.4, 2019, s.12-17

¹²² A.g.e, s.15

¹²³ A.g.e, s.20

¹²⁴ Simone Duke, “From Amsterdam to Kosovo- Lessons for the future of CFSP”, **Eipascopie**, Vol.99, No.2, 1999, s.2-5

kıyaslandığında, Avrupalı liderler arasında barışçıl yolların kullanımı konusunda ilk aşamalardan itibaren bir şüphecilik olduğu sonucuna varılmaktadır¹²⁵. Duke, Yugoslav krizinin başlangıcında AT/AB'nin askeri gücünün eksikliğini ana argüman olarak göstermektedir¹²⁶. Yazar, AB'nin Kosova sorununa yönelik diplomasisinin analizinde, Kosova sorununun çözümünde AB'nin sınırlı bir rolü olduğu sonucuna varmaktadır¹²⁷. Benzer görüşler Batora, Osland ve Peter tarafından da paylaşılmaktadır ve Kosova krizinin çözümünde AB'nin başlangıç aşamasındaki yetersiz ve işlevsiz etkisini daha derinlemesine incelemektedirler. Yazarlar, AB içinde 1991'den 1995'e kadar olan süreçlerle Kosova'daki kriz döngüleri arasında bir paralellik kurmaktadır. AB'nin kendisini “*barış yapıcı ve krizi yöneten*” bir rolde göstermek için büyük bir fırsata sahip olmasına rağmen, üye devletlerin kapasite, koordinasyon ve siyasi irade eksikliği nedeniyle Kosova'da daha aktif ve yapıcı bir rol gösteremediğini ortaya koymaktadır¹²⁸.

Kosova'nın bağımsızlık mücadelesinin tarihsel bağlamını sunan Tim Judah, AB'nin ve NATO'nun dış sınırlarına işaret ederek Kosova'nın, Batılı ülkelerin jeopolitik çıkarları bakımından öneme haiz olduğunu savunmaktadır. Ayrıca, Kosovalı Arnavutların barışçıl direniş hareketinin Belgrad için bir avantaj olduğunu, böylece yalnızca Bosna savaşına odaklanabileceğini de iddia etmektedir¹²⁹. Kosova ile ilgili sorunun Belgrad tarafından Batı ile yapılan müzakerelerde bir karşı argüman olarak kullanıldığını da vurgulayarak, Bosnalı Sırlar Bosna Hersek Cumhuriyeti içinde yaşarken ve kendi kaderini tayin hakkından yararlanamazken, Kosovalı Arnavutların bağımsız devlet taleplerinin bir ayrılıkçılık eylemi olarak yorumlanabilir olması gerektiğinin altını çizmektedir¹³⁰. Judah'ın kitabında, barış yapımında diplomasiinin kullanımını belirleyen faktörlere dayalı bir analiz bulunmamakla birlikte, Kosova savaşının doğasını ve dinamiklerini tanımlamada çok faydalı bir kaynaktır.

Benzer bir şekilde, Iain King ve Whit Mason, Kosova'daki ihtilafın köklerini ve milliyetçiliğin Belgrad ile Priştine arasındaki şiddetin tırmanmasına nasıl yol açtığını anlatmaktadır. Kitapta Kosova'nın Arnavutlar için ve diğer tarafta Sırlar için tarihsel olarak

¹²⁵ A.g.e, s.4

¹²⁶ A.g.e, s.7

¹²⁷ A.g.e, s.10

¹²⁸ Josef Batora, Kari Osland, Mateja Peter, **The EU's Crisis Management in the Kosovo- Serbia Crisis**, EUNPACK, 2017, s.5-10

¹²⁹ Tim Judah, **Kosovo –What Everyone Needs to Know**, London, Oxford University Press, 2008, s.70

¹³⁰ A.y., s.75

nasıl ve neden çok önemli olduğu etraflıca açıklanmaktadır. Her iki anlatıda da Sırp'ların ve Arnavutların ortak hafızasında Kosova'nın yüzyıllardır gurur, birlik ve kimliğin yeri olduğu görülür. Bu gerçek, özellikle barışın yapımında diplomasi'nin kullanımına ilişkin analizlerle ilgili olmak üzere, çatışma çözümüne ilişkin çalışmalarla oldukça ilgilidir. Arabulucuların çatışmaya nasıl yaklaşmaları gerektiği ve hangi stratejiyi uygulayacakları konusunda önemli bir temel sunmaktadır. Ayrıca bu soru, barış anlaşmasının imzalanması gereken müzakereler döneminde iki nedenden dolayı daha da önem kazanmaktadır: Kamuoyunu, siyasi çözüm olarak sunulanın kendi yararlarına olduğuna ikna etmek de kamuoyunun müzakere heyetine katılanları ulusal hayati çıkarlara hainlik edenler olarak görmemesi de çok zordur. Paralel bir şekilde, Kosova'da durumun kötüleşmesi üzerine Temas Grubunun Şubat 1999'da hem Belgrad'a hem de Priştine'ye ultimatoma verdiği altı çizilmektedir¹³¹. King'e ve Mason'a göre, uluslararası toplum Kosova sorununu diyalog yoluyla çözme konusunda çok kararlı davranmıştır¹³². Ayrıca, sadece Belgrad veya Priştine'ye değil, her iki taraf üzerinde de baskı mevcuttur ve bu baskı Rambouillet Barış Konferansı'na katılmaya davet edildikleri dönemden itibaren başlamıştır.

1.1.3 Barış Yapımında Kuvvet Kullanımı

Çatışma çözümünde, kuvvet kullanılması ve kuvvet kullanımı tehdidinin uygulanmasındaki temel amaç, silahlı çatışmanın sona erdirilmesi gerektiği fikrinden doğmaktadır. Çoğu durumda, özellikle de kuvvet kullanma kararları, çatışmanın insanlığa karşı suçlar boyutuna ulaşmasından sonra alınmaktadır. Ayrıca, bu anlarda, önleyici diplomasi ve çatışmanın barışçıl çözümü ile ilgili tüm mekanizmalar tükenmiştir. Dolayısıyla amaç, savaş halindeki tarafları müzakerelere dönmeye zorlamak ve barış anlaşmasını imzalamalarını sağlamaktır. Üçüncü tarafın kolaylaştırıcı veya arabulucu rolünün ötesine geçmesi, savaştaki taraflar üzerinde bir dış etki biçimi yaratır. Uluslararası toplumun bu çabaları, savaşın taraflarından biri veya tümü tarafından barış koşullarının dayatılması gibi karakterize edilmektedir

Bir takım yazarlar, zorlayıcı diplomasi'nin özünde düşmanı olası sonuçlar konusunda ikna ederek statükoyu değiştirmek olduğu görüşündedir. Robert Pope'a göre, "*zorlama, rakibi devam*

¹³¹ Iain King, **Whit Mason, Peace at Any Price - How the World Failed Kosovo**, New York, Cornell University Press, 2006, s.45

¹³² A.y., s.47

eden bir eylemi durdurmaya veya maliyet ve fayda hesaplamalarını değiştirerek yeni bir eylem planı başlatmaya ikna etmeyi içerir”¹³³. Yazara göre sonuçlar iki şekilde olabilir: Hedef devletler ceza veya inkar ile karşı karşıya kalabilir. Pope’u diğerlerinden farklı kılan, zorlamanın her zaman “zorlayanın niyetleri ve hatta davranışları tarafından değil, potansiyel hedef devletlerin karşı karşıya kaldığı kararların doğası” tarafından belirlendiği şeklindeki görüşüdür¹³⁴. Zorlayıcı hava stratejileri konusunda Pope, hava saldırılarının başarısının, “zamanlama, belirlenen hedefler ve kullanılan mühimmat” gibi faktörlere bağlı olduğunun altını çizmektedir¹³⁵. Lisa A. Nemeth, zorlamayı “zorlayanın isteklerine rakibin uymasını seçtirmek için ulusal kuvvet unsurlarının tehdidi veya kullanımı” olarak tanımlamaktadır¹³⁶. Nemeth’in çalışması, zorlamanın kullanımında verilen araların etkisine odaklanmaktadır. Zorlayıcının askeri operasyonu kısa süreli durdurma kararının güvenilirliğini azalttığını ve rakibin konumunu güçlendirdiğini savunmaktadır¹³⁷. Peter V. Jakobsen, rakip üzerinde kuvvet kullanma tehdidinin veya baskının müzakerelerin başlatılması için her zaman etkili bir araç olamayacağı tespitinde bulunmaktadır¹³⁸. Bu nedenle, söz konusu durumlarda kuvvet kullanımının zorunlu olduğunu öne sürer¹³⁹.

Yukarıda sayılan çalışmalarda zorlayıcı diplomasi, tehdidin kredibilitesi ve maliyeti ile ilişkilendirilmiştir. Zorlayanın kuvvet kullanmakta isteksizliğini sezen hedefteki herhangi bir devlet, kararından veya eyleminden geri dönmeyecektir. Bu durumda, zorlayıcı olan iki nedenden dolayı dezavantajlı bir konumda olacaktır: Hedef devlet tarafından bir saldırı eylemi gerçekleştirme olasılığı çok yüksektir ve barış koşullarının tamamen bozulması, zorlayıcı hedef devletle savaşa itecektir. Dolayısıyla, zorlayıcı diplomasi savaşın bir alternatifi olmak yerine savaşa yol açacak kaynak olacaktır. Bu fikir, zorlayıcı diplomasinin bir savunma stratejisi olarak anlaşılması gerektiğini vurgulayan Alexander George tarafından çok iyi formüle edilmiştir¹⁴⁰.

¹³³ Robert A. Pope, **Bombing to Win – Air Power and Coercion in War**, London, Cornell University Press, 1998, s.12

¹³⁴ A.y., s.15

¹³⁵ A.y., s.17

¹³⁶ Lisa N. Nemeth, **Use of Pauses in Coercion – An Examination in Theory**, 2012, s.17

¹³⁷ A.y., s.15

¹³⁸ Peter V. Jakobsen, “Pushing the Limits of Military Coercion Theory”, **International Studies Perspectives**, Vol.12. 2011, s.166

¹³⁹ A.y., s.170

¹⁴⁰ Alexander L. George, William E. Simons, **The Limits of Coercive Diplomacy**, Colorado, Westview Press, 1994, s.7-22

Yazarın bakış açısına göre, hedef devlet bir eylemde bulunduktan sonra zorlayan harekete geçer¹⁴¹. Yani yapılan, eylemden çok bir tepkidir. Buna göre, zorlayıcı diplomasi stratejisi dört unsurdan oluşmalıdır: İlk etapta rakipten ne isteneceği belirlenecektir. İkinci olarak, zaman sınırlamasının varlığını zorunlu kılacak “*rıza göstermek için aciliyet hissi*” oluşturulacaktır. Üçüncü ve dördüncü unsurlar rakip için maliyet ve faydaları kapsamaktadır; burada George cezanın ve ödülün formülasyonunun “*havuç ve sopa*” stratejisi şeklinde olmasını önermektedir¹⁴². Buna ek olarak, ultimatom, zımni ultimatom, dene ve gör ve kademeli olarak vidanın döndürülmesi de dahil, zorlayıcı diplomasinin uygulanması için taktikler de önermektedir¹⁴³. Taktikler, zorlayanın motivasyonu ve çıkarları ile zorlayan tarafından tanımlanan rıza gösterme aciliyeti şeklinde sınıflandırılabilir. George, kuvvet kullanımını, zorlayıcı diplomasi stratejisi amaçlı sınırlı askeri müdahale olarak tanımlamaktadır¹⁴⁴. Zorlayıcı diplomaside kullanılan kuvvet ile tam ölçekli askeri operasyon arasında bu yolla ayırım yapmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası zorlayıcı diplomasi konusunda karşılaştırmalı analizleriyle Peter V. Jakobsen gibi yazarlar literatüre önemli katkılarda bulunmuşlardır. Jakobsen’in odak noktası Körfez ihtilafı, Yugoslav savaşları ve Haiti’de demokrasinin restorasyonudur. Batılı güçlerin bu savaşlara katılımını askeri saldırganlara karşı bir müdahale olarak nitelendirmektedir. Yazara göre, bağlamdaki değişiklikler ve uluslararası sistem, Batılı güçlerin bu savaşları sona erdirmek için bir strateji olarak zorlayıcı diplomasiyi daha sık kullanmasına izin vermiştir¹⁴⁵. Üç vaka çalışmasının analizinden yola çıkan Jakobsen, Soğuk Savaş sonrası dönemde zorlayıcı diplomasinin çatışmaları önlemek/veya sona erdirmek için etkili bir araç olduğu sonucuna varmaktadır¹⁴⁶. Ayrıca, barışın yapımında kuvvet kullanımına ilişkin kararların esas olarak Batılı güçlerin istek ve çıkarları tarafından belirlendiğini vurgulamaktadır¹⁴⁷. Yazara göre, askeri müdahalelerin çok nadir olmasının nedenlerinden biri de budur.

¹⁴¹ A.y., s.11

¹⁴² A.y., 17

¹⁴³ A.y., s.15

¹⁴⁴ A.y., s.20

¹⁴⁵ Peter V. Jakobsen, **Western use of Coercive Diplomacy after the Cold War, A Challenge for the Theory and Practice**, Palgrave Macmillan, 1998

¹⁴⁶ A.y., s.140-144

¹⁴⁷ A.y.,

Uluslararası sistemin bağlamlarını farklı dönemlerde karşılaştıran Stephen J. Cimpala'nın çalışmasında da Soğuk Savaş sonrası zorlayıcı diplomasinin kullanımı yer alır; yazar, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ve 1990'larda zorlayıcı stratejinin kullanıldığı koşulların önemli ölçüde farklılaştığı sonucuna varır¹⁴⁸. Cimpala'nın çalışması öncelikle ABD'nin Küba füze krizi, Vietnam Savaşı ve Körfez Savaşı deneyimlerine odaklanmaktadır. Argümanları, iki kutuplu sistemden geçişin, “*önceki sınırlı savaş deneyimlerinde uygulanmış olan farklı havuç ve sopa kombinasyonları*” ile zorlayıcı stratejilerin inşa edilmesinin gerektiği fikrine dayanmaktadır¹⁴⁹. Bu nedenle, başarısız devletlere barış getirme konusunda uluslararası sistem bağlamında daha karmaşık koşullar gerekli olmuştur.

Benzer sonuçlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde koşulların karmaşıklığı konusunda Robert J. Art tarafından da paylaşılmaktadır. Birden fazla zorlayıcı ve çoklu hedef olduğunda kuvvet kullanımı konusunda ortak bir karara varmanın çok zor bir olduğu fikrini ortaya koymaktadır¹⁵⁰. Art'ın argümanları, 1990'larda devletler arası çatışmalar ve bu çatışmalarla ilgili olarak BM, AB, NATO ve Temas Grubu içinde var olan birliğe ilişkindir¹⁵¹. Ülkelerin çoğunun dış politika önceliklerini yeniden formüle ettikleri bir dönemde olduğu düşünüldüğünde, barış yapımı aracı olarak kuvvet kullanımı konusunda aynı görüşleri paylaşmadıkları durumlar da olmuştur. Sonuç olarak, bazı çatışmalar diğerlerinden daha önce çözülmüştür.

Alex J. Bellamy, Bosna ve Kosova savaşlarında zorlayıcı diplomasinin neden farklı sonuçlar verdiğini açıklamaktadır. Yazarın çalışması temelde barış konferansları sırasında ultimatoların kullanımına odaklanmıştır. 1990'larda uluslararası toplumun Balkanlar'daki savaşlara tepki verme yönünü değiştirdiğini savunmaktadır. Başlangıçta, “*dene ve gör*” stratejisini uygulamayı ve daha sonra durumun artmasıyla birlikte ultimatolar ile gitmeyi tercih etmişlerdir¹⁵². Bellamy, Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı sırasında Temas Grubunun savaştaki taraflara yaklaşımını karşılaştırmaktadır. Dayton'daki barış görüşmelerinin başarılı olduğunu çünkü ultimatoların teslim edildiği koşulların daha eksiksiz

¹⁴⁸ Stefan J. Cimpala, **Coercive Military Strategy**, Texas University Press, 1998, s. 27

¹⁴⁹ A.y., s.42

¹⁵⁰ Robert J. Art, **Coercive Diplomacy – What do We Know**, United States Institute of Peace, 2003, s. 362

¹⁵¹ A.y.,

¹⁵² Alex J. Bellamy, “Lessons unlearned – Why coercive diplomacy failed at Rambouillet”, **International Peacekeeping**, Vol.7, No. 2, 2007, s. 97

olduğunu vurgular¹⁵³. Yazarın argümanları, kuvvet kullanma tehdidinin boyutuna ve kuvvet kullanımının uygulaması konusundaki kararlılığa dayanmaktadır. Bu nedenle, “*Dayton ultimatunun, inandırıcı kuvvet kullanımı tehditleriyle desteklendiğini*” belirtirken, Rambouillet için “*başarılı bir ultimat için ön koşulların hiçbiri mevcut değildi*” demektedir¹⁵⁴.

Steven L. Burg de Kosova savaşında ABD ve Avrupa ülkelerinin barışı zamanında getirmede başarısız kalsa da, Bosna Hersek örneğinde zorlayıcı diplomasinin başarılı bir strateji olduğunu kanıtladığı sonucuna varmaktadır¹⁵⁵. Bellamy'den farklı olarak Burg'un odak noktası, ABD liderlerinin ve Bosna Hersek ve Kosova savaşlarındaki tarafların siyasi ve askeri liderlerin kararlarını etkileyen iç faktörlerin etkisine daha fazla odaklanmaktadır. Yazara göre ABD'nin müzakere sürecine aktif katılımı, Bosna Hersek'teki savaşa ilişkin zorlayıcı diplomasinin temellerinin atılmaya başlanmasının temelini oluşturmuştur. Burg's, Bosna savaşındaki “*olgunluk anı*”nın “*ABD tarafından dayatıldığı*” yönündeki görüşleriyle daha da iddialı yorumlarda bulunmuştur¹⁵⁶. Stratejinin başarılı bir şekilde uygulanmasına katkıda bulunan faktörler arasında, ABD'nin Bosna savaşındaki taraflara yaklaşımının yeniden tanımlanması, Miloseviç'in zorlayıcı ülkelerle işbirliği yapma istekliliği ve 1995'te Sırp kuvvetlerine yönelik hava saldırılarının altını çizmektedir. ABD'li politika yapıcıların Bosna Hersek örneğinde, özellikle 1994'ten sonra daha ihtiyatlı davrandıklarını iddia etmektedir. Burg, Kosova'da zorlayıcı diplomasi koşullarının tamamen farklı olduğunu ve hatta bunu “*kaçırılmış bir fırsat*” olarak gördüğünü belirtmektedir. 1998'den önce ne ABD'nin ne de Avrupa ülkelerinin Kosova'daki ihtilafın çözümünde zorlayıcı diplomasi uygulamaya büyük ilgi göstermediğini vurgulamaktadır. Yazar, Kosova savaşında zorlayıcı diplomasinin başarılı olmamasına neden olan faktörler arasında ABD'de cumhurbaşkanının görevden alınmasıyla ilgili siyasi durumun, Kosovalı Arnavut liderliği içindeki bölünmenin ve Miloseviç'in işbirliğinden uzak tutumunun olduğunu savunmaktadır¹⁵⁷.

¹⁵³ A.y., s.100-107

¹⁵⁴ A.y., s. 110-111

¹⁵⁵ Steven L. Burg, **Coercive Diplomacy in the Balkans – The Use of Force in Bosnia and Kosovo**, in **United States and Coercive Diplomacy**, United States Institute of Peace, 2003, s. 57

¹⁵⁶ A.y., s.70-75

¹⁵⁷ A.y., s.82

Raymond Taner ve John Psarouthakis'e göre zorlayıcı diplomasi, bu unsurlardan yalnızca birinin uygulanmasıyla beklenen sonuçların alınmasının mümkün olmadığı bir “*kuvvet ile diplomasi birleşimi*”dir¹⁵⁸. Bu nedenle, barış görüşmeleri çıkmaza girdiğinde, arabulucuların neden kuvvet kullanımı tehdidine ilişkin uyarıları müzakere masasına getirdiklerine dair aydınlatıcı bir yorum sunmaktadırlar. Bu açıklamada, Bosna-Hersek ve Kosova savaşları ile ilgili belirli olaylarda kuvvet kullanımının neden ve ne zaman sona erdirildiğine ilişkin koşullar ve gerekçeler de vaka çalışmaları aracılığıyla bulunabilir. Bu vaka çalışmalarından ortaya çıkan bağlamları karşılaştıran yazarlar, Kosova örneğinde “*kaldıraç düzeyinin*” (*degree of leverage*) daha zorlayıcı olduğu sonucuna varmışlardır¹⁵⁹. Taner ve Psarouthakis, argümanlarını BM'nin ve NATO'nun Priştine ve Belgrad üzerinde etkisinin olmamasına dayandırmaktadır. Esasında Taner ve Psarouthakis, NATO'nun Belgrad'a nasıl hava harekatı başlatılacağı ve bu harekatın nasıl yürütüleceği konusunu pek inandırıcı bulmamaktadır. Bu çalışma zorlayıcı diplomasiyi, metodolojik olarak ABD siyasetindeki iç faktörleri, Bosna-Hersek'i, Sırbistan'ı ve Kosova'yı analiz ederek ele almaktadır. Ayrıca bu analizde, kuvvet kullanımı karşısında Bosnalı Sırp siyasi ve askeri liderliğinin tutumunun nasıl değiştiği ve Belgrad'ın Bosna-Hersek'te ve sonrasında Kosova'da kuvvet kullanımına yönelik yaklaşımı da görülmektedir. Her iki vakanın koşulları arasında paralellikler kurarak yapılan yorumlama sayesinde, yalnızca tehditlere ilişkin bilginin kredibilitesinin değil, aynı zamanda maliyetlerin de savaşan taraflarını rotasını değiştirmesinde önemli bir rol oynadığı görülebilir. Diğer bir deyişle yazarlar, Miloseviç'i Dayton adına barış görüşmelerine katkıda bulunmaya daha istekli, Rambouillet'ten gelen barış anlaşmasını kabul etmeye karşı ise dirençli kılan psikolojik faktörlere de bakmaktadırlar. Bu çalışma, savaştaki tarafların kendilerine karşı zorlayıcılar tarafından uygulanacak askeri müdahale tehdidini nasıl algılandığını mantıksal çerçevede anlamayı sağlamaktadır. Bununla birlikte, kuvvet kullanımının gerçekleştirildiği zamanlamadan ziyade, yalnızca zorlayıcı diplomasinin psikolojik ve rasyonel unsurları çalışmada işlenmektedir.

Aleksandar Kocić, Bosna-Hersek örneğinde, Kosova'da olsun kuvvet kullanma tehdidinin olduğunu belirtmektedir. Bu açıklamaya ilaveten, ikna tekniklerinin ne zaman yapıldığı konusunda da yazar önemli bir ayırım yapmaktadır. Bosna-Hersek örneğinde kuvvet kullanım

¹⁵⁸ Raymond Taner, John Psarouthakis, **Balancing in the Balkans**, Palgrave Macmillan, 1998, s.57

¹⁵⁹ A.y., s. 84

tehdidinin uluslararası toplumun sınırlı askeri müdahale ihtiyacını engellediği, Kosova'da ise ancak diplomasinin artık etkisiz bir mekanizma olduğunun kanıtlanmasından itibaren kuvvet kullanma kararının verildiği vurgulanmaktadır¹⁶⁰. Yazar ayrıca Kosova'dan ziyade Bosna-Hersek'te zorlayıcı diplomasinin oldukça başarılı olduğunu onaylamaktadır. Batılı devletlerin de oybirliği ile yaklaşma ihtiyacının sebeplerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, önceki yazarlardan farklı olarak, öncelikle ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından üzerinde anlaşmaya varılması gereken müzakere veya formül çerçevesine odaklanmaktadır. Koçiç argümanlarını realizm, liberalizm ve konstrüktivizm perspektifinden bir analize dayalı olarak inşa etmektedir. Üç teorik yaklaşımı bir araya getiren Koçiç, sürdürülebilir barış önerilerinin bulunmasındaki gecikmenin Batılı güçlerden kaynaklandığı sonucuna varır. Yazara göre, Batılı güçlerin Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra savundukları değerler savundukları ulusal çıkarlarla her zaman aynı çizgide değildir¹⁶¹. Bu ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların kaynağıydı budur ve Bosna-Hersek ve Kosova ile ilgili barış anlaşmalarına ilişkin tekliflerde kendi kaderini tayin ve egemenlik ilkesinin birleştirilmesi gerekmiştir¹⁶². ABD ve Avrupa ülkelerinin barış anlaşmaları konusunda yaşadığı kararsızlığının temelleri hakkında Kociç değerli bilgiler sunmaktadır; ancak müzakere öncesi dönem ve masa başı müzakereler hakkında ayrıntılı bir açıklaması da yoktur.

NATO'nun Kosova'daki başarısı üzerine yapılan çalışmalardan birinde Frank P. Harvey, NATO'nun hava saldırıları ve kara savaşı tehditlerinin Miloseviç'in barış anlaşmasını imzalamasını sağlayan araçlar olduğu argümanına karşı çıkmaktadır. NATO'nun Kosova savaşına müdahalesine farklı bir bakış açısı sunan Harvey'in temel argümanına göre, Miloseviç'in yaklaşımını değiştirme kararının altında, bombalama kampanyasına paralel olarak NATO birliklerinin Sırbistan topraklarına gireceği konusunda inandırıcı bir tehdidin olmaması yatmaktadır¹⁶³. Harvey bu sonuca üç unsura dayanarak varmaktadır: Kosova'ya gönderilmeleri halinde NATO birliklerine karşı savaşmaya Miloseviç'in hazır olması, NATO'ya üye devletler arasında Kosova'ya kara birlikleri gönderme konusunda oybirliği olmaması ve insani krizin ortasında NATO birliklerinin Arnavutluk yoluyla Kosova'nın ortasında konuşlandırılmasının

¹⁶⁰ Aleksander Kocić, "From Diplomacy Backed by Force to Force Backed by Diplomacy – A Comparative Look at the Bosnia and Kosovo Talks", *Journal of Balkan Studies - Balkania*, 2017, Vol.8, p.187

¹⁶¹ *A.g.e.*, s.195

¹⁶² *A.g.e.*, s. 194

¹⁶³ Frank P. Harvey, "Getting NATO's success in Kosovo Right - The Theory and Logic of counter-Coercion", *Conflict Management and Peace Studies*, Vol.23, No.2, 2006, s.141-151

yarattığı karmaşıklık¹⁶⁴. Diğer bir deyişle Harvey, Miloseviç'i karşı-zorlama mantığını uygulayan lider yerine koymaktadır. Yukarıdaki argümanlar, askeri bir operasyonun başarısını arazideki koşulların belirlediği durumların mevcudiyetine dair aydınlatıcı bir açıklama sunmaktadır. Sırp nüfusunun çoğunluğunun ve politikacıların barış anlaşmasını imzalamasının neden kapitülasyon olarak görüldüğüne dair güçlü bir argüman içermemesi ise bu araştırma açısından bir sınırlılık olarak görülebilir.

Harvey'in çalışmasından önce Andrew L. Stigler, Miloseviç'in teslim olma kararının nedenlerinin NATO'nun Kosova'daki işgal tehditlerinden ziyade NATO'nun Belgrad'daki hava saldırılarının etkisine bağlanması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bunun nedenleri arasında, Miloseviç'in kamuoyuyla Sırp siyasi elit kesiminden görmeye başladığı artan baskı ve Rusya'nın desteğini kaybedebileceği korkusu yazar tarafından vurgulanmaktadır¹⁶⁵. Diplomatik olarak Miloseviç'in açıkça tecrit edildiği göz önüne alındığında, Moskova ile Belgrad arasındaki ilişkilerin koptuğu yönündeki Stigler'in tartışması, Kosova'daki savaşta kuvvet kullanımı tehdidine ilişkin açıklamalar arasında önem arz eder. Miloseviç, Kosova politikasının gidişatını değiştirmemenin liderliğine büyük zarar vereceğinin farkına varmıştır. Bu şartlar altında, kendi halkı ve en yakın müttefiki yenilgiye neden olacaktır. Rusya'nın Miloseviç'in gösterdiği direnişten hangi koşullarda geri çekilmeye başladığını ele alan Benjamin S. Lambeth'in araştırmasında, yukarıda bahsedilen faktörler hakkında daha ayrıntılı bir tartışma yer almaktadır. Lambeth, Miloseviç teslim olmasaydı, kaderinin Nicolai Çavuşesku'nunki gibi olacağı sonucuna varır¹⁶⁶.

NATO'nun Kosova savaşına müdahale konusundaki kabiliyetleri konusunda Harvey'in ulaştıklarına benzer sonuçlar Dag Henriksen tarafından da paylaşılmaktadır. 1998-99 döneminde Kosova krizinde sorumlu olan generallerin bir kısmı ile mülakatlar yapan Henriksen, NATO'nun, Kosova'daki savaşın nasıl yönetileceği ve çözüleceği konusunda özellikle de ilk evrede ayrıntılı bir siyasi ve askeri stratejisinin olmadığı sonucuna varır¹⁶⁷. Henriksen, NATO üye devletlerinin

¹⁶⁴ A.y.,

¹⁶⁵ Andrew L. Stigler, "A Clear Victory for Air Power - NATO's Empty Threat to Invade Kosovo", **International Security**, Vol.27, No.3, 2002-2003, s.131-155

¹⁶⁶ Benjamin S. Lambeth, **NATO's air war for Kosovo - A strategic and operational assessment**, Rand, 1998, s. 72-82

¹⁶⁷ Dag Henriksen, "Inflexible Response – Diplomacy, Airpower and the Kosovo Crisis 1998-1999", **Journal of Strategic Studies**, Vol.31, No.6, 2008, s.827

Milosević'in hava saldırılarının ilk haftasında direnmeyi bırakacağı yönündeki beklentilerinin gerçekçi olmadığına ortaya çıktığına işaret etmektedir¹⁶⁸. Aynı zamanda NATO yanlış bir hesaplama yapmıştır ve Milosević oldukça avantajlı bir hale gelmiştir¹⁶⁹. NATO generallerinin harekete geçmek ve askeri harekatı yönlendirmek zorunda olduğu ortamla ilgili Henriksen'in açıklaması, NATO gibi bir örgütün dahi uzun vadeli stratejiler olmadığı takdirde Kosova'da sınırlı kuvvet kullanımının gerçekleştiği süre boyunca başarısız olma riskiyle karşı karşıya olduğunu kanıtlamaktadır.

Dick A. Leurdijk'e göre, Bosna Hersek'teki soykırımı engelleyememesinin ardından uluslararası toplumun Kosova'daki savaşta kuvvet kullanma tehdidi ve kuvvet kullanımı, Balkanlar'daki “*krizin yönetilmesi için ikinci bir şans*”¹⁷⁰. Leurdijk, buradan hareketle uluslararası toplumun Kosova vakasındaki hareket noktasını sunmaktadır. Sonuç olarak yazar, ABD ve AB'nin angajmanını tipik bir zorlayıcı diplomasi örneği gibi nitelemektedir. Araştırmada, kuvvet kullanma tehdidi ile bu tehdidin uygulandığı dönemler arasında net bir ayırım yapılmaktadır. Ayrıca Leurdijk, Kosova'ya yapılan askeri müdahalenin, yalnızca yaşanmakta olan insani kriz nedeniyle değil, aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi'nin 1199 ve 1203 sayılı kararlarına istinaden de haklı olduğuna dair kanıtlar getirmektedir¹⁷¹.

Diğer birçok analizden farklı olarak Dana H. Allin, “*Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'daki çatışmaların herhangi bir NATO üyesi devletin temel güvenliğini doğrudan tehdit etmediği*” görüşündedir¹⁷². Allin, NATO'nun geçiş sürecinde olduğu dönemi de ele alarak, güvenlik örgütü olarak kurulduğu Soğuk Savaş dönemindeki varlığının Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle oldukça belirsiz hale geldiğini belirtmektedir. Yazarın argümanı, “*transatlantik değerleri*” koruma fikriyle NATO üyeleri arasındaki birliğin korunması ihtiyacına dayanmaktadır¹⁷³. Allin'e göre, NATO üyesi devletlerin ulusal güvenliğinden çok daha fazla bu değerler tehdit altında kalmıştır¹⁷⁴. 1990'dan 1999'a kadar NATO'nun Balkanlar'daki angajman koşulları ve seviyeleri karşılaştırıldığında, çatışmaların ilk aşamalarında örgütün rolünün ve kuvvet kullanımının çok

¹⁶⁸ A.y., s.830

¹⁶⁹ A.y., s.832

¹⁷⁰ Dick A. Leurdijk, “Kosovo- A case of “coercive diplomacy”, **Helsinki Monitor**, 1999, No.2, s.8

¹⁷¹ A.y., s.17

¹⁷² Dana H. Allin, **NATO's Balkan Interventions**, Routledge, 2010, s.7-12

¹⁷³ A.y., s.15

¹⁷⁴ A.y., s.10

sınırlı olduğu sonucuna varmaktadır. Analizde ayrıca, Bosna Hersek'te ve sonrasında Kosova'da, 1995'te ve 1999'da NATO üyesi devletler arasındaki görüş birliğinin daha güçlü olduğu ve dolayısıyla NATO'nun savaşları sona erdirmeye konusunda daha aktif bir katılımının olduğu açıklanmaktadır¹⁷⁵. Yazarın da altını çizdiği üzere, aktif angajman ve kuvvet kullanımı kararları, örgütün daha fazla konsolidasyonu sonucu ortaya çıkmıştır. Bosna Hersek ve Kosova örneğinde kuvvet kullanımı tehdidi ve kuvvet kullanımı analizini yaparken, Soğuk Savaş sonrası NATO'nun misyonuna, yetkisi ve hedeflerine ilişkin tartışmanın gerçekleştiği bağlamın da ayrıca dikkate alınması önemlidir. Kompleks yapıdaki faktörlerin, çatışmaların ilk evrelerinde tırmanmasını önlemeyi çok zorlaştırdığını kavramada Allin çok önemli katkılar sağlamaktadır.

Niall Mulchinock, NATO'nun barışın sağlanmasındaki rolünü ve kuvvet kullanımını Bosna Hersek ve Kosova örneğinde karşılaştırmalı bir perspektiften incelemektedir. Bu çalışmada NATO'nun dönüşümü meselesi, eski Yugoslavya'nın dağılması sonrasında yaşanan savaşlara etkin ve verimli müdahalesiyle ilişkilendirilmektedir. Mulchinock, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Avrupa güvenliğinde önemli bir unsur olmak için örgütün kendisini nasıl bir reforma tabi tutması gerektiğini yanıtlamaya yönelik bu iki soruyu birbiriyle bağlantılandırır. Yazarın çalışması, Yugoslavya'nın dağılmasından bu yana NATO içinde var olan ikilemleri, zorlukları ve çözümleri belgeleyen çok sayıda birincil kaynağa dayanmaktadır. Dolayısıyla, kronolojik ve tematik daha geniş bir konu yelpazesini kapsar ve çatışma çözümünde kuvvet kullanımını işlemektedir. Bosna savaşına müdahaleye ilişkin olarak, çatışmanın ilk evrelerinde tırmanmasının engellenememesinin nedenlerinin, Bosna Hersek'teki hava hareketine katılmaya ya da asker göndermeye hazır olunmamasından dolayı, ABD dış politikasında da aranması gerektiği sonucuna varılmaktadır¹⁷⁶.

Kuvvet kullanımının bağlamını üç düzeyde inceleyen yazar, Bosna Hersek'teki çatışma çözümünde Miloseviç'in daha yapıcı bir yaklaşım gösterdiğini savunmaktadır¹⁷⁷. Ayrıca, Miloseviç'in de belirttiği gibi, Kosova örneğinde Bosna-Hersek'ten çeşitli nedenlerle tamamen farklılaşmaktadır. Kendisinin Bosna savaşının sona ermesine katkısı ile Yugoslavya'ya uygulanan ekonomik yaptırımların kaldırılması birbirine bağlı olsun ya da olmasın, Kosova'daki

¹⁷⁵ A.y.,

¹⁷⁶ Niall Mulchinock, **NATO and Western Balkans - From Neutral Spectator to Proactive Peacemaker**, London, Palgrave MacMillan, 2018, s. 34-35

¹⁷⁷ A.y.,

durum Milosević için tamamen farklı bir öneme sahiptir. Burada Mulchinock, Milosević'in siyasi gücünü inşa ettiği bir zemin ve lider olarak egemenliğini kaybetmekten kendini kurtarabilecek tek kuvvet olarak gördüğü Kosova'nın kaybedilmesine izin veremeyeceğinin altını çizmektedir¹⁷⁸. NATO'nun müdahalelerine ilişkin olarak, Bosna Hersek'teki başarısızlıkların Balkanlar'da tekrarlanmaması hususunun büyük bir ders olduğu, Kosova'daki savaşı sona erdirmek için örgütün askeri ve yasal olarak daha kararlı ve iyi organize edildiğini belirtmektedir¹⁷⁹.

Akademik literatürde, BM'nin kuvvet kullanma yetkisine odaklanarak çatışma çözümündeki rolünü analiz eden çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların çoğunda BM Şartı (tam olarak VII. Bölüm) ile ilgili açıklamalar bulunmaktadır. Örneğin, üç vaka çalışmasının karşılaştırmalı analizi yoluyla Jane Boulden, barışın sağlanmasında BM tarafından kuvvet kullanımının olumlu bir etkisinin olup olmadığını incelemektedir. Araştırma, kuvvet kullanımını iki halde anlamak için tasarlanmıştır: Barışı koruma misyonlarında ve barışın uygulanmasında. Barışı koruma misyonları, sınırlı kuvvet kullanımı ve meşru müdafaa için daha fazlasını yapmalıdır. Barışın uygulanması ise BM Şartı'nın hava, kara ve deniz operasyonlarını içeren 42. Maddesinde tanımlandığı üzere askeri kuvvet kullanımıyla ilgilidir. Çalışmada, erişilen kapsamlı bazı sonuçlar sunulmaktadır. Yazar, kuvvet kullanımının (çatışmanın yoğunluğuna bağlı olarak direktif ve teçhizatın), özellikle de barışı koruma hareketlerinde, başarılı olup olmayacağını belirleyen unsurların altını çizmektedir¹⁸⁰. Barışı koruma görevlilerinin çalışmak zorunda olduğu bağlama ilişkin bir diğer argüman da zamanlamadır; Boulden, Güvenlik Konseyi'nde karar almanın, çatışmaların dinamiklerine göre çok yavaş olduğunun altını çizmektedir¹⁸¹.

Boulden ayrıca operasyonların (özellikle de barışı koruma operasyonlarının) komuta ve kontrolünün çok karmaşık olduğunu, çünkü BM'nin bu operasyonları tek başına değil, bireysel devletler ve bölgesel örgütlerle işbirliği içinde yönettiğini belirtmektedir¹⁸². Yazar, Bosna

¹⁷⁸ A.y., s.132-135

¹⁷⁹ A.y., s.137

¹⁸⁰ Jane Boulden, **Peace Enforcement – The United Nations Experience in Congo, Somalia and Bosnia**, Praeger, 2001, s.2-7

¹⁸¹ A.y., s.131-137

¹⁸² A.y., s.135

Hersek'te kuvvet kullanımının, savaşı bitirmek yerine “*çatışmanın yarattığı insani sonuçları iyileştirmek*” amacıyla kullanıldığı görüşündedir¹⁸³.

BM ve NATO arasındaki ilişki ve barış yapımında kuvvet kullanımına ilişkin koordinasyonları hakkında Lawrence S. Kaplan'ın çalışması daha kapsamlı bir analiz sunmaktadır. Yazara göre her iki örgütü bir araya getiren en temel unsur, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından bağlamın değişmesidir: Komünizmin sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması, Balkanlar'daki savaşlar ve NATO misyonunun yeniden tanımlanması¹⁸⁴. Bu doğrultuda, BM'nin sahip olmadığı askeri yeteneklere NATO sahipken, BM de bölgesel çatışmalara askeri müdahalelerle ilgili önemli siyasi kararların alınması gereken bir forum olarak hizmet vermeye devam etmiştir. Bu ilişki, meşruiyet ilkesine saygı gösterilmesi için BM tarafından NATO'nun müdahalelerine izin verilmesi gerektiğini göstermektedir. Diğer bir deyişle, alınacak olan önlemler BM Şartı'nın VII. Bölümünü doğrulamaktadır. Kaplan, meşruiyet ilkesine saygı duyulması ihtiyacı tartışmasının, NATO gibi bir askeri örgüt fikrinin doğduğu tarihe kadar uzandığını söyler.

“*NATO'nun BM tüzüğü ile nasıl uyumlu hale getirileceği*” sorusunun 1949'dan bu yana süregelen zorluklardan biri olduğuna dikkat çekmektedir¹⁸⁵. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin BM Güvenlik Konseyi'ne NATO'dan daha fazla müdahale etmesi halinde, NATO'nun kurucularının Batı için alternatif bir çözüm olabilecek bir kurum arayışında olduklarının da altını çizmektedir¹⁸⁶. Bu fikirler Soğuk Savaş döneminde Batı ve Doğu arasındaki ideolojik bölünmelerle mevcut olmasına rağmen, NATO'nun Kosova'daki savaşı sona erdirmeye yönelik müdahalesinin meşruiyetinin sorgulanması 1999'da yeniden bir yüzleşme olarak gerçekleşmiştir. Yazara göre, BM ve NATO, her iki kurum da eylemlerde hiçbir kurum inandırıcılığını kaybetmeyecek şekilde kararlarını ve eylemlerini çok iyi koordine etmiştir¹⁸⁷. Dolayısıyla BM kararları, arabuluculuk süreci ve NATO'nun bildirisi, barışın sağlanmasında kuvvet kullanımının önünü açmıştır.

¹⁸³ A.y.,

¹⁸⁴ Lawrence S. Kaplan, **NATO and the UN –A Peculiar Relationship**, London, University of Missouri Press, 2010, s.2-5

¹⁸⁵ A.y.,

¹⁸⁶ A.y.,

¹⁸⁷ A.y., s.157-164

Kaplan, diplomatları ve generalleri yoluyla ABD'nin her iki örgütte de oldukça aktif olmasının süreçte belirleyici bir rol oynadığının altını çizmektedir¹⁸⁸. Yazar, Bosna savaşında kuvvet kullanımının da dahil olduğu çeşitli vakaları incelemek suretiyle, BM ve NATO arasındaki ilişkiyi analiz ederek argümanını kurmaktadır. Bu iki örgüt arasında Bosna Hersek'teki ihtilafın yönetimi ve daha sonra savaşın sona erdirilmesi konusunda var olan yakın işbirliğinin temeli, 1992'den itibaren kurulmaya başlanmıştır. BM üyeleri, barışı koruma operasyonlarında yalnızca meşru müdafaa ve insani yardım sağlamada kuvvet kullanımı gibi sınırlı bir kapasiteye sahip olduklarını bilmektedirler. Öte yandan, “*NATO, üyeleri arasında uzlaşma sağlanamaması nedeniyle kendi inisiyatifiyle barışı koruma operasyonlarına girişmeye hazırlıklı değildi*”¹⁸⁹. Bununla birlikte, NATO'nun Bosna örneğinde askeri operasyonlar için her zaman BM'nin yetkisine sahip olması ihtiyacının, ilişkinin sıklıkla bir rekabet olarak algılanmasına neden olduğu da Kaplan'ın çalışmasında gösterilmiştir. Yazar, bu karmaşık ilişkinin sıklıkla Bosna-Hersek'teki barış süreci üzerinde olumsuz sonuçlara neden olduğunu iddia etmektedir¹⁹⁰.

BM'nin ve NATO'nun barışın sağlanmasında kuvvet kullanımına ilişkin meşruiyet ilkesi ve güvenilirliğine ilişkin sorular Chiyuki Aoi tarafından da analiz edilmektedir. Çalışmada, Srebrenitsa'daki soykırımın, her iki örgütün de barışı koruma misyonlarından barışı uygulama operasyonlarına geçmek zorunda kaldığı bir ivme olduğunun altı çizilmiştir¹⁹¹. BM Şartı'nın VII. Bölümünde, 1993 yılında dahi o yılın kararları ile kuvvet kullanımının meşrulaştırıldığı, ancak yetkinin “*güvenli alanlar*” adı altında BM korumasından yararlanan bölgelerle sınırlı tutulduğu iddia edilmektedir¹⁹². Srebrenitsa'nın bu “*güvenli bölgelerden*” birine ait olduğu ve sivillerin kendilerini BM barış gücü misyonu tarafından korumasız buldukları düşünüldüğünde, BM ve NATO'nun kredibilitesi ciddi şekilde zedelenmiştir. Benzer bir şekilde hem Avrupa ülkelerinde hem de ABD'de kamuoyu baskısının, BM'yi ve NATO'yu Bosna Hersek'teki savaşın gidişatını değiştirmeye zorladığı ileri sürülmektedir¹⁹³. Sonuç olarak, Kararlı Kuvvet Harekatı kararıyla

¹⁸⁸ A.y., s.211-214

¹⁸⁹ A.y., s.145-147

¹⁹⁰ A.y.,

¹⁹¹ Chiyuki Aoi, **Legitimacy and the Use of Armed Force– Stability Missions in the Post-Cold War Era**, London, Routledge, 2010, s.42-43

¹⁹² A.y., s.44

¹⁹³ A.y., s.47

gerçeğe dönüşen barışta kuvvet kullanımı, barış anlaşmasına ulaşmak için müzakereleri ileriye taşımıştır¹⁹⁴. Aoİ'nin analizinde, özellikle BM Şartı'nın VII. Bölümüne dayanması gereken kuvvet kullanımına ilişkin kararlara atıfta bulunarak, çok net açıklamalar verilmiştir. BM'nin ve NATO'nun Bosna Hersek'teki savaşa ilgili koordineli veya çelişkili yaklaşım gösterdiği bağlam çok net bir şekilde açıklanmaktadır.

Yasushi Akashi, barışı koruma misyonlarının ve barışı uygulama görevlerinin doğasının ve yetkilerinin aynı olmadığını, ayrıca farklı amaçlara hizmet ettiklerini savunmaktadır. Dolayısıyla, barışı koruma misyonlarının VI. Bölüm ile düzenlenmesi, barışı uygulama görevlerinde ise BM Şartı'nın VII. Bölümünün esas alınması gerektiğini savunmaktadır¹⁹⁵. Akashi, UNPROFOR'un Bosna Hersek'teki deneyimine dayanarak, somut olarak Srebrenitsa'daki duruma göre vardığı sonuçları formüle etmektedir. Yazara göre, barışı koruma misyonunun başarısı, yalnızca yetki ve sorumlulukları yerine getirme kabiliyetlerine değil, aynı zamanda BM üye devletlerinin siyasi, askeri ve finansal maliyetler de dahil olmak üzere kuvvet kullanımıyla ilgili sorumluluklar üstlenmeye hazır olmalarına da bağlıdır¹⁹⁶. Ayrıca BM'nin barışı koruma operasyonlarında etkin bir rol oynayabileceği ve bu operasyonların barışı koruma misyonları kapsamında yapılmasının makul olup olmayacağı konusundaki şüphelerini dile getirmektedir¹⁹⁷. 1995'te Akashi'nin açtığı tartışma, barış çalışmaları, uluslararası kamu hukuku ve pratik olarak arabuluculuk için çok değerlidir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, devlet içi çatışmaların çözümüne ilişkin konularda teorik, hukuki ve pratik çözümlere ihtiyaç duyulmuştur ve hala da bu ihtiyaç devam etmektedir.

Taylor B. Seybolt, Bosna Hersek'in ve Kosova'nın da aralarında bulunduğu altı ülkedeki bağlamı karşılaştırarak Soğuk Savaş sonrası dönemde insani amaçlı askeri müdahalelerin başarı ve başarısızlık koşullarını incelemiştir. Yazar, benzerlikler yoluyla çatışmaların doğasının her durumda aynı olduğu ve insani eylemler olarak askeri müdahalelerin haklı çıkarıldığı sonucuna varır¹⁹⁸. Ayrıca, çatışmaların bağlam ve dinamiklerindeki farklılıklar ile uluslararası toplumun

¹⁹⁴ A.y., s.52

¹⁹⁵ Yasushi Akashi, "The Use of Force in a United Nations Peacekeeping Operations-Lessons Learnt From the Safe Areas Mandate", **Fordham International Law Journal**, Vol.16, No.2, 1995, s.320-321

¹⁹⁶ A.g.e., s.320-321

¹⁹⁷ A.g.e.,

¹⁹⁸ Taylor B. Seybolt, **Humanitarian Military Intervention-The Conditions for Success and Failure**, Oxford, Oxford University Press, 2008, s.45-47

müdahale düzeyinin altını çizmektedir¹⁹⁹. Bu araştırma, devlet içi siyasi çatışma ve insani müdahale gibi iki olgunun özelliklerini üç kıtada kapsamaya çalışan bu nitelikteki az sayıdaki çalışmadan biridir. Bosna Hersek ile ilgili olarak, hem ihtilafın hem de bu ihtilafın çözümünde üçüncü tarafların katılımı bağlamının çok kompleks bir yapıda olduğu sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte, başarısızlığın BM’de ve bu kurumun çatışmanın erken evrelerinde kuvvet kullanma konusundaki isteksizliği ve yeteneksizliğinde olduğu ileri sürülmektedir.

Seybolt, insani müdahalenin BM üyesi devletler tarafından “*siyasi başarısızlıklarını örtmek*” için kullanıldığı iddiasındadır²⁰⁰. Ayrıca, Bosna Hersek örneğinde 1995 yılında yalnızca askeri müdahalenin kullanılması savaşın sona ermesini mümkün kılmıştır²⁰¹. Çalışmadaki temel argüman, 1992'den itibaren BM'nin barışı koruma misyonu kararıyla yanlış bir seçim yaptığıdır; çünkü sürdürülebilir bir barış için temellerin mevcut olmadığını ve ülkenin halihazırda zaten bir savaşta olduğunu gösteren birçok gösterge vardır²⁰². Seybolt, Kosova'daki savaşın sona ermesine yönelik uluslararası askeri müdahaleye ilişkin olarak, Bosna Hersek'e kıyasla insani kriz unsurunun uluslararası toplum ve özellikle de Batı tarafından Belgrad'a yalnızca barış anlaşmasını imzalatmak amacıyla gereğinden fazla vurgulandığını belirtmektedir²⁰³.

Rambouillet Anlaşmasını imzalamak için Belgrad üzerinde baskı olup olmadığı Stephen T. Hosmer'in çalışmasında da bulunabilir. Yazarın analizi, Rambouillet Barış Konferansı'ndaki müzakerelerin başarısız olmasının ardından NATO'nun bombalamasına yönelik algılarını ve tepkilerini ele alarak, Miloseviç'in profilini incelemek üzere tasarlanmıştır. Hosmer, Kosova savaşını barışçıl yollarla sona erdirmek için uluslararası toplumun ısrarına rağmen, Miloseviç'in Belgrad'a karşı kuvvet kullanımı uygulandığı dönemde barış anlaşmasını neden kabul etmediğini anlamaya çalışmıştır. Ayrıca, ülkesinin NATO'nun harekâtına karşılık verecek askeri yeteneklere sahip olduğundan Miloseviç'in çok emin olması dolayısıyla NATO'ya karşı direnişi çok kısa bir sürede sona erdirmiştir. Yazara göre Miloseviç, barış anlaşmasını reddetmesinin NATO'nun yeniden askeri müdahalesine yol açacağını bilmesine rağmen, Sırbistan'a karşı bu kadar yoğun

¹⁹⁹ Taylor B. Seybolt, **Humanitarian Military Intervention-The Conditions for Success and Failure**, Oxford, Oxford University Press, 2008, s.45-47

²⁰⁰ A.y., s.70

²⁰¹ A.y., s.72

²⁰² A.y., s.77

²⁰³ A.y., s.85

bir kuvvet kullanımını ummamıştır²⁰⁴. Hatta tam aksine, Sırp sivil nüfusun NATO'nun Hava Harekatı nedeniyle ölümünün örgüt üyeleri üzerinde bir baskı aracına dönüşeceğini düşünmüştür²⁰⁵. Dolayısıyla, Hosmer, Miloseviç'in bakış açısından, NATO içindeki birliği bu şekilde aşındırabilecek ve böylece NATO üyelerinin bir kısmı üzerinde Rusya'nın Belgrad lehine baskı yapma olanağına sahip olabileceğinin altını çizmektedir²⁰⁶.

Ayrıca, Miloseviç'in işbirlikçilerinden ve danışmanlarından barış anlaşmasını kabul etmesi için daha Haziran ayında baskı görmeye başladığını da iddia etmektedir²⁰⁷. Şubat ayında Miloseviç'in bunu neden yapmadığı sorusu, güvenilirliğini ve siyasi gücünü kaybetme korkusuyla ilgilidir²⁰⁸. Çalışmada yalnızca barışın sağlanması ve Kosova savaşı için kuvvet kullanımına ilişkin açıklamalar bulunmaktadır. Diğer yandan, çalışmadaki araştırma soruları çok iyi tanımlanmıştır. Kosova savaşında olduğu gibi çatışma çözümüne yönelik çalışmalarda, siyasi liderin bireysel algılarına ve kararlarına yönelik analiz düzeyi yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, müzakere ekiplerinin bir parçası olarak, devam eden barış görüşmelerinin bağlamı ve süreci hakkında somut çözümler sunmak üzere görevlendirilen konunun uzmanlarının tavsiyelerinden ziyade, siyasi liderlerin kararlarına ve istekliliklerine bağlı olduğunun ortaya konması, arabuluculuk sürecinde barış görüşmelerinin somut bir anlaşmayla bitip bitmeyeceği sorusuna yönelik büyük bir katkıdır.

Daalder ve O'Hanlon da Belgrad'ın Rambouillet Anlaşması'nı kabul etmesi için özellikle ABD tarafından baskı altında bırakıldığını iddia etmektedir. Yazarların yanıtlamaya çalıştığı sorulardan biri, Miloseviç'in NATO'ya karşı direnişini sona erdirmeye kararıyla ilgilidir. Buna göre, Sırp kuvvetlerinin Kosova'da yoğunlaştığı şehirlerde ve/veya Belgrad ve çevresindeki stratejik noktalarda NATO hava saldırılarıyla Belgrad'ın savaş alanında verdiği kayıplar, Miloseviç'in savaşı sona erdirmesine neden olan ana etkindir²⁰⁹. Hosmer'e ek olarak, analizde Daalder ve O'Hanlon da Rusya'nın oynadığı diplomatik rolü önemli bir faktör olarak

²⁰⁴ Stephen T. Hosmer, **The Conflict Over Kosovo-Why Milosevic Decided to Settle When He Did**, Rand, 2001, s. 7-15

²⁰⁵ A.y., s.10

²⁰⁶ A.y., s.12

²⁰⁷ A.y., s.50-57

²⁰⁸ A.y., s.52

²⁰⁹ Ivo H. Daalder, Michael E. O'Hanlon, **Winning Ugly - NATO's War to Save Kosovo**, Washington D.C, Brookings Institution Press, 2000, s. 182-187

görmektedir. Ayrıca, 1998'deki çatışmanın savaşa dönüşmesini engelleyebilecek tek ihtimalin kuvvet kullanma tehdidi olabileceği de öne sürülmüştür²¹⁰.

Bununla birlikte, yazarların da altını çizdiği gibi, bu tehdidin kredibilitesinin yüksek olmaması halinde sonuç yine aynı olacaktır²¹¹. Bu çalışma, NATO'nun Kosova savaşına müdahalesini odağına almakla birlikte ABD dış politikası perspektifinden konuya yaklaşmaktadır. Daha somut bir ifadeyle, Kosova örneğinden yola çıkarak, en nihayetinde ABD'yi kuvvet kullanımı fikrini desteklemeye iten iç faktörleri analiz etmektedir. Bu yolla, ABD'nin Kosova konusunda çözümü nasıl gördüğüne dair çok önemli detaylar getirir de, çatışma çözümünde üçüncü tarafların müdahalesinin daha çok analiz edildiği devlet düzeyinde bir çalışma sunmaktadır. Yazarlar, yalnızca Washington'da farklı düzeylerde yaşanan tartışmaları ve eski Dışişleri Bakanı'nın ABD'ye Bosna-Hersek'teki savaşı sona erdirirken yapılmış hataları tekrarlamaması için nasıl ısrar ettiğini analiz ederken Dayton Barış Konferansı'na atıfta bulunmaktadır.

Roger Wertheimer, ABD'nin, Soğuk Savaş sonrası dönemde siyasi ve askeri egemenliğini göstermek amacıyla Sırbistan'a yönelik NATO müdahalesini desteklediğini iddia etmektedir²¹². Yazar, aynı nitelikteki diğer bölgesel çatışmalarda ABD'nin rol oynadığı argümanından yola çıkarak, askeri hareketin insani müdahale olarak gerekçelendirilmesinin uluslararası kamu hukukunda temelini bulmadığını vurgulamaktadır²¹³. Bu çalışma daha çok haklı savaşın koşullarını ele alan hukuki bir analiz niteliğindedir. Dolayısıyla, müzakerelerin ya da ön müzakerelerin bağlamı hakkında bir analiz çalışma kapsamına alınmamıştır.

Konrad Pawlowski, NATO'nun Belgrad'a karşı kuvvet kullandığı dönemde dahi Kosova savaşının sona ermesinde Rusya'nın yapıcı rol oynadığını iddia etmektedir. Yazar ayrıca Miloseviç ve Kosovalı Arnavutlara sunulan çözümlerin Batı ve Rusya tarafından birlikte kaleme alındığına da dikkat çeker. Miloseviç'in ana müttefiki olarak Rusya'nın sunulduğu araştırmalardaki argümanlara da karşı çıkmaktadır. Aksine, “*Kosova veya Yugoslav Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç'in otoriter rejimi konusunda Moskova, Batı ile hiçbir zaman ciddi*

²¹⁰ A.y., s.188

²¹¹ A.y.,

²¹² Roger Wertheimer, **Empowering Our Conscience - Transforming Our Just War Theory and Military Moral Education**, London , Ashgate, 2010, s.62-65

²¹³ A.y.,

bir siyasi veya askeri çatışmayı istemedi veya planlamadı” demektedir²¹⁴. Pawlowski'nin argümanlarında hem Batı'nın hem de Rusya'nın Belgrad'a askeri müdahaleyi son seçenek olarak gördüğünün altı çizilmektedir.

Buna paralel olarak yazar, NATO'nun Kosova savaşındaki operasyonuna yönelik Rusya'nın Batı'ya karşı tepkisinin jeopolitik nedenlerden kaynaklandığını belirtmektedir²¹⁵. Rus liderliği bu durumu, “*Rusya'nın uluslararası prestijini, konumunu ve gücünü baltalayan*” bir eylem olarak değerlendirmiştir²¹⁶. Analizde hem Belgrad'ın hem de Priştine'nin barış anlaşmasını imzalama baskısı ile karşı karşıya olduğu sonucuna varılmıştır²¹⁷. Kosovalı Arnavutlar üzerindeki en büyük baskı Paris'te toplantı halindeyken, Belgrad için NATO'nun hava saldırılarının başladığı dönemde gerçekleşmiştir. Bu analizde, hem Rusya'nın Batı tarafından hem de Belgrad'ın Rusya tarafından nasıl ihanete uğradığı şeklinde duyulan şüphelere dair ilginç görüşler sunulmaktadır. Bu argümanlar, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Batı ile ilişkilerini yeniden canlandırmanın ve uluslararası sistemdeki etkisini güçlendirmenin Rusya açısından çok önemli olduğunu göstermektedir.

Kosova'daki savaşın sona erdirilmesinde kuvvet kullanımına ilişkin akademik literatürde farklı yorumlara dikkat çeken Eric Herring, NATO bombardımanının sona ermesinin ardından imzalanan barış anlaşmasının, Rambouillet Barış Konferansı'ndaki önerilerle karşılaştırıldığında Belgrad ve Priştine'nin çıkarlarını kapsamada daha başarılı olup olmadığını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Başka bir deyişle, NATO'nun müdahalesi insani eylemin öncülleriyle yetkilendirildiğinden, barış anlaşmasına ilişkin son taslağın insan haklarının korunmasıyla ilgili daha sürdürülebilir çözümlere sahip olup olmadığını incelenmektedir. Herring'e göre, barış anlaşmasının içeriğinin uygulanması daha da zorlaşmıştır²¹⁸. Oysa NATO da savaşa girmek yerine başka barışçıl yollar da deneyebilirdi²¹⁹. Bu nedenle Herring, hava saldırısından yararlanan tek örgütün NATO'nun kendisi olduğunu, çünkü kredibilitesini ve insani müdahale

²¹⁴ Konrad Pawlowski, **Strategies and Goals of Russian Diplomacy During the Kosovo Conflict (1998-1999)**, Lublin, Universitatis Mariae Curie - Skłodowska, 2017, s.42

²¹⁵ A.y., s.45

²¹⁶ A.y., s.48

²¹⁷ A.y.,

²¹⁸ Eric Herring, “From the Rambouillet to the Kosovo Accords – NATO’s War Against Serbia and Its Aftermath”, **The International Journal of Human Rights**, Vol.4, No.3, 2000, s.241-23

²¹⁹ A.g.e, s.245

fikriyle müdahale meşruiyetini korumayı başardığını iddia etmektedir²²⁰. Analizde, savaşta yer alan tarafların barış anlaşmasını kabul etmeleri için uluslararası toplumun baskısı altında kaldıklarının altı çizilmektedir²²¹. Bu çalışma, önceki bilim adamlarının savaş yanlısı ve karşıtı argümanlarını inceleyerek akademik literatürdeki bir boşluğu doldurmaktadır. Anca metodolojik yaklaşımda bazı eksiklikler vardır. Barış önerilerinin içeriği çoğunlukla barış görüşmelerinin bağlamına bağlıdır, ancak içerik analizinde incelenen unsurlar bağlam analizindeki unsurlardan farklılık göstermektedir.

Ryan C. Hendrickson'ın araştırması analiz düzeyi bakımından özgün bir çalışmadır. 1995 ve 1999 yıllarında askeri harekate liderlik eden NATO Genel Sekreterleri ile yapılan görüşmelere dayanarak NATO'nun Balkanlar'daki müdahaleleri incelenmektedir. Böylece, örgüt içinde o dönemin en etkili kişilerinin sahip olduğu algılara dayanarak, Bosna Hersek ve Kosova örneğinde NATO'nun barışın sağlanmasındaki rolünü anlamak suretiyle literatüre değerli bir katkı yapılmıştır. Önceki çalışmalardan da anlaşılacağı üzere, NATO'nun bu iki savaşa katılımı esas olarak uluslararası sistemdeki değişiklikler, NATO'nun misyonunun yeniden tanımlanması, Batılı ülkelerin dış politikasındaki önceliklerin yeniden formüle edilmesi ve Balkan liderlerinin NATO'nun angajmanını nasıl algıladıkları temel alınarak analiz edilmiştir. Yazarın altını çizdiği gibi, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun operasyonlarıyla ilgili belgelerin çoğuna erişim kamuoyunun erişimine sınırlıdır ve araştırmacıların neyin nasıl olduğu konusunda eksiksiz bir yorum yapabilmeleri için mülakatlar ek bir kaynak olabilir²²².

Hendrickson, NATO'nun Bosna Hersek'e müdahalesiyle ilgili Willy Claes'in örgüt içinde etkili bir rolü olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca, Genel Sekreterin Bosna savaşında kuvvet kullanımına ilişkin görüşlerinin de savaş alanında şiddetin tırmanmasıyla yakından ilgili olduğunun altını çizmektedir²²³. Yazara göre Kararlı Kuvvet Harekatı'nın başarılı olması için NATO'ya üye devletler arasında oy birliğinin sürmesi çok önemlidir²²⁴. Genel Sekreter Javier Solana'nın 1999'da NATO'nun Sırbistan'a yönelik operasyonuna liderlik etme rolüyle ilgili

²²⁰Eric Herring, "From the Rambouillet to the Kosovo Accords – NATO's War Against Serbia and Its Aftermath", **The International Journal of Human Rights**, Vol.4, No.3, 2000, s.247

²²¹A.g.e, s.252

²²²Ryan C. Hendrickson, **Diplomacy and War at NATO –The Secretary General and Military Action after the Cold War**, University of Missouri Press, 2006, s.45

²²³A.y., s.85-88

²²⁴A.y.,

olarak, kendisinin de Claes'e benzer zorluklarla karşılaştığını, ancak Kosova savaşını sona erdirmeye Solana'nın kilit aktör olarak öne çıkmayı başardığını vurgulamaktadır²²⁵. Solana daha en başından NATO içindeki birliği korumak ve tüm NATO üye devletlerinin güvenini kazanmak zorunda kalmıştır²²⁶. Hendrickson, savaşta taraflara yönelik tutumu karşılaştırırken, hem Miloseviç'e hem de Kosova Kurtuluş Ordusu'na karşı düşmanca bir yaklaşımın mevcut olduğunu iddia etmektedir²²⁷.

1.2 Çatışmaların Barışçıl Çözümü: Teori, Uluslararası Kamum Hukuku ve Pratiğin Entegrasyonu

1.2.1 Olgunluk Teorisi: Çatışma Çözümünde Zamanlama

Olgunluk teorisi, çatışma çözümünde zamanlamanın önemini tartışmaktadır. William Zartman, çatışma halindeki tarafların, kendilerine karşılıklı olarak zarar veren bir açmaza girmedikleri sürece, arabulucular tarafından sunulanlara daha az duyarlı olabileceklerini savunmaktadır. Bu nedenle, olgunlaştığı anının geliştirilmesinin ne kadar sürdüğü, nesnel ve öznel bileşenlerle yakından bağlantılıdır. Acı yaşadıklarında ya da savaşın devamından kaynaklanan tehlikelerin bilincinde olduklarında müzakerelere katılmaya daha istekli olurlar. Acı dolu içinden çıkılmaz durum, savaş döneminde maddi kayıplara öncülük eder. Aynı zamanda, arabulucuların böyle bir anda, *“tarafların, içinde bulundukları açmaz ile bunun sebep olduğu acı ve durumlarına bir alternatif arama konularında farkındalıklarını geliştirme”* fırsatına sahip olduğunun da altını çizmektedir²²⁸. Bu sadece müzakerelerin başlaması için gerekli koşulların yaratılmasıyla sınırlı değildir. Arabulucuların rolü, barış görüşmeleri sırasında da olgunluğu korumaktır; aksi takdirde çatışan taraflar müzakere masasını terk edebilir. Arabulucuların en önemli sorumluluklarından birisi budur.

Zartman, çatışma çözümlerine üçüncü bir taraf gibi katılan diplomatların uygulama ve deneyimlerinden bu fikrin doğduğunu belirtmektedir. Bu teorik çerçevenin amacı, teori ile pratiği ilişkilendirmek ve bazı durumlarda arabulucuların ciddi bir katılımına rağmen barış

²²⁵ Ryan C. Hendrickson, **Diplomacy and War at NATO –The Secretary General and Military Action after the Cold War**, University of Missouri Press, 2006, s.114

²²⁶ A.y., s.115

²²⁷ A.y., s.117

²²⁸ Zartman William, **The Timing of Peace Initiatives - Hurting Stalemates and Ripe Moments**, in **Contemporary Peacemaking – Conflict, Peace Processes and Post-War Reconstructions**, Palgrave, 2008, s.27

anlaşmalarının savaşta taraflarca neden reddedildiğini belirlemektir. Zartman'ın geliştirdiği fikir oldukça mantıklıdır; çünkü çatışmalar, genellikle iki veya daha fazla taraf devlet veya devlet içindeki farklı gruplar olması nedeniyle farklı çıkar ve beklentiler nedeniyle başlamaktadır. Dolayısıyla, bu her zaman çatışmanın doğası gereği değil, teklifin sunulduğu zaman ile ilişkili olarak ortaya çıkar. Bu nedenle, 1980'lerden itibaren geliştirilmeye başlanan ve diplomatların deneyimlerinin gösterdiği yeni bir teorik yaklaşımın da gösterdiği üzere, barış görüşmelerinin başarısız olmasının nedeni her zaman barış önerisinin ana içeriği değildir. Bu bölümde, olgunluk teorisinin ana yapıtaşlarına odaklanan unsurlar araştırılmaktadır: Karşılıklı Zarar Görülen Açmaz (Mutually Hurting Stalemate-MHS), Çıkış Yolu (WO) ve öznel ve nesnel bileşenler.

Karşılıklı Zarar Görülen Açmaz, çatışan tarafların kendilerini hiçbir ilerleme sağlayamayacakları bir durumda buldukları anı temsil eder. Bu açmazı kırmak için başka bir çözüm bulmaları gerekmektedir ve bu koşullarda diyalog fikrini kabul etmeye daha heveslidirler. Savaştan kaynaklanan antagonizmalar hala mevcuttur ve büyük ölçekte yansıtılmaktadır. Barış görüşmelerinin yeniden yapılması bir alternatiftir, ancak bu her zaman bir çözüm sunmaz. Genellikle Çıkış Yolu arayışı, Zartman'ın tanımladığı haliyle, çok fazla acıya ve hasara neden olan bir olayın ardından gelir²²⁹. Savaş alanında yaşananlarda görülen ani değişim, savaştaki tüm tarafları etkilemektedir. Bu nedenle sonuçlar, mağdur ve fail tarafından farklı şekillerde de olsa hissedilmektedir. Çoğu durumda mağdur askeri yenilgiyle, fail ise diplomatik izolasyonla karşı karşıya kalır.

Öznel bileşen, kadın ve çocuklar da dahil olmak üzere sivillerin kitlesel ve vahşice infaz edilmesi amaçlı olan askeri operasyonun neden olduğu acıyla yakından ilgilidir. Genellikle katliam veya soykırım biçimindeki insanlığa karşı suçları içermektedir. Uzun yıllar devam eden ıstıraplar, sistematik infazlar ve zararlı eylemler direnişi zayıflatır ve ıstırapı dayanılmaz hale getirir. Zartman, acının öznel bir unsur olduğunu göz önünde bulundurarak, savaşta en çok zarar gören tarafın liderliğinin olayı nasıl algılayacağını önemli olduğunu vurgulamaktadır. Zartman'a göre, *“acı olmadan kazanç olmaz”*²³⁰ gerekçesi altında, acının durumu daha da

²²⁹ Zartman William, “Mediation – Ripeness and its Challenges in the Middle East”, **International Negotiation**, Vol.20, No.3, 2015, s.487

²³⁰ **A.g.e.**, s.485

tırmandırma ihtimali mevcuttur. Bu nedenle, taraflar ancak maliyetleri karşılayamazlarsa savaşı durduracaklardır²³¹.

Objektif bileşen birlik, ekipman ve asker sayısı da dahil olmak üzere maddi kaynaklar ve maliyetlerle bağlantılıdır²³². Yenilgi veya zafer koşullarında, araziden gelen kanıtlar kayıpları, tehlikeleri ve aciliyeti göstermektedir. Veriler, askeri denge ve askeri destek konusunda çok önemli bir rol oynar. Eğer savaşın tarafları, savaşa devam etmek için gerekli askeri güce sahip olmadıklarıyla gerçeğiyle karşı karşıya kalırlarsa, diyalogun savaşı sona erdirmeye aracı olmasına izin vereceklerdir. Ayrıca, savaş alanındaki zaferin barış görüşmelerinde yenilgiye dönüşebileceğine dair işaretler varsa, bu da tarafları müzakere fikri üzerinde anlaşmaya zorlayabilir.

Zartman, arabulucuların açmaz durumunu zorlama konusundaki beceri ve stratejilerinin, müzakerelerin başlayıp başlamayacağını da belirleyici bir faktör olduğunu iddia eder. Dolayısıyla neyi ve “*doğru zamanda*” nasıl önerdikleri, savaştaki tarafların açmaza ilişkin algılarını etkilemektedir. Zartman’a atıfla, olgunlaştırma, “*nesnel göstergeler artı ikna*” içeren bir “*yaratıcı diplomasi*” meselesidir²³³. Engelleri belirlemek ve çatışmadaki taraflara bir çıkmaz ve ayrıca bir alternatif olduğunu açıkça belirtmek, arabulucuların, bazı durumlarda baskı ve hatta ultimatoom gibi da yorumlanabilecek olan onları ikna etme yeteneğine bağlıdır.

Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı'ndan önce, uluslararası toplumu ve savaştaki tarafları diyalog fikri için daha çok çalışmaya iten iki olay olmuştur. Zartman'ın olgunluk anı teorisi, Srebrenitsa'daki soykırımın ve Raçak'taki katliamın uluslararası barış konferanslarının temposunu nasıl hızlandırdığını ve savaş esnasında tarafların çözümü savaşta değil müzakerelerde görmeye hazır olmalarını nasıl artırdığını görmeyi sağlamaktadır. Bu nedenle, diyalogun yeniden kurulması ve barış anlaşmalarının imzalanması için davetlerin hangi bağlamda verildiğini de analiz etme fırsatı vermektedir. Sadece barış anlaşmalarının içeriğinin değil, aynı zamanda barış görüşmelerinin sürecinin de incelenebilir olduğu konusu oldukça önemlidir. Olgunluk teorisi, uluslararası toplumun Bosna-Hersek'teki ve daha sonra

²³¹ A.g.e,

²³² Zartman William, *The Timing of Peace Initiatives - Hurting Stalemates and Ripe Moments*, in *Contemporary Peacemaking – Conflict, Peace Processes and Post-War Reconstructions*, Palgrave, 2008, s.27

²³³ Zartman William, *Ripeness – The Mutually Hurting Stalemate and Beyond*, in *International Conflict Resolution after the Cold War*, National Academy Press, 2000, s.235

Kosova'daki savaşı sona erdirme stratejisi hakkında makul sonuçlara ulaşmak için kullanılmaktadır. Uluslararası toplumun Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Balkanlar'da belirli bir barış yapma modeli geliştirip geliştirmedeğini belirlemek için bu sonuçlar kullanılacaktır.

1.2.2 Uluslararası Kamu Hukuku

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü Birleşmiş Milletlerin üzerine kurulduğu temel ilkelerden biri haline gelmiştir. Bununla birlikte, kuvvet kullanma yasağı ve çatışmaların barışçıl yoldan çözümüne yönelik yükümlülükler daha uzun vadede gerçekleşmiştir. Uluslararası kamu hukuktaki ilk önemli adım, 1899 ve 1907 tarihli Pasifik Uluslararası Uyuşmazlıkların Çözümüne Dair Lahey Sözleşmeleri ile atılmıştır. Bu belgelerin hükümlerinin incelenmesi, yalnızca anlaşmazlıkların barışçıl çözümüne ilişkin uluslararası normların tarihine değil, aynı zamanda hukuki bir açıdan barışçıl yolların kullanılması çağrılarının ve kuvvet kullanma tehdidinin yapıldığı koşulları ve sorumlulukları gözden geçirmeyi de sağlar. Uluslararası toplumun Bosna'daki ve daha sonra Kosova'daki savaşa katılımının BM Şartı hükümlerine dayanılarak meşrulaştırıldığı göz önüne alındığında, ilgili kararların Güvenlik Konseyi tarafından uyarlandığı temelin anlaşılması önemlidir. Teoride ve pratikte, çatışmaların barışçıl çözümü için üç yöntem vardır: Diplomatik, adli ve kurumsal yöntemler.

1.2.2.1 Lahey Sözleşmeleri

Tarihsel olarak savaş, çatışmaların çözüm biçimlerinden biri olmuştur. Düşmanı yenmek sadece zafer değil, aynı zamanda devletin güvenliğini tehdit eden riski de ortadan kaldırmak anlamına gelmiştir. Savaş yıllarının yol açtığı tahribatlar dikkate alındığında, kuvvet kullanımını sınırlayacak uluslararası normlar için çabalar sürekli var olmuştur. Bununla birlikte, kısıtlamaların getirilmesi birincil olarak devletlerin iyi niyetiyle sınırlandırılmalıdır. Kuvvet kullanımını sınırlayan anlaşmanın bir parçası olmaya hazır olma ve imzacı devletlerin anlaşmada belirtilen sorumlulukları yerine getirmemesi durumunda kullanılacak uluslararası mekanizmaların eksikliği bunun bir örneğidir. Bu doğrultuda, 1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri ile ilk başarıya ulaşılmıştır. Birinci Uluslararası Barış Konferansı'na katılan

devletlerin bir kısmının, iyi niyet veya bir ya da daha fazla dost devletin arabuluculuk yapması talebinde bulunmak şeklinde barışçıl yollarla ihtilaflarına çözüm aramayı kabul etmeleri, ilk başarı olarak görülmektedir. Sözleşmede yazılı ilke, amaç ve beklentiler incelendiğinde, ana fikrin kalıcı kurumların temellerini oluşturarak ve barışçıl çözüm araçlarının kurumsallaşmasını sağlayarak savaşı barışçıl çözümle değiştirmek olduğu açıktır. Bu belge eşitlik, hak ve dayanışma ilkeleri üzerine formüle edilmiştir.

Devletlerin gücünün müzakerelerin başarısını belirleyen ana faktör olduğu o dönemin bağlamı göz önüne alındığında, bu ilkelerin Sözleşme'nin temelini oluşturması çok önemlidir. Ayrıca, konferansı başlatan ve katılan devletlerin, barışçıl yolların bir yenilgi işareti veya ultimatoom olarak yorumlanmaması için, ihtiyaçları ve talebi dikkate aldıklarını göstermektedir. Tüm katılım gönüllülük esasına ve iş birliğine dayalı olmalıdır. Bu özellikle belgenin 3. ve 8. maddelerinde görülmektedir. Bu maddelerde arabuluculuğun hangi koşullarda başlatılabileceği, arabulucu rolünde kimlerin bulunabileceği, arabulucunun sorumluluklarının neler olduğu ve arabuluculuk sürecinin ne zaman sona ereceği üzerinde durulmuştur. 6. maddede barışçıl yolların özünün çözümü dayatmak değil, çatışmanın taraflarına çözüm bulmalarına yardımcı olmak olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla, Sözleşmeyi imzalayan devletler, öncelikle diplomatik ve adli yollardan çözüm aramak zorunda kalmışlardır ve üçüncü bir tarafın önerdiği çözümü kabul etme yükümlülüğü altına girmemişlerdir. Bu durum, *“ister anlaşmazlığa düşen tarafların talebi üzerine isterse de anlaşmazlığın dışındaki Güçlerin inisiyatifiyle olsun, iyi niyet ve arabuluculuk münhasıran tavsiye niteliğindedir ve asla bağlayıcı bir güce sahip değildir”*²³⁴ ifadesiyle vurgulanarak çok net bir şekilde formüle edilmiştir.

Sözleşmede soruşturma komisyonlarına ilişkin hükümler yer almaktadır. III. Bölümde, ihtilaf halindeki taraflar dışındaki diğer diplomatik mekanizmaların başarısız olması halinde, ihtilafı tarafların beyan ettikleri gerçekleri tarafsız ve profesyonelce değerlendirecek bir uluslararası araştırma komisyonunun kurulmasını talep etme hakkına sahip oldukları belirtilmektedir. Tarafların, olguların incelenmesi sürecinde komisyon önünde pozisyonlarını savunma olanağına sahip olmalarına dair hakları da düzenlenmiştir. Çatışan taraflar, sürece bir şekilde aktif olarak katılırlar. Bununla birlikte, komisyonun rolünün çözüme ulaşma sürecini

²³⁴ Madde 6, Lahey Sözleşmeleri, 29 Temmuz 1899

kolaylaştırmak olduğu ve komisyonun görev ve sorumluluklarının ihtilaflı taraflarca tanımlanması gerektiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla, uluslararası soruşturma komisyonunun ulaştığı sonuçların kabul edilip edilmeyeceği, sonuçta ihtilaflı taraflarca kararlaştırılacaktır. İyi niyet, arabuluculuk ve soruşturma komisyonu da dahil olmak üzere diplomatik araçların önemli bir unsuru, üçüncü kişinin müdahalesinin her durumda mevcut olması ve rolünün tavsiye verme ve çözüm sürecini kolaylaştırma ile sınırlı olmasıdır. Sonuç olarak, barış anlaşmasının imzalanması, desteği sunan üçüncü tarafa değil, barışçıl araçlardan birini talep eden taraflara aittir.

4. Bölümde, uyuşmazlık taraflarının yargı mekanizmasını kullanmayı tercih ettiklerinde ve bu grupta genellikle tahkim yolu tercih edildiğinde ortaya çıkan hak ve sorumluluklar belirlenmiştir. Sözleşmede de belirtildiği gibi, diplomatik ve adli yol arasındaki fark, sorunlarını tahkim yoluyla çözmeyi tercih eden çatışmadaki tarafların tahkim mahkemesinin kararını yerine getirmekle ve uygulamakla yükümlü olmalarıdır. Ayrıca, diplomatik ve adli araçlar arasındaki tercih, ihtilaflın siyasi mi olduğuna ya da tarafların ikili bir anlaşma, Uluslararası Antlaşma veya Sözleşme ile ilgili bir konuyu gündeme getirip getirmediğine bağlıdır. Dolayısıyla Tahkim Mahkemesi'nin kararı kesin bir çözümdür ve başka bir mekanizma arama imkânı da yoktur. İstisnalar, ancak uyuşmazlıkla ilgili yeni gerçeklerin ortaya çıkması veya tarafların uzlaşma ile daha önce gözden geçirme hakkını saklı tutmaları durumunda yapılır. Yükümlülüklerin hukuki dayanağı, ihtilaflı tarafların Tahkim Mahkemesine verdikleri yetkiden kaynaklanmaktadır.

Bu iki nokta özellikle Sözleşme'nin 10., 31. ve 55. maddelerinde tanımlanmıştır. Bu açıdan belgede, *"İmzacı İktidarlar, iki veya daha fazla taraf arasında ciddi bir anlaşmazlık çıkma tehdidi varsa, bu taraflara Daimi Mahkemenin kendilerine açık olduğunu hatırlatmayı görev sayarlar"*²³⁵ formülasyonu verilmektedir. Bu maddede, çatışan tarafların barışın yararına girişilen dostane yaklaşım gibi inisiyatif anlamaları gerektiği vurgulanmaktadır. Sözleşme ile ilgili en büyük başarılarından biri, Tahkim Mahkemesinin kalıcı bir uluslararası kurum haline gelmesi olarak sayılmaktadır. Bu iki nedenden dolayı çok önemlidir: a. Büro'nun belirlediği gibi kurumsal yapısı da olan sabit ve istikrarlı bir yapı fikrinin kurumsallaştırılması ve b. Tahkim Mahkemesinin evrensel olduğu ve dünyadaki her devletin destek için başvurabileceği karaktere

²³⁵ Madde 27, **Lahey Sözleşmeleri** (1899)

sahip olması. Anlaşmazlıkların barışçıl yoldan çözümüne ilişkin bir Sözleşmenin motivasyonu, anlaşmazlıklara veya savaşa karşı dayanışma ve ortak tutum yoluyla uluslararası barışı koruma amacından doğmuştur. Bu yaklaşımla, uluslararası normların ve adaletin zenginleşmesi, devletlerin ve halkların güvenliğinin güçlenmesi umulmuştur. Sonuç olarak, imzacı devletler, barışçıl çözüme ilişkin somut bir Sözleşme ile ve Tahkim Mahkemesi gibi uluslararası daimî bir organın kurulmasıyla barışın korunmasının daha fazla mümkün olacağına inanmışlardır.

1907'de İkinci Lahey Barış Konferansı toplanmıştır. Barış konferanslarında mutabık kalınan uluslararası normları güçlendirerek uluslararası barışın korunması temel amaç olmaya devam etmiştir. 1899 tarihli Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra, yeni bir sözleşme ihtiyacı gündeme gelmiştir. Tahkim Mahkemesi ve Soruşturma Komisyonları gibi uluslararası daimî organların çalışma koşullarının iyileştirilmesi, maddelerin bir kısmının gözden geçirilmesini ve daha ayrıntılı tanımlanmasını gerektirmiştir 1. madde ve 2. madde değişmeden kalmıştır. Bu nedenle, çatışma veya savaşa girecek tarafların, öncelikle barışçıl yollarla çözüm arama ve dost devletten/devletlerden arabuluculuk ya da dostane girişim isteme yükümlülüğü vardı. Ayrıca üçüncü bir kişinin müdahalesi düşmanca davranışların devam ettiği şeklinde de değerlendirilmemelidir. Diğer bir deyişle, sözleşmenin dostane girişim ve arabuluculuk ile ilgili birinci bölümü aynı tutulmuştur. İkinci bölümde, soruşturma komisyonlarının göreve başlama usulü, zamanı, yeri, dili ve tanıklar hakkında ek tanımlamalar yapılmıştır. Anlaşmazlık halindeki tarafların öncelikle aralarında özel sözleşme akdetme yükümlülüğü korunmuştur. İhtilafın bir soruşturma komisyonu aracılığıyla barışçıl bir şekilde çözülmesi ve komisyonun tüm usule bağlı ayrıntıları, sorumlulukları ve yetkileri konusunda tarafların rızasını temsil etmiştir. Çatışan tarafların komisyona teslim etmesi gereken tarih 10. maddeye eklenmiştir.

1899 tarihli sözleşmede, ihtilaflı tarafların ilgili tüm gerçekleri belirli bir tarih veya zaman çizelgesi belirlemeden komisyona sunmaları gerektiği yalnızca vurgulanmıştır. Yerle ilgili olarak, komisyon yerinin değiştirilmesi gerektiğinde bunun ancak ihtilaflı tarafların onayı ile yapılabileceğinin altı çizilmiştir. Ayrıca komisyonun öncelikli olarak hangi dilde çalışacağına taraflarca karar verilir ve daha sonra bu değiştirilemez²³⁶. Soruşturmanın üçüncü bir taraf ülkesinde yapılması durumunda, o ülkenin rızasının alınması zorunlu tutulmuştur. Üçüncü tarafın

²³⁶ Madde 11, **Lahey Sözleşmeleri**, 18 Ekim 1907

bu talebi reddetme olasılığı, ancak soruşturmanın egemenliğini veya güvenliğini etkileyeceğini düşünmesi durumunda mümkündür. Komisyon, ancak ihtilaflı taraflar belirlememişse dile karar verme hakkına sahiptir. Ayrıca, sözleşme ile düzenlenmemiş usule ilişkin hususları belirleme yetkisine de sahiptir. Çatışan taraflar, tanıklarının ve uzmanlarının soruşturma komisyonuna verilen ifade için hazır olmasını sağlamaktan sorumlu görülmüştür. Sorgulama komisyon başkanının münhasır hakkıdır.

Komisyon başkanı, tüm tanıklar dinlendikten ve belgeler ile deliller incelendikten sonra davanın kapandığını beyan eder. Önemli olan husus, soruşturma sürecinde komisyonun tüm çalışmalarının kamuya açık olmadığına sözleşmede altının çizilmiş olmasıdır. Bununla birlikte, nihai rapor halka açıktır ve ihtilaf halindeki her iki tarafa da iletilir. Soruşturma komisyonunun beyanından farklı olarak, Tahkim Mahkemesinin nihai kararı ihtilafa düşen taraflar için zorunlu tutulmuştur. Bununla birlikte, prosedürün bir kısmında benzerlikler de bulunmaktadır. İlk olarak, başlangıçta Tahkim Mahkemesine başvurmaya karar vermiş olan ihtilafa düşen tarafların, “uzlaşma” olarak bilinen müşterek anlaşmayı imzalamaları gerekir. Anlaşmada, “*anlaşmazlığın konusu, Hakemlerin atanması için tanınan süre, şekil, düzen ve zaman...*” açıkça tanımlanmalıdır²³⁷. Ayrıca, Tahkim Mahkemesinin yetkisi, ihtilaflı tarafların dili ve sorumlulukları da anlaşmaya eklenmiştir. 45. maddede, uyuşmazlıklarını tahkim yoluyla çözmeye karar veren devletlerin iki ay içinde hakemlerin isimlerini vermeleri yükümlülüğü vurgulanmıştır. Anlaşmaya varamazlarsa, Tahkim Komisyonu hakem heyet listesinden seçebileceklerdir, ancak bu durumda iki hakemden birinin kendi uyuşmaktan olma hakkını kaybedeceklerdir. Tarafsızlık unsuru, ihtilaflı taraflarca imzalanan anlaşmalar veya ikili anlaşmalar da dahil olmak üzere, uluslararası normlara atıfta bulunarak araştırmak ve karar vermek zorunda olan hakemlerin çalışmasında da görülmektedir. Bu çok önemlidir, çünkü sözleşmeyi imzalayan her devletten mahkemenin hakem listesini oluşturan üyeler olmasına rağmen, onlar da profesyonelce hareket etmek zorundadırlar. Bu yaklaşımla, uluslararası normlara ve uluslararası kurumlara olan karşılıklı güven artırılmaktadır. Böylece, barışçıl mekanizmaların kullanılmasıyla uluslararası barışın güçlenebileceği fikri de gerçeğe dönüşmektedir.

²³⁷ Madde 52, Lahey Sözleşmeleri (1907)

Bu nedenle, hayata geçirilen pratiğin sürdürülebilir bir temel üzerinde olması gerekmektedir. Sözleşmede, 46. maddede hakemlerin diplomatik dokunulmazlığa sahip oldukları ve diplomatik ayrıcalıklar tanındığı belirtilen hükümler ile korunduğu yer almaktadır. Aynı maddede, mahkemenin çalışmaya başlayacağı tarihin ihtilaflı taraflarca belirlenmesi de vurgulanmaktadır. Soruşturmanın menfaati için harcanacak zaman çizelgesinin gerekli olması halinde, ihtilaflı her iki tarafın rızasıyla bu yapılabilir. Ancak yine de, ihtilaflı tarafların bir anlaşmaya varamaması veya aralarındaki müşterek anlaşmada belirtilmemiş olması halinde, mahkeme çalışma diline karar verme hakkına sahiptir.

1899 tarihli sözleşmedeki, sözlü müzakerelerin ancak ilgili tüm belgeler ve formaliteler tamamlandıktan sonra başlayacağına dair atıf da dahil olmak üzere, tahkim prosedürünün iki aşamadan oluştuğu kısmı değişmeden kalmıştır. Soruşturma komisyonundan farklı olarak, tahkim mahkemesi davasında savunmaların kapanmasından sonra da ilgili belgeler kabul edilir, ancak bunun için ihtilaflı tarafların rızası gerekir. Tarafların temsilcileri davalarını savunma hakkına sahiptir ve ayrıca ilgili belgeleri mahkemeye teslim etmekle yükümlüdürler. Mahkemenin nihai kararını düzeltme hakkı aynı kalır, ancak bunun ihtilaflı taraflar arasındaki ortak sözleşmede belirtilmesi gerektiği maddesi geri çekilir.

1.2.2.2 BM Sözleşmesi

BM Şartı'nda barışçıl yolların kullanılması, kuvvet kullanım tehdidi ve kuvvet kullanımına ilişkin prosedürler daha belirgindir. Önsöz, BM üye devletlerinin, “*adaleti ve antlaşmalardan ve diğer uluslararası hukuk kaynaklarından doğan yükümlülüklere saygıyı devam ettirecek koşulları kurmaya*” kararlı olduğu formülasyonu ile başlamaktadır²³⁸. Uluslararası barışı koruma ve savaşa yol açacak durumların tırmanmasını önleme taahhüdü, devletlerin uluslararası normlara göre hareket etmeye hazır olmaları üzerine kurulmuştur. Bu bakış açısından devletler, taraf oldukları antlaşmalara yalnızca hukuken bağlı olmakla kalmayıp, uluslararası kamu hukukun pratikte uygulanmasını sağlayacak önlemleri almakla da yükümlüdürler.

²³⁸ Önsöz, BM Şartı

Sadece hukuk düzeninin oluşturulmasına değil, aynı zamanda uluslararası sistemdeki normların uygulanmasına da dikkat edilmesi, 2. Dünya Savaşı sonrasında kuvvet kullanımının yasaklanması ve çatışmaların barışçıl çözümü için yükümlülöklere saygı gösterilmesi konusunda daha ileri adımlar atıldığını göstermektedir. Ayrıca zaten barış ve güvenlikten sorumlu bir kurum mevcuttur. Devletler bir şekilde yalnızca ikili veya çok taraflı anlaşmaların bir parçası olmaya istekli olmakla kalmazlar, aynı zamanda barış ve güvenliğin tehdit altında olduğu durumlarda da aktif rol oynarlar. Sürdürülebilir barış fikrinin kurumsallaşması normlara ve uygulamaya paralel olarak ilerlemiştir. Bu formölasyona atıfla, Güvenlik Konseyi'nin tüm kararları BM Şartı'nın ilkelerine, uluslararası anlaşmalara, sözleşmelere ve ayrıca belirli bir çatışmayla ilgili bildirilere dayanmalıdır. Savaşın tüm taraflarına eşit davranmak, iki nedenden dolayı ana özelliklerden biri olmaya devam etmektedir: Bir yandan bakıldığında, BM'nin herhangi bir çatışma çözümünde üçüncü bir taraf gibi katılımı, sahip olduğu organizasyona ve uluslararası normlara dayanarak meşrulaştırılabilir. Öte yandan ise tarafsız olmak, özellikle de üye devletler arasında bir savaş patladığında, BM'yi çatışma çözümü alanında güvenilir bir kurum olarak nitelendirecektir. Ayrıca önsözde, “*silahlı kuvvet kullanılmaz*” ifadesinin de altı çizilmiştir²³⁹.

Bu, üye tüm devletlerin anlaşmazlıklar, çatışmalar veya savaşlar durumunda öncelikle diplomatik ve adli yollarla haklarını savunmaya çalışmayı kabul ettikleri anlamına gelir. Önsözde belirtilen ilke ve hedefler, VI. ve VII. Bölümde daha açıkça belirtilmiştir. Bu bölümler tamamen, kuvvet kullanımı ve kuvvet kullanım tehdidinin uygulanabileceği ihtilafların ve koşulların barışçıl yollarla çözümüne ayrılmıştır. 33. maddede, ihtilafa düşen tarafların öncelikle uyuşmazlıklarını diplomatik ve yargısal mekanizmalarla çözmeye çalışmaları gerektiği hükmü korunmuştur. Müzakerenin, arabuluculuğun, soruşturma ve uzlaştırma komisyonlarının ve tahkimin yanı sıra, ihtilafa düşen tarafların bölgesel kuruluşların müdahalesini de isteyebilecekleri de eklenmiştir. Ayrıca, anlaşmazlıklarının çözümü için diplomatik veya adli yollardan hangisinin en uygun olacağını seçme hakkını da taraflar saklı tutar. 1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmelere benzer şekilde, üçüncü bir taraf da ihtilaf halindeki tarafları barışçıl yollara başvurmaya çağırabilir. BM Şartı ile ilgili olarak, Güvenlik Konseyi bunu uygulama ve

²³⁹ Önsöz, BM Şartı

ayrıca çatışmanın niteliği ve seviyesinin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturup oluşturmadığını araştırma yetkisine sahiptir²⁴⁰.

Konsey yalnızca müdahale edebileceği aşama ile sınırlı kalmaz, aynı zamanda siyasi ve hukuki ihtilaflar arasında ayrım da yapmaktadır. İkincisi genellikle Uluslararası Adalet Divanı'nın yetkisindedir ve Mahkeme Statüsü temelinde çözülür. Ayrıca, üye her devletin rolü de önemlidir. Devletler, Güvenlik Konseyi'nden veya Genel Kurul'dan bölgesel veya uluslararası bir savaş riskinin inceleneceği prosedürün başlatılmasını talep edebilirler. Güvenlik Konseyi, durumun ciddi şekilde kötüleştiği ve çatışmanın barış için bir tehdit olduğu sonucuna vardığı anda, daha katı tedbirlerle devam etme yetkisine sahiptir. Pek çok durumda bu, Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlara uyma konusunda oldukça dirençli olan çatışmadaki taraf(lar)a yönelik bir ultimatoma olarak yorumlanır. 40., 41. ve 42. maddeler incelendiğinde, daha sıkı tedbirler alınmasının kademeli gerçekleştiği görülmektedir.

Barışçıl yollar kullanma ısrarını, BM üyesi ülkelerle barış koşullarının bozulmasına neden olan ülke arasındaki ekonomik ve/veya diplomatik ilişkilerin kısmen veya tamamen kesilmesi izler. Dolayısıyla, kuvvet kullanımı en son tercih edilen araçtır. Savaş alanında durumun hızla kötüleşebileceğini göz önünde bulundurarak Güvenlik Konseyi'nin askeri müdahalesini isteyen ülke tarafından ise isteksizlik veya gecikmeli yanıt verme olarak nitelendirilir. Bu durum, savaş bölgelerinde ve Güvenlik Konseyi'nde yaşananların çoğu zaman örtüşmemesine neden olmaktadır. BM açısından, savaş alanındaki koşullar ivedi bir yanıt gerektirse de bir çatışmanın barışçıl çözümüyle doğrudan ilgili tüm olasılıklardan yararlanmak oldukça önemlidir. Diplomatik araçların ve ekonomik yaptırımların başarı göstermediğini kabul etmek, genellikle askeri müdahalenin gecikmesine neden olur. Bu, savaş alanında saldırıyı üstlenen ülkenin ilerleme kaydetmesine ve genellikle sivil nüfusun korunmasız kalmasına neden olur. Bu durum, Güvenlik Konseyi'nin, etnik temizlik ve soykırımların önüne geçemeyen BM'yi geç verilmiş bir tepki olarak algılanmalara neden olduğu için suçlamasına neden olmaktadır. BM Şartı'na atıfta bulunan Güvenlik Konseyi, askeri müdahalesini ancak üç koşulda haklı

²⁴⁰ Madde 33 ve 34, **BM Şartı**

gösterebilir: Dolayısıyla, yapılan soruşturmalarda barışın tehlikede olduğu, şiddetin savaşa yol açabileceği veya bir saldırıgınlık eylemi olduğu sonucuna varılmalıdır²⁴¹.

Eylemin kapsamı oldukça geniştir. Kara kuvvetleri, donanma operasyonu ve askeri uçakların kullanımı ile bu eylem gerçekleşebilir. Ayrıca her üye devletin askeri operasyonlarda aktif rol oynama fırsatı ve görevi vardır. Destek sağlamak, sadece silahlı kuvvetlerle misyona katkı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda hava askeri üslerinin operasyonun hizmetine verilmesini ve birliklerin üye devlet topraklarından serbest geçişini de içermektedir. Desteğin şekli, askeri harekate gönderilen birliklerin niteliği ve büyüklüğü, Güvenlik Konseyi ile harekate katılan ülkeler arasında özel bir anlaşma ile belirlenir ve düzenlenir²⁴². Ayrıca anlaşmada hareketin planı ve aşamaları ile askeri saldırının yoğunluğu da yer almaktadır.

Bu doğrultuda, Güvenlik Konseyi'nin Askeri Kurmay Komitesi ile koordinasyonu ve iş birliği çok önemlidir. 51. Maddede, “*bireysel ve toplu meşru müdafaa*” haklarının güvence altına alındığı vurgulanmaktadır. Buna göre, her üye devlet, meşru müdafaa halinde hareket ettiğinde Güvenlik Konseyi'ni bilgilendirmekle yükümlüdür. Bununla birlikte, uluslararası normlar aracılığıyla barış adına hareket etmek, devletlerin çıkarlarından tamamen ayrı düşünülemez. İhtilaf halindeki tarafların dostu olan devletler, sadece ihtilafın doğasını ve BM Şartı'nın hükümlerini değil, aynı zamanda müttefiklerini savunmak için de hareket ettiğinde bazı zorluklar ortaya çıkar. BM Şartı'nda farklı olarak, barışçıl yolların kullanılmasına ilişkin usul, arabulucuların veya soruşturma komisyonunun yetki ve rolleri veya dost bir devletin çatışma çözümünde üçüncü taraf gibi hareket edebileceğine ilişkin hükümler yoktur. Çatışmanın çözümü toplu savunma sorumluluğu ile daha çok başarılmaktadır. Ayrıca, anlaşmazlıkların barışçıl çözümü fikri, yıllar içinde ve BM'nin tüm üyelerinin temsilcileri tarafından giderek kurumsallaşmıştır. Çatışmaya neyin neden olduğu veya yaşanan saldırıgınlık tutumdan kimin sorumlu olduğu konusundaki karşıt görüşler, Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeleri arasındaki tartışmalarda aktarılmaktadır. Bu durum, karar almadaki tarafsızlıkla da yakından bağlantılı dezavantajlardan biridir. Tüm barış süreci veto kullanımı ile engellenebilir.

²⁴¹ A.y., Madde 39

²⁴² A.y., Madde 43

1.2.3 Müzakere Sanatı

Barış anlaşmasının sonuçlanması, müzakere sanatıyla da yakından ilgilidir. Becerikli arabulucular, diyalog yoluyla, savaşta tarafları başlangıçtaki taleplerinden geri çekilmeye ve uzlaşmaya hazır olmaya ikna edebilirler. Olgunluk anının korunması gerekir ve arabulucuların bundaki rolü çok önemlidir. Arabulucular, savaşta taraflarla doğrudan ve sürekli temas halindedirler. Diğer bir deyişle, tecrübeleri, bilgileri ve kararlılıkları ile, savaş kuvvet kullanarak değil diplomasi kullanarak bitirme mücadelesine öncülük edebilirler. Bu nedenle, pratikte ulaşılan olgunluk anından sonra, esas olarak iki aşama kabul edilir: Ön müzakereler ve masa etrafındaki müzakereler. Geoff R. Berridge, müzakerelerin aşamalara bölünmesini daha çok analitik bir yapı gibi görmekte ve uygulamada “*aşamaların örtüştüğünün*” altını çizmektedir²⁴³. Bu nedenle Berridge’e göre, müzakere öncesi dönemde müzakerelerin gündemi ve prosedürü ile masa başı müzakereler sırasında barış anlaşmasının formülünün ve detaylarının belirlenmesi gerekip gerekmediği konusunda anlaşmaya varılmalıdır²⁴⁴.

1.2.3.1 Ön Müzakereler

Esasen ön müzakereler, arabulucular ile savaşta halindeki taraflar arasında olgunluk anı geliştikten sonra yapılan başlangıç mahiyetindeki görüşmelerdir. Bu aşamadaki başarı iki nedenden dolayı önemlidir: Olgunluk anını elden kaçırmamak ve barış anlaşmasının sonucuna yönelik olarak ilerlemek. Arabulucuların birincil görevi, savaşta tarafları diyalogdan başka bir çözümün olmadığı bir noktaya vardıkları konusunda aktif olarak ikna etmede rol almaktır. Berridge bunu, “*müzakere etme gereği üzerinde anlaşmak*” olarak tanımlamaktadır²⁴⁵. Kavramsal olarak, Zartman’ın “*Karşılıklı Zarar Görülen Açmaz*” tanımına benzer. Başka bir deyişle, ön müzakereler, arabulucuların barış görüşmelerinin yeni döngüsünü başlatmak için daha iyi bir temele sahip oldukları ve savaşta tarafların çıkmaza girdikleri noktadır.

Berridge’e göre, gündemin içeriği kadar gündemdeki konuların sırası da önemlidir²⁴⁶. Bunun nedeni, en zor konuların en son tartışılması gerektiği ve bu arada savaşta taraflar

²⁴³Geoff R. Berridge, **Diplomacy – Theory and Practice**, Houndmills Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2015, s.25

²⁴⁴A.y.,

²⁴⁵A.y., s.27

²⁴⁶A.y., s.27-31

arasındaki güvenin kademeli olarak artırılacağı beklentisidir²⁴⁷. Bu yaklaşım, özellikle savaş halindeki tarafların diyalog fikrinden vazgeçecekleri tehdidinde bulunduğu durumlarda, arabuluculara arabuluculuk biçimini şekillendirme fırsatı vermede daha esnektir. Bu şartlar altında olgunluk anını kaybetmek, sadece barış süreci için değil, arabulucuların güvenilirliği için de büyük bir dezavantaj olacaktır. Berridge'in vurguladığı ikinci neden, savaşta tarafların beklentileriyle bağlantılıdır. Bunlar arasında, ilk tavizleri verenin barışa bağlılığını gösterdiği ve karşı tarafın da aynı şekilde karşılık vermesi gerektiği inancı vardır. Tarafların savaşta niyetleri ve müzakerelere ilişkin stratejileri ile şartlandırılmıştır. Savaşın tarafları, uzlaşmalara varmak amacıyla değil de sadece çıkmazdan dolayı sürece dahil olurlarsa süreç barış anlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlanmayacaktır. Bu nedenle, ilk tavizleri verenin eylemi bir zayıflık işareti olarak algılanacaktır. En son safhalarda süreci engellemek de planlanmış bir strateji olabilir.

Gündem içeriği konusunda Berridge, bunu önyargılı kılabilen üç kaynak olduğu sonucuna varmaktadır: savaşta taraflardan birinin önemli taleplerden geri çekildiği izlenimini vermesi, düşmanın müzakere pozisyonuna zarar verecek ayrıntılarını kamuoyuna açıklamak ve tanımsız ve/veya belirsiz gündem. İlki, gündemde yer alan konuların barış anlaşması taslağının hangi ilkelere göre hazırlanacağını anlaşılabileceği müzakerelerin formülü veya çerçevesi ile bağlantılıdır. İkincisi, savaşta taraf(lar)ın, müzakerelerin süreci hakkında kamuoyuna yönelik bilgilerin sınırlı olduğu bir dönemde, gündemin içeriğinin bir kısmını “*zafer propagandası*” amaçlı kullanma niyetleriyle ilgilidir²⁴⁸. Üçüncüsü ise birincisinin tam tersidir. Müzakerelerin çerçeve ilkeleri tanımlanmamıştır, sorular genel terimlerle formüle edilmiştir ve/veya ana hatları yeterince açıklanmamıştır. Bazı durumlarda ise savaşın taraflarını müzakere masasına oturtmaya çalışırken gündemin kolay anlaşılması ve yorumlanmasından bilinçli olarak kaçınılmaktadır.

Berridge biçim, zamanlama, gizlilik, heyetler ve mahal de dahil olmak üzere ön müzakere döneminde tamamlanması gereken beş prosedürel görev tanımlar. Berridge'e göre gizlilik, müzakere sürecini sabote edebilecek tüm olası engellerden kaçınılması gereken hedeflere yöneliktir; yazar, savaşta yer alan tarafların, hareketin en radikal kanadının ve takipçilerinin tepkisini tetikleyecek olan ilk taleplerinden bazılarının geri çekilmek zorunda kalacaklarını vurgulamaktadır. Gizlilik kararı, müzakerelerin ve barış anlaşmasının içeriği veya

²⁴⁷ Geoff R. Berridge, **Diplomacy –Theory and Practice**, Houndmills Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2015, s. 25

²⁴⁸ A.y., s.31-32

müzakerelerin devam ettiği gerçeğinin gizlenmesine yönelik olabilir. Gizlilik, heyet toplantılarının, çoğunlukla pratik nedenlerle, halkın dikkatini çekmeden gözden uzak yerlerde düzenlenmesi gerektiği koşullarda mekanla da bağlantılıdır.

Berridge için konferanslara hangi ülkenin ev sahipliği yapacağı kararının hem sembolik hem de lojistik yönleri vardır. Ev sahibi ülkenin ve/veya savaşta tarafların prestijiyle ilgili sembolik yöndür. Diplomaside, İsviçre ve Avusturya örneklerinde olduğu gibi, kendilerini tarafsız ilan eden devletlerin toplantılara veya barış konferanslarına ev sahipliği yapma uygulaması mevcuttur²⁴⁹. Ayrıca, devletlerarası çatışma olduğu durumlarda tarafların üç seçeneği vardır: Rotasyon, tarafsız ülke veya savaş halindeki devletlerin başkentlerine eşit uzaklıkta bir başkent olunması²⁵⁰. Bununla birlikte, devlet içi bir çatışma olduğunda, ev sahibi ülke açısından, belirli bir devletin çatışan taraflara verdiği destekle bağlantılı olması deneniyle alınacak karar önemlidir. Propaganda olanakları da önemli bir faktördür. Konuyla ilgili olarak, ev sahibi ülkenin lojistik kapasiteleri de önemli bir rol oynamaktadır, çünkü devletin gizlilik, güvenlik, üst düzey temsilciler için konaklama, havaalanları ve tesisler sağlayacak uygun bir yer bulması gerekmektedir²⁵¹. Ortam sakin olmakla birlikte, kamuoyundan uzak ama diplomatlar için de kolayca ulaşılabilir olmalıdır.

Berridge, savaşan tarafların müzakerelere ciddi ve yapıcı bir şekilde yaklaşmaya karar verip vermediğini, heyetlere dair bazı özelliklerin gösterdiğinin altını çizmektedir. “*Heyetlerin seviyesi, bileşimi ve büyüklüğüne*” dikkat çekmektedir²⁵². Birincisi, toplantıya veya barış konferansına devlet başkanının, başbakanın ve/veya dış politika bakanının katılıp katılmayacağını veya daha alt düzeydeki temsilcilerin mi gönderileceğini ayırt etmektir. Bu sadece sembolik bir öneme sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda karar verme yetkisiyle de bağlantılıdır. En üst düzey katılım, uzlaşma kararlarına çok daha kolay ve daha erken ulaşılabilirliği anlamına gelir. Bu nedenle, savaşın tarafları temsilcilerini gönderme konusunda anlaşabilirler, ancak yetkileri sadece barış görüşmelerine katılmak ve karar almamakla sınırlı olacaktır. Katılım düzeyi, heyetin oluşumu ile bağlantılıdır ve hangi kurumların temsilcilerinin gitmesi gerektiği ile ilgilidir. Ayrıca, devlet içi çatışma durumunda, müzakerelerde hangi

²⁴⁹ Geoff R. Berridge, **Diplomacy – Theory and Practice**, Houndmills Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2015,s.37

²⁵⁰ A.y., s. 35

²⁵¹ A.y., s.34-37

²⁵² A.y., s. 40-41

fraksiyonun temsilcilerinin yer alması gerektiği meselesi de söz konusudur. Heyetin kompozisyonunda, savaştaki tarafların meşruiyeti ve belirli bir bireyin, siyasi kanadın veya askeri kanadın üstün özellikleri konuları önem arz eder. Bu nedenle, savaşlarda tarafların müzakereye gönderecekleri birliğe hakim olmaları, bu kişileri meşru ve yetkin temsilciler olarak görmeleri çok kritiktir. Bu unsur, barış konferansı fikrini öne süren üçüncü taraf açısından da önemlidir ve kimi barış konferansına katılma meşruiyetine sahip bir şahıs olarak gördükleri düşüncesiyle de yakından ilintilidir.

Berridge'e göre, zamanlama sadece olgunluk ile değil, aynı zamanda barış konferansının başlaması gereken tarihler ve müzakereleri bitirmek için belirlenen son tarihle de ilgilidir. Arabulucuların, barış konferansının *“iyi ya da kötü güçlü hatıralar uyandırabilecek”*²⁵³ tarihlerde, önemli ulusal veya dini bayramlarda veya seçimler, zirveler veya konferanslar gibi diğer ulusal, bölgesel veya uluslararası etkinlikler ile aynı tarihlere denk gelmemesini dikkate almalarını önermektedir. Berridge, sona eriş tarihlerinin, *“daha fazla tarafın dahil olduğu ve mevcut meselelerin daha hassas olduğu durumlarda, tüm bunların muhtemelen daha uzun süreceğini”* savunmaktadır²⁵⁴.

1.2.3.2 Masa Etrafındaki Müzakereler

Barış görüşmesinin resmi kısmı, masa etrafında müzakereler sırasında başlamaktadır. Delegasyonlar birleştirilir, prosedüre ilişkin konularda anlaşmaya varılır ve konferans başkanlarının ve arabulucuların rol ve sorumlulukları belirlenir. Kamuoyu, ön müzakerelere kıyasla müzakerelerin gerçekleştiği konusunda daha fazla bilgi sahibidir²⁵⁵. Berridge, masa başı müzakereleri iki aşamaya ayırmaktadır. Birincisi, müzakerelerin formülünün veya çerçevesinin tanımlandığı aşamadır. İkincisi ise savaşta taraflar arasında ayrıntıların karara bağlanması gereken aşamadır. Formül, barış teklifinin üzerine yazılacağı temel ilkeyi içermektedir. Berridge'e göre iyi bir formül, *“basitlik, kapsamlılık, denge ve esneklik”* bileşenlerine sahip olmalıdır²⁵⁶. Bu unsurlar, formülün mümkün olduğunca tanımlanmış, açık ve ufak değişiklikler için uyarlanabilir olması gerektiği anlamına gelmektedir. Berridge'e göre sadelik korunmalıdır,

²⁵³ Geoff R. Berridge, **Diplomacy –Theory and Practice**, Houndmills Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2015,s. 42

²⁵⁴ A.y., s. 41

²⁵⁵ A.y., s.44

²⁵⁶ A.y., s.45

böylece müzakereleri hangi temeller üzerinde yürütmeleri ve barış önerisi taslağı hazırlamaları gerektiği konusunda arabuluculara netlik sağlar. Dolayısıyla, savaşta yer alan tüm tarafların verdikleri tavizlerden bir şeyler kazanmaları için denge gerekmektedir. Arabuluculuk sürecinde bu çok önemlidir, çünkü savaşta tarafların hiçbiri, ilk taleplerinden tamamen geri çekilmek zorunda kaldıklarını hissetmemelidir.

Berridge, yukarıda belirtilen özellikleri koruyacak bir formül için çözüm niteliğinde tündengelim ve tümevarım yaklaşımlarını kullanmaktadır. Tümevarımı adım adım diplomasi olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşımın, çatışmanın çok karmaşık yaşandığı ve savaşta taraflar arasında güvensizliğin hakim olduğu durumlarda başlamak için en uygun model olduğunun altını çizmektedir²⁵⁷. Bununla birlikte, ona göre, tümevarımcı yaklaşımı uygulayarak bile, arabulucular, özellikle müzakereler, uzlaşma için en zor olan soruya ulaştığında, ciddi zorluklarla karşı karşıya kalabilirler. Berridge'in argümanı, masa başı müzakereler sırasında olgunlaşma anının müzakere günleri boyunca kaybedilebileceğidir. Sonuçta, savaşta taraflar en büyük tavizleri vermek zorunda kalacakları bir anda barış görüşmelerinden çekilebilirler. Dolayısıyla, masa etrafı müzakerelerinin ilk günlerinde yapılan her şey başarısızlığa uğrar ve süreç yeniden çıkmaza girer.

Berridge'e referansla, müzakereci sayısının artırılması, ortak bir dilin oluşturulması, uzmanların ve karar vericilerin varlığı, formülün son anda değiştirilmesi ve “*hakikat anının*” ortaya çıkmasına duyulan ihtiyaç nedeniyle ayrıntılar aşamasında zorluklar ortaya çıkabilir²⁵⁸. Müzakere heyetlerinde daha fazla kişiye ihtiyaç duyulması tartışmaya, analize ve detaylarının somutlaştırılmasına gerek duyulan konuların çokluğu nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Ne var ki, delege sayısının artmasıyla delegasyonlar arasında birlik oluşturma olasılığı da azalmaktadır²⁵⁹. Heyetlerin büyüklüğü bir yandan barış teklifiyle ilgili tüm detayların ele alınmasını kolaylaştırırken, diğer yandan karar verme sürecini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, barış konferansının açılış töreninden sonra, karar alınmasında gereken hız nedeniyle hem üst düzey temsilcilerin hem de heyet uzmanlarının hazır bulunması şarttır. Ayrıntılar, genellikle kavramların ve cümlelerin formülasyonunda kullanılan dil ile ilgilidir. Berridge, arabulucuların barış anlaşmalarının

²⁵⁷ A.y., s.47

²⁵⁸ A.y., s.43

²⁵⁹ A.y., s. 45

taslaklarında kullanılan tanıma çok dikkat etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır, çünkü savaşta bir tarafın diğer tarafların taleplerine göre kendisini daha iyi güvence altına alabileceği taleplerde bulunabilir²⁶⁰. Barış görüşmelerinin son safhasında olmasına rağmen, savaş sırasında tarafların müzakerelerin formülünü değiştirme çabaları nedeniyle başka zorluklar ortaya çıkabilir²⁶¹. Savaşta tarafların, barış anlaşmasını kabul etmek ya da reddetmek şeklindeki yalnızca iki seçeneğe sahip olduğu hakikat anı da söz konusudur.

²⁶⁰ Geoff R. Berridge, **Diplomacy – Theory and Practice**, Houndmills Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2015,s.47

²⁶¹ A.y., s.52

İKİNCİ BÖLÜM

DAYTON BARIŞ KONFERANSI

2.1 Dayton Barış Konferansı Öncesi Barış Önerisi

Bosna Savaşı 1992-95 yılları arasında gerçekleşmiştir ve birbiriyle bağlantılı birçok nedeni ve sonucu vardır. Arabuluculuk süreci de bu yıllar boyunca devam etmiştir. Dayton Anlaşması'ndan önce, barış konusunda Bosna savaşının düşman halindeki taraflarına sunulmuş birkaç girişim ve taslak olmuştur. Dolayısıyla, barış sürecinin de 1991 yılında Yugoslavya Avrupa Topluluğu Konferansı kapsamında kısaca analiz edilmesi önemlidir. Sonraki süreçte Eski Yugoslavya Uluslararası Konferansı çatısı altında savaştaki taraflara Vance-Owen Barış Planı ve Owen-Stoltenberg Barış Planı olarak bilinen iki öneri sunulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin aktif katılımı Washington Anlaşması'nın imzalanmasına da katkıda bulunmuştur. Dayton Barış Konferansı'ndan önceki barış önerilerinin analizi sayesinde, yalnızca barış görüşmelerinin hızının tanımlaması değil, aynı zamanda taslaklar ve bu taslakların oluşturulduğu ve sunulduğu bağlam arasındaki ilişkiyi belirlenmesi de mümkün olacaktır. Barış tekliflerinin temelleri incelendiğinde, genellikle süreci kısıtlayan koşulların ve başarısızlıkların bir sonucu olarak arabulucuların istifa etmesi ya da muhaliflerin, genelde tarafsızlığı nedeniyle arabulucudan istifa etmesini talep ettikleri gibi durumlar da görülmektedir; ayrıca Batılı ülkelerin Bosna'daki savaşın barışçıl çözümüne yönelik yaklaşımlarına da daha kapsamlı bakmak gerekmektedir. Bosna örneğinde barış süreci adım adım inşa edilmiştir ve pek çok kez gerilemeler yaşanmıştır. Üç yıllık dönem ve bu dönemin başarı ve başarısızlıkları arabulucular ve savaştaki tarafların için büyük önem taşımıştır çünkü Dayton'da barış anlaşmasının yapılmasını mümkün kılacak şekilde her iki taraf da beklenti ve isteklerini daha iyi dile getirme fırsatı bulmuştur.

2.1.1 Yugoslavya Konusunda Avrupa Topluluğu Konferansı (1991)

Avrupa barışı ve güvenliği, özellikle 1991'den sonra Yugoslavya Sosyalist Federasyonu'ndaki gelişmelerle tehdit altına girmiştir. Avrupa Topluluğu ve üye ülkelerin çoğu, altı Cumhuriyetin ve Federasyonun karşılaştığı sorunları ele almanın birincil sorumluluğu olduğunu düşünmüştür. Önce Slovenya'nın ve Hırvatistan'ın ve sonrasında diğer cumhuriyetlerin

yayınladıkları bağımsızlık bildirgeleri önemli bir konu haline gelmiştir. Durumun tırmanışı sadece Yugoslavya'nın genelindeki etnik gerilimlerden kaynaklı değildir. Cumhuriyetlerin orduları ile Federal Ordu arasındaki savaş, Sosyalist Federal Yugoslavya'nın varlığı ve şiddete yol açarak parçalanması konusunda ciddi endişeler yaratmıştır. Ayrıca, AT üyeleri de Yugoslavya'nın bağımsızlık ilan eden devletlerinin tanınması konusunda bütünlükten yoksundur. Bu sorun, çok yakın bir zamanda AT'nin kabiliyetinin de ötesine geçmiştir.

Slovenya ve Hırvatistan'daki savaş zaten aşıkardır. Bununla birlikte, Yugoslavya'daki koşulları siyasi kriz olarak görme ve bunun barışçıl yollarla çözülebileceğine inanma Brioni Anlaşması, Avrupa Topluluğunu zorlayan itici bir güç işlevi görmüştür. AT ve üye devletleri, Yugoslav Federasyonu'nun altı Cumhuriyeti arasındaki diyalogun restorasyonunda üçüncü tarafın pozisyonuna katılmaya hazır olduklarını 19 Temmuz 1991'de yinelemişlerdir²⁶². Brüksel, Cumhuriyetlerin talebi üzerine müdahale olacağını vurgulamıştır²⁶³. Bu, arabuluculuk sürecine katılımı memnuniyetle karşıladıkları ve Yugoslav Federasyonu'nun kurucu üyelerine AT'den dayatma olarak yorumlanmamasını istedikleri bir andır. Ayrıca bu durumda, üçüncü bir tarafın müdahalesinin başlatılması için ön koşul da yerine getirilmiş olacaktır. En önemlisi ise Yugoslavya'daki çatışma konusunda AT ve üye devletlerin aktif bir yaklaşıma sahip olmasıdır. Böylece, YSFC (Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti) Başkanlığı'nın bir sonraki toplantısında, var olan anlaşmazlıkları çözmek için uzlaşya kendi başlarına başarabilecekleri konusunda altı Cumhuriyet Başkanının pek çok beklentileri vardır.

YSFC Başkanlığı, Hırvatistan'da acil ateşkes ve Brioni Anlaşması'nın uygulanmasında ilerlemenin görüşülmesi önerisi üzerine toplantı çağırısı yapmıştır. AT için bu aynı zamanda Belgrad liderliğinin kuvvet kullanmaya değil barışa daha güçlü bir bağlılığı olduğunun işaretidir. Tüm Cumhuriyetlerin Başkanlarının huzurunda “*Hırvatistan'da Acil ve Mutlak Ateşkes Hakkında Karar*” alınmıştır²⁶⁴. Kararın 1. Maddesinde, diyalogun gerçekleşmesi için Hırvatistan'daki çatışmanın durdurulması gerektiğinin de altı çizilmiştir. Oybirliğiyle tüm başkanlar, savaş değil barış için bulunduklarını iletmışler ve “*hiç kimsenin egemenlik hakları ve halkın iradesi inkar*

²⁶² “Statement on Yugoslavia”, EC, Brussels, 19 July 1991, in Snezana Trifunovska, **Yugoslavia Through Documents – From Its Creation to Its Dissolution**, Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 1994, s.322

²⁶³ A.y

²⁶⁴ “Public Statement of the SFRY Presidency”, SFRY, 27 July 1991, Trifunovska, **a.g.e.**, s.305

edilemez” ilkesini vurgulamışlardır²⁶⁵. Federasyonun ve daha somut olarak Belgrad'ın ve Cumhuriyetlerin, orta yolda uzlaşmadıkları zorluklar; egemenlik hakkı ve kendi kaderini tayin etme konularıdır. Her iki taraf da her biri birincil olarak kendi çıkarlarını savunan farklı yorumlar yapmıştır. Federasyon içinde egemen bir rol oynama konusundaki iktidar tutkusu nedeniyle yalnızca Sırbistan Federasyonu varlığını sürdürmede gayet açık bir isteklilik gösterirken, diğerleri bağımsız cumhuriyetler fikrini desteklemiştir. Açıklama ve Karar uyarınca, AT'nin ve üye devletlerin Yugoslavya krizinin çözümüne katılımını analiz etmek için yararlı olacak üç unsur ortaya çıkmaktadır: Ateşkes anlaşması, savaşa karşı diyalog tercihi ve Yugoslavya'daki tüm insanların kendi kaderini tayin hakkına sahip olduğu. Alandaki durum Ohri'deki toplantıda kararlaştırılanlarla uyuşmadığında ise zorluklar çok yakında ortaya çıkmaya başlamıştır.

AT Dışişleri Bakanları, Ağustos ayında üç olağanüstü toplantı yapmıştır. Lahey'deki birinci toplantıda, ateşkesin göz ardı edilmesine, şiddetin sürmesine ve kuvvet kullanımına tepki göstermişlerdir. AT ve üye devletler altı Cumhuriyet'i müzakerelerin başlamasını geciktirmemek için yapıcı bir yaklaşım sergilemeye çağırmışlardır, aksi takdirde süreci engelleyen ve ateşkesi reddeden herkes siyasi ve ekonomik sonuçlarla karşılaşacaktır. Açıklamada, Cumhuriyetlerin böyle sorumsuz davranışlarının sadece Yugoslavya'daki insanların güvenliğini değil, tüm Avrupa kıtasını tehdit ettiği vurgulanmıştır. Bu durum, Yugoslav krizine karşı yumuşak bir tavır sergilerken Belgrad'daki ve Cumhuriyetlerdeki siyasi liderliklerden olumlu bir geri bildirim alamadıklarında AT ve üye devletlerin davranış değişikliğine gideceğinin bir göstergesidir. Cumhuriyetler ve Federasyon arasındaki barış görüşmelerinin yeniden açılmasını emretme yönünde YSFC Başkanlığını teşvik eden AT ve üye devletler tarafından yapılan açıklamada, Belgrad'ın bunun için hazır olmaması durumunda AT'nin barış konferansına ev sahipliği yapabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca çözüm üzerindeki ilkelerin ana hatlarıyla ortaya çıkması da bu aşamada olmuştur. Özet olarak, *"müzakerelerin, iç ve dış sınırlardaki herhangi bir değişikliğin zorla kabul edilemez olduğu ve herhangi bir çözümün tüm cumhuriyetlerde azınlıkların haklarını garanti altına alması gerektiği ilkelerine dayandırılması"* belirtilmiştir²⁶⁶.

AT Dışişleri Bakanlarının 27 Ağustos'taki bir sonraki toplantısında bu ilkeler daha iyi tanımlanmıştır ve AT'de faaliyetlerinin özellikle de Hırvatistan'da durumun kötüleşmesine

²⁶⁵ “Public Statement of the SFRY Presidency”, **SFRY**, 3 August 1991, Trifunovska, **a.g.e.**, s.324

²⁶⁶ “Statement on Yugoslavia”, **EC**, Brussels - Hague, 20 August 1991, Trifunovska, **a.g.e.**, s. 327

paralel olarak Yugoslavya'da yoğunlaştığı görülmüştür. Üçüncü tarafın pozisyonu uyarınca, tahkimi ve barış konferansını Yugoslavya krizinin çözümü için en uygun barışçıl araçlar olarak sunmuşlardır. Toplantıda, Federasyon'da sadece barış içinde geri çekilecek devletleri tanıyacakları sonucuna varılmıştır²⁶⁷. Bu açıklamayla yeni ilan edilen devletlerin varlığı sorgulanmıştır. Bağımsızlık bildirgesini ve kendi kaderini tayin hakkını meşrulaştırmak gayesiyle Tahkim Komitesini oluşturmuşlardır; Barış konferansının AT'nin himayesinde olacağına da karar verilmiştir. AT Tahkim Komisyonu Başkanı olarak Robert Badinter atanmıştır; AT Yugoslavya Konferansı Başkanı ise Lord Carrington olmuştur. İki başkan da hukuk, siyaset ve diplomasi alanında çok saygın kişilerdir. Badinter seçim sırasında Fransa Anayasa Mahkemesi Başkanı görevindedir. 1979 Güney Afrika müzakerelerindeki başarısı da Carrington'un aday gösterilmesinde belirleyici bir faktör olmuştur.

Tahkim Komisyonu ve Barış Konferansı fikri, paralel yönetilmesi gereken ve barış müzakereleriyle hukuki sorun hakkında görüşler içeren iki ayrı süreçtir. Federasyon ile Cumhuriyetler arasındaki birlik konusunda AT ısrarını sürdürmüştür ve aynı durum Tahkim Komitesi üyelerini atama prosedüründe de görülmüştür. Beş üyeden ikisi, Federal Başkanlık tarafından ve ancak oybirliğiyle atanmak zorunda kalmıştır²⁶⁸. Barış konferansı ile ilgili en baştaki düşünce, AT Konseyi ve AT Komisyonu ile AT üye devletlerinin huzurunda Cumhuriyetlerin ve Federal Hükümetin cumhurbaşkanlarını ve Federal Başkanlığı bir araya getirmek şeklindedir.

Tarafların, barış konferansı öncesinde ateşkes anlaşmasını ve Yugoslavya'daki Gözlemci AT Misyonunun İzleme Faaliyetlerinin Genişletilmesine İlişkin Mutabakat Zaptını imzalaması şart konulmuştur. Bu ön koşulların yerine getirilmesinin hemen ardından AT, 3 Eylül'de tarafları Lahey'deki Barış Sarayı'nda Yugoslavya Barış Konferansı'na davet etmiştir. Bu konferans resmi olarak “*Yugoslavya'nın ve halkının geleceği*” müzakerelerinin başlamasını sembolize etmektedir²⁶⁹. Konferansta, AT'nin ve üye devletlerin Yugoslavya'daki siyasi krizin çözümüne yönelik ilkeleri yeniden teyit edilmiştir. Askeri eylemler ve bağımsızlık ilanları, Yugoslavya için AT Konferansı'nın kurulduğu temeli ciddi şekilde aşındırmıştır. Lord Carrington da YSFC'nin iç

²⁶⁷ “Statement on Yugoslavia”, EC, Brussels, 27 August 1991, Trifunovska, **a.g.e.**, s. 333

²⁶⁸ A.y

²⁶⁹ “Statement on Yugoslavia”, EC, Brussels, 28 August 1991, Trifunovska, **a.g.e.**, s. 331

savaşın eşiğinde olduğu ve Yugoslavya'da yeni bir gerçekliğin var olduğunu söyleyerek bunu doğrulamıştır²⁷⁰. Ateşkes anlaşmalarına tam olarak uyulmadığının farkında olarak AT ve üyesi devletler, BM'den BM Şartı VII. Bölümü uyarınca hareket etmesini talep edeceklerini vurgulamışlardır²⁷¹. Slovenya'nın ve Hırvatistan'ın ve sonrasında Bosna Hersek'in bağımsızlığının tanınmasıyla, AT Yugoslavya Konferansı'nın başarısı tamamen zayıflamıştır²⁷². Dolayısıyla, AT üyeleri, bağımsızlık ve kendi kaderini tayin etme konusunda daha önce söyledikleriyle aynı çizgide davranmamıştır. YSFC içinde bir birlik olmadığı ve Cumhuriyetlerin kendi kaderini tayin hakkını kuvvet kullanarak savunabileceklerini düşündükleri yerlerde sorunun bağlamının çok hızlı bir şekilde daha karmaşık hale geldiği bir gerçektir. Badinter Tahkim Komisyonu olarak da bilinen Tahkim Komisyonunun görüşleri, cumhuriyetlerin tanınmaları için kendi içlerinde referandumlar düzenlemeye zorlaması nedeniyle, Yugoslavya'dan ayrılımlarını meşrulaştırıcı bir araçtır.

BM'nin Bosna-Hersek'i tanınması, 1995'in sonuna kadar sürecektir olan iç savaşla devam ediyor. Soğuk Savaş sonrasında Avrupa gücünü gösterme istekleri, AT'nin ve üye ülkelerin Eski YSFC'deki savaşları engelleyememeleri nedeniyle eleştirilmelerinin ana nedeni olmuştur. Müzakerelerin başarısızlığı esas olarak AT ve üyelerine atfedilmiştir. Ayrıca Lord Carrington da arabulucu olarak güvenilirliğini büyük ölçüde kaybetmiş ve Eski Yugoslavya Uluslararası Konferansı'nın işlemeye başlamasından birkaç gün önce resmi olarak istifa etmiştir. Geride kalan arabuluculara tavsiyesi "*Yugoslavya'daki neredeyse herkesin tekrar ve tekrar sözünden dönme arzusuna dikkat edin*" şeklinde olmuştur²⁷³. Bu durum müzakere öncesi ve Dayton müzakerelerinde sürecindeki zorluklardan biri olarak gerçekten yaşanmıştır ve anlaşmalara uyulmaması veya son dakikada geri çekilme nedeniyle barış girişimleri birkaç kez akamete uğramıştır.

²⁷⁰ "Statement by Lord Carrington", Igalo, 17 September 1991

(Çevrimiçi) <https://www.peaceagreements.org/viewmasterdocument/1449>, Erişim Tarihi: 02.02.2021

²⁷¹ "Statement on Yugoslavia", EC, Hague, 18 July 1991, Trifunovska, **a.g.e.**, s.323

²⁷² Bertrand G. Ramcharan, **International Peace Conferences**, Boston, Brill Nijhoof, 2015, s. 37,

²⁷³ "Europe's Envoy in Yugoslav Crisis Quits", **New York Times**, 26 August 1992, (Çevrimiçi) <https://www.nytimes.com/1992/08/26/world/europe-s-envoy-in-yugoslav-crisis-quits.html>, Erişim Tarihi: 18.08.2017

2.1.2 Eski Yugoslavya Uluslararası Konferansı (ICFY)

Bir yıl içinde Yugoslavya'daki kriz koşullarında dramatik bir değişiklik olmuştur ve iç savaş Bosna'da da yayılmıştır. Ülke uluslararası alanda tanınmıştır ve BM üyesi olmuştur. Kuvvet kullanma yoluyla toprak kazanma girişimleri devam etmiştir. Kısa bir süre içinde Bosnalı siyasi liderlik, ayrılma ve bağımsızlık hakkını savunma konumundan yeni tanınan Bosna devletinin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumanın hayati önem taşıdığı bir hale dönmüştür. Şiddetin ve baskının sona ermesi uluslararası toplumun da önceliği haline gelmiştir. BM Genel Sekreteri ve hali hazırda AT Bakanlar Kurulu Başkanlığı'nı yürütmekte olan Devlet Hükümet Başkanının görev aldığı Eski Yugoslavya Uluslararası Konferansı'nın iki eş başkanı (BM Genel Sekreteri ve aynı zamanda AT Bakanlar Kurulu Başkanlığını yürüten Devlet Hükümet Başkanı), Bosna savaşındaki düşmanlara somut barış planları sunarak eski Yugoslavya'daki savaşların barışçıl çözümü kavramıyla ilerlemiştir.

Eski Yugoslavya Uluslararası Konferansı (ICFY), daha önce Londra konferansında barış görüşmeleri 3 Eylül 1992'de çalışmalarına başlamıştır. Barış görüşmelerinin ilkeleri, yapısı ve çalışma grupları, Eşbaşkanların yetkileri ve Tahkim Komitesinin işleyişinin devamı daha önce Londra konferansında tanımlanmıştır. Bu konferans, AT'nin Yugoslavya Konferansı'nın bir devamı niteliğindedir ve eski Yugoslavya'nın sorunlarına kalıcı çözümlere ulaşıncaya kadar görev yapmakla görevlendirilmiştir²⁷⁴. Dolayısıyla, o zamana kadar AT ve üyelerinin başarabildikleriyle devam etmiştir. İlkeler ve arabuluculuğun çerçevesi hakim olan yeni koşullara göre yeniden tanımlanmıştır. Burada on üç temel ilke belirlenmiştir: (1) Kuvvet kullanımının sona ermesi ve ateşkes anlaşmaları için yükümlülüklerin yerine getirilmesi, (2) insan haklarına saygı gösterilmesi, (3) BM üye ülkelerinin bağımsızlığa, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi, (4) rakiplerin ilgili tüm uluslararası kuruluşlarla işbirliği dahil olmak üzere, (5) barışı koruma ve silahların kontrolü, (6) etnik temizliğin önlenmesi ve gözetli kamplarının kapatılması, (7) etnik ve ulusal azınlıklar için anayasal garantiler, (8) tüm rakiplerin müzakerelere aktif ve yapıcı katılımı, (9) askeri ve paramiliter kuvvetlerin savaş alanlarından kazanılması meşru kabul edilmemesi, (10) insani yardımın savaş bölgelerine erişiminin sağlanması ve bunlara erişiminin sağlanması, (11) BM kararlarına uygun davranılması, (12) barış

²⁷⁴ ICFY 1996'ya kadar faaliyet göstermiştir.

anlaşmalarının uygulanmasına ilişkin uluslararası garantiler, (13) uzlaşma veya tahkim yoluyla ulaşılabacak nihai çözümler²⁷⁵.

Eş başkanlar, konferans toplantılarının taslak gündemini hazırlama; konferans toplantılarına ilgili devletleri, kuruluşları ve kişileri davet etmek; konferansın açılış ve kapanışını ilan etme ve tartışmaları yönlendirme yetkisine sahip olarak hareket etmiştir. Ayrıca, gerekli tüm belgeleri personel ve komitelere dağıtmaktan sorumlu bir Konferans Sekreterliği de kurulmuştur. Konferans ve komitelerinin toplantılarının özel olarak yapılması gerektiği de önemli kural olarak konulmuştur. Cenevre'deki BM Ofisi ICFY Sekreterliği'nin yeridir. Ayrıca, üst düzey bir Yürütme Kurulu kurulmuştur ve BM ve AT de Konferans Eş Başkanları tarafından temsil edilmiştir. Konferans Çalışma Grupları çalıştıkları konuya bağlı olarak ayrılmıştır: Örneğin Bosna Hersek Çalışma Grubu, İnsani Konular Çalışma Grubu, İntikal Konuları Çalışma Grubu, Etnik ve Ulusal Topluluklar ve Azınlıklar Çalışma Grubu²⁷⁶. Tahkim Komisyonu yargı konularında bir danışma organı olarak kalmıştır ve ICFY döneminde de birkaç görüş vermiştir.

Londra Konferansı'na bakıldığında, bu konferansın bir Çalışma Programının da onaylandığı açıktır. AT'nin Yugoslavya Konferansı ile karşılaştırıldığında ICFY; arabulucuların yetkilerini, Konferanstaki tüm katılımcıların kural ve yükümlülüklerini ve kendi faaliyet göstereceği yapı ve araçları daha iyi tanımlamıştır. Buradaki zorluk, ICFY dahilinde artan katılımcı sayısıdır. Cenevre'de lojistiğin ve kalıcı organların ayarlanması bir avantajdır. Ayrıca, belirli sorunlara eğilen özel çalışma gruplarını atamak, barış üzerine nihai çözümün müzakere edilmesi gereken tüm bağlamın bölümlenmesi için harika bir çözüm olmuştur. Bununla birlikte, barışçı bir çözümün başarısı için yalnızca sürecin tasarımının yeterli olmadığı, hem rakipler hem de ilgili ülkeler olmak üzere katılımcılarının çıkarlarının da oldukça belirleyici faktörler olduğu gösterilmiştir. Bertrand Ramcharan'ın işaret ettiği gibi *"Savaşma iradesine ve araçlarına sahip olan taraflar, bunları üzerinde tesiri olan daha üstün bir karşı güç getirilinceye kadar savaşıma devam edeceklerdir..... Bir ya da daha fazla Büyük Güç(ler) bir barış anlaşmasını engellemeye karar verdiğinde, çatışma ancak ilgili Büyük Güç (ler) çatışmayı sonlandırma*

²⁷⁵ "Statement of Principles, London Conference ", **ICFY**, (Çevrimiçi)

<https://www.peaceagreements.org/viewmasterdocument/1164>, Erişim Tarihi: 18.02.2018

²⁷⁶ Bu Çalışma Grubu içerisinde Kosova konusunda da özel bir grup kurulması planlanmıştır.

zamanının geldiğine karar verdiğinde çözülebilir”²⁷⁷. BM ve AT organizasyonu ile toplanan müzakere masasında ICFY Eşbaşkanları tarafından birkaç barış planı önerilse de Dayton Barış Konferansı'na kadar kesin bir sonuca erişilememiştir.

2.1.3 Vance - Owen Barış Planı

Aynı zamanda arabulucu rolüne de atanan ICFY'nin ilk Eşbaşkanları, BM temsilcisi Cyrus Vance ve AT temsilcisi Lord David Owen'dır. Her ikisinin barış konusundaki önerileri Vance – Owen Barış Planı olarak bilinmektedir²⁷⁸. Planın ilk taslağı için hazırlıklar hemen başlamıştır. Eski Yugoslavya'nın dağılmasından sonra ortaya çıkan diğer cumhuriyetlerde gerçekleştirilen önleyici diplomasi ve barış yapma eylemlerine kıyasla, Bosna Hersek'teki savaşın çözümü en yüksek öncelik alanı olmuştur²⁷⁹. Bosna Hersek Çalışma Grubu, *“düşmanlıkların sona ermesini ve anayasal bir çözümü teşvik etmekten”* sorumlu tutulmuştur²⁸⁰. Toplantıya, Bosna savaşına katılan tüm taraflarla doğrudan görüşmelerde yer alan Martti Ahtissari başkanlık etmiştir. Başka bir deyişle, Bosna devleti, Bosnalı Sırp ve Hırvatların temsilcileriyle çeşitli resmi ve gayri resmi toplantılarda ICFY'nin Eşbaşkanları ve Bosna Hersek Çalışma Grubu Başkanı da bulunmuştur. Eylül-Kasım 1992'deki bu toplantılar neticesinde, savaştaki tarafların çoğunun birbirleriyle görüşmek istemediği ortaya çıkmıştır ve böylece arabulucuların savaşın tarafları arasındaki iletişimde kolaylaştırıcı rolü de oynamaları ihtiyacı da yansıtılmıştır²⁸¹.

Eşbaşkan Vance ve Owen, barış anlaşmasıyla ilgili ilk teklifi 4 Ekim'de Ahtissari'den almışlardır. Önerilen çözümler arasında Bosna-Hersek'in merkezi bir devlet, federasyon veya konfederasyon haline gelmesi vardır²⁸². Bu öneriler dahilinde, merkezi ve bağlı olmayan federasyon ve konfederasyon seçenekleri de sunulmuştur. Vance ve Owen, Bosna-Hersek'in koşullarına en uygun çözümün, *“dört ila on bölge tarafından önemli fonksiyonları yürütülen*

²⁷⁷ Ramcharan, **a.g.e.**, s. 37

²⁷⁸ Lord Owen, Lord Carrington'ın istifasının ardından AT temsilcisinin yerini almıştır. Başlıca görevlerinden biri, birkaç AT üye ülkesinin dışişleri bakanları ve başkanlarıyla bir araya gelmektir ve bu çok önemlidir. Çünkü AT ve BM'nin Bosna ile ilgili barış planına ilişkin ortak yaklaşımını belirlemeye gitmeden önce AT içinde pozisyonların tanımlanması gereklidir.

²⁷⁹ “Report of the Secretary General on the International Conference on Yugoslavia”, **United Nation**, S/24795, 11 November 1992, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/153981?ln=en>, Erişim Tarihi: 25.03.2020

²⁸⁰ A.y

²⁸¹ A.y

²⁸² David Owen, **Balkan Odyssey**, San Diego, Harcourt Brace, 1995, s.62

merkezi bir federal devlet” olacağını düşünmüşlerdir²⁸³. Owen'a göre başlangıçta coğrafi bölgeler fikri hakim olmuştur; çünkü, Lord Carrington’ın önerisinde görüldüğü üzere, zaten reddedilmiş bir teklif için ikinci kez müzakere etmeyi ne uluslararası toplumun ne de savaştaki tarafların kabul etmeyeceği zannedilmiştir. Ayrıca, savaştaki tarafların alacakları kanton sayılarıyla daha fazla ilgilendiklerini düşünmüşlerdir.

Aylarca süren yoğun çalışmaların ardından arabulucular, Ocak 1993'te Cenevre'deki ilk masa başı müzakereler için savaştaki tarafları ikna etmeyi başarmışlardır. Vance’in ve Owen’ın “*tarihi bir toplantı*” ve “*barış için en iyi şans*” olarak nitelendirdikleri barış sürecini bu seviyeye getirmek bir başarı olarak kabul edilmiştir²⁸⁴. Bir taraftan, barış görüşmelerine savaşa tarafların en yüksek temsilcileri katılmıştır; öte taraftan ise masa başı müzakerelerde savaştaki taraflara somut bir çözüm önerilmiştir. İlk BM/AT barış önerisi, “*on anayasal ilkeyi, düşmanca anlaşmanın ayrıntılı bir şekilde sona ermesini ve bir haritayı içeren üç parçalı bir paket*” içeriyormüştür²⁸⁵. Plana göre Bosna Hersek, merkezi hükümet yetkileriyle karşılaştırıldığında gerçek siyasi güce sahip olacak 10 etnik vilayete ayrılmak zorundadır. Etnik topluluklar açısından Bosnalı Müslümanlar, Bosnalı Sırp ve Bosnalı Hırvatlar “*kurucu halk*” olarak kabul edilmiştir²⁸⁶.

Washington’un bakış açısına göre plan, Bosna devletinin çok ırklı karakterini ve güçlü merkezi kurumları koruyamamıştır²⁸⁷. Özellikle Bosna'daki savaşın güç paylaşımından ziyade toprak niteliği taşıdığı düşünüldüğünde, güven inşası bakımından etnik dengenin sağlanması iyi bir örnek değildir. Ayrıca iç sınırların ve etnik kompozisyonların çizilmesi oldukça riskli ve zordur. Öneride Saraybosna “açık şehir”, diğer beş ilde ise Bosnalı Müslümanlarla Hırvatlar veya Müslümanlarla Sırp arasında güç paylaşımı ilkesi uygulanacak şekilde tanımlanmıştır. Üç grubun liderleri, BM ve AT arabulucularının önerdiği haritanın düzeltilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. 10 şehirden üçü ve Bosna’nın, bir federasyon mu yoksa konfederasyon mu olması

²⁸³ A.y

²⁸⁴ “Report of the Secretary General on the International Conference on Yugoslavia”, **United Nation**, S/25050, 6 January 1993, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/153981?ln=en>, Erişim Tarihi: 01.04.2020

²⁸⁵ “David Owen’s paper on the International Conference on the Former Yugoslavia”, **University of Liverpool Special Collection & Archive**, 1992-1995, s. 47

²⁸⁶ “Report of the Secretary General on the International Conference on Yugoslavia”, **United Nation**, S/25050, 6 January 1993, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/153981?ln=en>, Erişim Tarihi: 01.04.2020

²⁸⁷ “CIA National Intelligence Estimate, Prospects for Bosnia”, May, 1999

gerektiği konusunda çekişme olduğu açıktır. Önerilen planla ilgili nihai karar öncesi İzzetbegoviç ve Karadžić kendi halklarıyla istişareyi tercih ederken, bu planı yalnızca Bosnalı Hırvat lider Mate Boban imzalamıştır. Arabulucu Vance bu olayı “önemli bir ilerleme” olarak görürken, Bosna Cumhurbaşkanı İzzetbegoviç “ilerleme yok” ve Bosnalı Sırp lideri ise “karşılıklı tavizler” olursa ilerlemenin mümkün olabilir şeklinde yorumlamıştır²⁸⁸.

Bu arabuluculuk turunda muharip tarafların Bosna'daki savaşı diyalog yoluyla çözüme çalışmaya hazır olmalarına paralel olarak, arabuluculuk sürecindeki hareketlilik Bosna cumhurbaşkanının federasyon fikrini kabul etmeye hazır oluşu olarak görülmüştür. Arabulucular, Vance ve Owen, ateşkes için bir anlaşmaya varamamışlardır. Bosnalı Sırp liderler, 1993 baharındaki referandumda BM ve AT tarafından önerilen barış planını reddetmişlerdir. Arabulucuların vardığı sonuç, referandumun Bosnalı Sırp liderler açısından “sahte” olduğu şeklindedir²⁸⁹. Bu durum, Bosnalı Sırp askeri ve siyasi liderlerinin askeri yeteneklerine ve Belgrad'ın desteğine ikna olduklarını göstermektedir. Bosna'ya askeri müdahale konusunda AT ve ABD arasındaki anlaşmazlık, Bosnalı Sırp liderler açısından ek bir koz olarak kullanılmıştır. Ayrıca Washington'da, maliyet ve fayda analizlerine dayalı olarak uluslararası bir askeri müdahale konusunda kararlılık yoktur. Askerlerin konuşlandırılması konusunda AT'nin daha uzun vadede yardımcı olamayacağına ve o anda ek destek için Washington'dan her reddedişin AT tarafından Bosna savaşında başarısızlığın nedeni olarak yorumlanacağına işaretlerle, Bosna konfederasyonu fikrinin ayakta kalabileceğine dair Washington'da çok az ihtimal görülmektedir²⁹⁰.

Bu barış önerisinin başarısızlığa uğramasına neden olan faktörlere bakıldığında, tüm muhaliflerle doğrudan barış görüşmelerinde yer alan arabulucu Owen, “Vance-Owen Barış Planının başarısızlığına izin verenin” Miloseviç olduğuna dikkat çekmiştir²⁹¹. Miloseviç'in savaş alanındaki başarıyı savaşın çözümünde ana mekanizma haline getirmek suretiyle bir çözüm arayışına girdiğini ve sunulan öneriyi Pale liderliğinin kabul etmemesi için iknaya kararlı bir şekilde çalıştığını iddia eden Owen, herşeye rağmen Yugoslav Devlet Başkanı'nın planı açıkça

²⁸⁸ “Bosnia’s Bitter Enemies Sit Down and Talk in Geneva”, New York Times, 4 January 1993, (Çevrimiçi) <https://www.nytimes.com/1993/01/04/world/bosnia-s-bitter-enemies-sit-down-and-talk-in-geneva.html>, Erişim Tarihi: 01.05.2017

²⁸⁹ “The Foiled Peace Efforts”, New York Times, 15 May 1993

²⁹⁰ “DCI Report – Prospects for Bosnia”, Clinton Digital Library, October 1993, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12335>, Erişim Tarihi: 05.07.2020

²⁹¹ ICTY Belgesi IT-02-54

desteklediğini ifade etmiştir²⁹². Bu konuda, başlangıçta Sırp Cumhuriyeti'nde Bosna Hersek'teki savaşı kazanmak için tüm askeri yeteneklere, desteğe ve stratejiye sahip oldukları görüşünün hakim olduğu da göz önüne alınmalıdır.

2.1.4 Owen – Stoltenberg Barış Planı

Arabulucular Owen ve Stoltenberg, Vance – Owen Barış Planı'nın başarısızlığının ardından daha kabul edilebilir çözüm çabalarını devam ettirmiştir. Owen – Stoltenberg Barış Planı olarak da bilinen yeni teklif, bir bakıma önceki barış planının modifikasyonudur ve bölgenin %30'unun Bosnalı Müslümanların, %18'inin Hırvatların ve %50'den fazlasının ise Bosnalı Sırpların kontrolü altında olmasını teklif etmiştir.. Özünde bu teklif, Bosna devletinin “*üç kurucu cumhuriyetin birliği*” olacak bir konfederasyon olması anlamındaki öneridir²⁹³. Öneride Bosnalı Müslümanlar, Bosnalı Sırp “*kurucu halk*” olarak tanınmıştır²⁹⁴. Birliğin ve Cumhuriyetlerin dışişleri ve uluslararası ilişkilerle ilgili geniş yetkilere sahip olacağı belirtilmiştir. Ayrıca, diplomatik temsil ve ikili ve çok taraflı ilişkiler gibi Birliğin hayati menfaati olarak kabul edilen bazı konular da merkezi hükümetin münhasır hakları olarak kalmıştır. Böylece Bosna Hersek'in, toprak bütünlüğünü korunan ancak iç sınırlarının yeniden tanımlanması gereken bir bağımsız devlet olmaya devam etmesi garanti altına alınmıştır.

Owen ve Stoltenberg tarafından önerildiği şekliyle harita, Bosna Hükümeti ve Cumhurbaşkanı için kabul edilemezdir. Barış önerisine karşı çıkmakla kalmamışlar, arabulucuları tarafsız olmadıkları ve düşmanlarının isteklerine öncelik verdikleri için suçlamışlardır²⁹⁵. Böylece, haritalardaki soru ana zorluk olarak kalmıştır. Bosna hükümeti daha konsolide pozisyonlara sahiptir ve barış planına ilişkin ilkelerinden taviz vermemeye karar vermiştir²⁹⁶. Ayrıca, Bosna'nın uluslararası kabul görmüş sınırlarının korunması ve etnik kökene dayalı bölünmeyle Bosna hükümetinin bölgenin en az %32'sine sahip olması gerektiği

²⁹² A.y

²⁹³ “Letter Dated 20 August 1993 from the Secretary General Addressed to the President of the Security Council”, **United Nation**, S/26337/Add.1, 23 August 1993, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/171970?ln=en>, Erişim Tarihi: 05.07.2020

²⁹⁴ A.y

²⁹⁵ Burg, L. Steven, Shoup, S. Paul, **The War in Bosnia – Herzegovina - Ethnic Conflict and International Intervention**, London, Routledge, 2005, s.267

²⁹⁶ Mirko Pejanovic, **Through a Bosnian Eyes - The Political Memoir of a Bosnian Serb**, Indiana, Purdue University Press, 2004 , s.177

konusunda ABD'nin desteğini almışlardır²⁹⁷. Washington'da, maliyet ve fayda analizlerine dayalı olarak uluslararası bir askeri müdahale konusunda kararlılık yoktur. Askerlerin konuşlandırılması konusunda AT'nin daha uzun vadede yardımcı olamayacağına ve o anda ek destek için Washington'dan her reddedişin AT tarafından Bosna savaşında başarısızlığın nedeni olarak yorumlanacağına işaretler, Bosna konfederasyonu fikrinin ayakta kalabileceğine dair Washington'da çok az ihtimal görülmektedir²⁹⁸.

Bosna Hükümeti'nin Owen'a yönelik suçlamaları devam etmiştir; 1994 yılı Ocak ayı başında Silayciç, mağdurların cezalandırıldığı ve savaş suçu işleyenlerin ödüllendirildiği haksız barışı kabul etmeleri konusunda Owen'ın üstlerinde baskı yaptığını iddia ederek, AT arabulucusunun istifasını dahi isteyecektir²⁹⁹. Bu durum, Bosna Hükümeti'nin ABD diplomatlarını daha güvenilir görerek Avrupa Topluluğu'nun yaklaşımlarından geri çekilmeye başladığının bir işaretidir. Barış sürecine duyulan güven ve Bosna devletinin çıkarlarını kimin daha iyi savunacağı algısı sorunu oluşmuştur. Kısa bir süre sonra, ortak bir federasyon için Tudjman ve Zubak ile devam eden müzakerelerde bu gösterilmiştir. ICFY çatısı altındaki ikinci barış planı, Bosna savaşının meydana geldiği iç, bölgesel ve uluslararası koşullar nedeniyle başarısız olmuştur.

2.1.5 Washington Anlaşması

Washington Anlaşması, Büyükelçiler Redman ve Galbraith tarafından yürütülen başarılı barış görüşmelerinin ardından imzalanmıştır. Bu anlaşmanın önemi iki ana konuya dayanmaktadır: Bosna Hersek Federasyonu'nun kurulması ve ABD'nin Bosna'daki müzakerelere aktif katılımı. Anlaşmanın adı nihai barış görüşmelerinin yapıldığı yeri belirtmesinin yanı sıra, ABD'nin Boşnaklar ve Hırvatlar arasındaki düşmanlıkların sona ermesini sağlayan müzakere gücünü de yansıtmaktadır. Bu döküman, Bosna Hükümetini temsilen Haris Sijaldzic, Hırvatistan'ı temsilen Mate Granic ve Bosnalı Hırvatları temsilen Kresimir Zubak tarafından imzalanmıştır. Washington Anlaşması, yaklaşan barış görüşmelerinin ve Dayton Anlaşması da

²⁹⁷ a.g.e., s.180

²⁹⁸ "DCI Report – Prospects for Bosnia", **Clinton Digital Library**, October 1993, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12335>, Erişim Tarihi: 05.07.2020

²⁹⁹ "Bosnia Calls on Lord Owen to Step Down as Negotiator", **Associate Press**, 8 January 1994, (Çevrimiçi) <https://apnews.com/article/c5dfe9aaccf46798fd89e25591a5f0>, Erişim Tarihi: 08.12.2017

dahil olmak üzere barış anlaşmalarının temellerinden biridir. Federasyon, Bosna anayasası ile gücü garanti altına alınacak oluşumlardan biri olacaktır.

Washington Anlaşması ayrıca, Bosna Hükümeti ile Hırvatistan arasında savaş alanındaki durumu önemli ölçüde değiştiren bir askeri ittifakın temelini de atmıştır. Federasyon Anlaşması'nın “*savaş içinde savaşı*” sona erdiren bir belge gibi görülmesinin nedenlerinden biri de budur³⁰⁰. Washington açısından bakıldığında, üç taraf da barış önerisini farklı nedenlerle kabul etmeye hazır olduklarını göstermişlerdir. Bu nedenlerden birincisi, söz konusu anlaşmanın Bosna Hükümeti açısından Sırp Cumhuriyeti'ne karşı askeri kapasitesini güçlendirecek ve Bosna'nın bölünmesini önleyecek bir araç olmasıdır³⁰¹. Böylece Saraybosna, Pale ordusunu dengelemeyi ve bölgenin daha büyük bir bölümünü Bosnalı Hırvatlarla ortak kontrol altında tutmayı başarabilecektir. İkincisi, ülkesinin çıkarlarını korumak için Tudjman'ın, Bosnalı Hırvatların ABD arabulucularının önerisine olumlu yanıt vermeye yönelik önemli bir rol oynamış olmasıdır. O sırada Hırvatistan'ın, Bosnalı Hırvatlara verdiği askeri destek nedeniyle BM tarafından yaptırıma uğrama olasılığı vardır³⁰². Üçüncüsü, Bosnalı Hırvatlar, anlaşmayı kendileri için pek olumlu görmemelerine ve hala Hırvatistan ile birlik fikrine inanmalarına rağmen, Bosna ordusuyla savaşmaktan kaçınmak istedikleri için Tudjman'ın yoğun ısrarı altında anlaşmayı imzalamışlardır³⁰³. Anlaşmada merkezi hükümetin ve kantonların sorumlulukları da belirlenmiştir. Sağlık, insan hakları, iletişim ve ulaşım altyapısı, sosyal refah politikası, turizm ve doğal kaynaklar alanındaki yetkileri paylaşmışlardır³⁰⁴. Merkezi hükümetin; dış politika, savunma, ekonomi ve maliye politikası ve vatandaşlık gibi özel yetkileri vardır.

³⁰⁰ Sarah, S. Garding, “Bosnia and Herzegovina – Background and U.S Policy”, **CRS Report**, 15 April 2019 , s.2

³⁰¹ “BTF Memorandum - Muslim – Croat Federation: More than Ceasefire?”, Intelligence Memorandum, **Clinton Digital Library**, 22 November 1994, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12379>, Erişim Tarihi: 25.07.2020

³⁰² A.y

³⁰³ A.y

³⁰⁴ “Letter Dated 3 March 1994 from the Permanent Representative of Bosnia and Herzegovina and Croatia to the United Nations Addressed to the Secretary General”, **United Nations**, S/1994/255, 4 March 1994 , (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/112/50/IMG/N9411250.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 20.11.2020

2.2 Bosna Savaşında "Koşulların Olgunlaşması"

Zaman, çatışmaların çözümünde belirleyici bir faktör olmuştur. Ne 1990'ların başında Bosna Hersek'teki iç savaşı önlemede AT, ne de Temmuz 1995'te Bosnalı Müslüman genç ve yaşlı erkeklerinin kitlesel infazına yönelik planlanan operasyonu engellemede BM başarılı olamamıştır. Srebrenitsa'nın düşmesi, BM kararıyla “*güvenli bölge*” olarak ilan edilen alanda meydana gelen soykırımı simgelemektedir. BM barışı koruma kuvvetlerinin varlığında daha büyük bir felaket gerçekleşmiştir. Bir ay sonra, Saraybosna pazarının bombalanması uluslararası toplumu harekete geçirmiştir. Böylece diplomatik çabalar yoğunlaştırılmıştır. Kuvvet kullanımına yönelik kararlılık artmıştır. Srebrenitsa'nın düşüşü ve Saraybosna pazarının bombardımanı Bosna savaşının olgunluk anını temsil etmektedir.

2.2.1 Srebrenitsa Soykırımı

1993 ilkbaharında Srebrenitsa ve çevresindeki durumu izleyen Birleşmiş Milletler, insani krizin tırmandığı sonucuna varmıştır. Bu nedenle Güvenlik Konseyi, 25 Eylül 1991³⁰⁵ tarihli önceki kararını yeniden teyit eder nitelikte, BM Antlaşması'nın VII. Bölümü uyarınca hareket etme kararı almıştır. 819 sayılı kararla, Srebrenitsa ve çevresi “*güvenli bölge*” olarak ilan edilmiştir. Bu, “*herhangi bir silahlı saldırı veya herhangi bir düşmanca eylemden arınmış bölge*” olduğu anlamına gelmektedir³⁰⁶. Ayrıca Srebrenitsa ve çevresi BM koruması altına alınmıştır. Güvenlik Konseyi üye devletleri, insani krizin, başta en savunmasız gruplar olmak üzere sivil nüfusu bölgeyi terk etmeye zorlayan Federal Yugoslavya tarafından desteklenen Bosnalı Sırp paramiliter birimlerinden kaynaklandığı sonucuna varmışlardır. Bu eylemler aynı zamanda etnik temizlik gibi görülmektedir³⁰⁷. Kadınların, çocukların ve yaşlıların güvenliği ve refahı tehdit altında kalmıştır; bu nedenle Güvenlik Konseyi, BM barış kuvvetlerinin sayısının artırılması ve Bosna'daki savaşın taraflarının Srebrenitsa bölgesindeki düşmanlıkları derhal durdurmaları çağrısında bulunmuştur. O anda yanlış kararlar da verilmiştir.

³⁰⁵ “Resolution 713 Adopted by the Security Council”, **United Nations**, S/RES/ 713/1991, 25 September 1991, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/126827?ln=en>, Erişim Tarihi: 04.11.2017

³⁰⁶ “Resolution 819 Adopted by the Security Council”, **United Nations**, S/RES/819 /1993, 16 April 1993, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/221/90/PDF/N9322190.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 05.11.2017

³⁰⁷ A.y

Kararda İlk olarak, askeri yetenekleri Bosna devletinden çok daha güçlü olan Sırbistan ve Karadağ ordusunun Pale liderliğine yardım ettiğinin altı çizilmiştir. Bir bakıma, yeni kurulmuş bir devletin ordusu, Eski Yugoslavya ordusu gibi çok güçlü bir orduyla kendisini dolaylı olarak savaş alanında bulmuştur. BM bu gerçeği bilmektedir ancak bu insani acil duruma, cephanesi Bosna ordusundan bile daha hafif olan daha fazla UNPROFOR askeri göndererek müdahale etmeye karar vermiştir. Ayrıca, "*barışı koruma kuvvetleri*" misyonu olarak gösterildiğinden, yetkileri oldukça sınırlıdır. Ancak öncelikle barış sağlanmalı ve sonrasında korunmalıdır. Bosna'daki UNPROFOR Kuvvet Komutanı, "*aynı anda savaş ve barış olamaz*" diye vurgulayarak bölgelerin korunması gerektiğini savunmuştur³⁰⁸.

Ateşkes anlaşmalarına uyulmaması, en azından kuvvet kullanma tehdidinin uygulanması gerektiğinin de işaretidir. Karar, özellikle ICFY Eş Başkanlarının barış müzakereleri yürüttüğü göz önüne alındığında, Bosna'daki savaşın barışçıl yollarla çözülmesine ilişkin BM ve AT politikalarıyla uyumludur. Dolayısıyla, 819 sayılı Karar sürmekte olan barış görüşmelerine katkıda bulunacaktır ve bu görüşmeler sırasında Bosnalı Sırp paramiliter kuvvetleri sadece Srebrenitsa'da değil, Bosna'nın her yerinde saldırıları durdurmaya ikna edileceklerdir. Öte yandan, Güvenlik Konseyi üye devletleri, BM Antlaşması'nın hükümlerini takip ederek ve VII. Bölüm odaklanarak BM'nin Bosna gibi üyelerine karşı yükümlülüğünü resmi olarak yerine getirdiğini düşünmektedir. Üç hafta sonra, güvenli bölge bildirimi Bosna'daki diğer birkaç şehre uzatılmış ve Srebrenitsa ve çevresi için güvenli bölge statüsü doğrulanmıştır³⁰⁹. Haziran 1993'teki üçüncü karar "*güvenli bölgeler geçici bir önlemdir ve temel amacın kuvvet kullanımının sonuçlarını değiştirmek ve yerinden edilmiş tüm kişilerin evlerine barış içinde dönmelerine izin vermek*" olduğunu vurgulayarak, önceki Güvenlik Konseyi kararının savaşın barışçıl çözüm politikasına dayandığını teyit etmiştir³¹⁰.

³⁰⁸ "Report of the Secretary General pursuant to the General Assembly Resolution 53/35 –The Fall of Srebrenica", **United Nations**, A/54/549, 15 November 1999, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/348/76/IMG/N9934876.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 22.11.2017

³⁰⁹ "Resolution 824 Adopted by the Security Council", **United Nations**, S/RES/824 /1993, 6 May 1993, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/262/07/PDF/N9326207.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 07.11.2017

³¹⁰ "Resolution 836 Adopted by the Security Council", **United Nations**, S/RES/836 /1993, 4 June 1993, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/330/21/PDF/N9333021.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 08.11.2017

Kararda ayrıca, barış anlaşmasının temel ilkeleri de belirtilmiştir. Kuvvet kullanma tehdidi, “*daha sert önlemler*” olasılığının da dışlanmadığı söylenerek yumuşak bir biçimde ortaya atılmıştır³¹¹. ABD Ulusal İstihbarat raporu, BM'nin Mayıs 1993'teki Bosna savaşında kuvvet kullanma konusunda isteksiz olduğunu belirtmiştir³¹². Batı ülkelerinin Balkanlar'daki askeri varlığının Hırvatistan ve Kosova'yı Sırlara saldırmaya teşvik edeceğinden ve bölgedeki savaşın yayılmasından korktuğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca, bu Güvenlik Konseyi politikasından fayda göreceklerini de ekleyerek, Bosna'daki savaşan tarafların BM'nin askerî harekât yapmayacağına ikna olduğu kaydedilmiştir. ABD Ulusal İstihbaratı, Bosna'daki birliklerin örgütlenmesi ve konuşlandırılması ile ilgili birçok konuda Batılı ülkeler arasında fikir birliği bulunmaması nedeniyle uluslararası askeri operasyonun gerçekleştirilmesinin çok zor olduğunu tahmin etmiştir.

Srebenitsa'nın düşüşü, Temmuz 1995'te gerçekleşmiştir. “*Güvenli bölge*” sivillerin, Bosnalı Müslüman genç ve yaşlı kitlesel infaz yeri haline gelmiştir. Srebenitsa ve çevresindeki ön bilgilere göre kadınlar, çocuklar ve yaşlılardan oluşan yaklaşık 39.000 kişi, Sırp Cumhuriyeti ordusundan kamyonlar, otobüsler ile alınmış ve güvenli alanın dışına transfer edilmiştir³¹³. BM Genel Sekreteri'nin raporunda, Srebenitsa'daki olaylara ilişkin ilk resmi verilerin 22 Ağustos 1995'te olduğu kaydedilmiştir. Ayrıca sivillerin toplu infaz olasılığı da vurgulanmıştır³¹⁴. Uluslararası toplumun “*infazların gerçekleştiği tarihte herhangi bir kanıtı yokmuş gibi görüldüğü*” vurgulanmaktadır ve görüşülen kişilerden hiçbirinin soykırımın gerçekleşmesini beklemediği veya hayal etmediği söylenmiştir³¹⁵.

Pale'nin siyasi ve askeri liderliğinin operasyona yönelik tüm hazırlıklarının aylar öncesinden çok iyi planlandığı ve gerçekleştirildiği doğrudur, ancak Srebenitsa'daki koşulların çok dikkatli bir şekilde gözlemlenmesi gerektiğine işaret eden birkaç gösterge vardır. Birincisi, Güvenlik Konseyi, BM barış gücü göndermenin sağlam temellere dayanan bir çözüm olmadığını

³¹¹ A.y

³¹² “DCI Report – Prospects for Bosnia”, **Clinton Digital Library**, May 1993, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/readingroom/docs/1993-05-01.pdf>, Erişim Tarihi: 18.10.2020

³¹³ “Report on the Fall of Srebrenica and the Failure of the UN Peacekeeping Bosnia and Herzegovina”, **Human Rights Watch**, Vol.7, No.12, October 1995

³¹⁴ “Report of the Secretary General pursuant to the General Assembly Resolution 53/35 –The Fall of Srebrenica”, **United Nations**, A/54/549, 15 November 1999, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/348/76/IMG/N9934876.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 22.11.2017

³¹⁵ A.y

bilmektedir. İkincisi, Mladiç'in Bosna'daki BM birliklerinin komutanına bir mektup göndermesine ve ordusunun sivillere saldırmak gibi bir niyetinin olmadığına altını çizmesine rağmen, Pale ordusunun kuvvet seferberliğine başladığı bilindiği için BM misyonunun daha uyanık olması gerekmiştir. Özel Raportör Mazowiecki, Eski Yugoslavya'daki insan hakları konusunda BM'yi sürekli olarak bilgilendirmeye devam etmiştir. 5 Temmuz tarihli raporda Mazowiecki, Pale ordusunun saldırıları nedeniyle “*güvenli bölgeler*” ve UNPROFOR'un risk altında olduğunu vurgulamıştır³¹⁶. Üçüncü olarak, uluslararası ve yerel medya, Bosnalı Sırp ordusunun Srebrenitsa'da harekât başlattığı bilgisini yayınlamıştır. Srebrenitsa ve çevresindeki durumla ilgili muhtemelen ciddi bir kafa karışıklığı yaratan önemli bir ayrıntı da söz konusudur. Mladiç, 12 Temmuz 1995'te Srebrenitsa bölgesinde gazetecilerin önünde yaptığı konuşmada, bütün sivillerin korunduğunun ve tahliye nedeninin güvenli bölgeyi terk edip Bosna hükümeti ve / veya Hırvatlar tarafından kontrol edilen bölgeye gitmek isteyen nüfus olduğunun altını çizmiştir³¹⁷. Yine de “*korkma, kimse sana zarar vermeyecek*” sözleri, bu konuşmanın yalnızca planını medya önünde meşrulaştırmak için yapıldığını göstermiştir³¹⁸.

Saraybosna Pazarının bombalanması öncesinde BM'ye gönderilen Srebrenitsa hakkındaki ilk resmi verilere atıfta bulunan Pale askeri kuvvetleri, 12 Temmuz sabahı Srebrenitsa'ya gelmiştir³¹⁹. Tahliye planını başlatmışlar, ancak buranın çevresine ağır silahları da getirmişlerdir. Rapor, yerinden edilmiş insanlarla yapılan görüşmelere, sahadan alınan verilere ve o dönemde Bosna'da faaliyet gösteren diğer uluslararası kuruluşlarla yapılan temaslardan elde edilen bilgilere dayanılarak hazırlanmıştır. Toplu infazlar, insanların yerlerinden edilmesi ve kadınlara tecavüze uğradığına dair göstergelere dikkat çekilmiştir. Tanıklar, Bosna savaşının kurbanları ve uluslararası gözlemciler, çeşitli yerlerde on ve daha fazla kişiden oluşan grupların öldürüldüğünü iddia etmiştir. İlk otobüslere giren erkekler, daha sonra zorla alınıp idam edilmiştir. Kanıtlara erişimin daha sınırlı olduğu Srebrenitsa'nın aksine, Saraybosna Pazarı'na yapılan saldırı, hedefin

³¹⁶ “Situation of Human Rights in the Territory of the Former Yugoslavia - Periodic Raport Subbmitted by the Mr. Tadeusz Mazowick”, **United Nations**, E/CN.4/1996/6, 5 July 1995, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/227180?ln=en>, Erişim Tarihi: 03.02.2018

³¹⁷ “Srebrenica Massacre in Bosnia”, **Associate Press**, 12 July 2015, (Çevrimiçi) <https://apnews.com/article/b0d5d34f51b141cc8408d564ce68f9e5>, Erişim Tarihi: 03.12.2016

³¹⁸ A.y

³¹⁹ “Situation of Human Rights in the Territory of the Former Yugoslavia - Periodic Raport Subbmitted by the Mr. Tadeusz Mazowick”, **United Nations**, E/CN.4/1996/9, 22 August 1995, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/185860?ln=en>, Erişim Tarihi: 03.04.2018

siviller olduğunu ve 40'tan fazla kişinin öldüğünü, birçoğunun da yaralandığını açıkça göstermiştir. Durum bundan sonra endişe verici hale gelmiştir.

Bosna örneğindeki bağlam, savaşı bitirmek için olgunluk anını yaratmıştır. Srebrenitsa'nın düşmesi ve Saraybosna Pazarı'nın bombardımanı Karşılıklı Zarar Veren Açmazı (Mutually Hurting Stalemate) temsil etmiştir. Bu iki gelişme, olgunluk anının her iki bileşenine de sahiptir. Sübjektif unsur, ağırlıklı olarak Bosnalı Müslüman genç erkeklerin kitlesel infazlarından ve Bosnalı Müslüman kadınların tecavüzlerinden kaynaklanan acıyı içermektedir³²⁰. Dolayısıyla ölüm, işkence, açlık ve etnik temizlik, bir savaş durumunda temel insan haklarının ihlalidir. Objektif unsur, ordunun savaşıya devam edememesinde daha fazla mevcuttur. BM ve İnsan Hakları İzleme Örgütü raporlarına dayanan ilk unsur incelendiğinde, kayıp ve yerinden edilmiş kişilerin sayısı Srebrenitsa'nın düşüşünden bu yana önemli ölçüde artmıştı. Örneğin, ilk belirtiler, öldürülmüş veya idam edilmiş 8000'den fazla kayıp erkek Bosnalı Müslüman ve 40.000'den fazla yerinden edilmiş kişinin olduğu şeklindedir. Bu, iki gün içinde 10.000 kişinin akrabalarını sormak için kendilerine başvurduğunu belirten Uluslararası Kızılhaç tarafından da doğrulanmıştır. Müslüman nüfusa yönelik acımasız ve insanlık dışı davranış hikayeleri Bosna'da yayılmıştır. Srebrenitsa'da veya çevresinde bulunan bazı kişiler, Pale askeri kuvvetlerinden kaçmayı ve Bosna hükümeti tarafından kontrol edilen bölgeye gelmeyi başarmıştır.

İki hafta içinde “*güvenli bölge*” içinde olanların tanıklarındırlar. Sivil halk arasında hayatta kalma korkusu, öfke ve umutsuzluk dayanılmaz hale gelmiştir. Diğer taraftan, Srebrenitsa bölgesinde faaliyet gösteren Bosna Ordusu savunması, mühimmat eksikliği, zayıf organizasyon ve kontrol ile Sırp Cumhuriyeti ordusunun saldırılarına cevap vermede UNPROFOR ve NATO mevcudiyeti ve kapasitesine fazlasıyla dayanması nedeniyle çökmüştür³²¹. BM barış kuvvetlerinin Bosnalı sivilleri koruma konusunda daha yetkin ve istekli olacağından oldukça

³²⁰ En acımasız biçimde ve ailelerinin ve komşularının önünde kadınlara sistematik tecavüz edilmesi, Pale liderliğinin Bosnalı Müslüman nüfusa karşı uyguladığı bir etnik temizlik mekanizmasıdır. Bu, amacı acı ve aşağılamaya neden olmak ve bu mağdurlar ve ailelerinin şehirlerine asla geri dönmemesi olan birkaç “kadın kampı” olduğunun altının çizildiği 1993 tarihli ABD İstihbaratı raporunda da doğrulanmıştır. Rapora göre sadece 1993 yılında 20.000'den fazla kadın mağdur olmuştur. “Rape as an Instrument of ethnic cleansing”, CIA Directorate Memorandum, 02 Nisan, 1993

³²¹ “DCI Report – The Bosnian Army in Srebrenica - What happened?”, **Clinton Digital Library**, 18 July 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12496>, Erişim Tarihi: 05.11.2020

emin bir şekilde beklemişlerdir³²². Aksine, savaş alanında neler olup bittiğinin de daha fazla farkında olmaları gerekmektedir. Fırtına Operasyonu ve Kararlılık Kuvvet Harekâtı, Pale ordusunun askeri kapasitesine ciddi şekilde de zarar vermiştir³²³. Hırvat Hükümeti'nin saldırısı nedeniyle yaklaşık 200.000 Sırp Hırvatistan'ı terk etmiş ve içlerinden önemli sayıdaki Sırp da Sırbistan'a gitmiştir³²⁴. Saraybosna Pazarına yapılan saldırının ardından Bosna Hükümeti Başbakanı, Pale liderliğinin diyalogla değil ancak zorla durdurulabileceğini de ekleyecek uluslararası toplumun askeri operasyon yürütmesi gerektiğini duyurmuştur³²⁵. Dolayısıyla, Srebrenitsa soykırımı ve Saraybosna Pazarının bombardımanı, Karşılıklı Zarar Veren Açmazı temsil etmektedir.

6-22 Temmuz tarihleri arasında yaşananlar Bosna hükümetine ve halkına büyük acılara vermiştir. Pale'nin siyasi ve askeri liderliği, bu barbarlık eylemlerinin yansımalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu aynı zamanda uluslararası toplum için bir dönüm noktasıdır ve sonunda kendi aralarında kuvvet kullanımı konusunda anlaşmaya varmışlardır. Ayrıca tıpkı 1993 yılında BM'nin güvenli alanların geçici mekanizmalar olduğunu ilan ettiği gibi, 1995'teki askeri operasyon da öncelikli olarak Karadziç, Mladiç ve Miloseviç'i sivillere yönelik saldırılara son vermeye ve barış sürecine yapıcı bir şekilde katılmaya ikna etmeye geçici bir mekanizma haline gelmiştir.

2.3. Ön Müzakereler

Barış görüşmelerinin başlaması için gerekli koşullar tamamen hazır hale getirilmiştir. Holbrooke toplantıyı mümkün olan en kısa sürede toplaması için teşvik eden Miloseviç de dahil olmak üzere tüm partiler uluslararası barış konferansına katılmaya hazırdır. Patrikhane Belgesi'nin imzalanması ve Bosnalı Sırpların askeri noktalarına yönelik bombalamalar, başlangıçta Saraybosna'da ve daha sonra Bosna'nın diğer şehirlerinde NATO operasyonlarının genişletilmesi nedeniyle elverişli ortam yaratmıştır. Hazırlık, bir barış anlaşmasının

³²² A.y

³²³ “Report of the Secretary General pursuant to the General Assembly Resolution 53/35 –The Fall of Srebrenica”, **United Nations**, A/54/549, 15 November 1999, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/348/76/IMG/N9934876.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 22.11.2017

³²⁴ A.y

³²⁵ “Shells Rip into Sarajevo Marketplace, Killing more than 25 – Bosnian Prime minister Calls for Suspension of the Peace Talks”, **BBC**, 29 August 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/august95/8-28/index.html>, Erişim Tarihi: 25.11.2017

imzalanmasına ve Bosna savaşının sonlanmasıyla sonuçlanması gereken bir barış konferansına savaşan tarafların katılma istekliliğini sembolize etmektedir. Nedenler önemli ölçüde farklıdır, ancak kaçınılmaz durum yaratılmıştır. Uluslararası toplum da uzun zamandır bu anı beklemektedir. Bununla birlikte, üç Balkan ülkesinin ilgili Başkanlarını ve Temas Grubu üyelerinin en üst düzey yetkililerini ilk kez bir araya getirmek ve neredeyse dört yıl süren savaş sona erdirmeye olasılıklarını tartışmak gibi acil bir duruma hazırlıksız yakalanmışlardır³²⁶.

2.3.1 Formül Aşaması

Arabulucu Holbrooke, Pale, Belgrad, Zagreb ve Saraybosna'nın bulunduğu durumu, tüm Balkan bölgesinin güvenliğini ve istikrarını tehdit eden ve uluslararası krize neden olan bir savaşın arabuluculuğuna başarılı bir şekilde yol verecek belirleyici bir fırsat olduğu değerlendirmesi yapmıştır³²⁷. Başlangıçta Bosna, Hırvatistan ve Sırbistan Dışişleri Bakanlarını bir ön toplantıya davet etmeye ve bir sonraki uluslararası barış konferansı için usul anlaşmasını belirlemeye karar vermiştir³²⁸. Gelecekteki arabuluculuk için temel ilkelerin belirlenmesi ana önceliktir, ancak Cenevre toplantısı bir deneme niteliğindedir ve Temas Grubu için de biraz zaman kazandırmıştır. Dışişleri bakanları arasındaki iletişim düzeyini görmek için yapılan bir incelemedir, çünkü arabulucuların ve ekiplerinin devam eden barış süreci konusunda ikilemleri vardır. O dönemde yalnızca cumhurbaşkanlarının barış konferansına katılımı ilgili açıklamaları söz konusudur. Heyetlerin oluşumu ve hâlâ onaylanması gereken müzakere platformuna ilişkin kararları beklemek zorunda kalmışlardır. Ayrıca, Temas Grubu üyeleri içinde, uluslararası barış konferansına ev sahipliği yapacak ülkenin seçilmesi, barış anlaşması teklifinin taslağının hazırlanması, ateşkes anlaşmasına varılması, uygun tarihlerin seçilmesi ve lojistik hazırlıklar gibi kolay olmayan kararlara ulaşılması gerekmiştir.

2.3.1.1 Temel İlkeler Anlaşması

Holbrooke'un Belgrad'a ve daha sonra Zagreb ve Saraybosna'ya yaptığı ziyaretten önce Yugoslavya, Bosna'daki savaşın sona ermesi konusundaki görüşlerini yaymaya başlamıştır.

³²⁶ Derek Chollet, Bennett Freeman, The Road to Dayton – US Diplomacy and the Bosnia Peace Process, May - December 1995, **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, 2005, s.77, (Çevrimiçi) <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB171/>, Erişim Tarihi: 25.09.2017

³²⁷ **A.g.e.**, s.78

³²⁸ **A.g.e.**, s.80

Dışişleri bakanlığı bu yönde çok aktiftir. Bu, yerel ve bölgesel medyada halkın dikkatini çekmiştir ve "*Yugoslavya barış istiyor*" başlığı altında yapılan resmî açıklamaların altını da çizmiştir³²⁹. Güven ifadesi, Miloseviç'in sahadaki hareketlerini gizlemiştir. Patrikhane Belgesi'nin iki gün içinde imzalanmasına zemin hazırlanmıştır. Yugoslavya'nın davranışı bir tesadüf değil, çok yakında sonuçlarını vermesi beklenen iyi hazırlanmış bir stratejidir. Bu, Miloseviç'in kişiliğini kumarbaz olarak nitelendiren anlardan biridir. Bosnalı Sırplar adına barış görüşmelerinin hızını kontrol edeceğinden emin olduğu için eylemleri, aynı zamanda risk aldığı anlamına gelmektedir. Yugoslav Dışişleri Bakan Yardımcısının Sofya ziyareti sırasında da beş konu paylaşılmıştır: Acil eylem bir zorunluluktur; savaşın herhangi bir tarafı için savaşta zafer imkansızdır, Temas Grubu savaşın tüm taraflarına eşit davranmalıdır; Washington ve Temas Grubu'nun olumlu bir etkisi vardır; Yugoslavya yapıcı davranışı ve arabuluculuk sürecine katkılarından dolayı ödüllendirilmelidir.³³⁰ Miloseviç ile Amerikalı Senatör Robert Kerry arasında gerçekleşen görüşmede Belgrad, bir kez daha Bosna'daki savaşa ilişkin siyasi konumunu tanıtmaya ve Yugoslavya ile ABD arasındaki ikili ilişkilerin normalleşmesi çağrısı yapma şansı bulmuştur.

Amerikan Senatörü, Balkanlar'daki siyasi durum ve Yugoslav hükümetinin perspektifiyle ilgilenmiş, Bosna savaşının barışçıl çözümüne yönelik bir girişim için koşulların uygulanabilirliğini değerlendirmiştir³³¹. Kendisinin aynı zamanda ABD Senatosu İstihbarat ve Finans Komitesi üyesi olduğu ve durumun askeri yönleri hakkında Yugoslav Ordusu Generali ile görüşüldüğünün de altı çizilmelidir. Miloseviç, Washington'un arabuluculuğa aktif katılımından duyduğu memnuniyeti ve bu sefer sürdürülebilir bir barış sağlanacağına dair iyimserliğini tekrar vurgulamıştır³³². Yugoslavya'ya yönelik ambargoların kaldırılmasını, nesnel davranış ve tüm savaşan tarafların taleplerinin eşit şekilde dikkate alınmasını talep etme fırsatını kaçırmamıştır. Miloseviç açısından, uluslararası toplumun Bosnalı Sırpların ve dolaylı olarak Yugoslav Ordusunun Bosna'da yaşananlardan tek sorumlu olduğu algısını azaltmak önemlidir. Algılar üzerinde çalışmak Miloseviç için önceliklidir, çünkü Bosnalı Sırpların çıkarlarını temsil etmek

³²⁹ "Yugoslav Deputy Foreign Minister – Yugoslavia Wants Peace", **Tanjug**, 27 August 1995

³³⁰ "Yugoslav Government Firmly Committed to Peaceful Settlement of Crisis", **Tanjug**, 25 August 1995

³³¹ "Milosevic Receives Holbrooke", **Tanjug**, 31 August 1995

³³² "Milosevic Receives U.S. Negotiating Team for Talks", **Tanjug**, 04 September 1995

ve Yugoslavya'nın barış peşinde koşan ülke olduğu imajını savunmak için istikrarlı bir temele ihtiyacı vardır.

Yugoslavya Dışişleri Bakanı Milan Milutinović, Cenevre'ye çok umutlu gelmiştir. Toplantının yapılacağı binaya girdiği andan itibaren görünüşüyle güven uyandırmıştır. Sonrasında Bosna Dışişleri Bakanı Sacirbey gelmiştir ancak kendisinde açık bir şüphe vardır. Daha sonra Belgrad'dan Saraybosna'ya kıyasla başarılı bir ilerleme kaydettiği öğrenilmiştir ve Sacirbey toplantının başlamasından birkaç dakika önce toplantıyı boykot etmesi için ülkesinden telefon almıştır. Sacirbey, geri çekilmesi halinde Cenevre konferansının başarısızlığından sorumlu tutulacağı Holbrooke'un tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır ve toplantıya katılmaya karar vermiştir³³³. Yine de gazetecilerin önünde bunun bir usul toplantısı olduğunu, hiçbir karara ulaşamadığını ve imza atılmadığını söyleyerek durumu yönetmeye çalışmıştır³³⁴. Miloseviç'in kişiliği ve taktiklerine aşina olan İzetbegović'in, Yugoslav cumhurbaşkanının anlık müdahalelerine daha hazırlıklı olması gerekmektedir, çünkü Temas Grubunun ve özellikle de Holbrooke ve ekibinin ve Bosnalıların desteğini kaybetme riski artacaktır. Sacirbey ve Holbrooke'un rolleri bir şekilde tersine dönmüştür.

28 Ağustos'ta Bosna Dışişleri Bakanı, uluslararası toplumu Saraybosna pazarındaki bombalı saldırıları engelleyememekle suçlayan ve diyalogu terk etmekle tehdit eden kişi iken, bir hafta sonra sert bir dil sergileyen Holbrooke'a dönüşmüştür. Bu, karşılıklı güvenin, arabuluculuk sürecindeki kilit taşı olduğunu göstermektedir. Cenevre'deki başka bir gariplik, Holbrooke'un toplantıyı açmak için söz aldığı ve kısa bir süreliğine ara vermek zorunda kaldığı sırada yaşanmıştır. Bosnalı Sırpların Başkan Yardımcısı Nikola Koljević, Sırp Cumhuriyeti heyetinin müzakere masası arkasındaki sandalyelere oturmasını reddetmiştir. Bu müdahale protokol ve konferans fikrine uygun değildir. Buradaki bağlam, dışişleri bakanlarını toplamaktır ve Milutinović, Bosnalı Sırpların ve Yugoslavya'nın meşru temsilcisidir. Öte yandan Bosnalı Sırplar, devam eden barış sürecinde Miloseviç'e temsil etme yetkisini vermiştir. Bu nedenle

³³³ "Holbrooke and Owen interview", U.S. Department of State, Dayton History Project, National Security Archive, 10 June 1996, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/readingroom/docs/1996-06-18.pdf>, Erişim Tarihi: 25.10.2020

³³⁴ "Bosnia Peace Talks Update, Foreign Ministers, Geneva, Switzerland", Associated Press, 8 September 1995, (Çevrimiçi) <http://www.aparchive.com/metadata/youtube/b9ddf0e198a69fd9e242eaddf6edf34>, Erişim Tarihi: 01.07.2017

Koljević'in davranışı, Sırp Cumhuriyeti'nin liderliğinin nasıl bir yol izlediğinin yansımasıydı. Özellikle barış sürecinin kritik anlarında, barış girişimlerinin başarısız olmasına neden olacak koşulları/beklenmedik durumları yarattır. Bu, Saraybosna hükümetinin sert tepkisine yol açan "*cumhuriyet*" teriminin kullanımına ilişkin soru ile yapılan provokasyona bakıldığında da görülmektedir.

Bu şartlar altında, Saraybosna'nın dışişleri bakanıyla müzakerelerden çekilmesi çok muhtemeldir. Bölge hakkında edinilmiş bilgilere ve arabuluculuk becerilerine sahip olan Holbrooke, Koljević'e eşit bir yaklaşım göstermiştir. Özel toplantı odasında, Holbrooke'un Koljević'e karşı dili ve tavrı, daha önce Sacirbey'de olduğu gibi ağır bir tondadır³³⁵. Ayrıca, yaklaşan Cenevre toplantısının hazırlıkları sırasında personelinden, sadece dışişleri bakanları ve arabulucuların oturmasına uygun bir masa düzenlemesini talep etmiştir. Holbrooke, barış girişimini bozabilecek baskılardan ve hoş olmayan durumlardan kaçınmak için gerekli tüm önlemleri almıştır³³⁶.

Cenevre toplantısına katılanların tepkileri önemli ölçüde farklılık göstermiştir. Ayrıca Bosna, Yugoslavya ve bölgedeki kamuoyu, dışişleri bakanlarının arabulucular Holbrooke, Bildt ve Ivanov ile görüşmelerinde elde edilenler konusunda farklı görüşlere sahiptir. Yugoslav hükümeti için bu bir başarıdır, çünkü Bosnalı Sırpların resmi temsilcileri olarak Bosna savaşının tüm taraflarıyla eşit temsil sağlamayı başarmışlardır. Milutinović, hükümetinin barışa katkıda bulunmaya hazır olduğunu ve kabul ettikleri uzlaşmaların zayıflık olarak görülmemesi gerektiğini gazetecilere aktarmıştır. Bölgesel bölünme konusunun ayrıntılı olarak tartışılacağı son aşamaya kıyasla, müzakerelerin en kolay aşaması olduğunun altını çizmiştir³³⁷. Doğu Slovenya hakkında, Yugoslavya'nın diyalog yoluyla çözüm bulmaya hazır olduğunu iddia etmiştir, ancak Hırvatistan bunu reddetmiştir³³⁸. Yugoslav hükümeti, Sırp Cumhuriyeti'nin Temel İlkeler Anlaşması ile tanınmasını büyük bir başarı olarak değerlendirmiştir ve bunu Başkan Milosević'in başarısı olarak görmüştür. Bu sebeple kendisine şu şekilde bir tebrik mektubu göndermişlerdir: "*Sırp Cumhuriyeti'nin hayata geçirilmesi, kuşkusuz ki daimi barış*

³³⁵ Richard Holbrooke, **To End A War**, New York, The Modern Library, 1998, s.152

³³⁶ **A.g.e.**, s.152

³³⁷ "The Joint Statement on the Ministerial Conference in Geneva on Bosnia and Herzegovina", **Tanjung**, 08 September 1995

³³⁸ "Yugoslav Foreign Minister's Statement – Desire for Peace it is Not a Weakness", **Tanjung**, 08 September 1995

politikamızın ve uluslararası toplumun Bosna-Hersek'teki çatışmada taraflara böylesine nesnel bir yaklaşımını mümkün kılan sabırlı müzakere süreçlerinin bir sonucudur”³³⁹.

Öte yandan hüsrân ve hayal kırıklıkları da söz konusudur. İzetbegovic'e göre Sırp Cumhuriyeti'nin tanınması "*acı bir ilaçtır*" ve bunu sadece tek bir nedenle kabul etmek zorunda kalmışlardır: ABD ve NATO ile ilişkileri sürdürmek³⁴⁰. Bosna Devlet Başkanlığı Konseyi üyelerinden biri, "*Bosna tükendi, Bosna yandı*" yorumunu yapmıştır³⁴¹. Bosna ordusundaki askerlerin bir kısmı karardan rahatsız olmuştur ve Saraybosna'da da binlerce sivilin hayatını kaybettiği savaşın anlamını sorgulamıştır³⁴². Bununla birlikte, Saraybosna'daki bazı kişiler, yoruldukları ve yaşamları ve aileleri savaş meydanlarında olup bitenlerden dolayı zarar gördükleri için savaşın sona ermesine tek çözüm olarak tanıma eylemini memnuniyetle karşılamışlardır³⁴³. Bu, yıkımın devamı yerine bir tür çözümün daha iyi olduğu aşamaya geldikleri anlamına gelmektedir. Belgrad'daki kutlamaların aksine Pale, Saraybosna bölgesindeki sivillere, kendilerini Bosna hükümetinin saldırılarından koruyamayacakları için silahlarını geri vermeyi reddettiklerini söyleyerek bir kez daha saldırmıştır³⁴⁴. Bu tür iddialar, daha ziyade İzetbegovic ile yandaşları arasında baskı yapma ve düşmanlığı artırma taktiğidir. Savaşlarının amacı yerine getirilmiştir, ancak siyasi savaş da devam etmiştir. İzetbegovic'in ve Bosna Devlet Başkanlığı Konseyi üyelerinin siyasi etkisini yok etmek istemişlerdir, çünkü ancak bu şekilde çok kültürlü Bosna devleti kavramını yavaş yavaş yok edebileceklerdir.

Cenevre Anlaşması, Temel İlkeler Anlaşması olarak da bilinir. Kompozisyonu incelendiğinde üç bölümden oluşmaktadır, Dışişleri Bakanları hem Yugoslavya'yı hem de Pale'yi temsil eden Milutinović'in durumu dışında kendi devletlerini temsil etti, ilkeler ilgili eyaletlerin hükümetleri ve başkanları tarafından kabul edilir ve bunlar, uluslararası konferansta müzakerelerin yapıldığı temeldir. Belgede birinci ve ikinci ilkeler çok önemlidir. Temas Grubu'na göre bunlar, Bosna hükümeti ve Sırp Cumhuriyeti'nin taleplerindeki dengenin

³³⁹ "Reactions to Adoption of the Principles of Bosnia Peace Plan", **Tanjug**, 09 September 1995

³⁴⁰ "Srpska A "Bitter Pill", **BosNet**, 11 September 1995

³⁴¹ "Worst Peace or Worst War", **BosNet**, 12 September 1995

³⁴² "Sarajevans Reap Benefits of NATO Attacks, Some Argue Response Came Very Late", **CNN**, 12 September 1995, (Çevrimiçi) <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SPRST%201999%202.pdf>, Erişim Tarihi: 05.02.2017

³⁴³ "Sarajevo Residents React to Agreement", **Associate Press**, 8 September 1995, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=AqiaMwFt0GY>, Erişim Tarihi: 11.02.2017

³⁴⁴ Bu, ateşkes anlaşmasının bir an önce imzalanması gerektiğinin göstergesiydi

yansımasıdır. Böylece, Bosna mevcut uluslararası sınırı ve uluslararası tanınırlığını koruyarak varlığını korumuştur³⁴⁵. Pale, Bosnalı Sırp entitesi gibi tanınma ve Bosna topraklarının %49'unu kazanmıştır. Başlangıçtan itibaren merkezi ortak kurumlar aracılığıyla normal şekilde işleyecek iki bölünmüş entite yaratmak, cesaret kırıcı ve kafa karıştırıcıdır. Kendi anayasalarına sahip iki özerk oluşumla devlet kurma modeli zorlayıcıdır. Uluslararası sınır sorununun belirlenip, iç sınır sorununun Başkanlar ve Temas Grubu tarafından da çözülmesi gerekmiştir. İlkeler ve önerilen haritalar, barış sürecinin bir sonraki aşamasının kaderini belirleyecektir.

Çatışmadaki tüm tarafların taleplerini karşılayacak adil çözümler sunmak zordur, ancak Bosna'da sürdürülebilir barış veya soğuk barış daha zordur. Bağımsız bir Bosna devleti fikri yasal olarak varlığını sürdürdü, ancak normal işleyişine yönelik zorluk okuma ortadan kalkmamıştır, hatta aksine kurumsallaşmıştır. Çok kültürlü devlet kavramı da belirsizdir. Bosna Cumhurbaşkanı ve siyasi ortakları, tüm etnik grupların siyasi temsilini ve yasama, yürütme ve yargı güçlerine katılımlarını sağlamak için çalışmışlardır. Böylelikle Bosna'da ikinci kez paralel kurumlar oluşturulmuştur. Bu, Bosnalı kurumların ve halkın yürüttükleri savaştan yalnızca toprak bütünlüğü kazanabileceği, ancak tam bir egemenlik kazanamayacağı anlamına gelmektedir³⁴⁶. Çünkü Anlaşmada, Bosna Hersek Federasyonu ve Cumhuriyet anayasalarını muhafaza edecekleri ve revizyonların yalnızca Cenevre'de kararlaştırılan ilkelerle uyumlu hale getirilmesi gereken kısımlarda yapılacağı öngörülmüştür. Ayrıca Bosna'dan önce gelen “cumhuriyet” terimi kullanılmamış, Bosnalı Sırp'ların varlığı için kullanılmıştır³⁴⁷. 51:49 bölgesel bölünme ilkesini incelemek, bölgesel olarak Bosnalı Sırp'ların %49'luk payı almalarına rağmen kazandıkları anlamına gelmektedir. Geri kalan oran sadece Bosnalı Müslümanlar için değildir, Bosnalı Hırvatlar ile birlikte yüzde %51'e sahiplerdir. Belgede “*bölgesel teklifin karşılıklı mutabakatla düzenlemeye açık olduğu*” yazılmasına rağmen, bu değiştirilebilecek bir durum

³⁴⁵ “Agreed Basic Principles - Geneva Agreement”, **Office of High Representatives**, Geneva, 8 September 1995, (Çevrimiçi) http://www.ohr.int/ohr_archive/ohr-principles-geneva-8-sept-95/, Erişim Tarihi: 25.10.2017

³⁴⁶ Bu, Bosna halkının çoğunluğunun kararlaştırılan ilkeler nedeniyle hayal kırıklığına uğramasının ve Bosna'da barış için daha iyi bir formülün geleceği konusunda umutsuz hissetmelerinin nedenlerinden biridir. Aynı zamanda savaşın kurbanları olarak hissetmelerine ve barış içinde mağlup olmalarına da yol açmıştır. Bu koşullar altında, hayatta kalma zorunluluğuna kıyasla adil bir çözüm arzusu ikincil hale gelmiştir.

³⁴⁷ “Agreed Basic Principles - Geneva Agreement”, **Office of High Representatives**, Geneva, 8 September 1995, (Çevrimiçi) http://www.ohr.int/ohr_archive/ohr-principles-geneva-8-sept-95/, Erişim Tarihi: 25.10.2017

değildir³⁴⁸. Uluslararası toplumun son barış girişimi, Pale'nin Bosna topraklarının %49'undan daha azına sahip olmayı reddetmesi nedeniyle başarısız olmuştur.

Bu formülasyon ile Cumhurbaşkanı İzetbegovic ve Dışişleri Bakanı Sacirbey'in görünümünün ve meşruiyetinin daha fazla güvence altına alınması amaçlanmıştır. Halkı onları milletin hainleri gibi düşünmemeli ve suçlamamalıdır. Mücadele ettikleri savaş idealinden vazgeçmek, barış sürecinin feci bir çöküşüne neden olabilecektir³⁴⁹. Anlaşmadaki bir diğer hassas soru, komşu ülkelerle ikili ilişki hakkıdır. Sırp Cumhuriyeti'nin Sırbistan ile özel ilişkilere sahip olma hakkı garanti altına alınmıştır. Bosnalı Sırp siyasi liderliğinin, Bosna'nın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine aykırı davranmaması gerektiği de eklendi. Ancak Sırp Cumhuriyeti ile komşuları arasındaki iş birliği şekli tanımlanmamıştır. Gelecekte, Belgrad ile birlikte çalışmak, Bosna'da güvenliğin ve siyasi istikrarın bozulması için bir katalizör olabilecektir. Bosnalı Sırp'lar kendi anayasalarına sahip olduklarından, Sırbistan ile her türlü iş birliğinin anayasaya uygunluğunu haklı gösterebileceklerdir. Bu ilke yine birbirine taban tabana zıt iki bakış açısıyla ilgilidir ve onları adaleti ve eşitliği korumaya çalışan tanım içinde birleştirmektedir.

Paylaşılan sorumluluklarla ilgili olarak Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti, anlaşmazlıkların çözümünde seçimler, insan hakları ve tahkim alanlarında iş birliği yapmak zorunda kalmışlardır. Anlaşmanın üçüncü bölümünde, dışişleri bakanları Yerinden Edilmiş Kişiler Komisyonu, İnsan Hakları Komisyonu ve Ulusal Anıtları Koruma Komisyonu atanmasını kabul etmiştir. Bu üç organ, esas olarak Bosna savaşında yerinden edilmiş insanların haklarını ve mallarını güvence altına almak için kurulmuştur. Ayrıca her iki entitenin de toplu taşımayı kolaylaştıracak kamu şirketleri kurmasına karar verilmiştir.

³⁴⁸ "Letter Dated 8 September 1995 from the Representative of France, Germany, the Russian Federation, The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the United States of America to the United Nations Addressed to the Secretary General", **United Nations**, A/50/549 - S/1995/780, 8 September 1995, (Çevrimiçi) https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/a50-parti_1.pdf, Erişim Tarihi: 21.01.2018

³⁴⁹ Cenevre toplantısını, heyetlerin birleşmesi, baş müzakerecilerin atanması ve müzakere platformlarının hedeflerinin belirlenmesi dönemi izlemiştir.

2.3.1.2 Ateşkes Anlaşması

Cenevre'de Temel İlkeler üzerinde anlaşmaya varılmıştır, ancak savaş alanında Sırp Cumhuriyeti ordusunun ağır silahları, Saraybosna bölgesine yakın kalmıştır. NATO, Pale ağır silahlarını geri çekene kadar bombardımanlara devam etme konusunda çok kararlıdır. Fransa Cumhurbaşkanı Chirac'ın arabuluculuğunda, BM Eski Yugoslavya Komutanı General Bernard Janvier ile Mladić arasında bir toplantı düzenlenmiştir. Bosnalı Sırp General, BM Komutanının talebine uymak istememiştir. Aksine, bombalı saldırılarda savaş alanındaki büyük kayıplara rağmen ordusunun hâlâ güçlü olduğunu göstermek istemiştir. NATO ittifakının Sırp Cumhuriyeti ordusuna yönelik saldırıları sürdürmesi durumunda ordusunun geri kalan "*güvenli bölgelerde*" askeri eylemlerde bulunacağını söylemiştir³⁵⁰. NATO hızlı bir tepki vermiştir. İlk kez Bosna savaşında, Pale ordusuna karşı Tomahawks kullanılmıştır. Cruise füzeleri, Karadzić tarafından Sırp Cumhuriyeti için bir savaş ilanı olarak görülmüştür. Temas Grubu üye devletlerinin başkanlarına gönderdiği mektupta Karadzić, NATO'nun düşmanca eyleminin savaşın barışçıl çözümünü destekleme kararının yeniden gözden geçirilmesine neden olduğu konusunda uyarıda bulunmuştur³⁵¹.

Öte yandan, Bosna ordusu ve Hırvatistan'ın ortak askeri operasyonları yoğunlaşmıştır ve Bosna topraklarının önemli bir bölümünü geri almışlardır. Karayel Harekâtı (Mistral Operasyonu), halihazırda Sırp Cumhuriyeti'nin varlığını tehdit etmeye başlamıştır. Bu, Bosna hükümetini ve ordusunu ateşkes anlaşması imzalamaktan ziyade askeri hareketlerin koordinasyonunu sürdürmeyi tercih etmeye yöneltmiştir. Silajdic'e göre, barış olmadığı için saldırı mantıklıdır, çünkü ülkeyi özgürleştirme fırsatı vermiştir. Kendisi için savaş alanında yaşananlar, "*silahların gücü artık B-H diplomasisini destekliyor*"³⁵² sözlerinde de görüleceği üzere, ülkesinin müzakere konumunu güçlendirmek anlamına gelmektedir³⁵³.

³⁵⁰ "NATO Uses Cruise Missiles on Serb Targets, Serbs Say They Had A Deal for A Delay", **CNN**, 10 September 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/sep95/9-10/pm/index.html>, Erişim Tarihi: 03.11.2017

³⁵¹ "Karadzic - NATO Attacks Are Endagering Peace Plan", **Tanjug**, 11 September 1995

³⁵² "Silajdzic on the Relations Croatia – Bosnia and Herzgovina", **BosNet**, 23 September 1995

³⁵³ "Vernon and Silajdzic on NATO Bombing", **Associate Press**, 04 September 1995, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=w7Cs3zA6RIs>, Erişim Tarihi: 22.04.2016

Rusya, NATO'nun operasyonunu “*Bosnalı Sırlara karşı soykırım*” olarak kınamıştır³⁵⁴. ABD büyükelçiliğine Moskova'da bir el bombası atılmıştır, halk sokaklarda protesto girişmiştir ve Parlamentoda Amerikancılık karşıtı söylemler artmıştır³⁵⁵³⁵⁶. Los Angeles'ta Sırp-Amerikan gösterileri yapılmıştır. Pankartlardan birinde, NATO'nun hava saldırısı “*saçmalık*” ve “*Clinton'ın yeni başkanlık kampanyası*” olarak tanımlanmıştır³⁵⁷. Bazı protestocular, NATO'nun “*savaşı kaybeden diğer tarafa zorla zafer kazandırmaya çalıştığını*” görüşündedir³⁵⁸. Washington, Cenevre toplantısının başarısını kutlamanın arifesinde, Moskova ile ilişkileri geliştirmeye, Amerikan halkının desteğini sürdürmeye, tarafların barış sürecinden çekilmelerini engellemeye ve barış konferansı hazırlıklarını yoğunlaştırmaya odaklanmalıdır. Diyaloğa devam edebilmek için, Temas Grubunun ateşkes konusunda bir Anlaşma fikrini sürdürmesi de gerekmektedir. Bu nedenle, ABD diplomatları üç yönde faaliyet göstermiştir. Dışişleri Bakan Yardımcısı Talbott Moskova'ya, Holbrooke'u ve ekibi Balkanlar'a gitmiştir; geri kalanlar ise Amerikan Kongresi'nin desteğini kazanmak için çok çalışmıştır. Görevi yerine getirmek bu sefer deneyimli arabulucular için bile bir zorluklarla doludur; öngörülemezlik ve tehlike dönemi söz konusudur. Rusya'nın başkentindeki ziyarette, ABD-Rusya ilişkilerinin istikrarlı kaldığı mesajı verilmiştir³⁵⁹. Ancak, arka planda diplomatlar, Rus hükümetinin öfkelerini yumuşatmak için yoğun bir şekilde çalışmıştır.

Washington'da Holbrooke, diplomasi ve askeri baskının daha iyi koordine edilmesi için talimat almıştır³⁶⁰³⁶¹³⁶². Belgrad'taki toplantı Miloseviç'in öfkesiyle başlamıştır. Uluslararası

³⁵⁴ “Cold Peace for Russia and USA? Superpowers Struggle to Find Middle Ground in the Balkans”, **CNN**, 13 September 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/sep95/9-13/superpowers/index.html>, Erişim Tarihi: 22.01.2016

³⁵⁵ “American Embassy Struck by Grenade”, **Washington Post**, 14 September 1995, (Çevrimiçi) <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1995/09/14/american-embassy-struck-by-grenade/8ef57fd5-c5d4-43d6-a931-c215af437d7c/>, Erişim Tarihi: 12.11.2017

³⁵⁶ “Grenade Fired From Street Into USA Embassy in Moscow”, **New York Times**, (Çevrimiçi) <https://www.nytimes.com/1995/09/14/world/grenade-fired-from-street-into-us-embassy-in-moscow.html>, Erişim Tarihi: 20.11.2017

³⁵⁷ “Serbian – Americans Protests NATO Bombings”, **CNN**, 10 September 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/sep95/9-10/am/index.html>, Erişim Tarihi: 22.01.2016

³⁵⁸ Bosnalı Müslümanlara

³⁵⁹ “U.S Diplomat Arrives for Talks With Russians, Talbott Says More on Plate than Bosnia”, **CNN**, 15 September 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/sep95/9-14/russia/index.html>, Erişim Tarihi: 17.11.2017

³⁶⁰ ABD'nin BM Büyükelçisi, ABD'nin Bosna sorununu hem diplomatik hem de askeri olarak çözme konusunda başı çekmenin zamanının geldiğini savunmuştur. ABD Ulusal Güvenlik Danışmanına yazdığı mektupta, Avrupa ülkelerinin veya Bosna savaşının taraflarının bir çözüm bulacağı beklentisinin yanlış olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca

toplumu, Hırvatistan ve Bosna'nın Bosnalı Sırlara karşı savaş alanında avantaj elde etmelerine yardım etmekle suçlamıştır³⁶³. Holbrooke'un cevabı, savaş alanında olanlardan yalnızca Pale liderliğinin sorumlu olduğu şeklindedir; Miloseviç'in Ateşkes Anlaşması önerisini de şaşkınlıkla karşılamıştır. Ayrıca Holbrooke'un Karadziç ve Mladiç'in toplantıya katılmaları konusunda anlaşması da çok beklenmedik bir durumdur. Miloseviç'in kolaylaştırılmasıyla Holbrooke ve ekibi, Bosnalı Sırları Saraybosna kuşatmasını sona erdirmeye anlaşmasını imzalamada konusunda ikna etmeyi başarmıştır. Görüşmelerden Holbrooke, meslektaşlarının Bosna'daki savaşı sona erdirmeye konusundaki önceki girişimlerinin başarısızlığa uğrama nedeninin, Sırp Cumhuriyeti'nin siyasi ve askeri liderliğine bir anlaşmazlığı karşılıklı tavizlerle ve verilen sözlerle çözmeyi bilen mantıklı kişiler olarak muamele etmeleri olduğu sonucuna varmıştır. Holbrooke, son deneyiminden, Karadzic ve Mladic ile müzakere etmenin en iyi biçiminin kuvvet tehdidi altında olduğuna oldukça ikna olmuştur³⁶⁴.

Balkanlar'daki faaliyetler devam etmiştir. Banja Luka bölgesindeki bombalı saldırıların durdurulması için NATO ve BM ile koordinasyon da takip edilmiştir. Holbrook ile İzetbegovic arasındaki görüşme iyi gitmemiştir; ABD'li diplomatlar böyle bir tepki beklemiştir. Bosna hükümeti içinde yoğun ikilemler ve halkın baskısı vardır. Bosna'nın bölünmesi ve Sırp Cumhuriyeti'nin tanınması bir şekilde NATO'nun askeri operasyonunun uzatılmasıyla dengelenmiştir. Bosna halkı ve hükümet için kruz füzeleri bir tür adalettir ve uluslararası toplum Pale liderliğinin Bosna savaşındaki zulümler için cezazı kalmasına izin vermemiştir. İzetbegovic, Silajdic ve Sacirbey, Bosna'nın mevcut sınırlar içinde uluslararası tanınırlığını güvence altına almak için ülkeye iki entite bölmeyi kabul etmişlerdir. Ancak Saraybosna şehri hakkında daha fazla taviz vermek pek olası değildir. Holbrooke'un durumu kontrol altına alması ve bir şeylerin ters gitmesine izin vermemesi gerekmiştir. Bu nedenle Tudjman ve

Pale'in geçmişte arabuluculuk sürecine ancak askeri baskı ile karşılaştıklarında olumlu yanıt verdiğini belirterek askeri müdahale önermiştir, "U.N Ambassador Memo, Endgame Strategy, Why American Must Take the Lead", **Clinton Digital Library**, 03 August 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12511>, Erişim Tarihi: 22.07.2020

³⁶¹ "DCI Report on the Impact of the NATO Air Campaign in Bosnia", **Clinton Digital Library**, 19 September 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12539>, Erişim Tarihi: 28.08.2020

³⁶² "DCI Memorandum on the Principals Meeting on Bosnia", **Clinton Digital Library**, 10 September 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12534>, Erişim Tarihi: 30.08.2020

³⁶³ "The death of Yugoslavia, Pax Americana", **BBC**, Episode Six, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=cm8IsQhZYLs>, Erişim Tarihi: 24.12.2020

³⁶⁴ A.y

İzetbegovic'ten, ordularının Saraybosna çevresinden ağır silahları geri çekmek zorunda kalacakları dönemde Sırp Cumhuriyeti ordusuna saldırmayacağına dair güvence almak gerekmiştir. Bir kez daha savaşan taraftarlarla arabulucular arasında karşılıklı güven sorunu ortaya çıkmıştır. Holbrooke'un ön görüşmelerdeki başarısı, Bosna savaşına katılan tüm tarafların iş birliği ile belirlenmiştir ve bu karşılıklı gerçekleşmiştir. Holbrooke medyaya bu görüşmeleri “barışa giden küçük adımları temsil ediyor” şeklinde karakterize etmiştir ve İzetbegovic de “Görüşmelerden sonra, Saraybosna’yı Bosna hükümetinin kontrolü altında bir arada tutmak için Batı’nın desteğine sahip olduğuna inandığı” sözlerini sarf etmiştir³⁶⁵.

Bu açıklamalarda hem Holbrooke hem de İzetbegovic için itibarı kurtarma unsurları ve gelecekteki müzakereler için destek vaatleri vardır. Tudjman ile görüşmeler daha kolaydır, çünkü ilgisi Saraybosna bölgesine odaklanmamıştır. Ağır silahlar çok yavaş bir tempoda çekilmeye başlanmıştır. Bosna hükümeti ise bundan memnun değildir. Uluslararası toplum ve özellikle de Amerika Birleşik Devletleri, her şeyin plana uygun gitmesi konusunda gerilmiştir. Başkan Clinton, Pale ağır silahları çekilmezse NATO'nun hava saldırılarının devam edeceğinin sinyalini vermiştir³⁶⁶. Uyarılara rağmen BM, Bosnalı Sırlara mühimmatlarını Saraybosna bölgesinden tasfiye etmeleri için ek gün tanımıştır. Dolayısıyla, General Janvier, araziden elde edilen kanıtlara göre sürenin uzatılmasını makul bulmuştur, çünkü ağır silahların konuşlandırılması başlangıçtan bu yana halihazırda iyileşmiştir³⁶⁷. Saraybosna'da ağır silahların geri çekilmesi ve gaz ve elektriğin geri verilmesiyle “zaman kazanma” tekniği yine ortaya çıkmıştır. Talbot'a göre Janvier'in kararı beklenmediktir ve ABD müzakere ekibini ve Washington'daki yönetimi çok tatsız bir duruma sokmuştur³⁶⁸.

Holbrooke, Saraybosna çevresindeki bölgede Ateşkes Anlaşması'na aracılık ettikten sonra, Bosna topraklarında uygulanacak ikinci Ateşkes Anlaşması girişimine öncülük edebileceğini düşünmüştür. Bunun anlamı, üç ordunun askeri operasyonlarının, Bosna'nın

³⁶⁵ “USA Envoy Warns Against False Hopes”, CNN, 14 September 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/sep95/9-15/clancy/index.html>, Erişim Tarihi: 15.01.2016

³⁶⁶ “Bosnia Ceasefire Delayed Again”, CNN, 10 October 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/oct95/10-10/pm/index.html>, Erişim Tarihi: 08.11.2016

³⁶⁷ “NATO Extends Deadline to for Bosnian Serbs to Move Weapons”, CNN, 17 September 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/sep95/9-17/index.html>, Erişim Tarihi: 10.07.2016

³⁶⁸ “Interview with Strobe Talbott”, 30 July 1996, Clinton Digital Library, 27 January 1993, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12623>, Erişim Tarihi: 15.10.2020

batısındaki saldırılar da dahil olmak üzere tüm ülkede durdurması gerektiğidir. Birleşmiş Milletler aracılığıyla Rusya, daha önce Sırp Cumhuriyeti ordusunun kontrolü altında olan Bosna topraklarında Hırvat ve Bosna ordularının saldırılarına son vermek zorunda kalacakları bir kararın çıkması için ısrar etmiştir. ABD açısından bu kabul edilemezdir ve tüm savaşı tarafları içeren kararda ısrar etmiştir³⁶⁹. Uluslararası konferansın başlaması öncesinde, BM'nin bu şekildeki kararının bir adım ileri atılması gerekmektedir. Savaş bölgelerindeki durumu yatıştırmak, barış konferansı sırasında daha gerginliğin azalması için hayati önem taşımaktadır. Heyetleri etkileyebilecek savaş alanından gelen baskıların azaltılması çok önemlidir. İkinci olarak, BM'nin savaştaki tüm taraflara eşit davrandığını göstermesi gerekmiştir. Aynı zamanda, şiddet uygulayan ve savaş hukukuna ilişkin uluslararası anlaşmalara saygı göstermeyen tüm taraflara hoşgörüsüz bir yaklaşım sergilemek de önem kazanmıştır. Üçüncü olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya, Bosnalı Sırpı savunarak ve güçlü ülke statüsünü yeniden elde etmek için BM'de nüfuz aramaya çalışmıştır; ABD ise Bosna hükümetinin ve halkının sesi olarak Pale ordusunun vahşetinden en çok zarar görenlerin haklarının koruyucusu ve büyük bir güç olarak kendini ayırtırmak istemiştir.

5 Ekim'de imzalanan anlaşmanın 10 Ekim'de yürürlüğe girmesi planlanmıştır. Holbrooke Saraybosna, Belgrad ve Zagreb ile müzakereler sırasında, tüm tarafların ateşkes konusunda bir anlaşma imzalamak istediklerini ancak farklılıklarını nasıl aşacaklarını bilmediklerini açıklayacaktır³⁷⁰. Ateşkes Anlaşması için yapılan görüşmelerde karşılıklı suçlamalar olmuştur. Bosna Başbakanı, Pale hükümetini kışkırtmak için askeri saldırı yaptığını iddia ederken, Yugoslav dışişleri bakanı Saraybosna'yı ateşkes kararını ertelemekle suçlamıştır ve bu davranışı uluslararası konferansın başlamasını geciktirmek için bir neden olarak değerlendirmiştir³⁷¹. Kamuoyu karşısındaki beyanlarında Karadžić, arabulucu Holbrooke ve ABD hükümetinin çabalarından bahsederken daha naziktir. Bu farklılık, Karadžić'in barış sürecini sabote ettiği için Bosna hükümetine saldırı içeren açıklamayı yaptığı ve ayrıca Bosnalı Müslümanları müzakere masasına getirme konusunda Amerikalı politikacıların ve diplomatların kapasitesine

³⁶⁹ "Extent of Croat – Bosnia Advance Threatens U.S Brokered Peace", **New York Times**, 20 September 1995, (Çevrimiçi) <https://www.nytimes.com/1995/09/19/world/extent-of-croat-bosnia-advance-threatens-us-brokered-peace.html> Erişim Tarihi: 18.01.2017

³⁷⁰ "Holbrooke - Izetbegovic", **BosNet**, 01 October 1995

³⁷¹ "Fighting Continues to Threaten Peace Initiative", **CNN**, 01 October 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/oct95/10-01/pm/index.html>, Erişim Tarihi: 28.05.2017

kendisinin ve Bosnalı Sırpların ne kadar güven duyduğunu ifade etme biçiminde çok barizdir³⁷². Karadzic bu deklarasyonda bir bakıma gerçekçidir, çünkü özellikle Ağustos 1995'ten sonra Holbrooke'un Bosna savaşını sona erdirmeye kararlılığını kişisel olarak deneyimlemiştir. Saraybosna ile Belgrad arasındaki başlıca itirazlar, Sırp Cumhuriyeti ordusunun kontrolünde olan yolların açılması ve Saraybosna'da gaz ve elektriğin geri verilmesi olmuştur. Bosna hükümetinin bu iki şartı Holbrooke'a vurgulanmıştır ve Pale tarafından gerçekleştirilmezse savaş alanına saldırılarında devam edeceklerini açıkça belirtilmiştir. Asıl sorun ikinci talepte ortaya çıkmıştır. Böylece, Saraybosna'da gaz ve elektrik iadesi yapılana kadar ateşkes anlaşmasının imzalanma tarihi yeniden düzenlenmiştir³⁷³.

İzzetbegović inatçı bir tavır sergilemiştir; çünkü bir taraftan Bosna topraklarının önemli bir bölümünü geri almayı başardıkları anda taarruza devam etme fikrini destekleyen generallerinin tavsiyelerine rağmen Holbrooke'un belgeyi imzalama talebini kabul etmiştir, diğer taraftan ise barış konferansında haritanın detaylı olarak tartışılacağı düşünüldüğünde, ülkenin en büyük bölümünü Bosna ordusunun kontrolü altında tutmak onun için gereklidir. Bosna hükümeti gazın geç tesliminden Rusya'yı sorumlu tutmuştur. Ateşkes şartı yerine getirilmiş, ancak Bosna topraklarında düşmanlıkların ve çatışmaların tamamen sona ermesi sağlanamamıştır.

2.3.1.3 Anayasal Konularda Anlaşma

New York, Temas Grubunun Yugoslavya, Bosna ve Hırvatistan Dışişleri Bakanlarını ikinci kez bir araya getirdiği yer olmuştur. Zaman aralığına bakıldığında, Cenevre toplantısından sonraki süre yaklaşık üç haftadır ve Bosna'da ateşkes anlaşması müzakerelerinin de kritik aşamada olduğu bir dönemdir. Toplantının temel amacı, Bosna devletinin merkezi kurumları konusunda fikir birliğine varmaktır. Anayasal konularda Anlaşma olarak bilinmesinin nedeni de budur. Görüşme cumhurbaşkanlığı, parlamento ve anayasa mahkemesi ile ilgilidir. Bir bakıma Temel İlkeler Anlaşması üzerinde çalışmanın devamı niteliğindedir. Dışişleri bakanlarını gönderme görüşmeleri, özellikle toplantıyı boykot etmekle tehdit eden İzetbegović ile bu kez daha gergin bir atmosferde yaşandı. Toplantı yine Holbrooke tarafından önerilmiştir ve ikili bir

³⁷² “Milosevic and Holbrooke Agree that a Ceassfire in Bosnia is Neccessary”, **Tanjug**, 01 October 1995

³⁷³ Ne yazık ki, bakım sistemindeki hasarlar nedeniyle her gün gaz patlamaları yaşanmıştır. Gaz şirketi ekipman eksikliği yüzünden hiçbir şey yapamamıştır in “Gas and Supplies Return to Sarajevo”, **Associated Press**, 15 November 1995, (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=X2_k62cQBwo, Erişim Tarihi: 12.02.2017

amacı vardır. Birincisi, barış konferansı için lojistik hazırlıklar halen devam etmektedir ve bu dönemde bir boşluk yaratılması uygun değildir. İkinci olarak, konferanstan önce usule ilişkin konular çözüldüğü takdirde, sonrasında sadece önemli sorunlar üzerinde müzakere edilmesi daha kolaydır; bu şekilde arabulucular da zamanından kazanacaktır.

Anayasal ilkeler, Bosna'daki iki tarafı da bir araya getirmesi gereken bağlantıdır³⁷⁴. Cenevre'de Sırp Cumhuriyeti'nin ve ortak sorumlulukların bir kısmının varlığı kabul edilmiştir. Yine de ne merkezi hükümetin kurumların nasıl düzenleneceği ne de ilişkileri belirtilmemiştir. Bosna milleti adına Federasyon'un ve Sırp Cumhuriyeti'nin çıkarlarını birleştirecek mekanizma ve siyasi istikrar getirecek işlevsel kurumlar inşa etmek zorunludur. Sürdürülebilir barış ancak barışı sağlama aşamasında olağanüstü bir çözümle sağlanabilecektir. Tek bir devlet içinde iki farklılık entite formülünün oluşturulması çok zordur ve kabul edilmesi pek olası değildir. Karadziç, teklifin ilk taslağında *“ilk kullanıldığında kendini ateşleyecek bir tahta fırın”* görecektir³⁷⁵. Silajdic'e göre *“seçim süreci ve ortak liderlik Sırp etnik temizliğini meşrulaştıracaktır”*³⁷⁶. Ayrıntılarla ilgili anlaşmazlıklar, Bosna hükümeti New York'ta yapılacak bir sonraki toplantıya katılmayacağını duyurduğunda zirveye ulaşmıştır. Bu, Holbrooke ekibi için çok şaşırtıcıdır, çünkü onların analizlerine göre önerilen anlaşmayı reddetmesi beklenen Saraybosna'daki liderlik değil, Karadziç'tir. Bosna hükümeti açısından, daha en baştan itibaren gelecekte düzgün çalışamayacak ve istikrarlı olamayacak bir devletin temelini oluşturacak olması bakımından, barış görüşmelerine katılmamak mantıklıdır³⁷⁷.

İzzetbegović, Saraybosna kuşatmasının kaldırılma hızından ve Bosnalı Sırpların silahsızlanmaya hazır olmamalarından rahatsızdır; Banja Luka, Bosnalı Dışişleri Bakanı'nın Amerikalı diplomatların himayesinde düzenlenecek olan toplantıya katılmama kararı aldığını açıklamıştır. Pale ve Bosna hükümetinin ve cumhurbaşkanının teklife yaklaşma şekli, Cenevre Anlaşması üzerindeki tartışmayı yeniden başlatmıştır. Holbrooke için bu kısım kapanmıştır ve

³⁷⁴ “Memorandum for the President, Anthony Lake to President Clinton, on the Principals Meeting on Bosnia”, **Clinton Digital Library**, 11 September 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12537>, Erişim Tarihi: 14.07.2020

³⁷⁵ Holbrooke, **a.g.e.**, s. 177

³⁷⁶ Derek Chollet, **The Road to the Dayton Accords – A Study of American Statecraft**, Palgrave Macmillan, 2005, s.110

³⁷⁷ “Bosnian Government Said it Will Boycot New York Peace Talks”, **BosNet**, 23 September 1995

bir sonraki adım, Cenevre'de üzerinde anlaşmaya varılan ilkelerin yeniden gözden geçirilmesi değil, ayrıntılandırılmasıdır.

Daha önce Holbrooke, anayasal ilkeler üzerine öneriyi yazan hukuk danışmanı Bob Owen ile birlikte Washington'da bir toplantıya katılmıştır. Bosna'daki durumu rapor etmişlerdir ve taslağı ayrıntılı olarak açıklamışlardır. Owen, “*veto yetkilerinin Balkanlar'da alışılmış olduğunu, ancak onları sulandırdık, böylece önemli ölçüde zayıflattık. Üç entite olacak*” düşüncesindedir³⁷⁸. Holbrooke daha sonra İzetbegovic ve Silajdic ile yapacağı görüşmelerde, Saraybosna liderliğinin en büyük korkusunun, anayasal anlaşma önerisiyle Sırp Cumhuriyeti'nin Bosna'dan ayrılma ve Sırbistan'a katılma hakkını elde etmesi olduğunu anlamıştır³⁷⁹. Bu isteksizlik, Cenevre Anlaşması'nda tanımlanan özel ilişkilerden ve kendi anayasal hak ilkesinden kaynaklanmaktadır.

Üç anlaşmayı bir ay içinde sıkıştırmak risklidir ve çok dikkatli olmayı gerektirmektedir. Amerikan başkanı, “*NATO ve BM'nin gösterdiği Amerikan liderliği ve kararlılığı, Bosna'nın barışa yaklaşmasına savaş başladığından beri hiç olmadığı kadar yardımcı oldu.... Hâlâ aşılması gereken birçok zorlu engel var, ancak kalıcı barışçıl bir çözüm için ilerlemeye kararlıyız*” açıklaması yapmıştır³⁸⁰. Holbrooke ve ekibini Belgrad, Saraybosna ve Zagreb'de mekik diplomasisine devam etmek için gönderdiklerini vurgulamıştır. Washington'da müzakerelerin yapısı hakkında farklı görüşler vardır, ancak istisnasız hepsi son dönemde barış sürecine aktif katılımı kazandıkları önemli saygınlığı korumakla ilgilenmişlerdir. Nitekim diplomatlarının düzenlediği görüşmenin özellikle de memleketlerinde çökmesine izin verilmemiştir. İkna, bilginin yanlış yorumlanmasından kaçınma ve Bosna'nın toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik garantiler, Saraybosna liderlerinin kararlarını yeniden gözden geçirmelerini ve müzakere masasına geri dönmelerini sağlamıştır.

Bu süreçte Amerikan Dışişleri Bakanı Christopher da doğrudan devreye girmiştir. Görüşmeden önce Sacirbey ve İzetbegovic'e telefon ederek ABD'nin Bosna'nın toprak bütünlüğü konusunda pozisyonunu koruduğunu ve birleşik devlet olarak varlığını sürdüreceğini garanti

³⁷⁸ David Scheffer, **The Sit Room – In the Theater of War and Peace**, Oxford, Oxford University Press, 2019, s. 245

³⁷⁹ “Bosnia Talks”, **Voice of America**, 25 September 1995

³⁸⁰ “President Clinton Says there is a Real Chance for Peace in Bosnia as a Result of Persistent U.S Diplomacy and NATO Bombing”, **Voice of America**, 23 September 1995

etmiştir. Ayrıntılı açıklamalar için Owen'ı Saraybosna'ya göndermiştir³⁸¹. Ayrıca Sacirbey ve hükümeti arasındaki istişareleri yoğunlaştırmak amacıyla Washington ile Saraybosna arasında telefon görüşmesi yapılmıştır. Bakanlarla barış görüşmelerine katılana kadar bilgi alışverişine devam etmek Bosna hükümeti için çok önemlidir. New York'taki toplantı da Christopher tarafından açılmıştır. Anlaşma 26 Eylül'de Temas Grubu üyelerinin huzurunda Dışişleri Bakanları Sacirbey, Granic ve Milutinović tarafından imzalanmıştır.

Resmi olarak "*Temel İlkeler Üzerine Ek Sözleşme*" olarak adlandırılan New York Anlaşması üç ilkedен oluşmaktadır: uluslararası yükümlülükler, özgür ve demokratik seçimler ve merkezi kurumlar. Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti, Bosna'nın uluslararası sorumluluklarını yerine getirmek zorunda kalmıştır. Muafiyetler, entitelerden birinin diğer entitelerin onayı olmadan bir anlaşma imzaladığı ve finansal sonuçlarının olmadığı durumlardır. İkinci olarak, Temas Grubu her iki taraftaki demokratikleşme sürecini ertelememe çağrısı yapmıştır. Aksine, Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti hükümetlerinin kararlı ve yüksek hızlı yaklaşım sergilenmesi zorunludur. Demokrasinin temeli olan insan haklarını güvence altına almak ve korumak için önlemler almak zorundadırlar. Öncelikler özellikle yerinden edilmiş insanların medeni, siyasi, ekonomik ve sosyal haklardır. Her iki tarafın çalışmaları uluslararası kuruluş tarafından izlenecektir ve demokratik seçimlerin yapılması için gerekli koşulların sağlanması ve ilerlemesi ile ilgili periyodik raporlar yayımlayacaktır. Mültecilerin dönüşü bir mihenk taşı olsa da aynı zamanda bir sorundur. Çok sayıda Bosnalı vatandaş ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır ve sadece komşu ülkelerde değil dünyanın dört bir yanına dağılmışlardır. Ayrıca, özellikle etnik temizlik ve soykırım işlenen bölgelerde, dönüşün güvenli olması gerekmektedir.

Barışın inşası aşamasında Bosna toplumunda da güven ve uzlaşma konusunda ciddi çabalar sarf edilmesi bir zorunluluktur. Holbrooke ile yaptığı görüşmelerden birinde Silajdic, önerilen faaliyet temposuna katılmayarak, Bosnalı nüfusun geri dönüşü ve yeniden yerleştirilmesinin bir ya da iki yıl içinde tamamlanamayacağına işaret etmiştir. Holbrooke'un ısrarı, uluslararası toplumun barış konferansını izleyen dönemde daha proaktif bir yaklaşım benimsemesidir, çünkü seçimler olmadan etkili kurumlar bile kurulamaz ve sürdürülemezdir. Sözleşmede belirtilmesinin nedeni budur: "*AGİT delegasyonları her iki tarafta da özgür ve*

³⁸¹ "Bosnia Boycot", **Voice of America**, 24 September 1995

demokratik seçimlerin uygun şekilde yapılabilceğı sonucuna vardıktan sonraki 30 gün içinde, iki tarafın hükümetleri özgür ve demokratik seçimler yapacak"³⁸². Savaş sonrası dönemde ilk seçimlerin yapılması için uluslararası örgütün desteğı zorunludur ve Anlaşmada tanımlanmıştır.

Üçüncüsü, merkezi kurumların Federasyon ile Sırp Cumhuriyeti'ni birbirine bağlaması ve Bosna'yı birleşik bir devlet olarak tutması gerekmiştir. Parlamento, Bosna-Hersek'in en yüksek yasama organı olacaktır ve her iki taraftan üyeleri seçilecektir. Oran belirlenmiştir ve milletvekillerinin üçte ikisi Federasyondan, üçte biri de Sırp Cumhuriyeti'nden seçilecektir. Çoğunluğa dayalı oylama sistemine ek olarak, özellikle uzun savaş döneminden sonra kökten dönüştürülmesi gereken bir toplumla ilgili hassas konuları düzenlemek zorunda olan kanun tekliflerinin kabulünde, her iki tarafın da parlamentonun çalışmalarını sabote etmek için yasal mekanizmaya sahip olduğu anlamına gelen *"her oluşumdan gelen oyların en az üçte biri"* mekanizması getirilmiştir.³⁸³. Yine de asıl fikir, Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti'nin çıkarlarını dengelemek, birlikte çalışmak ve tüm Bosnalı vatandaşların çıkarlarını temsil etmektir.

Anayasal ilkeler anlaşmasına göre, Bosna Parlamentosu, devletin bölünmüş iki parçasını bir araya getirecek bir forum olmalıdır. Yürütme organı için de benzer bir çözüm seçilmiştir. Başkanlık, Federasyondan üçte iki ve Sırp Cumhuriyeti'nden üçte bir oranlarında toplu bir organ olacaktır³⁸⁴. Oylama sistemi aynıdır, ancak bu düzeyde, oyların "üçte biri" koşuluna ulaşılammışsa ve bu entitenin hayati çıkarına uyuyorsa, yasa tasarısı tarafların parlamentolarında görüşölmek ve oylanmak üzere gönderilecektir³⁸⁵. Entite parlamentolarının kararı, ancak üçte iki oyla alınırsa etkili olabilir. Anlaşmada ayrıca, Anayasa Mahkemesinin, Bosna Hersek Anayasasına atıfta bulunarak, yasaların ve merkezi hükümetin kararlarının anayasaya uygunluğunu yargılama yetkisinin en yüksek olduğu vurgulanmıştır. İlkesel olarak, Anayasanın Cenevre Anlaşması ve New York Anlaşmasına uygun olarak değıştirileceğı

³⁸² "Further Agreement on Basic Principles - New York Agreement", **Office of High Representatives**, New York, 26 September 1995, (Çevrimiçi) http://www.ohr.int/ohr_archive/further-principles-new-york-26-sept-95/, Erişim Tarihi: 25.10.2017

³⁸³ A.y

³⁸⁴ A.y

³⁸⁵ A.y

belirtilmiştir³⁸⁶. Ayrıca, kurumsal yapının daha fazla değiştirilmesi olasılığı, barış konferansı sırasında müzakerelere açık tutulmuştur.

Uluslararası medyada, Miloseviç figürü bir kez daha olumlu bir perspektifle tasvir edilerek, Bosna savaşının çözümünde Washington ile aktif iş birliğine işaret edilmiştir. ABD dış politikasının Yugoslavya cumhurbaşkanının yaklaşımına dönüşümünün altı çizilerek, “*onu Bosnalı Sırları kontrol edebilecek tek kişi*” olarak gördükleri için “*barış görüşmelerinde ortak*” olarak tanımlanmıştır³⁸⁷. Miloseviç için New York Anlaşması, barış sürecinin ilerlemesini ifade etmektedir. Anayasa ilkeleri ile Sırp Cumhuriyeti'nin varlığının bir kez daha teyit edilmesinden ve Bosnalı Sırların diğer Bosna devleti vatandaşları gibi eşit haklara sahip olduğunun yeniden teyit edilmesinden çok memnun olmuştur. Milutinoviç'in izlenimleri hemen hemen aynıdır ve Sırp Cumhuriyeti'nin Anlaşmada çerçevelenen haklarını vurgulamıştır. Bu olayı barış konferansı hazırlıklarının yoğunlaştırılması çağrısı yapmak için kullanmıştır ve hükümetinin katılmaya hazır olduğuna işaret etmiştir³⁸⁸. Bu doğrudur, çünkü Yugoslavya, Holbrooke ile diyalog yoluyla Pale liderliğinin hırsını gerçekleştirmiştir.

Sırp Cumhuriyeti'nin tanınması ve veto hakkı siyasi bir zaferdir. Karadziç, talepleri yeterince karşılandığı için gayet memnundur. Kendisine göre New York Anlaşması, Sırp Cumhuriyeti'nin ve Federasyonun gerçekliğini ve eşitliğini temsil etmektedir³⁸⁹. Beklentisi, barış konferansı sırasında tüm tarafların memnun olmayacakları tavizler vermesi gerektiğidir. Ancak anayasal ilkelere ilişkin Anlaşmanın değişmeyeceğinden emindi. Böyle bir başarının kabulü Washington'dadır, ancak Amerikan diplomasisi Rusya ile ilişkilerde gerilimi kışkırtmamak için çok dikkatli davranmaktadır. Bu nedenle, New York Anlaşması'nın imzalanmasının ardından ertesi gün, Clinton Yeltsin'e telefon ederek Rus birliklerinin Bosna'daki barış kuvvetlerine katılımını takdir edeceklerini söylemiştir³⁹⁰.

³⁸⁶ “Further Agreed Principles”, United Nations, A/50/718, 26 September 1995, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_950926_FurtherAgreedPrinciples.pdf, Erişim Tarihi: 25.10.2017

³⁸⁷ “To Spur Talks, Christopher Jumps Into the Bosnia Efforts”, **New York Times**, 26 September 1995, (Çevrimiçi) <https://www.nytimes.com/1995/09/26/world/conflict-balkans-diplomacy-spur-talks-christopher-jumps-into-bosnia-effort.html>, Erişim Tarihi: 14.03.2017

³⁸⁸ “Bosnian Peace Process”, **Tanjug**, 27 September 1995

³⁸⁹ “Bosnian Serb President Karadzic, Agreement a Step Towards Peace”, **Tanjug**, 26 September 1995

³⁹⁰ “President Clinton Has Telephoned Russian President Yeltsin”, **Voice of America**, 27 September 1995

2.3.2 Prosedürün Kabulü - Heyetlerin Şekli ve Platformları

2.3.2.1.1 Bosna Müzakere Heyeti

Bosna heyeti, Bosna devletinin en önemli temsilcilerinden oluşmaktadır. Atanan heyetlerin düzeyi ve sayısı, Bosna'daki savaşı sona erdirmenin ciddiyeti ve kararlı yaklaşımı izlenimini artırmıştır. Bosna Hersek Devlet Başkanlığı Konseyi Başkanı rolündeki İzetbegovic, Başbakan Haris Silajdzic, Federasyon Başkanı Krešimir Zubak, Federasyon Savunma Bakanı Jadranko Prlić, Bosna Cumhuriyeti Meclis Başkanı Miro Lazović, Bosna Hersek toplu Başkanlığı Hırvat üyesi Ivo Komšić ve Bosna Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Muhamed Šaćirbegović ile Dayton'u gitmiştir. Heyetin bir kısmı da hukuk alanında uzmanlardan oluşmaktadır. Kasim Trnka ve Kasim Begić anayasa hukukunda uzmanlığa sahip iki profesördür ve önceki müzakerelere de katılmışlardır. Faaliyetleri, Bosna Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan ettiği zamana dayanmaktadır. Bosnalı heyetin özelliği, bileşimini analiz etmek için iki unsurun açık olmasıdır: Katılımcılar Boşnaklar (Müslümanlar), Bosnalı Hırvatlar ve Bosnalı Sırlar olmak üzere üç entiteden gelmektedir ve heyetler hem Bosna Cumhuriyeti'nden hem de Bosna Hersek Federasyonu'ndandır.

Heyet içindeki sentez, Bosna devletinin çok kültürlü bir devlet olarak işleyebileceği ve bu şekilde olması gerektiği fikrine dayanmaktadır. Savaş öncesinde var olan kişiler arasındaki birliğin gelecek için de ortak hazine olarak korunması gerektiğine inanmaktadırlar. Bu kişilerin çoğu, uluslararası arabulucular ve yabancı diplomatlarla yapılan görüşmelerde barış girişimlerinin başlangıcından itibaren her zaman İzetbegovic'e yakındır ve ekibinin bir parçasıdır. Diğer bir deyişle, Bosnalı heyet Dayton'daki heyetlerin minyatürüdür. Milosević Bosnalı Sırları temsil ederken ve Sırlar Sırp Cumhuriyeti'nin varlığına inanarak savaşırken, Bosna heyetinde Bosnalı Müslümanlar, Bosnalı Sırlar ve Bosnalı Hırvatlar arasındaki toprak bütünlüğü ve birlik fikrini savunmak için Dayton'da seyahat eden Bosna Cumhuriyeti Meclisi Başkanı heyet üyesi vardır.³⁹¹ Zubak ve Silajdzic, Bosnalı Hırvatlar ve Bosna hükümeti adına Bosna Hersek Federasyonu'nun kurulmasına ilişkin anlaşmayı imzalayan kişilerdir. Bu dönemde Bosnalı Müslümanlar ve Bosnalı Hırvatlar arasında Cumhuriyetçi kurumların ikili kapasitede

³⁹¹ Çok ırklı devlet kavramı Miro Lazović'i Bosnalı Sırların çoğunluğundan farklı bir siyasi görüşe sahip olmasına ve hatta Aleksom Buha'dan ütöplast olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Kendisi ve Buha, Dayton'da iki Bosnalı Sırptır, biri Bosna Cumhuriyeti Meclisi Başkanı, diğeri ise Sırp Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı görevindedir.

işleyeceği siyasi bir uzlaşma sağlanmıştır: Federal Meclis gibi Cumhuriyet Meclisi de ortak hükümet olarak kurulmuştur ve İzetbegovic'in Bosna Devlet Başkanlığı Konseyi Başkanı olarak kalmasına karar verilmiştir. Bu fikir birliğine, federal kurumların tam konsolidasyonu ve yaklaşan seçimlerin organizasyonu için gereken süre nedeniyle ulaşılmıştır.

Bosna hükümeti üyelerinin temel amacı, ara sıra fikir çatışmaları olsa da *"savaş sırasında birleşik bir cephe oluşturmak"* şeklindedir³⁹². Bu itirazlara bir örnek, Haris Silajdic'in kritik bir anda Başbakanlık görevinden istifa etmesidir. Hükümetten ayrılma duyurusu Srebrenitsa soykırımından sonra ve Dayton hazırlıkları öncesinde gelmiştir. İstifasını Bosna ve Cumhuriyet hükümeti için hayati önem taşıyan bir dönemde konsolide ve siyasi karışıklık olmadan yürütülmesi gereken bir dönemde verdiği için bu kararın nedenlerini açıklamamayı tercih etmiştir. Yalnızca bunun Bosna Hükümeti'nin bir iç meselesi olduğu yorumunu yapmıştır³⁹³. Silajdic'in istifası Bosna Parlamentosu tarafından kabul edilmemiştir; yazılı istifası ve nedenleri hakkında bir açıklama istenmiştir³⁹⁴. Başbakan, Bosnalı Sırplar ve Bosnalı Hırvat Kolektif Başkanlık üyelerinin ısrarı nedeniyle istifasını geri çekmek zorunda kalmıştır. Dayanışma ve hükümetin birliğini göstermek amacıyla kendilerinin de istifa etmeye hazır olduklarını açıklamışlardır³⁹⁵. İstifa eylemi, savaş döneminde Bosna Devlet Başkanlığı Konseyi Başkanı'nın Müslüman ve parti üyesi olması gerektiği yolundaki Anayasa değişiklikleri ile bağlantılıdır; bu durum Silajdic'i rahatsız etmiş ve protesto amaçlı istifasını vermiştir³⁹⁶. Başka bir yorum, Silajdic'in partisi içindeki pozisyonuyla bağlantılı olup, özellikle Muhamed Šaćirbegović'in Dışişleri Bakanı olarak atanmasına itirazından sonra, parti üyeleriyle karşı karşıya gelmesine

³⁹² "Split Divides President and Premier in Bosnia", **New York Times**, 16 August 1995, (Çevrimiçi) <https://www.nytimes.com/1995/08/16/world/split-divides-president-and-premier-in-bosnia.html>, Erişim Tarihi: 07.08.2017

³⁹³ "Silajdzic May Resign", **Associate Press**, 09 August 1995, (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=a-nRUj_hpKQ, Erişim Tarihi: 12.08.2017

³⁹⁴ "Prime Minister Haris Silajdzic Offers to Resign", **Associate Press**, 04 August 1995, (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=D-Qf_UfMXEY, Erişim Tarihi: 11.08.2017

³⁹⁵ "America Prolongues the War in Bosnia", **New York Times**, 10 August 1995, (Çevrimiçi) <https://www.nytimes.com/1995/08/09/opinion/america-prolongs-the-war-in-bosnia.html>, Erişim Tarihi: 15.08.2017

³⁹⁶ "Split Divides President and Premier in Bosnia", **New York Times**, 16 August 1995, (Çevrimiçi) <https://www.nytimes.com/1995/08/16/world/split-divides-president-and-premier-in-bosnia.html>, Erişim Tarihi: 07.08.2017

işaret etmektedir. Dolayısıyla, bu kaynağa göre Silajdic, Demokratik Hareket Partisi içindeki yetkisinin azaldığını hissettiği için hükümetten ayrılmıştır³⁹⁷.

Her iki açıklama da istifa ve kabul edilmeme gibi dolaylı faktörlerle tutarlıdır. Silajdic, Bosnalı Hırvatlar ve Bosnalı Sırların Cumhurbaşkanı seçilme hakkından mahrum bırakılması nedeniyle anayasa değişikliklerine karşı çıkmıştır. Bosnalı Müslümanlarla birlikte, Bosna'da birlik ve çokulusluluk fikrini savunmak için her şeyi feda etmişlerdir. Bu bakış açısı, istifanın yaşandığı kırılğan dönemle desteklenmiştir. Srebrenitsa soykırımından çok kısa bir süre sonra Bosnalı kurumların parçası olan neredeyse tüm Bosnalı Sırlar parlamentoda, hükümette, orduda aileleri ile tehdit edilmiştir. Parlamento ve hükümetin iki üyesi olan Lazović ve Pejanović, Srebrenitsa ve Zepa'dan bir gruptan tehdit mektubu almışlardır. İzetbegovic, mektuba son derece kararlı bir şekilde yanıt vermiştir, Saraybosna'da yaşayan Bosnalı Hırvatlar ve Bosnalı Sırların özel koruma altında olmaları gerektiğini ve hiç kimsenin onlara zarar veremeyeceğini söylemiştir³⁹⁸. Bu unsur, anayasa değişikliğinin amaçlarının Bosnalı Müslümanların iktidarı tekeline almak olmadığını, bu çözümü dayatanın savaş koşulları olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, o dönemde siyasi partinin başkanlığı ve Bosna Devlet Başkanlığı Konseyi başkanlığını yapan kişinin sadece İzetbegovic olduğu bir gerçektir.

2.3.2.1.2 Bosna Hükümeti Platformu

Aliya İzetbegovic ve ekibi, belirlenen programla Dayton'a gitmiştir. Müzakerelerin çerçevesi 20 Ekim 1995 tarihinde SDA İcra Kurulu tarafından belirlenmiştir ve özünde, 12 maddelik Ağustos programının daha geniş bir versiyonudur. Bağımsız, egemen ve uluslararası alanda tanınan bir Bosna devleti olarak taleplerine bağlı kalmışlardır. Sundukları çözümlerden, savaşın devamının avantaj ve dezavantajlarını zaten değerlendirmiş oldukları açıkça görülmektedir. İzetbegovic açısından hem bir parti başkanı hem de devlet başkanı olarak partisinden koşulsuz siyasi destek almak önemlidir. Bu, ikili bir amaca hizmet edecektir: Meşruiyetini güçlendirmek ve barış kavramını geliştirmek. 1993'te Bosna devletinin

³⁹⁷ “DCI Report -The Bosnian Government Divisions Shows Confusions in Peace Negotiations”, **Clinton Digital Library**, 27 September 1995 (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12544>, Erişim Tarihi: 18.12.2020

³⁹⁸ Isabelle Delpla, Xavier Bougarel, **Investigating Srebrenica – Institutions, Facts, Responsibilities**, New York, Berghan Books, 2012, s.129

bağımsızlığını savunmak bir zorunluluktur. Ancak Bosnalı sivil halkın hayatını korumak da gerekli bir hale gelmiştir. Siyasi çözüm için zamanın geldiğine inanmışlardır. Odak noktası Saraybosna şehri ve uluslararası kuvvetlerin Bosna'daki varlığıdır. Müzakerelerin çerçevesi Dayton Barış Konferansından önce iki kez kamuoyuyla paylaşılmıştır. İzetbegovic'in SDA İcra Kurulu toplantısı sonrası açıklamaları ve 24 Ekim 1995'te BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşma, Bosnalılara karşı hesap verebilirlik ve şeffaflık gösterme araçlarıdır. Ayrıca, uluslararası topluma Bosna hükümetinin Dayton'daki barış görüşmelerine çok ciddi bir şekilde başarıya yaklaştığını, ancak BM ve Temas Grubunun barışı getirmeye ve Bosna'daki savaşı sona erdirmeye daha kararlı olması gerektiği mesajını vermiştir.

SDA İcra Kurulu toplantısından kısa bir süre sonra İzetbegovic, Bosna heyetinin hedeflerini kamuoyuna duyurmuştur: "*Başlangıçtaki bakış açımız, ortak kurumlara (Parlamento, Hükümet, Başkanlık, Anayasa Mahkemesi ve Merkez Bankası) dayanması gereken egemen ve bütünsel Bosna Hersek'in korunmasıdır*"³⁹⁹. İzetbegovic'in bağlamı, kendisinin ve ekibinin devletin üniter karakterinden taviz veremeyeceği, ama iktidar paylaşımı modeline hazır oldukları şeklindedir. Bakan dışişleri, savunma, insan haklarının korunması, vatandaşlık, sınır koruması, iletişim, para birimi, gümrük, dış ticaret, bütçe ve maliye gibi kilit sektörlerin merkezi hükümetin yetki alanında kalması gerektiğinde ısrar etmiştir. Bu, devletin çok kültürlü karakterini korumanın ve Bosna devleti içinde başka bir devletin ortaya çıkmasını engelleyen bir mekanizmadır. Bosna'da barışın garantisinin UNPRPFOR değil NATO askeri olması talepleri neticesinde, Bosna hükümetinin uluslararası topluma, özellikle BM'ye ve Rusya'ya olan güvenini kaybettiğinin işareti görülmüştür. Rus kuvvetlerinin, İslam devletinden gelen aynı sayıdaki askerle dengelenmesini talep etmişlerdir.

İzetbegovic'in BM'nin elliinci yıldönümünde bulunması, Bosna'nın uluslararası alanında tanınmasının uluslararası toplum içinde tartışılabilir bir konu olmadığını göstermiştir. İzetbegovic'e göre bu, Srebrenitsa soykırımını engelleyemeyen BM ile yaşadığı hayal kırıklığını ifade etmek için bir fırsattır. Konuşması "*BM her zaman bir umut kaynağı, aynı zamanda da*

³⁹⁹ "Twenty Goals of Bosnia Delegation at the Negotiations in USA", **BosNet**, 22 October 1995

daimî bir hayal kırıklığı nedeni olmuştur” ifadesiyle başlamıştır⁴⁰⁰. Bir şekilde, BM üye devletlerini, yerel silahlı çatışmalara seçici bir şekilde tepki vermemekle ve müdahale kararlarının devletlerin çıkarına dayanmasıyla ve birincil amacı barışı korumak olan örgütün misyonu tarafından yönetilmemesi nedeniyle eleştirmiştir. BM'nin özellikle barış alanındaki başarılarının konuşulduğu toplantıda İzetbegovic, Bosna'daki savaştan hükümetinin ve temsil ettiği kişilerin sorumlu olmadığını ilan etmenin doğru bir an olduğunu görmüştür. Tam tersine barış görüşmelerine hep “*en iyi inanç ve bol umutla*” yaklaşmışlardır ve Dayton'a aynı iyimserlikle gitmişlerdir⁴⁰¹. Ancak Bosna'nın bölünmesinin sürdürülebilir barış değil, sadece soğuk savaş getireceğini vurgulamıştır⁴⁰².

Dayton Barış Konferansında taleplerin detaylı bir şekilde incelenmesi, Bosna heyetinin pozisyon ve beklentilerinin daha kapsamlı bir resmini vermektedir. Yeni barış konferansını başlatmanın olgunlaşma anı, Saraybosna Pazarına yapılan havan saldırısı ve Srebrenitsa soykırımıdır, ancak olgunlaşma anının Dayton'da barış anlaşmasının imzalanmasında üstün gelip gelmeyeceği görülmek zorundadır çünkü müzakerelerin temeli Bosna'nın egemenliği ve bütünlüğüydü. Veto kullanımı, özellikle de dış politika, savunma, para ve mali politikası konularında önemli kararların alınması gerektiğinde, Bosna devletinin normal işleyişinin önündeki zorluklardan biridir. Aynı zamanda, merkezi hükümetin sürekli çalışmasını sağlayacak ve üç toplumun eşit temsilini güvence altına alacak uygun bir mekanizma gereklidir. Barış anlaşmasının uluslararası kuruluşlar olmadan uygulanması ise imkansızdır. Yalnızca siyasi liderler arasında değil, Bosnalı Müslümanlar, Hırvatlar ve Sırlar arasında da derin bir düşmanlık vardır. Savaş sadece şehirlerin altyapısını değil birçok ailenin hayatını da yok etmiştir. Dolayısıyla, hukukun üstünlüğüne itaat ve toplumun uzlaşması, yalnızca yerel kurumların katılımıyla gerçekleştirilebilir bir durum değildir.

Barış anlaşmasını kabul etmeye yönelik siyasi isteklilik, verilen büyük kayıpların ardından artık yeterli değildir. Tüm taraflar, kendilerine adaletsizlik yapıldığına ve bu koşullarda

⁴⁰⁰ “The UN at 50, Words of Warning, Words of Hope as Marathon Reaches Finish Line”, **New York Times**, 25 October 1995, (Çevrimiçi) <https://www.nytimes.com/1995/10/25/world/the-un-at-50-words-of-warning-words-of-hope-as-marathon-reaches-finish-line.html>, Erişim Tarihi: 30.12.2017

⁴⁰¹ “World Leaders Call for Promotion of Peace by Ensuring Human Rights of Nations, Fighting Poverty and Other Threatening Forces”, **United Nations**, Press Release GA/9868, 24 October 1995, (Çevrimiçi) <https://www.un.org/press/en/1995/19951024.ga8968.html>, Erişim Tarihi: 25.12.2017

⁴⁰² A.y

isyanın yeniden şiddetli eylemlere yol açabileceğine inanmıştır. Bosna hükümetinin uluslararası askerlerin sadece sınırda değil, tüm Bosna topraklarında konuşlandırılması talebi mantıklıdır. Her şeyden önce, topraklarının tümünde ve nüfusunda ve geçici bir uluslararası varlık dönemi için Bosna devletinin egemenliğinin güvence altına alınması gerekmektedir. Bu yöndeki ilk testler, yaklaşan demokratik başkanlık ve parlamento seçimleridir. Yugoslavya federasyonunun dağılmasına neden olan faktörlerden olan milliyetçi siyasi partiler de bulunmaktadır ve ağırlıklı rolleri savaş sonrası dönemdedir. Böyle bir eğilim, Bosna'daki barış inşası süreçleri için zararlı olacağı için, insanlığa karşı suçlar, soykırım ve savaş kanunlarının ihlali nedeniyle Lahey Mahkemesi'nde soruşturma altında bulunan kişilerin seçim kampanyasından çıkarılması mantıklı olarak önerilmiştir.

2.3.2.2.1 Yugoslav - Pale Müzakere Heyeti

Dayton'da Bosnalı Sırp'ların çıkarları, Yugoslav-Bosnalı Sırp'lar heyeti tarafından temsil edilmiştir. Bu anlaşmanın temel taşı 28 Ağustos'ta imzalanan Patrikhane Belgesi olmuştur. Patrik Pavle, Bosnalı Sırp'lar ile Miloseviç arasındaki bir amalgam ve belgedeki haç da uzlaşmayı ve birliği simgelemiştir. Bosnalı Sırp'ları temsil eden heyetlerin adaylıkları Temas Grubu tarafından reddedilmiştir. İki ay sonra Sırp Cumhuriyeti Meclisi, Radovan Karadžić ve Ratko Mladić'in yerine Nikola Koljević ve Aleksa Buha'yı atamıştır. Yugoslav heyetindeki temsilcilerin atanmasına Federal Yugoslavya Cumhuriyeti hükümeti içindeki toplantıda karar verilmiştir. Patrikhane Belgesi, Miloseviç için siyasi bir zafer, Karadžić ve Mladić için ise yenilgidir⁴⁰³. Siyasi izolasyon döneminde, uluslararası alanda ve yurt içinde, Miloseviç kendisini Bosna'da barışın yeniden tesis edilmesinde önemli bir siyasi figür olarak tanıtmıştır. Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Ordu Yüksek Karargâh Komutanı'nın etkisini azaltmayı başarmıştır. Dayton Barış Konferansına yaptığı katkı, Yugoslavya'ya yönelik ekonomik yaptırımların kaldırılmasıyla ödüllendirilmiştir.

Patrikhane Belgesi, Yugoslavya'nın siyasi liderliği ile Sırp Cumhuriyeti arasındaki sözleşmedir. Birinci paragrafta, *"Sırp Cumhuriyeti liderliği, en iyi şekilde barışa katkı vermek için, Yugoslavya Cumhuriyeti liderliğiyle barış süreci yaklaşımını tamamen uyumlu hale*

⁴⁰³ "The Road to Geneva – The Patriarch Letter and NATO Bombing", U.S. Department of State, Dayton History Project, National Security Archive, Chapter Four, (Çevrimiçi)
<https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB171/ch04.pdf>, Erişim Tarihi: 28.12.2020

getirmeyi Kabul etmektedir" denilmektedir⁴⁰⁴. Müzakerelerin temel amacı dışında platform ve stratejisi tanımlanmamıştır. Paragrafta vurgulanan iki önemli ayrıntı vardır: Barış görüşmelerini ciddiye alma istekliliği ve Yugoslav liderliğinin Dayton'da başrol oynamasının koşulsuz kabulü. Bu hareket, Karadağ Cumhurbaşkanı tarafından Bosnalı Sırp'ların teslim olması şeklinde yorumlanmıştır⁴⁰⁵. Karadziç ve Mladiç, uluslararası toplum kendileriyle iletişim kurmak istemediği için Miloseviç'in taleplerine artık direnemeyeceklerdir. Tek ses olarak çalışmak ve "tek heyet" mesajını göndermek Patrikhane Belgesi'nin ikinci prensibidir⁴⁰⁶. Bu, delegelerin aday gösterilmesi ve temsilcilerin sayısına eşitlik prosedüründe belirtilmiştir.

Yugoslav federasyonunun üç üyesi olduğu ve ayrıca Bosnalı Sırp'lar adına üç kişinin atanacağı da belirtilmiştir. Her iki taraf da heyetlerin atanmasının parlamento yoluyla mı yoksa hükümet kararı ile mi yapılacağını belirleme hakkına sahiptir. Belgede, Sırp Cumhuriyeti heyetlerinin isimleri zaten belirtilmiştir. Karadziç, Mladiç ve Krajisnik'in Dayton Barış Konferansı'na katılmaları gerekmiştir. Temas Grubunun adaylıklarını reddetmesi, Karadziç ve Mladiç'in (bu kez uluslararası toplum tarafından) ikinci yenilgisi olmuştur. Bu kez özellikle yaklaşan barış görüşmelerine ev sahipliği yapan ülke olan ABD ve arabulucu Holbrooke, Karadziç ve Mladiç'in müzakerelere katılma fikrine çok kararlı bir şekilde karşı çıkanlar olmuştur. Böylelikle yeni heyet seçimi prosedürünün tekrar edilmesi gerekmiştir ve Sırp Cumhuriyeti Meclisi genel kuruluna atanmasına karar verilmiştir.

Heyetlerin isimlerine bakıldığında, önemli siyasi kurumların da temsilcileri oldukları görülür; bu kişiler Başkan Yardımcısı Nikola Koljevic, Meclis Başkanı Momcilo Krajisnik ve Dışişleri Bakanı Aleksa Buha'dır. Bunun anlamı, Cumhuriyetin Başkanının yerine Cumhurbaşkanı Yardımcısının gideceği ve Ordu Başkanının yerine Dışişleri Bakanı'nın geçeceği'dir. Yugoslavya federasyonunda heyet üyelerinin aşağıdaki gibi üst düzey siyasi figürler olmasına karar verilmiştir: Federasyon Başkanı Slobodan Milosevic, Karadağ Cumhurbaşkanı Momir Bulatovic ve Federal Dışişleri Bakanı Milan Milutinovic. Bu durumda, heyetleri seçen federal meclis değil federal hükümdür. Sırp Cumhuriyeti ile karşılaştırıldığında atamalar, daha önce -Eylül ayı başında- yapılmıştır. Patrikhane Belgesinde heyet başkanlığının Miloseviç

⁴⁰⁴ "Patriarch Document", **Tanjug**, 30 August 1995

⁴⁰⁵ "The death of Yugoslavia, Pax Americana", **BBC**, Episode Six, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=cm8IsQhZYLs>, Erişim Tarihi: 24.12.2020

⁴⁰⁶ "Patriarch Document", **Tanjug**, 30 August 1995

olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca heyet üyeleri arasında oybirliği olmaması durumunda son sözü de o söyleyecektir⁴⁰⁷.

Barış anlaşmasının imzalanmasıyla ilgili olarak heyet, bunu Sırp Cumhuriyeti adına imzalama yetkisine sahiptir. Belgede ayrıca, Bosnalı Sırpların siyasi liderliğinin ve Sırp Cumhuriyeti kurumlarının anlaşmayı uygulama yükümlülüğünü üstlendiği de belirtilmiştir. Bu önkoşul, farklı yorumlara fırsat vermiştir ve belirlenen otoriteler ile çatışmıştır. Böylelikle Patrikhane Belgesini imzalayanlar, taleplerinin yerine getirilmesi halinde barış anlaşması taleplerini istisnasız kabul etmeye hazır olduklarını göstermişlerdir. Karar alma mekanizması da çözülmüştür ve basit çoğunluk kuralı uygulanmıştır. Ayrıca, olası heyetlerin değiştirilmesinin Patrikhane Belgesi içeriğinde değişiklik yaratmayacağı vurgulanmıştır. Belgeye göre heyet başına düşen temsilci sayısı aynı kalacaktır. Heyetin Dayton'a gitmesinden önce değişikliklerin gerçekleşmesi nedeniyle bu noktada bir zorluk yaşanmıştır. Ancak heyete yeni üye atama prosedürünün Meclis'ten geçtiği düşünüldüğünde, Patrikhane Belgesi'nin yasallığı aşınmamıştır. Patrikhane Belgesi'nin önemi Dayton'daki barış süreci için elzemdir çünkü içinde Yugoslav - Bosnalı Sırp heyetinin çalışması ve işleyişi için ana noktalar ve Dayton'dan sonraki yükümlülüklerin bağlayıcılığı tanımlanmıştır. Patrikhane Belgesi'nin imzalanmasıyla ilgili tepkiler ise son derece farklı olmuştur.

Farklı yorumlar, pozisyonların ve zıt beklentilerin yansımalarıdır. Miloseviç için temel amaç, ülkesinin Bosna savaşı nedeniyle karşı karşıya kaldığı tecrit sürecini sona erdirmektir. Yine de Karadzic için Patrikhane Belgesi, “*Bosna Sırp Cumhuriyeti ile Yugoslavya arasında bir konfederasyon oluşturma yolunda ilk adım*” olmuştur⁴⁰⁸. Kamuoyuna, içerik ve tanımlanan koşulların adil ve doğru olduğunu ilan etmiş ve bu eylem, Bosna hakkındaki uluslararası barış konferansından önce Sırpların aynı amacı paylaşan siyasi liderlerinin birleşmesini sembolize etmiştir⁴⁰⁹. Karadzic, açıklamasının arka planında kardeşlik duygusunu ve Sırbistan ile birleşme fikrini kullanarak siyasi yenilgisini gizlemeye çalışmıştır. Belgrad'ta bu anlaşma, Sırbistan liderliğinin siyasi başarısı olarak algılanmıştır. Diplomatik çevreler Bosnalı Sırpların Yugoslavya

⁴⁰⁷ “Patriarch Document”, **Tanjug**, 30 August 1995

⁴⁰⁸ “Karadzic, Belgrade – Pale Agreement it is Fair and Correct”, **Tanjug**, 01 September 1995

⁴⁰⁹ A.y

ile birlikte çalışmaya hazır olmalarını "*Belgrad'ın barış politikasının zaferi ve gerçekçi olmayan savaş seçeneğinden ayrılma*" olarak değerlendirmiştir⁴¹⁰.

Hakim görüş, Patriklik Belgesinin süreçten engelleri ve kişisel çıkarları kaldıran, ayrıca savaşın siyasi ve askeri yenilginin bir sonucu olarak değil, daha erken bitmesi gerektiğine dair hükümler içerdiğiidir. Patrik Pavle'ye göre, Belgrad ile Pale arasındaki ortak anlaşma Sırpların ortak çıkarına olmuştur⁴¹¹. Tören ve açıklamalarındaki varlığı ve "*Seçeneklerin farklılığı kaçınılmazdır. Ancak ortak çıkarı asla gözden kaçırmayın*" sözleri, Belgrad ve Pale siyasi liderlerini makul düşünmeye ve Sırpları savaşın acılarından korumaya yönelik bir çağrıdır⁴¹².

Patrikhane Belgesinin sonuca bağladığı koşullar, Miloseviç'in Karadzic, Mladic, Krajisnik ve Buha'ya ultimatomu göstermektedir. Başlangıç, maddeler ve açıklamalar Bosnalı Sırp yönetiminin başka siyasi veya diplomatik çözümü olmadığını göstermektedir. Bu duruma yol açan faktörler: Karadzic ile Jimmy Carter arasındaki ilişkilerin bozulması, "*taciz ve aşağılama*" stratejisinin başarısızlığı ve Karadzic-Mladic ilişkisinin bozulması ve Srebrenitsa gibi "*güvenli bölge*" savaş alanında ve daha sonra Saraybosna pazarında büyük cinayetlerin ardından yaşanan yankılardır. Miloseviç, Karadžić ve en yakın işbirlikçilerini, Bosnalı Sırp liderliğinin ayrıntıların bir kısmıyla barış görüşmelerini sonsuza dek sabote edemeyeceğini söylemek için Belgrad'a davet etmiştir. "*Savaşı bir an önce durdurmanın çok önemli olduğunu*" açıklaması, ortak toplantıdaki ortamı gergin ama net hale getirmiştir⁴¹³.

Durumun, Miloseviç'in Bosnalı Sırpların ve Sırp Cumhuriyeti fikrinin ve varlığının tek kurtarıcısı olabileceği noktaya geldiği ortaya çıkmıştır. Bu, üç yerde görülmüştür: (i) BBC için Bulatovic'e verdiği röportajda, Yugoslav federasyonunun sadece tamamen engellemekle kalmayıp aynı zamanda "*Bosna Sırp Cumhuriyeti liderlerini terk etmeye*" de hazır olduğu şeklindeki sözlerinde; (ii) Miloseviç'in Holbrooke ve ekibiyle 30 Ağustos'ta Belgrad'da yaptığı görüşmede, Bosnalı Sırpların liderlerinden bahsederken bilinçli olarak diplomatik olmayan bir

⁴¹⁰ "Bosnian Srbs Agree to Pursue Peace Policy of Belgrade", **Tanjug**, 04 September 1995

⁴¹¹ "The death of Yugoslavia, Pax Americana", **BBC**, Episode Six, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=cm8IsQhZYLs>, Erişim Tarihi: 24.12.2020

⁴¹² A.y

⁴¹³ "The Road to Geneva – The Patriarch Letter and NATO Bombing", **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, Chapter Four, (Çevrimiçi) <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB171/ch04.pdf>, Erişim Tarihi: 28.12.2020

dil bile kullandığında ve böyle bir anlaşılmaya varmaktaki eylemini övdüğünde ve (iii) Miloseviç'in Adam LeBor biyografisinde.

Patrik Belgesinde, Miloseviç'in delegasyon başkanlığına atandığı ve gerekli çoğunluk sağlanamadığı takdirde kendi oyunun belirleyici ve nihai olması yetkisinin ona verildiğine dair hükümlerin yer alması, Miloseviç'in Karadziç ve Mladić'e ultimatoma uyguladığını teyit etmektedir. Karadziç ve Krajisnik'in basın açıklamaları da farklıdır. Krajisnik, kendilerinin Sırp Cumhuriyeti olarak uluslararası barış konferansına katılmak zorunda olduklarını, “*çıkarlarımızı savunmaları gerekti*” sözleriyle savunmuştur⁴¹⁴. Ancak Karadziç derin bir uluslararası izolasyonla karşı karşıya kalmıştır. Siyasi otoritesi ciddi şekilde zarar görmüştür. Uluslararası diplomatlar kendisine güvenlerini yitirmişler ve onunla Bosna meselesi hakkında müzakerelere devam etmeyi reddetmişlerdir⁴¹⁵.

Uluslararası toplumun desteği olmadan başka bir barış görüşmesi turu olamayacağının farkında olan Karadziç, kendisini müzakere masasına geri getirebilecek nüfuzlu bir siyasi figür bulmaya karar vermiştir. O dönemde, eski Amerikan Başkanı Jimmy Carter uluslararası krizlerin arabuluculuğunda faaldir ve Karadziç, Carter'ın Temas Grubu üyelerini Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile barış görüşmelerini yenilemeye ikna edebilecek gerekli tüm özelliklere sahip olduğunu düşünmektedir⁴¹⁶. Karadziç'in Carter'la temasa geçmeye yönelik ilk çabaları, yakın işbirlikçilerinin eski Amerikan Cumhurbaşkanının personeliyle gayri resmi teması olmuştur. Carter'la resmi görüşmeden önce, Karadziç'in Fransız arabulucusu mektuplarından birinde “*Karadziç'in onurunu korurken taviz verecek önemli bir kişiye ihtiyacı vardı*” sözlerini vurgulamıştır⁴¹⁷. Ayrıca mektupta, “*haritada karşılıklı olarak kabul edilebilir değişikliklerle Temas Grubu planının Bosnalı Sırp tarafından kabul edileceği*” belirtilmiştir⁴¹⁸. Daha inandırıcı olmaya çalışan mektupta, Temas Grubu temsilcilerini suçlayarak Karadziç'in tutumunu haklı göstermiştir. Barış önerisini Bosnalı Sırp liderliğine teslim etme biçimleri ve

⁴¹⁴ A.y

⁴¹⁵ Barış planının 1994 yılında reddedilmesi, uluslararası barış konferansına katılımın da reddedilmesiyle sonuçlanmıştır. Bunun ardından Temas Grubu Karadziç'ten uzaklaşmıştır. Bu, bir tip “reddettiniz ve sonra reddedileceksiniz” örneğidir.

⁴¹⁶ Müzakere yetenekleri, uluslararası alanda saygılık ve barışa adanmışlık, **Bkz** Donia J. Robert, **Radovan Karadzic – The Architect of the Bosnian Genocide**, Cambridge, Cambridge University Press, 2015, s.238-239

⁴¹⁷ Neu Joyce, Steve Shewfelt, “Eminent Third Party Mediation - Unofficial Diplomacy in Bosnia”, **Carter Center**, 1997, s. 15-17

⁴¹⁸ **A.g.e.**, s. 20

bunu "*Temas Grubunu temsil eden isimsiz memurların ultiyatomu olarak*" tanımladıkları için suçlanmışlardır⁴¹⁹.

Carter, Amerikalı diplomatlar ve Cumhurbaşkanı Clinton ile birkaç istişareden ve Karadzic'ten alınan güvencelerden sonra, özel vatandaş ve Carter Center'ın temsilcisi olmak kaydıyla olumlu yanıt vermiş ve ateşkes anlaşmasına aracılık etmeyi kabul etmiştir⁴²⁰. Yine de Bosna'ya gelişinden ve Carter'ın tanık olarak katıldığı ateşkes anlaşmasının Karadžić ve Mladić tarafından imzalanmasından kısa bir süre sonra Karadžić, "*önde gelen şahsiyetinin*" güvenine ihanet etmiştir. Carter, Bosnalı Sırp ordusunun sivillere ve UNPROFOR'un barış kuvvetlerine saldırdığına dair bilgi aldığı Bosna hükümetinin temsilcileriyle görüşmeye Pale'den Saraybosna'ya gitmiştir⁴²¹. Bu an, Carter ile Karadzic arasındaki iş birliğinin sona erdiğini göstermektedir. Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, barışçıl bir şekilde barış görüşmelerinde yeniden bir araya gelmek için son şansını da kaçırmıştır.

Tüm bu başarısızlıktan sonra, orduyu kullanarak siyasi otoritesini ve Bosna'daki barış için gerekli figür meşruiyetini yeniden kazanabileceğini düşünmüştür. "*Taciz ve aşağılama*" stratejisinin temel amacı, "*devletin ve siyasi liderliğin barış anlaşmalarını müzakere etmesi ve savaşın stratejik hedeflerini karşılaması için en uygun koşulları*" yaratmaktır⁴²². Ancak ne var ki, ortaya atılan önlemlerin barışçıl olmaktan uzak olduğu stratejinin isimlendirilmesinden açıktır. Tam aksine, tahminler şiddetin Bosnalı Sırp liderler için en uygun ortamı yaratacak araç olacağı yönündedir. Hedef UNPROFOR askerleridir, çünkü onlara yapılan saldırılar Avrupalı vatandaşların barışı koruma kuvvetlerini Bosna'dan çekmeleri için hükümetlerine baskı yapmalarına neden olacaktır; Bosna'da uluslararası diplomatları ve yabancı vatandaşları rehin almak veya onlara vahşet sergilemek uluslararası medyanın ve büyükelçiliklerin dikkatini çekecektir; ayrıca sivillerin öldürülmesi, özellikle Srebrenitsa, Žepa ve Saraybosna bölgelerinde durumun tırmanmasına neden olacaktır⁴²³. Bu strateji, Bosnalı Sırp ordusunun savaş alanındaki yenilgilerden ve Karadžić ile Mladić arasındaki rekabetten şikâyet etmesi nedeniyle

⁴¹⁹ A.g.e., s. 22

⁴²⁰ "President Carter helps Restart Peace Efforts in Bosnia-Herzegovina", **Carter Center**, 31 August 1994

⁴²¹ "Karadzic Denies Carter Ceasefire Report", **Associate Press**, 20 December 1994, (Çevrimiçi)

<https://www.youtube.com/watch?v=3RpYcZ9ZmG0>, Erişim Tarihi: 30.12.2017

⁴²² Donia J. Robert, **Radovan Karadzic – The Architect of the Bosnian Genocide**, Cambridge, Cambridge University Press, 2015, s.265

⁴²³ A.g.e., s. 272

başlatılmıştır. Stratejinin “*Bosnalı Sırp taleplerine Batı'nın teslimiyetini hızlandıracağı*” beklentilerine rağmen, Bosnalı Sırp liderliği teslim olmuştur⁴²⁴.

Vahşet ve zulüm emri vermeleri Karadziç ve Mladiç'i insanlığa karşı suçlardan yargılanmaya ve Dayton'da halklarını temsil meşruiyetini de kaybetmelerine yol açmıştır. Ültimatoma başlama ve kabul edilme koşullarını oluşturan en önemli faktör savaş suçları suçlamalarıdır. Karadziç ve Mladiç hakkında tutuklama emirleri Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY) tarafından 25 Temmuz 1995'te çıkarılmıştır. Soykırım ve insanlığa karşı suçlarla suçlanmışlardır⁴²⁵. Ayrıca Mladiç ordusunun Srebrenitsa soykırımını sırasında Yugoslav ordusunca desteklendiği bilgisi mevcuttur ve Miloseviç'in bu suça karışması da soruşturulacaktır⁴²⁶. Ana aktörlerin değişen rolleri dışında her iki toplantıda da benzerlik vardır. Miloseviç'in Pale temsilcileriyle yaptığı görüşmede, uluslararası barış konferansına katılmanın kurallarını belirleyen kişi odur. Bununla birlikte, Belgrad'ta Holbrooke ile iki gün sonra yapılan görüşmede Miloseviç, Amerikalı diplomatın kurallarına ve isteklerine uymak zorunda kalmıştır. İlk kaygı, Holbrooke'un Karadziç ve Mladiç'in müzakere ekibinin bir parçası olmalarını reddetmesidir. Miloseviç'e kesin olarak, “*Patrik anlaşmasını imzalayan iki adam savaş suçlusudur... Herhangi bir uluslararası barış konferansına katılamazlar. Uluslararası hukuka göre, Amerika Birleşik Devletleri'nin veya herhangi bir AB üyesinin topraklarına ayak basarlarsa tutuklanacaklar*” demiştir⁴²⁷.

2.3.2.2.2 Yugoslav - Pale Platformu

Yugoslav - Bosnalı Sırp heyeti platformu Ekim ayının son haftasında onaylanmıştır. Ortak platformun resmi olarak kabulü önce Sırp Cumhuriyeti Meclisi'nde ve daha sonra Yugoslav Federasyonu Hükümeti'nde onay almıştır. Bosnalı Sırplar, Bosna'nın geleceğini “*devletler federasyonu*” olarak görmüş ve Karadziç “*haritanın gelecekteki çözüm için kilit soru olmaya devam ettiği*” görüşünü korumuştur⁴²⁸. Yugoslav hükümeti için temel öncelikler,

⁴²⁴ A.g.e., s. 275

⁴²⁵ “Press Statement - Radovan Karadzic and Ratko Mladic accused of Genocide Following the Take Over of Srebrenica”, ICTY, 16 Novemeber 1995, CCP/PI/O026f, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/en/press/radovan-karadzic-and-ratko-mladic-accused-genocide-following-take-over-srebrenica>, Erişim Tarihi: 07.05.2016

⁴²⁶ A.y

⁴²⁷ Holbrooke, a.g.e., s.152

⁴²⁸ “Karadzic on the War Against Bosnian Serbs”, OMRI, 22 September 1995

Bosna'daki “iç savaşı sona erdirmek için bir barış anlaşmasının yapılması” ve Yugoslavya Federasyonu'na karşı yaptırımların kaldırılmasıdır⁴²⁹. Belirlenen pozisyonlar, her delegasyonun dar hedef ve beklentilerine uymamıştır. Ortak platform, ortak amaç ve çıkarların ifadesi değildir. Bu, Miloseviç'in Bosnalı Sırplar tarafından pek hoş karşılanmayan bir barış anlaşmasını bile kabul etmeye istekli olacağının bir işaretidir ve Dayton'da görülmüştür. Miloseviç'in barış konferansı sırasında izlemeye karar verdiği yön, öncelikli olarak kendi kişisel çıkarına ve Yugoslavya'nın çıkarına olacak bir anlaşma imzalamaktır. Bosnalı Sırpların çıkarları ikinci sıradadır.

Baskın rolü, Yugoslavya'nın taleplerine Bosnalı Sırpların ilgisine göre öncelik vermesine izin vermiştir. Sırp Cumhuriyeti temsilcileri, Miloseviç'in kendi heyetleri adına hareket etmesinden çok endişe duymuştur. Bunun birkaç nedeni vardır: Patrikhane belgesinin imzalandığı koşullar; Miloseviç'in Bosnalı Sırplara karşı tutumu ve Pale'deki liderlik; Temas Grubu, Karadziç ve Mladiç'in Dayton'daki barış görüşmelerine katılmamaları talebi. Miloseviç'in bir heyet başkanı olabilecek tarafsızlıkta olamayacağı endişesine rağmen, adil bir temsil ummuşlardır. Görüşmede heyet⁴³⁰ Miloseviç'i “*Son ateşkes tarihi olan 8 Ekim'den önceki duruma geri dönüşü*” mümkün kılmaya çağırmıştır⁴³¹. Miloseviç için bu toplantı, kendini Bosnalı Sırpların “*patronu ve koruyucusu*” olarak tanıtmak, Karadziç'e derin saygısızlık etmek ve onu siyasi işbirlikçilerinin önünde küçük düşürmek için daha büyük bir fırsattır⁴³². Belgrad'taki görüşmenin ardından, Sırp Cumhuriyeti Başkan Yardımcısı Nikola Koljeviç heyetlerin müzakere stratejilerine ilişkin iki açıklama yapmıştır. Dayton'daki konferanstan adil çözümler beklerken, Bosna Hükümeti'nin platformunu “*barış görüşmeleri için bir bomba*” olarak görmüşlerdir⁴³³.

Barış anlaşmasının Bosna savaşındaki düşmanların tüm beklentilerini yerine getirmeyeceğinin, ancak tüm heyetlerin talebine eşit davranmanın gerekli olduğunun altını çizmiştir, çünkü “*adil barış sağlanamazsa, bir sonraki savaş tehdidi daha büyüktür*”⁴³⁴. Bosnalı Sırpların Sırp Cumhuriyeti'ndeki platforma odaklanacağı dönemde, Bosna Cumhuriyet Ordusu

⁴²⁹ “Yugoslavia’s International Position Grow Stronger”, **Tanjug** 27 October 1995

⁴³⁰ Sırp Cumhuriyeti Meclisinden yetkilendirilen ve Karadziç başkanlığındaki heyet

⁴³¹ Adam LeBor, **Milosevic – Biography**, London, Yale University Press, 2002, s. 240-242

⁴³² A.y

⁴³³ “Caution Over Balkan Peace Talks” , **Tanjug** 29 October 1995

⁴³⁴ A.y

ve Hırvat kuvvetlerinden savaş alanındaki kayıplarının sorumluluğunu üstlenme süreci başlamıştır. Karadzić, Ağustos ayında platformla ilgili görüşmelere Eylül ayı başında başlayacağını açıklamıştır. Bu, Karadzić'in Bosnalı Sırplar için halkın, siyasi düzenin ve ordunun dikkatini en temel meseleden uzaklaştırma girişimidir. Müzakere pozisyonları konusunda Milosević üzerinde herhangi bir etkisi olamaz ve Patrikhane Belgesi'nde de belirtildiği gibi heyetin bir parçası olacağı da kesin değildir. Tecrit ile karşı karşıya kalınca çözümü ordu liderliğine yönelik suçlamalarda bulmuştur ve “*düşman saldırılarına cevap veremeyenlerin*” değiştirilmesini söylemiştir⁴³⁵.

Karadzić'in çabaları başarılı olmuştur, çünkü çok geçmeden Sırp Cumhuriyeti Meclisi dört generali komutanlıktan ilga etmiştir. Yeni Başbakan'ın yasama organı tarafından seçildiği hükümette de değişiklikler olmuştur. Yenilgiyi, Karadzić'in “*taciz ve aşağılama stratejisi*” başarısızlığı olarak değil de ordunun başarısızlığı şeklinde tasvir etmesi, kendisini hâlâ Bosnalı Sırpların koruyucusu olarak sunması için ona geçici bir fırsat vermiştir. Ek olarak, Bosna topraklarının en az yüzde 49'unun Sırp Cumhuriyeti'nin bir parçası olacağını ve Bosnalı Hırvatların ve Bosna Ordusunun kontrol altına aldıkları topraklara geri dönmek zorunda kalacaklarını söylemeye devam etmiştir. Platformun sorusu Karadzić ile Milosević arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermiştir. Sırpların çıkarlarının sadece uluslararası değil aynı zamanda bölgesel olarak da koruyucusu olarak Milosević'in kendisini tanıtmayı öncelediğini Karadzić bilmektedir.

Yugoslavya'nın, özellikle de Milosević'in “*diyalog ve siyasi yöntemler politikasını*” onaylayabileceği bir fırsat yaratılmıştır. Öte yandan Karadzić, insanlığa karşı suçlardan yargılanmıştır. Milosević, Bosna'daki savaşın çözümüne katılması nedeniyle övülmeye başlamıştır. Fransa, onu “*barış politikasına ciddi şekilde bağlı*” olarak nitelendirmiştir ve Dayton'daki barış anlaşmasının imzalanmasının hemen ardından, Fransız hükümetinin Yugoslavya'ya yönelik ambargoların askıya alınması da dahil olmak üzere, Yugoslav Federasyonu ile geleneksel ilişkilerde yeni bir dönem başlatacağını duyurmuştur⁴³⁶. Sırbistan televizyonunda BM temsilcisi Akashi, Milosević ile çalışmanın kendisi için bir ayrıcalık olduğunu açıklamıştır. Milosević'i “*son iki yıldır barış sürecinde çok aktif rol alan, çok zeki ve*

⁴³⁵ Robert, a.g.e., s.275

⁴³⁶ “FRY Government Approves Platform for the Ohio Talks”, **Tanjug**, 29 October 1995

*çok yetkin bir lider” olarak de nitelendirmiştir*⁴³⁷. Kamuoyu önünde Akashi, "*bazı Sırp liderlerinin onun (Miloseviç'in) öğütlerini çok daha yakından dinlemeleri gerektiğini*" belirten bir mesaj da göndermiştir⁴³⁸.

2.3.2.3.1 Hırvat Müzakere Heyeti

Hırvatistan Cumhurbaşkanı Tudjman, Dışişleri Bakanı Mate Graniç ve Millî Savunma Bakanı Gojko Susak ile birlikte Dayton'a gitmeye karar vermiştir. Bu kişiler, Hırvatistan'ın bağımsızlık ilanından bu yana Tudjman'ın çok önemli siyasi figürleri ve yakın müttefikleridir. Tudjman, Hırvat müzakere heyetinin Baş Müzakerecisidir. Başkanların barış görüşmelerini yürüttüğü ve başından sonuna kadar Dayton'da bulundukları Bosnalı ve Yugoslav heyetlerinin aksine Tudjman, Dayton'dan üç kez ayrılmıştır ve üç haftanın ardından yaklaşık 12 gün konferansta hazır bulunmuştur⁴³⁹. Graniç ve Susak, Tudjman'ın ülkesindeki parlamento seçimleri nedeniyle konferansta bulunmadığı esnada Doğu Slovenya ve Federasyon müzakerelerini yönetme sorumluluğuna sahiptir. Mesleki ve akademik geçmişlerini analiz eden her iki kişi de Hırvat toplumunda etkili figürlerdir. Graniç, Washington Anlaşmasının baş müzakerecisidir ve ayrıca Dayton'da baş müzakereci yardımcısıdır. Müzakereleri yönetme yetkisi vardır, ancak temel konulara karar veren Tudjman'dır⁴⁴⁰. Graniç, Tudjman'dan talimat alarak Dayton'da olanları rapor etmektedir. Dayton'da Graniç'in hukuk alanında uzman danışmanı, akademik başarılarıyla tanınan genç bir bilim adamı olan Ivan Simonoviç'tir⁴⁴¹. Hırvat halkı için Susak, ülkenin özgürlüğüne katkıda bulunan kilit yurtseverlerden biridir ve "*Amerikalılar için bölgede barış ve güvenliğin sağlanması için çok önemlidir*"⁴⁴².

⁴³⁷ "Akashi – Milosevic's Contribution to Peace Talks it is Significant", **Tanjug**, 24 October 1995

⁴³⁸ "Milosevic – Akashi Talks", **Tanjug**, 25 October 1995

⁴³⁹ "Graniç – Pored SAD, Najveće Zasluge za Opstanak BiH Idu Hrvatskoj", **Radio Free Europe**, 19 November 2015, (Çevrimiçi) <https://www.slobodnaevropa.org/a/granic-pored-sad-najvece-zasluge-za-opstanak-bih-idu-hrvatskoj/27373039.html>, Erişim Tarihi: 17.02.2018

⁴⁴⁰ "20 Godina Dayton – Sporazum koji je zaustavio rat u Bosnia", **Jutarnji list**, 27 November 2015, (Çevrimiçi) <https://www.jutarnji.hr/globus/20-godina-daytona-sporazum-koji-je-zaustavio-rat-u-bosni-192460>, Erişim Tarihi: 15.02.2018

⁴⁴¹ Simonoviç'e göre Bosna savaşı için Dayton'da önerilen çözüm uygun şekilde tasarlanmamıştır, çünkü "model ileriye dönük değil, savaş zamanı gerçeklerine dayanıyordu... Son olarak, üç kurucu halka dayatılmıştır ve yerel destek ve meşruiyetten yoksundur", in: Ivan Simonovic, Could and Should Have We Done Better in Dayton – A Lesson on Peace-building and State-building, **Croatian International Relations Review**, July – December 2005, s.177

⁴⁴² Peter Rutland, "Holding the Course", **East West Institute**, Annual Survey, 2000, s.202-203

Müzakere ekibinin katılımcısı, aynı zamanda Hırvatistan'ın Birleşmiş Milletler Büyükelçisi ve ulusal güvenlik konularında Hırvatistan Cumhurbaşkanı'nın danışmanı olan Miomir Zuzul'dur. Hırvat devletini temsil eden üst düzey diplomat pozisyonundaki Zuzal, Zagreb'in özellikle çok taraflı diplomasi alanında güvenilir lobi bağlantıları olmasını sağlayan önemli diplomatik ağ kurma ve sürdürme fırsatına sahip olmuştur. Granic, Susak ve Zuzal'ın ortak yanı, yıllar boyu doğrudan angaje edilerek barış görüşmelerinin tüm aşamaları hakkında iyi bilgilendirilmiş olmalarıdır. Hırvat müzakere ekibinde de heyetin seviyesi, yapısı ve büyüklüğü arasında uyum vardır. Heyet üyelerinin geri kalanı da Tudjman'ın yakın danışmanı ve eski Hırvatistan Başbakanı olan Hrvoje Sarinic gibi üst düzey hükümet görevlerinde bulunmuşlardır. Bozo Marendić ekonomik konularda uzmandır ve Eski Sosyalist Yugoslavya'da veraset meseleleriyle ilgili müzakerelerden sorumlu Hırvat heyetinin başkanıdır.

2.3.2.3.2 Hırvatistan Hükümeti Platformu

Doğu Slovenya, Hırvatistan Cumhurbaşkanı Tudjman'ın için en önemli konudur. Dayton'un Hırvat topraklarının bir parçası olarak iadesi amacıyla seyahat etmiştir. Hırvatistan Dışişleri Bakanı Granić, BM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada şunları vurgulamıştır: *"Barışçıl çözüm bulunmazsa Hırvatistan, Hırvat işgali altındaki toprakların bütünlüğünü başka yollarla tesis etme hakkından vazgeçmeyecektir"*⁴⁴³. Ayrıca, Doğu Slovenya bölgesindeki Sırp'ların referandum ve özel statüsüne ilişkin fikirlerinin hükümeti için kabul edilemez olduğuna işaret etmiştir. Arabulucu Holbrooke, Ekim ayı başında Hırvat liderine, ABD açısından Doğu Slovenya'nın Hırvat devletinin bir parçası olduğunu temin etmiştir ve sorunun askeri operasyonlarla değil barışçıl yollarla çözülmesini önermiştir. Dolayısıyla, Hırvatların talepleri daha çok toprak meseleleridir. Bu sorunun Zagreb için hayati öneme sahip olmasının nedeni, bir önceki bağımsızlık ilanını tamamlayan iki bileşen olan Hırvatistan'ın toprak bütünlüğü ve egemenliğiyle bağlantılı olmasıdır. Bu, Tudjman'ın, *"Bu bayrakla görevimizi bitirdik. Özgür ve bağımsız Hırvatistan'ı kurduk"*⁴⁴⁴ açıklaması yaptığı 6 Ağustos'ta Hırvat Ordusu liderliği ile toplantısında da görülmüştür.

⁴⁴³ "Bosnia and Herzegovina Situation, Mate Granic", **United Nations**, 25 September 1995, A/50/PV.13, (Çevrimiçi) <https://daccess-ods.un.org/tmp/9434776.30615234.html>, Erişim Tarihi: 22.04.2019

⁴⁴⁴ "Croatia Flag Flies Over Knin", **Associate Press**, 05 August 1995, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=Or3rkL3StlY>, Erişim Tarihi: 10.03.2018

Doğu Slovenya ile ilgili sorun 1990'dan itibaren başlamıştır ve Hırvatlar ile Sırlar arasındaki silahlı çatışmayla belirginleşmiştir. Hırvatistan'ın Eski Yugoslavya'dan sınır bölgesinden ayrılmasıyla bağlantılı olarak etnik gerilim ve şiddete neden olmuştur. Milliyetçiliğin Yugoslav Federasyonu'nun dağılmasına neden olan faktörlerden biri olmasıyla, 1989 ve 1990'daki anayasa değişiklikleri homojen devletlere yönelik hoşgörüsüzlüğü ve faaliyetleri güçlendirmiştir. Dolayısıyla Sırbistan, Kosovalı Arnavutların statüsünü değiştirmiş olsa da Hırvatistan da Hırvat Sırların statüsünü de azınlık konumuna getirmiştir. Sırbistan ile birleşme fikrinin de etkisiyle Hırvatistan'da yaşayan Sırlar, siyasi ve Belgrad ile koordineli olarak örgütlenmeye başlamıştır. Ağustos 1990'da Hırvatistan'dan ayrılma konusunda ilk referandumu yapmışlar ve daha sonra 21 Aralık 1990'da Sırp Özerk Krajina Bölgesi'nin kuruluşunu ilan etmişlerdir.

Tüm cumhuriyet vatandaşlarının ülkelerinin Sosyalist Federal Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin bir parçası olmaya devam etmesini mi yoksa bağımsız bir devlet olmasını mı istediklerini beyan etme fırsatı bulduğu Hırvatistan referandumundan önce, Hırvat Sırlar Krajina'nın Hırvatistan'dan ayrıldığını ilan etmişlerdir. Zagreb'in düzenlediği referanduma seçmen katılım ve bağımsız cumhuriyet lehine oy verenlerin oranı da çok yüksektir⁴⁴⁵. Hırvatistan Parlamentosu'ndan bağımsızlığın ilanından çok kısa bir süre sonra Yugoslav savaş uçakları Zagreb'deki Başkanlık Sarayını bombalamıştır. Milliyetçiliğin bir sonucu olarak Hırvatistan'ın ayrılması barışçıl bir şekilde gerçekleşmemiştir. Yugoslavya Ordusu (JNA) ve Sırp paramiliter gruplarından gelen çeşitli saldırılar, Hırvatistan'ın topraklarının önemli bir bölümünü kaybetmesine nedeni olmuştur. Hırvat siyasi liderliği, askeri yetenekleri Yugoslav ordusundan daha zayıf olduğu için ABD ve AB'den destek istemiştir. Askeri teçhizat eksikliği ve Hırvat Sırların bağımsız Hırvatistan Cumhuriyeti kurumlarını kabul etmemesi ile karşı karşıya kalan Tudjman, Vukovar'daki etnik temizliği engelleyememiştir. Aksine, 1991'in sonunda Sırlar Doğu Slovenya'yı kontrol altına almışlardır. Başka bir deyişle, Hırvatistan'daki ayrılıkçı hareketler, etnik gruplar arası ilişkileri ve Hırvatistan Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünü ve egemenliğini

⁴⁴⁵ Beata Huszka, **Secessionist Movements and Ethnic Conflict - Debate – Framing and Rhetoric in independence campaigns**, Routledge, 2014 , s.94

baltalayan siyasi gündemin bir parçası haline gelmiştir. Hırvat hükümeti için Hırvat Sırplar, Hırvatistan Cumhuriyeti'nin güvenliği ve varlığı için iç tehdit haline gelmiştir⁴⁴⁶.

2.4 Masa Etrafındaki Müzakereler

2.4.1 Konferansın Açılışı - Konuşmaların ve Mekanın Önemi

Bosna örneğinde, konuşmalar ile barış konferansının yeri arasında bir simetri vardır. Müzakere heyetlerinin izolasyonu ilk basın toplantısıyla başlamıştır. Heyetlerin gazetecilerin sorularını yanıtlamasına da izin verilmemiştir. Konferansın açılışını ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher, AB Temsilcisi Carl Bildt ve Rus Elçisi Igor Ivanov yapmıştır. Barış görüşmelerinin başlaması Miloseviç, Tudjman ve İzetbegovic arasındaki el sıkışmayla başlamıştır. Bu, Bosna Hükümeti, Bosnalı Hırvatlar ve Bosnalı Sırları temsil eden üç liderin özgür iradesiyle değil arabulucu Holbrooke'un isteği üzerine gerçekleşmiştir. Christopher'a göre, üç Başkanın artık savaş alanında değil, barış konferansında olduklarını anlamaları gerekmiştir⁴⁴⁷. Müzakere masasının etrafında oturmak, savaşan taraflar arasındaki eşitliği göstermektedir. Bosna savaşında tüm savaşan tarafların kendi temsilcileri vardır. Ayrıca, Miloseviç, Tudjman ve İzetbegovic'e ve uluslararası topluma öncelikle anlamlı mesajlar göndererek konferansı açan ev sahibi ve arabulucu rolündeki ABD, AB ve Rusya'nın üç aktörünün delegeleri de mevcuttur. Temas Grubunun Bosna savaşını sona erdirmeye konusundaki kararlılığına ilişkin bir açıklama yapılmıştır.

Konferansın ev sahibi Warren Christopher, barış görüşmelerini resmi olarak şu açıklamayla başlatmıştır: *“Tüm kıtanın barış içinde olması gereken bir zamanda, bugün burada başlayan görüşmeler savaş başladığından beri barışa ulaşmak için en iyi şans. Başarısız olursak, savaş devam edecektir ve gelecek nesil, bundan sonraki sonuçlardan bizi kesinlikle sorumlu tutacaktır”*⁴⁴⁸. ABD Dışişleri Bakanı, barış anlaşmasının imzalanmaması halinde heyet başkanlarını iki olası sonuç için uyarmıştır: Bosna'daki savaş bu sefer barış koşulları uygun olsa

⁴⁴⁶ “Croatian Capture Knin”, CNN, 05 August 1995, (Çevrimiçi)

<http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/august95/8-05/index.html>, Erişim Tarihi: 10.04.2018

⁴⁴⁷ “Bosnia Peace Talks Open”, CNN, 1 November 1995, (Çevrimiçi)

<http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/nov95/11-01/am/index.html>, Erişim Tarihi: 14.08.2016

⁴⁴⁸ Statement at the Opening of the Balkan Proximity Peace Talks, Wright Patterson Air Force Base, Dayton, Ohio, 1 November 1995, in Warren Christopher, *In the Stream of History – Shaping Foreign Policy for a New Era*, California, Stanford University Press, 1998, s.360-364

da devam edecektir ve gelecek nesillerin sorumluluğunu taşımak sadece Temas Grubunun değil, Bosnalı Müslümanlar, Bosnalı Hırvatlar ve Bosnalı Sırpların siyasi liderlerinin de sorumluluğundadır. Barış antlaşması olmadan Bosna'ya dönmenin bir zafer değil, en kötü siyasi ve diplomatik yenilgi olacağını kaydetmiştir⁴⁴⁹. Christopher'ın heyet başkanlarına gönderdiği mesaj, eğer barışa karşı savaş zafer kazanacak olursa, Temas Grubu geri çekileceği ve Bosna'da şiddetin yayılması ve bu üç ülkeye yönelik yaklaşan uluslararası izolasyon için sorumluluk almayacağı şeklindedir.

Wright-Patterson Hava Kuvvetleri Üssü'ne vardığında gazetecilerin huzurunda yapılan açıklamada, Dayton'un Bosna halkının ortak hafızasında gençlik için refah ve iyimserliğin doğduğu şehir olarak yer almasını beklediğinin altını çizmiştir⁴⁵⁰. Christopher'ın konuşmasından, Temas Grubunun, Bosna savaşının Avrupa'nın istikrarı ve güvenliği üzerindeki sonuçlarından da endişe duyduğu açıktır. Christopher, barış anlaşmasının sınırlarını şu şekilde kamuya açıklamıştır: Bosna'nın toprak bütünlüğünü korumak, uluslararası gözetim altında özgür ve adil seçimler gerçekleştirmek, yerinden edilmiş insanların dönüşü ve barışın inşası döneminde NATO varlığı⁴⁵¹. Temas Grubu'nun beklentisi dört temel üzerine kurulmuş bir anlaşmaydı: Bosna devletinin bölünmesini değil, üniter karakterini garanti etmek; Bosna toplumunun heterojenliğini korumak ve etnik temizliğe son vermek; uluslararası örgütler tarafından desteklenen demokratik siyasi konsolidasyon; NATO birliklerinin konuşlandırılmasıyla Bosna'da istikrar ve güvenliği teşvik etmek. Warren, barış görüşmelerinin merkezinde insan haklarının da yer alacağını vurgulamayı da ihmal etmemiştir.

ABD ile AB arasında, Carl Bildt'in ifadesinde de fark edilen bir tür koordinasyon vardır. Konuşmasına şu sözlerle başlamıştır: *“Bu sefer şansın kaçmasına izin verilmemeli. Bosna trajedisini ve Hırvatistan'daki çatışmayı sona erdirmek için böyle bir fırsat tekrarlanmayacak”*⁴⁵². Dayton Barış Konferansı Konferansının, diyalog yoluyla Bosna'daki savaşı sona erdirmek için son şans olduğunu ikinci kez vurgulamak, uluslararası toplumun

⁴⁴⁹ A.g.e., s.360-368

⁴⁵⁰ “Bosnian Peace Talks Begin”, **Associate Press**, 1 November 1995, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=O1ysNk4dVpI>, Erişim Tarihi: 12.02.2016

⁴⁵¹ A.y

⁴⁵² “New Talks on Old Agenda- Bosnia's Future”, **Washington Post**, 1 November 1995, (Çevrimiçi) <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1995/11/01/new-talks-on-an-old-agenda-bosnias-future/c0513444-9075-4482-b5c6-e72d3e384d4b/>, Erişim Tarihi: 18.12.2016

Bosna'da daha uzun süre yaşananlardan duyduğu hayal kırıklığının bir işaretidir. Bunu sadece savaş olarak değil aynı zamanda trajedi olarak tanımlamak, Bosna'da adil savaş kriterlerinin ciddi şekilde ihlal edildiği anlamına gelmiştir. Sivillere yönelik saldırıları haklı gösterecek ne hiçbir ilke ne de artık savaşan tarafların taleplerini meşrulaştıracak bir fırsat söz konusu değildir. İddiasını güçlendirmek amacıyla Saraybosna Pazarındaki patlamaları da vurgulamıştır. Bildt, heyet başkanlarını geleceğe yönelik kararlar alırken geçmişi düşünmeye çağırmıştır, çünkü söylediği gibi “*barış ödülü zorluğunu göstermiştir*”⁴⁵³.

Konuşmasındaki önemli bir unsur, Temas Grubunun Bosna adına bir barış anlaşması oluşturmak için değil, barış müzakerelerini kolaylaştırmak için girmesidir. Bildt, barış anlaşmasının İzetbegovic, Tudjman ve Milosević tarafından bulunan ortak bir çözümün sonucu olması gerektiği mesajını vermiştir. Bu şekilde Temas Grubu, siyasi liderlerin proaktif olan ve reaktif olmayan yaklaşımlarını görmek istemiştir. Öte yandan, bu aynı zamanda, Bosna savaşında anlaşmazlıkları çözmek için dayatmacı davranmakla suçlanma olasılığını minimize etmeye çalışan Temas Grubunun bir girişimidir. Bildt, AB'nin bu pozisyonda kararlı bir şekilde durduğunu ve bunun da zaten Dayton Barış Konferansının açılışından önce yapılan toplantıda AB üye devletlerinin dışişleri bakanları tarafından teyit edildiğini kaydetmiştir.

Warren ve Bildt'in konuşmalarında da Bosna devleti ve toplumu kavramıyla ilgili benzerlikler bulunuyor. AB, Bosna'da mevcut sınırlar içinde toprak bütünlüğü önerisini kesinlikle kabul etmiştir ve ülkenin ayrılmasına izin vermemiştir. Bildt, Bosna devletinin toplumdaki çok-etnili ve dinli karakterini koruması gerektiği fikrini de teyit etmiştir. Savaştan sonra Bosna'da geleneksel etnik ve dinler arası ilişkileri sürdürmenin zorlu bir görev olacağının farkında olan Bildt, demokratik kurumlar inşa etme ve mültecilerin güvenli bir şekilde geri dönüşü için gerekli tüm önlemleri alma ve özellikle azınlık haklarına saygı gösterme, eski Yugoslavya'nın yerine geçecek devletlerin karşılıklı olarak birbirlerini tanınmaları ve ikili ilişkilerin normalleşmesi çağrısında bulunmuştur. AB açısından, yalnızca ikili ilişkilerin geliştirilmesi yoluyla Bosna'daki savaşı sona erdirebilir ve bölgesel iş birliğini güçlendirebilir görülmüştür. Bildt'e göre, silahların kontrolü konusunda da dikkatli adımlar atılması gerekmektedir.

⁴⁵³ “EU Bosnia Negotiator Carl Bildt Press Conference”, **Associate Press**, 1 November 1995, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=MY4tkqamIZc>, Erişim Tarihi: 30.12.2016

Rus arabulucu Igor Ivanov da Warren ve Bildt gibi ton ve içerik bakımından eşdeğer bir konuşma yapmıştır. İzleyicilerin dikkatini şu ifadelerle çekmiştir: *“Bu çatışmanın keder, acı ve yıkımdan başka bir şey getirmedığının acı gerçeğini kabul etmeliyiz. Bu savaşta kazanan olmamıştır, olamaz da. Herkes kaybetti- Sırp lar, Hırvatlar, Müslümanlar ve bir bütün olarak Avrupa”*⁴⁵⁴. Ivanov’un konuşması heyet başkanlarına silahları bırakmaları ve diyalogu başlatmaları için yapılan bir çağrıdır, çünkü bu davranışla ölen sivillerin sayısının insani kriz boyutuna getirerek müzakere sürecini yavaşlatmışlardır⁴⁵⁵. Ülkenin bölünmesini durdurmak isteyen Bosnalı liderler, başta genç erkekler olmak üzere nüfusun büyük bir kısmını kaybetmiştir. Sırbistan, BM ambargosu ve AET’nin yaptırımlarının, Yugoslavya ekonomisi ve özellikle de Sırp vatandaşlarının yaşam standardı üzerinde büyük etki gösteren uluslararası izolasyonun yansımalarını hissetmiştir. Rus arabulucu, Dayton Barış Konferansı’nın dört yıllık savaş süresini telafi etmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Arabulucuya göre, barış antlaşmasını sonuçlandırmak bu defa siyasi ve ahlaki bir zorunluluktur⁴⁵⁶. Rus arabulucuya göre barışma taviz gerektirmektedir ve İzetbegovic, Tudjman ve Miloseviç’un halklarının geleceğini güvence altına almak için tek yaklaşım budur. Savaşı kazanmak, ille de düşmanı ortadan kaldırmak anlamına gelmemektedir. Tam aksine, Müslümanlar, Sırp lar ve Hırvatların sonraki nesillerine iyi bir gelecek kurmak için birlikte çalışmak anlamına gelmektedir. Bosna’nın yeniden inşası, öncelikle siyasi liderler ve sonrasında geçmişte birbirleriyle barış içinde yaşamış Bosnalı vatandaşlar arasında uzlaşmayı gerektirmiştir. Rus arabulucusuna göre Dayton, Bosna savaşında en etkili üç kişinin düşmanlıkları sona erdirebileceği yerdir.

Bosna Hersek müzakere sürecinin temel karakteristiği, bir ordu üssünde barışın yeniden tesisini tartışma kararıdır. ABD’yi tarafsız bir ülke ve askeri üs olarak seçmek tesadüfi bir çözüm değildir. Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından en güçlü ülkelerden birinin silahlı kuvvetleriyle çevrili olmak, ofislerinde oturarak Bosna’ya askeri operasyon emri veren konferansa katılanların çoğunluğunun var olan rahatlığını bozmuştur. Aksine, askeri teçhizat ve personel barındırılan bir ortamda barış antlaşması çabalarının beşinci kez başarısızlığa uğraması, belirsizlik ve tehlike duygusu uyandırmıştır. Wright-Patterson Hava Kuvvetleri Üssü, üç hafta boyunca kapalı bir topluluğun çalışması için uygun koşulları sağlamıştır.

⁴⁵⁴ “Peace Talks, Wright – Paterson Air Force Base, Ohio” , **BosNet**, 1 November 1995

⁴⁵⁵ “On the Eve of the Dayton Conference”, **Tanjug**, 1 November 1995

⁴⁵⁶ “Peace Conferecen on Bosnia in Dayton”, **Tanjug**, 2 November 1995

ABD dışışleri tarihinde, Bosna savaşıyla ilgili barış konferansı için uygun yerin seçilmesi sorusu tartışılırken iki özel an dikkate alınmalıdır. İlki, 8 Ocak 1918'de “*Açık diplomasinin*” temelini atan Amerikan başkanı Woodrow Wilson'dur⁴⁵⁷. Kongre'nin toplantısı yaptığı konuşmasında, gizli antlaşmaların uygulanmasının terk edilmesini savunmuştur ve bunu Birinci Dünya Savaşı'nın ana nedeni olarak göstermiştir. Dolayısıyla, ABD topraklarında üç Balkan ülkesinin Cumhurbaşkanı ile Temas Grubu temsilcileri arasında bir görüşme yapılacak olması halktan gizlenmemiştir ancak yalnızca müzakerelerle ilgili bilgi akışı sınırlandırılmıştır. İkinci olarak, Dayton Barış Konferansından önce Amerika'nın diplomatları ve ABD Dışışleri Bakanlığı, 17 Eylül 1978'de benzer bir çatışma çözümü örneğine zaten sahiptir. Amerikan Cumhurbaşkanı Carter'ın arabuluculuğunda, Camp David'de Mısır ile İsrail arasında barış anlaşması imzalanmıştır. Bu, Ortadoğu ve ABD tarihinde önemli bir yere sahiptir. Burada, otuz yıllık bir savaşın sona ererek ABD diplomasisi vesayeti altında kaldığı sembolizmi vardır. Anlaşma Soğuk Savaş sırasında imzalanmıştır ve Amerikan devletinin bir ayrıcalığı ve başarısı olarak algılanmaya devam etmektedir. Bu aynı zamanda Filistin meselesi nedeniyle de çok eleştirilere neden olmuş bir anlaşmadır. Lawrence Wright'a göre, “*Camp David bize barışın talep ettiği uzlaşmaları ve en büyük zorlukları kendi sınırlarının üstesinden gelmek olan liderlerden gereken cesareti ve fedakarlığı anlatmaktadır*”⁴⁵⁸. Mısır Cumhurbaşkanı Sedat ve İsrail Başbakanı Begin, büyük cesaretlerinden dolayı Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüşlerdir.

Clinton yönetimi, Dayton Barış Konferansı'nı Camp David'deki⁴⁵⁹ barış görüşmelerine dayanarak model oluşturmuş ve Aliya Izetbegovic, Slobodan Milosevic ve Franjo Tudman'ın iyi niyetle müzakere edeceklerine ve Bosna için kalıcı bir barış sağlamak için ellerinden gelen her şeyi yapmaya kararlı olduklarına inanmıştır. ABD, Bosna sorununun bu kez çözüleceğini birçok ortamda ifade etmiştir. Barış konferansına ev sahipliği yapan ülke ve çatışma arabulucusu olarak tanıtılan ABD'nin Balkan meselelerindeki hâkim rolünün devamı için bu bir fırsat sağlamıştır. ABD'nin Müslüman ülkelerle ilişkilerinin gelişimindeki itici güçler Chirac'ın açıklamasında da

⁴⁵⁷ Woodrow Wilson Speech to US Congress on 8 January 1918, **Bkz.** “President Woodrow Wilson’s 14 Points”, Records of the United States Senate, National Archive, (Çevrimiçi) <https://www.archives.gov/milestone-documents/president-woodrow-wilsons-14-points#transcript>, Erişim Tarihi: 18.02.2018

⁴⁵⁸ Lawrence Wright, **Thirteen Days in September – Carter, Begin, and Sadat in Camp David**, Oneworld Publications, 2014, s.7

⁴⁵⁹ Dayton'daki barış görüşmeleri, dokuz heyetteki katılımcı sayısı nedeniyle Camp David'dekinden çok daha karmaşıktır, in Washington Post, 18 Ekim 1995

bulunmaktadır. ABD Ulusal Danışmanına yazdığı mektupta Albright, "*Avrupa'nın kalbinde bir askeri krizi çözme çabasına liderlik etme konusundaki isteksizliğin, Amerika'nın Soğuk Savaş sonrası dünyadaki liderliğini riske attığını*" iddia etmiştir⁴⁶⁰. Chirac'ın "*Atlantik İttifakı liderlerinin bulunmadığı*" açıklaması da provokasyon olarak görülmüştür⁴⁶¹.

Wright Patterson Hava Kuvvetleri Üssü, ABD Hava Kuvvetlerinin en büyük ve en önemli üslerinden biridir ve konut alanları ve tıp merkezi gibi tesislerin boyutları ve çeşitliliği nedeniyle orta ölçekli şehirler grubunda yer almaktadır⁴⁶². Bu üs, 1900'den beri askeri havacılık gelişimi ile öne çıkmaktadır. Lojistik olarak gıda malzemeleri, telekomünikasyon ve basın için ayrı bir alan da dahil olmak üzere barış konferansının organize edilmesi için burası optimum destek sağlamıştır. Heyetler, ziyarete gelen Hava Kuvvetleri subayları için ayrılan binada kalmışlardır ve İzetbegovic, Miloseviç ve Tudjman'ın daireleri aynı şekilde boyanmıştır ve yeniden döşenmiştir⁴⁶³. Metropol alanlara olan uzaklık da bir avantaj olarak görülmüştür. Dayton şehri "*uluslararası barışın yeni şehri*" olarak projelendirilmeye başlanmıştır⁴⁶⁴. Bu ise gerilen müzakereler için gerekli huzuru sağlamıştır. Ordunun izolasyonu ve mevcudiyeti, düşmanların anavatanlarıyla temasını sınırlamaya hizmet etmiştir. Konferansın ev sahibi tarafından alınan arazi ve güvenlik önlemleri nedeniyle bilgi akışı engellenmiştir ve gazetecilere erişim zorlaşmıştır⁴⁶⁵. Dış dünyadan tecrit yoluyla, özellikle İzetbegovic ve Miloseviç başta olmak üzere heyet başkanları arasında yakınlık sağlanması gerekmiştir. Wright Patterson Hava Kuvvetleri Üssü, Mayıs 1993'te Atina'daki barış konferansından itibaren Bosna savaşında tarafları bir araya getiren yer olmuştur. Dayton şehri ve Wright Patterson Hava Kuvvetleri Üssü ile bağlantılı bir diğer unsur, arabulucuları ve savaşan tarafların heyetlerini barış görüşmelerini

⁴⁶⁰ "U.N Ambassador Memo, Endgame Strategy, Why American Must Take the Lead", **Clinton Digital Library**, 03 August 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12511>, Erişim Tarihi: 22.07.2020

⁴⁶¹ A.y

⁴⁶² "88th Air Base Wing", **Wright Patterson Air Force Base**, (Çevrimiçi) <https://www.wpafb.af.mil/Units/index1/>, Erişim Tarihi: 8 November 2019

⁴⁶³ "Bosnian Talks Open With Warning to Leaders", **Washington Post**, 2 November 1995, (Çevrimiçi) <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1995/11/02/bosnia-talks-open-with-warning-to-leaders/e29fb49f-ba1e-40f9-a5ca-820be61adf80/>, Erişim Tarihi: 21.01, 2018

⁴⁶⁴ Barış konferansı, şehirde bulunan havacılık ve inovasyon endüstrisi yoluyla turizme katkıda bulunmuştur, Bkz.

Chollet, **a.g.e.**, s.133

⁴⁶⁵ **A.g.e.**, s.137

devam ettirmeye teşvik eden Üssün içinde yaşayan memurların ailelerinin ve vatandaşların misafirperverliği olmuştur⁴⁶⁶.

2.4.2 Gündem Konusunda Anlaşma

Dayton Barış Konferansında uygulanan arabuluculuk modeli, ilk hafta gerilimden kaçınmak ve esnekliğin hâkim olmasına yönelik dizayn edilmiştir. Arabulucu Holbrooke ve ekibi, başlangıçta yavaş ritimlerle başlayıp daha sonra müzakere için en zorlu konularla hızlanmanın daha verimli olacağını tahmin etmiştir. Böylece, adım adım ilerleyen diplomasi ile devam etmeyi uygun bir çözüm olarak görmüşlerdir. Bu, sonuçlarını kademeli olarak verecek ve savaştaki taraflar ile arabulucular arasındaki güven seviyesini artıracaktır. Ayrıca savaşan taraflar arasındaki iletişim seviyesinin ve uzlaşma istekliliklerinin artması da umulmuştur. Böyle bir kararın birkaç nedeni vardır. Birincisi, Balkan müzakere heyetlerinin üç lideri ne birbirleri ile göz teması kurmuşlar ne de arabulucu olmadan iletişim kurmak istemişlerdir. Bu davranış, Dayton'a geldikten sonra yaptıkları basın açıklamalarıyla uyumsuzdur. Bosna'ya barış getirmek için barış konferansına katıldıklarının daha önce kendilerinden emin bir şekilde vurgulamışlardır. Bu nedenle, savaşan taraflar arasındaki buzların öncelikle gayri resmi faaliyetlerle kırılması ve sonrasında müzakerelere devam edilmesi gerekmiştir. İkincisi, barış konferansı için uyarlanmış bir askeri hava üssünde, tüm katılımcıların yeni çalışma ve yaşam ortamlarına alışmak için zamanları olmuştur. Açılış töreninin ardından Temas Grubu adına sunulan taslak belgeleri incelemek için var olan sakin ortam heyetler açısından bir fırsat sunmuştur. Üçüncüsü, savaş alanından gelen düşmanlık barış konferansı ortamına da aktarılmıştır. Barış görüşmelerinin başarısızlığını önlemek için Dayton'daki ek gerilimlerin de önlenmesi gerekmiştir. Bu sebeple en ideali, müzakerelerin önce Doğu Slovenya ile Federasyon sorununu, ardından da Bosna Hersek sorununu açarak başlamasıdır. Ayrıca Hırvat Cumhurbaşkanı, ülkesindeki parlamento seçimleri nedeniyle konferanstan bir süre ayrılmak ve daha sonra geri dönmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla, Dayton'daki barış konferansının dinamizmi gündeme bağlıdır ve sorunların hangi sırayla tartışılacağı konusunda anlaşma sağlanmıştır.

⁴⁶⁶ Holbrooke, a.g.e., s.234

2.4.2.1. Temas Grubu Üyeleri ve Balkan Delegasyonları İle Koordinasyon Toplantıları

Başarılı barış müzakerelerinin yürütülmesindeki temel adımlar görevlerin, sorumlulukların ve eylem sırasının bölünmesidir. Washington, Holbrooke'a Amerika'nın pozisyonundaki “kırmızı çizgiler” çoktan iletmiştir. Diğer müzakere konuları ve müzakerelerin stratejisi üzerinde yetki sahibidir ve karar vermede büyük bir bağımsızlığa sahiptir. Bundan sonra Holbrooke, her bir kişi için görev atamalarının etkili olduğu ve verimli çalışma ilişkilerinin sağlanması gerektiği ekibi içindeki koordinasyon başlamıştır. AB ve Rus arabulucuları ve Temas Grubu delegasyonları ile prosedürel ve gündeme ilişkin konularda anlaşmaya varılmıştır. Barış görüşmelerinin ABD tarafından yönetilmesi de büyük eleştirilere yol açmıştır. Amerikalı diplomatların süreci yönetme şekilleri, özellikle İngiltere temsilcisi tarafından pek hoş karşılanmamıştır. Konferans sırasında platformları sunmalarına fırsat vermek ve aynı zamanda prosedürel sınırlamaları da hatırlatmak suretiyle, tüm Balkan heyetleri ile ön görüşmeler yapılmıştır. Yaklaşık 200 yetkili olan dokuz delegasyonun karmaşık bir sistem içinde kusursuz bir şekilde yönetilmesi gerekmiştir⁴⁶⁷.

Derek Chollet'e göre, Holbrooke liderliğindeki Amerikan müzakere ekibi, “Washington'dan destek almadan çoğu kararı verebilecek bir tür özerk bürokrasi” haline gelmiştir⁴⁶⁸. Amerikan hükümeti tarafından Washington'ın münhasır yetkisi olarak görülen ve “kırmızı çizgiler” olarak algılanan iki konu, Yugoslavya'ya yönelik yaptırımların kaldırılmasına ilişkin karardır ve ABD'nin IFOR'daki rolü ve yükümlülüklerdir⁴⁶⁹. Bu sonuç, Dayton'daki konferansın başlamasından üç gün önce, ABD Ulusal Güvenlik Komitesi'nde onaylanmıştır. Ancak arabulucunun talebi üzerine, ekonomik ambargonun askıya alınması seçeneğini yeniden gözden geçirecekleri kesin olarak belirtilmiştir⁴⁷⁰. Washington ve Holbrooke'un aynı fikirde olmadığı tek konu budur. Holbrooke'un bakış açısına göre yaptırımların kaldırılmasının

⁴⁶⁷ Leon Hartwell, “Conflict Resolution – Lessons from the Dayton Peace Process”, **Negotiation Journal**, 2019, s.457

⁴⁶⁸ Derek Chollet, Bennett Freeman, The Road to Dayton – US Diplomacy and the Bosnia Peace Process, May - December 1995, “Opening Talks and Clearing Away the Underbrushed – Dayton, November 1-10”, Chapter 8, **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, 2005, s.181, (Çevrimiçi) <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB171/ch08.pdf>, Erişim Tarihi: 28.10.2020,

⁴⁶⁹ “Summary of Conclusions the NSC Principals Committee Meeting on Bosnia”, **Clinton Digital Library**, 27 October 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/collections/show/37>, Erişim Tarihi: 02.01.2021

⁴⁷⁰ A.y

Dayton'dan önce gerçekleşmesi daha uygundur, çünkü bu şekilde Miloseviç Sırp Cumhuriyeti'nin liderliğini daha iyi kontrol edebilecektir⁴⁷¹.

ABD'nin BM Büyükelçisi Madeline Albright, Sırların barış anlaşması olmadan hiçbir ödülün olmayacağını anlamaları gerektiği argümanıya bu fikre karşı çıkmıştır⁴⁷². "*Miloseviç'in güce karşılık verdiğini, ABD'yi büyük güç olarak görmesi gerektiğini*" vurgulamıştır⁴⁷³. Warren, "*o dönemde yaptırımların askıya alınmasına dair herhangi bir taahhütte bulunmak zorunda kalmadan ateşkes anlaşmasını yapmanın*" Holbrooke açısından büyük bir başarı olduğunu iddia ederek, çoğu Avrupa ülkesinin bunu yapmaya niyetli olduğunun altını çizmiştir⁴⁷⁴. Washington ve Holbrooke, Balkan liderleriyle olan önceki deneyimlerine dayanarak, savaşı taraflar arasında, müzakere masasındaki değişikliklere kolayca uyarlanabilecek bir çalışma ortamı yaratmaları gerektiğinin farkındadır. İletişim bağlantısı da uygun şekilde geliştirilmiştir. Dayton'da olup biten her şey için Washington'a günlük olarak bilgi verilmiştir. Warren, fiziksel olarak her zaman Hava Kuvvetleri Üssü'nde bulunmamasına rağmen müzakereleri çok yakından takip etme fırsatı bulmuştur. Ayrıca Holbrooke ve Warren arasındaki bağlantı da çok iyi işlemiştir. Düzenli görüşmelerin günde birden fazla yapıldığı koşullarda sürekli temas halinde kalmışlardır⁴⁷⁵.

Holbrooke'un ekibinden Donald Kerrick, konferansın başından sonuna kadar Ulusal Güvenlik Konseyi'ne günlük raporlar göndermiştir. Holbrooke'un Cenevre ve New York'taki ön görüşme koordinasyonu Washington ile karşılaştırdığında büyük bir fark olmadığı görülür. Warren'ın Ağustos ayından itibaren Holbrooke için verdiği talimat Amerikan hükümeti ve devleti için Boşnaklara verilen desteğin, çok etnili Bosna devletinin ve Miloseviç'e dikkatli yaklaşımın "kırmızı çizgiler" olduğudur. Ekim ayında, ekonomik yaptırımların geri çekilmesi ve IFOR operasyonu ile ilgili konular da eklenmiştir. Buna ek olarak Holbrooke, müzakere öncesi

⁴⁷¹ "Summary of Conclusions the NSC Principals Committee Meeting on Bosnia", **Clinton Digital Library**, 25 October 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12301>, Erişim Tarihi: 02.01.2021

⁴⁷² "Albright interview - U.S Permanent Representative to the United Nations", **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, **Clinton Digital Library**, 28 October 1996, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12627>, Erişim Tarihi: 08.02.2019

⁴⁷³ A.y

⁴⁷⁴ "Christopher interview - U.S Secretary of State", **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, **Clinton Digital Library**, 22 October 1996,

(Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/collections/show/37>, Erişim Tarihi: 10.12.2020

⁴⁷⁵ A.y

modeli kendisinin belirleme özgürlüğüne de sahiptir ve ekibi içindeki iş birliğini vurgulamıştır⁴⁷⁶. Holbrooke'un Washington ve Warren ile iletişimi Belgrad, Saraybosna ve Zagreb'e yaptığı ziyaretler sırasında da devam etmiştir. Hatta Miloseviç, İzetbegovic veya Tudjman ile yapılan görüşmelerde dahi bazı durumlarda, Washington ile telefon hattı istişareler için açılmıştır.

Holbrooke'un hükümetinden kazandığı esneklik, diplomat ve arabulucu olarak yeteneklerine duydukları güveni yansıtıyor. Bu görüş, Holbook'un müzakere önceki aşamadaki başarısıyla daha da güçlendirilmiştir. Holbrooke'un hükümetinden kazandığı esneklik, özellikle ön müzakere aşamasında elde edilen başarılarından sonra diplomatlarının müzakere becerisine duydukları güveni de yansıtmaktadır. Ayrıca, Holbrooke'un performansından çok memnun olan ve onu Dayton'daki konferans öncesinde ve esnasında barış görüşmelerini yürütmek için özel yönergelere ihtiyaç duymayan yetki sahibi bir diplomat olarak gören Warren da önemli bir rol oynamıştır⁴⁷⁷. Normalde Warren ve Holbrooke arasındaki güvenin oluşması biraz zaman alsa da Warren röportajında Holbrooke ile oldukça fazla iş tecrübesi paylaştıklarının altını çizmiştir.

Holbrooke ile Bildt arasındaki anlaşma basın toplantısının yapılacağı yer olan Washington'a ulaşmıştır ve yalnızca Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nick Burns bilgileri gazetecilerle paylaşma hakkına sahiptir⁴⁷⁸. Basın toplantısının yapılacağı yerin bir kez daha Dayton'dan uzağa taşınması, arabulucuların Balkan heyeti başkanlarının medyanın ilgisiyle rahatsız olmamalarını istediklerinin ve barış görüşmelerini engellemek için medyayı kullanmadıklarının bir göstergesidir. Bildt'in Holbrooke'un önerisine olumlu yanıtı, Temas Grubu üyelerini temsil eden delegasyon başkanlarının bir kısmı tarafından coşkuyla karşılanmamıştır.

Esasında tüm Temas Grubu tüm heyetlerinin eşit statüde olması gibi Holbrooke, Bildt ve Ivanov'un eşit statüde olmasına karşın, Dayton müzakerelerinde Amerika Birleşik Devletleri ve Holbrooke'un lider rolü bir şekilde kabul edilmiştir. İngiltere temsilcisi Pauline Neville Jones, barış görüşmelerinin çerçevesinden memnun değildir. AB ve Rus arabulucularının müzakerelerin

⁴⁷⁶ “Christopher interview - U.S Secretary of State”, **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, **Clinton Digital Library**, 30 October 1996,

(Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12628>, Erişim Tarihi: 05.12.2020

⁴⁷⁷ A.y

⁴⁷⁸ Holbrooke, **a.g.e.**, s. 237

çerçevesi hakkında "*bilgilendirildiği ancak onlara danışılmadığı*" ve "*Dayton müzakerelerinin yapı ve gündem itibariyle karmaşık olduğunu*" iddia etmiştir⁴⁷⁹. Dayton'da ortaya çıkan bir diğer sorun, Avrupa heyetlerinin ülkelerini Temas Grubu üyesi olarak mı temsil ettikleri yoksa AB adına hareket etmek üzere mi atandıklarıdır. Bu özellikle İngiliz ve Fransız heyetlerinin seslerini yükselttikleri ve Holbrooke'u belirli sorular için Bildt'e değil kendilerine danışmasını tavsiye ettiklerinde belirgindir⁴⁸⁰. İngiltere heyeti durum daha da belirsiz hale gelmiştir; çünkü bir yandan AB üyesidir ve aynı zamanda AB Başkanlığını yapmaktadır, diğer taraftan ise Temas Grubuna katılan ülkelere biridir.

Pauline Jones ve Jacques Blot'un tepkisi, AB'nin Eski Yugoslavya Yüksek Temsilcisinin Dayton'da sahip olduğu yetkinin kapsamı ve Bildt'in tüm AB ülkelerinin sözcüsü olup olmadığı konusundaki soruyu ortaya atmıştır. Bu sorunun kökleri daha da derindir ve o zamanlar AB içinde var olan kurumsal eksiklikleri ve üye devletlerin uluslararası barış konferansında AB'nin güvenilirliğini baltalayan rekabet halindeki çıkarlarını göstermektedir. Amerikan hükümeti ve Holbrooke için de koordinasyon meselesinin müzakereler sırasında ortaya çıkacak koşullara bağlı olarak çözülmesi elzem görülmüştür. AB'nin Dayton'da "*tek bir müzakere heyeti*" olarak temsil edilmemesi kendileri için hayal kırıklığı yaratmıştır.⁴⁸¹ Bildt'i müzakere sürecindeki en önemli figür ve Holbrooke'un barış görüşmelerinin prosedürleri ve gündemi hakkında iş birliği yapmaya devam etmesi gereken kişi olarak görmeyi sürdürmüşlerdir. Bu nedenle, Avrupa heyetleri, AB'nin Eski Yugoslavya Yüksek Temsilcisi'nin pozisyonlarını resmen kabul etmek zorunda kalmıştır⁴⁸².

Mantıksal olarak bu makul bir açıklamadır, çünkü tüm ön müzakereler sürecinde, Balkan Cumhurbaşkanı ile yapılan toplantıların çoğunda Holbrooke'a yine AB Balkanlar Özel Temsilcisi rolünde Bildt eşlik etmiştir. Ayrıca Dayton'daki konferanstan bir ay önce AB dışişleri bakanları Lüksemburg'da bir araya gelerek Bosna'da AB'nin rolünü tartışmışlardır⁴⁸³. Bununla birlikte, Alman temsilcisi Wolfgang Ischinger'in görüşmelerine atıfla, bu heyetlerin Dayton'a

⁴⁷⁹ Pauline N. Jones, "Dayton, IFOR, and Alliance Relations in Bosnia", **Survival - Global Politics and Strategy**, 1996, s.48

⁴⁸⁰ Holbrooke, **a.g.e.**, s. 242

⁴⁸¹ A.y

⁴⁸² Jones, **a.g.e.**, s.48

⁴⁸³ "EU More Active in Bosnia", **BosNet**, 1 October 1995

birincil olarak kendi ülkelerinin heyetleri ve ikincil olarak ise AB ülkeleri konumunda gittikleri açıktır. Bu yorum da bir yönüyle mantıklıdır çünkü Nisan 1994'ten sonra Bosna'daki savaşın çözümüne ilişkin müzakereleri yönlendiren Temas Grubu olmuştur. İkinci olarak ABD ve Rusya, Temas Grubunun bir parçası olarak sahip oldukları statü yoluyla hareket etmişlerdir Üçüncüsü, İngiltere, Fransa ve Almanya, Cenevre'deki ve New York'taki toplantılarda olduğu gibi, ABD ve Rusya ile otomatik olarak aynı statüyü paylaşmıştır. Ischinger, ABD heyetinin prosedürü ve gündem içeriğini tanımlayarak hakimiyetinin heyet büyüklüğünde geçerli olduğunu vurgulamıştır. Örneğin, Avrupa heyetlerinin heyet başına on kişiden az sayıda ekipleri varken, ABD heyetinin yüzden fazla delegesi vardır⁴⁸⁴.

Gündemle ilgili olarak Ischinger, Alman Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel'den Kosova sorununun eklenmesi için talimat aldığının altını çizmiştir, ancak “*Bu iyi bir fikirdi ama uygulanması imkansızdı. Kosova'dan bahsetmiş olsaydım odadan atılırdım*”⁴⁸⁵ ifadesini kullanmıştır. ABD'nin üstünlüğü, Srebrenitsa soykırımından sonra barış görüşmelerine önderlik dolayısıyla da mevcuttur. Holbrooke ve ekibi, anlaşmaların içeriği ve faaliyetlerin sırası hakkında son sözü söyleme hakkına sahiptir. Bosna savaşında yer alan tarafların müzakerelerin gerekliliği konusunda anlaşmaları için gerekli tüm koşulları yaratmışlardır. Ulaşılan başarıdan gurur duyan ve kontrolü kaybetmekten korkan Amerikan heyeti, Christopher'ın desteğiyle, müzakereleri ve özellikle de ana konuları yürütmeye karar vermiştir⁴⁸⁶. Holbrooke'un Alman heyetinden Michael Steiner'in İzetbegovic ve Tudjman ile müzakereleri yönetmesini talep ettiği Federasyon'da konusu ise bir istisnadır. Steiner'in konferanstaki “*Bosna konusunda çalışan Avrupalılar arasında en bilgili ve azimli*” kişi olduğunun altını çizmiştir⁴⁸⁷. Aynı zamanda AB'nin de müzakerelerde aktif olduğunun nasıl gösterileceği konusu tartışılmıştır⁴⁸⁸. ABD heyeti ile AB heyetleri arasındaki koordinasyon sorunu, uluslararası kurumların yoğun karmaşıklığını ve Bosna savaşının sona ermesinde çatışan çıkarları ortaya koymuştur.

⁴⁸⁴ Jochen Prantel, **The UN Security Council and Informal Groups of States – Complementing or Competing for Governance**, Oxford Univeristy Press, 2006, s. 218

⁴⁸⁵ Perit, H. Henry, **The Road to Independence for Kosovo - A Chronicle of the Ahtissari Plan**, Cambridge University Press, 2010, s.33

⁴⁸⁶ Holbrooke, **a.g.e.**, s. 237

⁴⁸⁷ **a.g.e.**, s.235

⁴⁸⁸ “Memo from Don Kerrick to Antony Lake” , **Clinton Digital Library**, 2 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12579>, Erişim Tarihi: 11.07.2018

Açılış töreni öncesi Warren Christopher ve Holbrooke Bosnalı, Yugoslav ve Hırvat heyetleriyle ayrı görüşmeler yapmışlardır. Amerikan Dışişleri Bakanı, Miloseviç'in kendi heyet üyelerine nasıl saygısız ve önemsemez tavır sergilediğini ve Warren ve diğer diplomatlara duyduğu saygının da ne kadar sahte olduğunu ilk kez yakından görmüştür. Miloseviç'in davranışını "*sunî cana yakınlık*" olarak tanımlamıştır; İzetbegovic hakkında ise kendisinde "*cana yakın olmayan*" tanımını yapmış ve Bosna Cumhurbaşkanı'nın pek de iyi bir ruh halinde görünmediğini söylemiştir⁴⁸⁹. İzetbegovic'e konferans boyunca kaygı ve karamsarlığın eşlik ettiğinin altını çizmiştir. İzetbegovic de benzer bir bakış açısıyla sosyal faaliyetlere ve özellikle de tüm heyetlerle ilk resmi akşam yemeğine katılma konusundaki duygularını ve isteksizliğini anlatmıştır⁴⁹⁰. Bir şekilde, ülkesi için hissettiği baskı ve savaşın devamı ile adil, dürüst ve halkının savaştığı şeyin karşılığını bulmayan bir barışın kabulü arasında seçim yapma hakikatinin bilinci, onu beklentiler konusunda çok karamsar ve aşırı yorgun hale getirmiştir. Bosna'nın geleceğine yönelik önündeki karara paralel olarak, halkının savaşta bir kış daha dayanamayacağını düşünüyordu⁴⁹¹. Warren sadece Tudjman'da savaş alanında ve siyasi alanındaki başarının bir yansıması olan özgüveni ve memnuniyeti görmüştür. Hırvatistan'daki parlamento seçimlerinden elde edilen sonuçlar, güvenini daha da artırmıştır.

Prosedüre ilişkin konularda, Warren ve Holbrooke, Başkanlara ne kendilerinin ne de heyet üyelerinin basınla iletişime geçmemesi gerektiğini hatırlatmıştır. Bu, ülkeleriyle temastan da kaçınılması gerektiği anlamına gelmektedir, ancak toplantının Başkanlar, ortakları ve yakın danışmanları da dahil Dayton'da en üst düzeyde gerçekleşmesi nedeniyle, Wright-Patterson Hava Kuvvetleri Üssü'nün dışına bilgi sızdırma olasılığı neredeyse imkansızdır. Bununla birlikte, Dayton anlaşılmaz bir şekilde gizli tutulmamıştır ve bunu katılımcıların kendileri de onaylamıştır. 1 Kasım'da Miloseviç ile Tudjman ve daha sonra İzetbegovic ve Tudjman arasındaki ikili görüşmelerin atmosferi hakkında Warren, "*tercümanlar ve arabulucular olmadan iletişim*" stratejisine gitmenin daha iyi olduğunu fark etmiştir⁴⁹², çünkü tartışmaların akışı kesintiye uğramamıştır ve daha verimli olduğunu görülmüştür.

⁴⁸⁹ A.y

⁴⁹⁰ İzetbegovic, **a.g.e.**, s. 47

⁴⁹¹ A.y

⁴⁹² Warren Christopher, **In the Stream of History – Shaping Foreign Policy for a New Era**, California, Stanford University Press, 1998, s.357

2.4.3 Ayrıntılar Aşaması

Ayrıntıları kabul etmek, tüm barış sürecinin en zor aşamasıdır; çünkü heyetlerin tüm üyeleri hakikat anının ve onları kendi halklarının ve devletlerinin kahramanları ya da hainleri olarak gösterecek tarih tarihi sorumluluğu taşımaktadır. Ayrıca, ev sahibi ülke, konferansı düzenleyenler ve arabulucular da benzer bir konumdadır. Çünkü dakikalar içinde yoğun çalışmaları ve çabaları yüzyıllarca sürececek bir onur olarak bir başyapıtı ya da ihtilafların çözümünde göz ardı edilen ve devlet(ler)in ve bireylerin inandırıcılığının yıllarca zedelen bir vakaya dönüşebilir. Bu nedenle, tanımlarla ilgili yanlış anlaşılmalara meydana gelmesi ve heyet içinde de uyumun azalmaya başlaması çok olasıdır. Barış önerileri için ortak bir dile ulaşmak, çok fazla enerji ve zaman tüketen temel engellerden biridir. Bu nedenle, savaşan taraflar arasında kendi heyetlerinin rızası olmadan barış anlaşması imzalamak neredeyse imkansızdır. Bu durum Dayton barış konferansında da görülmüştür.

2.4.3.1 Ortak Dili Oluşturmak

Boşnak, Hırvat, Yugoslav-Pale delegasyonlarına sunulan ilk belgeler şunlardır: Anayasal Sorunlar Anlaşması, Bölgede Askeri Kuvvetler ile Paramiliter Kuvvetlerin Ayrılması Anlaşması ve Seçimler Anlaşması⁴⁹³. Bu belgeler Genel Barış Anlaşması'nı oluşturmaktadır ve Temas Grubu ve diğer heyetlerle görüşülerek ABD delegasyonu tarafından hazırlanmıştır⁴⁹⁴. Eklerin teslimatı, barış görüşmelerinin ilerleyişine ve Amerikan, Avrupa ve Rus müzakere ekipleri arasındaki uyuma bağlı olarak sürekli olarak planlanmıştır. Konferanstaki tüm katılımcılar taslakların, *"Karmaşık belgeler, bazıları oldukça uzun.... ve Dayton görüşmelerinde bir anlaşmaya varmak için yapılması gereken zor seçimleri temsil eden"*⁴⁹⁵ oldukları konusunda farkındalık sahibidir. Konferanstaki hemen her katılımcının Bosna'daki savaşın durdurulması fikrine sadık olması nedeniyle, tüm katılımcılar uygulamanın daha zor olacağını bilmesine rağmen, önerilen bu çözümlerin nihai olarak kabul edilmiştir. Basın brifingindeki açıklamalar ile ABD heyetinin Ulusal Güvenlik Komitesine gönderdiği raporlardaki açıklama karşılaştırıldığında neredeyse aynı olduğu görülür ve gazetecilerle paylaşılan bilgi düzeyi de yüksektir. ABD Sözcüsü Nicholas Burns'ün brifinginde, konferans ev sahibi tarafından

⁴⁹³ "Proximity Peace Talks in Dayton", U.S Department of State, Daily Press Briefing, 2 November 1995

⁴⁹⁴ "Draft Documents to Parties", U.S Department of State, Daily Press Briefing, 2 November 1995

⁴⁹⁵ "General Framework for Peace", U.S Department of State, Daily Press Briefing, 2 November 1995

düzenlenen toplantıların ve sosyal etkinliklerin sayısına ilaveten, katılımcıların ayrıntıları yer almıştır. Bir diğer özellik ise basına kullanılan dildir; ABD diplomatların taslaklar hakkında Avrupalı ve Rus temsilcilerle de düzenli olarak görüştüğü bilinçli olarak vurgulanmıştır. Ayrıca Dayton barış konferansında diğer heyetlerin ihmal edildiği veya Holbrooke tarafından önerilen müzakere modelini kabul etmeye zorlandığı bilgisinin medyada görünmesini engellemek zorunda kalmışlardır.

2.4.3.2 Doğu Slovenya

Christopher ve Holbrooke'un Miloseviç ve Tudjman ile yaptığı görüşmede, ABD Büyükelçisi Galbraith de katılmıştır. ABD heyeti için neyin "*teknik mesele*" olarak görüldüğü, iki Başkan için hayati bir sorudur⁴⁹⁶. Bu nedenle, Amerikalı diplomatlar için Doğu Slovenya ile ilgili düzeltilmesi gereken küçük sorunlar vardır, ancak Miloseviç ve özellikle de Tudjman açısından bunlar çok önemli konulardır. İlk görüşmede somut olarak tartışılan konu, bu, bölgede yaşayan Sırların gelecekteki siyasi statüsü ve yeniden entegrasyonlarıdır. Tudjman, "*Sırların Doğu Slovenya'nın Hırvatistan'a tam olarak yeniden entegrasyonunu kabul edeceğine*" dair Miloseviç'ten güvence almak istemiştir⁴⁹⁷. Miloseviç'in tepkisi, "*Doğu Slovenya 'da Sırların azınlık hakları olacak mıydı*" şeklinde olmuştur⁴⁹⁸. Miloseviç diplomatik becerileriyle tanınmaktadır ve resmi olarak Hırvat Sırları temsil etmek değil yalnızca Bosnalı Sırlar adına konuşma yetkisine sahip olduğunu ilan ederek, Hırvat Sırlar üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu vurgulamıştır ve Hırvat Sırların liderliğiyle doğrudan bölgede görüşülmesini önermiştir⁴⁹⁹. Barış görüşmeleri geçici olarak Doğu Slovenya 'da transfer edilmiştir. BM Temsilcisi Thorvald Stoltenberg ve Büyükelçi Galbraith, Krajın Sırları ile görüşmek üzere Tudjman ile Hırvatistan'dan dönmüştür.

Ordusunun Krajina bölgesindeki müdahalesi üzerine Cumhurbaşkanı Tudjman, Hırvat Sırlarla barış görüşmelerinin yeniden başlatılmasını ABD Büyükelçisi Galbraith'ten talep etmiştir⁵⁰⁰. Savaş alanındaki başarı, uluslararası toplumdan gelen baskı ve insani kriz, Hırvatistan

⁴⁹⁶ Richard, **a.g.e.**, s. 238

⁴⁹⁷ **a.g.e.**, s. 240

⁴⁹⁸ **a.g.e.**, s. 237

⁴⁹⁹ **A.g.e.**, s. 243

⁵⁰⁰ Peter Galbraith, W. Galbraith, "Washington, Erdut, and Dayton – Negotiating and Implementing Peace in Croatia and Bosnia-Herzegovina", **Cornell International Law Journal**, Vol.30-3, 1997 , s. 647

Cumhurbaşkanı'nı üçüncü taraf arabuluculuğu arayışına iten önemli faktörlerdir. Ağustos ayından Dayton'daki konferansın başlangıcına kadar Hırvat liderliği ve Krajina temsilcileri, Dayton'daki konferansın başlamasından yaklaşık bir ay önce arabuluculuk ekibine katılmış olan Galbraith'in ve Stoltenberg'in yoğun çalışmalarına rağmen bir anlaşmaya varamamışlardır.⁵⁰¹.

Her iki büyükelçinin Krajina liderliğini önerilen Anlaşmayı kabule ikna etmek için kaldığı Hırvatistan'daki görüşmeleri sırasında da zorluklar devam etmiştir. Bir taraftan Hırvat Sırpıları yeni koşullar belirlerken, diğer taraftan da Hırvat Ordusu Genelkurmay Başkanı, barış görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması olasılığıyla Krajina'da yeni bir askeri operasyon için alarm vermiştir. Tarafların bir anlaşmaya varamadığı üç konu vardır: Geçiş dönemi, yabancı askerler ve referandum. Krajina liderliği, Hırvat hükümetinin geçişin iki yıl içinde tamamlanmasını istese de üç yıldan fazla bir süre üzerinde ısrar etmiştir. Krajina, geçiş döneminde BM barış gücü kuvvetlerinin hazır bulunmasını istemiştir, ancak Zagreb buna karşı durmuştur ve NATO kuvvetleri için ısrarda bulunmuştur. En büyük sorun, Hırvat hükümeti için kabul edilemez olan referandum konusudur⁵⁰². Ertesi gün, Hırvat Sırp temsilcisi Milan Milanović, müzakerelerden çekilmediklerini ancak "*Srem-Baranja bölgesi nüfusu için barış ve hayatta kalmayı garanti etmediği*" için taslağı kabul edemeyeceklerini ve ABD ve BM arabulucuları tarafından gönderilen barış teklifinin dikkate alınacağını açıklayacaktır⁵⁰³.

ABD müzakere heyeti, Hırvatistan'daki Galbraith ve Stoltenberg'in çabalarına paralel olarak Dayton'da Miloseviç ile görüşmelerini sürdürmüştür. Amerikalı diplomatlar, Doğu Slovenya konusunda Miloseviç ile ilerlemeyi yavaş olarak değerlendirmekle birlikte, çok önemli aşamaya gelmişlerdir. IFOR veya NATO'nun varlığına ilişkin orta yol hem Dayton'da hem de Doğu Slovenya 'da aktif olan ABD müzakere ekibi tarafından bulunmuştur. Anlaşmada, barış inşası döneminde Hırvatistan'a kimin asker göndereceğinin belirtilmemesi, sadece "*uluslararası askeri*" formülasyonun kalması önerilmiştir⁵⁰⁴. Anlaşma taslağını tamamlamak için Holbrooke'un ekibi Washington'dan onay istemiştir⁵⁰⁵. Ayrıca Tudjman'ın Dayton'a geri

⁵⁰¹ A.y

⁵⁰² "Balkan Peace Talks", **OMRI**, 5 November 1995

⁵⁰³ "Srem-Baranja Region – Krajina Delegation Says Talks Were Not Interrupted", **Tanjug**, 6 November 1995

⁵⁰⁴ "Memo from Don Kerrick to Antony Lake", **Clinton Digital Library**, 6 November 1995,

(Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12581>, Erişim Tarihi: 01.12.2019

⁵⁰⁵ A.y

dönmesi ve kendisiyle Miloseviç arasındaki müzakerelerin sürdürülmesinin Doğu Slovenya'nın nihai çözümünde olumlu etkisi olması umulmuştur⁵⁰⁶. Bu, özellikle devlet başkanlarının ve üst düzey temsilcilerin katılımıyla nihai anlaşmanın yapılmasının daha kolay olduğunu gösteren bir örnektir.

Christopher'ın formülasyonu ve Miloseviç'in Hırvat Sırlar üzerindeki etkisi, Doğu Slovenya Anlaşması taslağını kurtarmıştır. Uzlaşmanın başarılı barış görüşmelerinin özü olduğu görülmüştür; Christopher ve Holbrooke'un arabuluculuğu altında Tudjman ile Miloseviç arasındaki müzakereler, isteklilik olduğunda ikna etmenin mümkün olduğunu göstermiştir. Buna rağmen Miloseviç, başlangıçta Krajina liderliği üzerinde hiçbir kontrolü olmadığını iddia etmiştir. Ayrıca, Doğu Slovenya sorununun yalnızca Hırvat ve Yugoslav Cumhurbaşkanları arasında çözülebileceği şeklindeki ABD müzakere ekibinin fikri haklı çıkmıştır. Geçiş dönemiyle ilgili uzlaşma eksikliği nihai bir engeldir. Başkanlardan hiçbirinin ileriye yönelik bir adım atmak istemediğini düşünen Christopher ve Holbrooke, *"iki aşamalı bir yaklaşım"* planıyla ve *"geçiş süresi on iki ay sürer ve birincisinin süresini aşmamak üzere ikinci bir süre uzatılabilir"* tanımıyla gelmişlerdir⁵⁰⁷. Miloseviç, Anlaşmayı imzalama yetkisine ilişkin sorunu çözenin bir yolunu bulmuştur. Anlaşmanın Dayton'da değil, Krajina liderliği ile Doğu Slovenya 'da imzalanmasını önermiştir⁵⁰⁸. Tudjman ve Hırvat Sırları belgeyi kabul etmeye ikna etmeyi başaran da odur⁵⁰⁹. BM-ABD arabuluculuğu verimli bir şekilde tamamlanmıştır. Doğu Slovenya Anlaşmasının imzalanması, özellikle ilk haftanın yavaş tempodan sonra Dayton'daki müzakereleri ilerletmiştir⁵¹⁰⁵¹¹.

2.4.3.3 Federasyon

Federasyon için müzakereler, Holbrooke ve İschinger ekiplerinin çözüm ve ortak arabuluculuk çabalarını temsil etmektedir. Washington Anlaşması, Bosnalı Hırvatlar ile Saraybosna Hükümeti arasındaki savaşı sona erdirirken, geriye kalan sorun uygulama kısmıdır.

⁵⁰⁶ "Peace Talks in Dayton", **U.S Department of State**, Daily Press Briefing, 8 November 1995

⁵⁰⁷ Richard, **a.g.e.**, s.264

⁵⁰⁸ A.y

⁵⁰⁹ A.y

⁵¹⁰ Warren Christopher, **Chances of A Lifetime**, New York, Simon and Schuster, 2001, s.262

⁵¹¹ Anlaşma, Milan Milanovic ve Hrvoje Sarinic tarafından imzalandığı şehirde adı geçen Edurum Anlaşması olarak da bilinir, Bkz "Peace Talks in Dayton", **U.S Department of State**, Daily Press Briefing, 13 November 1995

Federasyon'u Bosna Hersek'in anayasal entiteden biri olarak işlevsel hale getirecek ayrıntılı bir öneriyle devam etmek gerekmiştir. Bosnalı Hırvatlar ve Müslümanlar birlikte çalışmak ve kurumsal çerçeve içinde eşit olarak temsil edilmek zorundadır. Böyle bir Anlaşma olmadan Bosna devleti işlemesi ise mümkün değildir. İzetbegovic, bu belgenin kesinleşmesi söz konusu olmadan diğer konulardaki barış görüşmelerine devam etmeyeceği yönündeki kararında kararlılığını sürdürmüştür. ABD'li diplomatlar, tüm sorunları zamanında çözemeyecekleri için endişeye kapılırken, federasyon sorununa Alman modeli uygun görülmüştür.

Holbrooke ve ekibi açısından, Alman delegasyonu ile birlikte çalışmak, arabuluculuk konusunda başka bakış açıları ve deneyimleriyle ilerlemelerine izin vermiştir ve bu da sonunda Anlaşmanın çözülmesi ve imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Süreç boyunca büyük sorumluluk, Holbrooke tarafından Anlaşma'nın taslağını hazırlaması istenen Steiner'in üzerindedir. Görüşmelere Ischinger, Hill ve ABD'nin Saraybosna Büyükelçisi Menzies de katılmıştır. Holbrooke ve Christopher duruma göre müdahale etmiştir. Tudjman, İzetbegovic ve Federasyon Başkanı Kresimir Zubak ile görüşmeler yapılmıştır. Konferansın ikinci gününde görüşmeler başlamış ve Doğu Slovenya Antlaşması'ndan birkaç gün önce, 10 Kasım'da tüm farklılıklar aşılmıştır. Federasyon müzakereleri, çatışmaların giderilmesi için Başkanların konferans sırasında bulunmasının ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir. Dolayısıyla, Anlaşmaların imzalanmasında sadece törensel rolleri yoktur, engel anlarında barış görüşmelerini de hızlandırmışlardır.

Taraflarla ilk görüşmede, Alman modelinin Federasyon durumunda uyarlanması önerisine katılmışlardır⁵¹². Alman modelinin özelliği şudur: “... *Bavyera Federal Almanya Cumhuriyeti'nin bir parçasıdır. Bavyera Bakanı, Kohl'den emir almıyor, ancak uluslararası alanda tanınan FRG'ye yardım etmek için gelir artırma gibi sorumlulukları var*”⁵¹³. Ayrıca Müslüman ve Hırvatlar olmak üzere 200 yüz aileyi memleketlerine dönmeleri için kabul etmişlerdir. Konferansın Sözcüsü tarafından sunulan Tudjman, İzetbegovic ve Zubak'ın Ortak Açıklamasında, özellikle Anlaşmaya doğru ilk adım atıldığında, iyi niyetin bir işareti olarak,

⁵¹² “Memo from Don Kerrick to Antony Lake”, **Clinton Digital Library**, 2 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12579>, Erişim Tarihi: 11.07.2018

⁵¹³ A.y

yerlerinden edilenlerin bir kısmının geri dönüşü konusunda fikir birliği olduğuna dair vurgu yapılmıştır⁵¹⁴.

İzetbegovic'in, öncelikle Federasyon meselesini koyarak ardından harita konusuna devam etme konusundaki ısrarı mantıklıdır, çünkü Federasyon ile Merkezi Hükümet arasındaki güç paylaşımı sorununu çözmeden nihai bir barış anlaşmasına varmanın bir anlamı olmayacaktır⁵¹⁵. Yetki dağılımına ilişkin rıza gösterilmesinin ardından, cumhurbaşkanı, başbakan ve dışişleri bakanı olarak kimin görev alacağı sorusu üzerine barış görüşmeleri engellenmiştir. Bosnalı Hırvatlar, resmi törenden birkaç saat önce Anlaşmayı imzalamayacakları tehdidinde bulunmuştur. Bu, daha önce gazetecileri Anlaşmanın imzalanacağı törene katılmaya davet eden Amerikan heyeti için büyük tedirginlik yaratmıştır⁵¹⁶. Zubak, Bosnalı Hırvatlar'ın merkezi hükümetin en önemli kurumlarından biriyle liderlik etmesini ve bu şekilde Bosna devletindeki eşit siyasi temsiliyetlerini korumalarını istemiştir. İzetbegovic açısından, başbakan yardımcılığı veya dışişleri bakanlığı görevinin Bosnalı Hırvatlara tahsisi daha kabul edilebilir bulunmuştur ve Bosnalı heyetin kendilerine çoktan büyük tavizler verdiğini kaydetmiştir⁵¹⁷. İzetbegovic, cumhurbaşkanlığının ve başbakanlığın Bosna'nın geçiş döneminde de aynı kişiler tarafından yönetilmesi gerektiğine, kendisi ve Silajdic'in savaş döneminde sahip oldukları pozisyonlarda olmaya devam etmesi gerektiğine inanmaktadır.

Christopher'ın ve Holbrooke'un müdahalesi her iki tarafta yer almaktadır. İzetbegovic'e Amerikan Başkanının “açık ve kesin barış düzenlemelerine ihtiyacı olduğunu, çünkü ancak bu şartlarda Başkan Clinton'ın Kongre ile konuşacağını ve ABD askerlerinin IFOR'un bir parçası olmasını isteyeceğini” söylemişlerdir⁵¹⁸. Christopher ve Holbrooke, Zubak ve Tudjman'ın iddialarını makul bulmuştur ve Federasyon Başkanı Christopher ile yaptığı görüşmelerde, konferans sırasında Bosnalı Hırvatların çıkarlarının ABD'li diplomatlar tarafından eşit şekilde

⁵¹⁴ “Peace Talks in Dayton”, **U.S Department of State**, Daily Press Briefing, 2 November 1995

⁵¹⁵ Christian Clages, “21 long days –the path to the Dayton Peace Agreement, On the Frontlines of Our History”, **German Federal Foreign Office**, 14 December 2013

⁵¹⁶ “Memo from Don Kerrick to Antony Lake”, **Clinton Digital Library**, 11 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12584>, Erişim Tarihi: 11.02.2019

⁵¹⁷ İzetbegovic, **a.g.e.**, s. 305

⁵¹⁸ A.y

temsil edildiğine dair güvence vermiştir. Sonunda Zubak ikna olmuştur ve imza törenine katılmıştır⁵¹⁹.

Anlaşmanın imza töreni, Dayton dönemiyle sınırlı olmayan barış görüşmelerinin gerçekliğini yansıtan kendine has özelliklere sahiptir. İlk olarak, İzetbegovic ve Silajdic tarafından Bosna Hükümeti adına Anlaşma imzalanıp Federasyon adına Zubak ve Prlic tarafından imzalanmıştır. Bu olayda Miloseviç, Anlaşmanın konusu ne Bosnalı Sırp'lar ne de Pale liderliği olmadığı için toplantıya katılmamıştır. Yine de Tudjman'ın varlığı kaçınılmaz olmuştur. Basın toplantısının Washington'dan Wright -Patterson Hava Kuvvetleri Üssü'ne taşınması konferanstaki ilerlemenin esas olarak dış faktörlere bağlı olduğunu göstermiştir ve Bosna'da barış alanında ciddi ilerleme kaydedilen aşamalarda gazeteciler bizzat tanık olarak raporlama hakkına sahip olacaklardır. Ayrıca arabulucular, Başkanların kamuoyuna açıklama yapmalarına da izin vermiştir. Tudjman ve İzetbegovic, Anlaşma ile Washington Anlaşması'nın uygulanmasına ilişkin koşulların iyileştirildiğini ve böylelikle Bosna savaşının barışçıl çözümünde ilerlediğini açıklamıştır⁵²⁰. Christopher Anlaşmayı, yalnızca Federasyonu işlevsel kılmakla kalmayıp aynı zamanda "*barış için temel bir yapı taşı*" ve "*etnik gruplar arası iş birliği için bir model*" olarak tanımlanmıştır⁵²¹. Anlaşmada, Federasyon ve Merkezi Hükümet yetkilileri, Hersek-Bosna'nın sona ermesi, gümrük gelirleri ve Mostar şehrinin statüsüne ilişkin hükümler belirtmiştir⁵²².

2.4.4 Dayton Anlaşması Dayton'daki Barış Görüşmelerinde Yaşanan Çıkmaz

Federasyon Anlaşması ile İzetbegovic'in ön şartı yerine getirilmiştir. Bosna'nın bölünmesi konusunu barış görüşmelerinin bir sonraki aşaması olma zamanı gelmişti. Önceki barış girişimlerinin başarısızlık nedenleri arasında sıklıkla haritalar konusu gelmiştir ve en zorlu soru olarak kalmıştır. Konferansın son tarihi uzatılmış, ancak arabulucuların savaştaki taraflar üzerindeki baskısı da artmıştır. Artık ertelemeleri değil, somut sonuçları görmek istemişlerdir.

⁵¹⁹ A.y

⁵²⁰ "Croat – Muslim Federation Accord in Dayton", **Associate Press**, 10 November 1995, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=c9TRq097jFM>, Erişim Tarihi: 17.01.2018

⁵²¹ "Remarks and a Statement by the Secretary of State Warren Christopher at the Signing of the Agreement Implementing the Federation of Bosnia and Herzegovina", **U.S Department of State**, 10 November 1995

⁵²² "Memo from Don Kerrick to Antony Lake", **Clinton Digital Library**, 9 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12583>, Erişim Tarihi: 21.02.2019

Bu yüzden ikinci hafta sonundan sonra Balkan delegasyonları ile çalışmalarını ve toplantılarını yoğunlaştırmıştır. Uluslararası medya ve Bosna halkı, barış anlaşmasının sonucunu beklemiştir. Ciddi tavizler olmaksızın Bosna'daki savaşın sona erdirilemeyeceği herkes için açık hale gelmiştir. Halklarının ve ülkelerinin geleceğine karar verme sırası İzetbegovic ve Miloseviç'tedir ve temel sorunlardan ödün vermek çok önemlidir. Arabulucular, Balkan delegasyonlarından ciddi teklifler alma zamanının geldiğini, çünkü delegasyonlarda analizler ve birleştirmeler için zaten yeterli zamanları olduğunu düşünmüşlerdir. Seçimler, anayasa ve IFOR ile ilgili anlaşmalara varmak için Barış için Genel Çerçeve'nin devam etmesi ve ayrıca insan hakları ve yerlerinden edilmiş insanların geri dönüşü konularına odaklanılması gerekmektedir.

Konferansın sonraki on gününde hem Bosnalı hem de Yugoslav heyetlerin kendi haritalarına dayanarak barış görüşmelerini Amerikalıların aracılığı ile sürdürdüğüne işaret ederek, ABD heyeti müzakereleri "*olağanüstü zor*" olarak değerlendirmiştir⁵²³. Bosnalı ve Yugoslav- Pale heyetleri barış görüşmelerine devam etmişlerdir; ancak Washington'a gönderilen raporda her iki heyetin de yalnızca ABD arabulucularının huzurunda müzakere yapmayı kabul ettiği belirtilmiştir. Her iki delegasyonun da kendi haritaları üzerinde ısrar etmeye devam etmesi Holbrooke delegasyonu için de hayal kırıklığı yaratmıştır. Farklılıkların çok büyük olduğunu göz önünde bulundurarak Washington'a "*askeri ekleri ve detaylı haritaları hemen hazırlamaları*" gerektiğini, aksi takdirde Dayton'daki müzakerelerin de önceki barış girişimleri gibi aynı kaderi olacağını bildirmişlerdir⁵²⁴. Dolayısıyla, askeri sorunları ve haritaları çözmeden barış anlaşmasına varmak imkansızdır. Müzakere öncesi dönemde ve konferansın ilk bölümünde imzalanan anlaşmalarla kendilerinden taviz verdiklerini düşünen savaş halindeki taraflar, taleplerine devam etmiştir. Bu, savaştaki tarafların daha taktiksel davrandığı bir anı temsil eder. Başlangıçta arabulucuların önerilerini kabul etmeye daha istekli olmuş ve barış görüşmelerinin ikinci aşamasında düşmanlarının "*sert çözümler*" üzerinde anlaşmaya mecbur kalacağını ummuşlardır. Bosnalı heyet ile Miloseviç arasında karşılıklı suçlamalar olmuştur. "*Kabul et ya da bırak*" gibi ultimatolar da mevcuttur. ABD çok fazla enerji harcamış ve prestiji tehdit altına girmiştir.

⁵²³ "Memo from Don Kerrick to Antony Lake", **Clinton Digital Library**, 9 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12583>, Erişim Tarihi: 21.02.2019

⁵²⁴ A.y

2.4.4.1 Dayton'daki Çıkmazı Aşma Çabası

Holbrooke, dolaylı görüşmelerin yerine yüz yüze görüşmelerin devam etmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Bosna hükümeti ve Milosevi'inç, Bosna'nın haritasını, eskisi gibi sadece Holbrooke ekibinin varlığında değil, karşılıklı tartışması gerekmektedir. Bu, Amerikalı arabulucunun kendisine ve ekibine ilerleyen günlerde daha fazla müdahale etme ve taraflarca zaten müzakere masasında olan tamamen farklı planlar arasında köprü kuracak haritaların tasarımını önerme hakkı verecek faydalı bir fikirdir. Holbrooke yine de Dayton'daki varlığı barış görüşmelerinin ciddiyetini artıracığı için Christopher'ın desteğine ihtiyaç duymuştur. ABD'nin de müzakere ekibinin seviyesini artırma zamanı gelmiştir. Dışişleri Bakanı'nın ikinci bir kez yer alması, konferansın hızı ve sonucu üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. İzetbegovic, Miloseviç ve Tudjman arasındaki düşmanlıkların ve direncin üstesinden gelinmesi gerekmiştir. Bosna'nın bölünmesi ile ilgili görüşmelerin yapıldığı alan "*Dayton'daki harita odası*", taslak ise "*Amerikan haritaları*" olarak tanımlanmıştır. 51:49 oranı ilkesi New York Anlaşmasında belirtildiği gibi kalmıştır, ancak tarafların bölgeler konusunda anlaşması gerekmiştir. Kime neyin ait olduğuna karar vermek zahmetli ve garip bir hale gelmiştir. Dayton Barış Konferansı sırasında savaşıyan taraflar tam anlamıyla savaşımayı bırakmamış ve savaş alanına dönme fırsatından da vazgeçmemişlerdir. Ayrıca ABD, harita önerileriyle ilgili müzakerelere liderlik etmekte tamamen özgür değildir. Temas Grubu üyelerinin tekliflerine de çok dikkat etmesi gerekmiştir.

İkinci çıkmaz 11-12 Kasım'da gerçekleşmiştir. Holbrooke, Doğu Slovenya Anlaşmasının "*verimli harita tartışmasını teşvik edeceğine*" inanmakla birlikte, durumu "*haritalar çıktığında tekrar duvara çarparız*" olarak nitelendirmiştir⁵²⁵. Bundan önce 8 Kasım'da İzetbegovic ve Miloseviç, "*altı saatlik harita maratonu*" olarak bilinen bir toplantı yapmışlardır⁵²⁶. Bu görüşmede Bosna ve Yugoslav-Pale heyetleri arasında somut hiçbir şeye ulaşılamamıştır. ABD müzakere ekibi, Sırpların kendi haritalarını önereceği ve Federasyon Anlaşmasının da imzalanacağı bir sonraki toplantıda savaşıyan tarafların "*farklı görüşlerini*" çözmelerini

⁵²⁵ Richard, **a.g.e.**, s. 267

⁵²⁶ "Memo from Don Kerrick to Antony Lake", **Clinton Digital Library**, 9 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12583>, Erişim Tarihi: 21.02.2019

beklemiştir⁵²⁷. Bu görüşmeden çıkan verimli sonuca göre, Bosnalı heyetin bölgenin bölünmesine ilişkin önceliklerini somutlaştırmıştır ve Saraybosna, Gorazde ve Brcko koridorundan taviz vermeyeceklerini açıkça belirtmişlerdir⁵²⁸. Bu toplantıda Miloseviç'e, Sırp Cumhuriyeti'nden heyetler değil, yalnızca Karadağ Cumhurbaşkanı eşlik etmiştir. Holbrooke'un rolü, her iki cumhurbaşkanı İzetbegovic ve Miloseviç'in ilk konumlarını belirlemelerine izin vermeyi amaçlayan bir gözlemciliktir. Sorun, toplantının açılışından itibaren ortaya çıkmıştır. İzetbegovic, "*Temas Grubu Planını görüşmenin temeli olarak önermiştir*", Miloseviç ise "*bir barış çözümü için formülün iki taraf ve her birinin hangi bölgeye ait olduğu konusunda net bir tanım gerektirdiğinde*" ısrar etmiştir⁵²⁹. Krajişnik daha sonra toplantıya katılmıştır ve Yeni Saraybosna'nın Sırp Cumhuriyeti dahilinde olmasını talep etmiştir. Bu, Bosna Başkanlık Konseyi'nin Hırvat üyesinin tepkisini kışkırtmıştır. Komşiç, şehrin "*ne savaşta ne de Cenevre'de bölünebileceğini savunmuştur. Saraybosna ayrılmaz bir başkent olarak varlığını sürdürecektir*"⁵³⁰.

Komşiç'in müdahalesi, Bosna Hersek'in Bosnalı Müslümanların, Sırlar ve Hırvatların birliğini korumak zorunda olması nedeniyle sağlam bir zemine oturmuştur. Bu nedenle, tüm entitelerin eşit siyasi güç çabaları, Bosna Başkanlık Konseyi gibi bir modelle savunulmak zorunda kalınmıştır. Aynı zamanda, çok ırklı toplumun sembollerinden biri olarak birleşik kalması için Saraybosna konseptine uyması gerekiyordu. Bosnalı heyetin inatçılığı ve Miloseviç'in manipülasyonlarından hayal kırıklığına uğrayan Holbrooke, ikili görüşmeler yapmaya karar vermiştir; Christopher, Balkan heyetlerine sert bir uyarıda bulunmuştur. 11-12 Kasım tarihli toplantılardaki asıl sorun, öfkeye rağmen başka bir ilerleme olmamasıdır. ABD müzakere heyeti, Washington'a gönderdikleri raporda Yugoslav-Pale delegasyonunun katılımını "*teatral*" olarak nitelendirecektir⁵³¹. Bosnalı delegasyon için, konuya tam anlamıyla dahil olmayan açıklamalar yaptılar⁵³². Tüm tarafların, bir şeyler kazanmak için bazı şeyler de vermeleri gerektiğini anlamaları gerekmiştir. Açmazın ortaya çıktığı andan itibaren,

⁵²⁷ "Memo from Don Kerrick to Antony Lake", **Clinton Digital Library**, 9 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12583>, Erişim Tarihi: 21.02.2019

⁵²⁸ A.y

⁵²⁹ İzetbegovic, **a.g.e.**, s. 302

⁵³⁰ A.y

⁵³¹ "Memo from Don Kerrick to Antony Lake", **Clinton Digital Library**, 11 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12584>, Erişim Tarihi: 11.02.2019

⁵³² A.y

Washington'daki basın toplantılarının 20 Kasım'a kadar durduğu açıktır. Konferansta yaşanan gerileme ile Wright –Patterson Hava Kuvvetleri Üssü'ndeki görüşmeler hakkında basını bilgi almaya zorlayacak korkular arasında bir bağlantı vardır.⁵³³.

Çıkma son verme girişimi, aynı zamanda Silajdic ile Milosević arasında bir görüşme başlatmak anlamına gelmektedir. Bosna Başbakanı bir anda Dayton'daki savaşı kaybettiklerini hissetmiştir. Holbrooke'un müdahalesi, Silajdic'in ahlaki değerinin artmasına ve yine Bosna müzakere ekibinin en önemli kişilerinden biri olmasına neden olmuştur. Dayton'da müzakereleri her zaman akıl değil duygular yürütmüştür. Bu Zubak vakasından sonra ikinci kez ABD'li bir arabulucunun kişilere kendilerinin değerli olduğunu ve o ana kadar olduğu gibi sürece katkıda bulunabileceklerini hissettirmek zorunda olduğu bir durum yaratmıştır. Bosna savaşının başarılı bir şekilde sona ermesi için sadece Balkan sorunları ve müzakere becerileri üzerine bilgi sahibi olmak değil, psikoloji bilgisi de hayati önem taşımıştır. Bu durum, temel konularda taviz verilmesi gerektiğine dair sürekli baskı ve korku nedeniyle güven kaybına ve umut kaybına neden olabilecek iki boyuta sahiptir. Sonuç olarak, ana aktörler müzakere masasında platformu savunamayacaklarını hissetmeye başlamışlardır. Bu cesaret kırılması, diğer heyet üyelerine de yansıma ihtimali doğurmuştur.

Sonuç olarak, düşmanın isteklerine karşı savaşmak ve onlara karşı çıkmak yerine kendilerini zayıflamış bulacaklardır ve heyet içinde kaos çıkacaktır. Milosević, bir şekilde bunu Bosnalı heyet içinde hayata geçirmeyi neredeyse başarmıştır. Heyeti içeriden yok etmek, başarıya giden daha kolay bir yol olarak görülmüştür. Milosević'e karşı argümanlarla yüzleşmek, Silajdic'in coşkusunu yeniden kazanma şansı olmuştur. Bu yalnızca kendisi için değil, bir bütün olarak Bosna delegasyonu için de çok önemlidir çünkü İzetbegovic Dayton'a büyük bir karamsarlıkla gelmiştir. İzetbegovic günler geçtikçe daha bitkindir ve özellikle Milosević'le görüşmelere katılmak istememiştir. Holbrooke'un bu davranışı da Christopher'ın Tudjman ve Milosevic ile yaptığı konferansın ilk günündeki yaklaşımına çok benzemektedir. O sırada Christopher toplantıdan çekilmiş ve iki Başkanın Doğu Slovenya konusunda tek başına bir çözüm bulmasına izin vermiştir. Holbrooke'un iki gayri resmi görüşmedeki ikna edici konuşması, Silajdic'in geri dönmesi için coşku uyandırmıştır. Holbrooke'un konuşmasının gücü,

⁵³³ "Memo from Don Kerrick to Antony Lake", **Clinton Digital Library**, 11 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12584>, Erişim Tarihi: 11.02.2019

güven duygusu ve desteğini Silajdic'e geçirmesi çok katkıda sağlamıştır. Dolayısıyla, "ülkenizin ve aynı zamanda bizim size ihtiyacımız var " ... ve "bu hayatınızdaki en önemli buluşma olabilir ve işe yararsa, bunun gibi daha fazlası olacak" tarzındaki sözleriyle karamsarlığın yerine iyimserlik aşılamıştır⁵³⁴. Biri kolay öfkelenen diğeri ise provokatif karakterdeki Silajdzic ve Miloseviç'in kişiliğini bilen Holbrooke, Silajdic'in Miloseviç'le görüşmesi sırasında öfkesini kontrol etmesi gerektiği konusuna dikkat çekmesi önemlidir⁵³⁵.

Silajdic ile yapılan görüşmelerde kritik ayrıntı, Bosna heyeti ve Bosna devleti için de sonuçlarının altını çizdiği Holbrooke'un ikinci turu sırasında gerçekleşmiştir. Silajdic'teki öfkeyi kasıtlı olarak harekete geçirecek bir an bulmuştur. Hoş olmayan bir şekilde arabulucu konumundaki Holbrooke'a bir "Bosnalıyı asla böyle tehdit etmemesi gerektiğini" söyleyerek tepki göstermiştir⁵³⁶. Holbrooke, müzakerelerde Silajdic'i geri döndürmeyi başarmıştır, ancak bundan bir gün sonra Miloseviç, Bosnalı heyet açısından kabul edilmez olan yeni bir harita önerisi sunmuştur. Miloseviç, bundan sonra ne yapacağını tahmin edilemez olduğunu bir kez daha göstermiştir. Bu vesileyle Holbrooke, bir arabulucu olarak yalnızca Silajdic ile Miloseviç arasındaki iletişimde kolaylaştırıcı rolünü oynamayı başarmıştır. O andan sonra ne Silajdic'in ne de Holbrooke'un Yugoslav Cumhurbaşkanı'nın sözlerinde ve eylemlerinde tutarlı olacağına dair güvenini yeniden kazanması imkansızdır.

Holbrooke'un konferansı kurtarmak için Christopher'ın desteğine ihtiyacı vardır ve Christopher'ın bunu yapmak için tüm kapasiteye sahip olduğuna inanmıştır⁵³⁷⁵³⁸. Christopher'a yazdığı mektupta, Tudjman'ın davranışının da sürece katkıda bulunmadığına işaret etmiştir. Miloseviç ile İzetbegovic arasındaki anlaşmazlıklardan yararlanmaya başlaması, müzakerelere ciddi zararlar verecektir⁵³⁹. Christopher, Japonya'daki ziyaretinden önce Dayton'da bir günlüğüne

⁵³⁴ Richard, **a.g.e.**, s.291

⁵³⁵ A.y

⁵³⁶ "Briefing Memorandum of Richard Holbrooke to Warren Christopher", **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, **Clinton Digital Library**, 14 November 1996, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12628>, Erişim Tarihi: 04.10.2020

⁵³⁷ "Christopher interview - U.S Secretary of State", **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, **Clinton Digital Library**, 30 October 1996, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12628>, Erişim Tarihi : 05.12.2020

⁵³⁸ "Briefing Memorandum of Richard Holbrooke to Warren Christopher", **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, **Clinton Digital Library**, 14 November 1996, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12628>, Erişim Tarihi: 04.10.2020

⁵³⁹ A.y

kalmaya karar vermiştir. Dayton'daki barış görüşmelerinin ilerlemesine mâni engellerden dolayı geziden erken dönmüş ve en sona kadar kalmıştır. Başkanlarla yaptığı görüşmelerden, konferansın “*ya şimdi-ya da asla*” noktasında geldiği izlenimini edinmiştir⁵⁴⁰. Bu, çalışmanın yoğunlaştırılması ve Balkan delegasyonlarının pasif veya yapıcı olmayan davranışlarının sınırlandırılması anlamına gelmektedir. Christopher'ın İzetbegovic, Miloseviç ve Tudjman ile yaptığı görüşmelerdeki üslubu hem öğüt verici hem de uyarıcıdır. Ayrıca Holbrooke'un müzakere konusunda pek umutlu olmadığını da gözlemlemiştir.

2.4.4.2 Bosna Haritasında Uzlaşmaları

Christopher'ın ikinci ve üçüncü ziyaretleri arasında, Hava Kuvvetleri Üssü'ne Clinton'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Antony Lake gelmiştir ve Amerikan Başkanının mesajını iletmıştır. Dayton'daki ziyareti Holbrooke ekibiyle koordine edilmiştir. Hem varlığı hem de İzetbegovic, Miloseviç ve Graniç ile görüşmeleri, durdurulan müzakereleri aşma çabalarının bir parçasıdır. Burada, konferansın son tarihinin de yaklaşmakta olduğu ve konferansa katılanların, iki hafta değil beş gün civarında zamanlarının kaldığı dikkate alınmalıdır. Lake'in İzetbegovic ile yaptığı görüşmede tartışmak zorunda olduğu en önemli noktalar Holbrooke tarafından önerilmişti⁵⁴¹. Lake'in dikkat etmesi gereken ilk nokta, Dayton'da Amerikalı bir müzakereci olmamakla birlikte Holbrooke'un sesini güçlendirdiğidir. Bu çok önemlidir, çünkü daha önceki raporlar göz önüne alındığında, İzetbegovic'in pozisyonunu değiştirmemeye kararlı olduğunun ve müzakere ekibinin neredeyse dağılmak üzere olduğunun altı çizilmiştir. Bosna savaşına çözüm bulmak için çok çalışan diplomatlarının güvenilirliğini zedelememek için yeniden çaba sarf etmişlerdir. İkincisi, heyetlere Dayton'da müzakereleri yürütme yetkisine sahip tek bir kişinin bulunduğunu ve bu kişinin de Balkan heyetleri, ABD ve Temas Grubu üyelerinin önerilerinin iletişim ve çıkarlarına dayalı olarak stratejisini koordine ettiğini açıkça belirtmektir. Başkanın danışmanı pozisyonuyla, katılımı hızlandırmadıkları ve yapıcı yaklaşım göstermedikleri takdirde Bosna heyetinin karşılaşabileceği sonuçları da sıralamıştır. Bunların arasında, Bosna cumhurbaşkanlığının ve hükümetinin ABD'nin siyasi, askeri ve diplomatik desteğini kaybedeceğine işaret etmiş, Dayton'daki gelişmeler nedeniyle Amerikan Başkanının da Kongre'den destek alma imkanının

⁵⁴⁰ Christopher, **Chances of A Lifetime**, s. 273

⁵⁴¹ “Talking Points for Meeting with President Izetbegovic”, **Clinton Digital Library**, 15 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12594>, Erişim Tarihi: 12.07.2018

sınırlı olduğunu ve yasama organının desteğini almada zamanın belirleyici bir faktör haline geldiğini belirtmiştir⁵⁴².

Toplantıyı "*barış zamanı*" olduğunu söyleyerek tamamlamıştır ve ABD başkanının Dayton Anlaşmalarının adil bir çözüm olduğu mesajını ileterek İzetbegovic'i destekleyeceği şeklindeki tutumunu yinelemiştir⁵⁴³. Bu ise Washington için savaş sonrası dönemde Bosna'daki gelişmeler için de analizler yaptığı anlamına gelmektedir. Halkın, barış anlaşmasının uygulanabilmesi için liderlerinin müzakere edebileceği en iyi çözümün bu olduğunu kabul etmesi gerekmiştir. Barış inşası süreci siyasi olarak istikrarlı bir ortamda olmalıdır ve bu nedenle de Washington'un aynı kalan Bosna cumhurbaşkanlığı ve hükümeti ile iş birliğini sürdürmesi şarttır. Başarı veya başarısız ile sonuçlanma konusundaki son söz ve sorumluluk, aynı zamanda müzakere ekibinin baş müzakerecisi olan Bosna Cumhurbaşkanı'nın da üzerinde olacağı için, İzetbegovic'in barış anlaşması konusundaki isteksizliğini azaltmak amacıyla itibarını koruma konusundaki düşüncelerini iletmek zorunda kalmıştır.

Holbrooke'tan Christopher'e gönderilen ikinci mektup, Dışışleri Bakanı'nın Japonya'dan dönüşünden önce 17 Kasım tarihine rastlamıştır. Raporda, Lake'in varlığının ilerleyen günlerde İzetbegovic ve Miloseviç'in muhtemel daha istekli hale getireceğine dair bir temel oluşturduğunu vurgulanmıştır. Holbrooke ve Lake, Dışışleri Bakanı'nın Dayton müzakerelerine doğrudan katılmamasının daha uygun olacağı sonucuna varmıştır. Holbrooke, Başkan Zubak'ın istifa ettiğini ve sonraki hafta sonu barış anlaşmasının geleceğinin belirleyici olacağını da vurgulamıştır⁵⁴⁴. Holbrooke'un birinci ve ikinci mektubu karşılaştırıldığında, İzetbegovic ve Miloseviç'e gönderilen uyarıların daha somut olduğu görülür. Savaşan taraflar, daha fazlasını elde etme alanının kısıtlılığını ve taktik, gecikme veya yeni teklifler ile oynamaya artık mümkün olmadığını anlamışlardır. Tüm açık konuların müzakere masasında kapatılması gerekmiş ve başka hiçbir şeye izin verilmemiştir. İlk mektubun aksine Holbrooke, Christopher'ın konferansın sona mı erdirileceği ya da durdurulacağı mı konusunda karar vermesini isteyecek ve haritalar üzerindeki son müzakerelere başlamadan önce her iki Cumhurbaşkanı ile de varışından bir gün sonra görüşmeyi teklif edecektir. Böyle bir sonuç oldukça önemlidir çünkü Holbrooke ve ekibi

⁵⁴² A.y

⁵⁴³ A.y

⁵⁴⁴ "Memo from Don Kerrick to Antony Lake", **Clinton Digital Library**, 2 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12597>, Erişim Tarihi: 20.08.2018

müzakereleri tamamlamak için buna dayalı önlemler ve faaliyetler planlayabilmektedir. Dolayısıyla bu, Holbrooke'un konferansın barış anlaşmasına varılmadan sona ermesi beklentisinin zaten mevcut olduğunun bir işaretidir⁵⁴⁵. Bu ikna edicidir çünkü Christopher'a yazdığı bir önceki mektupta barış görüşmelerine birkaç güne geri döndüklerini belirtmiştir. Heyetlerin ve özellikle de Cumhurbaşkanların davranışlarına ilişkin algılar hakkında Holbrooke, Miloseviç'in her fırsatta Amerikan heyetini sınıdığına ve sadece kendi eylemlerinden etkilenmeyen ve davranışlarına direnen biri olduğu taktirde geri çekildiğine işaret ederek tatmin olmamıştır; İzetbegovic hakkında ise savunduğu ideal ve savaşta geçirdiği uzun yıllar nedeniyle bir barış liderinden çok savaş lideri olduğunu söylemiştir⁵⁴⁶.

Hava Kuvvetleri Üssü'ne ulaştığında Christopher, Holbrooke ve Başkan Clinton ile koordineli olarak, koşullara uygun en iyi çözümün 19 Kasım için belirlenen son tarihi uzatmak olduğuna karar vermiştir. Beklentileri, Balkan heyetlerine verilen ultimatoların sonuçlarını vermeye başlamasıdır⁵⁴⁷. Amerikan heyetinin Cenevre'den önce yaşadıkları "*olgunluk anını*" kaybettiği açıktır. Yeniden inşa etmek gereklidir ve bu durum aynı zamanda acı ve kayıp korkusunu geri getirmek anlamına gelmektedir. Çıkmazdan tek çıkış yolu budur. Balkan heyetlerinin de arabulucularla yalnızca kuvvet tehdidi veya sürece devam etmek ve çözüme ulaşmak için yalnız kalacakları uyarısı altında iş birliğine daha istekli oldukları çok açıktır. Savaşta tarafların stratejileri ve müzakere masasına yaklaşımları, kendi lehlerine koşulların yaratıldığını hissettikleri anlarda hemen değişmeye, güçlü ve sert olmaya başladıklarını göstermiştir. Christopher, açılış töreninde söylediklerinin değişmediğini Balkan müzakere heyetinin anlamasını istemiştir. Üç cumhurbaşkanının, Bosna'daki savaşı sona erdirmek için kayda değer bir şansı ve uzlaşmanın bulunması için iki gün vardır.

Christopher, Başkan Clinton ile olan iletişiminde, konferansın başarısız olma riskinin yüksek olduğunu eklemiş, özellikle uluslararası ve ulusal medyadan gelecek saldırılar nedeniyle, hiçbir koşulda çöküş ilanı değil, yalnızca barış görüşmelerinin askıya alındığını ilan

⁵⁴⁵ "Memo from Don Kerrick to Antony Lake", **Clinton Digital Library**, 2 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12597>, Erişim Tarihi: 20.08.2018

⁵⁴⁶ A.y

⁵⁴⁷ "Christopher interview - U.S Secretary of State", **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, **Clinton Digital Library**, 30 October 1996, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12628>, Erişim Tarihi: 05.12.2020

edebileceğini belirtmiştir⁵⁴⁸. Gazetecilerin ne söyleyeceklerini ve Dayton'daki barış konferansı hakkında nasıl yazacaklarını da dikkate almak da oldukça önemlidir. Bir yandan, uzun yıllar harcanmış, ancak pek çok barış girişimi verimli olmamıştır; Temas Grubu, Soğuk Savaş'tan sonrasındaki en güçlü devletlerin ortak çabalarını temsil etmiştir. ABD'nin ev sahipliği yaptığı ve arabulucularının önderlik ettiği müzakere, sadece Temas Grubu üyelerinin diplomasisi için değil, aynı zamanda uluslararası toplum için de tam bir başarısızlık anlamına gelecektir. Öte yandan, gazetecilerin Dayton'dan uzak tutulması ve barış görüşmeleri hakkında detaylı bilgi sahibi olmaması da yönetilmesi zor olan bir öfkeye ve propagandaya neden olacaktır. Koşulların ciddiyetini anlayan Clinton, Christopher'dan Dayton'da kalmasını istemiş ve müzakere stratejisi üzerinde kendisine tam yetki vermiştir⁵⁴⁹. Bu nedenle, zamanla sınırlı ve müzakere masasında çok sayıda temel konuya hakim olan Christopher, tüm çalışma gruplarının bir parçası olmaya karar vermiştir.

"Amerikan haritası", "Harita Odası" ve "37 dakikalık harita Anlaşması" ifadeleri, Amerikan çözümünün ve Amerikan müzakere ekibinin ortak çabalarının simgesidir. Müzakerelerin ana hatları belirlenmiştir. Geçmiş günlerden dersler alınmıştır ve bu nedenle müzakere hatalarına karşı toleranssız olma noktasına gelinmiştir. Eskiden olduğu gibi sadece iknaya değil, tehditlerin gücünü kullanmaya karar vermişlerdir. "Havuç ve sopa" stratejisini uyguladıkları andır. İzetbegovic ve Miloseviç'e de mantık ve gerçekliğin bu koşullarda itici güç olması gerektiğini, tembellik ve inatçılığın ortadan kaldırılması gerektiğini açıklamıştır. Christopher'ın açılış töreninden yaptığı açıklamanın, Dayton'daki müzakerelerin kapatılması arifesinde somut bir anda kullanıldığı durum budur. ABD müzakere ekibi, böylece barış için tüm imkanları yaratmıştır ve Bosna Cumhurbaşkanı İzetbegovic ve Yugoslavya Cumhurbaşkanı Miloseviç'in hizmetine sunmuştur. Ayrıca barış konferansının somut bir barış anlaşması ile kapatılması kararı Balkan baş müzakerecilerinin eline bırakılmıştır.

Barış anlaşmasının geleceği, İzetbegovic, Miloseviç ve Tudjman arasındaki toprak paylaşımına ilişkin son uzlaşmalara bağlıdır. ABD delegasyonu için 51:49 oranının korunması ve Saraybosna'nın bölünmeden kalması önemlidir. Ayrıca Christopher, açmazın üstesinden

⁵⁴⁸ "Christopher interview - U.S Secretary of State", **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, **Clinton Digital Library**, 30 October 1996,

(Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12628>, Erişim Tarihi: 05.12.2020

⁵⁴⁹ A.y

gelmenin bir yolu olmadığına hükmederse müzakereleri kapatma yetkisini almıştır. Christopher ve Holbrooke, Bosna'daki savaşı çözmek için son çabayı gösterirken, savaşan taraflar yeni ön koşullarla karşılık vermişlerdir. Yeni koşulların dayatılması, geçmişte sürekli olarak müzakere edilen konuların yapısını bozmuştur ve bu konuların yeniden açılması, o zamana kadar yapılan her şeyin geri dönüşü ve altüst edilmesi anlamına gelmektedir. Dayton'daki "*Harita Odası*", sadece ABD'nin Dayton'daki müzakerelerdeki hakimiyetini göstermekle kalmaz, aynı zamanda PowerScene olarak bilinen özel bir bilgisayar programını dahil ettiği teknolojiye ilerlemelerini de gösterme fırsatına sahip olduğu bir alandır⁵⁵⁰. Bu, Balkanlar delegasyonunun, müzakere tablosunda mutabık kalacakları değişikliklerin haritada nasıl görüneceğini grafiksel olarak görebilmeleri için bir araçtır. Bu uygulama, haritada- her değişiklik yapıldığında bölgelerin yüzdesini hesaplamak üzere programlanmıştır. Bilgisayar programı gerçekçi bir bakış açısı sunsa da barış görüşmelerinin hızı üzerinde büyük bir dezavantaja sahiptir. Başlangıçta, Dayton'daki tüm heyetler için eğlencelidir, ancak sonrasında Federasyon'un ve Sırp Cumhuriyeti'nin topraklarının ne kadarını ve hangi kısmının kazanacağını gösteren enstrüman olmuştur. Bir noktada Miloseviç, haritanın ayrıntılarına baktığında heyetinin toprakların %49'undan azını kazandığını fark etmiştir⁵⁵¹. Bu ayrıntı, Bosna'nın iki entite tarafı arasında toprak devri konusunda bir müzakere maratonuna neden olmuştur.

İyimserlik geri dönüşüyle ve herkesin haritanın nihai çözüm olduğuna inanmasıyla, Hırvat heyeti haritaya başka bir çıkmaz koymuştur. Tudjman ve heyeti, Miloseviç'e verilmiş olanın Bosna Hırvatlar kontrolünde olan toprak olduğunu ve onlar için bu haritayı kabul etmenin imkansız olduğunu anlamıştır. İzetbegovic, Başbakanı Silajdic'in Miloseviç ile müzakere ettiği haritayı da kabul etmemiştir. Bu harita, "*37 dakikalık harita*"⁵⁵² veya "*Otuz yedi dakika süren barış Anlaşması*" olarak bilinmektedir⁵⁵³. Dayton'da barış konferansının barış anlaşması olmadan

⁵⁵⁰ Derek Chollet, Bennett Freeman, The Road to Dayton – US Diplomacy and the Bosnia Peace Process, May - December 1995, "Preparing for Proximity Talks", Chapter 7, **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, 2005, s.167, (Çevrimiçi) <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB171/ch07.pdf>, Erişim Tarihi: 22.11.2020

⁵⁵¹ "Christopher interview - U.S Secretary of State", **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, **Clinton Digital Library**, 22 October 1996, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/collections/show/37>, Erişim Tarihi: 10.12.2020

⁵⁵² "Christopher interview - U.S Secretary of State", **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, **Clinton Digital Library**, 30 October 1996 (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12628>, Erişim Tarihi: 05.12.2020

⁵⁵³ Richard, **a.g.e.**, s. 300

kapatılmaması için üstesinden gelinmesi gereken son zorluk budur. Ayrıca Dayton'da, aralarında anlaşmaya varılması gereken üç tarafın olduğu şeklinde bir ders daha öğrenilmiştir. Anlaşma, üç Balkan Cumhurbaşkanı'nın iradesine bağlıdır. Bu koşullarda Başkan Clinton'ın müdahalesi de gerekli hale gelmiştir. Tudjman zaten tüm yetkiyi Granić'e vermiştir ve Dayton'da geri dönmeye gerek olmadığını vurgulamıştır⁵⁵⁴. Dolayısıyla, durumun çözülmesine yardımcı olan üç faktör vardır: (i) İzetbegović'in haritayı reddetmesi; (ii) Hırvat delegasyonunun müzakerelere devam etme isteği ve ABD heyetinin Bosnalı Hırvatlar için tazminat bulma ısrarı; (iii) Clinton'ın Tudjman'a yaptığı telefon görüşmesi. Tüm bu faktörler, hakikat anı ve düşmana ve arabulucuya güven unsurlarını oluşturmaktadır. Granić'in İzetbegović'ten haritayı kabul etmediğine dair aldığı güvence, onu müzakere masasına geri getirmiştir⁵⁵⁵. Sınırların yeniden belirlenmesi ve toprakların bir kısmının geri alınması, Hırvat heyetinin pozisyonunu değiştirmesine neden olmuştur. Clinton'un Tudjman'a verdiği Hırvatistan'ın Avrupa Topluluğu'na entegrasyonunu destekleme güvencesi de Dayton Anlaşmalarının onaylanması açısından çok önemlidir⁵⁵⁶.

Barış görüşmeleri sırasında, Brcko ile ilgili sorunun hassas konulardan biri olacağı yolundaki korkunun doğruluğu görülmüştür. Bosna heyeti, Tudjman'ın kabul etmesine rağmen sınırların yeniden tanımlanmasından memnun değildir. Christopher ve Holbrooke'un İzetbegović'e ultimatoma vermesiyle durum daha da kötüleşmiştir. Her iki tarafta da hayal kırıklıkları vardır. ABD müzakere ekibi, Bosna Hükümetinin öncelikli çıkarı için hemen her şeyi yaptıklarına ikna olmuştur ve son aşamada çıkacak küçük bir sorunla tüm çabalarını ve çalışmalarını boşa çıkarmaya yol açmakla onları suçlamıştır. İzetbegović ve heyeti, üzerlerindeki baskının adil olmadığını düşünerek, Bosna savaşının kurbanı olduklarını vurgulamıştır. Ultimatoma bir hakaret olarak da görmüşlerdir. Bu, Bosna heyeti üyelerinin kendilerini aşağılanmış hissettikleri ve arabuluculardan onurlarına saygı gösterilmesini talep ettikleri ikinci olaydır ve her iki seferde de Holbrooke'a Bosnalı ekiple bu şekilde konuşamayacaklarını

⁵⁵⁴ “Granić – Pored SAD, Najveće Zasluge za Opstanak BiH Idu Hrvatskoj”, **Radio Free Europe**, 19 November 2015, (Çevrimiçi) <https://www.slobodnaevropa.org/a/granic-pored-sad-najvece-zasluge-za-opstanak-bih-idu-hrvatskoj/27373039.html>, Erişim Tarihi: 17.02.2018

⁵⁵⁵ A.y

⁵⁵⁶ Richard, **a.g.e.**, s. 305

vurgulayan Silajdic olmuştur⁵⁵⁷. Christopher ve Izetbegovic oldukça kararlı durmuşlardır. Kırmızı çizgilerini koymuşlar ve geri adım atmamışlardır.

Bosna hükümeti Brcko bölgesini talep ederken, konferansın başarısızlığına ilişkin açıklamalar da Balkan heyetlerine imza için sunulmuştur. Tudjman ve Miloseviç barış anlaşmasını imzalamaya hazırdır, ancak etkili olabilmesi için İzetbegovic'in de imzasına ihtiyacı vardır⁵⁵⁸. Konferansın barış anlaşması olmadan sona ermesinin hemen arifesinde Miloseviç, Brcko arbitrajını kabul ettiğini açıklamıştır. Bu sorunun çözümü, eğer karşıt tarafların da anlaşmaya varmak için- çıkarları varsa, müzakerelerdeki en zorlu çıkmazların bile üstesinden gelinebileceği bir örnektir. Başarısız olan birçok barış teklifi, karşılıklı olarak kabul edilebilir bir anlaşmaya varmanın çok zor olduğuna dair bir ders ve deneyim olmuştur. Bununla birlikte, savaşla geçen uzun yıllar, barışa ulaşma süresini uzatmanın daha iyi bir çözüm getirmediğini, yalnızca uzlaşma için daha zor koşullar getirdiğini açıkça ortaya koymuştur. Arabulucuların ve savaşın taraflarının beklentileri incelendiğinde, Dayton Anlaşması'nın tüm taraflar için tam anlamıyla işlevsel veya adil bir çözüm olmadığına herkes tarafından fark edildiği ortaya çıkmıştır. Yine de barış ve sivillerin hayatını kurtarmak adına fedakarlık yapılması gerekmiştir. AB arabulucusuna göre, uluslararası toplumda Bosna savaşına ilişkin politikayı tanımlama konusunda anlaşma olmaması, barış sağlama stratejisine yansımıştır⁵⁵⁹. Diplomatik başarının kuvvet kullanımına bağlı olduğunu ve bu daha ikna edici bir şekilde yapılırsa Bosna'daki savaşın çok daha erken çözülmüş olabileceğini savunmuştur⁵⁶⁰.

⁵⁵⁷ Richard, **a.g.e.**, s. 305

⁵⁵⁸ A.y

⁵⁵⁹ Carl Bildt, "Diplomacy and Force", **International Institute for Strategic Studies**, Vol. 42, No.1, 2000, s. 143

⁵⁶⁰ A.y

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RAMBOUILLET BARIŞ KONFERANSI

3.1 Diyalogun Restorasyonu İçin Çabalar - Barışçıl Direniş Hareketi

Barışçıl direniş politikası, Kosovalı Arnavutların, Sırbistan tarafından eyaletin özerkliğinin kaldırılması kararına karşı yürüttükleri şiddet içermeyen bir direniştir. Kosova'nın özerkliğinin iptali, Mart 1989'da Sırbistan Meclisinde yapılan anayasa değişiklikleri neticesinde gerçekleşmiştir. Kosova'daki Arnavut madencilerin grevi, Priştine'deki ve daha sonra ülkenin dört bir yanındaki öğrencilerin protestolarıyla desteklenmiştir. Sırp ve Yugoslav yetkililer güç gösterme, hapsedme ve sıkıyönetim uygulamalarına devam etmiştir. Barışçıl direniş hareketi fikri 1990'ların başında Arnavutlar tarafından geniş ölçüde benimsenmiştir, ancak Dayton Barış Konferansı'ndan sonra bu destek zayıflamaya başlamıştır. Kosova'da Sırbistan'ın polis şiddeti artmıştır. Sonuç olarak, durum dayanılmaz bir hale gelmiştir ve Kosovalı Arnavutların çoğu savaşın barışçıl direniş hareketinden daha iyi bir çözüm olduğunu düşünmeye başlamıştır.

1992'de Londra Konferansı'nda tanımlanan ICFY'nin ilkeleri ile Kosovalı Arnavut liderliğinin şiddet içermeyen direniş yaklaşımının bulunduğu ortak zemin, barış ve diyalog politikası olmuştur. Ancak yine de nihai amaç konusunda farklılaşmalar da yaşanmıştır. Kosovalı Arnavut vatandaşları ve politikacıları Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek ve Makedonya'da olduğu gibi kendi kaderini tayin haklarına saygı gösterilmesini savunmuş ve talep etmiş olsalar da BM ve AT/AB, Kosova için Sırbistan Cumhuriyeti içinde bir özerklik fikrini desteklemiştir. Sorunun odağı, 1974'te Yugoslavya Sosyalist Federasyonu anayasasında yapılan değişikliklerle Kosova ve Vojvodina'nın özerklik kazanması ve eyalet statüsüne sahip olması ile bağlantılıdır. Kosova'daki durum, Sırp Parlamentosu'nda özerkliğin kaldırılmasının ardından önemli ölçüde kötüleşmeye başlamıştır. Bu dönem, Yugoslavya'nın dağılması ile milliyetçiliğin aynı anda ve yerde var olamayacak iki olgu olduğu bir zaman dilimidir. Miloseviç de, 28 Haziran 1989'daki Kosova Polje konuşmasından hatırlandığı üzere milliyetçi söyleme dayanarak iktidara gelmiştir.

Kosovalı Arnavutların barışçıl direniş hareketinin gidişatına bakıldığında, 20 Şubat 1989'da Trepca Madenlerindeki madencilerin yer altı açlık grevi ile ilk tohumların atıldığı görülür. Bu grup, Sırp hükümetinin Kosova'nın özerkliğini iptal etme önerisine karşı durmuştur.

Priştine Üniversitesi öğrencileri de protestolara katılmıştır. Madenciler, Kosova konusunda halkın bilinçlendirilmesinde başarılı olmuştur. Buna karşın Belgrad, tutuklamalar, şiddet, olağanüstü tedbirler ile Kosova'da polis ve Özel Kuvvetlerin sayısını artırarak yanıt vermiştir. Özerkliğin feshi engellenememiştir ve iki ay sonra Kosova, Sırbistan'ın merkezi otoritesi altına girmiştir. Bundan sonra Belgrad, Kosova'da etnik temizlik kampanyasına başlamıştır ve ABD Büyükelçileri bunu, “*bir azınlığı haklarından mahrum bırakmayı içeren klasik bir insan hakları davası*”⁵⁶¹ olarak nitelendirmiştir. Pek çok kuruluş, devlet kurumları ve uluslararası medya Kosova'da temel insan haklarının ihlal edildiğini raporlamıştır.

1980'lerin sonu, demokratikleşme sürecinin de başladığı bir dönemdir. Cumhuriyetlerdeki siyasi gelişmeleri ve Sırbistan'dan gelen baskılara karşı çabaları takiben, halk tarafından desteklenen Kosovalı Arnavut aydınlar, Kosova'da ilk demokratik partinin kuruluşuna girişmiştir. Bu koşullar altında, aynı zamanda gelecekte barışçıl direniş hareketinin lideri ve Kosova Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı da olacak olan İbrahim Rugova'nın başkanı olduğu Kosova Demokratik Birliği (LDK) doğmuştur. Pek çok diplomat, siyasetçi ve akademisyen açısından Rugova, Arnavut bir Gandhi olarak görülmüştür.

1980'lerin sonunda Kosovalı Arnavutların siyasi organizasyonu dört temel üzerine inşa edilmiştir: demokrasi, cumhuriyet, bağımsızlık ve şiddetsizlik⁵⁶². Başlangıçtaki siyasi talepleri, Kosova'nın Sırbistan altında özerk bir eyalet olması değil, cumhuriyet statüsünde Sosyalist Federasyon içinde kalması şeklinde olmuştur. Sonrasında, Federasyonun milliyetçi hareketlere karşı koyamayacağını ve çok yakında kurucu üyelerinin çoğunluğunun ayrılmasıyla parçalanacağını anlayan Kosovalı Arnavutları da isteklerini değiştirmeye zorlamıştır. Kosova'nın kendi kaderini tayin ilkesine dayalı bağımsız bir cumhuriyet olmasını istemişlerdir. Sırp hükümeti açısından bakıldığında, bu politika Sırbistan'ın toprak bütünlüğüne aykırıdır, özellikle de tarihsel olarak Kosova, Sırbistan için bir gurur ve yenilgi alanı olmuştur⁵⁶³. Kosova'yı Sırbistan'ın iç meselesi olarak görme durumu ise devam etmiştir. Bununla birlikte, LDK'nın

⁵⁶¹ Warren Zimmerman, **U.S and Russian Policymaking with Respect to the Use of Force**, New York, Rand, 1997, s.173

⁵⁶² “İbrahim Rugova Testimony”, ICTY, 03 May 2002, Case IT-02-54, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/en/content/ibrahim-rugova>, Erişim Tarihi: 07.05.2017

⁵⁶³ 15 Haziran 1389'da Sırbistan Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı hale geldi. Sırp ordusunun Sultan I. Murad'ın Türk kuvvetlerince mağlup edildiği ve Kosova Savaşı olarak bilinen olay.

misyonu Kosova'yı demokratikleştirmek ve özerklik kazanmaktan ziyade bağımsızlık elde etmek olmuştur⁵⁶⁴.

Kosova'daki Sırp polisinin varlığı ve Kosovalı Arnavutların protestoları, savaş başlayana kadar devam etmiştir. Binlerce Arnavut öğrencinin 22 Mart 1990'da zehirlenmesi, baskının ve etnik temizliğin bir örneğidir. Belgrad bu yaşanan durumu "*kitlesel histeri*" olarak tanımlamış ve Priştine liderlerini bunu Sırbistan'dan ayrılma politikalarını meşrulaştırmak amacıyla uluslararası toplumun dikkatini çekmek için kullanmakla suçlamıştır; ancak Kosovalı Arnavutlar açısından bu, gençleri korkutmaya ve Kosova'yı terk ederek Avrupa ülkelerine göç ettirmeye zorladıklarını iddia eden çocuklarına yönelik bir Belgrad'ın saldırısıdır⁵⁶⁵. Söz konusu dönem, aynı zamanda birçok kişinin de siyasi sığınma talep ettiği bir zorunlu göç dönemi olmuştur. Söz konusu hadise, gerginliği büyük ölçüde artırmıştır. Belgrad, Kosova'nın tüm yasama ve yürütme yetkilerini almıştır. LDK ise üyelerini seferber ederek önce Kosova Anayasasını daha sonrasında ise Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmiştir.

Cumhuriyetin cumhurbaşkanı pozisyonundaki Rugova, her ne kadar hükümeti Avrupa'dan idare edilen sürgünde bir hükümet olarak bilinse de, Kosova'da aktiftir. Öğrencilerin uzaktan okullarına devam ettiği paralel devlet adı verilen bir sistem oluşturulmuştur ve bu paralel eğitim sistemi barışçıl direniş hareketinin temel araçlarından biri olmuştur. Kosovalı Arnavut ebeveynlerin, eğitimcilerin ve öğrencilerin ortak bir amaç etrafında oluşturdukları birliktelik, yalnızca siyasi mücadelenin değil, aynı zamanda Arnavut kimliğinin korunmasının da temelini oluşturmuştur⁵⁶⁶. Diğer bir deyişle, barışçıl direnişin temeli, Belgrad'ın baskısına ve saldırganlığına şiddetsizlikle tepki vermeye, ABD ve AB'nin Kosova'nın bağımsızlığını tanımasını ummaya dayanmıştır.

Kosova'nın bağımsız bir devlet olarak tanınması için siyasi mücadele, bağımsızlık ilanının hemen ardından başlamıştır. Rugova, Kosovalı Arnavut siyasi partiler ve etnik milletler adına Lord Carrington'a bir mektup göndermiş ve Yugoslavya Barış Konferansı'nda Kosova'nın

⁵⁶⁴ "İbrahim Rugova Testimony", ICTY, 03 May 2002, Case IT-02-54, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/en/content/ibrahim-rugova>, Erişim Tarihi: 07.05.2017

⁵⁶⁵ "Under Orders – War Crimes in Kosovo Report", Human Rights Watch, 2004, s.25

⁵⁶⁶ Marc Sommer, Peter Buckland, **Parallel Worlds – Rebuilding the Education System in Kosovo**, International Institute for Educational Planning, UNESCO, 2004, s.41

“egemen ve bağımsız devlet” olarak tanınmasını istemiştir⁵⁶⁷. Bu bağlamda, Sırbistan'ın Kosovalı Arnavutlara ve Bosnalı Sırları ile Hırvat Sırlara yaklaşımı önemli bir ayrıntıdır. Aynı ideal için savaşmışlardır, ancak Sırbistan'ın konumu tamamen farklıdır. Belgrad, Kosova Arnavutlarının ayrılıkçı bir hareket olduğu gerekçesiyle Kosova konusunun bir iç mesele olduğunu ve Kosova'nın özerkliğini geri çektiğini sürekli olarak yinelerken, yine aynı dönemde Tahkim Komisyonuna Bosna Hersek'te ve Hırvatistan'da yaşayan Sırların kendi kaderini tayin hakkı olup olmadığını sormuş ve Sırların “Yugoslavya'nın kurucu halklarından biri” olduğunu savunmuştur⁵⁶⁸. Komisyon, mevcut sınırların korunması ve Bosna Hersek ve Hırvatistan'ın, Sırbistan Cumhuriyeti dışında yaşayan Sırlar da dahil olmak üzere, kendi topraklarındaki etnik azınlıkların azınlık haklarından yararlanmasını garanti etmek ve bu haklara saygı göstermekle yükümlü oldukları kararının arkasında durmuştur⁵⁶⁹. Ayrıca tüm cumhuriyetlerin etnik ve/veya dini azınlıkların haklarını koruması gerektiği vurgulanmıştır. Bu şartname, Kosovalı Arnavutların bağımsız devlet statülerinin kabul edilemez olduğunu kabul etmek zorunda kaldıkları anlamına da geliyordu. Aynı zamanda Sırp hükümetinin Kosova'daki baskıyı ve şiddeti durdurması gerektiği de böylece hatırlatılmıştır.

Uluslararası Eski Yugoslavya Konferansı'nın (ICFY) 27 Ağustos 1992'deki ilk toplantısında, Etnik ve Ulusal Topluluklar ve Azınlıklar Çalışma Grubu bünyesinde bir Kosova Özel Grubu kurulmasına karar verilmiştir. Bu grubun temel sorumluluğu, eski Yugoslavya ülkelerindeki etnik sorunlara çözümler önermektir. Etnik meseleleri araştırmak ve iki taraf arasındaki anlaşmazlığın ilgili gerçeklerini inceleyerek nasıl çözülebileceğine dair fikir sunmak esasında Soruşturma Komisyonu'nun görevi olmuştur. Ayrıca, ICFY Sırbistan eş başkanlarından, “Kosova ve Vojvodina sakinlerinin medeni ve anayasal haklarını tam olarak yeniden tesis etmesi” talep edilmiştir⁵⁷⁰. Açıklamada, Sırbistan'ın yükümlülüklerini yerine getirmede uluslararası toplumun desteğine sahip olacağı ve bunun yanı sıra, eyaletlerdeki durumun iyileştirilmemesi halinde yaptırımlarla ve tamamen tecritle karşı karşıya kalacağının da

⁵⁶⁷ “Letter from Dr. Rugova to Lord Carrington, Peace Conference on Yugoslavia”, 22 December 1991, in Heike Krieger, **The Kosova Conflict and International Law – An Analytical Documentation 1974-1999**, Cambridge International Documents Series, Ed. 2, Cambridge, Cambridge University Press, 2001, s.117

⁵⁶⁸ “Opinion No.2”, **Arbitration Commission**, 20 November 1991, (Çevrimiçi) https://www.pf.uni-lj.si/media/skrk_mnenja.badinterjeve.arbitrazne.komisije.1_10.pdf, Erişim Tarihi: 12.07.2020

⁵⁶⁹ **a.g.e**

⁵⁷⁰ “London Conference on the Former Yugoslavia, Co-Chairman’s Paper on Serbia and Montenegro”, 27 August 1992, Krieger, **a.g.e.**, s.120

altı çizilmiştir⁵⁷¹. Kosova'nın “*gölge hükümeti*”⁵⁷² ve Rugova, resmi heyetlerin bir parçası olmasa da, Londra Konferansı'nda yer almayı başarmıştır. Odak noktası Bosna Hersek savaşı olmuştur; sorunun hassasiyeti ve daha önce AB Barış Konferansı'nın arabuluculuk sürecinde başarısız olması nedeniyle, Kosova'nın bağımsızlığının tanınması talebi öncelikli olarak ele alınmamıştır⁵⁷³.

Bir yıl sonra Kosova “*gölge hükümeti*”, Kosova ile ilgili somut barış planıyla çıkmıştır. Başbakan Bukoşi'ye göre, Kosova sorunuyla doğrudan bağlantılı olmamasına rağmen, Vance-Owen Barış Planı'nın başarısı veya başarısızlığı Priştine'yi olumsuz etkileyecektir⁵⁷⁴. Bukoshi, her iki durumda da Belgrad'ın Kosova'daki siviller üzerindeki baskıyı ve şiddeti artıracığını savunmuştur. Bu nedenle Kosova'nın BM himayesi altında olmasını ve Kosova'ya BM ve NATO barışı koruma askerlerinin gönderilmesini istemiştir⁵⁷⁵. Dayton Anlaşması'ndan sonra, Kosova'daki halk ve siyasi liderlik oldukça hayal kırıklığına uğramıştır⁵⁷⁶. Rugova'nın Kosova Cumhurbaşkanı ve barışçıl direniş hareketinin lideri olarak güvenilirliği ciddi şekilde zarar görmüştür. Uluslararası toplum bir paradoks yaratmıştır. Srebrenitsa soykırımından Karadziç'i sorumlu gören kişiler, Sırp Cumhuriyeti'nin varlığını kabul etmiştir. Öte yandan, Rugova'yı Arnavut Gandhi gibi tanımlasalar da Kosova ile ilgili kararları değişmemiştir Temas Grubu üye devletlerinin yaklaşımı, ilerleyen yıllarda Kosovalı Arnavutların diyalog yerine bir şekilde savaşı seçmelerine neden olmuştur.

3.1.2 Kosova Sorunu ve Dayton Barış Konferansı

Dayton Barış Konferansı, münhasıran Bosna Hersek savaşına yönelik düzenlenmiştir. Kosova meselesi konferansın gündeminden çıkarılmıştır. O dönemde, Bosna Hersek'te ve Kosova'da gerçekleşen savaşın yoğunluğu birbirinden farklıdır. Dayton için yapılan ön

⁵⁷¹ A.g.e., s.121

⁵⁷² Kosova hükümeti, Kosova dışında aktif olduğu için “*sürgün hükümeti*” olarak da biliniyordu.

⁵⁷³ Geert H. Ahrens, **Diplomacy on the Edge – Containment of Ethnic Conflict and the Minorities Working Group of the Conferences on Yugoslavia**, Woodrow Wilson Center Press, 2007, s.335

⁵⁷⁴ Kosova hükümetinin gönderdiği barış önerisi şu konuları da içermiştir: (i) AGİT insan hakları gözlemcileri hakkında teklif, (ii) Kosova'nın Sırbistan'a yönelik uluslararası yaptırımlardan muafiyeti, (iii) Belgrad'ın etnik temizlik politikasına ve Bosna-Hersek'ten ve Hırvatistan'dan Sırp'ları Kosova'ya göndererek hyata geçirdiği sömürgeleştirme uygulamasına son vermesi ve (iv) Sırp paramiliter gruplarının silahsızlandırılması, **New York Times**, 19 May 1999, (Çevrimiçi) <https://www.nytimes.com/1993/05/19/opinion/IHT-act-now-to-save-kosovo.html>, Erişim Tarihi: 11.07.2017

⁵⁷⁵ A.y

⁵⁷⁶ Bu, 27 Ağustos 1992'deki Uluslararası Eski Yugoslavya Konferansı'nın sonuçlarıyla ikinci karşılaştırmadır.

görüşmelerin bağlamı da çok karmaşıktır. Dayton'da bile barış görüşmelerinin başarısız olma riski yüksek düzeyde olmuştur. Arnavut diasporasının Dayton şehrindeki protestoları da Dayton'daki müzakerelerin seyrini değiştirmemiştir. Kosovalı Arnavut siyasi temsilciler açısından Dayton Barış Konferansı Kosova'nın statüsünün belirlenmesi için doğru zaman iken, başta ABD olmak üzere Temas Grubu farklı bir bakış açısına sahiptir. Uluslararası toplumun bu yaklaşımının arkasındaki nedenler, Balkanlar'daki durumla yakından ilişkilidir. Tüm Balkan ülkelerinin dahil olacağı savaşın yayılma korkusu, uluslararası toplumu Kosova konusundaki çözümü ertelemeye itmiştir.

ABD, Miloseviç'in siyasi olarak güçlenmesini ve Sırp milliyetçiliği ve etnik temizlik fikriyle Miloseviç'im yalnızca Kosova'da değil Bosna Hersek'te de destek kazanmaya başladığını dikkatle gözlemlemiştir. Balkanlar'da savaşın yayılmasını kontrol altına almak için Miloseviç ve Sırbistan'ın siyasi ve askeri faaliyetlerini kontrol etmek gerektiği bilinmekteydi. Miloseviç Bosna Hersek'e ve Bosnalı Sırp'lar sorununa odaklandığı için, 1995'te Kosova'daki durumun tırmanma olasılığı düşük olarak algılanmıştır⁵⁷⁷. Ayrıca, Kosovalı Arnavutlar silahlı direniş için hazırlıksız ve isteksiz davranmışlardır⁵⁷⁸. Bu analizlere göre Kosova meselesi acil görülmemiştir ve çözüm için daha önce uluslararası bir konferansa davet yerine başka barışçıl yolların kullanılması gerekli sayılmıştır. ABD'nin barışçıl direniş fikrini desteklemesinin ve ısrar etmesinin nedenlerinden biri de budur; 1998'de Holbrooke, ABD'nin "*Rugova'nın soruna barışçıl, şiddet içermeyen çözümlere olan bağlılığından etkilendiğini*" ilan edecektir⁵⁷⁹. ABD'nin müttefikleriyle stratejik ilişkileri sürdürmeye dayalı dış politikası ve Rusya ile bir çatışmaya mahal vermeme yanlısı olması öne çıkmıştır.

Balkanlar'da sınırların kuvvet kullanılarak değiştirilmesine müsamaha gösterilmemesi önceliklerden biri olmaya devam etmiştir. Dayton Barış Konferansı, özellikle Sosyalist Yugoslav Federasyonu'nun dağılmasından sonra yalnızca Kosovalı Arnavutların silahlı direniş olmaksızın bağımsızlık talep ettiği göz önüne alındığında, Kosova Cumhuriyeti fikrini meşrulaştırmak için bir fırsat sayılmıştır. Bununla birlikte, Bosna Hersek sorununun karmaşıklığı, Bosna-Hersek

⁵⁷⁷ "Office of European Analysis Report re Greater Serbia A Balkan Troublemaker for the 1990s," **Clinton Digital Library**, 27 January 1993, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12301>, Erişim Tarihi: 01.07.2017.

⁵⁷⁸ **A.y**

⁵⁷⁹ Kosovo Information Center, 12 May 1998

savaşındaki tüm tarafların barış konferansında anlaşmaya varma ihtiyacı ve uluslararası toplumun Kosova'nın daha geniş özerkliğe sahip olması gerektiği yönündeki pozisyonu, Kosova sorununu Dayton Barış Konferansında gündem dışı bırakmıştır. Dayton Barış Konferansında ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Talbott, Kosova'da şiddetin artması durumunda, Arnavutluk'un savaşa girmesi, Makedonya'yı istikrarsızlaştırma amaçlı Kosova'dan mülteci akışı olması ve ayrıca Macaristan'ın Voyvodina'daki Macarların sorununu açmak için cesaretleneceği olasılıklarının mevcut olduğunu belirtmiştir⁵⁸⁰. Bu gelişmelerin ayrıca Türkiye'yi ve Yunanistan'ı da tetikleyeceğine dikkat çekmiştir⁵⁸¹. Dolayısıyla, ABD de dahil olmak üzere uluslararası toplum, Balkanların güvenliğine odaklanmıştır. Bu nedenle Dayton'da bir barış anlaşmasına varmak çok önem kazanmıştır ve gündemdeki mutabakata ve tüm müzakere heyetlerinin sürece katkıda bulunma istekliliğine şartlanılmıştır.

Arnavut diasporasının protestolarına Bukoshi de katılmıştır. Yugoslavya'nın dağılmasından önce şiddetin başladığı yer olarak Kosova'ya atıfta bulunarak, Kosova sorunu çözülmeden Balkanlar'da sürdürülebilir barışa ulaşılamayacağını beyan etmiştir⁵⁸². Uluslararası toplumu ve özellikle de konferansın arabulucusu Holbrooke'u, "*Kosova sorunu çözülene kadar Sırbistan'a yönelik ekonomik yaptırımların kaldırılmasına*" izin vermemeye çağırmıştır⁵⁸³. Dayton Barış Konferansı'ndan sonra ABD'li diplomatlar, Kosovalı Arnavut siyasi liderliğinin hayal kırıklığına uğramasına rağmen, Priştine ile Belgrad arasındaki diyalogun başlatılması için Washington'un desteğine inanmaya devam ettiklerinin ve Amerikalı diplomatların arabuluculuk sürecindeki liderliği almasını beklediklerinin farkındadırlar⁵⁸⁴.

⁵⁸⁰ "Statement of the Deputy Secretary of State Strobe Talbott", U.S. Department of State, Office of the Spokesman, Washington DC, 9 November 1995, (Çevrimiçi) <https://1997-2001.state.gov/regions/eur/bosnia/bostal2.html>, Erişim Tarihi: 01.07.2017

⁵⁸¹ A.y

⁵⁸² "Ohio Peace Talks" **Voice of America**, 31 October 1995

⁵⁸³ "End to Sanctions - Contribution to Dayton Talks" **Radio Free Europe**, 12 November 1995

⁵⁸⁴ BTF Belgesi, 21 Aralık, 1995

3.1.3 Silahlı Direniş ve Rambouillet Barış Konferansı Öncesinde Diyalogun Restorasyonu İçin Çabalar

1998 yıl boyunca uluslararası toplumun odak noktası Kosova olmuştur. Kosova Kurtuluş Ordusu (KLA) ve Yugoslav kuvvetlerinin toplam askeri seferberliği koşullarında barışı korumak büyük bir zorluk haline gelmiştir. Temas Grubu, Birleşmiş Milletler Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca hareket etmeye karar vermiştir. Üye devletlerde Bosna ve Hersek'tekine benzer çatışma tırmanma korkusu oluşmuştur. Drenica bölgesindeki katliamlar ise durumu tamamen değiştirmiştir. Çeşitli uluslararası ve bölgesel kuruluşlar, Kosova'da Sırp ve Yugoslav hükümet kuvvetleri tarafından işlenen ciddi savaş ihlallerini raporlamaya ve belgelemeye başlamıştır. Savaşta taraflar askeri kapasitelerine ve düşmanı yenebileceklerine oldukça güvenmişlerdir. Çekilen acı ve gurur sorunu askeri saldırıların merkezinde yer almıştır. Diplomatik çabalar, diyalogun savaşa karşı zafer kazandığı bir dönem ortaya çıkarmıştır.

Dayton Anlaşması'ndan iki yıl sonra, Sırp polisi ve Yugoslavya kuvvetlerinin baskısına karşı silahlı Kosovalı Arnavutların direnişi eyleme dönüşmüştür. KLA, medyaya resmi açıklamalarda bulunmaya ve Sırp polis karakolları üzerinden Kosova'nın çeşitli bölgelerine yönelik saldırıların sorumluluğunu almaya başlamıştır. Mayıs 1997'de yayınlanan Tebliğde, sadece iki polisi yaraladıklarını kabul etmekle kalmamışlar, aynı zamanda Kosovalı Arnavut siyasi liderliğinden *“halk arasında yanlış yanılsamalara yol açan aldatıcı propagandayı”* sona erdirmesini de istemişlerdir⁵⁸⁵. Ayrıca, uluslararası toplumdan, *“bu yüzyılın başlarında olduğu gibi, Arnavut sorununu mübadele konusu etmemelerini”* talep etmişlerdir⁵⁸⁶. KLA'nın *“Tebliğ”* ve *“Siyasi beyanlar”* terimleri arasında bir ayrım vardır. İlki, KLA'nın operasyonel kanadından, Kosova'daki belirli savaş bölgelerinde üstlenilen operasyonel faaliyetler hakkında medyaya gönderilen bildirilere hitap eder⁵⁸⁷. İkincisi ise KLA'nın resmi beyanlarıdır ve genel olarak ordunun belirli konulardaki politikasını temsil eder⁵⁸⁸. Bu fark, çıkarıldıkları dönemdeki farklılık

⁵⁸⁵ Communiqué 33, Kosova Liberation Army, **Prishtina Daily Report**, 20 May 1997

⁵⁸⁶ A.y

⁵⁸⁷ “Jakup Krasniqi Testimony”, ICTY, 29 May 2007, Case No. IT-04-84 – T, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/x/cases/haradinaj/trans/en/070529IT.htm>, Erişim Tarihi: 25.07.2017

⁵⁸⁸ A.y

nedeniyle de önemlidir. Örneğin, Tebliğ 3, KLA'nın konsolide bir ordudan çok gerilla grubu gibi işlev gördüğü sırada medyaya gönderilmiştir⁵⁸⁹.

Yıl sonunda KLA'nın varlığı, Belgrad'ın şiddetine karşı direnişin başka bir yol izleyeceğinin sinyallerini vermiştir. Rugova ve yakın arkadaşları, Sırp polisi ve paramiliter kuvvetler tarafından işlenen kalıcı insan hakları ihlallerinin Kosova'daki sivillerin askeri seferberliğini kışkırtacağından endişe duyarak, Nisan 1997'de ABD'den barış sürecinde aktif rol almasını istemiştir⁵⁹⁰. Rugova, ilk olarak ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Kornblum ile yaptığı görüşmede Priştine ile Belgrad arasında ABD'nin arabuluculuğunu istemiştir⁵⁹¹⁵⁹². Kosova'daki siyasi partilerin dört temsilcisinin Washington'u ziyareti ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Perina ile bir görüşme yapmasıyla ikinci adım izlenmiştir⁵⁹³. Dışişleri Bakanlığı temsilcileriyle yapılan her iki görüşmeden de Kosovalı Arnavutlar, Kosova için ABD'nin bağımsızlık yerine daha geniş özerkliği desteklediği cevabını almışlardır. Bu koşullarda arabuluculuk da imkânsız hale gelmiştir. Kosovalı Arnavutlar askeri direnişi tek çözüm olarak görmeye başlamıştır. 28 Kasım 1997'de, KLA kamusal olarak üniformalarla çıkmıştır⁵⁹⁴. Çok geçmeden, Drenica bölgesi, bölgedeki önemli KLA varlığı nedeniyle sivillerin çoğunluğu tarafından "*kurtarılmış bölge*" olarak görülmeye başlanmıştır⁵⁹⁵. Burası, Belgrad'ın baskısına karşı aktif direnişin sembolü haline gelmiştir.

Sırp kuvvetlerinin Drenica'daki askeri operasyonunda üç gün içinde çoğu kadın ve çocuk olmak üzere 83 kişi öldürülmüştür. Kosovalı Arnavutlar için Drenica katliamı Sırbistan'a savaş ilanı anı olmuştur. Barışçıl direniş hareketinin birçok destekçisi de KLA ordusuna katılmıştır.⁵⁹⁶ Katılanların sayısının artması, sivillerin desteği, Belgrad'ın vahşeti ve uluslararası toplum tarafından Kosova'nın bağımsızlık fikrinin reddedilmesi, KLA'nın Kosova'da önemli bir aktör

⁵⁸⁹ A.y

⁵⁹⁰ Rugova için KLA bir terörist grup değil, "*halkın özgürlüğünü kazanması amacıyla uzun süredir uygulanan şiddete ve baskıya yanıt veren insanlardan oluşan bir örgüttür*", **Bkz** ICTY Belgesi IT-02 -54

⁵⁹¹ On November 1995 Bukoshi in the name of Kosovo had demanded USA to take the role of the mediator between Prishtina and Belgrade, too, "Bosnia Dayton Peace Talks" Bkz **Voice of America**, 8 November 1995

⁵⁹² "President Rugova Receives U.S. Assistant Secretary of State Kornblum", **Kosovo Information Center**, 21 April 1997

⁵⁹³ A.y

⁵⁹⁴ "Veton Surroi Testimony", **ICTY**, 28 January 2009, Case No. IT-05-87/1-T, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/x/cases/djordjevic/trans/en/090128IT.htm>, Erişim Tarihi: 22.08.2017

⁵⁹⁵ "Under Orders - War Crimes in Kosovo", **Human Rights Watch Report**, 26 October 2001

⁵⁹⁶ A.y

olarak güçlenmesine yol açmıştır. Bildiride, Sırp kuvvetlerine karşı sert intikam aldıklarını ve savaşın kendi taraflarınca kazanılincaya kadar mücadeleye devam edileceğini duyurmuşlardır⁵⁹⁷. Sırp hükümeti, askeri hareketin amacının Adem Yaşari liderliğindeki bir terörist grubu ortadan kaldırmak olduğu yönündeki söylemini korumuştur ve sivillerin bir kısmının "*Arnavut teröristlerin zulmünün ve acımasızlığının kurbanı*" olduğunu iddia etmiştir⁵⁹⁸. Katliam nedeniyle acı ve intikam duygusu kıskırmış olan Kosovalı Arnavutlara karşın, Sırp siyasi ve askeri liderliği hissettiği gurur ve gücünü doğrudan KLA'ya ve Kosovalı Arnavutlara karşı göstermiştir.

KLA, ABD de dahil olmak üzere Temas Grubu için "*terörist grup*" olarak kalmıştır ve Washington, Priştine ile Belgrad arasındaki diyalogun restorasyonu çağrısında bulunmuştur. Güvenlik Konseyi, 31 Mart 1998'de, "*Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün*" yeniden teyit edildiğini ve "*Kosova meselesine diyalog yoluyla siyasi çözüm*" getiren kararı kabul etmiştir⁵⁹⁹. BM Şartı'nın VII. Bölümü'ne göre hareket etmişlerdir ve kararda "*havuç ve sopa*" stratejisinin unsurları da yer almıştır. Bu nedenle, Belgrad'ın Kosova'da insan haklarına yapıcı yaklaşması halinde, bunun Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin (YFC) çok taraflı ve ikili ilişkilerine eş zamanlı bir olumlu etki yapacağı vurgulanmıştır. Güvenlik Konseyi, müzakerelerin ön şartlarla engellenmemesi gerektiğinin altını çizerek, Temas Grubunun savaştaki taraflara yaptığı barışçıl yollarla Kosova'daki duruma siyasi çözüm bulma çağrısını tekrarlamıştır⁶⁰⁰. Ayrıca, Temas Grubu'nun Belgrad ile Priştine arasındaki diyalogu kolaylaştırma girişimini de desteklemiştir⁶⁰¹.

Uluslararası toplumun baskısı altındaki Miloseviç ve Rugova, yüz yüze görüşme yapmayı kabul etmişlerdir. Holbrooke'un başta olmak üzere, Amerikalı diplomatlar, tarafların ikna edilmesinde büyük rol oynamışlardır. Holbrooke, Başkan'ın ABD Özel Temsilcisi Robert Gelbrad ve ABD'nin Üsküp Büyükelçisi Christopher Hill'in eşliğinde Belgrad, Priştine ve Tiran üst düzey siyasi temsilcileriyle çeşitli görüşmeler yapmıştır. O dönemde Holbrooke, Belgrad ile Priştine arasında arabuluculuk pozisyonundan ziyade iyi niyet sunan üçüncü bir taraf gibi davranmıştır. Rugova ile ilk görüşmesinin ardından bu detayın da altını çizmiştir. Holbrooke,

⁵⁹⁷ Communiqué 43, Kosova Liberation Army, in **Prishtina Daily Report**, 04 March 1998

⁵⁹⁸ "Statement, Ministry of Information", **Republic of Serbia**, 11 March 1998

⁵⁹⁹ UN Belgesi S/RES/1160

⁶⁰⁰ A.y

⁶⁰¹ A.y

"Bir Amerikan planı sunmadıklarını ... ABD Dışışleri Bakanı ve Başkanın talebi üzerine" Balkanlar'a resmi bir ziyarette bulunduklarını belirtmiştir⁶⁰². Miloseviç ile Rugova arasındaki görüşmenin gerçekleştiği günde ve barış görüşmelerinin Priştine'deki ve Belgrad'daki her iki heyetin haftalık bazda karşılıklı ziyaretleriyle izlenecek şekilde tasarlandığında da bu görülmüştür. Birincisi, Amerikalı diplomatların toplantıda bulunmaması, siyasi çözüm konusunda savaştaki tarafların anlaşmaya kendilerinin varması için uluslararası toplumun son çabaları olduğunu göstermiştir. İkinci olarak, Rugova çeşitli durumlarda ABD'nin arabulucu olması için ısrar etmiştir. Öte yandan Miloseviç, Kosova'nın Sırbistan'ın bir iç meselesi olduğunu iddia etmekle kalmamış ve ABD'nin arabuluculuğu fikrini hiçbir zaman kabul etmeye istekli olmamıştır, aynı zamanda bu pozisyonun nasıl meşrulaştırılacağı konusunda da çözüm bulmuştur.

Böylelikle, 23 Nisan 1998'de yapılan referandumda Sırp vatandaşlarının %70'inden fazlası, diyalogun restorasyonuna uluslararası katılım aleyhinde oy kullanmıştır. Referandum gününde Belgrad, KLA'ya askeri operasyon emri vermiş ve Arnavutluk sınırına yakın bölgede yoğun çatışmalar yaşanmıştır. Kosova'da durumun tırmandığı ve uluslararası toplumun KLA'yı terörist bir grup olarak tanımlayarak siyasi çözüm için baskı yaptığı bir pozisyonda bulunan Rugova ve yakın işbirlikçileri, Belgrad ile doğrudan müzakere fikrini kabul etmişlerdir. Hazırlıklı olmak niyetiyle, belirli bir müzakere platformu üzerinde hareket edecek bir müzakere ekibi ve danışma ekibi oluşturmuşlardır⁶⁰³.

Talepler, kendi kaderini tayin ilkesine dayanmıştır ve müzakere heyetinin görevi, çözüm bulmaya katkı vermek olmuştur. Belgede, Kosova Cumhuriyeti kurumlarının Priştine ile Belgrad arasında Anlaşma imzalanmasına karar vereceği belirtilmiştir⁶⁰⁴. Miloseviç ile Rugova arasında doğrudan görüşmelerin ilk adımı atılmıştır. Bununla birlikte, ileriki aylarda diyalogu sürdürmek çok zorlaşmıştır. Belgrad, Kosova'daki askeri operasyonlara ve yoğun kuvvet kullanımına devam etmiştir. Kosovalı Arnavut sivil halk, gerçekte Yugoslavya ordusunun saldırılarıyla karşı karşıya

⁶⁰² "President Rugova Discusses Kosova with Ambassadors Holbrooke and Gelbard", **Kosovo Information Center**, 10 May 1998

⁶⁰³ G15 olarak bilinmektedir ve Rugova'nın yakın ortağı ve danışmanı Fehmi Agani tarafından yönetilmektedir. Sırbistan'ın Kosova'ya yaklaşımına aşina olan Agani, Belgrad'taki toplantıda anlamlı değişikliklerin olacağı yönünde bir beklenti olmaması gerektiğini ifade etmiştir, "Kosovo Unrest", **Voice of America**, 10 Mayıs 1998

⁶⁰⁴ "Document regarding Negotiation platform of the G15 Group", in Tahiri, **a.g.e.**, s.487

kaldıklarında artık diyalogu destekleyemez durumdadır. Bu, KLA'nın desteğinin daha da artmasına neden olmuştur. Kosovalı Arnavut siyasi partilerinin çoğu, Belgrad'a gitmenin teslim olmak anlamına geldiğini söyleyerek Rugova'yı eleştirmiştir.

Diyalogun hangi şartlar altında başlatıldığı, savaşta tarafların barış görüşmeleri fikrine tepkileri, savundukları tavırlar ve müzakerelere girdikleri talepler incelendiğinde, barışçıl çözüm için hazırlıkta eksik olduğu sonucuna varılır. Savaş alanında var olan birbirine tam zıt talepler ve davranışlar, uluslararası toplumun müzakerelerde doğrudan yer almaksızın Kosova sorununun çözülemeyeceğini göstermiştir. Ateşkes Anlaşması ve AGİT Doğrulama Misyonu Anlaşması Belgrad'ın Kosova'daki şiddete son vermesini engelleyecek yeterli mekanizmayı sunmamıştır. Miloseviç, “*şiddetin teröristler tarafından işlendiğine ve devletin bu derece sert tepki vermesinin gerekliliğine*” inanmayı sürdürmüştür ve bunu kendi kaderini tayin hakkına dayalı bir talep olarak görmemiştir⁶⁰⁵.

3.2. Kosova Savaşında "Koşulların Olgunlaşması"

Kosova ile ilgili barış konferansı hazırlıklarının başlatılması için fırsat, bu şartlar altında doğmuştur. “*Koşulların olgunlaşması*” (ripe moment) on yıllık şiddet ve kavgadan sonra gelişmiştir. Ortaya çıkan şartlar daha çok Kosovalı Arnavutlar için bir “*çıkamaz*” ve Sırp Hükümeti için uluslararası arabulucuların diyalog çabalarını engelleyerek zaman kazanma çabası haline bürünmüştür. Karşılıklı Zarar Görülen Açmaz (Mutually Hurting Stalemate-MHS), ön görüşmelerden önce eksik kalmıştır. Her iki taraf arasındaki ortak özellik, Rambouillet'teki resmi müzakerelerin ters etki yaratabileceğinden korkmuş olmalarıdır. Kosovalı Arnavutlar, savaş alanını terk etmenin ve müzakere masasına yaklaşmanın bağımsızlık değil özerklik it getirebileceğinin farkındadır. Yine de, ABD ve AB'nin siyasi ve askeri desteği olmadan Sırbistan'ı yenmenin imkansız olduğuna da ikna olmuşlardır. Kosova meselesini artık Sırbistan'ın iç sorunu olarak ele alamayacağı konusunda dikkatli davranan Sırbistan, Kosova'nın özerkliği konusunda olumlu bir siyasi anlaşma elde etmek amacıyla konumunu pekiştirmek için daha fazla zamana ihtiyaç duymuştur.

⁶⁰⁵ ICTY Belgesi IT-02-54

3.2.1 Raçak Katliamı

Yapılan ateşkes anlaşmasının etkisiz olduğu üç ay sonra ortaya çıkmıştır. Uluslararası toplum, Priştine ile Belgrad arasındaki diyalogu sürdürmek için son çabalarını göstermiştir. Kosova'daki durumun tırmanışa geçişi yaşanan rehine krizi, Rugova'nın yakın danışmanının öldürülmesi, Doğrulama Misyonu gözlemcilerine yapılan saldırı ile daha da görünür olmuştur. Bir haftadan kısa bir süre içinde Belgrad, KLA kuvvetlerine yönelik bir operasyonu gerekçe göstererek Kosova'nın güney kesimindeki Arnavut sivillere saldırı emrini vermiştir. Raçak'taki katliam, uluslararası toplumun Sırbistan'ın Kosova'daki vahşetini durdurması gerektiğine ikna etmiştir. Temas Grubu üyelerinin çoğu, Miloseviç'in şiddet siyasetini değiştirmeyeceğine ve Kosova meselesini Sırbistan'ın iç sorunu olarak kötüye kullanmaya devam edeceğine inanmışlardır. Temas Grubu, Kosova Savaşının koşullarını ve Bosna Savaşında yaşanan deneyimlerini dikkate alarak hızlı tepki vermeye karar vermiştir. Dört yıldan daha az bir süre içinde Balkanlar'da insanlığa karşı ikinci kez işlenen bir suçu tekrar engelleyememiş olma suçlanmalarından çekinmişlerdir. Ayrıca, Kosova'da tırmanan durumun tüm bölgeye yayılacağından da korkulmuştur. Böylece, Sırp kuvvetlerinin Raçak köyündeki Kosovalı Arnavut sivil nüfusa saldırısı, Kosova sorununun uluslararasılaşmasına yol açmıştır ve uluslararası bir konferans için hazırlıklar hızlanmıştır.

Tanıklara göre, Sırp kuvvetleri 15 Ocak'ta sabah erken saatlerde Raçak bölgesine girmişlerdir. Çok geçmeden köyün etrafı tanklarla çevrilmiştir ve Sırp polisi her eve girip insan ve cephane aramaya başlamıştır. Köylüler, sadece Sırp polisinin değil, aynı zamanda Sırp ordusunun da bulunduğunu belirtmişlerdir. Kurbanlardan bazıları evlerinde öldürülmüştür. Bir kısmı da tutuklanmıştır. 15 yaşın üzerindeki tüm erkeklerin alınması için emir verilmiştir⁶⁰⁶. Nitekim, köyden 16-76 yaşları arasındaki 45 sivil idam edilmiştir. Uluslararası gazetecilerin ve Kosova Denetim Misyonu (KDM) üyelerinin Raçak'a girmesi Sırp polisi tarafından engellenmiştir. Aynı günün öğleden sonrasında KDM'nin ilk gözlemlerine izin verilmiştir. Belgrad'ın ayırım yapmaksızın gerçekleştirdiği müdahaleyle ateşkes anlaşmasını ihlal ettiği duyurulmuştur⁶⁰⁷.

⁶⁰⁶ "Report on the Massacre in Racak", **Human Rights Watch**, 29 January 1999

⁶⁰⁷ "Massacre of the civilians in Racak", **Kosovo Verification Mission**, Spot Report, 17 January 1999

Ertesi gün, Misyon Başkanı ve Misyon Başkan Yardımcıları eşliğindeki KDM ekipleri, alıkonuların yakınları tarafından polisin gözetimine aldığı iddia edilen erkeklerin cesetlerini köyün yakınındaki tepede bulmuştur. Suç mahallinde bulunan Büyükelçi William Walker, “*Serili oldukları yerlerde infaz edilmiş yirmiden fazla adamın cesetlerini dehşet ve şaşkınlıkla gördüm. Avukat olmadığım halde, şahsen gördüğüm şekliyle bu olayı bir katliam, insanlığa karşı bir suç olarak tereddütsüz tanımlıyorum. Bunun sorumluluğunda dolayı hükümetin güvenlik kuvvetlerini suçlamaktan da çekinmiyorum*”⁶⁰⁸. Sırbistan Hükümetinin tepkisi de çok hızlı olmuştur. 18 Ocak'ta olağanüstü bir toplantı düzenlemişlerdir ve uluslararası toplumu Kosova sorunuyla ilgili olarak Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'ne baskı yapmakla suçlamışlardır⁶⁰⁹. Ayrıca bu açıklamaya göre, söz konusu uluslararası toplum Belgrad'a karşı kampanya başlatmış ve Raçak'ta olanlar hakkında “yanlış” yorum yapmaya çalışmıştır⁶¹⁰.

Lahey Mahkemesinin Kosova'da yargı yetkisi olmadığını belirterek, Kosova'da yaşananların savaş değil terörizm olduğunu bir kez daha iddia etmişlerdir⁶¹¹. Toplantıda, Walker'ın “yetkisinin ötesinde” davrandığı ve *persona non grata* ilan edildiği duyurulmuştur⁶¹². Yugoslavya topraklarını terk etmesi için KDM başkanına 48 saat verilmiştir. Bu karar AB, ABD, Temas Grubu ve AGİT Başkanlığı için kabul edilemez bulunmuştur ve Miloseviç'in uluslararası topluma yönelik bir provokasyonu olarak görülmüştür⁶¹³. Yine de Rusya Devlet Başkanının Belgrad'a müdahalesiyle bu karar dondurulmuştur⁶¹⁴. Walker'a göre, kendisinin *persona non grata* olarak ilan edilmesi, uluslararası gazetecilerin ve Temas Grubu'nun dikkatini Raçak'taki operasyondan uzaklaştırmak için Sırbistan'ın aldığı bir manevradır⁶¹⁵. Sırp kuvvetlerinin operasyonunun katliam olup olmadığı konusundaki terminolojiye dair farklı yorumlar yıllarca devam etmiştir. Özellikle Belgrad'ın adli tıp incelemeleri raporu ile Fin uzman ekibinin adli tıp raporundaki veriler arasında çelişkili görüşler ortaya çıkmıştır. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (YUCM) Başsavcısının Kosova'ya girmesine, raporlanan zulümlerle ilgili

⁶⁰⁸ “Massacre of the civilians in Racak”, **Kosovo Verification Mission**, Spot Report, 17 January 1999

⁶⁰⁹ “Statement from the Yugoslavia Federal Government’s Meeting”, Belgrade, 18 January 1999, in Krieger, **a.g.e.**, s.194

⁶¹⁰ A.y

⁶¹¹ A.y

⁶¹² A.y

⁶¹³ “Head of Kosovo Verification Mission declared “persona non grata””, **OSCE Press Release**, 19 January 1999, (Çevrimiçi) <https://www.osce.org/cio/52376>, Erişim Tarihi: 05.01.2018

⁶¹⁴ “Walker says Racak was massacre” **Radio Free Europe**, 25 January 1999

⁶¹⁵ “Milosevic Backs Down on Walker Expulsion”, **Radio Free Europe**, 22 January 1999

soruşturmanın "*YFC'nin YUCM'nin yargı yetkisine gönüllü olarak teslim olmuştur*" anlamına gelmeyeceğini Belgrad'daki Adalet Bakanlığına zaten teyit ettiği iddiasıyla, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti hükümeti tarafından izin verilmemiş olması da Raçak'taki sivillerin infazına ilişkin bir başka ayrıntıdır⁶¹⁶.

Olayların bağlamına ve kronolojisine odaklanıldığında, operasyonun dikkatlice hazırlanmış ve yönetilen bir strateji olduğu açıktır. Öncelikle Belgrad, KLA kuvvetlerinin çok sayıda Raçak bölgesi yakınında yoğunlaştığını biliyordu. Bu nedenle, 8 Ocak'ta KLA tarafından yakalanan Sırp askerleriyle yaşanan rehine krizi, Raçak köyüne müdahale için bahane olarak kullanılmış olabilir. Bu hareket, Sırp askerlerini de rehin aldığı için KLA'dan intikam almak gibi görülme fırsatı vermiştir. İkinci olarak, Belgrad, köyün içinde çok fazla sivilin bulunmadığı ve çoğunun yakın şehirlerde barındırıldığı bilgisine sahipti. Ayrıca, köye giren Yugoslav kuvvetlerinin çoğu, kasıtlı olarak Sırp polisinin üniformasını giyerek bunun daha sonra "*gerillalara*" saldırı gibi açıklanabileceğinden, YUCM'nin yetki alanına girmekten kaçınmayı planlamıştır. Kamyonların ve ağır topların varlığı polise destek gibi gerekçelendirilmiştir. Üçüncüsü, Belgrad, saldırının KLA tarafından daha güçlü bir tepkiye yol açacağını ve bu şekilde KLA ile Yugoslavya kuvvetleri arasında doğrudan bir çatışmaya dönüşeceğini ummuştur. Kosova Enformasyon Merkezi başkanına düzenlenen suikastın ardından Kosovalı Arnavutların hayal kırıklığına uğraması ve KLA'nın Sırp askerini serbest bırakmasının temel şartlarından biri olmasına rağmen Belgrad'ın tutuklanan Kosovalı Arnavutların bir kısmını serbest bırakmaması dikkate alındığında, Raçak'a yapılan saldırının KLA ile Yugoslavya kuvvetleri arasında şiddetli çatışmalara neden olma ihtimali çok yüksektir. Srebrenitsa'daki sivillere yapılan saldırıyla karşılaştırıldığında, Sırp polisi ve kuvvetlerinin seferber edilmesi için bilgilendirmenin çok hızlı olduğu da vurgulanmalıdır. Ayrıca, KDM ve uluslararası gazeteciler, Srebrenitsa olayından daha kısa sürede bu bölgeye erişim sağlamışlardır.

Raçak'taki katliamdan sonra Kosova'daki savaşta koşulların olgunlaşması (ripe moment) gerçekleşmiştir. Yine de mevcut durumda, Karşılıklı Zarar Görülen Açmaz (Mutually Hurting Stalemate-MHS) ortaya çıkmamıştır. Subjektif bileşen, hem siyasi hem de askeri liderlik düzeyinde ağırlıklı olarak Kosovalı Arnavutlarda oluşmuştur. On yıldan fazla süredir tutuklama,

⁶¹⁶ "Press Statement from the Prosecutor regarding Kosovo Investigation", ICTY, 20 January 1999, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/en/press/press-statement-prosecutor-regarding-kosovo-investigation>, Erişim Tarihi: 07.05.2016

adam kaçırmaya, yıldırma, açlık ve işkence şeklinde ortaya çıkan acılar dayanılmaz bir noktaya ulaşmıştır. Cumhurbaşkanı Rugova da dahil olmak üzere LDK taraftarları arasında da ısrarla uluslararası askeri müdahale talepleri görülmüştür⁶¹⁷. Özellikle barışçıl direniş hareketi liderinin NATO'nun Sırbistan'a karşı doğrudan askeri müdahalesinin savunucularından biri haline dönüştüğü göz önüne alındığında, koşulların büyük ölçüde değiştiği anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla, Kosovalı Arnavutların Rambouillet'te barış görüşmeleri davetine olumlu yanıt verme kararı, çok fazla “*seçeneğin olmadığı*” koşullarda alınmıştır. Birinci olarak, Sırp hükümeti ne Kosova'daki saldırgan eylemleri durdurmuştur ne de Kosovalı Arnavut nüfusun güvenli bir şekilde geri dönmesi için önlemler almıştır. Aksine, Kosova'nın kırsal ve kentsel alanlarında çok sayıda suikast, siyasi infaz ve bomba patlaması vakası meydana gelmiştir. Mülteci sayısı önemli ölçüde artmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne göre sadece Ocak ayında yaklaşık 45.000 kişi evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. İsviçre Federal Mülteciler Dairesi, yalnızca İsviçre'de bir yıl arayla Kosova'dan gelen sığınmacıların sayısının % 72 arttığını bildirmiştir⁶¹⁸. Askeri yeteneklere gelince, KLA iyi bir şekilde mühimmat tedarik etmiştir ve çok sayıda asker sahibi olmuştur. Raçak'taki katliamdan sonra çok sayıda sivil de KLA'ya katılmıştır. Sonuç olarak, KLA, Kosova'daki savaşı sürdürmek için çok iyi bir duruma gelmiştir. Kapasitenin ve askerler arasında moralin çok yüksek olması, bağımsızlığa ulaşmaya kadar savaşa devam etme konusunda belirleyici olmuştur. Bununla birlikte, uluslararası toplum, sonraki olası yansımaları da ortaya koyarak çatışmaların tırmanmasına müsamaha göstermeyeceğini açıkça ortaya koyduğunda sıkıntı ortaya çıkmıştır. Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fisher, “*Kosovalıların anlaşmaması durumunda, ittifakın (NATO) Arnavutluk üzerinden gelen silah tedariklerini durduracağını beklediğini*” açıklamıştır⁶¹⁹.

Londra'daki toplantının ardından Temas Grubu da ultimatoma gelmiştir. Bu tür durumlarda objektif bileşen, savaşa devam etmek için KLA'nın askeri yetersizliğinden ziyade, uluslararası toplumun katı pozisyonunda ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda sivillerin baskısı da artmıştır. Kosovalı Arnavutlar yıllardır böyle bir anı beklemişler ve uluslararası konferans

⁶¹⁷ “Kosova Leader Urges NATO Immediate Intervention”, **Albanian Telegraphic Agency**, 16 January 1999

⁶¹⁸ “Number of Assylum Seekers in Switzerland Increases”, **Albanian Telegraphic Agency**, 11 January 1999

⁶¹⁹ “NATO Issues Final Warning to Serbs and Kosovars”, **Radio Free Europe**, 29 January 1999

gerçekleşmesi beklenen bir hayale dönüşmüştür. Priştine Üniversitesi öğrencileri, Kosovalı Arnavut siyasi ve askeri elitini tek tonda hareket etmeye çağıran bir açlık grevine başlamıştır. Kosovalı Arnavut siyasi ve askeri eliti, bitmek bilmeyen bir savaşta kilitli kalacak olmak ve bunun uluslararası desteği kaybettireceği korkusuyla, Rambouillet'teki uluslararası barış konferansına katılmayı kabul etmiştir. Sırp Hükümeti, Kosovalı Arnavut karar vericilerin karar almak zorunda kaldığı zorlukların aksine, şiddet ve saldırganlık baskısıyla karşı karşıya kalmamıştır. Savaş bölgesi Belgrad'dan uzaktı, Sırbistan'daki siviller güvendedir ve Kosova'daki Sırp kuvvetleri de iyi donanımına sahiptir. Sırbistan'ın karşılaştığı tek zorluk, Kosova'yı topraklarının bir parçası olarak tutmak için hangi formülü uygulayacağı olmuştur. Daha fazla zaman kazanmak ve Temas Grubuna Sırbistan'ın güçlü bir aktör olduğunu göstermek için, cevap verme süresi stratejik olarak uzatılmıştır. Bu, üç durumda gerçekleşmiştir. Birincisi, cevabı erteleyerek ve sadece Sırp Parlamentosunun karar verme yetkisine sahip olduğunu ilan ederek gerçekleşmiştir. Parlamantonun toplandığı tarihe bakıldığında, konferans gününden iki gün öncesidir. İkinci durumda, Sırp heyetinin oluşumuna dikkat edildiğinde Miloseviç'in heyetin bir parçası olmadığı aşıkardır. Üçüncü durumda ise Priştine havaalanının engellenmesi Rambouillet'teki konferansı ertelemiştir.

2 Şubat 1999'da, Merkezi İstihbarat Teşkilatı Direktörü George J. Tenet, Senato Silahlı Hizmetler Komitesi'ne yaptığı konuşmada, Kosova'daki durumun "*çöküşe yakın*" olduğunu, ciddi önlemler alınmazsa ilkbaharda çatışmaların artacağını ve uluslararası toplumun başka bir insani krizi yönetmek zorunda kalacağını duyurmuştur⁶²⁰. Tenet, Ekim ayında düzenlenen ateşkesin beklenen sonuçları vermediğine dikkat çekmiştir. Aksine, Sırp kuvvetleri Kosova'nın bazı bölgelerinden yalnızca geçici olarak çekilmiştir, Raçak cinayetleri olmuştur ve KLA kuvvetleri seferber edilmiştir. Tenet'e göre, KLA'nın çok daha güçlü bir oluşuma yoğunlaştırılmış hazırlıkları ve örgütlenmesi, Sırp özel polisinin Kosova'daki hatırı sayılır varlığı nedeniyle ortaya çıkmıştır. Özellikle de Raçak katliamından sonra, diasporadan KLA için gelen sürekli nitelikteki mali destek açıkça artmıştır. CIA Direktörünün de belirttiği gibi, "*KLA geçen yaz Sırpların karşı karşıya kaldığından daha zorlu bir güçtür*"⁶²¹. Düşman KLA ve Sırp kuvvetlerinin gelecekteki savaşı kendilerinin kazanabileceği kadar hazır görmelerinden endişe duyan Temas Grubunun,

⁶²⁰ "DCI Statement, Current and Projected National Security Threats", U.S. Government Printing Office, Washington DC, 2 February 1999

⁶²¹ A.y

taraflar arasında barışçıl bir anlaşmaya aracılık etmesi daha da zor olacaktır. Bu nedenle, Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere uluslararası toplum, savaşı önlemek yerine savaşın yıkımını telafi etmek zorunda kalacaktır. Bu bağlamda Tenet, Kosova'daki takip eden yılda yıllık 250.000'i bulacak olan mülteci ve yerinden edilmiş kişi sayısına dikkat çekmiştir; ve Bosna Hersek'teki ülkedeki etnik bölünmüşlük nedeniyle Dayton Anlaşması'nın uygulanmasını için oldukça en zor yıl olacaktır⁶²².

Bakanlar katliamı kınamıştır ve Kosova'daki durumun kritik olduğu ve “*bölgede barış ve güvenlik için bir tehdit olmaya devam ederek insani bir felaket olasılığını artırdığı*” sonucuna varmışlardır⁶²³. Ültimatoma hem Belgrad'a hem de Priştine'ye teslim edildiği andaki mevcut durum bu şekildedir. Bakanlar, 6 Şubat'ta başlaması ve üç hafta içinde bitirilmesi talebiyle müzakerelerin zaman planını belirlemişlerdir⁶²⁴⁶²⁵. Belgrad'ın güvenlik kuvvetlerinin ve Kosova Kurtuluş Kuvvetlerinin sorumluluğunun belirsizliği olduğu bir ortamda bu kısa zaman dilimi, Sırp Hükümetinin ve Kosovalı Arnavutların, şiddeti sona erdirmek ve barışı yeniden tesis etmede kararlılıklarını ve ciddi çaba harcadıklarını gösterebilmeleri için bir fırsattır.

3.3. Ön Müzakereler

3.3.1 Formül Aşaması - Temas Grubunun Londra Toplantıları

Raçak'taki katliamın ardından Temas Grubu üyeleri, Londra'da iki toplantı düzenlemiştir. Sivil halkın öldürülmesini kınamış ve Kosova'daki durumun kritik olduğu sonucuna varmışlardır. İlk görüşmede, Kosova ile Sırbistan arasındaki durumun daha fazla tırmanmasına izin vermeyecekleri anlaşılmıştır. Barış anlaşmasının uluslararası toplumun arabuluculuğu altında sağlanacağını duyurmuşlardır. Ayrıca, Priştine'nin ve Belgrad'ın müzakerelere kabul etmekten ve yapıcı bir şekilde katılmaktan başka bir çözümü yoktur. Takip eden toplantıda, Temas Grubunun üye devletlerinin Bakanları, Kosova'daki savaşın çözümüne ilişkin Temel İlkeleri belirlemiştir. Böylece, Temas Grubu, iki hafta içinde Rambouillet'teki barış konferansı ile ilgili olarak tanımlanan pozisyona ve stratejiye sahip olmuştur. Ne ve nasıl yapılacağını bilmek, sürecin etkin ve zamanında yönetilmesine izin vermiştir. Temas Grubu, “*koşulların*

⁶²² “Brcko Hearings Open”, **Radio Free Europe**, 07 February 1999

⁶²³ “Chairman’s Conclusions”, **Contact Group**, London, 29 January 1999

⁶²⁴ **A.y**

⁶²⁵ “Contact Group Prepares Ultimatum”, **Reuters**, 30 January 1999

olgunlaşmasını” başarıyla kullanmayı ve savaşta her iki tarafın da uluslararası barış konferansı girişimini kabul etmesini sağlamıştır.

Temas Grubu üyeleri, Kosova'daki koşulları, acilen harekete geçmeleri ve barışçıl yollarla çözmeleri gereken çok ciddi bir durum olarak nitelendirmişlerdir. Açıklamada, Belgrad'ın Kosovalı Arnavut sivillere yönelik saldırılarının ve KLA'nın neden olduğu rehine krizinin onaylanmadığının, Kosova'daki durumun kötüleşmesinden Sırp kuvvetleri ve KLA kuvvetlerinin eşit derecede sorumlu tutulduğunun ve Temas Grubunun Belgrad ile Priştine arasındaki barış görüşmelerine doğrudan katılımı konularında tüm devletlerin oybirliği içinde olduklarının altı çizilmiştir⁶²⁶. Gerekirse Kosova'daki savaşı sona erdirmek için her iki tarafa da baskı yapacaklarını vurgulamışlardır⁶²⁷. Barış sürecine aktif katılımın ve artık ikna yerine zorlamanın olacağının duyurulması, uluslararası toplumun Kosova sorununun çözümü üzerinde nihayet ortak bir anlaşmaya vardığının da sinyalini vermiştir.

22 Ocak'taki toplantı, Belgrad'a iletilen somut taleplerle sona ermiştir. Temas Grubu, Sırbistan'dan Kosova'daki tüm askeri operasyonlara son vermesini ve Raçak köyünde yerlerinden edilmiş tüm kişilerin evlerine güvenli bir şekilde dönmelerine izin vermesini, KDM'nin misyon ve sorumluluklarını yerine getirmesini engellememesini, Raçak'taki soruşturmalarda ICTY ile mutlak iş birliği yapmasını ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin AGİT ve NATO ile imzaladığı tüm ilgili anlaşmalara saygı duymasını talep etmiştir. Temas Grubu ve Güvenlik Konseyi'nin Raçak katliamına ilişkin tavrını karşılaştırmak önemlidir⁶²⁸. Bu iki organın aynı olayla ilgili tepkisindeki benzerlikler, Kosova'da barışın sağlanması ile ilgili kararların, resmi olmayan kurumlar gibi ilk olarak Temas Grubu bünyesinde nasıl koordine edildiğine ve daha sonra kararların Güvenlik Konseyi'nde nasıl sonuçlandırıldığına dair bir fikir verecektir. Temas Grubu ve BM'nin basın açıklamasında yer alan eleştiri ifadesi aynıdır. Güvenlik Konseyi, Belgrad'ın, ICTY savcısının Kosova'ya girmesine ve sivillerin öldürülmesini soruşturmasına izin

⁶²⁶ “Chairman’s Conclusions”, **Contact Group**, London, 29 January 1999, (Çevrimiçi) http://www.ohr.int/ohr_archive/chairmans-conclusions-london-29-january-1999/, Erişim Tarihi: 02.07.2017

⁶²⁷ **A.y**

⁶²⁸ Temas Grubu üyelerinin çoğu aynı zamanda Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri idi.

vermemesini ve Sırp yetkililerin KDM Misyonu Başkanını istenmeyen adam ilan etmesini kabul edilemez bulmuştur⁶²⁹.

Bu durum, Sırbistan'ın 15 Ocak'ta gerçekleştirdiği askeri operasyonun gerçek amacını örtbas etme girişimidir. Federal Yugoslavya Cumhuriyeti, KDM'nin raporuna dayanarak, bir yıl önce kabul edilen önceki BM kararlarına göre hareket etmeye çağırılmıştır⁶³⁰. Kosova'daki savaşın çözümüne ilişkin Güvenlik Konseyi'nin perspektifi bu bir şekilde gerçekleşmiştir. Bir kez daha Belgrad ve Priştine diyaloga çağırılmıştır ve bunun BM'nin Kosova meselesinin barışçıl yollarla çözülmesi için yaptığı son girişim olduğunu duyurulmuştur⁶³¹. BM'nin Raçak katliamına ilişkin açıklamasında, Güvenlik Konseyi'nin tutumunun değişmediği açıktır. 1998 tarihli kararlara ve "*Federal Yugoslavya Cumhuriyeti Güney Kosova'daki Raçak köyü*" ifadesine atıfta bulunarak, Güvenlik Konseyi'nin stratejisini oluşturan temel ilkeler sunulmuştur⁶³². Böylece BM için Kosova, Sırbistan'ın bir parçası olmaya devam etmiştir ve Belgrad Kosova'daki tüm şiddeti durdurmak zorunda kalmıştır.

29 Ocak'ta, Temas Grubunun üst düzey bir toplantısı Londra'da yeniden yapılmıştır. Bakanlar, Kosova'daki durumun "*bölgede barış ve güvenlik için bir tehdit olmaya devam ederek insani bir felaket olasılığını artırdığı*" sonucuna varmıştır⁶³³. Barışçıl çözüm çabalarının hiçbir etkisi olmadığı için hayal kırıklığına uğradıklarını tekrarlamışlardır. Aksine, işkence ve cinayetler devam etmiş ve şiddetin sivillerin güvenliğini tehdit ettiği durumlarda barış koşulları önemli ölçüde kötüleşmiştir. Ültimatoma hem Belgrad'a hem de Priştine'ye teslim edildiği andaki durum bu şekildedir. Toplantıdan bir gün önce, BM Genel Sekreteri Brüksel'de uluslararası toplumun, "*Diğer tüm yöntemler başarısız olduğunda kuvvet kullanma ihtiyacı konusunda hiçbir illüzyona sahip olmaması gerekiyor. Eski Yugoslavya'da bir kez daha bu*

⁶²⁹ "Security Council Strongly Condemns Massacre of Kosovo Albanians in the Southern Kosovo", **United Nations**, SC/6628, 19 January 1999, (Çevrimiçi) <https://www.un.org/press/en/1999/19990119.sc6628.html>, Erişim Tarihi: 22.09.2017

⁶³⁰ BM Kararları 1160, 1199, 1203

⁶³¹ "Statement by the President of the Security Council", **United Nations**, S/PRST/2, 19 January 1999, (Çevrimiçi) <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SPRST%201999%202.pdf>, Erişim Tarihi: 25.09.2017

⁶³² A.y

⁶³³ "Chairman's Conclusions", **Contact Group**, London, 29 January 1999

*noktaya ulaşabiliriz. Biz korkuyoruz - tehdit altındayız*⁶³⁴,” açıklaması yapmıştır. BM'nin Srebrenitsa'daki soykırımı engelleyemediği Bosna Hersek'teki savaş deneyimine işaret etmiştir⁶³⁵.

Temas Grubu Bakanları, müzakerelerin zaman çerçevesini ve “*müzakere edilemez ilkeler*” olarak bilinen temel mevzuların çerçevesini belirlemiştir. Toplantıda konferansın başlangıç tarihi, barış anlaşmasının temelleri, müzakerelerin katılımcıları ve barış konferansının başkanı belirlenmiştir. Temas Grubu temsilcilerini ve Kosova savaşındaki düşmanları aynı yerde bir araya getirme ve barış için uzun vadeli bir çözüm bulma sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Bu amaçla, Sırp ve Kosovalı Arnavut liderlerle ön görüşmelere başlama ve konferansa katılmayı kabul etmedikleri taktirde durumun ciddiyetini ve yansımalarını netleştirme yetkisini Robin Cook'a vermişlerdir⁶³⁶. Temas Grubunun Sonuçlar Bildirgesinin tarihine ve barış görüşmeleri için belirledikleri tarih olan 6 Şubat'a bakıldığında, Dayton Barış Konferansı ön müzakerelerine kıyasla, Temas Grubunun daha önce sağlam bir pozisyona sahip olduğu görülür. Ayrıca, ne savaştaki tarafların isteksizliğinin barış konferansı girişiminin başarısızlığa uğratmasına da ne de müzakerelerin ilelebet uzatılmasına izin vermeyeceklerdir. Bu nedenle, kısıtlı süreyi kaybetmeme konusundaki sorumluluğun Belgrad'ın güvenlik kuvvetlerinin ve Kosova Kurtuluş Kuvvetlerinin bırakılamayacağını ve müzakerelerin 21 gün içinde bitirilmesi gerektiğini de yeniden vurgulamışlardır⁶³⁷.

Temas Grubu, barış anlaşmasının temel ilkeleriyle ilgili olarak, Kosova savaşındaki tarafların taleplerini kapsamak ve Birleşmiş Milletler Şartında da var olan toprak bütünlüğü ve meşru müdafaa ilkelerine uyarak bir çözüme ulaşmak için ortak bir yol arayışına girmiştir. Buna göre Kosova, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti içinde kendi özerkliğine sahip olacaktır. Böylece, Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının tanınması fikri reddedilmiştir. Temas Grubu Bakanları, müzakere edilemez ilkelerin, Kosovalı Arnavutların amaçlarını yerine getirdiğine oldukça inanmışlardır. Bu formül, esneklikten ziyade kapsayıcılığı ve dengeyi korumaya yöneliktir. Bu

⁶³⁴ Annan siyasi bir çözüm fikrinin destekçisidir, ancak aynı zamanda Belgrad'ın davranışının değişeceği konusunda karamsar görünmektedir. Kuvvet ve kuvvet kullanma tehdidinin çözümlerden biri olmasını ve başta BM olmak üzere uluslararası toplumun Balkanlar'daki soykırımı durdurmak için ikinci kez başarısız olmamasını istemesinin nedeni de budur. **Radio Free Europe**, 28 Ocak, 1999.

⁶³⁴ A.y

⁶³⁵ A.y

⁶³⁶ “Chairman’s Conclusions”, **Contact Group**, London, 29 January 1999

⁶³⁷ A.y

çerçevede Temas Grubu, Rambouillet'teki Barış Konferansından önce Sırp Kuvvetlerinden, “Kosova'daki tüm baskıları durdurmalarını” ve KLA'dan da rehineleri serbest bırakmasını talep etmiştir⁶³⁸.

3.3.1.2 Robin Cook'un Rugova ve Milosevic ile Buluşması

İngiltere Dışişleri Bakanı ve Rambouillet Barış Konferansı Eş Başkanı Robin Cook, 30 Ocak'ta Balkanlar'a gelmiştir. Cook, sadece Temas Grubunun değil, aynı zamanda BM'nin ve NATO'nun da mesajını taşıyan kişidir. Başlıca görevi, Belgrad ve Priştine temsilcileriyle buluşmak ve barış görüşmelerinin başarısız olması durumunda ortaya çıkacak yansımalar karş, varlığıyla siyasi çözüm konusunda uluslararası toplumun birlikteliğini göstermek olmuştur. Aynı gün NATO'nun yaptığı açıklama da bu amaca hizmet etmiştir. Barış konferansı daveti, ne savaştaki tarafların olumlu yanıt vermemesi durumunda uluslararası toplumun kuvvet kullanacağını iddia etme eylemi ne de Bosna Hersek örneğinde olduğu gibi konferans için tüm hazırlıklar tamamlanana kadar ön görüşmeler sırasında biraz zaman kazanma aracı olmuştur.

Cook'a, ABD'nin Kosova Büyükelçisi Chris Hill ve AB'nin Kosova temsilcisi Büyükelçi Wolfgang Petrisch eşlik etmiştir⁶³⁹. Bu durum, Avrupa kıtasında barış konferansı düzenlenmesinde ABD'nin hemfikir olmasına rağmen, diplomatlarının müzakere öncesi süreçte önemli figürler olmaya devam ettiğinin bir göstergesidir. Öte yandan, Cook'un Priştine ve Belgrad ile yakın bağları olan büyükelçilerle birlikte olması da önemlidir. Aynı zamanda, Büyükelçiler Hill ve Petrisch, barış anlaşmasının taslağı üzerinde aylar öncesinden çalışmış kişilerdir. Rambouillet'teki konferansın gündemi ve formülü konusunda ön görüşmeler sırasında Temas Grubunun savaştaki taraflara herhangi bir taviz vermeyeceğini Londra Sonuçları da göstermiştir. Yine de Cook'un, baskının bu kadar belirgin olamayacağı bir ortamda mesajları iletmesi ve ek açıklamalar için elçilerin varlığının da yararlı olacağı düşünülmüştür. Başlangıçta Cook'un Kosova temsilcileriyle Priştine'de bir araya gelmesine karar verilmiş, ancak seyahat zorlukları nedeniyle toplantı Üsküp'te düzenlenmiştir. Kendisi Rugova'yı Temas Grubunun

⁶³⁸ “Western Leaders Issue Warnings”, **Radio Free Europe**, 31 January 1999

⁶³⁹ **A.y**

kararları hakkında bilgilendirmiştir ve Kosova'nın statüsü için geçici çözümün temel ilkelerini içeren belgeyi sağlamıştır⁶⁴⁰.

Kosova sorununu çözmedeki uluslararası kararlılık için duyulan minnettarlık, Priştine tarafınca ifade edilmiştir. Rugova, Rambouillet'teki barış görüşmelerine katılma isteğini vurgulamıştır⁶⁴¹. Bununla birlikte Adem Demaci, görüşmeden sonra KLA ile istişare içinde cevap vereceğini söylemiştir. Cook da Belgrad'a gitmiş, Yugoslavya Cumhurbaşkanı Slobodan Miloseviç, Sırbistan Cumhurbaşkanı Milan Milutinoviç ve Dışişleri Bakanı Jovanoviç ile bir araya gelerek Kosova'nın temel ilkelere dayalı olarak Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak kalacağına işaret etmiştir⁶⁴². Görüşmede Miloseviç, barışçıl çözümü desteklemeye devam ettiğini, ancak hemen yanıt veremeyeceğini belirtmiştir⁶⁴³. Miloseviç, görüşmeden sonra gazetecilerin önünde yorum vermekten kaçınmıştır. Cook, Belgrad'daki ziyaretine dayanarak, Sırp tarafının da Rambouillet'teki heyetini göndereceği, ancak Miloseviç'in konferansa katılmayacağı ve muhtemelen Sırp heyetinin başkanı olarak Milutinoviç'i göndereceği izlenimini edinmiştir⁶⁴⁴. Belgrad yetkilileri, Kosova sorununu Sırbistan'ın bir iç sorunu olarak görmeye devam ettikleri için konferansa katılmaya pek hevesli olmamışlardır⁶⁴⁵. Bu nedenle uluslararası arabuluculuk yerine doğrudan görüşmeleri tercih etmişlerdir.

Ön görüşmeler döneminde Belgrad ve Priştine'ye, “*Zaman Çerçevesi*” ve “*Çerçeve Anlaşması*” hakkında bilgi verilmiştir. Dolayısıyla, müzakere edilemez ilkelerin Geçici

⁶⁴⁰ “Briton Issues An Ultimatum to Both Sides Over Kosovo”, **New York Times**, 31 January 1999, (Çevrimiçi) <https://www.nytimes.com/1999/01/31/world/briton-issues-an-ultimatum-to-both-sides-over-kosovo.html>, Erişim Tarihi: 17.01.2017

⁶⁴¹ “British Foreign Secretary Robin Cook Shakes Hands With Kosovo Albanian Leader Rugova upon his arrival in Skopje”, **Reuters**, 30 January 1999, (Çevrimiçi) <https://www.alamy.com/british-foreign-secretary-robin-cook-r-shakes-hands-with-kosovo-albanian-leader-ibrahim-rugova-l-upon-his-arrival-in-skopje-january-30-cook-arrived-from-belgrade-where-he-met-with-yugoslav-president-slobodan-milosevic-the-british-foreign-secretary-travelled-today-to-the-former-yugoslavia-to-deliver-a-demand-for-an-end-to-the-kosovo-conflict-to-the-two-sides-niekrjre-image381843973.html>, 17.01.2017

⁶⁴² “NATO Approves Strikes in Yugoslavia”, **Washington Post**, 31 January 1999, (Çevrimiçi) <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1999/01/31/nato-approves-strikes-in-yugoslavia/2eb5fea3-9dc3-43bf-9431-7d40756d91f0/>, Erişim Tarihi: 17.01.2016

⁶⁴³ “Cook Presses Kosovo Deadline”, **BBC News**, 30 January 1999, (Çevrimiçi) <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/265907.stm>, Erişim Tarihi: 17.01.2017

⁶⁴⁴ “Three Week Deadline Over Kosovo”, **BBC News**, 30 January 1999, (Çevrimiçi) <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/265277.stm>, Erişim Tarihi: 22.01.2017

⁶⁴⁵ “Proposal for Peace – Mixed Signals”, **BBC News**, 30 January 1999, (Çevrimiçi) <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/265887.stm>, Erişim Tarihi: 22.01.2017

Anlaşmanın temel ilkeleri olacağı konusunda zaten bilgi sahibi konumundadırlar⁶⁴⁶. Rambouillet'te barış görüşmeleri için yapılan davete olumlu yanıt vermek, otomatik olarak müzakere edilemez ilkelerin kabul edildiği anlamına da gelmiştir. Belge resmi olarak imzalanmamıştır. Cook'un Balkanlar'a geldiği gün, yayınladığı bir bildiride NATO, "*Yugoslavya Federal Cumhuriyeti topraklarında hava saldırılarına izin verir ve uluslararası toplumun taleplerine uyulmaması durumunda bu kararı uygulama yetkisini NATO Genel Sekreterine devreder. Konsey, Kosovalı Arnavut tarafının buna uymaması halinde de uygun önlemlerin alınacağını duyurur*" ifadesini kullanmıştır⁶⁴⁷.

Bu durum, Kosova savaşında iki tarafın da başka bir çözümü olmadığı anlamına gelmektedir. Tartışmaya açık olmayan ilkelerle birlikte, Cook'un Üsküp ve Belgrad'a yaptığı ziyaretin özellikle Sırp siyasi liderliği tarafından bir ültimatoma verme eylemi olarak yorumlanması da nedenlerden biridir. Çok geçmeden Güvenlik Konseyi'ne, "*Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne karşı silahlı saldırıyı önlemek için.... yeterli önlemleri almaya*" çağıran bir mektup gönderilmiştir⁶⁴⁸. Mektupta, NATO'nun uyarılarının "*uluslararası barış ve güvenlik ilkelerini*" tehdit ettiği vurgulanmıştır⁶⁴⁹. Belgrad'ın, BM üyesi olma haklarına atıfta bulunarak, Kosova'daki askeri operasyonlarını meşrulaştırmak için uluslararası kamu hukukun tüm normlarını kullanmaya ve savaşın kurbanı olarak kendini göstermeye hazır olduğu anlamına gelmiştir.

⁶⁴⁶ "Geçici" kelimesi, Belgrad ve Priştine'nin müzakerelere katılmayı ve daha sonra barış anlaşmasını imzalamayı kabul edeceği bir çözüm olarak Hill tarafından sunulmuştur, Hill, **a.g.e.**, s.147

⁶⁴⁷ "Statement by North Atlantic Council on Kosovo", **NATO Press Release 99 (12)**, 30 January 1999, (Çevrimiçi) <https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-012e.htm#:~:text=Statement%20by%20the%20North%20Atlantic%20Council%20on%20Kosovo&text=It%20welcomes%20the%20Presidential%20Statement,must%20cooperate%20fully%20with%20ICTY>., Erişim Tarihi: 25.01.2017

⁶⁴⁸ "Kosova Rebels Agree to Attend Peace Talks" **Radio Free Europe**, 1 February 1999, (Çevrimiçi) <https://www.rferl.org/a/1090472.html>, Erişim Tarihi: 22.01.2022

⁶⁴⁹ **A.y**

3.3.2 Prosedür Kabulü - Heyetlerin Şekli ve Platformları

3.3.2.1.1 Kosovalı Arnavut Müzakere Heyeti

Kosovalı Arnavut müzakere heyeti üyeleri, büyük bir dikkatle ve aynı zamanda uluslararası toplumun vesayeti altında seçilmiştir⁶⁵⁰. Barış konferansına katılım, yalnızca temsil ettikleri tebaanın çıkarlarını savunmak değildir. Aynı zamanda Kosova'nın geleceği için onur ve sorumluluk meselelerinin de ötesinde bir konudur. Söz konusu olan, meşruiyet ve adil savaş meselesidir. Kosova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rugova ve Kosova Kurtuluş Ordusu Siyasi Müdürlüğü Başkanı Haşim Thaci, Kosova sorunuyla ilgili barış görüşmelerinde, meşru aktörler olarak uluslararası tanınma fırsatı bulmuştur⁶⁵¹. Arnavutluk, Kosovalı Arnavutların Rambouillet Barış Konferansı'na katılımı fikrinin önemli bir destekçisidir.

Rambouillet düzenlenen barış konferansı sırasında Kosova Cumhuriyeti'nin kurumları, Cumhurbaşkanı Rugova, Başbakan Bukoshi ve Kosova Parlamentosu Başkanı Idriz Ajeti tarafından temsil edilmiştir. Rugova, Belgrad ile diyalog için daha önceki çabalara girişmiş olan yakın arkadaşları Fehmi Agani ve Edita Tahiri ile birlikte Fransa'ya gitmiştir; özellikle Agani, G15 gibi bilinen Kosova Müzakere Ekibinin Baş müzakerecisidir. Ayrıca, bu kişiler, Tahiri'nin Rambouillet'teki tek kadın delegesi olduğu LDK'nın da temsilcileridir. Başlangıçta barışçıl direniş hareketini ve bağımsız bir Kosova devleti fikrini eleştirenler, Rugova'nın Rambouillet'e Kosova Cumhurbaşkanı sıfatıyla mı yoksa LDK Başkanı olarak mı gideceğine dikkat çekmiştir. Rugova'nın Priştine'deki basın bürosundan “*Kosova Halkı Cumhurbaşkanı İbrahim Rugova’dır. Dolayısıyla gittiği her yerde Kosova’yı temsil eder*” açıklaması yapılmıştır⁶⁵². Temas Grubunun davetiyesinde kullanılan “*Kosovalı Arnavutların temsilcileri*” ifadesi, hiçbir belirtici olmaksızın formüle edilmiştir⁶⁵³.

1991 yılında, %87 seçmen katılımıyla % 99'un üzerinde bağımsızlık lehine oy verilen referandumda Kosova Cumhuriyeti bildirgesinin kurulduğu göz önüne alındığında Rugova,

⁶⁵⁰ Shinasi Rama, **Nation Failure, Ethnic Elites and Balance of Power**, Palgrave, s.164

⁶⁵¹ Rugova defending the statehood of the Republic of Kosovo and Thaci in the name of KLA representing the war in Kosovo like a just war

⁶⁵² “Rugova’s Press Advisor”, **Kosovo Information Center**, 05 February 1999

⁶⁵³ “Invitation of the Contact Group for the Rambouillet Peace Conference”, in Adnan Merovci, Këshqjella e Marrëveshjes – Ditarë gjatë Konferencës së Rambujesë (Castle of the Agreement - Diary from the Rambouillet Conference), Amerkos, 2019, s.59

Kosova Cumhuriyeti halkını ve kurumlarını temsil etme meşruiyetine sahip görünmektedir. Kosova, fiili bir cumhuriyet gibi var olmuştur ancak uluslararası tanınırlıktan yoksun kalmıştır. İkinci olarak, Dayton Barış Konferansı ile karşılaştırıldığında, Dayton Barış Konferansı'ndaki Pale delegeleri de Sırp Cumhuriyeti kurumlarının temsilcileri gibi davranmış ve Bosnalı Sırp'ların çıkarlarını savunmuşlardır. Üçüncüsü, Temas Grubu, 1998'de “*Sırbistan içinde Kosova'nın daha fazla özerkliği*” desteklediklerini beyan etmeleri ve ayrıca Belgrad'ın teröristlerle pazarlık yapmadığı gerekçesiyle birçok kez diyaloga katılmayı reddetmesi nedeniyle, Kosova heyetinin isimlerini belirtmekten kasıtlı olarak kaçınmıştır.

Cook ile görüşmenin ardından Rugova, LBD lideri Recep Qosja ile bir araya gelerek, Kosova için geçici anlaşmayla ilgili olarak, Rambouillet'teki Konferans için Temas Grubu'nun daveti hakkında konuşmuşlardır. Böyle bir konferansın zorunluluğu ve bunun “*Kosova ve Arnavut halkı için tarihi bir an*” olduğu konusunda aynı görüşleri paylaşmışlardır⁶⁵⁴. Qosja, olumlu yanıt vermesine rağmen, KLA'dan temsilciler olmazsa Kosovalı Arnavut heyetinin Rambouillet'e gitmeyeceğini Rugova'ya açıklamıştır⁶⁵⁵. LBD'den Qosja ile birlikte üç delege daha aday gösterilmiştir. Kosova Arnavut heyeti içindeki LDK ve LBD üye sayısı oransal olarak aynı olmuştur. Ayrıca üyelerin çoğu hukuk, siyaset ve sosyoloji alanlarından seçkin uzmanlardır ve Arnavutlar arasında büyük bir itibar ve saygı görmüşlerdir. Aynı zamanda uzun yıllar siyasi sahnede aktif kalmışlar ve Kosova'nın bağımsızlığı ve tanınması ile ilgili de tüm sürece katkıda bulunmuşlardır.

Barış konferansına katılımı ile ilgili olarak, esas olarak Temas Grubu üyeleri tarafından kabul edilen temel ilkeler nedeniyle, KLA'nın tüm üyeleri aynı görüşü paylaşmamıştır. KLA'nın Siyasi Temsilcisi Demaçi'ye göre, Kosova'nın uluslararası bir barış konferansında tanınması yerine daha geniş bir özerklik kazanmasına izin vermek, Kosova'nın siyasi ve askeri liderliği açısından kabul edilemezdir. Rambouillet'e gitmenin zafer değil teslimiyet anlamına geleceğini iddia etmiştir⁶⁵⁶. Ertesi gün, KLA Genelkurmay Başkanlığı'nın sözcüsü ve Siyasi Müdürlük Başkanı da dahil olmak üzere beş delege ile KLA Sözcüsü, barış konferansına katılma kararı aldığını doğrulamıştır. Krasniki, barış önerisi konusunda isteksiz olduklarını ve bunun da ara

⁶⁵⁴ “President Rugova Meets with Rexhep Qosja, LBD Leader” , **Kosovo Information Center**, 02 February 1999

⁶⁵⁵ **A.y**

⁶⁵⁶ “UCK to Attend Rambouillet Talks Despite Demaci's Opposition” , **Kosovo Information Center**, 02 February 1999

dönemden sonra Rambouillet'teki müzakerelerde referandum fikrinde ısrar etmeye kendilerini ittiğini vurgulamıştır⁶⁵⁷. KLA'nın Kosova'da savaşa başlamasının ana idealinin bağımsızlık olduğu doğrudur, ancak diğer perspektiften bakıldığında iki önemli faktör vardır. Birincisi, uluslararası toplum Kosova'nın statüsü konusunda çok kararlıdır. İkincisi, KLA artık "*isyancı*" veya "*terörist grup*" olarak değil, müzakere sürecinin meşru bir parçası olarak değerlendirilecektir. Dolayısıyla meşruiyet kazanmak çok önemlidir, çünkü gelecekte Kosova'daki savaş haklı bir savaş yorumlanacaktır ve KLA da Kosova halkının çıkarlarının meşru temsilcileri olarak görülebilecektir. Özellikle Dayton'daki Konferans için ön görüşmelerdeki arabulucu Holbrooke'un, Pale askeri kuvvetleri liderinin barış konferansına katılamayacağını şart olarak koyduğu dikkate alındığında, bu oldukça önemli bir ilerlemedir. Kosova kurumlarından temsilcilerinin ve LDK, LBD ve KLA delegelerinin yanı sıra Kosova Arnavut heyetinde iki bağımsız üye daha vardır. Surroi, Kosova Arnavut heyetindeki delege adaylığının ABD'nin talebi üzerine olduğunu açıkça yalanlamıştır⁶⁵⁸. Sonuç olarak, Kosova'daki tüm ilgili konulardan temsilciler heyet içinde yer almıştır. Hepsi de, Kosova Arnavut halkının çıkarlarını savunma fırsatı bulmuştur.

Kosovalı Arnavut heyetinin bu tür uluslararası karmaşık bir ortamda daha önce tecrübesi olmadığı ve sorunun hassasiyeti de dikkate alındığında, ulusal ve uluslararası uzmanların davet edilmesine karar verilmiştir. Siyasi kararlar Kosovalı Arnavut heyetinde kalmakla birlikte, uzmanların katkısı teorik, hukuki ve diplomatik alan içinde kalmıştır. 25 kişiyi bulan ulusal ve uluslararası uzmanların listesi uzundur. Bu liste içinde, Fransız hükümeti tarafından belirlenen prosedürler ve finansal maliyetler nedeniyle, sadece iki tanesi Rambouillet kalesinin içinde her zaman kalacaktır⁶⁵⁹. Uluslararası kamu hukuk, diplomasi ve barışı sağlama alanında uluslararası geçmişli olan tanınmış kişiler açısından, Temas Grubunun üye devletleri de dahil olmak üzere önceki temaslara ve tavsiyelere dayalı olarak seçim yapılmıştır. Tüm bu süre boyunca, Marc Weller ve Paul Williams iki uluslararası uzman olarak kalmıştır. Bu uzmanlar, Balkan sorunu ve uluslararası hukuk konusunda farklı bilgilere sahip hukuk danışmanlarıdır⁶⁶⁰. ABD Dışişleri

⁶⁵⁷ "UCK Names its Representatives", **Voice of America**, 03 February 1999

⁶⁵⁸ "Veton Surroi Testimony", **ICTY**, 19 April 2002, Case IT-02-54, (Çevrimiçi)

https://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/trans/en/020419IT.htm, Erişim Tarihi: 22.05.2017

⁶⁵⁹ Buja, **a.g.e.**, s.75

⁶⁶⁰ Tobias Wille, Representations and Agency in Diplomacy - How Kosovo Came to Agree on to the Rambouillet Accords, **Journal of International Relations and Development**, 2017, pp.14

Bakanı Madeleine Albright bu karara onaylayarak bakmıştır⁶⁶¹. Buna karşın, ABD arabulucusu Christopher Hill de Paul Williams ve Mort Abramowitz'in felsefesinden hoşnutsuzluğunu dile getirmiştir. Hill, Williams'ı *"dünyada birkaç bomba atarak çözülemeyen bir sorunla nadiren karşılaşan"* bir kişi, Abramowitz'i ise *"Balkanlar'da bağımsız bir devlete dönüştüğünü görmek istemediği bir köyle nadiren karşılaşan"* bir karakter olarak görmüştür⁶⁶².

Arnavutluk hükümeti, Rambouillet Barış Konferansına ev sahipliği yapan ülkeden, Arnavutluk'un ve Kosova'nın aynı sınırı paylaştığını ve her iki ülkedeki insanların da aynı milletten oluştuğunu dile getirerek, barış görüşmelerine gözlemci sıfatıyla katılmayı talep etmiştir⁶⁶³. Fransa'nın Arnavutluk'a cevabı, barış konferansının *"sınırlı sayıda kişinin bir araya geleceği ve müzakere masasında 25 kişiden fazla olmayacağı"* şeklinde olmuştur⁶⁶⁴. Tiran, gözlemci makamı talebinin reddedilmesine karşın, Rambouillet Barış Konferansı sonrasında aktif bir rol oynamıştır. Arnavutluk devleti ön görüşmelerde de önemli bir rol oynamıştır. Cumhurbaşkanı Recep Meidani, Kosovalı Arnavutların barış diyaloguna katkıda bulunmalarını defalarca savunmuştur. Temas Grubunun Sonuç Bildirgesi öncesinde, Kosova'daki siyasi elitin, Kosova'nın ve halkının çıkarlarını savunan tek bir temsilci organ oluşturması gerektiğini iddia eden bir açıklama yapmıştır⁶⁶⁵.

Başbakan Pandeli Majko da, KLA'nın terörist olmadığını iddia ederek Kosovalı liderlerin Rambouillet'te *"birleşik cephe"* olacağına ikna olmuştur⁶⁶⁶. Dışişleri Bakanı Paskal Milo, Belçika Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmede, KLA'yı Temas Grubunun davetine olumlu yanıt vermeye çağırmıştır⁶⁶⁷. Rambouillet'teki konferans, Arnavutluk'taki siyasi partiler tarafından da desteklenmiştir. Şubat 1999'da, *"KLA dahil tüm Kosovalı Arnavut siyasi grupların Kosova ile ilgili barış görüşmelerine katılmaları"* ve siyasi bir çözümü desteklemeleri mesajının gönderildiği yuvarlak masa toplantısı düzenlenmiştir⁶⁶⁸.

⁶⁶¹ Albright, **a.g.e.**, s.335

⁶⁶² Hill, **a.g.e.**, s.130,

⁶⁶³ Arnavutluk'un Kosova savaşıyla ilgili dış politikası iki sütun üzerine inşa edilmiştir: Kendi kaderini tayin etme ilkesini ve barışçıl çözüm ilkesini desteklemek, Milo, **a.g.e.**, s.151

⁶⁶⁴ **A.g.e.**,

⁶⁶⁵ "Albanian President Claims Kosovar Mediation Success", **Radio Free Europe**, 27 January 1999

⁶⁶⁶ "Albright Gives Backing to Majko", **Radio Free Europe**, 05 February 1999

⁶⁶⁷ "Albanian Foreign Minister Calls on UCK to Join Talks", **Radio Free Europe**, 03 February 1999

⁶⁶⁸ "Albanian Parties Back Rambouillet Talks", **Radio Free Europe**, 05 February 1999

3.3.2.1.2 Kosovalı Arnavut Heyeti Platformu

Kosovalı Arnavut Heyeti, tanımlanmış bir platform ve müzakere stratejisi olmadan Rambouillet'e gitmiştir. Bir barış konferansında çıkarların yeterli bir şekilde temsil edilmesi için önceden istişareler yapılması şart olmasına rağmen, tüm delegeleri bir araya getirmek imkânsız olmuştur. Savaşın koşulları da bu toplantının gerçekleşmesini zorlaştıran ana faktördür. Tüm temsilciler ilk kez Priştine Havaalanı'nda bir araya gelmiştir. Temsilciler yıllarca Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve tanınması için savaşmış, ancak aynı zamanda da zıt stratejilerle hareket etmişlerdir. Bu nedenle, şiddet içermeyen direniş hareketi fikrinin ilanından itibaren LBD ile LDK arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Çoğu kişi için Qosja, Rugova'nın ana rakibi ve KLA'nın daha büyük bir destekçisi olarak görülmüştür. Aynı zamanda, Temas Grubu arabulucularının teklifine karşı Qosja ve KLA'nın en dirençli, Rugova'nın ise ara bir dönem için özerkliği kabul etmeye daha istekli olacağı fikri hakim olmuştur. Heyetin ilk koordinasyon toplantısı, farklılıkların uzlaştırılmaya ve Sırp heyeti önünde tek sesle hareket edilmeye başlandığı noktadır.

Özellikle konferansın açılış töreninden sonra, Kosovalı Arnavut heyetinin tüm üyeleri Rambouillet'te çok makul olmaları gerektiğini fark etmiştir. Kalede hakim olan gergin atmosfer, tüm aksiyonları ileri taşımak için ne kadar iyi organize edilip planlanacağı ve başarılı olmanın belirleyicisi olan bir gösterge olmuştur. Rugova ve Qosja, 2 Şubat'ta yaptıkları toplantıda Kosova Arnavut siyasi partilerinin KLA ile birlikte eylemlerini koordine etmelerinin çok önemli olduğunun altını çizmişlerdir. Sırp heyetinin zaten tanımlanmış bir platformla barış konferansına geldiği göz önüne alındığında, süre ana faktör olmuştur. Temas Grubu ve arabulucuları da belirlenen strateji üzerine konferansı toplamıştır. Rambouillet'teki konferanstan önce savaştan kaynaklı buluşmaların yapılamaması sorununun, başarı şansını azaltacak olumsuz bir duruma dönüşmesine izin verilmemesi bir zorunluluktur. Ayrıca, heyet üyelerinin çoğunluğu, özellikle uluslararası bir barış konferansı düzeyinde müzakerelere ilk kez katılmıştır. Sonuç olarak, platformla ilgili “kırmızı çizgiler” tanımına ilişkin sorunla birlikte, diplomasi deneyiminin eksikliğinin de ileriki günlerde Rambouillet'te uzlaşmaya varmak için bir zorluk olup olmayacağı endişesi ortaya çıkmıştır. Tüm bunlara karşın, Kosovalı Arnavut heyet çok hızlı ilerlemeler kaydetmiştir.

Hazırlıklar hemen başlamış ve ilk toplantıda çeşitli konularda fikir birliğine varılmıştır. Heyet başkanlığı, sekreterliği ve sözcülüğü pozisyonlarında hangi delegelerin yer alacağı konusunda mutabakata varılmıştır. Ayrıca karar verme modeli üzerinde de anlaşmışlardır ve esaslar belirlenerek kabul edilmiştir. LBD Başkanı Qosja, KLA liderinin Kosovalı Arnavut heyetinin baş müzakerecisi olmasını önermiştir. Qosja'ya göre Thaci, Kosova sorunu KLA savaşçıların katılımı ve cesareti nedeniyle uluslararası hale geldiği için bu mevkiyi hak etmiştir. Bukoshi kendisini dışlanmış hissetmiş, “*Kosova kurumlarının meşru temsilcilerinin*” başkanlığı oluşturmasını talep etmiştir⁶⁶⁹. LBD temsilcileri ise Rugova'nın yürüttüğü LDK'nın barışçıl direniş politikasının Kosova için verimli olmadığını savunarak bu talebe karşı çıkmıştır⁶⁷⁰. Uzlaşmanın içeriği, Cumhurbaşkanlığının LDK, LBD, KLA liderlerinden oluşması ve baş müzakerecinin KLA'ya ait olması şeklindedir. Denge ilkesi Sekreteryaya oluşumunda da uygulanmıştır. Heyet sözcüsünün, mesleği itibarıyla bağımsız bir entelektüel ve gazeteci olan Veton Suroi olması kabul edilmiştir. Tüm kararların oy birliği ile alınacağı sonucuna varılmıştır.

Müzakere stratejisi onaylanmıştır ve delegeler referandum, NATO barış kuvvetlerinin varlığı ve tüm Sırp kuvvetlerinin Kosova'dan çekilmesi, Kosova'nın gelecekteki toprak bütünlüğü ve nihai statüsünü tehdit etmeyecek geçici bir anlaşma ve KLA'nın çözülme olmaksızın dönüşümü konusunda neredeyse fikir birliği göstermiştir⁶⁷¹. Önceliklerin belirlenmesi, “*kırmızı çizgilerin*” net bir şekilde belirlenmesi ile devam etmiştir. Platform 12 noktayı içermiştir ve delegeler şu konularda hemfikir olmuştur: Sırbistan'ın toprak bütünlüğünü tanımayacaklar; NATO askerlerinin Kosova'ya konuşlandırılması askeri konuların ekinde yer almıyorsa Çerçeve Anlaşması imzalanmayacak; ara sözleşmenin imzalanacağı tarihten itibaren ara dönem üç yıldan fazla olmayacak; seçimler AGİT tarafından yürütülecek ve denetlenecek; Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile derhal ve tam işbirliği yapılacak; BM'de tescil edilecek ve ABD, AB, NATO, Temas Grubu Üye Devletleri ve AGİT tarafından garanti altına alınacak bir barış anlaşması imzalanacak⁶⁷².

⁶⁶⁹ Merovci, a.g.e., s.75

⁶⁷⁰ A.y.,s.77

⁶⁷¹ “Document with the Strategy and Platform of the Kosovo Albanian Delegation”, Edita Tahiri, **Konferenca e Rambujesë – Procesi negociator dhe dokumentet**, Pejë, Dukagjini, 2001, s.57

⁶⁷² A.y

Sunulan hedeflerden, Kosovalı Arnavut heyetinin yalnızca uluslararası toplumun tam güvencesi altında oluşmaya hazır hale geleceği açıktır. Bu, ABD ve AB'ye duyulan güvenin bir tezahürüdür ve Rambouillet'te Sırbistan ve Rusya'nın yaklaşımı ve hedefleri konusunda ise mutlak bir çekincedir. İkinci olarak, Kosova Cumhuriyeti'nin tam olarak tanınması için gerekli olan süre konusunda taviz vermeye hazır olacakken, bağımsız bir devlet konusunda aynı yaklaşım yoktur. Üçüncüsü, Kosova'da sürdürülebilir barış için Rambouillet'in temel oluşturacağından emin olmak istemişlerdir. Dolayısıyla, Kosova Arnavut heyetinin siyasi platformu, YFC'nin Kosova üzerindeki yargı yetkisi ve KLA'nın statüsü dışında, barış görüşmelerinin formülüyle de oldukça uyumludur.

Stratejik önceliklerin ve platformun belirlendiği çalışma ortamı, delegeler arasındaki gerilimi giderek azaltmıştır ve barış konferansı öncesinde var olan farklılıkların üstesinden gelinmiştir. Rugova, Qosja ve Thaci daha rasyonel olmaya ve Kosova, LDK, LBD ve KLA kurumlarının temsilcilerinin karşıt görüşlerini dengelemeye çalışmışlardır. Rambouillet'e gelmeleri bir meşruiyet ve erdem meselesidir, ancak barış görüşmeleri sırasında verilen uzlaşmaların sorumluluğu Priştine'ye geri dönüldüğünde üstlenilmiş olacaktır. Bu nedenle, üzerinde mutabık kalınan konuların sorumluluğunu paylaşmak, gelecekte delegelerin ve özellikle de Rugova, Qosja ve Thaci'nin itibarını ve siyasi kariyerini korumak adına kolaylık sağlamıştır.

3.3.2.2.1 Sırp -Yugoslavya Müzakere Heyeti

Sırp-Yugoslavya Heyeti, Sırbistan ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin önemli temsilcilerinden oluşmuştur. Atanan delegelerin düzeyi ve sayısı, Kosova'daki savaşı sona erdirmek için ciddi ve kararlı bir yaklaşım izlenimi vermemiştir. Miloseviç ve Milutinoviç'in yokluğu, Belgrad'ın Rambouillet'te barış anlaşmasını imzalamayı kabul etmeyeceğinin ciddi göstergeleri olmuştur.

Sırp-Yugoslavya Heyeti, Sırp Hükümeti ve Yugoslav Federasyonu üyeleri, etnik azınlık temsilcileri ve Belgrad'a yakın Kosova'dan siyasi temsilciler de dahil olmak üzere toplam 13 üyeden oluşmuştur. Gerçek güç ise Sırp Hükümetine ve Yugoslav Federasyonu temsilcilerine aittir. Miloseviç'in Kosova'dan etnik azınlıkların temsilcilerini dahil etme kararı, heyetinin kapsayıcılığını artırmak ve Kosovalı Arnavut heyetinin meşruiyetini zayıflatmak niyetiyle

olmuştur. ABD Dışişleri Bakanı ile görüşmesinde Miloseviç, Kosova'nın “çok ırklı, çok uluslu ve çok dinli” olduğuna işaret ederek, “Arnavutlar ayrılıkçı bir devlet istiyorsa” bu çok kültürlü yapıyı korumaya kararlı olduğunu belirtmiştir⁶⁷³. Bu kompozisyondaki kilit isimler Ratko Markovic, Nikola Sainovic ve Vladan Kutlesic'dir. Sırbistan Hükümeti Başbakan Yardımcısı Ratko Marković, heyetin baş müzakerecisi konumundadır, kendisi sosyalist Parti'den bir delegedir ve meslek olarak anayasa hukuku profesörüdür. Marković, Kosova'nın özerkliğinin kaldırılmasıyla ilgili yasaları yazan Sırp hukuk uzmanlarından biridir. Yugoslav Federasyonu Başbakan Yardımcısı ve Miloseviç'in Kosova temsilcisi Nikola Sainović de Sosyalist Parti'nin temsilcisidir.

Müzakere ekibine atanmadan önce Sainović'in adı Racak'taki cinayetlerle ilişkilendirilmiştir⁶⁷⁴ ve daha sonra eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi kendisini Ekim 1998'den Haziran 1999'a kadar Kosova'da insanlığa karşı işlenen suçlardan suçlu bulmuştur. Yugoslav Federasyonu İkinci Başbakan Yardımcısı Vladan Kutlesic de hukuk profesörüdür. Mesleki geçmişi federalizm, federasyon ve federal birimler arasında somut güç paylaşımı üzerine inşa edilmiştir. Kutlesic, 1992'de Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin anayasasını yazan ekibin bir parçasıdır. Katılımcıların seviyesine bakıldığında, heyet ekibinde Sırbistan cumhurbaşkanı ve Yugoslavya cumhurbaşkanının eksik olduğu, ancak Miloseviç'in Rambouillet'e anayasa hukuku ve siyaset bilimleri alanından Kosova sorunuyla aktif olarak meşgul olan üç profesörü göndermiş olması dikkate çekicidir.

Temas Grubu'nun açıklaması, resmi suçlamaların yokluğunda Miloseviç, Sainović ve Milutinović'in barış görüşmelerine katılmalarının daha faydalı olduğu yönünde olmuştur, çünkü “başka hiçbir Sırp yetkilinin uygulanabilir bir anlaşmaya girme kapasitesi yoktur”⁶⁷⁵. Etnik azınlıklardan Kosova'da yaşayan Müslüman, Türk ve Goran topluluklardan katılımcılar vardır, ancak Rambouillet'teki rolleri sınırlı kalmıştır. Varlıkları, Kosova'daki Arnavutların da tek etnik topluluk olmadığı şeklindeki politikayı meşrulaştırmak için Belgrad tarafından kullanılmıştır.

⁶⁷³ Albright, a.g.e., s.337,

⁶⁷⁴ “Serbs Tried to Cover Massacre”, **Washington Post**, 28 January 1999, (Çevrimiçi)

<https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1999/01/28/serbs-tried-to-cover-up-massacre/7f77c7e7-7a87-472e-b177-f679a76a2454/>, Erişim Tarihi: 25.02.2017

⁶⁷⁵ Williams, R. Paul, Michael, P. Scharf, **Peace with Justice -War crimes and Accountability in the Former Yugoslavia**, Oxford, Rowman&Littlefield Publishers, 2002, pp.193-194

Milosević'in Rambouillet'e tek başına gitmeme ve baş müzakereci olma kararı, savaş suçlarıyla suçlanmayacağına dair hiçbir garanti verilmemesi nedeniyle güvenliğiyle ilgili güvenlik endişeleriyle ilgilidir⁶⁷⁶.

Belgrad'ın Rambouillet'teki konferansa katılma kararı Sırp Parlamentosu'ndan geçmiştir. Sırp hükümeti adına Vojislav Šešelj, "*Temas Grubuna sadece parlamentonun cevap verme yetkisine sahip olduğunu*" ilan etmiştir⁶⁷⁷. Öte yandan Yugoslavya Başbakanı Vuk Drasković, bu kararın reddedilmesi durumunda Sırbistan'ın "*uluslararası tecrit*" ile karşı karşıya kalacağına işaret etmiştir⁶⁷⁸. Sırbistan Başbakanı Mirko Marjanović de Sırbistan Parlamentosu'nda buna paralel bir konuşma yapmıştır. Rambouillet'te Sırp heyetine sunulan çözümlerin ülkenin toprak bütünlüğü ve egemenliğine zarar vereceğine dair şüphelerini dile getirerek, Sırbistan için barış görüşmelerine katılmasının bir zorunluluk olduğunu kabul etmiştir. Ulusal Meclis kararında, "*halkın ve tüm siyasi partilerin barışa ulaşmaya çalışmak ve dünyadaki her forumda Kosova ve Metohija'yı savunmak yönündeki kararlılığı nedeniyle, müzakerelere katılma davetinin kabul edilmesine karar verildiğinin*" altı çizilmiştir⁶⁷⁹. 4 Şubat'ta 227 Sırp temsilci, Sosyalist Parti milletvekilleri de dahil olmak üzere Rambouillet'teki Barış Konferansa katılım lehinde oy kullanmıştır. Parlamento kararından bir gün sonra, Sırp hükümeti Sırp heyetinin isimlerini sunmuştur.

Sırp Ortodoks Kilisesi, bir şekilde Sırp heyetinin oluşumundan memnun kalmamıştır. Fransız Hükümetine, Rambouillet Barış Konferansı'nda bir gözlemci konumu vermesi için bir talepte bulunmuştur. Ortodoks Kilisesi'nin talebi, "*Kosovalı Sırplar, onların çıkarlarını temsil edeceği konusunda Milosević'e güvenmiyorlar*" açıklamasıyla yapılmıştır⁶⁸⁰. Özellikle Ortodoks Kilisesi'nin Yugoslav-Pale heyetinin konsolidasyonunda çok önemli bir rol oynadığı göz önüne alındığında, bu şaşırtıcı bir karardır.

⁶⁷⁶ "Rambouillet – The Last Throw of the Dice", **The Guardian**, 18 July 1999, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/world/1999/jul/18/balkans6>, Erişim Tarihi: 17.05.2017

⁶⁷⁷ "The Serbian Parliament it is Debating Whether to Take Part in Peace Negotiations", **Voice of America**, 04 February 1999

⁶⁷⁸ "Milosevic's Party Backs Peace Conference", **Radio Free Europe**, 05 February 1999

⁶⁷⁹ "Ratko Markovic Testimony", **ICTY**, 9 August 2007, Case No. IT-07-08-09/1, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/x/cases/milutinovic/trans/en/070809IT.htm>, Erişim Tarihi: 27.08.2017

⁶⁸⁰ "Serbian Orthodox Church Wants Role in Talks", **Radio Free Europe**, 04 February 1999

3.3.2.2.2 Sırp - Yugoslavya Heyeti Platformu

Sırp-Yugoslavya Heyeti, daha önce Belgrad'da olmak üzere, Rambouillet'teki barış konferansına konsolide pozisyonlarla katılmıştır. Kosova sorununa yaklaşımda kendi aralarında tutarlılık sağlamışlardır. Sırbistan Ulusal Meclisi, heyetin yetki tanımında ve müzakerelerin ilkelerinde de önemli bir rol oynamıştır. Platform, Sırbistan'ın toprak bütünlüğünün korunması, Kosova için özerkliğin desteklenmesi, Kosova'daki tüm etnik gruplar için eşitlik, siyasi çözüm ve diyalog ve Yugoslavya'da yabancı asker bulunmaması da dahil olmak üzere bazı ön kabuller üzerine kurulmuştur⁶⁸¹. Belgrad'daki siyasi liderlik, Kosova sorunuyla ilgili çıkarlarını koruma ve bunu çatışmadaki tüm tarafların menfaati gibi sunma konularında kararlı davranmıştır. Kosova'da terörizme karşı mücadele etme politikasına sıkı sıkıya sarılmış ve kendi ülkelerinin toprak bütünlüğünü savunmuşlardır. Onlara göre Kosovalı Arnavutların talepleri mantıksızdır ve temelsizdir; Kosova'da başka etnik toplulukların da yaşadığını ve hepsi arasında eşitliği garanti etmenin gerekli olduğunu göstermekte ısrar etmelerinin nedenlerinden biri de bu olmuştur. Belgrad'a göre, Kosova'da *“ne azınlık ne de çoğunluk” vardır* ve Kosovalı Arnavutların diğer topluluklar üzerindeki hakimiyetini engellemeleri gerekmektedir⁶⁸². Bu nedenle, barış konferansı davetine olumlu yanıt vermiş olmak, Kosova'nın bağımsızlığını tanımaları gerektiğine inanarak Rambouillet'e gidecekleri anlamına gelmemektedir. Hatta tam tersine, savundukları şeyin meşru olduğunu uluslararası bir forumda kanıtlamak için bunu bir fırsat olarak görmüşlerdir.

Başta Kosova'nın Yugoslavya'nın bir parçası olarak kalması ve önemli bir özerkliğe sahip olması gerektiğini vurgulayan ilke gelmek üzere, Temas Grubunun müzakere edilemez ilkelerinden bazıları kendi avantajlarına olmuştur. Bu müzakere çerçevesinde Rambouillet'e gitmek, ulusal gurur ve siyasi zafer unsurlarını taşımaktadır. Miloseviç açısından, *"Kosova'daki Sırp hegemonyasının sona ermesini"* kabul etmek, siyasi yenilgi ve siyasi kariyerinin sonu anlamına gelmektedir⁶⁸³. Kosova'nın Sırbistan yönetimindeki varlığı, Miloseviç'in Yugoslavya'daki siyasi iktidarının kesin olarak devamını sağlamıştır. Sonuç olarak, platformun ilkelerinin Sırp Parlamentosu aracılığıyla tanımlanması, halkın temsilcilerinin ulusun çıkarlarına

⁶⁸¹ “Ratko Markovic Testimony”, ICTY, 9 August 2007, Case No. IT-07-08-09/1, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/x/cases/milutinovic/trans/en/070809IT.htm>, Erişim Tarihi: 27.08.2017

⁶⁸² BM Belgesi A/54/18

⁶⁸³ Stephen T. Hosmer, **The Conflict Over Kosovo - Why Milosevic Decided to Settle When He Did**, Pittsburg, Rand, 2001, s.21-22

göre hareket ettiğini söylemek için bir araç olarak görülmüştür. Sırp heyetinin Baş Müzakerecisi'ne göre, tüm delegeler bu ilkelere uymak zorundadır ve hiçbir koşulda yasama kurumu tarafından yetkilendirilenin ötesinde hareket edemez⁶⁸⁴.

Kosova'ya yalnızca bir çeşit özerklik verilmesi ve gelecekte Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılmasına yol açacak herhangi bir formülasyondan kaçınılması konusunda taviz verme yetkisine sahip olduklarını vurgulamıştır⁶⁸⁵. Ayrıca, tüm ilkeler Sırp anayasasına ve uluslararası insan hakları sözleşmelerine göre belirlenmiştir. Platformun, Yugoslavya topraklarında yabancı birliklerin varlığı ile ilgili husus dışında, Temas Grubunun müzakere edilemez ilkeleriyle aynı çizgide olduğunu iddia etmek, Belgrad'ın uluslararası topluluğun politikasına çok benzer bir politikaya sahip olarak her zaman diyalogu ve barışçıl çözümü desteklediğini gösterme niyetidir.

Marković'e göre, Sırbistan Parlamentosu'nun "*varılan anlaşmayı uygulama bahanesiyle bölgemizde yabancı askerlerin varlığını kabul etmiyoruz*" şeklindeki formülasyonu çok mantıklı ve aynı zamanda da pratiktir⁶⁸⁶. Barış anlaşmasının imzalanmasının çatışan tarafların iyi niyetine dayandırılması gerektiğini ve bu nedenle yabancı birliklerin bunu icra edip uygulamasına gerek olmadığını açıklamıştır. Sırp heyetinin belirlenmiş pozisyonları, Kosova'da Özyönetim Politik Çerçevesi konusundaki Ortak Anlaşma Taslağı'nda belirlenen ilkelere de uygundur. Bu belgeye atıfta, "*sayılarına bakılmaksızın tüm ulusal topluluklar karşılıklı olarak eşittir ve bu nedenle aralarındaki ilişkilerde ayrımcılık yapılamaz*"⁶⁸⁷. Bu yaklaşım, Kasım 1998'de Kosovalı Arnavutlar tarafından reddedilmiştir, çünkü çoğunluğu oluşturmaktadırlar; kendi kaderini tayin ilkesine dayanarak bağımsızlık ilan etmişlerdir ve bu çözüm şeklini onaylamamışlardır. Belgrad tarafından hazırlanan taslaktaki ana ilkelerden biri, "*Kosova ve Metohija'ya yönelik tüm çözümlerin, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine ve uluslararası alanda tanınan sınırlarına saygı göstermesi*" şeklindedir⁶⁸⁸. Böylece, Sırp-Yugoslavya heyetinin Rambouillet'teki "*kırmızı çizgileri*" değişmeden kalmıştır.

⁶⁸⁴ "Ratko Markovic Testimony", ICTY, 9 August 2007, Case No. IT-07-08-09/1, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/x/cases/milutinovic/trans/en/070809IT.htm>, Erişim Tarihi: 27.08.2017

⁶⁸⁵ A.y

⁶⁸⁶ YFC, Kosova ve Metohija'da Öz-Yönetimin Siyasi Çerçevesine İlişkin Anlaşmanın Ortak Önerisi, 20 Kasım 1998, Heike Krieger, **The Kosova Conflict and International Law – An Analytical Documentation 1974-1999**, Cambridge International Documents Series, Cilt 2, Cambridge, Cambridge University Press, 2001, s. 167

⁶⁸⁷ A.y

⁶⁸⁸ "What Mandate Does Milosevic's Delegation Have", **Radio Free Europe**, 9 February 1999

Bölgesel bütünlük, yabancı birlikler ve referandum, barış anlaşmasının kabulünü belirleyen temeller olmaya devam etmiştir.

Sırp-Yugoslavya heyeti, barış görüşmelerine katılma hazırlıkları konusunda daha hazırlıklı bir şekilde Rambouillet'e gitmiştir, ancak çatışmaya çözüm bulma yetkileri sınırlı kalmıştır⁶⁸⁹. Baş müzakereci heyet adına karar verebilecek kişi olmadığından Milan Milutinoviç'ten talimat almıştır ve Milutinoviç de Miloseviç'in vereceği kararlar üzerinden hareket etmiştir. Diğer bir deyişle, Sırp heyeti içindeki karar alma hiyerarşisi, konferansta normal ilerlemenin önündeki ana engellerden biridir. Dolayısıyla, Sırp-Yugoslavya heyeti, barış anlaşmasını imzalamakla değil, sadece Rambouillet'teki barış görüşmelerine katılmakla görevlidir.

3.4. Masa Etrafındaki Müzakereler

3.4.1 Konferansın Açılışı - Konuşmaların ve Mekanın Önemi

Uluslararası barış konferansına ev sahipliği yapma ayrıcalığı ve sorumluluğu Fransa'ya ve başkanı Jacques Chirac'a aittir. Paris diplomatları, politikacıları, gazetecileri, Kosova'nın bağımsızlığını ve Sırbistan'ın toprak bütünlüğünün savunucularını bir araya getiren şehir olmuştur. Ayrıca, konferansın organizasyonu, *"ABD ile Avrupa diplomasisi arasındaki farklılıkları"* vurgulayan ve *"Avrupalılar genellikle süreçten memnun ve Amerikalılar sonuç istiyor"* diyen *"elegant ortamı"* ile de öne çıkmıştır⁶⁹⁰.

Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, *"Barış sizin elinizde", "dünya izliyor", "dünya bekliyor", "Avrupa düşmanları uzlaştırdı, Avrupa bölünmelerin üstesinden geldi", "tarihin çağrısı"* sözleriyle konferansın açılışını yapmıştır ve Kosovalı Arnavut ve Sırp heyetlerine, Temas Grubunun müzakere masasında onları bir araya getirerek Kosova sorununu uluslararasılaştırmayı başardığına ve bu barış taahhüdünün somut bir çözümü olması gerektiğine dair bir mesaj yollamıştır⁶⁹¹. Heyetleri, barış teklifini kabul etmeye ve savaşı sona erdirmeye

⁶⁸⁹Petriç, a.g.e.,s.174

⁶⁹⁰ Philips, L. David, **Liberating Kosovo – Coercive Diplomacy and US Intervention**, London, Mit Press, 2012 , s.102

⁶⁹¹ "Chirac Opens the Rambouillet Talks", **Radio Free Europe**, 8 February 1999

cesaretini göstermeye çağırmıştır⁶⁹². Chirac, Kosova'da savaşın devam etmesinin uluslararası toplum için kabul edilemez olduğuna da işaret etmiştir. Priştine ve Belgrad'ın temsilcilerine hitap eden Fransa Cumhurbaşkanı, daha fazla şüpheye veya yanlış anlamaya yer bırakmayacak şekilde Temas Grubunun beklentileri ve tutumu konusunda çok nettir. Konferans Başkanı Huber Vedrine ve Robert Cook da kendi açıklamalarına bağlı kalmışlardır. İngiltere Dışişleri Bakanı, Temas Grubunun Kosovalı Arnavut ve Sırp liderleri bir araya getirmek için ciddi çabalar gösterdiğini ve çerçeve anlaşmanın hazırlanmasında arabulucuların çok çalıştıklarını tekrar etmiştir. Fransa Dışişleri Bakanı, “*görüşmeler başarısız olursa NATO'nun hala kuvvet kullanmaya hazır olduğunu*” ve Temas Grubunun çoğunluk üyelerinin gerekirse askeri müdahaleyi onaylamaya ve katılmaya hazır olduğunu belirtmiştir⁶⁹³.

Rambouillet, yalnızca Paris'e yakın lojistiği nedeniyle uluslararası bir konferans için gerekli koşulları sağlayan bir yer değildir, aynı zamanda Avrupa'nın siyasi ve güvenlik geleceğini tartışmak üzere 30 Temmuz 1960'da De Gaulle'ün Adenauer'i karşıladığı şatodur. Bu toplantıdan üç yıl sonra, 22 Ocak 1963'te, Fransa Cumhurbaşkanı ve Almanya Şansölyesi, uzlaşmanın kilometre taşını ve Avrupa kıtasındaki iki eski düşman arasındaki ateşkesin sona ermesini simgeleyen Èlysse Antlaşması'nı yine Paris yakınlarında imzalamışlardır⁶⁹⁴⁶⁹⁵⁶⁹⁶⁶⁹⁷. Benzer şekilde Rambouillet, Kosovalı Arnavutların ve Sırp'ların düşmanlıklarını sona erdirmeyi ve üç yıl sonra gözden geçirilecek bir ara anlaşmayı imzalamayı kabul edecekleri de yerdur. Konferansı düzenleyenlerin Rambouillet kalesine verdiği önemin yanı sıra, Kosovalı Arnavut

⁶⁹² “The Kosovo Talks”, **Voice of America**, 07 February 1999

⁶⁹³ “France, Rambouillet, Kosovo Peace Talks under way”, **Associate Press**, 02 February 1999

⁶⁹⁴ “Elysee Treaty – A Model for Reconciliation”, **DW News**, 22 January 2013, (Çevrimiçi) <https://www.dw.com/en/elys%C3%A9e-treaty-a-model-for-reconciliation/a-16078972>, Erişim Tarihi: 12.10.2016

⁶⁹⁵ “Treaty Heralded New Era in Franco - German Ties”, **Spiegel**, 22 January 2013, (Çevrimiçi) <https://www.spiegel.de/international/europe/the-elysee-treaty-has-been-a-cornerstone-of-european-stability-a-879002.html>, Erişim Tarihi: 15.12.2016

⁶⁹⁶ “Elysee Treaty in Five Questions”, **The French Ministry for Europe and Foreign Affairs**, (Çevrimiçi) <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/germany/france-and-germany/elysee-treaty/>, Erişim Tarihi: 07.04.2018

⁶⁹⁷ “Elysee Treaty – A Sign of Friendship”, **The German Federal Government**, (Çevrimiçi) <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/elys%C3%A9e-treaty-a-sign-of-friendship-1571380>, Erişim Tarihi: 15.06.2018

heyetinden Qosja, surların ihtişamıyla orantılı olarak bu surlar içindeki insanın da kendi küçüklüğünü hissettiğini anlatmıştır⁶⁹⁸.

Rambouillet'teki uluslararası barış konferansı belirlenen gündem, prosedür ve zaman planı ile başlamıştır. Bunlar, çoğu 29 Ocak'ta Londra'daki toplantıda Temas Grubu tarafından kabul edilmiş olan unsurlardır. Bakanlar; a. çözümün sınırlarının Kosova için bağımsızlık değil özerklik olmasına, b. Kosova'da Sırp kuvvetlerinin değil NATO barış gücünün olmasına, c. “halkın iradesine” dayalı olarak üç yıl sonra yeniden gözden geçirme imkanı ile Kosova için geçici anlaşmaya varmaya, d. uluslararası toplumun yardımıyla özgür ve adil seçimlere gitmeye ve e. demokratik kurumların kurulmasına karar vermiştir⁶⁹⁹. Pazarlığa konusu olmayan ilkeler değiştirilemezdir ve davetli tüm taraflara iletilmiştir ve bu ilkelerin kabul edilmesi, konferansa katılımın şartı olarak konulmuştur. Bu, Rambouillet'teki Konferansa katılım daveti ile birlikte⁷⁰⁰.

Temas Grubu tarafından sunulan müzakere edilemez ilkelerle ilgili tüm konuları tarafların, Priştine'den ve Belgrad'tan ayrılmadan önce kabul ettikleri anlamına gelmektedir⁷⁰¹. Müzakere masasındaki arabulucular ilk olarak Siyasi Konular Anlaşmasını ortaya koymuştur. Bu anlaşmanın onaylanması, politika ve güvenlik konularında Anlaşmaya devam etmek için bir ön koşul müzakeresidir. Bu, detaylar ortaya konulduğunda barış görüşmelerine son verebilecek olan zorlukları ortadan kaldıracak bir arabuluculuk tekniğidir. Tahmin doğru da çıkmıştır, çünkü detaylar süreci ve Rambouillet'teki müzakereleri akamete uğratmıştır ve çözüm Paris'teki yeni bir müzakere turu için ertelenmiştir.

Rambouillet Barış Konferansında, prosedüre dair kural “*dış dünya ile iletişim kurulmaması*” şeklindedir. Kalenin içinde heyetlerin, arabulucuların, Temas Grubu üye devletlerinin temsilcilerinin, AGİT temsilcilerinin ve zaman zaman konferansın ev sahibi olan

⁶⁹⁸ Qosja, **a.g.e.**, s.111

⁶⁹⁹ Albright, **a.g.e.**, s. 334-335

⁷⁰⁰ 1.Şiddetin derhal sona erdirilmesi ve ateşkese uyulması gerekliliği, 2. Diyalog yoluyla barışçıl çözüm, 3. Geçici Anlaşma: Üç yıllık bir ara dönemden sonra nihai bir çözüm mekanizması, 4. Geçici statüde tek taraflı olarak değişiklik yapılmaması, 5. YFC ve komşu ülkelerinin toprak bütünlüğü, 6. Tüm ulusal toplulukların mensuplarının haklarının korunması (kimlik, dil ve eğitimin korunması, dini kurumları için özel koruma), 7. Kosova'da AGİT gözetiminde özgür ve adil seçimler (belediye ve Kosova genelinde), 8. Taraflardan hiçbiri Kosova ihtilafına yönelik suçlardan dolayı kimseyi kovuşturamaz (istisnalar: insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve diğer ciddi uluslararası hukuk ihlalleri), 9. Af ve siyasi mahpusların serbest bırakılması, 10. Tarafların uygulama konusunda uluslararası katılımı ve tam işbirliği, Tahiri, **a.g.e.**, s.374

⁷⁰¹ “Both Sides Agreed to Accept 10 Principles”, **Radio Free Europe**, 07 February 1999

Vedrine ve Cook'un varlığının devam ettiği aşikardır. Arabulucular Hill, Petrisch ve Majorski'nin de her sabah bir araya geldikleri ve barış görüşmelerinin devam etmesi gereken tempoya karar verdikleri çalışma programları gerçekleşmiştir⁷⁰². Ayrıca arabulucular, kale içindeki gelişmelerle ilgili olarak basın odasında günlük bilgilendirme yapacaklardır. Gazetecileri ve kamuoyunu gelişmelerden haberdar etmenin yolu bu şekilde planlanmıştır. Aynı zamanda, bilgilerin sızması da mümkün olduğu kadar engellenecektir. Heyetler barış görüşmelerine ilişkin önemli verileri vermekten, Priştine ve Belgrad'dan talimat almaktan veya savaş bölgelerindeki gelişmelerden etkilenmekten kaçınacaktır. Fransa, her ne kadar barış konferansını düzenleyenlerin amacı heyetleri görüş alışverişinden izole etmek olsa da Balkanlar ve uluslararası medya ve dergilerle telefon iletişiminin engelsiz bir şekilde yürütülebileceği bir yerdir.⁷⁰³⁷⁰⁴

Paris'teki otelin koridorları, siyasi danışmanlarından, önemli ulusal uzmanlardan ve kalenin dışında görev yapan heyetlerden bilgi almaya çalışan gazetecilerle doludur. Uluslararası dergiler KLA'nın pozisyonuna da büyük ilgi göstermeye başlamış ve bu nedenle Paris'teki siyasi temsilcilerinden olabildiğince fazla ayrıntı almaya çalışmıştır. Bu koşulların farkında olarak, otelde konaklayan KLA siyasi temsilcilerinin bir kısmı, Kosova Arnavut heyeti lobi grubu olarak hizmet veren iletişim merkezini kuracaktır⁷⁰⁵. Fransız gazeteleri, dış dünya ile iletişim konusunda heyetlere getirilen sınırlamaları, “*kalenin tutsakları*” ve/veya “*kapalı kapı rejimi*” olarak değerlendirmiştir⁷⁰⁶.

Toplantılardan birinde arabulucu Hill, Kosovalı Arnavut heyetine “*gazetecilerle iletişimin iyi bir fikir olmadığını*” vurgulayacaktır⁷⁰⁷. Hill'in “*bazı heyetlerin dış dünyayla temas etmelerini yasaklayan temel kuralları çiğnedikleri*” ve “*cep telefonları çağı*” sözleriyle ifade ettiği bu yaklaşım, basın toplantısında üç arabulucu tarafından bir kez daha teyit edilmiştir⁷⁰⁸. Ayrıca arabulucu Mayorski de heyetlerin davranışlarını eleştirmiş ve özellikle Kosovalı Arnavut heyetinin “*oyunun kurallarını çiğnediğini*” duyurarak bundan duyduğu hoşnutsuzluğu

⁷⁰² Petriç, **a.g.e.**, s.174

⁷⁰³ Weller, **a.g.e.**, s.215

⁷⁰⁴ “Kosovo Talks”, **Voice of America**, 05 February 1999

⁷⁰⁵ Kiçmari, **a.g.e.**, s.124-125

⁷⁰⁶ Milo, **a.g.e.**, s.145

⁷⁰⁷ Qosja, **a.g.e.**, s..27

⁷⁰⁸ **A.g.e.**, s..35

göstermiştir⁷⁰⁹. Rambouillet müzakerelerinin ilk günlerinde kalenin içinde neler olup bittiğine dair bilgilerin medyaya sızdırılmasına rağmen, Fransız hükümeti, Sırp ve Kosovalı Arnavut heyetlerinin telefonlarını engellemek için ek güvenlik önlemleri almıştır. Böylelikle, ilerleyen günlerde gazeteciler ve kamuoyu, yalnızca Rambouillet Barış Konferansının arabulucularının sözcüsü Phil Reeker'den resmi bilgilere sahip olabilmıştır. Fransız hükümeti, bilgi akışını kontrol etmeyi amaçlayarak, yetkili olmayan bir kişinin kaleye girmesine izin vermemek için katılımcılara da rozetler vermiştir. Ayrıca, Sırp-Yugoslavya ve Kosovalı Arnavut heyetleri üyelerinin konferanstan ayrılması da yasaklanmıştır.

Rambouillet kalesi, çok sayıda polis gücü tarafından çevrili olarak özel kontrol altına alınmıştır. Heyetlerin dış dünya ile temaslarını sınırlamaya dair kural, Temas Grubu tarafından üç durumda kırılmıştır: Milan Milutinovic, konferansın üçüncü gününde kaleye girecek ve Miloseviç ile istişareler için Belgrad'a dönecektir, Christopher Hill kaleden Belgard'daki Miloseviç ile görüşmek üzere ayrılacaktır, Haşim Taçi de KLA'nın siyasi temsilcisi Adem Demaçi ile görüşmek üzere Slovenya'ya gidecektir.

Rambouillet Barış Konferansındaki prosedürel kural, konferansın ve belgelerin resmi dil olarak görülen İngilizce dilinde olması şeklindedir. Temas Grubunun üç dilde metinlerin uyumluluğuna ilişkin önceki deneyimleri ve bunun daha sonra Kosova davasında tüm barış sağlama sürecinin temelini zayıflatabilecek olması nedeniyle, Arnavutça ve Sırpça dilinin İngilizce diliyle eşit kabul edilmesinden kasti olarak kaçınılmıştır. Yine de özellikle Kosova Arnavut heyetinin talebine olumlu yanıt mahiyetinde, çalışma amacına hizmet etmesi için belgelerin Arnavutça dilinde tercümesine olumlu yaklaşılmıştır; ancak tercümenin resmi olmayacağının da altı çizilmiştir. Kosovalı Arnavut heyetinin önerdiği çevirmenlerin kabulünde teknik zorluklar ortaya çıktığı için, geçici anlaşmaya ilişkin yorumlar Arnavutça dilinde yapılmıştır ve sadece sözlü olarak İngilizce dilinde iletilmiştir; sonrasında ise arabulucular metinde bazı noktalarda önemli farklılıklar olduğunu öğrenmiştir.

Prosedürel meselelerle ilgili olarak Sırp-Yugoslavya heyeti, kendileriyle Kosovalı Arnavut heyeti arasındaki iletişimin sadece arabulucular aracılığıyla olması gerektiği yönündeki Temas Grubu kararını birkaç kez reddetmiştir. Yüz yüze görüşme taleplerinde katı bir şekilde

⁷⁰⁹ A.g.e.,

ısrar etmişlerdir. Konferansın üçüncü gününde katılan Sırp Cumhurbaşkanı Milutinoviç dahi, arabulucuların heyetleri bölünmüş halde tutma ve doğrudan görüşmelere izin vermeme stratejisi hakkında sert bir açıklama yapacaktır. Kosovalı Arnavut heyeti tarafından imzalanması için Genel İlkeler içeren bir talepte bulunduklarında, Sırp-Yugoslavya heyetinden prosedürel konulara ilişkin açıklamalar gelmiştir⁷¹⁰. Arabulucular Hill ve Petrisch'in bu adımı, Belgrad tarafından barış konferansını dağıtmaya yönelik bir taktik olarak değerlendirilmiştir.

Rambouillet'teki açılış töreninden sonra, görüşmelerin ilerletilmesinin sorumluluğu arabulucular Hill, Petrisch ve Majorski'de kalmıştır. Kaleden çekilmiş olan Dışişleri bakanları Cook ve Vedrine, zorunlu nedenlerle geri dönerek ilerlemeyi izlemiştir⁷¹¹. Geçici anlaşmanın ilk Ek'sinin taraflarca imzalandıktan sonra Amerikan Dışişleri Bakanı'nın konferansa katılması planlanmıştır. Barış görüşmelerinin bu şekilde yürütülmesi, uluslararası toplum içindeki uluslararası temsilcilerin katılım düzeyine ilişkin düzenlemelerin önceden yapıldığını göstermektedir, bu düzenlemeler şöyle özetlenebilir: Konferansa ev sahibi ülkenin başkanı ile başlamak ve konferans arabulucuları ile devam etmek; dışişleri bakanlarıyla tempoyu korumak, zorluklar yaşanması halinde devlet bakanlarının varlığıyla daha fazla bastırmak. Sırp-Yugoslavya ve Kosovalı Arnavut heyetlerinin geçici anlaşmanın siyasi kısmını kabul etmeye istekli olması durumunda Dışişleri bakanlarının "*bir anlaşmaya varmak için süreyi bir hafta uzatacak*" olmasının öneminden dolayı, "*havuç ve sopa*" stratejisinin uygulanacağı baştan itibaren görülmektedir⁷¹². Temas Grubunun üst düzey temsilcilerinin katılımı, uluslararası toplumun Kosova'daki savaşı sona erdirmeye ve Balkanlar'da barışı koruma konusundaki ciddiyetini ve kararlılığını göstermiştir.

3.4.2 Gündem Konusunda Anlaşma

Temas Grubu, Kosova savaşındaki hasımların taleplerini bir araya getirerek ve Birleşmiş Milletler Tüzüğünde ilan edilen toprak bütünlüğü ve kendi kaderini tayin ilkeleri arasında bir çözüm bularak orta yolu sürdürmüştür. Bu formül, kapsayıcı ve dengeyi koruma amaçlı olsa da yeterince esnek değildir.

⁷¹⁰ Qosja, **a.g.e.**, s.73

⁷¹¹ "Foreign Ministers Return to Rambouillet", **Radio Free Europe**, 10 February 1999

⁷¹² "Rambouillet Peace Talks To Go Into Second Week", **Radio Free Europe**, 12 February 1999

Bu aşamada meydana gelen zorluklar, Temas Grubu tarafından Geçici Anlaşma'nın sınırları zaten tanımlanmış olsa da bundan daha fazlasını elde etme eğiliminden kaynaklanmaktadır. Bu davranış hem Kosovalı Arnavut heyetinde hem de Sırp-Yugoslavya heyetinde mevcuttur. Başlangıçta, Kosova Arnavut heyeti Geçici Anlaşma'nın imzalanmasından önce ateşkes için bir anlaşma yapılmasında ısrar edecektir; Sırp heyeti ise Genel İlkeler konusunda anlaşmanın imzalanması ve daha sonra Geçici Anlaşmanın siyasi ve güvenlik ekleriyle devam etmesi talebiyle yanıt verecektir. Bu davranışlar, heyetlerin barış görüşmelerinin koşullarına göre karar vermekte özgür olmadıklarını, aynı zamanda Belgrad'tan ve Priştine'den aldıkları talimatlara göre de çalıştıklarını göstermektedir. Ayrıca heyetler, güvenlik eki nedeniyle taviz vermek zorunda kalacaklarının da farkındadırlar. Heyet üyeleri arasında, dökümanı görmemiş olmaları nedeniyle yaşanan belirsizlik gözle görülür şekilde artmıştır.

3.4.2.1 Kosovalı Arnavut Heyeti Tarafından Talep Edilen Ateşkes Anlaşması

KLA adına yazılmış ve bağımsız Kosova'nın Avrupa güvenlik mekanizmalarına entegrasyonu için ateşkes anlaşması talep eden bir belge, gündemin belirlenmesi gereken bir aşamada Kosova Arnavut heyetine sunulmuştur. Heyetin neredeyse tüm üyeleri şaşkına dönmüştür, çünkü arabulucuların önüne heyet bu tür taleplerle geldiği taktirde, bu aynı zamanda arabulucuların Rambouillet'teki müzakereleri derhal sonlandıracakları anlamına da gelmektedir. Siyasi yelpazenin temsilcileri de bunu çok iyi bilmektedir, Temas Grubunun beklentilerine aşına olan KLA'nın başkanı ise bunun doğru bir strateji olduğuna ikna olmamıştır. Kendi içindeki tartışmalardan sonra heyet, üç talepte bulunmaya karar vermiştir: Ateşkes anlaşması, üç yıl sonra referandum açık duyurusu ve Rambouillet Barış Konferansının ardından Kosova'da NATO'nun varlığı. Kosova Arnavut heyetine göre, ateşkes anlaşması barış görüşmeleri süreci açısından en fazla gerekli olan şeydir. Kosova'da Sırp paramiliter kuvvetlerinin sivillere saldırıp öldürmeye devam etmesine rağmen bir barış konferansına katılmayı makul bulmamışlardır.

Telefon iletişimi sayesinde, heyet savaş alanında neler olup bittiğine dair tüm bilgilere sahip olmuştur ve heyetler içinde cep telefonlarının kullanılabilirliğinin doğrudan etkisiyle bu talepte bulunmuşlardır. Böyle bir istek arabulucular tarafından kabul edilmemiştir. Aksine, arabulucu Majorski, şartlar dayatarak barış görüşmelerini engellemek istedikleri gerekçesiyle Kosovalı Arnavut heyetini suçlayacaktır. Ayrıca arabulucu Hill, çok yüksek sesle bunun

prosedürel konuların ötesinde bir konu olduğuna, her iki heyetin de Paris'e varmadan önce düşmanlıkları sona erdirmesinin tartışılmaz ilkelerden biri olduğuna işaret edecektir. Hill'in tartışması Kosova'daki inceleme misyonlarının varlığıyla da devam etmiştir. Hill, Arnavutluk hükümeti temsilcileriyle yaptığı toplantıda, konferansın başından itibaren Kosovalı Arnavut heyetinin ciddiyetinden memnun olduklarını, ancak referandumla ilgili açık duyurunun hassas bir konu olup olmadığına bakılmaksızın, ateşkes fikrinin onları hayal kırıklığına uğrattığını söyleyecektir⁷¹³.

Daha sonra heyet, kalenin dışından gelen bir telefonla, ateşkes anlaşması ihtiyacını fazla aceleye getirmeme talimatı almıştır. Bu şartlar altında, heyet başkanı görevinde olan Thaçi, heyetin arabuluculara ve Sırp-Yugoslavya heyetine bir talepte bulunduğunu ve cevap beklediklerini belirtecektir. Heyetin diğer üyeleri, Kosovalı Arnavut heyetinin talebinin Sırp-Yugoslavya heyetine teslimini neden geciktirdiklerine dair arabuluculardan bir açıklama beklemiştir. Arabulucuların davranışlarından rahatsız olan Kosovalı Arnavut heyeti, somut bir cevap alıncaya kadar Hill, Petrisich ve Majorski olmaksızın geçici anlaşmaya ilişkin çalışmaları sürdürmeye karar verecektir. Temas Grubunun cevabı çok geçmeden gelmiştir; ateşkes anlaşmasının kendilerine ait olduğunu ve Kosova'daki Sırp kuvvetlerini durdurmak için ek önlemler alacaklarının altını çizmiştir⁷¹⁴.

3.4.2.2 Sırp -Yugoslavya Heyeti Tarafından Talep Edilen Genel İlkeler Anlaşması

Sırp-Yugoslavya Heyeti, Kosovalı Arnavut heyetinin ateşkes anlaşması çağrısını barış görüşmelerini askıya almak için bir fırsat olarak görmüştür. Geçici Anlaşmaya ilaveten müzakere edilemez ilkeleri de imzalamalarını talep ederek Kosova Arnavut heyetine karşılık vereceklerdir. Siyasi ve diplomatik kuvvetlerini ve ayrıca barış görüşmelerine daha hazırlıklı ve bu alanda daha fazla deneyime sahip olduklarını bu şekilde göstermek istemişlerdir. Talebe bir provokasyon olarak atıfta bulunan Sırp heyetinin ateşkes anlaşması yapma niyeti yoktur çünkü Rambouillet'te bulunmaları barış anlaşması yapmak için değil, savaşı baharda sürdürmek için zaman kazanmak amacıyla. Siyasi ve güvenlik ekleri için müzakere edilemez ilkeyi ayrı kabul etmek, referandum ve NATO kuvvetlerinin varlığına ilişkin şartnameler yer almadığından, Kosovalı

⁷¹³ Milo, a.g.e., s.145-147

⁷¹⁴ Qosja, a.g.e., s.54

Arnavut heyeti için büyük bir risk teşkil etmiştir. Sırp cumhurbaşkanı, Kosovalı Arnavut heyetinden talep ettikleri asgari şartın, müzakere edilemez ilkeler üzerinde anlaşmak olduğunu söyleyecektir. Yugoslavya Cumhurbaşkanı da Kosovalı Arnavut heyetinden, aksi taktirde Rambouillet Barış Konferansında ilerleme olmayacağından, bağımsızlık fikrinden vazgeçmelerini tekrar talep edecektir⁷¹⁵.

Arabulucular Hill ve Petrisich de heyetlerin sunulan şartların bir kısmını değil hepsini kabul etmeleri gerektiği görüşünde ısrar etmiştir. Arabulucu Majorski, Sırp-Yugoslavya heyetiyle doğrudan temas başlatması için Kosovalı Arnavut heyetini bir nebze etkilemek istemiştir. Bu, arabulucuların heyetlere desteğinin yansıtıldığı bir aşamadır. Kosovalı Arnavut heyeti, özellikle Amerikalı arabulucunun desteğini almanın kendi lehlerine olduğunu bir kez daha görecektir. Ayrıca taleplere, açıklamalara ve yapacakları hamlelere de çok dikkat etmeleri gerekmektedir, çünkü barış konferansının diğer odasında uzun süreli diplomasi deneyimi olan bir heyet vardır.

3.4.3 Ayrıntılar Aşaması

Ayrıntılar aşamasında, heyetler formülün uygulanmasını sürdürmek zorunda kalmıştır. İfadelerin formülasyonu da dahil olmak üzere, Ara Anlaşmanın ayrıntılarına girmek, süreci çok daha zor hale getirmiştir. Arabulucular, Kosova'daki Barış ve Özyönetim Geçici Anlaşmasının içeriğine ilişkin, heyetlere görüşlerini sunma fırsatı vermişlerdir. Belge iki kısma ayrılmıştır: a. Siyasi konular ve b. Güvenlik sorunları. Konferansın daha başında siyasi konulara ilişkin belge Sırp ve Kosovalı Arnavut heyetlerine teslim edilmişken, belgenin güvenlik konuları ile ilgili ikinci kısmını heyetler neredeyse konferansın sonunda almışlardır.

Kosovalı Arnavut ve Sırp heyetler güvenlik meseleleriyle ilgili belgeye aşina olmadıklarından, siyasi konulardaki önerilere isteksiz yaklaşmışlardır. Konferansın ilk haftasında yalnızca Kosovalı Arnavut heyeti ekler konusundaki yorumlarını, taleplerini ve önerilerini arabuluculara sürekli olarak iletmiştir. Sırp heyeti, Rambouillet'teki barış görüşmelerinin resmen sona ermesinden iki gün önce tüm talepleri içeren bir belge hazırlamıştır. Büyükelçi Hill'in Belgrad'daki Miloseviç'e yaptığı ziyaret, Kosova'da Barış ve Özyönetim Geçici Anlaşması'nın

⁷¹⁵ Petriç, a.g.e., s.177-180

temelini oluşturan eklere ilişkin Sırp heyetinin tutumunu sunmasına neden olan ana faktör olmuştur. Bu unsur, ayrıntılar aşamasında siyasi liderin bulunmayışının ve heyetin yetki eksikliğinin, barış anlaşmasının sonuca varmasında ciddi bir engel olabileceğini göstermiştir.

3.4.3.1 Kosovalı Arnavut Heyetinin Yorumları ve Talepleri

Geçici Anlaşma Çerçevesi hakkında Kosovalı Arnavut heyetinin yorumları referandum, geçici anlaşma, kendi kaderini tayin etme, baskı, soykırım suçları, uluslararası arabulucular, sınırların kuvvet kullanarak değiştirilmemesi, demokratikleşme, Helsinki Nihai Senedi, YFC ve Sırbistan, Kosova ve YFC terimlerinin açıkça kullanımı üzerinedir. “*Anlaşmada yapılacak değişiklikler tüm Tarafların mutabakatıyla kabul edilecektir*” formülasyonunun, 3. maddedeki yeni bir bölümle değiştirilmesini talep etmişlerdir⁷¹⁶. Teklifleri, “*Anlaşmanın imzalanmasından üç yıl sonra Kosova vatandaşları, Uluslararası toplumla iş birliği içinde referandum yoluyla Kosova'nın nihai statüsünü belirler*” formülasyonu da dahil olmak üzere, “*Üç yıl sonra Kosova'nın Nihai Statüsünün Belirlenmesi*” şeklinde adlandırılmıştır⁷¹⁷. Yukarıda sayılan formülasyonlardan, Kosovalı Arnavut heyetinin, bu belgenin Kosova'nın nihai statüsüne zarar vermeyeceğine ve Geçici Anlaşma imzalanmasından itibaren bu ara sürecin üç yıldan fazla olmayacağına dair Temas Grubu üyelerinden ve uluslararası arabuluculardan garanti almakta ısrar ettiği açıktır. Güvence ihtiyacı, Geçici Anlaşma Çerçevesinin prosedürel şartlarında da görülmektedir. Kosovalı Arnavut heyeti, “*Uluslararası Topluluk*” kısmı için ayrıca imzanın şu kişiler tarafından atılmasını istemiştir: a. Konferans Başkanı, b. Fransa Dışişleri Bakanı, c. Büyük Britanya Dışişleri Bakanı, d. Temas Grubu ve ABD Kosova Elçisi, e. AB'nin Kosova Elçisi, f. Rusya Kosova Elçisi, g. NATO Genel Sekreteri, k. AGİT Başkanı⁷¹⁸.

Kosovalı Arnavut heyeti, esas olarak Ek 1'in taslağına rıza göstermiştir. Talepleri, Geçici Anayasa başlığının “*Kosova Anayasası*” olarak ve “*kurumlar*” teriminin de “*Kosova idare ve kurumları*” ile değiştirilmesidir⁷¹⁹. Taslakta, 1. maddede aşağıdaki değişiklikleri istemişlerdir: a. Başkan tarafından değil Meclis tarafından ilan edilecek olağanüstü hal; b. Kosova makamlarının,

⁷¹⁶ “Document with the comments and positions of the Kosovo Albanian delegation regarding the Framework of Interim Agreement”, Tahiri, **a.g.e.**, s.379-385

⁷¹⁷ A.y

⁷¹⁸ A.y

⁷¹⁹ “Document with the comments and positions of the Kosovo Albanian delegation regarding the Interim Consitution”, in Tahiri, **a.g.e.**, s.387-395

Yugoslavya ile ortak yetkiye sahip oldukları yerler dışındaki tüm alanlarda tam sorumluluk alması⁷²⁰. Bunun anlamı para politikası, savunma, dış politika ve gümrük hizmetlerinde güç paylaşımıdır. Kosova kurumları ile federal hükümet arasında anlaşmazlık olması durumunda, anlaşmazlığa müdahale etmek ve çözmek için AGİT'in tahkik misyonu önerilmiştir⁷²¹. Kosova Arnavut heyeti açısından, Geçici Anayasa ile güvence altına alınan Kosova'daki kamu kurumlarının Kosova'nın yargı yetkisi altında olması önemlidir. Bu yolla, Sırp makamlarının etkisi sınırlanacaktır. Ayrıca idarede istihdam edilen Arnavutların yüzdesi de artacaktır. Pozitif ayrımcılık talebi, 1990'larda Arnavutların kamu kurumlarından zorla çekilmesine bağlanmıştır.

Bu şartlar altında, Kosova'daki kamu idaresinde çalışan Sırp çalışanlarının sayısının sınırlandırılması ve eğitim ve uygulamalarının Sırp denetimine değil Kosova yargı yetkisine tabi olması talep edilmiştir. Meclis ile ilgili olarak, 3. maddenin 1. paragrafının aşağıdaki formülasyona sahip olmasını talep etmişlerdir: *“Kosova, 140 milletvekilinden oluşan bir meclise sahip olmalıdır: a. 100 üye doğrudan seçilir, b. diğer sandalyeler, ulusal toplulukların yetkili üyeleri tarafından seçilir.Ulusal topluluklar en az bir koltuğa sahip olmalıdır. Nüfusun yüzde beşinden fazlasına sahip olan ulusal topluluklar, kalan 30 sandalyeyi eşit olarak paylaşacaktır. Arnavutlar ve Sırp ulusal topluluklarının gerekli nüfus eşliğini karşıladıkları varsayılmaktadır”*⁷²². Ayrıca, *“hayati çıkar”* ifadesinin *“temel anayasal haklar”* ile değiştirilmesini talep etmişlerdir⁷²³. 4. madde kısmında, meclisin çoğunluk oyuyla hükümetin onaylanmasını talep etmişlerdir⁷²⁴. Kosovalı Arnavut heyeti açısından, Kosova'nın kendi merkez bankasına sahip olması ve bankanın statüsünün ve işlevlerinin kanunla ayrıca düzenlenmesi önemli görülmüştür⁷²⁵. Heyet için azınlık haklarının korunması önemlidir ve bu nedenle de taslağa *“azınlıklar, azınlık haklarının en geniş standardına sahip olacaktır”* cümlesinin eklenmesini istemişlerdir⁷²⁶. Kosovalı Arnavut heyet, Geçici Anlaşma yürürlükte olduğu sürece Arnavut ve Sırp dillerinin Kosova'da resmi olması fikrine karşı çıkmamıştır.

⁷²⁰ “Document with the comments and positions of the Kosovo Albanian delegation regarding the Interim Consitution”, in Tahiri, **a.g.e.**, s.387

⁷²¹ A.y, s. 388

⁷²² A.y,

⁷²³ A.y, s. 392

⁷²⁴ A.y, s. 394

⁷²⁵ A.y, s. 395

⁷²⁶ A.y, s. 397

Geçici Anayasa'nın içeriği konusunda fikir birliğine varmak, anayasanın isimlendirilmesine ve belgede kullanılan terimlere ve kavramlara kıyasla daha kolay olmuştur. Kosovalı Arnavut heyetinin bazı üyelerine göre, Ek 1'in "*Geçici Anlaşma*" olarak tanımlanması belirsizlik yaratmaktadır. Diğerleri içinse "*geçici*" ve "*geçiş*" terimleri tartışmalıdır. "*Ulusal topluluklar*" ve "*uluslararası*" kavramları da heyet içinde tartışma yapılan günlerde sorunlu görülmüştür. Ulusal anayasa uzmanı, önerilen taslağın bir anayasanın gerekli unsurlarını yerine getirmediğinde ısrar etmiştir. Arabuluculara yakın bağımsız bir entelektüel, belgenin "*anayasa*" olarak tanımlanmasını talep etmiştir. Rugova, taslağın kapsamından çok sembolik nedenlerle "*anayasa*" olarak tanımlanmasını önermiştir⁷²⁷. Grubun siyasi konulardaki bir üyesi de hukuki anlamdan çok siyasi kısma daha fazla önem verilmesi çağrısında bulunmuştur⁷²⁸.

LBD lideri Qosja da belgenin "*Geçici Anayasa*" olmasını önerecektir. Daha sonra LDK üyesi Fehmi Agani tarafından, Ek 1'in "*Üç yıllık bir süre için Kosova Anayasası*" olarak adlandırılması fikri öne sürülmüştür⁷²⁹. Heyet içinde "*ulusal topluluklar*" kavramı tartışmalı kalmıştır, çünkü "*ulusal topluluklar*" ile Temas Grubunun Kosova'daki Sırp, Türkler, Romanlar gibi azınlıkları mı kastettiği yoksa bu kavram dahilinde Kosovalı Arnavutları da mı dahil ettikleri kesin görünmemiştir⁷³⁰. Temas Grubu tarafından ikinci anlamın anlaşılması Kosovalı Arnavut heyeti için kabul edilemezdir, çünkü Rambouillet'e gitme nedenleri Kosovalı Arnavutların Kosova halkı (milleti) olarak statüsünü savunmaktır. Qosja'ya göre, Rambouillet Barış Konferansındaki arabulucular tarafından önerilen tüm belgelerde, Kosovalı Arnavutların Kosova topraklarında çoğunluk olarak tanımlanması ihmal edilmiştir⁷³¹. Arabulucuların Kosovalı Arnavutları kurucu kesim olarak değil azınlık olarak gören bu tavrının, Belgrad siyasetine çok benzediğine dikkat çekmiştir⁷³². Qosja'nın açıklamalarında, Temas Grubunun Kosovalı Arnavutları bir ulus olarak görmemesi durumunda geçici anlaşmanın, bağımsızlık değil özerkliğin nihai statüsü konusunda bir anlaşma haline geleceği korkusu vardır⁷³³.

⁷²⁷ Qosja, *a.g.e.*, s.77

⁷²⁸ *A.g.e.*, s.88-92

⁷²⁹ A.y

⁷³⁰ Buja, *a.g.e.*, s.105

⁷³¹ Qosja, *a.g.e.*, s.91

⁷³² A.y, s.77

⁷³³ A.y, s.90

Polis ve Sivil Halkla ilgili Ek 2 belgesinin konferansın bitiminden iki gün önce heyete teslim edilmesi, Temas Grubu kararıdır. Belgenin tercümesi ile de kasıtlı bir geciktirme yaşanmıştır. Polis ve Sivil Kamu Güvenliği Belgesi, Çerçeve Anlaşma ve Geçici Anayasa'dan farklı olarak görüş ve taleplere açık değildir. Kosovalı Arnavut heyeti ve Sırp-Yugoslavya heyeti, bunu önerildiği haliyle kabul etmek zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra, Kosova Arnavut heyeti yorumları arabuluculara göndermeye karar vermiştir.

Kosovalı Arnavut heyeti, halk polisinin 6000 kişiye çıkarılmasını ve belediyelerdeki nüfusla orantılı olması ilkesine de güvenilmemesini talep etmiştir. Heyetin açıklaması, Temas Grubu tarafından önerilen 3000 kişilik polis sayısının, özellikle savaştan sonra geçiş döneminin başlayacağı bir yerde yeterli olmayacağı düşüncesine dayalıdır. Taslaktan “*Sırp İçişleri Bakanlığı*” ifadesinin kaldırılmasını, Kosova'da eskisi gibi merkezi Kosova polis kuvvetleri olmasını istemişlerdir⁷³⁴. Temas Grubunun Kosova polis kuvvetlerinin sadece belediye düzeyinde örgütlenmesi fikri, hukukun üstünlüğü yerine kaosun hüküm süreceği düşüncesiyle kabul edilemez bulunmuştur. Merkezi Kosova polis kuvvetlerinin sorumlulukları mülkiyet suçları, şiddet suçları, uyuşturucu kaçakçılığı, asayiş suçları gibi konulardır⁷³⁵.

Kosovalı Arnavut heyet için, Sırbistan İçişleri Bakanlığı ile Kosova Tahkik Misyonu arasında yetki çatışması olması olasılığı nedeniyle, Sırp politika kuvvetlerinin bir yıllık bir aşamada değil, daha kısa sürede Kosova'dan çekilmesi önemlidir⁷³⁶. Ancak Kosovalı Arnavut heyetinin bu talepleri arabulucular tarafından kabul edilmemiştir. Kosova'nın güvenliği ve savunması, Kosovalı Arnavut heyet için hayati öneme sahiptir; heyet üyeleri, arabulucuların ve uzmanların, Kosova ile Sırbistan arasındaki sınırı kontrol edecek kendi İçişleri Bakanlığına sahip olup olmayacaklarını, Kosova ile Sırbistan arasındaki sınırı kimin kontrol edeceğini, polis memurlarının ne tür cephanelere sahip olmasına izin verileceğini, NATO birliklerinin polis ve sivil kamu güvenliğinin bir parçası olmayacağını, KLA'ya ne olacağını ve belediyenin polis kuvvetlerinin bir parçası olup olmayacaklarını açıklığa kavuşturmasını istemişlerdir.

⁷³⁴ “Document with the comments and positions of the Kosovo Albanian delegation regarding the Police and Civil Public Security”, in Tahiri, **a.g.e.** s.395-397

⁷³⁵ A.y

⁷³⁶ Buja, **a.g.e.**, s.101

Kosovalı Arnavut Heyeti, Seçimler dokümanının Ek 3 kısmıyla ilgili olarak, üç maddeye müdahale etmiştir; bu değişiklikler, arabulucuların kullandığı dokümandaki mevcut ifadelerle eklemeler şeklindedir. Heyet üyeleri açısından, Kosova'daki seçimlerin Kosova Tahkik Misyonu ve AGİT tarafından denetleneceğinin açıkça belirtilmesi önemli görülmüştür⁷³⁷. 3. maddenin 1. fıkrasında, aşağıdaki formülasyonu öne sürerek, partilerin ve oyların kaydedilmesini talep etmişlerdir: *“seçmen kaydı, Kosova’da ikamet etmesine karşın baskı veya çatışma nedeniyle Kosova içinde veya dışında yerinden edilenleri de içermelidir. Bu kişilerin Kosova dışında da engelle karşılaşmadan oy kullanma haklarını kullanabilmeleri için etkili önlemler alınmalıdır”*⁷³⁸. Kosova Arnavut heyeti için, seçimlerin başarılı olması, kamu kurumlarına geri dönme, Kosova'nın demokratikleşmeye başlaması ve seçimlerin Kosova hükümetini meşrulaştıracak bir araç olması için halkın varlığı kilit önceliktedir. Başta Kosovalı Arnavutlar olmak üzere çok sayıda kişinin Kosova içinde ve dışında yerinden edildiğinin farkında olarak, seçimlerin düzenlenmesinin çok zor olacağının, uluslararası kuruluşların organizasyonunun ve Kosova'daki Sırp makamlarının manipülasyonlarını ve etkilerini önlemesinin zorunlu olduğunun bilincindedirler. Ayrıca, insanların evlerini zorla terk ettikleri de göz önüne alındığında, belirli adımları atmak ve yerinden edilmiş kişilere oy kullanma hakkından yararlanma fırsatı sağlamak artık Kosova heyeti üyelerinin sorumluluğu haline gelmiştir.

Ombudsman hakkındaki Ek 6 belgesiyle ilgili olarak, Kosovalı Arnavut heyetinin üç talebi vardır. Bu taleplerin en önemlisi, ombudsmanın ulusal toplulukların üyelerinden değil Arnavut toplumundan olmasını istedikleri 1. Maddenin 2. paragrafıdır. 2. Maddenin 4. fıkrasında ise *“insanlığa karşı suçlar”* kelimesine paralel olarak *“soykırım”* teriminin de eklenmesini şart koşmuşlardır⁷³⁹.

Kosovalı Arnavut heyeti, arabuluculardan aldıkları taslaktaki Ek 4'ü, savaş sonrası Kosova'nın ve ekonomisinin yeniden inşası ile ilgili ayrıntılara girmeden sadece iki maddeden oluşması nedeniyle yeniden yazma kararı almıştır. Hazırladıkları metin on iki maddeden oluşmuştur ve birinci maddede Kosova'nın ekonomik ve mali konularda haklarına sahip olmasını

⁷³⁷ “Document with the comments and positions of the Kosovo Albanian delegation regarding the Elections”, Tahiri, **a.g.e.**, s.103-105

⁷³⁸ A.y

⁷³⁹ “Document with the comments and positions of the Kosovo Albanian delegation regarding the Ombudsman”, Tahiri, **a.g.e.**, pp.397-398

talep etmişlerdir. Kosova hükümeti ile Yugoslav federasyonu arasındaki ortak yetkilerin Ek 1'e uygun olması ve “*eşitlik, dürüstlük, adalet ve hukuk*” ilkesine dayalı olarak yetkiyi paylaşmaları istenmiştir⁷⁴⁰. Bu belgede, Kosovalı Arnavut heyetinin Kosova'nın ekonomik geçişinin temelini hazırlamak istediği açıktır. Ekonominin serbest piyasa ve herkes için eşit fırsat ilkesine göre işlemlerini önermişlerdir.

Özel mülkiyetin korunmasını daha kolay ve basit hale getirmek için özel mülkiyete ilişkin belirli bir yasanın çıkarılması gerekliliğini görmüşlerdir. Devlet mülkiyeti ile ilgili olarak, Kosova kurumlarının kamu mülklerine ve doğal kaynaklara sahip olmasını ve bunları yönetme hakkını ve sorumluluğunu talep etmişlerdir. Mali ve parasal işlerle ilgili olarak, Kosovalı Arnavut heyeti, “*Kosova idareleri Ek 1'de açıkça ve münhasıran belirtilen alanlarda ortak yetki kullanmaları dışında..., münhasır denetim uygulamalıdır*” görüşünü benimsemiştir⁷⁴¹. Ayrıca, finans ve bankacılık sistemi için Kosova parlamentosunda iki yönetmelik geçirilmesi gerektiği konusunda anlaşmışlardır. Bu çerçevede, Kosova Merkez Bankası'nın rolü anlamlıdır. Yugoslav Federasyonu'nun para birimini, Arnavutça da olması şartıyla, kabul etmişlerdir⁷⁴².

İletişime ve altyapıya dikkat göstermişlerdir. Önerilen taslağa göre, telekomünikasyon, yayın yapma, demiryolları, otoyollar, yollar ve Priştine havaalanının Kosova kurumlarının yetkisi altında olmasını istemişlerdir. Kosova'nın dış ticaretinin Yugoslavya Federal Hükümeti aracılığıyla değil, kendi yetkileri altında olmasını, ayrıca Kosova'nın uluslararası ve mali kurumlara, sermayeye ve kredilere erişimde bağımsız olmasını talep etmişlerdir⁷⁴³. Taslağın 4. Maddesi yoluyla Kosova'nın Uluslararası Ekonomik İlişkileri düzenlenmiştir. Ek 2'de gümrük şeklinde tanımlanan sınır kontrolü sorunu, Ek 4'te de yeniden gündeme gelmiştir. Kosovalı Arnavut heyeti üyeleri, transit karaktere sahip olacak mallar ile Yugoslav Federasyonu için gönderilen mallar arasında bir ayırım yapmıştır. Yugoslavya'dan gelen malzeme ve ürünler, prosedürel gümrüklerden geçmek zorundadır. Ek 4'teki talepler göz önüne alındığında, Kosovalı Arnavut heyetinin, kurumlarının ve idarelerinin ancak ekonomik konularda da geniş yetkilere sahip olması halinde, üç yıllık bir süre için özerkliği kabul edeceği açıktır. Kosova Arnavut

⁷⁴⁰ “Document with the comments and positions of the Kosovo Albanian delegation regarding the Economic and Financial Issues”, in Tahiri, **a.g.e.**, pp.400-404

⁷⁴¹ A.y

⁷⁴² A.y

⁷⁴³ A.y

heyetinin Ekonomik Sorunlar Çalışma Grubu, Ek 4'ün yeniden yazılmasına büyük önem vermiştir, ancak uzlaşma döneminde, bu belgenin hiçbir kısmı ne arabulucular ne de Sırp-Yugoslavya heyeti tarafından kabul edilmemiştir.

3.4.3.2 Sırp-Yugoslavya Heyetinin Yorumları ve Talepleri

Geçici Anlaşma, Geçici Anayasa ile Güvenlik Kuvvetleri ve Sivil Kamu Güvenliği, Seçimler, Ombudsman ve Ekonomik ve Mali Sorunlar konularındaki ekler hakkında Sırp heyeti on gün boyunca sessiz kalmıştır. Arabulucu Hill ile Miloseviç arasında Belgrad'da gerçekleşen görüşmenin ardından, Sırp-Yugoslavya heyeti, Temas Grubu arabulucuları tarafından teslim edilen belgeler hakkındaki görüşlerini ifade etme yetkisi almıştır. Sırp-Yugoslavya heyeti, Temas Grubunun önerilerinden aşırı farklılıklarla hazırlanan ve beş temel amacı bulunan bir belge sunmuştur. Bunlardan en önemlisi, insanlığa karşı işlenen suçlar için Lahey Mahkemesi'nin eklere dahil edilmemesidir⁷⁴⁴. 16 Şubat'ta sunulan belge, Çerçeve Anlaşmasının 1. Maddesi, 2. Maddesi ve 3. Maddesi ile ilgili yeni formülasyonları içermiştir. Örneğin "Kosova" idari terimi yerine Kosova ve Metohija'ya atıfta bulunarak daha önceki "Kosmet" terimini talep etmişler; "anayasa" terimini "kanun" terimiyle değiştirmişler; "Kosova savaşı" ifadesini "Kosmet meselesi" olarak değiştirmişlerdir⁷⁴⁵.

Taslağa göre Kosova, yasama yetkisine sahip olamayacaktır; hatta Kosova adına barış anlaşmasını imzalama hakkı dahi yoktur. Ayrıca Sırp Hükümeti, barış gücü rolündeki NATO askerlerini kabul etmeme pozisyonunda kalmıştır. "Tatmin edici bir anlaşma olursa barışı koruma kuvvetlerine ihtiyaç olmayacağını" da belirterek bunu meşrulaştırmışlardır⁷⁴⁶. Sırp günlük gazetelerinde, "Belgrad otoritesi barışçıl bir çözüme olan kararlı bağlılıklarını gösterdi,.....uluslararası toplum, (Belgrad'ın) çok ırklı, çok kültürlü ve çok dinli bir yaklaşımı ile (KLA'nın) ayrılıkçı hareketin milliyetçi yaklaşımı arasında seçim yapmalı" şeklinde bir kampanyaya başlamıştır⁷⁴⁷. Günlük haberlerdeki Sırp hükümeti propagandası, Sırbistan topraklarında uluslararası barışı koruma kuvvetleri fikrine karşı olan sadece hükümet değil Sırp

⁷⁴⁴ Williams, R. Paul, **Peace with Justice -War crimes and Accountability in the Former Yugoslavia**, Oxford, Rowman&Littlefield Publishers, 2002, s. 198

⁷⁴⁵ "Document with the comments and positions of the Sırp-Yugoslavya delegation in Wolfgang Petriç", in Robert Pichler, **Rruga e gjatë në luftë – Kosova dhe bashkësia ndërkombëtare 1989-1999**, Prishtinë, Koha, s.187-193

⁷⁴⁶ "Milosevic Rules Out NATO Troops in Kosovo", **RadioFree Europe**, 17 February 1999

⁷⁴⁷ "NATO and Kosovo", **Voice of America**, 17 February 1999

halkıdır ifadelerine kadar uzanmıştır. Arabulucu Petrisich'in tepkisi, Sırp heyetinin bu taleplerle daha ileri gidemeyeceği yönündedir, çünkü önerilen eklerde önemli değişikliklere yönelik Temas Grubu'nun kararı sınırlıdır. Sırp-Yugoslavya heyetinin yorum ve talepleri incelendiğinde, sadece Rambouillet'teki barış görüşmelerinin ertelenmesi değil, aynı zamanda kesilmesi için de Belgrad'tan talimat aldıkları anlaşılmaktadır.

Barış görüşmeleri sürecini daha da ileriye götürmek için arabulucular, her iki heyetin yorumlarıyla şarta bağlanmıştır. Tercih edilmeyen bir durumda olmaları ve müzakerelerin bir sonraki aşamasına geçememeleri nedeniyle, Güvenlik konularında ek bölüm koyulması konusunda Rusya ile uzlaşma ve Geçici Anlaşma taslağının tamamını Sırp-Yugoslavya heyetine gayri resmi olarak teslim etme⁷⁴⁸ ve Hill ve Sainovic'in Belgrad'ı ziyareti de dahil olmak üzere Sırp-Yugoslavya heyetine çeşitli tavizler vermeye karar vermişlerdir. Konferansın prosedürel kurallarını çiğnemek geçici sonuçlar vermiştir. Miloseviç, Sırp-Yugoslavya heyetine arabulucuların yorumlarını iletme izni vermiştir ve cevapları da çok hızlı olmuştur.

Bir yandan hasım ülkeler pozisyonlarını uyumlu hale getirirken, Temas Grubu üye devletlerinin koordineli tutumları da buna eşlik etmiştir. Bu doğrultuda ABD'nin, Fransa'nın, İngiltere'nin ve Almanya'nın da yaklaşımlarını Rusya ile senkronize etmeleri gerekmiştir. Barış anlaşması önerisine ilişkin yekvücut bir sesle hareket etme zorunluluğu açısından, Rusya'nın da Temas Grubunun anlaşması lehine olduğunun duyurulması zorunludur. Rusya için Siyasi Meseleler'in Eki kabul edilebilir niteliktedir, ancak Güvenlik Meseleleri Eki kabul edilemezdir. Çözüm bulmayı ve hayati çıkarlarını korumayı amaçlayan Rus hükümeti şu şartları sunacaktır: a) Temas Grubu adına sunulacak Güvenlik Meseleleri Eki tartışmalarına ve imzalanmasına Rusya katılmayacaktır b) NATO askeri operasyonu, BM Şartı'nın VII. bölümüne değil, VI. bölümüne atıfta bulunarak BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla meşrulaştırılacaktır⁷⁴⁹. İkinci öneriye göre Rusya'nın argümanı, Kosova'ya askeri müdahale, barışı koruma ile değil barışı koruma misyonuyla ilgili olmalıdır. Kosova örneğinde barışı koruma, Bosna Hersek'teki durumda olduğu gibi, yeniden ortaya çıkabilecek prosedürel karmaşıklıkla nedeniyle uygun değildir. Bununla birlikte, barışı koruma misyonu ile Rusya komuta üzerinde daha güçlü bir etkiye sahip olacaktır; Avrupa ülkelerinin ilk teklifle devam etmesi ve aynı zamanda Rusya ile iş birliğinin de

⁷⁴⁸ Petriç, **a.g.e.**, s.182

⁷⁴⁹ A.y

sürdürülmesi tavsiyesi ile orta yol bulunmuştur⁷⁵⁰. Barışı koruma fikri, barış görüşmelerinin temposunu kontrol etmek ve Belgrad'ın Rus birliklerinin askeri misyonun bir parçası olmalarını resmi olarak talep etmesi için bir mekanizmadır⁷⁵¹.

Arabulucu Hill'in Belgrad'ta Miloseviç'e ziyareti iyi koordine edilmiştir. Bu fikir, Hill ve Albright arasında, danışmanı Jamie Rubin'in de bulunduğu bir toplantıda ortaya çıkmıştır. Konferansın ilerleyişi hakkında görüşen Albright, Hill'e şahsen gidip Miloseviç'le görüşerek *"heyetin tutumları hakkında ne düşündüklerini ona açıklığa kavuşturmayı"* önermiştir⁷⁵². Albright ile görüşmenin ardından, gazetecilerle planlı haftalık basın toplantısının açılışı, CNN muhabiri tarafından Hill'e sorulan *"Miloseviç'le görüşmek için Belgrad'a bir ziyaret yapmayı düşünüp düşünmediği"* sorusu ile olmuştur⁷⁵³. Hill, Rambouillet'ten ayrılmadan önce, konferansın başarısızlığını önlemek için Belgrad'a seyahat etmenin şart olduğunu açıklamak için Surroi'yi aramıştır ve Kosovalı Arnavut heyetinden anlayış göstermesini talep etmiştir⁷⁵⁴. Aslında Hill, Albright'ın talebinden bahsetmese de Sırp-Yugoslavya heyetinin değil sadece Miloseviç'in karar verme yetkisine sahip olduğunu ve onun onayı olmadan Geçici Anlaşmanın ilk teklifi hakkında heyetin hiçbir yorum yapamayacağını söyleyerek, bunu Sainović' ten gelen bir talep olarak meşrulaştırmıştır⁷⁵⁵.

Konferansın başlamasından on gün sonra Sırp-Yugoslavya heyetinin sessizliği bozulmuştur. Hill ile Miloseviç arasındaki buluşma sonuçlarını vermiştir. Öneriler üzerinde çalışma ve heyetlerden gelen yorum ve taleplerin toplanması anlamına gelen barış görüşmelerinin ikinci aşamasına devam etme ve heyetlerin çelişkili çıkarlarının ve taleplerinin dengelenmesi yetkisi almışlardır. Sırp-Yugoslavya heyeti başkanı Ratko Marković, heyetinin yorumlarını ve tutumunu bildirmiştir. Belgenin üst kısmında, Federasyon'un değil Sırp hükümetinin sembolü ve Sırbistan Cumhuriyeti adı yer almıştır. Bu küçük detay oldukça önemlidir. İkinci kez, Sırp Parlamentosunun kararından sonra, Sırbistan'daki Kosova sorununun

⁷⁵⁰ Petriç, a.g.e., s.182

⁷⁵¹ A.y

⁷⁵² Hill, a.g.e., s.151

⁷⁵³ A.y

⁷⁵⁴ "Veton Surroi Testimony", ICTY, 28 January 2009, Case No. IT-05-87/1-T, (Çevrimiçi)

<https://www.icty.org/x/cases/djordjevic/trans/en/090128IT.htm>, Erişim Tarihi: 22.08.2017

⁷⁵⁵ "Veton Surroi Testimony", ICTY, 18 April 2002, Case No. IT-02-04-18/1, (Çevrimiçi)

https://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/trans/en/020418IT.htm, Erişim Tarihi: 25.08.2017

Federasyon'un sorunu olarak değil yalnızca Sırp hükümetinin sorunu olarak ele alındığı mesajı gönderilmiştir. Federasyon başkanı Miloseviç'in *de facto* durumda Kosova'nın statüsüne ve Rambouillet'te barış anlaşmasının imzalanmasına karar vermesi paradoksu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, Fransa'daki barış konferansına katılmaya karar verenin yasama organı olarak Sırp Parlamentosu olması ve heyetin Sırp ve Yugoslav hükümetlerini temsil etmek üzere gitmesi söz konusu olsa da Kosova siyasetini yöneten kişi Miloseviç'tir. Önerilerle ilgili olarak, Sırbistan'ın ve Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü ve egemenliği ilkesine sıkı sıkıya bağlı kaldıklarını vurgulamışlardır ve mektupta teyitini aldıkları üç olayı hatırlatmışlardır: Temas Grubunun 29 Ocak 1999'da Londra'daki toplantısı, Temas Grubunun Paris'teki toplantısı ve heyetin Albright ile yaptığı son toplantı. Ara Anlaşmanın anayasa olarak bilinen ilk fasıyla ilgili açıklamalarda bulunmuşlar, teknik zorluklar nedeniyle diğer kısımlara yönelik tekliflerin de gün içinde art arda verileceğini belirtmişlerdir.

Arabulucuların müzakerelerin seyri konusunda karamsar ve iş birliğine isteksizliği nedeniyle hayal kırıklığına uğramış olduklarını fark etmişlerdir. Sırp-Yugoslavya heyetinin ilk müdahalesi, bunu "*anayasa*" değil, "*kanun*" olarak kabul ettikleri şeklinde olmuştur. Ayrıca, belgenin "*Kosova'da Barış ve Özyönetim İçin Geçici Anlaşma*" şeklindeki başlığını silmişlerdir ve bunun yerine "*KOSMET'te Özyönetim Anlaşması*" başlığını koymuşlardır⁷⁵⁶. "*Geçici*" kelimesinin silinmesi, bunun kısa vadeli bir çözüm olmadığı anlamına gelmektedir, bu da geçici dönemden sonra başka bir uluslararası konferans fikrinin kabul edilemez olduğu ve sunulanın yalnızca Kosova için değil, aynı zamanda KOSMET için de kalıcı özyönetim olduğu anlamına gelmektedir. Kosova kelimesinin KOSMET ile değiştirilmesi, Kosova'nın etnik olarak homojen olmadığı, ancak Arnavutlar, Sırlar, Goran ve Türkler ile de birlikte yaşandığı fikrine hizmet etmektedir.

Durum planının barışı yapmak olarak değil, barışı korumak olarak yapıldığı gün yüzüne çıkmıştır. Bir bölümde belgenin adından "*barış*" kelimesinin çıkarılmasıyla bu görülmüştür. Buna göre, Kosova meselesini bir savaş koşulu olarak değil Sırbistan'ın iç meselesi gibi görmektedirler ve Kosova'ya NATO birliklerinin yerleştirilmesini reddetmekte ve Sırp askeri kuvvetlerinin kalmasını gerekçelendirmektedirler. Belgenin içinde, Kosova'daki savaş

⁷⁵⁶ "Document with the comments and positions of the Sırp-Yugoslavya delegation" in Petriç, **a.g.e.**, s.187-193

durumunun kabulü defalarca reddedilmiştir. Örneğin, belgenin önsözünde “*çatışma*” kelimesi “*mesele*” kelimesi ile değiştirilmiş, “*siyasi çözüm*” ifadesi eklenmiş, “*şiddet kullanımı*” terimi “*kuvvet kullanımı*” terimiyle ikame edilmiştir⁷⁵⁷.

AGİT’in Kosova Tahkik Misyonu ve BM’nin 1160, 1199 ve 1203 sayılı Güvenlik Kararları ile ilgili paragraflar tamamen silinmiştir. 1. Maddeye müdahale de nihai olarak gerçekleşmiştir. Federal Yugoslavya Cumhuriyeti’nin toprak bütünlüğü ve egemenliği için garanti şartı koştukları bir paragraf koymuşlardır. Böylece Kosova, “*KOSMET’te özyönetimi tesis eden yasal düzenlemeler, Sırbistan Cumhuriyeti ve Yugoslavya FC’nin hukuk sistemlerine ve uluslararası standartlara ve temel belgelere uygun olmalıdır*” formülasyonu ile Sırbistan Cumhuriyeti ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin hukuk sistemleri altında gösterilmiştir⁷⁵⁸.

Özgür ve adil seçim hakkı belirtilmiştir ancak, vatandaşların “*Anlaşma uyarınca kurulan normatif, yürütme, yargı ve diğer kurumlar*” dışında yasama yetkisine sahip olmadıklarının da altı çizilmiştir⁷⁵⁹. Sırp-Yugoslavya heyeti de imzacılar bölümünü değiştirmiştir. Kosova Arnavut heyeti adına KLA Geçici Anlaşma üyelerinin imzalaması şeklinde anlaşılma olasılığından kaçınmak için, “ *taraflar*” yerine “*imzacılar*” ifadesini tercih etmişlerdir⁷⁶⁰. Ek olarak, bu formülasyon, arabulucuların Kosovalı Arnavut heyetini temsilen barış anlaşmasını imzalama olasılığını da açmıştır. Bu, Sırp siyasi liderliğinin, özellikle de KLA’nın Rambouillet’teki barış görüşmelerinde eşit bir taraf olarak tanınmaması konusundaki çabalarını artırarak, Kosovalı Arnavutların meşruiyetini azaltma savaşını sürdürdüğü anlamına gelmektedir. Bu durum özellikle, “*Tüm imzacılar Anlaşmayı tam olarak uygulamayı taahhüt ederler*” cümlesinde görülmektedir⁷⁶¹. Sonuç olarak, taraflar değil de imzacılar uluslararası arabulucu olacaklarsa, üç veya beş yıl sonra başka bir uluslararası konferans olmayacağını Temas Grubu kabul etmek zorundadır.

AGİT’in Tahkik Misyonunun varlığının reddi, Madde 1’in 6. paragrafında da teyit edilmiştir. Sırp-Yugoslavya heyeti, KDM’nin Geçici Anlaşma’nın sivil olarak uygulanmasından sorumlu olmasını kabul edememiştir. 2. Maddedeki ateşkes bozulursa uluslararası gözlemcilerin

⁷⁵⁷ “Document with the comments and positions of the Sırp-Yugoslavya delegation” in Petriç, **a.g.e.**, s.187-193

⁷⁵⁸ A.y

⁷⁵⁹ A.y, s.188

⁷⁶⁰ A.y, s.192

⁷⁶¹ A.y

önlem alacağına vurgu yapan kısmı reddetmişlerdir. 2. Maddede altı çizilen Kosova'da güveni yeniden tesis etmek için Temas Grubunun tüm çabasına rağmen, barış kuvvetlerinin müdahalesinin reddedilmesi, uzun vadede bunun zor olacağının bir işaretidir. Birincil gösterge, bu maddenin, “*Şiddetin sonlanması*” yerine “*kuvvet kullanımının sonlanması*” şeklinde yeniden adlandırılmasıdır⁷⁶².

Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin hem Kosmet vatandaşları için hem de uluslararası ve bölgesel kuruluşların uluslararası personeli için vize, gümrük ve lisans gerekliliklerini kolaylaştıracığı uluslararası yardımla ilgili kısım kalmıştır. Sırp-Yugoslavya heyeti, insani yardımın dağıtımı için dahi olsa, radyo ve TV iletişiminde tesisleri ve frekansları kontrol etme pozisyonunu korumuştur⁷⁶³.

Savaşçıların Tutuklanması ve Adalet Meseleleri kısmında önemli müdahaleler yapılarak on ikinci, on üçüncü ve on dördüncü paragraflar tamamen silinmiş ve Sırp siyasi liderliğine uygun formülasyonlarla değiştirilmiştir⁷⁶⁴. İnsanlığa karşı suç işlemeye suçlanma korkusuyla Sırp heyeti, savaş suçlarının soruşturma ve kovuşturmalarına karşıdır. Bu nedenle, Federal Ceza Kanunu hükümleri ve devlet müfettişlerinin varlığında ısrar etmişlerdir.

Formülasyonlarda bir detay gibi de görünse, Değişiklik ve Kapsamlı Değerlendirme başlıklı 3. Maddede, Kosova'nın geleceği konusunda Temas Grubu ile Sırp hükümetinin farklılıkları açıkça görülmektedir. Arabulucuların teklifinde, belgenin revizyonu “*üç yıl içinde*” ifadesiyle belirtilmesine karşın, Sırp heyetinin yorumlarında “*üç yıl sonra*” şeklinde değiştirilmiştir. Nihai Hükümlerde iki sorun ortaya çıkmıştır: Barış anlaşmasının dili ve anlaşmanın yürürlüğe girmesi. Sırp-Yugoslavya heyeti, Geçici Anlaşmanın Sırp dilinde ve Kosova'daki toplulukların dillerinde yapılmasını talep etmiştir. Temas Grubunun önerisi, anlaşmanın sonuçlanmasıyla birlikte yürürlüğe girmesidir, ancak Sırp-Yugoslavya heyeti ulusal onay çağrısında bulunmuştur. Bu prosedürden sonra, her bir imzacının diğerini bilgilendirmesiyle anlaşmanın tamamlanması düşünülmüştür. Ancak nihai hükümler müzakereleri engellemiştir, çünkü teknik ve yasal olarak bunu başarmak zordur. Bu, bir kez daha durumu Sırp hükümeti lehine iyileştirme stratejisidir.

⁷⁶² “Document with the comments and positions of the Sırp-Yugoslavya delegation” in Petriç, **a.g.e.**, s.187-193

⁷⁶³ A.y, s.195

⁷⁶⁴ A.y, s.197

3.4.4 Rambouillet'te Barış Görüşmelerinde Yaşanan Çıkmaz

Rambouillet'teki barış görüşmelerindeki çıkmaz, Kosovalı Arnavut ve Sırp-Yugoslavya heyetlerinin Kosova'da Barış ve Özyönetim Geçici Anlaşması'nın eklerine ilişkin yorumlarını sunmalarının ardından gerçekleşmiştir⁷⁶⁵. Kosova'daki savaşın barışçıl çözümüne katkıda bulunacak herhangi bir unsur bulamadıklarından, arabulucular kendilerini zor bir durumda bulmuştur. Konferansın başarısızlığını önlemek için, Kosova'da Barış ve Özyönetim Geçici Anlaşması'nın ikinci bir versiyonunu uygulamaya karar vermişlerdir. İncelenen taslak, barış anlaşmasının imzalanması planlanan tarihten iki gün önce, çok kritik bir zamanda teslim edilmiştir. Heyetler ve arabulucular arasında ve aynı zamanda heyetlerin kendi içinde de bu bir gerilime neden olmuştur. Arabuluculuk sürecine olan güven ciddi şekilde zarar görmüştür.

Geçici Anlaşma'nın yeni versiyonu, Sırbistan'ın Kosova üzerindeki egemenliğini güçlendirmiştir ve Kosova'da iki meclisli yasama fikrini gündeme getirmiştir. İkinci taslak, arabulucu Hill açısından *"iyi bir uzlaşmadır"*^{766,767}. Petritsch'e göre, taslakta Sırp-Yugoslavya heyetinin talepleri daha fazla dikkate alınmıştır ve Kosovalı Arnavut heyetinin daha fazla taviz vermesi beklenmiştir⁷⁶⁸. Hill ile birlikte çalışan uzmanlar ekibi, kendilerinin yazarak ve daha sonra revize ettikleri metnin kabul edilebilir bir barış anlaşması olduğunu düşünmüştür. Levitski, belgedeki müdahaleleri bu nedenle *"yüzeysel değişiklikler"* olarak yorumlamıştır ve önemli görmemiştir; O'Brajan da *"Kosova'nın bir devletin niteliklerinden hiçbirine sahip olmadığına"* işaret etmektedir⁷⁶⁹. Kosova'nın *"kendi topraklarını kontrol etme ve sınırlarını güvence altına alma kapasitesine sahip olmadığı, uluslararası sınırları tanımadığı ... ve gölge hükümeti ve gölge kurumlarının niteliklerden hiçbirine sahip olmadığı"* argümanlarıyla bu sonuca varmıştır⁷⁷⁰. Bu tavırla ABD, Rambouillet'teki konferans sonrası olabilecek bölgesel yansımaya büyük önem verdiğini ve bu nedenle Kosova'nın bağımsızlık talebinin kabul edilmesinin doğru

⁷⁶⁵ Arabulucular, Rambouillet'teki konferansın başarısızlığa uğramasını önlemek amacıyla, heyetlerin talepleri hakkında açıklama yapmaktan kaçındılar. Bu nedenle, barış görüşmelerinin ilk haftasında sadece Kosovalı Arnavut heyetinin üyelerinin çalışmalarından ve taahhütlerinden memnun olduklarını ifade ettiler, ancak heyetin sunduğu teklifler ve talepler hakkında hiçbir şey söylemediler.

⁷⁶⁶ Milo, **a.g.e.**, s.151

⁷⁶⁷ Merovci, **a.g.e.**, s.214

⁷⁶⁸ Petriç, **a.g.e.**, s.194

⁷⁶⁹ Jonathan Paquin: **A Stability – Seeking Power: U.S Foreign Policy and Secessionist Conflicts**, Montreal, McGill, 2010, s.111

⁷⁷⁰ A.y

bir zamanlama olmadığını ve en uygun olanın özerklik fikrinin desteklenmesinin olduğunu düşündüğünü göstermiştir⁷⁷¹.

Kosovalı Arnavut heyeti, yapıcı çalışmaları ve konferansın başlangıcından itibaren gösterdikleri ciddiyetten dolayı ödüllendirileceklerini ummuştur. Ancak tam aksine, Kosova'da Barış ve Özyönetim Geçici Anlaşması'nın ilk versiyonundan çok daha tercih edilmeyecek bir taslak almışlardır. Bu koşullarda, heyet üyeleri, Temas Grubunun yalnızca Sırp-Yugoslavya heyetinin taleplerini makul gördüğü ve arabulucular Hill ve Petritsch'in tarafsızlıklarını koruyamadıklarını düşünerek, manipüle edildiklerini hissetmişlerdir. Barış anlaşmasının metninde, daha önce kararlaştırılan usul kurallarına da uymayan önemli değişiklikler yapıldığına inanmışlardır. Heyete göre, Geçici Anlaşma'nın önsözünde yer alan, "*anlaşmada belirtilen yönetim otoriteleri, Sırbistan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nden kaynaklanmaktadır*" şeklindeki formülasyon temel bir değişikliktir, çünkü "*geçici dönem için bir çözümün Kosova'nın statüsüne halel getirmeyeceği anlayışıyla tutarsızdır*"⁷⁷². Kosova Meclisinde, Vatandaşlar Odası ve Ulusal Topluluklar Odası şeklinde iki ayrı Oda önerisi de heyet için temelsizdir. Ulusal toplulukların sandalyelerinin halihazırda garanti altına alınmış olduğu Geçici Anlaşma'nın ilk taslağındaki hükümlere dayanan bir tutum izlemişlerdir⁷⁷³. İki meclisli parlamentonun reddedilmesi, gelecekteki bir etnik hasımlık olasılığı nedeniyle, Kosova'daki siyasi istikrarsızlığı önleme fikrine dayanmaktadır⁷⁷⁴.

18 Şubat tarihli taslağın Kosova için kapitülasyon imzalamak anlamına geleceğinin ve heyet üyelerinin kendi siyasi kariyerinin söz konusu olduğunun farkında olarak, referandum için tutumlarına sıkı sıkıya bağlı kalmaya ve KLA'nın tasfiye edilmemesine karar vermişlerdir. Hızlı tepki göstererek Temas Grubuna hitaben yaptıkları açıklamada, Kosovalı Arnavut heyeti, "*bu geç aşamada değerlendirilmesi kabul edilemez olduğu için belgeyi Temas Grubu'na iade ettiklerini*" yazmış, böyle bir hareketle Temas Grubu'nun Rambouillet'teki müzakere sürecinde Kosova Arnavut heyeti nezdindeki güvenini yitirdiğini vurgulamıştır⁷⁷⁵. Açıklamada,

⁷⁷¹ O'Brajan bir toplantıda Rugova'ya, Kosovalı Arnavut heyetinin konferansın kendilerinden kaynaklanan başarısızlığından kaçınması gerektiğini söylemiştir. Merovci, **a.g.e.**, s.219

⁷⁷² Tahiri, **a.g.e.**, s.411

⁷⁷³ Petriç, **a.g.e.**, s.195

⁷⁷⁴ **A.g.e.**, s.69

⁷⁷⁵ "Statement of the Delegation of Kosova on the new proposal for settlement issued by the Contact Group on 18 February", Tahiri, **a.g.e.**, s.410

Rambouillet'teki Konferansa katılma konusundaki olumlu yanıtlarının, üç yıl içinde Kosova'nın bağımsızlığının nihai çözümüne giden yolu açacak olan geçici barış anlaşmasında yer alan müzakere edilemez ilkeler ve mekanizmalar temeline dayandığını vurgulamışlardır⁷⁷⁶. Arabulucu Hill ile Milošević arasında Belgrad'da yapılan görüşme de gündeme getirilerek heyetin hayal kırıklığı yansıtılmıştır ve taslakta yapılan bu tür tek taraflı değişikliklerin⁷⁷⁷ nedeni olarak bu ziyaretin altını çizilmiştir. Bu resmi protesto, Kosova heyeti üyelerinin tepkisine "*dürtüsel tepki ve temelsiz*" olarak yaklaşan Temas Grubunda gerginlik yaratmıştır⁷⁷⁸.

Sırp-Yugoslavya heyeti, Kosova'da Barış ve Özyönetim Geçici Anlaşması'nın ikinci versiyonunu da reddetmiştir. Temas Grubunun Kosova'ya NATO askeri göndermesini heyet kabul edilemez bulmuştur⁷⁷⁹. 18 Şubat'ta sunulan taslakla elde edilen avantajların yanı sıra barış anlaşmasının imzalanmasının kapitülasyon anlamına geleceğine, çünkü gelecekte Kosova'nın Sırbistan askeri kuvvetlerinin ve polislerinin kontrolü altında olmayacağına inanmışlardır. Kosova'daki iki meclisli yasama organı konusu ile ilgili olarak da Sırp heyeti, Ulusal Topluluklar Odasının karar alma hakkına sahip olmasını kabul etmemiştir.

3.4.4.1 Müzakere Stratejisi

Müzakereler stratejisi diplomasisinin adım adım takibi, bu yöntemin güçlü ve zayıf yönlerini göstermiştir. Barış görüşmelerini önce siyasi konularla ilgili tartışmalarla açmak, daha sonra güvenlik konuları ile devam etmek, müzakerelerin başlamasını ve neredeyse iki hafta boyunca yoğun bir çalışma gerçekleşmesini sağladığından olumlu bir yaklaşım olmuştur. Bununla birlikte, katılımcıların müzakere sürecine olan inancını artırmak garanti edilebilir değildir. Bir taraftan Rambouillet'te Temas Grubu tarafından manipüle edildiklerinden şüphe duymayan Kosovalı Arnavut heyeti kendi pozisyonunu korumuştur; öte taraftan Sırp heyeti ise 18 Şubat'ta Geçici Anlaşma üzerinde yapılan değişikliklerden sonra kendisini daha güçlü hissetmiş ve direnmeye devam ederse daha fazlasını kazanabilecekleri mantığını ortaya koymuştur.

⁷⁷⁶ A.y

⁷⁷⁷ Konferansın ilk haftasında, 6 Şubat tarihli Geçici Anlaşmada yapılacak değişiklikler veya arabulucuların bunu en uygun çözüm olarak görmeleri halinde, her iki tarafın da anlaşmaya varması gerektiği, usule ilişkin bir kuraldı.

Weller, **a.g.e.**, s.222

⁷⁷⁸ Weller, **a.g.e.**, s.223

⁷⁷⁹ Petriç, **a.g.e.**, s.197

Müzakerelerin bağlamı ve Rambouillet Barış Konferansının başarısızlığını tetikleyebilecek koşullar ile ilgili olarak uluslararası toplum, bu aşamada çok hızlı hareket etmeleri gerektiğine ve tek bir çözümün mevcut olduğuna karar vermiştir. Heyetler üzerindeki baskıyı artırmayı ve müzakereleri yoğunlaştırmayı seçmişlerdir. Dışişleri Bakanı Madeleine Albright konferansa doğrudan katılmıştır; onun varlığı ve heyet üyeleriyle doğrudan görüşmeleri, ABD'nin gücünü ve Temas Grubunun Kosovalı Arnavutlar ile Sırbistan arasındaki anlaşmazlığı çözmedeki kararlılığını göstermiştir. Rambouillet'teki barış görüşmeleri uzun vadeli bir çözüme ulaşmak için tasarlanmıştır ve bu nedenle konferansın prosedürel kuralı iki koşulda yeniden kırılmıştır. Bu noktada, Kosovalı Arnavut heyetinin baş müzakerecisi Hashim Taçi'nin kaleyi terk etmesine ve daha fazla istişare için Ljubljana'ya seyahat etmesine izin verilmiştir. Bu, Kosovalı Arnavut heyetin öfkesini yumuşatmaya ve onları müzakere sürecine yapıcı bir şekilde katılmaya devam etmeye ikna etmeye çalışan bir müzakere tekniğidir. Öte yandan arabulucu Hill de Milloseviç ile görüşmek üzere ikinci kez Belgrad'ı ziyaret etmiştir. Söz konusu durum Rambouillet'e ulaşmasıyla arabuluculuk sürecini yönetmeyi devralan Dışişleri Bakanı Albright'ın talebidir. Müzakerelerin yoğunlaştırılması, Dışişleri Bakanı'nın gelişi, usul kurallarının çiğnenmesi ve baskının artması bir zorunluluktur çünkü diğer türlü Geçici Anlaşma'nın 6 Şubat'tan sonraki versiyonu olan ilk taslağının müzakere masasına geri dönmesi imkansızdır.

Rambouillet'teki müzakerelere paralel olarak, Almanya başkanlığındaki Avrupa Birliği Strateji Belgesi hazırlamıştır ve bu belge, Kosova'da Barış ve Özyönetim Geçici Anlaşması'nı imzalamaları durumunda, Sırbistan için bir nevi ödül niteliğindedir⁷⁸⁰. Belgenin içeriğinde ve belgenin aktif olacağı tarihte ikna unsurları bulunmaktadır. Strateji Belgesi, Sırbistan'ın Kosova'da Barış ve Özyönetim Geçici Anlaşması'nı imzaladığı anda yürürlüğe girecektir. Geçici Anlaşma'nın uygulanmasıyla ilgili olarak, Sırbistan'ın ilerlemesine bağlı bir şekilde Sırbistan üzerindeki yaptırımlar tedrici olarak kaldırılacaktır⁷⁸¹. Diğer bir deyişle, Kosova'nın özerkliğini kabul etmekle Sırbistan, Batı ile diplomatik ilişkileri normalleştirmek ve uzun vadede AB üyeliğine giden yolu açmak arasında bir seçim yapmak zorunda kalmıştır. Diğer seçim ise NATO'nun varlığını reddetmek ve uluslararası izolasyonla yüz yüze kalmak ile Sırbistan'ın bombardımanı olasılığı arasındadır. Sırp hükümeti, sadece Kosova'yı tutmak için tüm ülkesini

⁷⁸⁰ Almanya, Temas Grubunun bir üyesi olarak AB içindeki angajmanını da yoğunlaştırdı

⁷⁸¹ Petriç, **a.g.e.**, s.197

feda etmeye hazırdır. Sırp hükümetinin maxim'i, "*Sırpclar, Sırbistan'ın ortadan kaybolması anlamına gelse dahi Kosova'yı vermeyecekler*" ifadesini kullanmıştır⁷⁸².

3.4.4.2. Kosovalı Arnavut Heyetiyle Artan Müzakereler

ABD arabulucusu Hill, Geçici Anlaşma'da değişiklik olasılığına karşı aynı gün içinde görüşünü değiştirmiştir. Taslağı Kosovalı Arnavut heyetine ilk teslim ettiğinde, heyetin 18 Şubat versiyonunu en nihai olarak değerlendirmesi gerektiğini duyurmuştur. Öğleden sonra güvenlik konuları ile ilgili olan Ek'i teslim ederken, heyetin Geçici Anlaşma ile ilgili yeni yorumlarda bulunma imkanına sahip olduğunu belirtmiştir. 18 Şubat'ta müzakerelerin devam ettiği ortamda bu değişiklik, arabulucuların heyet üyelerinden bir kısmıyla temas kurmasından ve o gün Kosova Arnavut heyetinin Geçici Anlaşma'yı onaylamayan ve geri gönderen bir Bildiri hazırlayacağı ve bunun da gerçekte Kosovalı Arnavut heyetin barış görüşmelerine katılmaya devam etmeyeceği anlamına geleceğinin kendilerine bildirilmesinden kaynaklanmıştır. İkincisi, Arnavutluk, Geçici Anlaşma'nın esnek olmamasından duyduğu endişeyi dile getirmiş ve öğleden sonra Arnavutluk Dışişleri Bakanı ile arabulucu Hill arasında bir görüşme ayarlanmıştır. Üçüncü olarak, Bildiri imzalanmış ve Temas Grubuna teslim edilmiştir; ancak heyet içinde tüm üyeler öneriyi kabul etmediklerini ifade ettiklerinde, Geçici Anlaşma taslağına bir ek yorum sunmadan protesto niteliğinde doğrudan geri gönderme yapıp yapılmaması konusunda heyetin tüm üyeleri tartışmalı bir durum yaşamışlar ve fikir birliğine varamamışlardır.

Heyetin geri kalanı, Bildiride üzerinde mutabık kalmadıkları konuların altını çizmeyi ve üçüncü bir versiyon olan Geçici Anlaşma'nın başka bir versiyonunu, Kosova'nın çıkarına olaksa memnuniyetle karşılayacaklarını düşünmüşlerdir. Böylelikle heyet, Geçici Anlaşma'da önemli değişiklikler olduğunu düşünenler ile usul değişiklikleri olduğunu düşünenler arasında bölünmüştür. Ayrıca bu görüş ayrılığı, üyelerin siyasi ve askeri geçmişinin de bir yansımasıdır; KLA temsilcileri bu koşullarda çözümü kabul etmeye hazır olmasalar da siyasi partilerden gelenler Rambouillet'teki diyalogu devam etmek için tercih etmişlerdir. Ertesi gün, AB

⁷⁸²Milo, a.g.e., s.153

arabulucusu Petritsch, Kosovalı Arnavut heyetini taslağı yeniden gözden geçirmeye ikna etmek için bir kez daha çaba gösterecektir⁷⁸³.

Bu girişim başarılı bir şekilde sonuçlanmış ve çok kısa bir süre içinde arabulucular, Geçici Anlaşma'nın ikinci taslağına ilişkin yorumları almıştır. Kosovalı Arnavut heyetinin talepleri incelendiğinde, önceki pozisyonlarından çok da uzaklaşmadıkları açıkça görülmüştür. Anayasa başlığının “*Geçici Anayasa*” olarak değiştirilmesini, giriş kısmının tamamının silinmesini veya dördüncü paragrafta “*kendi kaderini tayin ilkesi*” atfının yapılmasını, Ulusal Topluluklar Odası'nın kaldırılmasını, Kosova'nın doğal kaynaklarını ve devlete ait kamu mallarını yönetme ve kontrol etme yetkisine sahip olmasını, üç yıllık ara dönemden sonra Kosova vatandaşlarına referandum hakkının güvence altına alındığı bir madde olmasını ve Kosova Barış ve Özyönetim Barış Anlaşması'nın imzalandığı tarihten itibaren üç yıllık bir süre için geçici nitelikte olan anlaşmanın Geçici Anlaşma olduğunun vurgulanmasını talep etmişlerdir⁷⁸⁴.

Bunun sembolik önemi, arabulucular Hill, Petritsch ve Majorski ve uzmanlarının ciddi zaman baskısı altında olduğu bir anda, Kosova Arnavut heyetinin müzakere sürecinde yapıcı bir rol oynamaya yeniden karar vermiş olmasıdır⁷⁸⁵. Zira Belgrad'da Milošević'in Hill'le buluşmayı reddettiği bir zamanda gerçekleştiği düşünüldüğünde bu çok önem kazanmaktadır. Temas Grubu ve arabulucular, Kosova Arnavut heyeti Sırp-Yugoslavya heyeti tarafınca barış görüşmelerini engellemekle suçlanamayacağı için, müzakere sürecinde bir avantaj kazanmıştır.

Kalenin içindeki durum, genellikle son dakikada ayarlanan ve farklı seviyelerdeki sürekli toplantılar şeklinde tarif edilebilir. Barış anlaşmasının kabulünü hızlandırmak ve garantilemek için sıralı bir silsile izlenimi vermişlerdir. Rambouillet Barış Konferansı Eş Başkanı Robin Cook tarafından Kosovalı Arnavut heyetle de bu amaçla bir toplantı planlanmıştır. Beklentilerle uyumlu bir şekilde, tempo dinamik ilerlemiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı çok açık bir yaklaşımla somut bir itirazda bulunmuştur: “*Bana destek vermezseniz, Temas Grubuna sadece Sırp heyetinin barış anlaşmasını kabul etmediğini bildiremem*”, aynı mesajla da toplantıyı sona

⁷⁸³ Petriç, **a.g.e.**, s.198

⁷⁸⁴ “Document with the comments and positions of the Kosovo Albanian delegation regarding the second draft of the Interim Agreement”, in Tahiri, **a.g.e.**, s..415

⁷⁸⁵ Rambouillet Barış Konferansı'nı kapanış resmi tarihe 24 saatten az bir süre kalmıştıdır

erdirmiştir: “.... *Temas Grubunun bir sonraki toplantısında Kosovalı Arnavut heyetinden 'Evet' olumlu cevabının gelmemesine izin vermeyin.... Ayrıntıların Kosova'nın geleceğini baltalamasına izin vermeyin*”⁷⁸⁶. Eş Başkan Cook, heyet üyelerinin bakış açısını genişletme ve sadece şimdi değil üç yıl sonrasında da ne kazanacaklarını görme taahhüdüyle hareket etmiştir. Sırp-Yugoslavya heyetiyle yaptığı bir toplantıdan geldiğini ve pek de iyimser olmadığını açıkça ilan ettiğinde bu çok net bir hal almıştır⁷⁸⁷. Ayrıca, Temas Grubunun Geçici Anlaşma'nın önerilerini ilettiğinin altını çizdiğinde de, Kosova'nın üç yıl sonraki görüntüsü her zaman akıllara gelmiştir. Cook için durum çok riskli olmakla birlikte evet demeye de değer bulmuştur, çünkü heyetlerin konumu arasında farklılık vardır.

Diğer bir deyişle, İngiliz Dışişleri Bakanına göre, Sırp-Yugoslavya heyeti geleceğin pek çok ikilem getireceğini ve Kosova'nın uzun vadede Sırbistan'ın bir parçası olacağına dair hiçbir garanti olmadığını çok iyi bilmekle birlikte, Kosovalı Arnavut heyeti belirsizlik ve tehlike dönemleriyle karşı karşıyayken dahi uzun vadede bağımsızlığı kazanacaklarından emindir. Bu nedenle Temas Grubu açısından, ara dönemden sonra Kosova'nın nihai statüsüne ilişkin başka bir uluslararası konferans düzenleneceğinin yazılacağı bir barış anlaşmasıyla Rambouillet'teki Barış Konferansının sona ermesi önemlidir. Bu durum, Kosova'yı bir devlet olarak tanınmanın, Kosova'daki savaşı ve cinayetleri durdurmanın, Sırbistan üzerindeki diplomatik baskıyı artırmanın ve Temas Grubu üyeleri aralarındaki (özellikle Rusya ile) birliği güçlendirmenin tüm gerekli unsurlarını elde edene kadar bağımsızlık fikrini ertelemenin bir çeşit yoludur.

Kosovalı Arnavut heyetinin, Bildiride çok sert bir iletişim kurarken, Cook ile görüşmeleri sırasında oldukça ılımlı davranmış olmaları da dikkate değer bir durumdur. Rambouillet'teki Barış Konferans öncesi dönemde Kosova ile Sırbistan arasındaki müzakerelerin baş müzakerecisi olan Fehmi Agani şu açıklamayı yapmıştır: “*Konferansın başından itibaren Kosovalı Arnavut heyeti yapıcı bir yaklaşım sergilemeye çalıştı, ancak şu anda Sırbistan'ın Kosova üzerindeki egemenliği müzakere masasına geri döndüğü için çok zorlu bir durumdadır.... ancak Geçici Sözleşme'nin ikinci versiyonuna tekrar analiz etmişler ve yorumlarını iletmışlerdir*”⁷⁸⁸. Kosovalı Arnavut heyetinin, kendi pozisyonunu yeniden gözden

⁷⁸⁶ Merovci, **a.g.e.**, s.224

⁷⁸⁷ A.y

⁷⁸⁸ Qosja, **a.g.e.**, s.197

geçirme ve barış anlaşmasını kabul etme olasılığı var diyen Rugova da benzer bir tutum göstermekle birlikte Kosova'da NATO'nun varlığının şart olduğunu da belirtmiştir. Cook'un daveti her iki taraf için de verimli olmuştur. Cook, Kosovalı Arnavut heyetinin, bir taraftan müzakere sürecinin bir parçası olmaya devam ederken, diğer taraftan da -tekrar büyük tavizler vermesi durumunda dahi- konferans eş başkanından Kosova'nın bağımsızlığını kazanacağı güvencesi aldığını görebilmektedir.

Diplomatik faaliyetler kale dışında da yoğunlaşmıştır. Kaleden ayrılmak artık usul ihlali değildir. Aksine, Temas Grubu barış anlaşmasının onaylanmasını garanti altına alacak gerekli tüm önlemleri almaya hazırdır. Arabulucular Rambouillet'te gerçek karar verme gücüne sahip olmasalar da arabuluculuk sürecinde objektif ve tarafsız kalmak bir öncelik olarak görülmüştür. Kosovalı Arnavut heyeti ABD ve AB arabulucularını önyargılı olmakla suçlamaya başlamıştır ve bu durum konferansın organizatörlerinin Sırp-Yugoslavya heyetine daha fazla taviz vermeye devam etmeleri halinde sonuçlarını da tahmin etmelerinde bir alarm olmuştur. Bu, özellikle arabulucu Hill'in Belgrad'daki ilk seyahatinden sonra daha da belirgindir.

Güvenilirliği kaybetmek, çatışmanın çözülmesinde engeller koymak anlamına gelmektedir. Bu nedenle, Ljubljana'ya ziyaretin ikili bir amacı vardır: Kosova Arnavut heyetine Sırp-Yugoslavya heyetine verilen tavizler için bir telafi sunmak ve Kosova'da aktif olan KLA üyeleri içindeki radikallerin tutumlarında bir değişiklik olup olmadığını değerlendirmek. KLA komutanları ve onların siyasi temsilcileri, taleplerine sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Bağımsızlık fikrinden ve referandumdan vazgeçmeye ve KLA'nın askersizleştirilmesine izin vermektense savaşa devam etmeye hazır olduklarını göstermişlerdir. Onların rızası olmadan barış anlaşmasını kabul etmek zordur.

Rambouillet'e dönen Thaçi, ne pahasına olursa olsun Kosova Arnavut heyetinin konferansın başarısızlığından sorumlu tutulmayı engellemesi gerektiği ve durumun ciddi olduğu mesajını vermiştir, çünkü son gün yaklaşırken heyetlerden biri barış konferansının başarısızlığından sorumlu tutulacaktır. Thaci, Slovenya hükümetinden yetkililer ve Avrupalı diplomatlarla da görüşme fırsatı bulabildiği için Slovenya seyahatini verimli bulmuştur. KLA üyeleri de KLA'nın komutanı ve Kosovalı Arnavut heyetinin baş müzakerecisi olarak Thaci'ye, referandum hakkı ve KLA'nın geleceği konusunda kesin bir karar verilmeden, barış

anlaşmasının imzalanmayacağı mesajını vermişlerdir. KLA'nın siyasi kanadı bu tavrı gayet uygun bulmuştur⁷⁸⁹.

Ljubljana'dan olumlu bir yanıt almadıkları için Temas Grubunda iyimserlik azalmıştır. Bir kez daha heyetin Priştine'deki karar merkezinin kontrolünde olma riski aşıkardır. Kalenin içindeki ikna, heyet üyelerinin aldıkları talimatlardan ve yetkilerden farklı yanıt verebilecekleri şekilde yeterli gelmemiştir. Temas Grubunun Rambouillet'ten ziyade sahada daha aktif olması gerektiği görülmektedir. Amerikan Dışışleri Bakanı Albright, Kosovalı Arnavut heyetinin referandum konusundaki kararlılığı üzerine Demaci'yi Thaçi ile görüşmeye ikna etmeye çalışacak, ancak bu da başarısız bir girişim olarak kalacaktır. Ljubljana'da gerçekleşen toplantı, ilerleyen zamanda Rambouillet'teki barış görüşmelerinin çökmesine neden olan faktörlerden biri olarak tanımlanacaktır.

Amerikan Dışışleri Bakanı Madeline Albright, Kosovalı Arnavut heyetinin "*Miloseviç'i izole etmek için altın bir fırsata*" sahip olduğunu ve bunun bir avantaj arz ettiğini, aynı günün öğleden sonrasında planlanan Rambouillet müzakerelerinin resmi olarak kapanmasından önce bunu kullanmaları gerektiğini düşünmüştür⁷⁹⁰. Kosova Arnavut heyetinin başkanlığına bunun "*Kosova için tarihi bir an*" olduğunu söyleyen Albright, "*Kosova'da daha önce olmayan çok şey olacak*" sözleriyle bunun hiçbir koşulda kaybedilmemesi gerektiğini vurgulamıştır⁷⁹¹. Petritsch ile görüşmesinde, daha önce bahsedilenlere ek olarak, NATO birliklerinin varlığından ve Amerikan hükümetinin desteğinden bahsetmiştir. Thaçi, Rugova ve Qosja, Kosova'ya barış getirme düşüncesiyle Fransa'ya geldiklerini ve geçici dönemi de kabul etmeye hazır olduklarını belirtmişlerdir⁷⁹². Ancak, Geçici Anlaşma'da referandum hakkının sağlanacağına dair bir güvenceye de ihtiyaçları vardır. Temas Grubunun dışışleri bakanları ile görüşmesi öncesinde Albright'ın Kosova Arnavut heyetinin önemli isimleriyle bir toplantı düzenlemek için kullandığı dil ve arabuluculuk teknikleri de göstermiştir ki bu konferansta Albright'ın bulunması tesadüfi değildir. Konuşmaya Fransız Cumhurbaşkanı Chirac'ın 6 Şubat'ta konferansı açtığı sözlerle başlamıştır ve 19 Şubat'ta Beyaz Saray'daki Clinton-Chirac toplantısıyla onun Rambouillet'e geliş tarihi de eşzamanlı olarak dikkatlice ayarlanmıştır.

⁷⁸⁹ Kiçmari, **a.g.e.**, s.146

⁷⁹⁰ Albright, **a.g.e.**, s.508

⁷⁹¹ A.y

⁷⁹² Qosja, **a.g.e.**, s.125-126

Clinton konuşmasında, Kosovalı Arnavut heyetinin Temas Grubu tarafından önerilen Geçici Anlaşma'ya ilişkin cesaretine işaret etmiştir⁷⁹³. Öte yandan, Sırbistan liderlerine yönelik olarak da barış anlaşmasını reddederlerse sadece Kosova'yı kaybetmekle kalmayacaklarını, aynı zamanda bunun sorumluluğunu da taşıyacaklarını dile getirmiştir. Başkan Chirac da Amerikan başkanını tamamen desteklemiş, Kosova'nın Sırbistan'ın bir parçası olarak kalmasının tek çözümünün, Kosovalı Arnavutların özerkliğinin tanınması olduğu mesajını Sırp hükümetine iletmiştir⁷⁹⁴. Kosovalı Arnavut heyet, arabuluculuğun gerçekleştiği koşulları kendileri için uygun bulsalar da arabulucuların sunduğu çözümün ahlaki ve yasal olarak taahhüt ettiği yükümlülüğü yerine getirmediğini düşünmüştür. Heyetin üyeleri arasında, baş müzakereciye karşı isteksizliğin ve korkunun yansıdığı bir tereddüt en nihayetinde hâkim olmuştur.

16 Şubat'ta Sırp-Yugoslavya heyeti kendi istekleriyle belgeleri teslim ettiğinde arabulucular, Kosova savaşının barışçıl çözümüne katkıda bulunacak herhangi bir unsur bulamadıkları için kendilerini çok zor bir durumda bulmuşlardır. Bu nedenle arabulucular, konferansın bitiminden iki gün öncesi olan 18 Şubat'ta, Geçici Anlaşma'nın yeni bir versiyonunu Kosova Arnavut heyetine ve Sırp-Yugoslavya heyetine önermişlerdir. Heyetler gerçek anı ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. Kosovalı Arnavut heyeti, bağımsızlığı değil özerkliği kabul ederek geri dönmek zorunda kalmıştır. Sırp-Yugoslavya heyeti, Temas Grubunun Amerikan kuvvetleri de dahil olmak üzere NATO barış gücünü Kosova'ya göndermesini kabul etmek zorunda kalmıştır. Her iki heyet de bu anda neyi kazanıp ve neyi kaybettiklerini düşünmek zorunda kalmıştır, çünkü siyasi kariyerleri ve güvenlikleri alacakları karara bağlıdır. Halklarının kahramanları mı yoksa hainleri mi olarak Priştine'ye ve Belgrad'a dönecekleri arasında seçim yapmak zorunda kalmışlardır. Bu ikilemlerle karşı karşıya kalan heyetlerden hiçbirisi Rambouillet'te barış anlaşmasını imzalamamıştır; bu da Temas Grubunun barış görüşmelerini bu kez daha uzun bir süreliğine ve Paris'te bir toplantı için ikinci kez uzatmasına neden olmuştur.

⁷⁹³ "Joint Press Conference By President Clinton and President Jacques Chirac of France", **The White House**, Office of the Press Secretary, 19 February 1999

⁷⁹⁴ Clinton ve Chirac'ın Ortak Basın Toplantısı, Miloseviç'in Amerikan Dışişleri Bakanı Madeline Albright'ın talebiyle Belgrad'a gelen arabulucu Hill ile görüşmeyi reddetmesinin ardından gerçekleşmiştir. Amerikan ve Fransız cumhurbaşkanlarının açıklamaları, cumhurbaşkanı Miloseviç'i kararını geri çekme ve Sırp heyetinin anlaşmayı imzalamasına izin vermeye ikna etme kapasitesindedir.

Kosova'da Barış ve Özyönetim Geçici Anlaşması'nın gözden geçirilmiş versiyonu, Rambouillet'teki heyetler arasında ciddi endişelere neden olmuştur. Arabulucu Hill, anlaşmanın yeni versiyonunu iyi bir uzlaşma olarak değerlendirmiştir⁷⁹⁵; ancak heyetler, özellikle de güvenlik konularıyla ilgili belgenin içeriğinin aynı gün içinde teslim edildiği göz önüne alındığında, bunu kapitülasyon olarak görmüşlerdir⁷⁹⁶. Hem arabulucular hem de heyetler nezdinde büyük bir kızgınlık ortaya çıkmıştır. Sırp-Yugoslavya heyeti, Sırbistan için kabul edilemez olduğunu belirterek, güvenlik meseleleriyle ilgili belgeyi analiz etmeye dahi kalkışmamıştır. Çok kararlı bir şekilde, Sırbistan'ın topraklarında NATO askerlerini kabul etmeyeceğini savunmuşlardır. Öte yandan, Kosovalı Arnavut heyeti de referandum konusundaki tavrını sıkı sıkıya korumuştur ve KLA'nın tasfiyesine izin vermemiştir.

3.4.4.3 Temas Grubu Dışişleri Bakanları ile Görüşme

Temas Grubu dışişleri bakanlarının Kosovalı Arnavut heyeti ile görüşmesi, barış görüşmelerinde KLA liderinin ve askeri kanat temsilcilerinin Kosova'ya barışı getirmede kilit bir unsur olduklarını göstermek ve Sırbistan'a savaş ilanı değil Kosova halkının çıkarlarını koruyacak bir mekanizma olarak başından itibaren diyalog istediklerini kanıtlamak için bir fırsat olmuştur. Ayrıca, Rambouillet'teki barış görüşmelerine katılmak için uluslararası faktörün gönderdiği davet sayesinde, diplomatik yeteneklerini ve barış konferansında kazanılan meşruiyeti gösterebileceklerdir. Ancak maalesef bu gerçekleşmemiştir. Görüşmede heyetin baş müzakerecisi görevini üstlenen Thaçi, 18 Şubat'ta önerildiği haliyle barış anlaşmasını kabul etmeye hazır olmadıklarını söylemiştir. Bu, büyük bir korkunun, diplomatik dili anlayamamanın ve müzakerelerdeki deneyimsizliğin bir örneğidir⁷⁹⁷. Albright'ın, arabulucu Hill'in ve Petritsch'in ve onların uzmanlarının, yaşananlar karşısında kafaları tamamen karışmıştır. Kosovalı Arnavut heyeti iki hafta boyunca gösterdikleri bağlılık ve cesaret, müzakerelerin önemli bir aşamasında yok olmuştur.

Amerikan Dışişleri Bakanı Albright, heyetin Başkanlık üyeleriyle yaptığı bireysel görüşmelerinde olduğu gibi, Kosova Arnavut heyetiyle yapılan istişarelerde de tamamen şeffaf davranmıştır. Belirsiz tavsiyeye veya uyarıya yer yoktur. Barış görüşmeleri, kimin kazanacağına

⁷⁹⁵ Milo, *a.g.e.*, s.151

⁷⁹⁶ A.y

⁷⁹⁷ Petriç, *a.g.e.*, s.202-203

ve kazananın ne kazanacağına karar verilmesi gereken noktaya gelmiştir. Temas Grubu dışışleri bakanlarının hepsinin Kosova'nın bağımsızlığı fikrini desteklemediğinin ve Kosovalı Arnavut heyetinin taleplerini abartılı olarak tanımladıklarının farkında olan Albright, Temas Grubu ile görüşmeden önce tüm heyet üyeleriyle bir araya gelmeye karar vermiştir. Albright'ın daveti, Amerika'nın Kosovalı Arnavut heyetine Rambouillet'te ve ardından Kosova'da verdiği diplomatik, askeri ve siyasi desteğin bir göstergesidir. Görüşmenin konusu, Kosovalı Arnavut heyetinin Geçici Anlaşma'yı imzalayacağına dair güvence almaktır. Albright, Kosova halkının temsilcilerine, olumsuz bir cevap olması durumunda Amerikan hükümetinin artık savunmaya geçmeyeceğini ve Kosova sorununun sorumluluğunu almayacağını söylemiştir. Albright, "*Size yardımcı olabilmem için bana yardım edin*" sözleriyle, heyetin cevabının olumlu olması halinde, her koşulda konferansı kazanan olarak terk edeceklerini ifade etmiştir⁷⁹⁸. Bakan, Sırp-Yugoslavya heyetinin barış anlaşmasını imzalamayı reddetmesi halinde Kosova Arnavut heyetinin yasal olarak anlaşmanın yükümlülüklerinden muaf olacağının da altını çizmiştir⁷⁹⁹. Sırbistan'ı Kosova'yı terk etmeye zorlama fırsatı yaratılmıştır. Tavsiyesi dikkate alınmazsa, Belgrad'ın Priştine'ye galip geleceğini de ayrıca söylemiştir⁸⁰⁰. Diğer bir deyişle, Kosovalı Arnavut heyeti, yanında bir süper güce de sahip olsa, Sırp diplomasisinin kurbanı olacaktır.

Albright, Geçici Anlaşmadaki referandum sorunu hakkındaki başka bir tartışmaya tahammül edememiştir. Thaçi bu meseleyi açtığında açıklıkla masayı terk etmiştir. Arabulucu Hill'in daha fazla açıklama için burada olduğunu söylemesi, sabah kendisine verilen görevi yerine getirmediikleri için Kosova Arnavut heyetinin Başkanlığından memnun olmadığının bir işaretidir. Barış anlaşmasının içerdiği avantajlara kendi heyeti üyelerini ikna etmekte başarısız kalmışlardır. Temas Grubu'nun dışışleri bakanları ile yaptıkları toplantıda bilinçli riskler almak, Sırp-Yugoslavya heyetinin itibarını artırmada ve kendi şanslarını azaltmada güçlü bir katalizör olmuştur. Bundan dolayı Albright, Kosovalı Arnavut heyetinin, bir sonraki toplantıda aynı stratejiyi sürdürmesi halinde, dışışleri bakanlarının çoğunun sabır göstermeyeceğini ve Miloseviç'in Kosova'daki savaşı kazanmasının imkansızlığının mümkün olacağını görmüştür. Bu, bir düşmanın "Evet" sözünün diğeri için "Hayır" anlamına geldiği ve bunun tersinin de geçerli olduğu sıfır toplamı bir oyundur.

⁷⁹⁸ Petriç, **a.g.e.**, s.202-205

⁷⁹⁹ A.y, s.207

⁸⁰⁰ A.y, s.210

Referandum talebi, Sırbistan'ın barış müzakerelerinin son aşamasında kendi başarısının yolunu açmak için kullanabileceği yegane anahtar olmayı sürdürmüştür. Uzun ve karmaşık müzakereler, arabulucu Hill'i, açıkça tanımlanmasının pek mümkün olmadığı halde anlaşma taslağında yer alan referandum hakkının ayrıntılarına dalmaya zorlamıştır⁸⁰¹. Hill, kararlı bir şekilde Kosova Arnavut heyetine, bu Amerika ve Kosovalı Arnavutlar arasında bir güven meselesi haline gelmiştir ve anlaşmayı kabul etmek, bizim her zaman sizin yanınızda olduğumuz gibi devletimizle birlikte olduğunuzu kanıtlayacaktır demiştir⁸⁰².

Arabulucu Petritsch de heyeti “Evet” demeye ve referandum meselesini bir an için bir kenara bırakmaya çağırmıştır⁸⁰³. Petritsch'in müdahalesi, AB'nin de Kosovalı Arnavut heyeti lehine diplomatik destek verdiğini göstermiştir. Taslağı hazırlayan uzmanlar, yekvücut olarak hareket etme ve referanduma ilişkin mevcut formülasyonun Sırp hükümetine ne zaman ve nasıl düzenleneceği konusunda karar verme hakkı tanımadığını anlama konusunda heyeti uyarmıştır⁸⁰⁴. Bununla birlikte, ara dönemin ardından, Kosova ve halkı, Kosova'nın kurumsal kapasitesini oluşturması ve güçlendirmesi sürecinde yetki sahibi olacaktır⁸⁰⁵. İngiltere ile Kuzey İrlanda ve Kanada ile Quebec örnekleri ile karşılaştırarak “*Kosova halkının siyasi iradesi*” formülasyonunun ısrar eden Qosja, uzmanların beyanında buna dikkat çekilmesini istemiştir⁸⁰⁶. Konferansı kurtarmaya çalışan arabulucu Hill, Kosova'da referandumun düzenleneceği ancak müzakerelerin karmaşıklığı nedeniyle arabulucuların bu konuyu Sırp heyetiyle tekrar açamayacaklarına dair “*garanti mektubu*” adlı resmi bir belgeyi, Temas Grubu üyeleriyle toplantı başlamadan önce heyete sunacaktır⁸⁰⁷. Heyet üyelerinin bir kısmı içinse bu belge yeterli bir güvence değildir.

Rasyonel seçimler yapmak ve heyetin misyonu ile uyumlu sonuçlara ulaşmak, Kosovalı Arnavut heyetinin tüm üyeleri için zorlayıcı olmuştur. Thaçi, barış belgesinin imzalanması için tüm sorumluluğu üstlenmeyi kabul etmemiştir. Baş müzakereci görevine haiz olduğunu ancak

⁸⁰¹ Hill, **a.g.e.**, s.152

⁸⁰² A.y

⁸⁰³ Albright, **a.g.e.**, s.511-512

⁸⁰⁴ A.y

⁸⁰⁵ A.y

⁸⁰⁶ Qosja, **a.g.e.**, s.225

⁸⁰⁷ **A.g.e.**, s.217

asında hepsinin Kosova halkını temsil ettiğini belirtmiştir⁸⁰⁸. Bu nedenle, Geçici Anlaşma'yı kabul etme gereği görüp görmediklerini her bir heyet üyesinin beyan etmesini ve Amerikan Dışışleri Bakanı Albright'a olumlu cevap verip vermeyeceklerine ise oy çokluğu ile karar vermelerini talep etmiştir⁸⁰⁹. Albright'ın talimatları açıktır ve yanıt “Evet” ya da “Hayır” şeklinde olmalıdır. Bununla birlikte, kesin bir cevap yerine geçici bir açıklama ile gitmeleri fikri heyet içinde hakim olmuştur. Bu yapıcı bir yaklaşım değildir, çünkü müzakere masasında devletlerinin çıkarlarını temsil eden ve savunan deneyimli diplomatlarla çevreleneceklerdir. İfadenin formülasyon sorumluluğu heyetin siyasi başkanlığına ait olup, katılımcılardan Agani, “*referandum meselesi, Geçici Anlaşma metnindeki virgülden değil, barış konferansı sonrasındaki gelişmelerden kaynaklanmaktadır*” sözleriyle diğer üyelerin de dikkatini çekmiştir⁸¹⁰.

Cevabın geciktirilmesinin arabulucular tarafından olumsuz cevap olarak anlaşılabileceği konusunda ısrar ederek, Kosova Arnavut heyeti tarafından yapılacak stratejik hamleler için iyi niyet sergilemiştir⁸¹¹. Kosova meselesinin daha fazla ciddiye alınması ve uluslararası toplumun Kosova'daki ihtilafın çözümüne yönelik tüm ilgisi, on yıldan fazla süren barışçıl direnişin ve bir dizi toplu cinayetin ardından gerçekleşecektir. Belgrad ile önceki müzakerelerden doğrudan sorumlu olan Agani, bu konferansta ABD'nin ve özellikle de Dışışleri Bakanı Albright'ın varlığı olmadan, Kosova'nın geleceğinin Srebrenitsa'daki soykırımdan sonra Bosna-Hersek'in durumundan daha da tehlikeli olacağını farkındadır. Ayrıca sessizliği ve pasifliğine karşın Rugova da durumun rahatsızlık verici olmasına rağmen Kosovalı Arnavut heyetinin o döneme kadar elde ettiği en iyi çözüm olduğunu ve ilerleyen yıllarda NATO'nun ve AGİT'in varlığıyla referandum sorununun Belgrad değil Kosova halkının çıkarına devam edeceği yönündeki fikrini iletmek istemiştir⁸¹².

Heyetin tüm üyelerinin tavrı karşılaştırıldığında, özellikle de LDK'nın belli temsilcileri olmak üzere siyasi kanadın, Temas Grubunun önerdiği anlaşmayı kabul etmeye daha hazır oldukları açıktır. LBD Temsilcileri, ara dönemden sonra Kosova'nın tam bağımsızlığı ile birlikte

⁸⁰⁸ Merovci, **a.g.e.**, s.277

⁸⁰⁹ A.y

⁸¹⁰ A.y, s.245-252

⁸¹¹ A.y

⁸¹² A.y, s.284-285

referandumun da geleceği bir gerçek olmasına karşın, uluslararası toplumun beklentileriyle kendi beklentilerini uyumlaştırmaya henüz hazır değilken bağımsızlık fikrine bağlı kalmıştır. KLA temsilcilerini belgeyi imzalamaya ikna etmek için daha fazla çaba ve beceri göstermeleri gerekmiştir. Her şeyin ötesinde, Kosova'da KLA üyelerinin çıkarları korunmalıdır, ancak bu belgenin kabulüyle birlikte KLA askeri bir güç olarak devre dışı bırakılmak zorunda kalmıştır. Kosova'ya sadece bir geniş özerklikle değil, aynı zamanda KLA'nın varlığını hukuken ortadan kaldıran bir belgeyle geri dönmenin onaylanması zordur; müzakere sürecinin, barışın ve diyalogun bu şartlar altında kaçınılmaz olduğunu özellikle de savaş alanındakiler olmak üzere herkesin anlaması beklenemez. KLA açısından, müzakerelerin başı olarak komutanlarının barış anlaşmasını imzalaması halinde bu yanlış yorumlanabilecek bir zaferdir. Taçi figürünün kendi askerlerine ve halkına ihanet eden bir komutan olarak tasvir edilme ihtimali artmıştır. Bu nedenle, kendisi ve KLA'nın Rambouillet'teki diğer temsilcileri açısından, temsil ettikleri kitlenin gözündeki hainler olarak Kosova'ya geri dönmek yerine, diplomasi dilini anlamayan isyancılar şeklinde tanımlanmak daha kolaydır.

Thaçi, nüfuzlu siyasi ve diplomatik şahsiyetlerle bir takım görüşmeler yapmıştır, ancak çoğunlukla diplomatik müzakerelerdeki deneyim eksikliğini göstermiştir. Albright, ilk buluşmasında kendisinin inatçı kişiliğini fark etmiştir ve Taçi'yi “*parlak bir potansiyeli olan ve ödevlerini geç teslim etmeye eğilimli bir öğrenci*” olarak nitelendirmiştir⁸¹³. Pozisyonunu değiştirmeme saplantısı hem kişisel özelliklerinden hem de bir müzakereci olarak deneyimsizliğinden kaynaklanmıştır⁸¹⁴.

Müzakere sürecinde deneyimsizlik, her ne kadar daima belirleyici bir faktör olmasa da aynı zamanda düşmanın bunu kötüye kullanabileceği de bir fırsattır. Bu nedenle, Taçi ve Miloseviç'in diplomatik manevralarına aşina ve Sırp diplomasisinin gücünün farkında olan Kosovalı Arnavut heyetin büyük çoğunluğu, Rambouillet'teki konferansın son günlerinde isteksiz davranmıştır. Heyetin uluslararası uzmanları da önemli rol oynamıştır. Heyetin diğer tüm

⁸¹³ Albright, **a.g.e.**, s.508

⁸¹⁴ Arabulucular Hill ve Petrischt'ten Kosovalı Arnavut heyeti üyelerinin çoğunun Geçici Anlaşma'yı kabul ettiğini öğrenmesi üzerine Taçi, bunun arabulucuların mı yoksa heyetinden birinin kendisine yönelik bir manipülasyon stratejisi mi olduğunu bilmediği için daha tereddütlü hale gelmiştir. Bu, her katılımcının beyan edilmesi konusundaki ısrarı ile de bağlantılı olabilir. Toplu sorumluluktan kaçınarak, Temas Grubunun çözümüne bireylerin katıldıklarını arabuluculara beyan etme olasılığı devam etmektedir.

üyeleriyle karşılaştırıldığında çatışma çözümündeki uzmanlıkları ve deneyimleri öne çıkmakla birlikte, karar verme aşamasında bir katkıdan ziyade danışmanlık ile sınırlı bir katkı sunmuşlardır. Geçiş Dönemi Anlaşması'nın artılarını ve eksilerini inceleyerek, heyet içindeki diyalogu Albright'a olumlu yanıt verecek şekilde yönlendirmeye çalışmışlardır. Bu uzmanlara göre, barış anlaşmasında önerilen yöntemler Kosova halkı ve heyetin kendisi için daha büyük bir başarıdır; çünkü Kosova'da uluslararası sivil ve asker varlığı garanti edilmektedir. Abramowitz, “stratejik çalışma ve dil konusunda kafasını karıştırmama” konusunda heyeti uyarmıştır ve Kosova'da siyasi istikrarı ve savunmayı güvence altına almak için “NATO himayesinin” uygun olduğu gerekçesine kendi görüşünü dayandırmıştır⁸¹⁵.

İkna edici olmaya çalışmak ve tarafsızlığının sorgulanmaması adına, heyet üyelerinin daha zorlu bir noktada olduğunun altını çizmiştir ve dışarıdan biri olarak 18 Şubat'ta önerildiği şekliyle barış anlaşmasının kabul edilmesi şartını koşmuştur⁸¹⁶. Aynı şekilde, Kosovalı Arnavut heyetin özellikle o anda arabulucu Hill'den garanti mektubu almasını kaçırılmaması gereken bir “tarihi fırsat” olarak vurgulayan Mark Weller de bu yönde tavsiyede bulunmuştur⁸¹⁷. Talimat ve ısrarlar ne olursa olsun, Temas Grubunun dışişleri bakanları ile yapacağı toplantıya Kosovalı Arnavut heyeti geçici açıklama ile girmeye karar vermiştir.

Ortak toplantı derin bir bölünmeye neden olmuştur. Temas Grubu dışişleri bakanları, Kosova Arnavut heyeti başkanlığının toplantı sırasında verdiği cevaptan ve sergilediği taktiklerinden memnun kalmamıştır. İtalyan ve Rus dışişleri bakanları ise heyetin cevabından daha fazla rahatsız olmuşlardır. Amerikan Dışişleri Bakanı da dahil olmak üzere Fransa, İngiltere ve Alman dışişleri bakanları, heyetin Temas Grubu uzmanlarının önerdiği Geçici Anlaşma'yı kabul etmediği şeklindeki yanıtı karşısında şok olmuştur. Kosova Arnavut heyeti Başkanlığı, İtalya ve Rusya dışişleri bakanlarının baskıları nedeniyle toplantının gidişatından memnun kalmamıştır. Fransız bakan heyetten kesin bir yanıt almak için birkaç kez çaba sarf etmiştir; ancak sessiz kalan Rugova dışında başkanlığın her bir üyesi, kendilerinden istenilenin adil ve demokratik olmadığı konusunda Temas Grubunu ikna etmeye çalışmıştır. Rusya Dışişleri Bakanının Kosovalı Arnavut heyete müdahalesi sırasında, Qosja, daha fazla gerilime neden

⁸¹⁵ Qosja, a.g.e., s.215

⁸¹⁶ A.y

⁸¹⁷ A.y

olabilecek "*buraya her şeyi kabul etmeye gelmediler*" şeklinde haykırma noktasına gelmiştir⁸¹⁸. Bu düşünce tarzı müzakereleri geriletmiştir; çünkü Qosja'nın da dediği gibi Kosovalı Arnavut heyet uluslararası toplumun kendilerini güçsüz olarak değil, kendi onurlarına sahip temsilciler olarak görmesini istemiştir.

Hakim olma ihtiyacı, toplantıya katılan tüm katılımcıların hem konuşmalarına hem de davranışlarına yansımıştır. Kosova Arnavut heyetinin barış konferansının son aşamalarında gücünü göstermesi, Sırp heyetinin taleplerine karşı Temas Grubunun daha katı bir tutum sunması için baskı amaçlı bir tekniktir. Her iki tarafta da abartılı algılar mevcuttur. Rusya ve İtalya bir yandan Kosovalı Arnavut heyetinin kendi taleplerinin önemini abarttığına inanırken, diğer taraftan Kosovalı Arnavut heyet de uluslararası toplumun Sırp-Yugoslavya heyetinin kazançlarını maksimize ettiğine ikna olmuştur. İtalya Dışişleri Bakanı yalnızca somut bir yanıt almak için ısrar etmekle kalmamış, aynı zamanda heyetin referandum iddialarından vazgeçip vazgeçmemeye hazır olup olmadığı konusundaki tartışmayı da sürdürmüştür⁸¹⁹. Bu, müzakerelerin bozulmasına yol açan ek bir faktördür; Qosja'nın söylediği gibi bu durumda siyasi savaşı kaybetmek tehlikelidir, ancak "*Temas Grubuna tarihsel bir mesaj*" göndermişlerdir⁸²⁰.

Temas Grubu içinde Kosova'da savaşın başlamasından hoşnut olmayan devletler olduğunu bilen heyet başkanlığı, referandum meselesi bir bedel olacaksa herhangi bir taviz vermeyecekleri konusunda kararlı davranmıştır⁸²¹. Geçiş dönemi için bağımsızlık fikri feda edilmişse de bağımsızlığı garanti edecek mekanizma korunmuştur. Thaçi'nin İtalyan Dışişleri Bakanına "Hayır" dediği anda, Albright ile diğer Amerikalı ve AB heyet üyeleri oldukça sinirlenmiştir⁸²². Barış anlaşmasını yazanlardan birisi olan Amerikalı uzman O'Brajan'ın ani tepkisi, NATO'nun Kosova'ya müdahale etme olasılığının azalması nedeniyle Kosova Arnavut heyetinin hem kendi hayatlarını hem de halklarının hayatını ciddi bir riske attığı şeklindedir⁸²³. Rugova'nın konuşmadığını dikkatle izleyen Vedrine, LDK liderinin, iddialarını dışişleri

⁸¹⁸ Qosja, **a.g.e.**, s.225-227

⁸¹⁹ **A.g.e.**, s.222

⁸²⁰ Qosja, **a.g.e.**, s.225

⁸²¹ Madeline Albright, toplantının başarısız olmasının sebebini, konferansta yer almayan ancak ABD ve AB'nin Arnavutlara karşı samimi olmadıkları ve tek çıkarlarının özellikle Kosovalı Arnavut heyeti tarafından imzalanan barış anlaşmasını sona erdirmesi için heyete talimat vererek önemli rol oynayan kişilerin etkisi olarak görmüştür.

⁸²² Merovci, **a.g.e.**, s.251

⁸²³ **A.g.e.**, s.251

bakanlarının masasına getirme konusunda sessiz ve güçsüz hissedip hissetmediğini merak etmeye başlamıştır⁸²⁴. “*Kosovalı Arnavut heyeti üç gruptan oluşuyor ve heyetin bir Başkanlığı var, müzakere başkanı ise yok. Bize verdiğiniz cevaplar tüm heyet üyeleri tarafından destekleniyor mu?*” şeklindeki sorusuna, Qosja tarafından, baş müzakereci olarak KLA liderine işaret edilerek ve heyetin benzersiz olduğu söylenerek yanıt verilmiştir⁸²⁵. Temas Grubu önünde birleşmek heyetin pozisyonu açısından gereklidir, ancak Fransız, Alman, İngiliz ve Amerikalı diplomatlar, Kosovalı Arnavut heyet içindeki mevcut uyum hakkında iyi bilgilendirilmiştir⁸²⁶.

Rugova'nın siyasi otoritesi, Rambouillet'teki barış görüşmeleri sırasında, özellikle de Taçi'nin heyetin baş müzakerecisi olma kararından sonra, önemli ölçüde azalmıştır. Kosovalı Arnavut heyeti önemli anlarda yekvücut bir ses olarak hareket etmiştir, ancak barışçıl harekete ve KLA'ya verilen desteklerin ana ilkelerini bir araya getirmenin zorluğu da bir gerçektir. Aynı zamanda, bireysel sorumluluktan ziyade toplu sorumluluk daha kabul edilebilirdir. Tek kişinin kesin sorumluluğunun ilanı daha önce Kosova'da gerçekleşmiştir ve LDK liderliğinin 1998'de Sırp hükümeti ile yaptığı görüşmelerden sonra kendi taraftarları üzerindeki otoritesinin bir kısmını nasıl kaybettiği de buna iyi bir örnektir.

Çatışmaların yoğunlaştığı bir dönemde Kosova'daki halkın ilgisini koruyabilmek, Kosova heyeti üyeleri için zorlayıcı olmuştur. Uluslararası topluma karşı güven eksikliği, barış müzakerelerine bu düzeydeki bir katılım deneyimsizliği, Temas Grubu devletlerinin Kosova konusunda bölünmüşlükleri ve LDK, LBD ve KLA üyeleri arasındaki mevcut farklılıklar ile paralel olarak bölgede de durum kötüleşmiştir. Kosova'da Arnavut nüfusa yönelik saldırıların yoğunlaşmasıyla ilgili bilgiler sürekli ulaşmaya devam etmiştir. Başkanlık ve heyetin geri kalanı da Sırp ordusunun Kosova topraklarındaki eylemleri hakkında bilgi sahibidir. Cephede yaşananlar barış görüşmelerinin yönünü de değiştirmiştir.

Ljubljana'dan gelişinden kısa bir süre sonra Taçi, Sırp ordusunun Kosova'nın çeşitli köylerinde yeni bir saldırı başlattığı bilgisini almıştır. Heyetleri alanın dışında tutma çabaları bir kez daha başarısız kalmıştır. Öte yandan, Kosova'daki Tahkik Misyonu gözlemcileri de

⁸²⁴ Merovci, **a.g.e.**, s.252

⁸²⁵ Qosja, **a.g.e.**, s.221

⁸²⁶ A.y

lkelerine geri dönmeye başlamıştır. Tahliyenin nedeni, Sırp askeri uçağının heyetin bulunduğ yerin yakınında uçmuş olmasıdır. Ayrıca Avrupa lkeleri de diplomatlarını Kosova ve Belgrad'dan çıkarmaya başlamıştır. Güvenlik gereğ ayrılmaları gerektiğ yönündeki his, zaten sadece siviller arasında değl yabancı diplomatlar arasında da mevcuttur. Bu durum, Sırp kuvvetlerinin kolay kolay pes etmeyeceğinin ve hatta aksine Sırbistan'ın NATO kuvvetleri tarafından saldırıya uğraması durumunda intikam alacaklarının bir işaretidir.

Rambouillet'e gitmenin amacı, Kosova halkının savunulması ve barış anlaşmasıyla geri dönmesi olarak planlanmıştır. Bu nedenle, Arnavut sivillerin öldürülmesi tehdidine yol açacak adımlardan kaçınmak bir zorunluluktur. Şiddet tehdidi altında barış kararı almak zordur ve bu da bir çeşit zorlama şeklidir⁸²⁷. Uluslararası kuruluşlar, Kosovalı mülteci akışını ve hızla aciliyet arz eden durumu rapor etmeye başlamıştır. Sırp kuvvetleri iki ateşkes gözlemcisine saldırmıştır⁸²⁸. KLA kuvvetleri eğitimlerini, kuvvetlerinin seferberliğini ve kontrolleri altındaki arazilerdeki hazırlıklarını arttırmıştır. Sırp güvenlik kuvvetlerine karşı savaşmaya daha hazır olduklarını hissetmişlerdir ve *“KLA'nın feshedilmesine karar verilirse Rambouillet'teki komutanın emri reddedilecektir, çünkü Sırp kuvvetlerinin saldırısının her an olası olduğ bu koşullarda ordu olmadan barış olması imkansızdır”* açıklaması yapmışlardır⁸²⁹. KLA askerleri Kosova'nın bağımsızlığından daha azını kabul etmeye istekli değillerdir; barış görüşmelerinde bulunan temsilcilerine baskı yapmalarının da nedeni budur.

Kosova'daki atmosfer, heyet ile Temas Grubu arasındaki ortak toplantıdaki duruma benzer bir şekilde gerilmiştir. Müzakere sürecinde eşit bir taraf olmayı meşru göstermek, Kosova'daki sivillerin gelecekteki düşmanlıkların bir parçası olma riskinin azaltılmasını gerektirmiştir. Kosovalı Arnavutlar, hem soğukkanlılığı korumak hem de halklarının hayatını kurtaracaklarına ve Sırp hükümeti lehine taviz vermeyeceklerine inandıkları başta Rambouillet'teki KLA temsilcileri olmak üzere Kosovalı Arnavut heyetine güvenmek zorunda

⁸²⁷ Rame Buja'ya göre, Sırp askeri kuvvetlerinin KLA kuvvetlerinin aktif olduğ çeşitli bölgelere saldırıları, Kosovalı Arnavut heyeti yeleri arasında bölünmeye neden olacak bir stratejidir ve bu şekilde Buja, Rame'de barış anlaşmasının imzalanmasını nlenmiş olacaktır. Buja, **a.g.e.**, s. 127

⁸²⁸ “Serbian Police Reportedly Beat Two Case-Fire Monitors”, **New York Times**, 23 February 1999, (evrimii) <https://www.nytimes.com/1999/02/23/world/serbian-police-reportedly-beat-two-cease-fire-monitors.html>, Erişim Tarihi: 11.07.2017

⁸²⁹ Hajrudin S. Muja, **Lufta e Kosovs n shtypin amerikan 28 shkurt 1998 - 10 qershor 1999**, Logos -A, 2012, s. 237

kalmışlardır. Onların çıkarlarını savunmakla için meşruiyete sahip olan kişilerin itibarının ve güveninin korunması, sadece cesaret ve diplomatik becerilere değil, aynı zamanda kendi ilkelerine sadık kalmayı da gerekli kılmıştır. Başka bir deyişle, Rambouillet'teki barış görüşmelerinin, savaş alanındaki eşzamanlı hasarları da en aza indirmesi gerekmiştir. Kale içindeki barış görüşmelerinin birincil amacı, daha önceki görüşmelerdeki gibi Racak'ta toplu katliamlara neden olmak değil, tam tersine Kosova ile Sırbistan arasındaki silahlı çatışmada sivillerin ölümünü durdurmaktır.

Mahkeme, katılımcıların beyanlarının çoğuna göre Kosovalı Arnavut heyeti ile Temas Grubu dışişleri bakanları arasındaki toplantının eşanlımlıdır. Rambouillet'te düşmanlar, onların istekleri ve pozisyonları da bilinmektedir. Kosova ile Sırbistan arasındaki silahlı çatışmayı çözmek için kurulan organ, kimin masum ya da suçlu olduğuna karar vermekle sorumluyken, mahkeme aynı zamanda Kosova meselesine yönelik katılımcı devletlerin dış politikasıyla da doğrudan bağlantılıdır. Dışişleri bakanları hükümetleri adına konuşmak zorunda kalmıştır ve tutumları da her bir devlet için farklılık göstermiştir. Bir savaşan taraflarının ihtiyaçlarına öncelik vermek, bu ülkenin ikili ve çok taraflı ilişkilerdeki gücünü ve etkisini sınırlamaktadır. Temas Grubu üç kampa bölünmüştür. ABD ve Avrupa ülkeleri; Fransa, İngiltere ve Almanya, Kosova'ya üç yıllık geçici bir süre için özerklik tanımak ve Kosova'ya NATO askerleri göndermek üzere pozisyon almışlardır. Başlangıçta Rusya, ardından İtalya, Kosova'nın özerk vilayet olma fikrine karşı durmuştur ve Ek'te Kosova'daki uluslararası askeri kuvvetlerin mevcudiyeti kırmızı çizgisi olarak sunmuştur. Rusya'ya göre, Rusya ile Sırbistan arasındaki geleneksel ilişkiler ve jeopolitik gerekçeler nedeniyle, Kosova'da Sırp kuvvetlerinin yerine NATO kuvvetlerinin yer alması kabul edilemezdir. ABD, Kosovalı Arnavutlar açısından Rambouillet'teki çıkarlarını önemseyen bir ülkeyken; Rusya, Sırp-Yugoslavya heyetinin Amerikan diplomasisinin kurbanı olmasına ve Kosovalı Arnavutların talebine izin vermeyecek devlettir. Ne heyetler açısından ne de ABD ya da Rusya açısından tek başına hareket etmek mümkün değildir. Temas Grubunun diğer üyelerinden diplomatik desteğe ihtiyaç duymuşlardır.

Temas Grubu üyelerinden yalnızca Rusya'nın NATO'ya üye olmadığı düşünülürse, Kosova'daki savaş, *“Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren Rusya ile NATO arasındaki*

ilişkilere en büyük tehdit” olarak sunulmuştur⁸³⁰. Uluslararası sistemdeki değişiklikler nedeniyle, *“Rusya'nın Avrupa güvenlik meselelerinde bir aktör olarak marjinalleştirilmesi”*, Kosova ile Sırbistan arasındaki silahlı çatışmanın çözümüne yönelik bir faktör olarak gösterilmiştir⁸³¹. Rusya, güvenlik ve politika konularındaki Ek'i kabul etmediğini halihazırda zaten beyan etmiştir ve bu konuda kararlılığını korumuştur. Görüşme sonrasında Abdejev, Rusya açısından *“hava saldırıları tehdidi kabul edilemez... BM Güvenlik Konseyi'nin açık yetkilendirmesi olmaksızın hava saldırısı veya başka herhangi bir müdahale fikri kabul edilemez”* vurgusunda bulunmuştur⁸³².

Rus diplomatlar, ABD'nin BM aracılığıyla resmi izin alma olasılığının, değişiklikler için Temas Grubu üyeleri arasındaki oybirliğinden daha düşük olacağından emindir; Rusya ile ABD arasındaki durumu bu yansıtmaktadır. Öte yandan Amerikalı diplomatlar, tüm dünyanın dikkati Miloseviç'in Balkanlar'da ikinci soykırım emrini vermesini önlemeye odaklanacağından, Sırbistan'ın bombalanmasını Rusya'nın kabul edeceği konusunda oldukça iyimserdir. Rusya açısından belge imzalanmaksızın müzakerelerin sona ermesi bir başarı olarak kabul edilebilir olmasına karşın ABD için durum farklıdır; çünkü barış görüşmelerinin başarısızlığı Amerikan diplomasisinin de başarısızlığı olarak değerlendirilecektir.

Kosova sorunu, iki kutuplu dünya devrinden sonra ABD ile Rusya'nın diplomatik kuvvetlerini ve güvenilirliklerini ölçtüğü bir alan olmuştur. En yakın siyasi müttefiklerinin tavrını görmek için de bu bir fırsattır. Örneğin, Rusya müttefikleri Sırbistan'ı ne Kosova'daki düşmanlıkları durdurması ne de Kosovalı Arnavutlara özerklik vermesi konusunda ikna edememiştir; bu sadece Rusya Dışişleri Bakanı'nın Raçak'taki katliamdan sonra Miloseviç'le yaptığı görüşmede değil, aynı zamanda Rus heyetinin Rambouillet'teki Sırp heyetini barış anlaşmasını kabule ikna etme konusundaki başarısız girişimlerinde de açıkça görülmüştür⁸³³.

Kosova'daki savaş bağlamında dış politikası Rusya ile daha uyumlu olan İtalya'dır ve bu durum, reel-politiğin ve Kosova'daki etnik bir devletin Balkanlar'daki çatışmaların önceki

⁸³⁰ Paul Lawatski, Smith, A. Martin, **The Kosovo crisis - The Evolution of the Post- Cold War European Security**, Manchester University Press, 2003, s.92

⁸³¹ A.y

⁸³² “Russia Still Holding Out For Breakthrough in Rambouillet”, **Radio Free Europe**, 22 February 1999

⁸³³ Donaldson H. Robert, Joseph L. Noguee, Vidya Nadkarni, **The Foreign Policy of Russia – Changing Systems, Enduring Interests**, London, M.E. Sharpe, 6th Ed, 2015, s. 272

kararlarıyla tutarsız olacağı fikrinin bir sonucudur; çünkü çok etnili toplum modeli Dayton'daki barış görüşmeleri sırasında ve ayrıca eski Yugoslavya'nın geri kalan devletleri için tasarlanmış ve uygulanmıştır⁸³⁴. Ayrıca İtalya, Kosova'ya askeri müdahaleyi NATO devletlerinin münhasır hakkı olarak görmeyi uygun bulmamıştır ve Rusya da dahil olmak üzere bu askeri örgütün parçası olmayan ülkelerin birlikleri tarafından da kapsanacak misyonu daha fazla desteklemiştir⁸³⁵. İtalyan Dışişleri Bakanının Kosovalı Arnavut heyetinden somut cevap almadaki ısrarı, ülkesinin dış politikası ile aynı çizgidedir. Dolayısıyla, İtalya'nın her iki heyeti de Rambouillet'teki barış konferansının başarısızlığından sorumlu bulmasının nedeni, Kosova'daki insani müdahaleyi azaltmayı mümkün kılmaktır. Fransa için Kosova'daki savaş üç konuyla ilgilidir: Fransa'nın NATO içindeki rolü, ABD'nin Avrupa kıtasındaki tek taraflılığı ve Fransa'nın başarılı barış görüşmelerine ev sahipliği yapabilme yeteneği.

3.4.4.4. Rambouillet'teki Çıkmazı Aşma Çabası

Rambouillet'teki konferansın üç gün uzatılması gerekmiştir. Sırp-Yugoslavya ve Kosovalı Arnavut heyetlerin barış anlaşmasının imzalanmasını ikinci kez erteleyen olumsuz cevaplarının ardından, Temas Grubu içinde, müzakere masasında iki olumsuz cevabın değil savaşı taraflardan yalnızca birinin Geçici Anlaşma'yı reddedeceğine yönelik tahminlerde bulunulduğunu göstermiştir. Durum karmaşıktır, çünkü silahlı çatışmanın Bosna Hersek'te ve Makedonya'da yayılma riski ve NATO'nun 50. kuruluş yıldönümünü kutlayacağı bir dönemde olması büyük bir olasılıktır. Bu durum, Soğuk Savaş'ın bitiminden sonraki dönemde, BM'nin ve NATO'nun soykırımı ikinci kez önleyemediği ve Balkanlar'da barışı sürdüremediği anlamına gelecektir. Ayrıca NATO müdahalesi fikrini destekleyen ülkelerin bir kısmı, Balkanlar bölgesindeki askeri üslere asker göndermeye zaten başlamıştır. Üçüncü olarak, Temas Grubu ile toplantının bitiminden sonra, Kosovalı Arnavut heyeti barış anlaşmasını özünde kabul ettiklerini, ancak Rambouillet'te değil Kosova topraklarında bulunan KLA'nın tutucu kesimini ikna etmek için biraz zamana ihtiyaçları olduğunu açıklayacaktır, çünkü yalnızca Geçici Anlaşmayı kabul etmeye hazır olmamak değil, aynı zamanda artık heyetin baş müzakerecisinin meşruiyetini de kabul etmemektedirler.

⁸³⁴ Umberto Moreli, *The Kosovo Crisis – The Last American War in Europe*, London, Pearson Education, 2001, s.64

⁸³⁵ A.y

İki ana aktör olan ABD ve Fransa, kendilerini Avrupa'da barış ve istikrarı önemseyen aktörler olarak tanıtmada konusunda kararlıdır. Barış anlaşmasının, Balkanlar'daki etnik çatışmalara karşı elde edilen zaferin bir işareti olması gerekmiştir. Eski Yugoslav federasyonundan bağımsızlığını ilan eden devletler arasında diyalog ve iş birliğini teşvik etmek, mevcut ayrılıkçı hareketleri yenmek ve bu bölgedeki çok kültürlü toplumlara zemin hazırlamak için bir araç olabilecektir. Sırp-Yugoslavya heyeti kararlarına bağlı kalmıştır ve geriye kalan tek olasılık Kosovalı Arnavut heyetinin ikna edilmesidir. Temas Grubu'nun dikkati ağırlıklı olarak heyet üyelerine yoğunlaşmıştır. Amerikan Dışişleri Bakanı, uluslararası uzmanların ve arabulucuların öncelikli olarak Sırp hükümetinin ihtiyaçlarına odaklanmasının ve dışişleri bakanları ile görüşmeden önce Sırp-Yugoslavya heyeti ile kapsamlı iletişim kurmalarının, Kosovalı Arnavutlar nezdinde Temas Grubunun isteklerine, Amerikalı diplomatlara ve aynı zamanda Kosovalı Arnavut heyet üzerinde etkisi olabilecek tüm nüfuzlu kişilerle temas kurma konusunda güven kaybına neden olacağının farkındadır. Zaman kısıtı içinde Albright, heyetin baş müzakerecisi dışında tüm LDK, LBD, KLA üyelerinden olumlu yanıt almıştır. İlerleyen günlerde, Kosovalı Arnavut heyetin konumu iyileşmiştir ve bu durum Albright'ın heyete sunduğu son tekliflerden de görülebilir. Dolayısıyla, en iyi müzakereler Kosovalı Arnavut heyeti ile Temas Grubu arasındaki gerilimin bitmesi sonrası gerçekleşmiştir. Her iki tarafın da rasyonel hareket etme ve önceki toplantının başarısızlığına yol açan hatalarını tespit etme fırsatı olmuştur. Karşılıklı verilen garantilerde ve Kosova'da barışı tekrar sağlamak için gösterilen siyasi isteklilik teşvik edici olmuştur.

Kosovalı Arnavut heyeti üyeleri arasındaki birlik hayati önemdedir. Temas Grubunun dışişleri bakanları ile yapılan toplantıda meydana gelmiş olan zararın telafisi buna bağlı kalmıştır. Uzlaşmacı bir katkıya göre değil de kötü performans nedeniyle ödüllendirmenin yapıldığı müzakerelerin bu safhasındaki sınırlılıkları anlamak da minnettarlıkla ve zorunlulukla ilişkilendirilmiştir. Barış görüşmelerinde yenilgiyi kabul etmek yerine diyalog için bir şans daha verilmesine minnettar olmak, Kosovalı Arnavut heyetin meşruluğunu desteklemiştir. Tecrübesizliğe ve tereddütlere değil, ciddiyete yer vermek, Kosova halkına ve uluslararası topluma karşı bir zorunluluktur. Bu nedenle, savaş alanında acı çeken insanların sesini onurlu bir şekilde sunma tartışmaları hemen başlamıştır. Siyasi Meseleler Komitesi ve heyetin Başkanlığı liderlik rolünü üstlenmiştir. Karar verme yetkisinin heyetin Başkanlığına ait olması nedeniyle

Komite, bir noktada heyetin Başkanlığının Temas Grubunun uluslararası uzmanları ile toplantılara katılmasında ısrar etmiştir.

Barış anlaşmasının imzalanmasının ertelenmesine ilişkin bilgiler zaten kamuoyuna açıktır, ancak Albright ve uzman ekibi, Kosova Arnavut heyetinden 23 Şubat'ta değil son tarihten iki gün önce son cevabı almaya karar vermiştir. Belirsizliği azaltmaya yönelik ve güven artırıcı tedbirler gibi ihtiyati önlemlerin alınmasının ortak bir amaca yönelik olması ve bunun için karşılıklı yardım alınması gerekmiştir. Temas Grubu da bunu Kosova'ya ve onun siyasi liderliğine borçludur çünkü 1990'ların başından itibaren Priştine'de ve Kosovalı Arnavutların çevresinde şiddetin yaygınlaşmasına rağmen, Amerikalı politikacılardan ve diplomatlardan talep edildiği gibi, barışçıl direniş fikriyle dayanışma gösterilmiştir. Yine siyasi liderler, daha önce nüfuzlu yabancı politikacılardan da teyit aldığı üzere, Dayton Barış Konferansını Kosova sorununun tartışılmasını için sabırla beklemişlerdir, ancak bu gerçekleşmemiştir.

Heyetin Siyasi Meseleler Komitesi, referanduma ilişkin formülasyon üzerinde Temas Grubu'nun uluslararası uzmanlarıyla birlikte çalışmıştır. Etkili müzakerelerin temel bileşenleri şunlardır: Morton Abramowitz'in konuşması; heyetin Başkanlığının Amerikan Dışişleri Bakanı Albright ile toplantısı; Arnavutluk Dışişleri Bakanı Paskal Milo'nun Rambouillet'te bulunması; referanduma ilişkin düzeltilen formülasyon; koalisyon hükümeti fikri; Kosova'dan komşu ülkelere yoğun mülteci akışı. Kosovalı Arnavut heyetinin uluslararası uzmanı Abramowitz, heyet üyeleri üzerinde bir kez daha etki göstermiştir. ABD'de lobcilik için kaleden ayrılmadan birkaç saat önce, heyet üyelerinin oturup geçmişi düşünmelerini, bu davranışla sadece Sırp-Yugoslavya heyetinin pozisyonunu ilerlettiklerini, çünkü anlaşmanın imzalanması daha uzun süre ertelendikçe Miloseviç'in sadece Temas Grubu üyeleri arasındaki uyumu değil, aynı zamanda Kosovalı Arnavut heyet içindeki uyumu da bozma ihtimalinin çok daha fazla artacağını anlamalarını istemiştir⁸³⁶. Bu düşünce tarzı gerçeği yansıtmaktadır. Başlangıçta, Temas Grubu dahilinde temsil edilen hükümetlerin ulusal tartışmalarında dahi Kosova'daki NATO birliklerinin varlığının gerekliliği konusunda çekinceler görülmüştür. Miloseviç, Kosovalı Arnavut heyetin birliğine ilişkin aksiyonları da dikkatle planlamıştır. Siyasi liderliğin Kosova'daki kilit aktör olmadığını ve hakimiyetin KLA'ya sahip olduğunu çok iyi bilmektedir. Sivillere ve KLA

⁸³⁶ Qosja, a.g.e., s.230

kontrolü altındaki bazı bölgelere saldırılan bu koşullarda, Rambouillet'teki barış görüşmelerinin gelişimini Priştine'den askeri kanadın kontrol etmesini sağlamak ve barış anlaşmasının imzalanmasını engellemek mümkündür. Bu, Temas Grubunun ve arabulucuların müzakerelerin yönünü kaybettiğinin ve Rambouillet'teki Barış Konferansın Belgrad ve Priştine'nin kontrolü altında olduğunun bir göstergesidir.

Müzakerenin temposundan ve Temas Grubundaki dışişleri bakanlarının tavrından memnun olmayan Kosovalı Arnavut heyeti üyelerinin bir kısmı, siyasi koşulları gerektiği gibi analiz etmedikleri gerekçesiyle suçladıkları Siyasi Meseleler Komitesi'ne öfkelerini göstermiştir. Abramowitz, referanduma ilişkin açık formülasyon ısrarının, bunun sadece gerçekleşmesinin imkansızlığının yanı sıra, aynı zamanda uluslararası toplumdan ve özellikle de ABD'den ödün alma şansını da azaltacağının altını çizmiştir⁸³⁷. Heyetin Başkanlığının Amerikan Dışişleri Bakanı Albright ile yaptığı görüşmede bu konu bir kez daha gündeme gelmiştir; Amerikan hükümeti Kosova ile Amerikan konsolosluğunun Priştine'de açılışını Kosova'ya temin etmesi; KLA üyelerinin Washington'daki Amerikalı diplomatlara, ABD temsilcilerine ve ABD'nin iç istihbarat ve güvenlik servisine ziyareti; ara dönemden sonra referandum yapılması ve Amerikan hükümetinin Geçici Anlaşma'nın uygulanmasında KLA ile ortaklaşa hareket ederek Kosova'daki NATO operasyonunda Amerikan birlikleriyle birlikte çaba gösterileceğinin garanti altına alacağı konularındaki önerilerini konuşmuştur⁸³⁸. Görüşmeler rahat bir ortamda gerçekleşmiştir ve iyimserlik için zemin hazırlamıştır. Rugova uzun bir aradan sonra en iyimser kişi haline gelmiştir ve sessizliğini bozarak heyetin barış anlaşmasını imzalaması gerektiğini söylemeye başlamıştır⁸³⁹. Amerikan hükümetinin önerisi ve Albright'ın yumuşayan tavrından dolayı heveslenen Rugova, Thaçi reddetse dahi heyet adına barış anlaşmasını imzalamaya hazır olduğunu ifade etmiştir⁸⁴⁰.

Rugova'daki ani değişim hem kendisi hem de heyet üyelerinin çoğu açısından, Kosova Arnavut liderliği ile ABD arasındaki ittifaka duyulan güvenin henüz parçalanmamış olduğunun bir göstergesidir. Tek sorun, hiçbir koşulda anlaşmayı imzalamak istemeyen Thaçi'dir. Bu doğrultuda Albright, Arnavut siyasetinden iki nüfuzlu kişiyle iletişim kurmaya karar vermiştir.

⁸³⁷ Qosja, **a.g.e.**, s.230

⁸³⁸ **a.g.e.**, s.239 -242

⁸³⁹ Merovci, **a.g.e.**, s.316

⁸⁴⁰ **a.g.e.**, s.287

Arnavutluk dışışleri bakanı Paskal Milo ile yaptığı görüşmede olumlu tepkiler almıştır. Milo'yla yaptığı telefon görüşmesinde Albright, referandum konusu ile ilgili müdahale yapıldığının ve söz konusu maddede “*halkın gönüllülüğü*” ifadesinin yer aldığının altını çizmiştir⁸⁴¹. Milo ile iletişimi sırasında Albright, Thaçi'nin heyetin baş müzakereciliğinden istifa ettiği bilgisini almıştır. Konferans odasında alarına yönelik bir belirti olmamasının yanı sıra; heyet üyeleri bunu, arabulucular tarafından Thaçi'nin gerginliğinin bir tezahürü olarak görmüşlerdir, tehlikeli bir jest olarak algılanmıştır; çünkü kısa sürede Temas Grubu'nun dışışleri bakanları önünde Thaçi'den çok kararlı bir olumsuz yanıt almışlardır ve ardından barış görüşmelerini bırakmışlardır⁸⁴².

Arnavut devletinin angajmanı çok hızlı olmuştur. O anda Arnavutluk Başbakanı Pandeli Majko, Thaçi'yi aramıştır ve ona, “*Albright'ı Arnavutluk Başbakanını dinler gibi dinle. Amerika en iyi müttefikimiz*” demiştir⁸⁴³. Majko, Milo'yu da Thaçi ile iletişim kurmaya çalışması için Rambouillet'e göndermeye karar vermiştir⁸⁴⁴. Heyetteki bazı üyelerle yaptığı görüşmeden alınan heyetin dağılmanın eşiğinde olduğu bilgisi endişe verici bir durum yaratmıştır⁸⁴⁵. Milo aralarında Qosja, Surroi ve Thaçi'nin de bulunduğu heyetin bir kısmı ile olumlu sonuçlanan bir toplantı gerçekleştirmeyi başarmıştır⁸⁴⁶. Albright aynı zamanda Demaci'yi de aramıştır ama sonuç hayal kırıklığı yaratmıştır. Tam tersine, “*Otuz bin Arnavut'un ölmesi gerekiyorsa ölsün, ama özgür olma hayalinden vazgeçemeyiz*” demiştir⁸⁴⁷. Bu deklarasyon, Amerikan Dışışleri Bakanına baskı yapmanın bir biçimidir, çünkü kısa bir süre sonra Demaci, Geçici Anlaşma'nın imzalanmasının bir hafta ertelenmesi için Milo'dan Amerikan Dışışleri Bakanı ile arabuluculuk yapmasını isteyecektir ki bu gerçekleşmiştir ve Paris'teki müzakereler de iki hafta ertelenmiştir.

⁸⁴¹ Milo, **a.g.e.**, s.155-157

⁸⁴² A.y

⁸⁴³ A.y

⁸⁴⁴ A.y

⁸⁴⁵ Qosja, **a.g.e.**, s.261- 270

⁸⁴⁶ A.y

⁸⁴⁷ Albright, **a.g.e.**, s.514

3.5 NATO'nun Kosova'ya Askeri Müdahalesi

3.5.1 Paris'teki Barış Konferansının Devamı

Temas Grubu açısından, Rambouillet Barış Konferansı sırasında “*Kosova için kapsamlı özerklik konusunda fikir birliğine*” varılması bir başarıdır⁸⁴⁸. Temas Grubunun Dışışleri Bakanları, anlaşmanın askeri konularda da Eki olduğunu ve Priştine ve Belgrad heyetlerinin bunu Rambouillet'te imzalamaktan çekindiklerini göz önünde bulundurarak, barış görüşmeleri sürecine başarıyla sonuçlanması için ikinci bir şans vermeye karar vermişlerdir. Bu amaçla 15 Mart 1999'da başlayacak başka bir toplantı planlamışlardır. Bu bir bakıma Rambouillet müzakerelerinin devamıdır ve Paris'teki Barış Konferansı olarak bilinmektedir. Rambouillet ve Paris'teki barış görüşmelerinin bağlamını karşılaştırdığımızda, üç ana fark görülür: Priştine ve Belgrad'ın güvenlik meseleleriyle ilgili taslağı kabul edip etmeme konusunda yalnızca beyanda bulunma fırsatına sahip olması, taslakta belirtilen askeri meselelere açıklama yapması için NATO heyetinin Paris'te bulunması, Finlandiya Adli Tıp ekibinin yayınlanmış raporu. Paris'teki Barış Konferansında, Kosova'daki savaşın tarafları, uluslararası toplum tarafından desteklenen barış ile NATO'nun askeri müdahalesi arasında seçim yapmak zorunda kalmışlardır.

Rambouillet'teki Kosovalı Arnavut heyetinin siyasi çözüm konusundaki Ek'i kabul ettiği düşünüldüğünde, Paris'te en memnuniyetsiz durumda olan Belgrad heyetidir. Ancak her iki taraf da uzlaşmaya istekliyse barış anlaşmasına varılabilecektir. Bu nedenle Priştine, Belgrad Kosova'da uluslararası askeri birlik kurulmasını kabul etmek zorunda kalsın ya da kalmasın, kapsamlı özerklik önerisini kabul etmiştir. Paris'teki açılış töreninden kısa bir süre sonra Kosovalı Arnavut heyeti, Kosova siyasi ve askeri liderliğinin, Kosova halkıyla da istişare ederek barış anlaşmasını imzalamayı kabul ettiğini konferansın eş başkanlarına bildirmiştir. Bu, güvenlik konularındaki Ek'i de kabul ettikleri anlamına gelmektedir. Belgrad'ın müzakere heyeti, aynı tutum ve pozisyona benimsemeyi sürdürmüştür. Milutinoviç'in 22 Şubat'ta Rambouillet'teki barış sürecine ilişkin yaptığı açıklama ve Markoviç'in 14 Mart'ta Paris'teki konferansta yaptığı açıklama da incelendiğinde mevcut benzerlikler görülebilir. Milutinoviç, Temas Grubu'nun ve özellikle ABD elçisi Hill'in ve Dışışleri Bakanı Albright'ın Sırbistan'dan istediklerinin, sadece

⁸⁴⁸ “Contact Group Statement on Rambouillet Accords, Co-Chairmen’s Conclusions”, **Contact Group**, 23 February, (Çevrimiçi) http://www.ohr.int/ohr_archive/contact-group-statement-rambouillet-23-february-1999/, Erişim Tarihi: 14.03. 2018

kabul edilemez değil, aynı zamanda mantıksız da olduğunu beyan etmiştir⁸⁴⁹. Markoviç, “*NATO Sırbistan'a davetsiz girerse saldırgan olarak, düşman olarak karşılanacaktır..... Sırbistan Kosova'dan gönüllü olarak asla vazgeçmeyecektir. Yalnızca zorla alınabilir*” açıklaması yapmıştır⁸⁵⁰. Belgrad liderliği, Kosova'yı Sırbistan'ın bir iç meselesi olarak görmeye devam etmiştir ve uluslararası toplum tarafından herhangi bir kuvvet kullanımı tehdidi, ülkenin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine karşı düşmanca bir eylem olarak algılanmıştır.

Barış anlaşmasının imzalanması için resmi tören, 18 Mart' tarihli olarak planlanmıştır. Kosovalı Arnavut heyeti davete olumlu yanıt vermiştir ve heyet başkanlığı üyeleri belgeyi imzalamıştır. Barış anlaşması da arabulucu Hill ve Petritsch tarafından imzalanmıştır. Aynı gün Milutinoviç, “*Rambouillet anlaşmasının Arnavutların Amerikalı arkadaşlarıyla imzaladığı sahte bir belge olduğu*” açıklamasında bulunarak bu iki arabulucuyu barış sürecinde taraflı davranmakla ve manipülatif yaklaşım sergilemekle suçlamıştır⁸⁵¹. Ayrıca, “*Batı bizi bombaların tehdidi altında imza atmaya zorlayamaz*” demiştir⁸⁵². Rus arabulucu Mayorski de anlaşmayı imzalamamıştır. Mayorski'nin gerekçesi, ancak savaştaki her iki tarafın da anlaşmayı imzalamış olması durumunda, arabulucuların imzalama hakkına sahip olmasıdır⁸⁵³. Dolayısıyla, Mayorski açısından, Sırp-Yugoslavya heyeti belgeyi imzalamazken, arabulucuların imzasının belgeyi bulunması mantıksızdır. Eş başkanlar Cook ve Vedrine, “*Rambouillet Mutabakatı, Kosova sorununun tek barışçıl çözümünü temsil ediyor*” ifadesini kullanarak barış görüşmeleri sürecini kapatmışlardır⁸⁵⁴. “*Müzakereler ertelendi. Sırplar anlaşmaları kabul ettiklerini açıklamadıkça görüşmeler devam etmeyecek*” ifadesinin altını çizerek, yapıcı olmayan yaklaşımı dolayısıyla Belgrad heyetini suçlamışlardır⁸⁵⁵.

Belgrad'ın Rambouillet'deki ve daha sonra Paris'teki müzakerelere yönelik tutumu, Karşılıklı Zarar Görülen Çıkmaz yaklaşımının öznel ve nesnel bileşenlerinin mevcut olmadığını

⁸⁴⁹ “France – Serb President Milutinovic at Loggerheads with NATO”, **Associate Press**, 21 February 1999, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=RmVVah9q6pk>, Erişim Tarihi: 22.02.2018

⁸⁵⁰ “Paris - Serbian Delegation Arrive for Peace Talks”, **Associate Press**, 14 March 1999, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=5vzMGQ33FnM>, Erişim Tarihi: 27.02.2018

⁸⁵¹ “Serbia Denounces Agreement”, **Radio Free Europe**, 18 March 1999

⁸⁵² A.y

⁸⁵³ A.y

⁸⁵⁴ “President Clinton Statement on Kosovo and NATO Intervention”, **U.S Department of State**, Daily Press Briefing, 10 March 1995, (Çevrimiçi) https://1997-2001.state.gov/policy_remarks/1999/990319_clinton_kosovo.html, Erişim Tarihi: 11.07.2018

⁸⁵⁵ A.y

göstermiştir. Miloseviç, Milutinoviç ve onların yakın işbirlikçileri, Sırbistan'ın toprak bütünlüğü ilkesine ve bir BM üyesi devlet olmasına güçlü bir şekilde güvenmişlerdir. Ayrıca, “*Batıdan gelen ültimat*” dedikleri şeye yanıt verecek düzeyde devletin yeterli siyasi, diplomatik ve askeri güce sahip olduğuna da inanmışlardır. Objektif bileşen boyutunda ise Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olarak Sırbistan'a karşı uluslararası bir askeri müdahale fikrine karşı olan Moskova'nın da desteğini almışlardır. Bununla birlikte, Finlandiya adli tıp ekibinin Raçak'taki cinayetlerin insanlığa karşı bir suç oluşturduğuna dair raporu, Belgrad'ın olağanüstü hal ilan etme kararı, Yugoslavya ordusunun Kosova'daki askeri operasyonlarını yoğunlaştırması ve Arnavut sivillerin Kosova'dan zorla yerinden edilmesi, başta ABD olmak üzere Temas Grubu ve Güvenlik Konseyi üyelerinin çoğunun durumu insani bir müdahale olarak görmelerini sağlamıştır. Amerikan Başkanı Clinton, 19 Mart'ta yaptığı bir açıklamada, “*Aksiyon ve kararlılık orduları durdurabilir ve hayat kurtarabilir*” diyerek, NATO'nun askeri müdahalesi olmadan Kosova'da sivillerin katledilmesinin durdurulamayacağını altını çizmiştir⁸⁵⁶.

3.5.2 Askeri Müdahale Kararı

Paris'teki barış görüşmelerinin yeniden sona ermesine rağmen, bu kez Amerikan devleti tarafından Miloseviç'in barış anlaşmasını imzalaması için bir girişimde bulunulmuştur. Bu amaçla Holbrooke Belgrad'a gönderilmiştir, ancak Miloseviç'e “*çatışma zamanlarında bile iletişimin her zaman açık olduğu*” mesajını ilettiğine dikkat çekse de herhangi bir olumlu teyit almayı da başaramamıştır⁸⁵⁷. Bu ifade, Belgrad'ın, zararlar karşılıklı gelmesi, savaş alanında kayıp vermesi ve diplomatik izolasyona uğraması halinde barış anlaşmasını imzalamaya istekli olacağına uluslararası toplumun emin olduğu anlamına gelmektedir. Bu, “*havuç ve sopa*” stratejisinin bir mekanizmasıdır.

Holbrooke, Belgrad'dan Brüksel'e gitmiştir ve burada, NATO Genel Sekreteri Javier Solana ile yaptığı görüşmede, Yugoslavya ve Sırp temsilcilerle diyalogun başarısız geçtiği konusunda resmi bilgi vermiştir. Ayrıca, siyasi liderliğin ve basının, “*NATO'nun sunduklarını yanlış yorumladığını ve yanlış anladığını*” da vurgulamıştır⁸⁵⁸. Bir gün sonra, Solana NATO

⁸⁵⁶ A.y

⁸⁵⁷ “Milosevic to Meet with Holbrooke”, **Radio Free Europe**, 22 March 1999

⁸⁵⁸ “Bill Clinton on NATO Attacks”, **Associate Press**, 23 March 1999,

(Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=WrcOWkGCbas>, Erişim Tarihi: 17.02.2018

bünyesinde Sırbistan'a hava saldırısı kararı alındığını açıklamıştır. Miloseviç'in Temas Grubu'nun barış planını reddetmesine dayanan bir iddia sunmuştur. “*Askeri müdahaleden başka alternatifin olmadığı*” ve “*saldırıların her an önlenebileceği veya durdurulabileceği*” bir kez daha tekrarlanmıştır⁸⁵⁹.

Saldırını önlemek için askeri hazırlıklar başlamıştır. Bir yandan Yugoslavya Ordusu, NATO'nun Belgrad'a yönelik askeri müdahalesine karşılık vermek üzere seferber edilmiştir. Öte yandan NATO da Belgrad'ın Kosova'daki saldırganlığını durdurmak için harekete geçmeye tam olarak hazırdır. Her iki durumda da, “*saldırı*” terimini kullanarak operasyonlarını haklı çıkarmış olsalar da, arada bir fark da vardır: İlkindeki hedef toprak bütünlüğünü yabancı birliklerden korumak iken, ikincisindeki hedef Sırp politikasının ve Yugoslav Ordusunun barbarca eylemlerinden sivil nüfusun hayatını korumaktır.

Askeri müdahale kararı acil bir çözüm getirmemiştir ve Belgrad'ı “sahip ol ya da terk et” konumuna getirmiştir. Aksine bu, neredeyse bir yıl önce NATO içinde yaşanan tartışmanın ve Kosova'daki sivillere uyguladığı şiddeti diplomatik yollarla sona erdirmesi için Belgrad'ı ikna etmeye çalışmanın bir yansımasıdır. 28 Mayıs 1999'da, NATO üye devletlerinin Dışişleri Bakanları, Kosova'daki durumun, Dayton Barış Anlaşması ve Arnavutluk'ta ve Makedonya'daki istikrar ve güvenlik açısından tehdit oluşturduğu sonucuna varmıştır⁸⁶⁰. Yine de NATO, anlaşmazlığın barışçıl bir şekilde çözülmesi fikrine bağlı kalmıştır ve Belgrad'dan ve Priştine'den diyaloga yapıcı bir şekilde yaklaşımlarını istemiştir. Bu toplantıda, örgütün Kosova sorunuyla ilgili ana hedefleri, diğer uluslararası örgütlerle koordinasyon içinde barışçıl çözüme katkıda bulunmak ve Balkanlar'da barış ve istikrarın korunmasına yardımcı olmak şeklinde belirlenmiştir⁸⁶¹. Savunma Bakanlarının 12 Haziran 1998'deki toplantısında, NATO'nun Kosova'da barışçıl çözüme yönelik tutumu yeniden teyit edilmiş, Kosova'daki şiddetten ve

⁸⁵⁹ “Holbrooke, Yugoslavia – Kosovo Crisis”, **Associate Press**, 24 March 1999,

(Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=Umpoz4vRx_k, Erişim Tarihi: 28.02.2018

⁸⁶⁰ “Statement on Kosovo Issued at the Ministerial Meeting of the North Atlantic Council”, **NATO**, 28 May 1998, (Çevrimiçi) https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25976.htm?selectedLocale=en#:~:text=Statement%20on%20Kosovo-,Issued%20at%20the%20Ministerial%20Meeting%20of%20the%20North%20Atlantic%20Council,Luxembourg%20on%2028th%20May%201998&text=We%20are%20deeply%20concerned%20by,in%20pursuit%20of%20political%20change, Erişim Tarihi: 28.02.2018

⁸⁶¹ A.y

mülteciler ile yerinden edilmiş kişilerin sayısından endişe duyduklarının altı çizilmiştir⁸⁶². Kosova'daki durumun kötüleşmesi, NATO'yu 13 Ekim 1998'de sınırlı hava operasyonları için Aktivasyon Emri ilan etmeye zorlamıştır; ancak yine de diyaloga öncelik verme pozisyonunda kalmıştır⁸⁶³. Solana'nın açıklamasında, Yugoslavya'nın BM'nin 1199 sayılı kararından doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda NATO'nun harekete geçeceği belirtilmiştir⁸⁶⁴. Hava saldırısı kararının, uluslararası toplumun diplomatik girişimlerini desteklemek için alındığını da daha sonra açıklamıştır. Bu karar, Miloseviç'i Özel Kuvvetlerin bir kısmını Kosova'dan çekmeye ikna etme girişimiyle sonuçlanmıştır. Gelecekte Yugoslavya'nın 1199 sayılı kararın hükümlerine göre hareket etmemesi durumunda, sınırlı hava harekatı kararının yürürlükte kalacağı da eklenmiştir⁸⁶⁵. Raçak'taki katliam nedeniyle bir kez daha NATO, Belgrad'ı BM'ye ve NATO'ya verilen taahhütlere uymaya çağırmıştır. Genel Sekreter Solana, arabuluculuk sürecini ve Temas Grubunun barış önerisini örgütün tamamen desteklediğini söylemiştir. Ayrıca, başka seçenek kalmadığı durumlarda NATO'nun harekete geçmeye hazır olacağı ve askeri müdahale hazırlıklarının yoğunlaştırıldığı da eklenmiştir.

Güvenlik Konseyi'nde, Rusya Federasyonu tarafından talep edilen ve Federal Yugoslavya temsilcisinin de katıldığı acil bir toplantı yapılmıştır. Tartışmanın ana konusu, Kosova'daki NATO müdahalesidir. Belgrad ve Moskova, kuvvet kullanımını yasa dışı bir eylem olarak görmüştür. NATO üyesi devletlerin askeri operasyon kararını kınamanın yanı sıra, öncelikle BM Şartına uymada sahip oldukları yükümlülüklerce hareket etmek zorunluluğu nedeniyle de üye devletleri suçlamışlardır⁸⁶⁶. Jovanoviç yaptığı açıklamada şunları söylemiştir:

“Bugün, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) silahlı kuvvetleri, egemen ve bağımsız bir Devlete ve Birleşmiş Milletlerin kurucu üyesi olan Yugoslavya Federal

⁸⁶² “Chairman’s Summary of the Meeting of the Euro – Partnership Council in Defence Ministers Session”, **NATO**, 12 June 1998, (Çevrimiçi) <https://www.nato.int/docu/pr/1998/p98-076e.htm>, Erişim Tarihi: 18.02.2018

⁸⁶³ “Statement by the NATO Secretary General, NATO’s Role in Kosovo”, **NATO**, 13 October 1998, (Çevrimiçi) <https://www.nato.int/docu/speech/1998/s981013b.htm>, Erişim Tarihi: 10.02.2018

⁸⁶⁴ A.y

⁸⁶⁵ “Statement by the NATO Secretary General, NATO’s Role in Kosovo”, **NATO**, 28 January 1999, (Çevrimiçi) <https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-011e.htm#:~:text=NATO%20stands%20ready%20to%20act,all%20relevant%20Security%20Council%20Resolutions>, Erişim Tarihi: 07.02.2018

⁸⁶⁶ “Security Council 3899th Meeting”, **United Nations**, S/PV.3988, 24 March 1999, (Çevrimiçi) <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SPV3988.pdf>, Erişim Tarihi: 10.03.2018

Cumhuriyeti'ne karşı en vahşi ve sebepsiz saldırganlık eylemini tek taraflı olarak gerçekleştirmiştir. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, hiçbir ülkeyi veya bölgenin barışını ve güvenliğini tehdit etmemiştir. Saldırıya uğramıştır, çünkü bir iç sorunu çözmeye çalışmıştır ve egemenlik hakkını terörle mücadelede kullanmıştır ve ilelebet, Sırbistan'ın ve Yugoslavya'nın bir parçası olan toprakların bir kısmının ayrılmasını engellemiştir⁸⁶⁷.

Suçlamalara yanıt veren ABD temsilcisi, 1199 sayılı kararı hatırlatarak, Kosova'da şiddetin durdurulması ve sorunun barışçıl şekilde çözülmesi için, Belgrad'dan koşulların yaratılmasının talep edildiğini vurgulamıştır⁸⁶⁸. Belgrad'ın Kosova'daki durumu insani krize dönüştürmek suretiyle uluslararası yükümlülükler uymadığı gerekçelerini de sıralamıştır. ABD ile çok benzer bir tutum sergileyen Hollanda, Fransa, Slovenya ve İngiltere temsilcileri de, uluslararası toplumun çatışmayı barışçıl yollarla çözmeye çok kararlı olduğunu ve kuvvet kullanma sorumluluğunun Federal Yugoslavya başkanına ait olduğunu vurgulamışlardır.

3.5.3 Belgrad ve KFOR Tarafından Askeri Teknik Anlaşmanın İmzalanması

9 Nisan'da BM Genel Sekreteri, Belgrad'dan Kosovalı Arnavut sivillere yönelik uygulanan şiddeti ve zorla yerinden edilmeyi durdurmasını ve Kosova'da yabancı kuvvetlerin varlığı konusunda uluslararası toplumla işbirliği yapmasını talep eden bir açıklama yapmıştır. Kosova'da, özellikle Arnavutluk ve Makedonya başta olmak üzere komşu ülkelerden mülteci akışıyla ilgili “*insani bir trajedi*” yaşandığını savunmuştur⁸⁶⁹. Uluslararası toplum, Yugoslav kuvvetlerinin Arnavut sivilleri Kosova'dan sınır dışı etme kampanyasını bir etnik temizlik politikası olarak nitelendirmiştir. Çatışmanın barışçıl çözümünden sorumlu örgütü temsil eden BM Genel Sekreteri, Belgrad'ın diyalogun yeniden kurulması için gerekli koşulları yerine getirmeyi kabul edeceği bir zamanda, NATO'yu da askeri saldırıyı durdurmaya çağırıştır⁸⁷⁰.

Belgrad, NATO müdahalesinin, BM üyesi bir devletin egemenliğine ve bağımsızlığına karşı saldırganca bir eylem olduğu şeklinde aldığı pozisyonu devam ettirmiştir. Bu durum, Genel

⁸⁶⁷ A.y

⁸⁶⁸ A.y

⁸⁶⁹ “Letter Dated 9 April from the Secretary General Addressed to the President of Security Council”, **United Nations**, S/1999/402, 9 April 1999, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/102/08/PDF/N9910208.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 04.03.2018

⁸⁷⁰ A.y

Sekreter'e hitaben yazılan ve NATO'nun askeri operasyonunun uluslararası barışı ve güvenliği tehdit ettiğinin altının çizildiği mektupta da görülmüştür. Sırp ve Yugoslav siyasi liderleri, Kosova ve Sırbistan'da olup bitenlerden bir şekilde BM'yi ve NATO'yu sorumlu tutmuşlar ve insani krizin sorumluluğundan kendilerini kurtarmaya çalışmışlardır. Sırp kurumlarının önceki yıllarda bu bölgedeki tüm etnik gruplara eşit muamele için yükümlülüklerini yerine getirdiğinin altını çizerek, Kosova'dan sivillerin zorla sınır dışı edilmesine yönelik herhangi bir kampanyanın olmadığını savunmuşlardır⁸⁷¹. Belgrad'ın ileriki aylarda barış anlaşmasını imzalamadaki isteksizliğinin temelini oluşturan iki unsur vardır: Kosova'yı Sırbistan'ın bir iç meselesi olarak görmeye devam etmesi ve Kosova'nın homojen bir nüfus yapısına sahip olmadığı fikrini savunması.

Yukarıda bahsi geçen mektupta, olgunluğun öznel veya nesnel bileşenlerinin varlığına ilişkin bir gösterge mevcut değildir. Aksine, Belgrad kendisini askeri ve siyasi anlamda çok güçlü hissetmiştir. NATO'nun saldırganlığı şeklindeki yorumları ve mültecilerin güvenli geri dönüşü argümanlarına paralel olarak, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin barışçıl çözüme bağlı olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla, Miloseviç ve Rugova arasındaki görüşmeye de, uluslararası arabuluculuk olmaksızın ve diyalog yoluyla Kosova sorununu çözmek için Belgrad'ın uyguladığı bir girişim olarak atıfta bulunmuşlardır. Bu tavır, uluslararası topluma ve kamuoyuna, Belgrad'ın kuvvet kullanımıyla karşı karşıya kaldığı dönemde bile barışa bağlı kaldığını gösterme girişimidir.

Olgunluğa ulaşma aşaması iki aydan fazla sürmüştür. Belgrad'daki Çin Büyükelçiliği'ne yapılan saldırı, hem bir başarısızlık hem de Kosova'daki yabancı birliklerin varlığına ilişkin Batılı ülkeler ile Rusya arasında uzlaşmayı gerektiren bir ivme olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Miloseviç, Milutinoviç ve Sainoviç'in Ocak-Mayıs 1999 döneminde Kosova'da işlenen insanlık suçları nedeniyle suçlandıkları ve tutuklama emri çıkarıldığı yönündeki Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (ICTY) duyurusu da çıkmaza giden yolu açmıştır⁸⁷².

⁸⁷¹ "Letter Dated 16 April from the Representative of Yugoslavia Addressee to the Secretary General", **United Nations**, S/1999/436, 21 April 1999, (Çevrimiçi) <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/s54.pdf>, Erişim Tarihi: 04.03.2018

⁸⁷² "Press Statement - President Milosevic and Four Other Senior FRY Officials Indicted for Murder, Persecution and Deportation in Kosovo", **ICTY**, 27 May 1999, JL/PIU/403-E, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/en/press/president-milosevic-and-four-other-senior-fry-officials-indicted-murder-persecution-and>, Erişim Tarihi: 10.05.2018

Belgrad'ın barış anlaşmasının imzalanmasını geciktirmek için kullanabileceği başka bir mekanizması kalmamıştır. İddianamede, Kosova'da sivillerin katledildiği ve zorla yerinden edildiği vurgulanmıştır.

Arabuluculuk sürecine, Rusya'nın Balkanlar Özel Temsilcisi Viktor Chernomyrdin ve Finlandiya Cumhurbaşkanı Martin Ahtisari de dahil olmuştur. Chernomyrdin, insanlığa karşı işlenen suçların Miloseviç'i barış anlaşmasını kabul etmeye zorlayacağı konusunda çok kötümserdir. Uluslararası toplumun yaklaşımını onaylamadığını ve Miloseviç'i ikna etme çabalarının temelinin şimdiden akamete uğradığını vurgulamıştır⁸⁷³. Chernomyrdin'e göre tek çözüm, NATO'nun askeri operasyonlarını sona erdirmeye kararına kilitlenmiştir. Ne var ki çok kısa bir sürede koşulların bağlamı önemli ölçüde değişmiştir.

AB Başkanlığı'na gönderdiği bir mektupta Yugoslavya Dışişleri Bakanı, G-8'in barış önerisine ilişkin ilkeleri Yugoslavya Hükümeti'nin kabul ettiği şeklindeki kararı kamuoyuna açıklamıştır⁸⁷⁴. Sırp Parlamentosu'nda da barış anlaşması lehinde oy kullanılmıştır. Bir hafta sonra KFOR, Yugoslavya ve Sırbistan adına generaller Jackson, Marjanovic ve Stevanovic, Kumanovo Anlaşması olarak da bilinen Askeri Teknik Anlaşmayı imzalamışlardır⁸⁷⁵. Bu, Yugoslavya'nın askeri kuvvetlerini Kosova'dan çekmeyi ve KFOR birliklerinin Kosova'da konuşlandırılmasına izin vermeyi kabul ettiği anlamına gelmiştir. Askeri Teknik Anlaşmanın imzalanması, Köln'deki toplantıda G-8 üye devletleri arasındaki BM karar taslağı hazırlıklarının temposunu hızlandırmıştır⁸⁷⁶. 10 Haziran'da, NATO Genel Sekreteri, Yugoslavya üzerinde süren bombardımana son verilmesi kararı alındığını bildirmiştir⁸⁷⁷. Bu kararın, Belgrad'ın Kosova'dan kuvvetlerini çekmeye başladığı bilgisi üzerine alındığının da altının çizilmesi gerekir.

⁸⁷³ “Kosovo Mediation Near Failure”, **Washington Post**, 29 May 1999, (Çevrimiçi) <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/balkans/stories/brussels052999.htm>, Erişim Tarihi: 05.03.2018

⁸⁷⁴ “NATO, Serbia Reach Military Agreement on Kosova”, **Radio Free Europe**, 3 June 1999

⁸⁷⁵ “Letter Dated 15 June 1999 from the Secretary General Addressed to the President of the Security Council”, **United Nations**, S/1999/682, 15 June 1999, (Çevrimiçi) <https://www.nato.int/kosovo/press/p990610a.htm>, Erişim Tarihi: 05.03.2018

⁸⁷⁶ “Conclusions of the G-8 Foreign Ministers, 10 June 1999”, **G-8 Cologne Summit**, 10 June 1999

⁸⁷⁷ “Statement by the NATO Secretary General, NATO's Role in Kosova”, **NATO**, 10 June 1999, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/177/47/IMG/N9917747.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 07.02.2016

SONUÇ

Bu doktora tezinin amacı, Soğuk Savaş'tan sonra uluslararası toplumun Balkanlar'da belirli bir barış yapma modeli geliştirip geliştirmediğini incelemektir. Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı ile ilgili karşılaştırmalı analize duyulan ihtiyaç, barış süreci ile ilgili akademik bilgi eksikliği de göz önüne alındığında görülmektedir. Ayrıca, kilit konumdaki siyasi ve askeri liderlerin, barış anlaşmalarının üçüncü taraflarca dayatıldığına dair günlük yaşamdaki açıklamaları hâlâ mevcuttur. Toplumda da hangi koşullar altında barış anlaşmalarının imzalandığı konusunda hala farklı yorumlar hakimdir. Tezin araştırma problemi ile ilgili erişilebilir birincil ve ikincil kaynakların analiz edilmesinin ardından, uluslararası toplumun hem Dayton hem de Rambouillet Barış Konferanslarını düzenleme konusunda neredeyse tek tip bir yaklaşıma sahip olduğu sonucuna varılmıştır. İlk olarak, Barış Konferansı çağrıları, Karşılıklı Zarar Veren Çıkmaz düzeyine erişildikten sonra gelmiştir. İkincisi, arabuluculuk süreci, ön müzakereler ve masa başı müzakereler şeklinde iki önemli aşamayı içermektedir. Üçüncüsü, çatışma çözümünde üçüncü taraf rolündeki uluslararası toplum, savaştaki tarafları barış konferanslarına katılmaya ve önerilen barış anlaşmalarını imzalamaya ikna etmek için barışçıl araçlar ve kuvvet kullanmıştır. Aşağıda, Bosna Hersek'teki ve Kosova'daki savaşın sona ermesinde bağlam ve zamanlamanın nasıl belirleyici faktörler olduğu argümanları verilmiştir.

4.1. Bosna Hersek'te Barışın Sağlanmasına İlişkin Sonuçlar

4.1.1 Dayton Barış Konferansı Öncesi ve Sırasındaki “Olgunluk Anı”

Srebrenitsa'daki soykırım ve Saraybosna Pazarı'nın bombalanması, Dayton Barış Konferansı'nın toplanmasını izleyen iki olaydır. Uluslararası toplum tarafından savaştaki taraflara barış konferansı çağrılarının iletildiği koşullar ve zamanlamanın analizi yapıldığında, Bosna Savaşı'nı sona erdirmek için olgunluk anının Ağustos 1995'te geldiği sonucuna varılmıştır. Karşılıklı Zarar Veren Çıkmaz için de öznel ve nesnel bileşenler de mevcut hale gelmiştir. Savaştaki tüm taraflar, müzakere davetini kabul etmekten başka bir çözümünün olmadığını anlamıştır. Olgunluk anını korumak da çok zor olmuştur. Dayton Barış Anlaşması imzalanıncaya kadar, çıkmaza ilişkin algılar çok çeşitli kalmıştır. Ön müzakereler kapsamında, savaştaki tarafların masa başı müzakerelere katılma konusundaki isteklilikleri saptanmıştır.

Srebrenitsa'daki soykırım savaşın tüm taraflarını etkilemiştir. Ancak sonuçlar hepsi tarafından farklı şekillerde hissedilmiştir. Bir taraftan mağdur, diğer taraftan ise fail durumundadırlar. Kurban olan askeri bir yenilgiyle karşı karşıya kalmıştır ve binlerce sivil kaybetmiştir. Fail, diplomatik tecrit ve insanlığa karşı suçlar dolayısıyla suçlama olasılığı ile karşı karşıya kalmıştır. Savaşa neden olan antagonizmalar da var olmaya devam etmiştir. Düşmanlık ve öfke duygusu daha da artmıştır, ancak düşmanı yenme yeteneği önemli ölçüde azalmıştır. Bu, özellikle Saraybosna Pazarı'na yapılan havan topu saldırısından sonra belirgin hale gelmiştir. Bu nedenle, gelecekte yansımalarının daha büyük boyutlarda olacağını bildiklerinden, çıkmazda olan tüm taraflar bir Çıkış Yolu (WO) bulmak zorunda kalmıştır.

Bosna Hersek siyasi liderliği, ne halkını ne de ülkenin toprak bütünlüğünü artık daha fazla koruyamamaları nedeniyle barış konferansı davetini kabul etme kararı almıştır. Savaşta boyunca geçen uzun yıllar, sadece toprakların önemli bir bölümünün kaybedilmesiyle değil, aynı zamanda BM koruması altındaki bölgede sivillerin öldürülmesiyle de sonuçlanmıştır. Srebrenitsa'nın düşüşü, BM barış kuvvetlerinin sivilleri “güvenli bölge” içinde koruyamazken, Bosna Ordusu mühimmattan yoksunken ve güvenli bölgelerde askeri operasyonlar yürütme yetkisine sahip değilken gelecekte bunu nasıl yapabilir görüşünü güçlendiren ivme olmuştur. Güvenli bölgelerdeki operasyonlar “güvenli bölge” statüsünden yararlanmayan bölgelerde durumun daha da dramatik olabileceği korkusu artırmıştır. Siviller ve siyasi liderler arasında bu düşünce ve duygular artmıştır. O dönemde Bosna Cumhurbaşkanı bu durumu, “*saldırıya uğrayan, sayıca az olan ve silahsız kalan insanlar korkunç acılar çektiler*” sözleriyle vurgulamıştır⁸⁷⁸. Ayrıca kendisinin dahi artık “*kıfayetli bir savaş yürütemeyeceğine*” dikkat çekmiştir⁸⁷⁹. Acının şiddeti dayanılmaz hale gelmiştir. Öznel unsurlar, savaşın bir sonucu değil bir politika olarak uygulanan etnik temizlikte bulunmaktadır⁸⁸⁰. Etnik temizlik, Bosna savaşının başlangıcından itibaren acının ana kaynağı olmuştur. Kullanılan iki ana araç, Bosnalı Müslüman erkek ve erkek çocukların sistematik olarak infazı ve Bosnalı Müslüman kadın ve kızların sistematik tecavüzü olmuştur. Bosna devlet kurumları, Pale'nin siyasi ve askeri liderliğinin planladığı etnik temizliği durduraktan aciz kalmıştır.

⁸⁷⁸ Alija Izetbegovic, **Inescapable Questions - Autobiographical Notes**, The Islamic Foundation, UK, 2003, s.288

⁸⁷⁹ A.y

⁸⁸⁰ “Report of the Situation on Human Rights by in the Territory of the Former Yugoslavia, Submitted by the Special Reporter of the Commission on Human Rights”, **United Nations**, E/CN.4/1992/S-1/9, 14 August 1992, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/149074?ln=en>, Erişim Tarihi: 15.10.2018

Böyle bir başarısızlığın nedenleri uluslararası sistemde de aranmalıdır. 1992'den itibaren Bosna Hersek'te şiddetin tırmanması, BM tarafından barıştan ziyade barışı koruma olarak görülmüştür. Bosna Hersek bağımsızlığını ilan ettikten kısa bir süre sonra kendisini savaşın içinde bulmuştur. Özellikle bağımsızlığının ve egemenliğinin AB devletleri ve ABD tarafından tanınması sonrası ülkedeki barış koşullarının bozulduğu kabul edilmiştir. Bu koşullarda, BM üyesi olmasını müteakip Bosna liderliği, Güvenlik Konseyi'nin BM Şartı'nın VII. Bölümüne göre hareket etmesini umarak acil bir toplantı talep etmiştir. Başka bir deyişle, Bosna devletinin toprak bütünlüğünü korumak için askeri müdahale kararı kabul edilecektir⁸⁸¹. Güvenlik Konseyi 770 ve 771 Sayılı Kararları kabul etmiş ve burada kuvvet kullanımına değil siyasi çözüme öncelik vermiştir⁸⁸²⁸⁸³. Bir yıl sonra BMGK güvenli alanlar kararıyla çıkmıştır⁸⁸⁴. Srebrenitsa'daki soykırım, BM ve Güvenlik Konseyi daimi devletlerinin Bosna savaşına uygunsuz bir yaklaşım sergilediğini göstermiştir. Bosnalı Müslüman erkeklerin Srebrenitsa ve çevresinde toplu halde infaz edildiğine ilişkin raporlar, yalnızca savaş alanında yaşananlara kaynak olmakla kalmamıştır; aynı zamanda 1995 yılının 11 Temmuz-22 Temmuz tarihleri arasında bu bölgelerdeki sivillerin yaşadığı acının da bir kanıtı olmuştur. İnsan Hakları Komisyonu Özel Raportörü Tadeusz Mazowiecki'nin raporuna ilişkin bulgular tanıkların ifadelerine dayanmaktadır⁸⁸⁵. Srebrenitsa, Bosnalı Sırp Ordusu tarafından gerçekleştirilen etnik temizliğin en uç örneğini temsil etmektedir.

Sırp Cumhuriyeti'nin siyasi ve askeri liderliği için askeri zafer, çok geçmeden siyasi ve diplomatik yenilgiye dönüşmüştür. Uluslararası toplum, Karadziç ve Mladiç'in müzakere masasında yer alacağı diyalogu başlatmayı reddetmiştir. Bunun birkaç nedeni vardır: (i) Bu liderlerin daha önceki barış tekliflerinde sergilenen yapıcı olmayan yaklaşımı, (ii) BMGK

⁸⁸¹ "Letter Dated 10 August From the Permanent Representative of Bosnia and Herzegovina to the United Nations Addressed to the President of the Security Council" **United Nations**, S/24401, 10 August 1992 , (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/148182?ln=en>, Erişim Tarihi: 02.11.2017

⁸⁸² "Resolution 770 Adopted by the Security Council at the 3199th Meeting", **United Nations**, S/RES/770/1993, 13 August 1993, (Çevrimiçi) <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/Chap-VII-SRES-770.php?print=true>, Erişim Tarihi: 05.11.2017

⁸⁸³ "Resolution 771 Adopted by the Security Council at the 3106th Meeting", **United Nations**, S/RES/771/1993, 13 August 1993, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/148182?ln=en>, Erişim Tarihi: 04.11.2017

⁸⁸⁴ "Resolution 819 Adopted by the Security Council at the 3199th Meeting", **United Nations**, S/RES/819/1993, 16 April 1993, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/221/90/PDF/N9322190.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 05.11.2017

⁸⁸⁵ "Situation of Human Rights in the Territory of the Former Yugoslavia - Periodic Report Submitted by the Mr. Tadeusz Mazowiecki", **United Nations**, E/CN.4/1996/9, 22 August 1995, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/185860?ln=en>, Erişim Tarihi: 03.04.2018

kararlarıyla korunan alanlarda dahi toplu infaz planlaması ve emri vermeleri ve (iii) etnik temizlik politikasına devam etmeleri. Başka bir deyişle, uluslararası toplum ne Karadzic ve Mladić'e güvenmiş, ne de ICTY tarafından soykırım ve insanlığa karşı suçlar nedeniyle tutuklama emri çıkarılan kişilerle müzakere etmek istemiştir. Bu koşullar altında, Sırp Cumhuriyeti cumhurbaşkanı ve Bosnalı Sırp Ordusu Baş Komutanı, müzakere önerisini ve temsilcilerinin Yugoslavya Başkanı Slobodan Milosević olmasını kabul etmekten başka bir çözümü olmadığını hissetmiştir. Burada, Patrik Belgesi'nin ve Kararlı Kuvvet Harekatı'nın öneminin altı çizilmelidir. İlki Milosević'in siyasi zaferini ve Karadzic ile Mladić'in teslimiyetini simgelemektedir. İkincisi ise Bosnalı Sırp Ordusu'nun Bosnalı Müslüman nüfusa karşı kuvvet kullanmaya devam etmesi durumunda, uluslararası toplumun Bosna savaşını zorla sona erdirmeye konusundaki kararlılığını temsil etmektedir.

Olgunluk anını sürdürmek çok zor olmuştur. Arabulucular kendilerini pek çok kez bu anı kaybetmenin baskısı altında hissetmişlerdir; uluslararası toplum dahi acil bir barış konferansını toplama konusunda kendisini hazırlıksız bulmuştur. Bu nedenlerden dolayı müzakerelerin yeri, gündemi ve çerçevesine ilişkin kararlar alınana kadar adım adım ilerlenmesine karar verilmiştir. Çözüm, öncelikle Cenevre Anlaşması olarak da bilinen Temel İlkeler Anlaşması müzakereleriyle arabuluculuk sürecinin başlatılmasında bulunmuştur. Bu belge, 8 Eylül 1995 tarihinde Bosna Hersek, Hırvatistan ve Yugoslavya Dışişleri Bakanları tarafından imzalanmıştır. Üzerinde anlaşmaya varılan başlıca ilkeler arasında Bosna Hersek'in toprak bütünlüğünün korunması, iki taraf arasındaki yetki paylaşımı ve yüzde 51:49 formülüne göre toprak paylaşımı vardır⁸⁸⁶. İlk ilke, Bosna'nın devlet olarak tanınmasını temsil etmektedir ve ayrıca dış sınırları değişmeden kalacaktır. İkinci ilke, Sırp Cumhuriyeti'nin Bosna devletinin birimlerinden biri olarak tanınmasını temsil etmektedir. Diğer entite, 1994 yılında Washington Anlaşması ile tanımlandığı şekliyle Federasyon olarak kalmıştır. Üçüncü ilke, önceki barış planlarının başarısız olmasının ana nedenlerinden biri olan Bosna Hersek'in iç sınırlarıyla ilgilidir. Bununla birlikte, belgenin

⁸⁸⁶ "Letter Dated 8 September 1995 from the Representative of France, Germany, the Russian Federation, The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the United States of America to the United Nations Addressed to the Secretary General", **United Nations**, A/50/549 - S/1995/780, 8 September 1995, (Çevrimiçi) https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/a50-parti_1.pdf, Erişim Tarihi: 21.01.2018

taslağının hazırlanmasında, “önerinin karşılıklı anlaşma ile düzenlemeye açık olduğunun” altı çizilmiştir⁸⁸⁷.

Bu tarz bir formülasyon, Bosna Hersek'in iki taraf arasındaki sınırın çizileceği haritanın değil, yalnızca olası yüzdenin verildiği anlamına gelmiştir. Federasyon, her ne kadar geri kalanı Sırp Cumhuriyeti'ne ait olsa da, Bosna topraklarının %51'ine sahip olması gereken entitedir. Üç haftadan kısa bir süre içinde, aynı zamanda Anayasal Konulara İlişkin Anlaşma olarak da bilinen İleri Düzey Mutabık Kalınan Temel İlkeler'e de (Further Agreed Basic Principles) ulaşılmıştır. Cenevre Anlaşmasına bir ek niteliğindeki bu belge dahilinde (i) Bosna devletinin bağlı olduğu uluslararası anlaşmalardan doğan sorumluluklara, (ii) demokratik ve özgür seçimlerin yürütülmesine, (iii) yerinden edilmiş kişilerin haklarına ve (iv) Bosnalı ve entitelere ait kurumların oluşturulmasına uygun hareket etmek şeklindeki entitelerin yükümlülüklerine ilişkin esaslar belirlenmiştir⁸⁸⁸. Temel İlkeler Anlaşması ve İleri Düzey Mutabık Kalınan Temel İlkeler, barış konferansı sırasında müzakerelere öncülük edilmesi gereken temeli oluşturmuştur. Ayrıca, Dayton Barış Anlaşması'nın içeriği taslağının hazırlanması gereken temel de bunlardır. Cenevre'deki ve daha sonra New York'taki toplantı sırasında, savaştaki tarafların davetlere olumlu yanıt vermesine karşın belgeleri imzalamaya yeterince hazır hissetmemeleri gibi temel zorluklar ortaya çıkmıştır. Cenevre'deki toplantının başlamasından önce ve toplantı sırasında iki kez olgunluk anının kaybolması yönünde ciddi bir risk oluşmuştur. İlk durumda, müzakerelerden çekilmek isteyen ve dışişleri bakanlarından toplantıyı boykot etmesini isteyen Bosna devletinin liderliğidir.

Bu durum, belgede Bosna Hersek adından önce “cumhuriyet” ifadesinin de yer alması gerektiğini düşündükleri için yaşanmıştır. Arabulucu Richard Holbrooke, Bosna Dışişleri Bakanı'nı toplantıya katılmaya ikna etmeyi başarmıştır. Bununla birlikte, toplantının resmi açılışının başlaması gerektiği zamanda, Sırp Cumhuriyeti delegasyonundan bir temsilci, müzakere masasının arkasındaki ilk sırada değil müzakere masasında oturma konusunda ısrarcı olmuştur. Ancak bu talep, toplantının yapıldığı formalitelere uygun değildir. Masada sadece ilgili devletlerin dışişleri bakanlarının ve arabulucuların oturacağı çok daha önce tanımlanmıştır.

⁸⁸⁷ A.y

⁸⁸⁸ “Further Agreed Principles”, **United Nations**, A/50/718 - S/1995/920, 26 September 1995, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_950926_FurtherAgreedPrinciples.pdf, Erişim Tarihi: 25.10.2017

Patrik Belgesi ile mutabık kalınan şekilde Sırp Cumhuriyeti temsilcisiyle katılmıştır ve bu kişi de Yugoslavya Dışışleri Bakanıdır. Her iki durumda da Holbrooke bu engelleri aşmayı başarmıştır, ancak bunu sonuçlar hakkında kendilerini uyararak yapmak zorunda kalmıştır. New York toplantısından önceki olgunluk anını korumak için arabulucuların çalıştıkları bağlam da çok benzerdir. Bosna Cumhurbaşkanı, Bosna Sırp Ordusunun Saraybosna bölgesinden ağır silahların kaldırılmasına yönelik yoğun çalışmasından memnun kalmamıştır. Kendisine göre önerilen taslak, Bosna Hersek'te sürdürülebilir barışı garanti edecek ilkeleri de içermemektedir.

Olgunluk anını tehdit eden en kritik nokta Dayton Barış Konferansı sırasında olmuştur. En büyük zorluklar detay aşamasında yaşanmıştır. Bu, özellikle müzakere masasında savaşı tarafların Bosna devletinin iç sınırları konusunda bir uzlaşmaya varmak zorunda kaldıklarında belirginleşmiştir. Konferansın başlangıcından itibaren savaşta yer alan tarafların barış konferansına katılmayı kabul ettikleri, ancak birbirleriyle aynı masaya oturmak istemedikleri görülmüştür. Düşmanla aynı odada buluşmak yerine, arabulucularla ve/veya danışmanlarıyla daha fazla görüşmeyi tercih etmeyi sürdürmüşlerdir. Rahatsızlık, özellikle Bosna heyeti tarafından acı ve öfke duygusu nedeniyle çok yoğundur. Haritalardaki sorun, çatışmanın özü olmaya devam etmiştir. Bosna Cumhurbaşkanı Sırp Cumhuriyeti'ni Bosna devletinin birimlerinden biri olarak kabul etmiştir ancak iç sınırlardan taviz verilmeyeceği konusunda çok kararlı davranmıştır; otorite ve toprak bütünlüğü kaybının, halka ve onların fedakarlıklarına ve savaş idealine ihanet olarak görüldüğüne inanmıştır.

Yugoslav Devlet Başkanı, barış görüşmelerinin hızını gerçekten bozan taktiklerini sürdürmüştür. Hırvatistan Cumhurbaşkanı ise özellikle Doğu Slovenya Anlaşması imzalandıktan sonra diyalogla pek ilgilenmemiştir. Arabulucu Holbrooke, çıkmazı ortadan kaldırmak için katıldığı toplantıda, Wright-Patterson Hava Kuvvetleri Üssü'nde ABD Dışışleri Bakanı Christopher'a ulaşma zamanının geldiğine karar vermiştir. Arabulucunun kendisi dahi müzakerelerin barış anlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlanabileceğine dair umudunu kaybetmeye başlamıştır. Karşılıklı Zarar Veren Çıkmazı yeniden yaratmaları gerekmiştir. Barış konferansının başlaması için şartlar bu temel üzerine inşa olmuştur ve barış anlaşmasının imzalanmasıyla müzakerelerin kapanması için aynı temelin sürdürülmesi gerektiğinden; Dışışleri Bakanı Christopher, Bosna savaşının sona erdirilmesi için bu barış konferansında anlaşmaya

varılmasının uluslararası toplumun ortak bir tutumu olarak Dayton Barış Konferansı'nın organizatörleri tarafından konferansın açılış töreninde yapılan konuşmalarda dile getirildiğini üç Balkan Cumhurbaşkanı'na hatırlatmak zorunda kalmıştır. Aksi takdirde, savaştaki taraflar kendi başlarına bırakılacaklardır.

4.1.2 Dayton Barış Konferansı için Ön Müzakereler

Dayton Barış Konferansı'nın ön görüşmeleri yaklaşık üç ay sürmüştür. Konferansta, barış konferansının protokolüne ilişkin genel kurallar ve müzakerelerin çerçevesi hakkında önemli kararlar alınmıştır. Tüm bu hazırlıklara girişilerek gelinen olgunluk anından hemen sonra başlatılmıştır.

Çatışmanın çözümünde üçüncü taraf rolündeki uluslararası toplum, diyalog için anlaşmaya duyulan gereksinimle savaştaki tarafları ikna edecek temele zaten sahiptir. Bu nedenle yukarıdaki paragraflarda altı çizildiği üzere, olgunluk anı Ağustos'ta edilmiştir; ancak uluslararası toplum barış konferansını ne Ağustos'ta ne de Eylül'de toplamaya hazır değildir. Böyle bir durumdayken, daha fazla zaman kazanmaya ve Bosna Hersek için sürdürülebilir bir çözüm bulmak konusunda oldukça çalıştıkları izlenimini sürdürmeye yönelik birlikte hareket etme gereği duyulmuştur. Bunu çok iyi bir şekilde yapmak mümkün olmuştur. Temel İlkeler Anlaşması ve İleri Düzeyde Mutabık Kalınan Temel İlkeler Anlaşması müzakereleriyle bu boşluk doldurulmuştur. Bu belgelerle, arabulucuları ve savaştaki tarafları barış konferansı sonrasında barış görüşmelerine devam ettirecek formüle sahip olmaları sağlanmıştır. Formülasyon aşaması genellikle zorlu bir süreçtir ve masa başı müzakereler sırasında üstlenilmesi gerektiği taktirde çok fazla zaman ve enerji alabilir; bu ise sonuçta barış görüşmelerinin başarısızlığının nedeni olabilir. Cenevre'deki ve New York'taki toplantılardan elde edilen deneyim, barış konferansının açılmasından sonra arabulucuların böyle bir sorun yaşanmasını engellediğini göstermiştir.

Prosedür üzerine anlaşarak protokole ilişkin kurallar de kapsanmıştır. Bunların çoğu ön müzakereler döneminde tanımlanmıştır. Çoğu kez, savaştaki tarafların siyasi liderleriyle arabulucuların yürüttükleri görüşmeler hakkında kamuoyu bilgilendirilmiştir. Ayrıca, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Talbott'un Eylül 1995'te Moskova'ya yaptığı ziyarette olduğu gibi,

büyük kuvvetlerin temsilcileri arasındaki görüşmeler de devam etmiştir. Cenevre ve New York toplantısı, barış görüşmelerinin devam ettiğinin bir örneğidir. Aynı zamanda kamuoyunda genel hatlarıyla bilgiler paylaşılmıştır. Müzakerelerin içeriğine ilişkin gizlilik, özellikle ön müzakerelerin ve masa başı müzakerelerin geleceğini olumsuz etkileyebilecek sorular için korunmaya çalışılmıştır. En önemli konular arasında, savaşta yer alan tarafların müzakere ekiplerinin formatı ve platformları da yer almıştır. Üçüncü taraf katılım şekline ilişkin olarak, Bosna Hersek'teki savaşın savaşıyan taraflar arasında yüz yüze müzakerelerle durdurulamayacağı açıktır. Aksine, üçüncü tarafının aktif katılımına burada ihtiyaç vardır. Arabuluculuk, savaşıyan taraflar arasındaki müzakerelerin devam etmesi için tek çözüm olarak görülmüştür. Müzakere öncesi dönemde barış görüşmelerinde ikiden fazla tarafın yer aldığı dikkate alındığında Belgrad, resmi toplantılardaki varlığını birçok kez propaganda amacıyla kullanmıştır.

Temsilciler, Belgrad'ın Balkanlar'da barışın yeniden sağlanmasına katkıda bulunduğunu defalarca vurgulamıştır. Cenevre'de ve New York'ta yapılan görüşmenin hangi düzeyde gerçekleştiğine bakıldığında, her ülkenin dışişleri bakanlarının katılımının iki amaçla yapıldığı sonucuna varılmaktadır: Birincisi, var olan ıstırap ve kızgınlık nedeniyle ilgili ülkelerin cumhurbaşkanlarını tek seferde bir araya getirmek çok zor olacaktır. İkincisi, dışişleri bakanlarını barış anlaşmasının temel ilkelerine ilişkin anlaşmaları imzalamaya ikna etmek daha kolay olmuştur. Ön müzakerelerin bağlamı siyasi olarak çok hassastır ve bu nedenle en başta barış anlaşmasını sonradan imzalamak zorunda kalan cumhurbaşkanları olmak üzere, halkın siyasi liderlere olan itibarının ve desteğinin korunması gerektiği düşünülmüştür. Ancak ön müzakere döneminde, masa başı görüşmelerde heyetlerin en üst düzeyde temsil edilmesi kararlaştırılmıştır. Barış konferansında cumhurbaşkanlarına ülkelerindeki en önemli siyasi, diplomatik ve askeri kişilerin eşlik etmesi kararlaştırılmıştır.

Savaşta tarafları temsil eden üç müzakere heyeti vardır: Bosna müzakere heyeti, Yugoslav-Pale müzakere heyeti ve Hırvat müzakere heyeti. Cumhurbaşkanı İzzetbegović, Miloseviç ve Tudjman'ın baş müzakereciler olması, savaşta yer alan tarafların yaklaşmakta olan barış konferansına verdikleri ciddiyetin bir göstergesidir. Her üç delegasyon da önceden tanımlanmış platformlarla Dayton'a gitmiştir. Bosna delegasyonu için Bosna Hersek'in bağımsızlığının, egemenliğinin ve uluslararası tanınırlığının garanti altına alınması hayati önem

taşımaktadır. Yugoslav-Pale heyeti platformu, Sırp Cumhuriyeti Meclisi ve Yugoslav Federasyon Hükümeti tarafından onaylanmıştır, ancak aynı öncelikleri paylaşmamışlardır. Hırvat delegasyonu için Doğu Slovenya sorunu kilit önemdedir.

Diplomasi ve kuvvet kullanımı, diyalog yoluyla ortak bir çözüme ulaşmak için tarafların çıkarlarının savaşta korunmasında kullanılan mekanizmalar olmuştur. Birincisi, barış konferansı çağrısıyla yakından ilgilidir. İkincisi, kuvvet kullanma tehdidi ve kuvvet kullanımı yoluyla iletilmiştir. Her iki durumda da baskı ve ultimatolar mevcuttur. Arabulucular ve Temas Grubu olgunluk anını korumak zorundadır. Bu nedenle, savaşta tarafların barış görüşmelerinden çekilme veya müzakerelerin gidişatını bozma yönündeki her türlü girişimi, Bosna savaşının sona erdirilmesi gerektiği yönündeki ikna etmeyle sonuçlanmıştır. Bu tavır, savaşta tarafların kendilerine önerileni kabul etmekten başka seçenekleri olmadığı şeklinde görülmüştür. Sonuç olarak, savaşta taraflar barış görüşmelerine katılmaya zorlandıkları sonucuna varmışlardır. Srebrenitsa'da Bosnalı Sırp Ordusu'nun insanlık suçlarını yeniden işlediğine dair güvenilir deliller olmasına rağmen, uluslararası toplum savaşın diplomasi kullanılarak sona ermesine yakın durmuştur. Bu doğrultuda barış konferansı inisiyatifini üstlenmiştir. Dolayısıyla, Bosna savaşının barışçıl yollarla ve somut olarak arabuluculuk yoluyla durdurulması gerekmiştir. Ancak barışçıl çözüme öncelik vermek her zaman beklenen sonucu vermemiştir. Müzakerelerin çerçevesini belirlemede ilerleme göstermek bir yana, savaş alanında şiddeti tırmandıran gelişmeler yaşanmıştır. Bu şartlar altında uluslararası toplum, Kararlı Kuvvet Harekatı'nda olduğu gibi kuvvet kullanımının kaçınılmaz olduğuna karar vermiştir.

BM Güvenlik Konseyi'nin 982, 988, 1003, 1004, 1010, 1015 ve 1016 sayılı kararlarında, kuvvet kullanımı veya kuvvet kullanımı tehdidinde değil, barışçıl yollara öncelik verilmiştir. Bu kararların çoğunda, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üye devletleri, BM Şartı'nın VII. Bölümüne göre hareket etmiştir. Sürdürülebilir barış için çağrılar yapılmış ve buna askeri müdahale ile değil diplomasi yoluyla ulaşılacaktır. Bu, özellikle 1004, 1010 ve 1016 sayılı kararlarda açıkça görülmektedir. 12 Temmuz 1995'te BMGK, Bosnalı Sırp Ordusunun Srebrenitsa bölgesine yönelik saldırılarını onaylamadığını ifade etmiştir, ancak ordunun geri çekilmemesi durumunda

kuvvet kullanılacağına dair herhangi bir uyarı yoktur⁸⁸⁹. Bu nedenle, 1004 sayılı kararda, Bosna savaşının diyalog yoluyla sona erdirilmesi gerektiği ve savaşta tarafların bunu “*kabul edilemez askeri yollarla*” yapma girişimlerinin olduğu bir kez daha vurgulanmıştır⁸⁹⁰. 10 Ağustos tarihli 1010 sayılı kararda, yalnızca “*uluslararası insancıl hukuku ihlal edenler, bu tür eylemlerden dolayı bireysel olarak sorumlu tutulacaktır*” şeklinde bir cümle vardır⁸⁹¹. Barışçıl yolların kullanılması çağrıları bir kez daha tekrarlanmıştır⁸⁹². BMGK, Srebrenitsa'nın düşmesinden sonra bile çözümün Bölüm VII'de bulunması gerektiğine dikkat çekmeyi sürdürmüştür⁸⁹³⁸⁹⁴.

Kararlı Kuvvet Harekatı döneminde 1015 ve 1016 sayılı kararlarda da bu görülmüştür ki bu kararlarda taraflardan Bosna savaşında barış görüşmelerine Cenevre toplantısında belirlenen temel ilkelere göre devam etmeleri istenmiştir⁸⁹⁵. Dolayısıyla bu kararlar, Kararlı Kuvvet Operasyonunun Sırp Cumhuriyeti'nin siyasi ve askeri liderliğine yönelik bir zorlama aracı olduğunu ve onları barışın restorasyonunu tehdit etmemek için yapıcı bir şekilde diyaloga yaklaşmaya ikna etmeyi amaçladığını göstermektedir.

4.1.3. Dayton Barış Konferansı'nda Masa Etrafındaki Müzakereler

Dayton Barış Konferansı ABD, AB ve Rusya Federasyonu temsilcilerinin konuşmalarıyla açılmıştır. Buna göre,

- Christopher, Bild ve Ivanov'un açıklamalarının içeriği incelendiğinde, uluslararası toplumun Bosna savaşının bir an önce durdurulması gerektiği konusunda ortak bir tutum içinde olduğu görülür;
- Arabuluculuk koşulları savaşın başlangıcından beri en uygun durumdadır ve bu ivme korunmalıdır;
- Savaşta taraflardan hiçbiri mutlak kazanan olamaz;

⁸⁸⁹ “Resolution 1004 Adopted by the Security Council at its 3553th Meeting”, **United Nations**, S/RES/1004, 12 July 1995, (Çevrimiçi) <http://unscr.com/en/resolutions/1004>, Erişim Tarihi: 11.08.2018

⁸⁹⁰ A.y

⁸⁹¹ “Resolution 1004 Adopted by the Security Council at its 3553th Meeting”, **United Nations**, S/RES/1004, 12 July 1995, (Çevrimiçi) <http://unscr.com/en/resolutions/1004>, Erişim Tarihi: 11.08.2018

⁸⁹² A.y

⁸⁹³ “Resolution 1015 Adopted by the Security Council at its 3578th Meeting”, **United Nations**, S/RES/1015, 15 September 1995, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/186420/usage?ln=fr>, Erişim Tarihi: 15.08.2018

⁸⁹⁴ “Resolution 1016 Adopted by the Security Council at its 3581th Meeting”, **United Nations**, S/RES/1016, 21 September 1995, (Çevrimiçi) <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1016>, Erişim Tarihi: 27.08.2018

⁸⁹⁵ A.y

- Barış anlaşmasının sonuçlandırılması için uzlaşma ihtiyacı temeldir;
- Masa etrafında müzakereler başarısız olursa, savaştaki taraflar sorumluluklarını üstlenmek zorunda kalacaklardır.

Dayton'daki barış görüşmeleri resmîlik ve gizlilikle karakterize edilmektedir. Gündem ve ayrıntılar üzerinde anlaşmaya varmak, arabuluculuk sürecinin iki aşaması olmuştur.

Gündeme dair anlaşmada, hangi sorunların tartışılacağından ziyade tartışılması gereken sorunların sırayla yapılması zorunludur. Arabulucular ve savaştaki taraflar barış görüşmelerinin içeriğini zaten bilmektedir. Bununla birlikte, bu aşamada barış konferansını düzenleyen ülkelerin delegasyonları arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Bir taraftan ABD arabulucusu, arabuluculuk sürecinde baskın bir rol oynadığı için özellikle İngiltere temsilcisi tarafından eleştirilmiştir.

Öte yandan Dayton Barış Konferansı'na katılan Avrupa devletlerinin kendi delegasyonları tarafından mı, yoksa AB delegasyonu ya da Temas Grubu üyesi tarafından mı temsil edildikleri konusunda kafa karışıklığı ortaya çıkmıştır. Arabulucular, ön müzakere döneminde olduğu gibi benzer bir yaklaşımla devam etmeye karar vermişlerdir. Adım adım diplomasi sadece esneklik sağlamakla kalmamıştır; aynı zamanda baş müzakereciler arasındaki iletişim seviyesinin ve uzlaşmaya hazırlığın ilk haftadan sonra artmasını da garanti etmiştir. Ortamın çok gergin olduğu, Amerikalı diplomatların taleplerinin ardından Balkan heyet başkanlarının el sıkıştığı konferansın resmi açılışında bile görülmüştür. Sonunda, önce Doğu Slovenya konusunda bir anlaşmaya varılması ve ardından 1994'ten itibaren Federasyon anlaşmasının sonuçlandırılması, en nihayetinde ise Bosna Hersek'in iç sınırlarının sorulması gerektiğine karar verilmiştir.

Gündemle ilgili tartışmalara paralel olarak usule ilişkin bazı hususlar da tanımlanmıştır. Bu hususlardan en önemlileri arasında, müzakere heyetlerinin dış dünya ile iletişiminin sınırlandırılması gerektiği yer almıştır. Baş müzakereciler ve delegasyon üyelerinin barış görüşmelerinin hızı hakkında bilgi paylaşımlarına bu nedenle izin verilmemiştir. Sadece Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü ve arabulucular tarafından yapılan basın toplantılarında paylaşım yapılması gerekmiştir. Basın toplantılarında baş müzakereciler birkaç kez görünmüştür. Bu ise

özellikle de müzakerelerin çıkmaza girdiği durumlarda, barış anlaşmasına doğru ilerlendiği konusunda kamuoyuna bir mesaj iletmeye yöneliktir. Ayrıntılar aşaması, en zor ve çok zorlayıcı olanıdır. Balkan delegasyonlarının sadece ayrıntılar üzerinde anlaşmaya değil, aynı zamanda yürüttükleri savaşın temelini oluşturan hayati meseleler için de taviz vermeye ihtiyaç duyduğu bir aşama olmuştur. Bosnalı müzakere heyeti, özellikle New York Anlaşması ile Sırp Cumhuriyeti'ni Bosna Hersek entitelerinden biri olarak kabul ederek, barış adına birçok taviz verdiklerini vurgulamıştır. Yugoslav-Pale heyeti, çizdikleri haritaya dayanarak barış görüşmelerinin devam etmesi konusunda ısrar etmiştir. Temas Grubu, Bosna devletinin iç sınırlarına ilişkin önerilerini sunarak, çıkmazı ortadan kaldırmak için gereken çabayı göstermiştir.

Dayton Barış Konferansı'nı barış anlaşması imzalanmadan sona erdirmekle tehdit eden en ciddi soru da bu sorudur. Daha önceki barış girişimlerinden savaşın dinamiklerinin ve arabuluculuk sürecinin bağlamının dikkate alınması, konferans ev sahibini Balkan müzakere heyetleri üzerindeki baskıyı artırmaya yöneltmiştir. Müzakerelerin temposunu hızlandırmada arabulucu Holbrooke'un ön müzakereler dönemindeki taktiği kullanmasına karar verilmiştir. Dayton'daki barış görüşmelerini sonlandırmak için son tarihin yaklaşması ve ikinci kez bu sürenin uzatılmasına yer olmaması dolayısıyla, İzzetbegoviç ve Miloseviç'e bu durumun sonuçları hatırlatılmıştır. Müzakere heyetleri bir taraftan da hakikat anıyla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu ise savaş fikrini destekleyen halkın ve siyasi ve askeri liderlerin önünde haklı olarak sunulabilecek bir ortak zemin bulmak anlamına gelmektedir.

Anlaşmanın da uygulanması gerekmektedir. Halk bunu hoş karşılamadığı takdirde bunun olumsuz bir sonucu olacaktır. Heyet üyelerinin halk tarafından hain olarak görülmelerinin de yansımaları olacağı muhtemeldir. Ayrıca, barış anlaşmasının akdedilmesiyle mutabık kalınan hususları yerine getirilmesi pratik de olmayabilir. Öte yandan, ABD ve diplomatları, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bu savaşı sona erdirmeyi başarmış bir büyük güç imajını korumak için büyük bir gayret sarf etmişlerdir. Ülkelerinin itibarının zedelenmesine, bilhassa kendi ülkelerinde ve kendi teşkilatları bünyesinde müzakerelerin başarısız kalmasına izin vermeleri mümkün değildir.

4.2. Kosova'da Barışın Sağlanmasına İlişkin Sonuçlar

4.2.1 Rambouillet Barış Konferansı Öncesi ve Sırasındaki “Olgunluk Anı”

Kosova'da olgunluk anını oluşturan koşullar, bağlamla yakından bağlantılıdır. Barışçıl Direniş Hareketi'ne uzun yıllardır verilen aktif destek azalmıştır. Bunun temel nedeni Dayton Barış Konferansıdır. Kosovalı Arnavutlar, siviller ve siyasi liderler, bunu Kosova sorununun da çözülmesi için bir an olarak görmüşlerdir. Sonrasında, Kosova'nın savaş yapmadan bağımsız bir devlet olabileceğine dair iyimserlik de kaybolmaya başlamıştır. Ayrıca Sırp kuvvetlerinin Kosovalı Arnavutlara yönelik şiddeti artarak devam etmiştir ve artık dayanılmaz bir hale gelmiştir. Ocak-Mart 1998 döneminde Drenica bölgesindeki cinayetler, özellikle de Yaşari ailesine yönelik saldırı, Kosovalı Arnavutları Sırp baskısından çıkış yolunu barışçıl direnişte değil kuvvet kullanarak aramaya yöneltmiştir. Bu koşullar altında, Kosova Kurtuluş Ordusu'na (KLA) verilen destek büyük ölçüde genişlemiştir ve Kosovalı Arnavutların askeri seferberliği başlamıştır. Verilen destek askeri, mali ve siyasi olarak gerçekleşmiştir. Genç erkek ve kadın gönüllüler KLA'ya katılmıştır, Arnavut diasporası silahlı direniş için gereken büyük miktarda bir para göndermiştir; Kosovalı Arnavut siyasi aktörlerin bir kısmı da KLA'nın varlığını memnuniyetle karşılamıştır ve siyasette onların sesi olmuştur⁸⁹⁶.

Olgunluk anını yaratan en önemli an Raçak'taki katliamdır. Bir yıldan daha kısa bir süre içinde ikinci kez Kosovalı Arnavut sivil nüfusu üzerinde toplu katliamlar yapılması emri verilmiştir. Sırp ve Yugoslav askeri kuvvetleri, Sırbistan'ın Kosova üzerindeki toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumaları gerektiği fikrinin arkasında durmuştur. Uluslararası toplumun imzalanacak ateşkes anlaşmasına eriştiği ve Belgrad ve Priştine müzakereleri yoluyla ortak bir çözüme ulaşma çabaları devam ettiği dönemde operasyon gerçekleşmiştir. Ayrıca, Kosova'daki durumun ciddi şekilde kötüleşebileceğine dair başka göstergeler de vardır. Rehine krizi, Barışçıl Direniş Hareketi liderinin ve Kosova Cumhurbaşkanı'nın yakın danışmanının öldürülmesi ve Tetkik Misyonu'na saldırı sonrası barışın yeniden tesis edilmesi konusunda beklentilerden ziyade ikilemler yaşanmıştır. Dolayısıyla Raçak'taki katliam, uluslararası toplumu Kosova konusunda çok kararlı hale getiren bir an olmuştur. Aktif katılımın nedenleri, eski Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Balkanlar'da daha önce edindikleri deneyimlerle de

⁸⁹⁶ Arnavut Diasporası ifadesi, yalnızca menşe ülke değil, etnik köken anlamında kullanılmaktadır. Bu terim Arnavutluk, Makedonya, Kosova ve diğer ülkelerden Avrupa ve ABD'ye göç etmiş Arnavutları kapsamaktadır.

ilgilidir. Bosna savaşı, uluslararası toplumun proaktif bir yaklaşımla değil, savaşı sona erdirmeye reaktif bir yaklaşımla hareketinin yansımaları konusunda mükemmel bir örnek teşkil etmiştir. Belgrad'ın Kosova sorununu Sırbistan'ın bir iç sorunu gibi görmeye devam etmesinde ısrar etmesi ve aynı zamanda sivillere karşı kuvvet kullanması ve insanlığa karşı suçlar işlemesi uluslararası toplum için de izin verilemez bir durumdur.

Karşılıklı Zarar Veren Çıkmaz haline ulaşılmıştır. Bununla birlikte, tarafların bu çıkmazla ilgili algısı aynı değildir. Kosovalı Arnavutlar, savaşta en dezavantajlı konumda olan tarafı olarak çatışmada daha sıkışmış kalan taraftır. Yıllar boyunca şiddetin farklı biçimlerine, siyasi nedenlerle yaşanan hapislere, kurumların dışında bırakılmaya, aşırı yoksulluk içinde yaşamaya, önde gelen entelektüel ve siyasi şahsiyetlerin ortadan kaybolmasına ve sivillerin öldürülmesine maruz kalınmıştır. Tüm bunlar, özellikle 1989'dan itibaren Kosovalı Arnavutların karşılaştığı ana acı kaynaklarıdır. Drenica bölgesinde ve daha sonra Raçak'ta yaşanan saldırı, acı ve savunmasızlık duygusunu güçlendirmiştir. 1999 kışında KLA, bir yıl öncesine göre daha güçlüdür. Kosovalı Arnavut siyasi ve askeri liderliği, siyasi ve askeri kuvvetlerinin Belgrad'a göre daha sınırlı olduğunu bilmektedir.

Şiddetin daha da tırmanmasının yol açabileceği kayıpların ve maddi maliyetlerin doğasının farkında olarak, uluslararası toplumun diplomatik desteği aracılığıyla bir Çıkış Yolu görmüşlerdir. Belgrad yıllarca en güçlü taraf olarak kalmıştır. Siyasi, askeri ve diplomatik güce sahiptir. İlk olarak, anayasa değişiklikleriyle Kosova'nın özerkliğini ortadan kaldırmayı ve burayı kendi yargı yetkisi altına almayı başarmıştır. Başka bir deyişle, Kosova'nın Sırbistan dahilinde bir parçası olduğunu haklı çıkarmaya imkan veren yasal zemin oluşturmuştur. Bu mantıkla Belgrad, Kosova ile ilgili politikalarını ve eylemlerini toprak bütünlüğü ve egemenlik ilkesine göre hakemlik yaparak savunmuştur. Ordu, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nden miras kalan gücünün, kuvvet yapısının ve insan kaynağı eğitiminin bir bölümünü yapılandırmıştır. Diplomatik anlamda ikili ve çok taraflı diplomasi geleneği mevcuttur. Sırp ve Yugoslav diplomatların Dayton Barış Konferansı'ndaki ön müzakerelere ve masa başı müzakerelere katılımı, Belgrad nezdinde Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Balkanlar'daki barışın ve güvenliğin korunmasında önemli aktör oldukları algısını güçlendirmiştir. Bu algı, özellikle Yugoslav Devlet Başkanı Miloseviç'te mevcuttur.

Olgun anını korumak, özellikle Rambouillet Barış Konferansı'ndaki masa başı müzakereler sırasında zor olmuştur. Yukarıdaki paragraflarda da vurgulandığı üzere, yaşanan acılar ve askeri bakımından Kosova savaşında taraflar arasında aynı oranlarda değildir. Durumun böyle olması Rambouillet'teki barış görüşmelerine de yansımıştır. Kosovalı Arnavutların barış konferansına katılımı, Kosova sorununa sürdürülebilir bir çözüm bulma amacıyla gerçekleşmiştir. Belgrad ise bunu daha fazla zaman kazanma aracı olarak kullanmıştır. Barış konferansı davetine hemen olumsuz yanıt vermenin, NATO Konseyi'nin 13 Ekim 1998'de aldığı ve Aktivasyon Emirleri olarak bilinen kararına dayanarak NATO müdahalesine yol açacağını bilmektedirler. Sonuç olarak, barış konferansının organizatörleri müzakerelerin kapanış tarihini ertelemek zorunda kalmıştır. Rambouillet Barış Konferansı sırasında herhangi bir barış anlaşmasının imzalanmaması, olgunluk anının kaybedildiğinin bir göstergesi olmuştur. Barış görüşmelerinin başarısızlığa uğramasını önlemeyi hedefleyen uluslararası toplum, özünde Rambouillet'ten gelen müzakerelerin devamı niteliğinde olan Paris'te bir toplantı daha önermiştir. Belgrad'ın barış önerisi konusundaki tutumu değişmeden kalmıştır ve bu durum ikinci kez olgunluk anının ele geçirilmediğini göstermiştir.

4.2.2 Rambouillet Barış Konferansı İçin Ön Müzakereler

Temas Grubu'nun olgunluk anının korunmadaki tepkisi çok hızlı olmuştur. Şiddetin tırmanması ve savaşın bölgede yayılması korkuları da mevcuttur. Kosova'daki durumun çok ciddi olduğu göz önünde bulundurularak, acil bir yanıt verilmesi gerektiğine karar verildi. Bu koşullar nedeniyle ön müzakere süresi kısalmış ve barış konferansının toplanması için tüm hazırlıklar bir aydan kısa sürede tamamlanmıştır. İçinde barış konferansının yeri ve tarihi, müzakerelerin çerçevesi ve müzakere delegasyonlarının seviyesi ve bileşimi tanımlanmıştır.

Temas Grubu, Raçak'taki katliamdan bir hafta sonra Londra'da bir toplantı yapmıştır. 22 Ocak 1999'da tüm üye devletler Kosovalı Arnavut nüfusa yönelik saldırıyı tamamen onaylamadıklarını ifade etmiş ve bunu “*bir toplu katliam eylemi*” olarak nitelendirmişlerdir⁸⁹⁷. Ayrıca Kosova'da barışın bozulmasından hem Belgrad makamlarını hem de Kosova Kurtuluş Ordusunu sorumlu tutmuşlardır. Kosova'da baskı uygulandığını vurgulayarak, Belgrad'a yönelik

⁸⁹⁷ “Chairman’s Conclusions”, **Contact Group**, London, 22 January 1999, (Çevrimiçi) http://www.ohr.int/ohr_archive/chairmans-conclusions-london-22-january-1999/, Erişim Tarihi: 02.07. 2017

somut taleplerde bulunmuşlardır. Temas Grubu'nun aldığı kararlar arasında, (i) müzakereler yoluyla şiddeti sona erdirmeyi hedefleyen üçüncü taraf rolünde olacağı; (ii) arabuluculuk sürecine liderlik etme ve müzakerelerin çerçevesini belirleme sorumluluğunu aldığı; (iii) Belgrad'a ve Priştine'ye masa başı müzakerelere dönmeleri ve diyaloga yapıcı yaklaşımları için baskı yapacağı açıklanmıştır. Başkanın Sonuçları uyarınca, uluslararası toplumun Kosova sorununu mümkün olan en kısa sürede çözmek için kararlı bir tutum içinde olduğu açıkça görülmüştür. Sivillere yönelik saldırıyı kınamalarının yanı sıra somut önlemler almaları ile bu daha da netleşmiştir. Çatışma çözümüne üçüncü taraf müdahalesiyle ilgili olarak kimin devreye gireceği, hangi araçların kullanılacağı ve nihai hedefin ne olması gerektiği zaten bilgi dahilindedir.

Temas Grubu'nun 29 Ocak 1999 tarihli ikinci toplantısında, bir önceki toplantıdaki pozisyonlar ve talepler tekrarlanmıştır. Bakanlar, Kosova'daki durumu çok tehlikeli olarak görmeye devam etmişler ve bunun bölgede barışın istikrarsızlaşması için potansiyel bir kaynak olduğunun altını çizmişlerdir⁸⁹⁸. Ayrıca, Kosova'da çok yakında bir insani kriz olabileceği de gündeme gelmiştir. Başkanın Sonuçları'nda “*çözüme ulaşmada zaman esastır*” vurgusunun yapıldığı bir paragraf mevcuttur. Bu nedenle uluslararası toplum, Balkanlar'da, özellikle de tüm bölgede barışa ve güvenliğe yönelik bir tehdit olduğunda, proaktif olmaktan çok reaktif bir yaklaşım benimsemenin bir zorunluluk olduğunun farkına varmıştır. Bu elde etmeye yönelik bir çabadır. Formül iki temel ilkeyi içermektedir: Kosova için tam özerklik ve Sırbistan için toprak bütünlüğü. Barış teklifinin üçüncü tarafca hazırlanması gereken temeli atmışlardır. Burada barış konferansının başkanı tanımlanmıştır. Ayrıca, Belgrad'ın ve Priştine'nin kendi müzakere heyetleri de olacaktır.

Savaşan tarafların temsilcileriyle ilgili olarak, masa başı müzakerelerde yalnızca Belgrad tarafı için Yugoslav Federasyonu'ndan ve Sırbistan Hükümeti'nden delegelerin yer alacağı belirtilmiştir. Bu şekilde belirtme durumu -Priştine delegeleri için değil- kasıtlı olarak yapılmıştır. Temas Grubu, Belgrad'ın barış konferansına katılımını reddetmek için bir gerekçe olarak kullanılabilecek her türlü engelden kaçınmaya çalışmıştır. Çok önemli bir nokta olarak, Raçak'taki katliamın ikinci haftasından sonra, barış konferansının yerini, zamanını ve barış

⁸⁹⁸ “Chairman’s Conclusions”, **Contact Group**, London, 29 January 1999, (Çevrimiçi) http://www.ohr.int/ohr_archive/chairmans-conclusions-london-29-january-1999/, Erişim Tarihi: 02.07.2017

anlaşmasının imzalanması için Temas Grubu'nun son tarihi de belirlemiş olmasıdır. Bu nedenle Rambouillet Barış Konferansı'na gitmede önce savaşan taraflar, müzakerelerin dinamikleri ve içeriği hakkında bilgilendirilmiştir. Londra'daki toplantıda, Temas Grubu'nun Kosova'da barış ve güvenliğin restorasyonu ile tamamen engaje olurken, masa başı müzakerelerde barış görüşmelerinin başarısızlığından savaşın tarafları sorumlu olacaktır.

Temas Grubu toplantılarında alınan resmi kararlar, Rambouillet Barış Konferansı Eş Başkanı tarafından Belgrad ve Priştine liderlerine kişisel olarak iletilmiştir. İngiltere Dışişleri Bakanı Robin Cook, 30 Ocak 1999'da Balkanlar'a gelmiştir ve arabulucular Chris Hill ve Wolfgang Petrisch kendisine eşlik etmiştir. Temas Grubu'nun üç temsilcisinin varlığı, uluslararası toplumun kendi kararlarının arkasında durduğunu ve büyük kuvvetler arasında Kosova konusunda fikir birliğinin olduğunu göstermiştir. Cook'un ziyaretiyle, savaştaki tarafların diyaloga katkıda bulunma çabası yerine engel çıkarmaları durumunda, baskı ve kuvvet kullanma tehdidi ile karşılaşacakları açıkça gösterilmiştir. Aynı şekilde, diyalogun başarısız olması durumundaki yansımaları ve hava saldırısı tehdidi konusunda NATO açıklama yapmıştır⁸⁹⁹. Bu nedenle uluslararası toplum, Kosova'daki savaşın barışçıl çözümü fikrini desteklediklerini vurgulamak için Belgrad'a ve Priştine'ye diplomatlarını göndermiştir, ancak aynı gün NATO'yu insani kriz durumunda müdahale edecek bir örgüt olarak harekete geçirmiştir. Temas Grubu ve NATO'nun ön müzakere dönemine girmesi; uluslararası toplumun Kosova'daki barış sürecini barışçıl yollarla başarmak istediği, ancak zorunlu olması halinde kuvvet kullanımına da başvurulacağı anlamına gelmektedir.

Müzakere heyetlerine ilişkin olarak, Belgrad'ın Sırp-Yugoslav heyeti, Priştine'nin ise Kosovalı Arnavut heyeti olarak temsil edildiğinin altı çizilmelidir. Barış konferansına katılım kararı Sırp parlamentosu tarafından alınmıştır. Heyette Sırp Hükümeti, Yugoslav Federasyonu ve Kosova'da yaşayan toplulukların temsilcileri yer almıştır. Rambouillet'teki barış konferansı sırasında toplulukları temsil etmek üzere seçilen delegeler sadece sembolik bir role sahipken, Sırp Hükümeti'nden gelen delegeler ana rollerde yer almıştır. Sırp kurumlarından gelenler başta

⁸⁹⁹ "Statement by North Atlantic Council on Kosovo", **NATO Press Release 99 (12)**, 30 January 1999, (Çevrimiçi) <https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-012e.htm#:~:text=Statement%20by%20the%20North%20Atlantic%20Council%20on%20Kosovo&text=It%20welcomes%20the%20Presidential%20Statement,must%20cooperate%20fully%20with%20ICTY>., Erişim Tarihi: 25.01.2017

olmak üzere, delegelerin geçmişi ayrıntılı olarak incelendiğinde delegasyonların en etkili isimlerinin siyaset bilimi ve anayasa hukuku alanlarında uzman oldukları görülmektedir. Ayrıca, delegelerin bir kısmı Kosova'nın özerkliğinin kaldırılmasından itibaren Sırbistan'ın Kosova'ya yönelik siyasetinin ve yasalarının belirlenmesine odaklanmıştır.

Çok önemli bir ayrıntı da Yugoslav Devlet Başkanı'nın müzakere heyetinin bir parçası olmamasıdır. Bu durum, Miloseviç ve Belgrad'ın siyasi liderliğinin Kosova sorununu Sırbistan'ın iç meselesi olarak görmeye devam ettiğinin bir göstergesidir. Miloşeviç'in insanlığa karşı suçlar nedeniyle hapsedilmekten duyduğu korku, Rambouillet'e ziyaret gerçekleştirmemesinin nedenlerinden biri olmuştur. Masa başı müzakerelerde tüm kararları kendisinin aldığı ve Sırp-Yugoslav müzakere heyetinin de onun talimatıyla hareket ettiği ise yadsınamaz. Kosovalı Arnavut heyeti; Kosova Cumhuriyeti'nin kurumları olarak kabul ettikleri önemli siyasi figürlerden, Kosova Demokratik Birliği'nden (LDK), Birleşik Demokratik Hareket'ten (LBD), Kosova Kurtuluş Ordusu'ndan (KLA) ve iki bağımsız temsilciden oluşmuştur. Heyetin oluşumuna ilişkin kararda uluslararası kamuoyunun da etkisi olmuştur. Delegelerin geçmişi analiz edildiğinde, çoğunun Kosova'nın bağımsızlık hareketinde büyük bir etkiye ve katkıya sahip olduğu görülür. Ancak yalnızca bir kısmı uluslararası toplumun Kosova'daki barış görüşmeleri için önceki girişimlerine doğrudan katılmıştır. Barışçıl direniş hareketi fikrinden dolayı bu süreçlerdeki ana rolü siyasi kanat üstlenmiştir. Kosovalı Arnavutların siyasi liderliği için barış konferansında askeri kanadın varlığı, özellikle KLA liderliği, çok önemlidir. KLA, Kosova'daki savaşın meşru bir aktörü haline gelmiş ve eskiden olduğu gibi terörist veya gerilla grubu olarak görülmemiştir. KLA'nın delegasyonda yer almasıyla, Kosovalı Arnavutların haklı nedenlerle Kosova'da başlattığı savaşın temelleri güçlendirilmiştir. Uluslararası kamu hukukunda bir savaşın haklı savaş olarak kabul edilip edilmeyeceği konusunda bu belirleyici bir kriterdir.

Ön müzakere öncesi dönemde, Sırp-Yugoslav müzakere heyeti müzakerelerin çerçevesini belirleyen bir platforma sahiptir. İlkeler arasında; Sırbistan'ın toprak bütünlüğünün korunması, Kosova için özerklik, Kosova'daki tüm etnik topluluklar için eşit haklar ve Kosova'da yabancı birliklerin varlığının hiçbir koşulda kabul edilemeyeceği yer almıştır. Bu ilkeler Sırbistan Ulusal Meclisi tarafından belirlenmiştir. Bu nedenle, Belgrad'daki siyasi liderlik için Kosova'nın bağımsızlığı ve NATO birliklerinin Kosova'da konuşlandırılması hayati öneme sahip iki konudur

ve bu konularda taviz verilmesi imkansızdır. Kosovalı Arnavut müzakere heyeti, savaş koşulları ve hareketteki kısıtlamalar nedeniyle bir araya gelememiş ve ayrıca platform ve müzakere stratejisine karar verememiştir. Bununla birlikte, delegelerin her biri de Rambouillet Barış Konferansı'nda Kosova için en uygun çözüme ulaşmakta ellerinden geldiğince birlik içinde hareket etmeleri gerektiğini bilmektedir.

Prosedürlere ilişkin olarak, Belgrad ve Priştine müzakere heyetlerinin sırasıyla Belgrad'daki ve Priştine'deki havaalanlarından hareket etmelerine karar verilmiştir. Prosedürler daha önceden tanımlanmıştır. Bununla birlikte, Priştine havaalanında Kosovalı Arnavut müzakere heyeti, özellikle KLA temsilcileri, ülkeyi terk etme sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Belgrad, Kosovalı Arnavutların askeri kanadından delegelerin barış konferansına katılması yönündeki uluslararası toplumun yaklaşımından hoşnutsuz olup, gerekli seyahat belgelerine sahip olmadıkları gerekçesiyle bu delegelerin Fransa'ya gitmesini engellemeye çalışmıştır. Uluslararası toplum müdahalesiyle sorun zamanında çözülmüştür, ancak Rambouillet Barış Konferansı'nın açılış töreni birkaç saat ertelenmek zorunda kalınmıştır. Bu durum, Belgrad'ın barış görüşmeleri konusunda daha fazla zaman kazanma eğilimini sürdürdüğünü gösterdi. Priştine açısından söz konusu hal, delegasyonu içindeki çelişkilerin üstesinden gelinmesi ve masa başı müzakerelerde özellikle Belgrad heyeti önünde tek bir ses halinde hareket etmeleri gerektiğinin ek bir göstergesidir.

Usule ilişkin konular kapsamında müzakerelerin içeriğine ilişkin gizlilik unsuru da yer almıştır. Kosovalı Arnavut müzakere heyeti, Kosovalı Arnavutlar için en iyi çözümü üretme fikriyle Fransa'ya gitmiştir; ancak kamuoyuna Kosova'nın bağımsızlığının değil tam bir özerkliğinin olacağı açık bir şekilde iletilmemiştir. Dolayısıyla halk, barış konferansı davetinden haberdar olmakla birlikte müzakerelerin içeriğinden pek haberdar değildir. Bunun nedeni, Kosova sorununun uluslararası diplomaside ilk kez bir öncelik haline gelmesi ve bundan dolayı da korunması ve kaybolmaması gerektiği fikridir. Kamuoyunun masa başı müzakereler kararını bu koşullar altında desteklemeyeceği korkusuyla, siyasi kanadın bir kısmı ayrılmıştır. Halkın bu kararlara karşı olması durumunda, en uç durumda diyalogun sabote edilmesi ve hatta siyasi ve askeri kanatların barış konferansına katılması imkansız olurdu.

Arnavutluk Hükümeti'nin gözlemci sıfatıyla barış konferansına katılma talebi olmuştur. Konferansa ev sahipliği yapan ülke ise katılımcı sayısının çok sınırlı olacağı kararında kararlı kalmıştır. Arnavutluk'taki siyasi partiler de Kosovalı Arnavutların siyasi ve askeri liderlerine masa başı müzakerelere katılımın Kosova sorununun çözümü için gerekli olduğu ve bunu destekledikleri mesajını göndererek diyalogu da savunmuşlardır ve bunun barışçıl yollarla yapılmasını desteklemişlerdir.

Müzakere öncesi dönemde Kosovalı Arnavut siyasi ve askeri liderliğine Arnavut devletinin lojistik, siyasi ve diplomatik desteği çok önemlidir. Arnavutluk Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Dışişleri Bakanı, hem Kosovalı Arnavutlarca uluslararası toplum tarafından sunulan müzakere davetinin kabul edilmesi hem de uluslararası toplum tarafından Kosovalı Arnavut müzakere heyetinin siyasi ve askeri kanatlarının bir kompozisyon olarak kabul edilmesi konusunda çok aktif davranmıştır. Aynı şekilde Arnavutluk Hükümeti'nin de gözlemci sıfatıyla barış konferansına katılma talebi olmuştur. Katılımcı sayısının çok sınırlı olacağı kararına konferansa ev sahipliği yapan ülke bağlı kalmıştır. Arnavutluk'ta da siyasi partiler; Kosova sorununun çözümü için Kosovalı Arnavutların, masa başı müzakerelere katılımının elzem olduğu mesajının siyasi ve askeri liderlere gönderilmesinde diyalog kurmasını ve bunun barışçıl yollarla yapılmasını desteklemeyi savunmuşlardır.

4.2.3 Rambouillet Barış Konferansı'nda Masa Etrafındaki Müzakereler

Rambouillet Barış Konferansı'nda masa başı müzakerelerin hızına ilişkin ana aşamalar, gündem üzerinde anlaşma ve ayrıntılar aşamasıdır. Ayrıca usule ilişkin sorunlar da ele alınmıştır. Konferansın resmi açılışı Fransa Cumhurbaşkanı tarafından yapılmıştır ve konuşmasında uluslararası toplumun Priştine'den ve Belgrad'dan ne beklediği konusunda çok kısa açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca, Temas Grubu'nun bu aktif katılımı, uluslararası toplumun etkin ve verimli bir şekilde masa başı müzakerelerde her iki tarafı da savaşa sokmayı başardığını göstermektedir; ancak konferansın başarısı tarafların savaşta siyasi bir anlaşmaya varmak için hazır olmasına bağlıdır.. Dolayısıyla, Kosovalı Arnavut ve Sırp-Yugoslav müzakere heyetleri, uluslararası toplum tarafından Kosova'daki savaşın barışçıl yollarla sona erdirilmesi için tüm çabaların gösterildiği mesajını vermiştir. Fransa Cumhurbaşkanı, uluslararası toplumun artık savaşın devam etmesine izin vermeyeceğini çok önemli bir detay olarak vurgulamıştır.

Diyalogun başarısız olması durumunda Kosova sorununun kuvvet kullanılarak çözüleceğinin duyurulmasıyla barış konferansı açılmıştır.

Barış konferansının yeri olarak Rambouillet'in seçilmesi kararı, sadece diplomatik ve lojistik amaçlarla değil, aynı zamanda sembolik amaçlı olarak da önemlidir. Barış konferansına ev sahipliği yapan ülke olarak Fransa, başta Avrupa kıtası olmak üzere silahlı çatışmaların çözümünde Amerikan diplomasisine karşı, Avrupa diplomasisinin önemini de temsil etmiştir. Diğer taraftan da Rambouillet kalesi, 30 Temmuz 1960'ta savunma, dış politika ve kültür alanlarında Fransa ve Almanya'nın ikili ilişkilerini güçlendirmelerinin önerildiği yerdir. Bu girişim, 22 Ocak 1963'te Èlyse Antlaşması'nı imzalayan iki ülke arasındaki sürdürülebilir barışın temel taşı haline gelmiştir⁹⁰⁰.

Rambouillet Barış Konferansı'nda masa başı müzakerelerin başlaması öncesinde, içerik ve tartışılması gereken konuların sırası gibi gündemle ilgili konuların çoğu tanımlanmıştır. Uluslararası toplum, müzakerelerin siyasi konularda ekler ile başlaması ve Belgrad ve Priştine müzakere heyetlerine askeri konulardaki ekin teslim edilmesinin daha verimli olacağını düşünmüştür. Bu düşünce, müzakere heyetleri tarafından hoş karşılanmamıştır. Her iki müzakere heyetinin de temsilcileri, arabulucular tarafından müzakerelerin sonraki aşamalarında ne teklif edileceğini bilmedikleri için tartışmalara katılma ve taviz verme konusunda çok tereddütlü davranmıştır. Başka bir deyişle, Kosova'daki NATO birliklerinin varlığının askeri ekte tanımlanıp tanımlanmayacağı Priştine için hayati bir önem taşımaya devam ederken, Kosova'da yabancı askeri birliklerin bulunmaması Belgrad için esas önemli konu olarak kalmıştır. Askeri ilhakın barış görüşmelerinin çökmesine neden olabileceğinin farkında olan Barış konferansı başkanları ve arabulucuları, adım adım gerçekleşecek bir yaklaşım uygulamak zorunda kalmışlardır. Bu aynı zamanda savaşı tarafların taviz vermeye daha hazır olacağı sorunlardan yola çıkarak git gide en hassas soruları tartışmaya açması anlamına gelmektedir.

Kosovalı Arnavut heyeti, müzakerelerin başlamasından önce ateşkes anlaşmasının imzalanması gerektiğini düşünmüştür; Kosova'da Sırp ve Yugoslav Ordusu Kosovalı Arnavut

⁹⁰⁰ Èlyse Antlaşması, Fransa ile Almanya arasındaki Dostluk Antlaşması olarak da bilinir. Fransa-Almanya ikili ilişkilerinin geliştirilmesi konusundaki önemine ilişkin daha fazla detay, Fransa Avrupa ve Dışişleri Bakanlığı'nın web sitesinde bulunabilir: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/germany/france-and-germany/elysee-treaty/>

sivilleri öldürmeye devam ederken, barış hakkında konuşmayı çok mantıksız görmüşlerdir. Bu talep, barış konferansının organizatörleri tarafından kabul edilmemiştir. Üstelik Rus arabulucu da bunu Priştine'nin masa başı müzakereleri engelleme girişimi olarak yorumlayacaktır. Amerikalı arabulucu, düşmanlıkların sona erdirilmesinin Temas Grubu Kararlarında tanımlanan ön koşullardan biri olduğunu ve savaşta tarafların da bunu yerine getirmesi gerektiğini Kosovalı Arnavut heyetine tekrarlamıştır. Priştine temsilcilerinin ateşkes anlaşması için ısrar etmesi üzerine Belgradlı temsilciler, masa başı müzakerelerin başlamasını geciktirmek için ilk fırsat olarak görmüştür. Kosovalı Arnavut heyetinin Geçici Anlaşma dışında müzakere edilemez ilkeleri imzalamasını talep eden somut bir taleple buna yanıt verilmiştir. Bu talepler karşılaşılan ilk zorluklardandır ve arabulucuların Rambouillet'teki arabuluculuğun bağlamı ve süreci konusunda çok dikkatli olmaları gerektiğinin bir göstergesidir.

Masa başı müzakereler döneminde her iki delegasyona barış anlaşmasının resmi dilinin İngilizce olacağı bilgisi verilmiştir. Bu, detay aşamasında yanlış anlaşılmalara önlemeyi amaçlayan bir mekanizmaydı. Ayrıca, özellikle taslakların Priştine ve Belgrad heyetlerinin talep ve önerileriyle uyumlu hale getirilmesi gerektiği dikkate alındığında, belgelerin tercümesi dahi zahmetli bir süreç olmanın yanında aynı zamanda zaman alıcı da olduğundan zaman kazanılması gerekmiştir.

En zor olan aşama olan detay aşaması, yalnızca gerçeklerle yüzleşme anını değil, her delegasyonun kendi lehlerine olduğu konusunda anlaşmaya çalıştığı safhayı da temsil etmektedir. Kosovalı Arnavut heyeti, cezaların formülasyonunun bağımsızlık fikrini desteklemesi konusunda ısrar etmiş ve barış önerisinin kalıcı değil geçici bir çözüm olacağına dair güçlü garantiler istemiştir. Dolayısıyla, Barış Anlaşmasında, Geçici Anlaşmanın imzalandığı tarihten üç yıl sonra uluslararası toplumun himayesinde bir referandum düzenleneceğini ve Kosova'nın gelecekteki statüsüne Kosova halkının karar vereceğini belirtmekte ısrar etmişlerdir. Heyet için barış anlaşması taslağında Kosova, Kosova otoriteleri, geçici anlaşma, referandum, uluslararası arabulucular ve kendi kaderini tayin hakkı vb. terimlerin kullanılması çok önemlidir. Belgrad heyeti, Kosova'ya tam otonomi için kullanılarak gelecekte bir bağımsızlık fırsatına dönüştürülebilecek tüm detayların taslaktan kaldırılmasına odaklanmıştır. Bu şekilde, Geçici Anlaşma taslağında “Kosova” teriminin “Kosmet”; “Kosova savaşı”nın “Kosmet meseleleri”;

“anayasa”nın “tüzük” vb. ile değiştirilmesinde ısrar etmişlerdir. Ayrıca, talepleri Kosovalı Arnavut heyetinin taleplerinden ve Temas Grubu'nun önerisinden önemli ölçüde farklı olmuştur. Aslında talep ettikleri ve önerdikleri her şey, Kosova için tam bir özerklik fikrinden çok uzaktır. Ayrıca, Geçici Anlaşma'nın eklerine Lahey Mahkemesi'ne insanlığa karşı işlenen suçlarla ilgili hükümler eklenmemesini de talep etmişlerdir.

Ayrıntılar aşamasında, Rambouillet Barış Konferansı'nın arabulucuları ve organizatörleri bazı çıkmazlarla karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan en zor olanı, barış anlaşmasının sonuçlandırılması için verilen sürenin ertelenmesi sonrası, delegasyonların hiçbirinin kendilerine teklif edilenleri kabul etmeye hazır olmamasıdır. Geçici Anlaşmanın içeriğinin delegelerin her birinin itibarına zarar vereceği pozisyonunda kalmışlardır ve bu da taviz verebilecekleri yetkilerin daha ötesindedir. Beklendiği gibi, güvenlik konularındaki ek, en sorunlu olanıdır. Ayrıca bu ek taslağında herhangi bir müdahale de yapılamamıştır. Uluslararası toplum, barışı koruma döneminde Kosova'da savunma ve güvenlik konusunda çok katı davranmıştır. Bu şartlar altında barış konferansının usul kuralları da çiğnenmiştir. Amerikalı arabulucu, müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanmasını önlemek amacıyla Yugoslav Devlet Başkanı ile bir araya gelmiştir. Toplantıdan itibaren bu, barış müzakerelerinin hızında küçük bir ilerlemedir; ancak Belgrad heyeti yalnızca Geçici Anlaşma'nın siyasi eklerine ilişkin yorumları, talepleri ve istekleri arabuluculara iletmekle ilgili davranmıştır.

İkinci kilitlenme, özellikle güvenlik konularındaki ekin kabul edilmemesiyle olmuştur. Barış konferansının organizatörleri, müzakere heyetlerinin her birini temsilen bir üyenin Belgrad ve Kosova'daki liderlerle görüşmek üzere oraya gitmesinin faydalı olabileceği sonucuna varmışlardır. İkinci kez yapıldığı için usul kuralları çiğnenmiştir. Üstelik olumlu bir sonuç da çıkmamıştır.

Rambouillet Barış Konferansı'ndaki masa başı müzakerelerin son haftasına gelindiğinde, Belgrad ve Kosovalı Arnavut heyeti üzerindeki baskı önemli ölçüde artmıştır. Arabulucular, barış konferansının herhangi bir somut çözüm olmadan kapatılacağını heyetlere sürekli tekrarlamışlardır. Bu dönemde barış konferansını düzenleyen ülkelerin önemli siyasi ve diplomatik aktörleri de arabuluculuk sürecinin bir parçası haline gelmiştir. Kosovalı Arnavut heyeti Rambouillet'te manipüle edildiğini; Sırp-Yugoslav heyeti de ülkelerinin NATO'nun askeri

müdahalesiyle karşı karşıya kalacağını düşünmüştür. Baskı ve kuvvet kullanma tehdidi her aşamada hissedilmiştir. Tüm göstergeler, uluslararası toplumun Belgrad ve Priştine'yi anlaşılmayı imzalamaya ikna etmekte başarısız olacağını göstermiştir. Öte yandan, Kosova savaşının devam etmesinin Balkanlar'ın istikrarsızlaşmasına yol açacağı da açıkça tahmin edilmektedir. Savaşı durdurma ve tüm bölgenin barış ve güvenliği için savaşın yansımalarını önleme kararlılığıyla, Başkanlar ve arabulucular, heyetlerin Belgrad'a ve Kosova'ya dönme fırsatına sahip olacağı ve barış görüşmelerinin Paris'teki toplantıya erteleneceği bilgisini vermişlerdir. Geçici Anlaşma'yı kabul etmiş ya da olmamış da olsalar, Belgrad ve Kosovalı Arnavut heyeti Paris'te yalnızca nihai cevap verme fırsatı bulmuşlardır. Priştine'den gelen delegeler, güvenlik konularına ilişkin eki de kabul ettiklerini bildirirken, Sırp-Yugoslav heyeti bu belgeyi imzalamayı reddetmiştir. Belgrad, Temas Grubu ve özellikle de Amerikalı politikacılar ve diplomatların sorularının yalnızca kabul edilemez olmakla kalmayıp aynı zamanda mantıksız da olduğunu beyan etmişlerdir.

Kosova'daki savaşı barışçıl yollarla sona erdirmeye yönelik üçüncü girişim, Holbrooke'un Belgrad'da Miloseviç ile görüşmesidir. Ne var ki bu çaba da başarısız olmuştur. Bununla birlikte, uluslararası toplumun Sırbistan'a yeniden askeri müdahaleye girişmesine rağmen diyalog olasılığının açık kapı olarak var olacağı mesajı iletilmiştir.

Bunun ardından NATO-Genel Sekreteri, Aktivasyon Emirlerine istinaden NATO bünyesinde, 13 Ekim 1998 itibariyle sınırlı hava hareketleri için hava saldırısı kararının alındığını açıklamıştır. Açıklamada, kuvvet kullanma kararının, barış görüşmelerinin başarısız olmasının bir sonucu olarak ve başka bir alternatif bulunmaması durumunda alındığı vurgulanmıştır. Yine de Belgrad, NATO'nun müdahalesini, barış yapımı değil bir saldırganlık eylemi olarak görmüştür. Belirtmek gerekir ki, her iki durumda da “*saldırganlık*” terimini kullanarak operasyonlarını haklı çıkarmışlardır ve birinci durumda hedefin yabancı birliklerden korunarak toprak bütünlüğünün sağlanması, ikinci durumda ise Sırp politikasının ve Yugoslav Ordusunun barbarca eylemlerinden sivil nüfusun yaşamlarını korumak olduğu hedef olarak konulmuştur.

ABD ve AB ülkelerinin çoğu NATO müdahalesini ahlaki ve hukuki bir eylem olarak görürken, Rusya Federasyonu bunu yasa dışı bir eylem olarak görmüştür ve BM Güvenlik Konseyi'nin acilen toplanmasını talep etmiştir. ABD temsilcisinin iddiaları, Yugoslavya Federal

Cumhuriyeti'nden şiddetin durdurulması ve diyalog yoluyla siyasi bir çözüme varılmasını talep eden 1199 sayılı BM'nin kararına dayanmaktadır⁹⁰¹. Dolayısıyla ABD, Belgrad'ın BM Şartı'na ve Güvenlik Konseyi'nin 23 Eylül 1998'de aldığı karara göre hareket etmediği sonucuna varmıştır. Benzer argümanlar, uluslararası toplumun diyalog yoluyla Kosova'daki savaşı sona erdirmek için tüm barışçıl yolları kullandığını iddia etmek suretiyle Fransa, İngiltere ve Slovenya temsilcileri tarafından paylaşılmıştır. Ayrıca, müzakerelerin başarısız olmasının tek sorumluluğunun Federal Yugoslavya Başkanı olduğunu da iddia etmişlerdir.

Belgrad, NATO müdahalesinin, BM'ye üye bir devletin egemenliğine ve bağımsızlığına karşı bir saldırı eylemi olduğu yönündeki tutumunda bağlı kalmıştır. Bununla birlikte, Ocak-Mayıs 1999 döneminde Kosova'da işlenen insanlığa karşı suçlar nedeniyle Yugoslavya ve Sırbistan'ın kilit siyasi liderlerinin suçlandıkları Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin açıklaması, Karşılıklı Zarar Veren Çıkmazı yeniden yaratmıştır. Ayrıca ABD ve Avrupalı liderler, Rusya'nın arabuluculuk sürecinde yeniden devreye girmesiyle olgunluk anı boyutunu yakalamışlardır. Askeri Teknik Anlaşma imzalanmasıyla Belgrad'dan gelen garantinin ardından, NATO Genel Sekreteri Yugoslavya'ya yönelik hava saldırılarının sona erdiği açıklamasını yaparak kuvvetlerini Kosova'dan çekmeye başladıklarını duyurmuştur.

4.3. Balkanlar'da Barışın Sağlanmasında Diplomasi ve Kuvvet Kullanımına İlişkin Sonuçlar

Bağlam, bir ana ve iki alt soru dahilinde bir faktör olarak analiz edilmektedir:

1. Barışın gerçekleştiği ortam, Dayton Barış Anlaşması ve Rambouillet Barış Anlaşması'nın sonuçlarını nasıl belirlemiştir?

Birinci temel soruya eksiksiz bir cevap bulmayı hedefleyen alt sorular, barışçıl yol ve kuvvet kullanımının uluslararası toplum ve savaşan taraflar üzerinde bağlamsal faktörlerin etkisinin anlaşılmasını mümkün kılacak şekilde formüle edilmiştir:

1.1. Uluslararası toplum olgunluk anını korumak için nasıl çalışmıştır?

1.2. Savaşta tarafları barış konferansı davetlerine olumlu yanıt vermeye iten şey nedir?

⁹⁰¹ “Resolution 1199 Adopted by the Security Council at its 3930th Meeting”, **United Nations**, S/RES/1199, 25 September 1998, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/260416?ln=en>, Erişim Tarihi: 30.09. 2018

Uluslararası toplum, Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı öncesinde ve süreç boyunca olgunluk anını sürdürmek çok belirleyici olmuştur. Olgunluk anını korumak, müzakere öncesi dönemlerin başlaması ve masa başı müzakerelerin sona ermesi için şarttır. Arabulucuların, savaş halindeki tarafları başlangıçta müzakerenin gerekliliği konusunda sonrasında ise barış anlaşmalarının imzalanması yoluyla müzakerelerin sona erdirilmesi gerektiği konusunda ikna etmesi gerekliliği vardır. Esasında bu iki bileşen, barış konferansları aracılığıyla barış sürecinin başlangıcını ve sonucunu temsil etmektedir. Bu aşamalardan herhangi birinde başarı sağlanamaması, arabuluculuk sürecinin başarısız olması ve savaşın devam etmesi anlamına gelecektir.

Uluslararası toplum tarafından atılan ilk adım, barış konferansları kararı almak olmuştur. Bosna Hersek örneğinde, barış konferansının hazırlıkları daha uzun sürmüştür. Bununla birlikte, masa etrafında müzakerelerin hızlanması için faydalı olduğu görülen çok kritik toplantılarla dolu bir dönem yaşanmıştır. Cenevre’de ve New York’ta imzalanan Temel İlkeler Anlaşması ve İleri Düzey Mutabık Kalınan Temel İlkeler, Dayton’daki barış görüşmelerinin önceden tanımlanan bir formülle devam etmesini kolaylaştırmıştır. Savaşan taraflar, yalnızca bilgilendirilmekle kalmayıp bir taraftan barış anlaşması taslağının Bosna Hersek’in toprak bütünlüğünü garanti altına alacak şekilde oluşturulacağını diğer taraftan da Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti arasındaki güç paylaşımını kabul etmişlerdir. Kosova örneğinde uluslararası toplum, Rambouillet Barış Konferansı’nın çok kısa sürede toplanmasını sağlayan müzakerelerin formatının planlanması ve yapılandırılması sırasında daha iyi organize olduğunu göstermiştir. Dayton Barış Konferansı için ön müzakere döneminden önceki deneyim önemli bir faktördür. Barış konferansının hazırlıkları daha uzun sürerse, olgunluk anını korumanın çok zor olacağını bilmektedirler. Bu nedenle, Raçak’taki katliamın ardından iki haftalık bir süreçte formül belirlenmiştir. Temas Grubu Başkanı Sonuçları kapsamında, barış anlaşması taslağının hazırlanmasında dayanacağı temel ilkelerin, Sırbistan’ın toprak bütünlüğü ve Kosova için tam özerklik ilkesi olduğuna karar verilmiştir. Belgrad ve Priştine, barış konferansı sırasında temel ilkelerin değiştirilemeyeceği ve müzakerelerin de belirli bir tarihte tamamlanması gerektiği konusunda iyi bilgilendirilmiştir.

Olgunluk anını korumanın ikinci adımı, kuvvet kullanımı ve kuvvet kullanım tehdididir. Bu adımlar diplomasi ile paralel olarak uygulanmıştır. Uluslararası toplum, diğer araçlarla

karşılaştırıldığında, savaşların barışçıl yollarla çözülmesine kesin olarak öncelik verme taraftarıdır. Kuvvet kullanım tehdidi -özellikle de kuvvet kullanımı- çıkmazları ortadan kaldırmak ve olgunluk anını korumak için kullanılabilecek son mekanizma olmuştur. Genelde barış görüşmelerinin temposu hangi araçların kullanılacağını belirlemektedir. Başka bir deyişle, uluslararası toplumun davranışı, savaşan tarafların davranışlarına da bağlıdır. Uluslararası toplumu kuvvet kullanmaya neyin ittiği analiz edildiğinde, Bosna örneğinde Bosnalı Sırp liderliğinin ağır silahlarını Saraybosna bölgesinden çekmesini geciktirmesinin, Kosova örneğinde ise Rambouillet'teki ve Paris'teki müzakerelerin başarısızlığının ana nedenler olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Rambouillet Barış Konferansı'ndaki müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, çatışmaların devam etmesinin durdurulması amacıyla NATO'nun Kosova'ya askeri müdahale gerçekleştirdiği sırada, Kararlı Kuvvet Harekâtı kararı Dayton Barış Konferansı'nın toplanmasını riske atmıştır.

Vaka çalışmaları sayesinde, Karşılıklı Zarar Veren Çıkmaz durumunun savaşan tarafların barış konferansı davetlerine olumlu yanıt vermesini sağladığı sonucuna varılmıştır. Sübjektif ve objektif unsurlar incelendiğinde, Bosna ve Kosova savaşlarında daha savunmasız konumda olanın mağdur hale geldiği ve bu etkisinin Srebrenitsa soykırımı ve Raçak katliamının yaşandığı dönemde daha fazla hissedildiği görülmektedir. Savaşın devam etmesinin kazanımdan çok kayıp getireceğinin yarattığı acı ve korku, Çıkış Yolu'nu masa başı müzakerelerde görmelerine neden olmuştur. Öte yandan, insanlığa karşı işlenen bu suçların planlayıcıları ve failleri başlangıçta galip gelmiştir. Ancak daha sonra ciddi siyasi, diplomatik ve askeri tepkilerle karşı karşıya kalmışlardır ve bu da onları müzakerelerin gerekliliği konusunda anlaşılmaya ve ayrıca barış anlaşmalarını imzalamaya yöneltmiştir.

İkinci ana soru ve beş alt soru dahilinde zamanlama bir faktör olarak analiz edilmiştir:

2. Bosna-Hersek ve Kosova örneklerinde zamanlama barış yapımı modellerini nasıl belirlemiştir?

2.1 Uluslararası toplum, barışçıl yolların kullanılmasının ivme olduğuna nasıl karar vermiştir?

2.2. Uluslararası toplum bunun kuvvet kullanma ivmesi olduğuna nasıl karar vermiştir?

2.3. Uluslararası toplum barış konferansı çabalarını savaşın hangi aşamasında başlatmıştır?

2.4. Savaşın tarafları barış konferanslarına savaşın hangi aşamasında katılmanın daha yapıcı olduğunu düşünmüşlerdir?

2.5. Şiddetin tırmanması diyalogun sürdürülmesi ihtiyacını nasıl yeniden canlandırmıştır?

Kararların alındığı zaman, Bosna Hersek ve Kosova'daki savaşın da sona ermesinde belirleyici bir etken olmuştur. Burada bazı aşamalar şu şekildedir:

- (i) araçlar diplomasi ve/veya kuvvet olarak kullanıldığında
- (ii) üçüncü taraf barış konferansları için çaba sarf etmeye daha hazır olduğunda ve savaştaki taraflar barış konferanslarına katılmak için yapıcı bir şekilde daha istekli olduklarında

Birinci temel sorunun yanıtı altında vurgulandığı üzerinde, olgunluk anını üreten koşullar bağlamla yakından bağlantılıdır. Ayrıca, bağlamsal faktörler belirli anlarda daha belirgin hale gelmiştir. Uluslararası toplum, barış konferansı önerisini savaştaki tarafların kabul etme olasılığının daha yüksek olduğunu tahmin ettiğinde, barışçıl yolları kullanmaya karar vermiştir. Diğer bir deyişle, Karşılıklı Zarar Veren Çıkmaz sonrası bu duruma erişilmiştir. Kuvvet kullanma kararları ise olgunluk anının kaybedilebileceğini ve/veya çıkmazları yeniden inşa etmeyi düşündükleri anlarda almışlardır. Srebrenitsa ve Raçak katliamı, ıstıraplı koşullarda dahi diyalogun yeniden canlandırılması gerektiğinin göstergesiydi. Uluslararası toplum, savaşan tarafların kendi başlarına diyalogu başlatamadıklarında savaşların belli bir düzeye ulaştığını düşünmüştür. Ancak tam tersine, olgunluk anı yakalanmadığı takdirde, şiddetin tırmanmasıyla uluslararası toplumun dahi savaşları durduramayacağı bir seviyeye düzey yükselecektir. O dönemlerde tam bir yıkım korkusu yaşanmıştır ve Dayton Barış Konferansı ve Rambouillet Barış Konferansı çalışmaları bu nedenlerden dolayı başlatılmıştır. Srebrenitsa'daki soykırımdan kısa bir süre sonra Saraybosna siyasi liderliği Bosna savaşının sona ermesi için barış konferansı sırasında ortak bir çözüm bulmaya daha hazırken; Pale liderliği, Patrik Belgesi'nin

imzalanmasından, insanlığa karşı suç işleme suçlamaları ve Kararlı Kuvvet Harekatı sonrasında daha istekli bir hale gelmiştir.

Benzer bir tutum Ocak 1999'da Priştine'nin ve Belgrad'ın davranış ve algısı arasında da görülmüştür. Raçak'taki katliam, Kosovalı Arnavut siyasi ve askeri liderliğinin Sırp ve Yugoslav Ordusunu yenmek ve bir anlaşmaya varmak için Rambouillet Barış Konferansı'nı bir çözüm olarak gördükleri anı temsil etmektedir. Belgrad barış konferansı davetini kabul etmiştir; ancak barış konferansı sırasında ABD'li ve AB'li arabulucuların isteklerinin makul olmadığı gerekçesiyle yapıcı bir tavır sergilememiştir. BMGK'nin 1004, 1010, 1015 ve 1016 sayılı kararlarına bakıldığında, Bosna Hersek örneğinde önceliğin barışçıl yollara verildiği açıktır. Bosna Hersek'teki ön müzakere döneminden elde edilen deneyim, Kosova'daki savaşın sona erdirilmesinde Temas Grubu'nun hangi yollar kullanılacağı konusunda karar almasında büyük önem kazanmıştır. Başkanın Sonuçları dahilinde, savaşan taraflara yönelik talepler çok net bir şekilde tanımlanmıştır; uluslararası toplumun yürüttüğü barış yapımına dair işleyişler hakkında savaştaki tarafların yanlış bir yorum yapmasına mahal verilmemiştir. Savaştaki tüm tarafları tek bir yerde ve anavatanlarından uzakta bir yerde toplamak konusunda çok kararlı davranılmıştır; çünkü ancak bu koşullar altında masa başı müzakereleri başarıyla yürütebilecektir. Her iki vaka çalışmasında da şiddetin tırmanmasının diyalogun sürdürülmesi ihtiyacını yeniden canlandığı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- Ahrens, Geert, H.: **Diplomacy on the Edge – Containment of Ethnic Conflict and the Minorities Working Group of the Conferences on Yugoslavia**, Woodrow Wilson Center Press, 2007.
- Akashi, Yasushi: “The Use of Force in a United Nations Peacekeeping Operations-Lessons Learnt From the Safe Areas Mandate”, **Fordham International Law Journal**, Vol.16, No.2, 1995,
- Albright, Madeline: **“Madam Secretary - A Memoir,”** New York, Easton Press, 2014.
- Allin, Dana, H.: **NATO’s Balkan Interventions**, Routledge, 2010.
- Aoi, Chiyuki: **Legitimacy and the Use of Armed Force– Stability Missions in the Post-Cold War Era**, London, Routledge, 2010.
- Art, Robert, J.: **“Coercive Diplomacy – What do We Know,”** Washington D.C, United States Institute of Peace, 2003.
- Barston, Ronald, P.: **Modern Diplomacy**, New York, Routledge, 2014.
- Bellamy, Alex, J.: “Lessons unlearned – Why coercive diplomacy failed at Rambouillet”, **International Peacekeeping**, Vol.7, No. 2, 2007,
- Berridge, Geoff, R., **The Palgrave Macmillan Dictionary of Diplomacy**, Houndmills Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2012.
- Berridge, Geoff, R.: **Diplomacy – Theory and Practice**, Houndmills Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2015,
- Bildt, Carl : “Diplomacy and Force”, **International Institute for Strategic Studies**, Vol. 42, No.1, 2000.
- Bjola, Corneliu, Kornprobst, Markus: **Understanding International Diplomacy -Theory, Practice and Ethics**, New York, Routledge, 2018.
- Boulden, Jane: **Peace Enforcement – The United Nations Experience in Congo, Somalia and Bosnia**, Praeger, 2001.
- Buja, Ramë: **Konferenca e Rambujesë (Rambouillet Konferansı)**, Prishtinë, Vertigo, 2006.

- Burg, Steven, L.: **“Coercive Diplomacy in the Balkans – The Use of Force in Bosnia and Kosovo”**, in **United States and Coercive Diplomacy**, Washington D.C, United States Institute of Peace, 2003.
- Chollet, Derek: **The Road to the Dayton Accords – A Study of American Statecraft**, Palgrave Macmillan, 2005.
- Christopher, Warren: **In the Stream of History – Shaping Foreign Policy for a New Era**, California, Stanford University Press, 1998.
- Christopher, Warren: **Chances of A Lifetime**, New York, Simon and Schuster, 2001.
- Daalder, Ivo, H., O’Hanlon, Michael, E.: **Winning Ugly - NATO’s War to Save Kosovo**, Washington D.C, Brookings Institution Press, 2000.
- David, Philips, L. : **Liberating Kosovo – Coercive Diplomacy and US Intervention**, London, Mit Press, 2012.
- Delpla, Isabelle, Bougarel, Xavier: **Investigating Srebrenica – Institutions, Facts, Responsibilities**, New York, Berghan Books, 2012.
- Donaldson H. Robert, Joseph L. Noguee, Vidya Nadkarni: **The Foreign Policy of Russia – Changing Systems, Enduring Interests**, London, M.E. Sharpe, 6th Ed, 2015.
- Galbraith, Peter, Galbraith, W.: “Washington, Erdut, and Dayton – Negotiating and Implementing Peace in Croatia and Bosnia-Herzegovina”, **Cornell International Law Journal**, Vol.30-3, 1997.
- Garding, Sarah, S. : “Bosnia and Herzegovina – Background and U.S Policy”, **CRS Report**, 15 April 2019.
- Goodby, James, J.: “When War Won Out – Bosnian Peace Plans Before Dayton”, **International Negotiation**, Vol.1, No.3, 1996,
- Gow, James: **Triumph of the Lack of Will - International Diplomacy and Yugoslav War**, London, C.Hurst, 1997.
- Hartwell, Leon: “Conflict Resolution – Lessons from the Dayton Peace Process”, **Negotiation Journal**, 2019
- Henriksen, Dag: “Inflexible Response – Diplomacy, Airpower and the Kosovo Crisis 1998-1999”, **Journal of Strategic Studies**, Routledge, Vol.31, No.6, 2008.

- Herring, Eric: "From the Rambouillet to the Kosovo Accords – NATO's War Against Serbia and Its Aftermath", **The International Journal of Human Rights**, Vol.4, No.3, 2000.
- Hill, Christopher R.: **Outpost – A diplomat at work**", New York, Simon&Schuster PaperBack, 2014.
- Holbrooke, Richard: **To End A War**, New York, The Modern Library, 1998.
- Hosmer, Stephen, T. : "The Conflict Over Kosovo - Why Milosevic Decided to Settle When He Did", **Rand**, 2001.
- Huszka, Beata: **Secessionist Movements and Ethnic Conflict - Debate – Framing and Rhetoric in independence campaigns**, Routledge, 2014.
- Izetbegovic, Alija: **"Inescapable Question (Autobiographical Notes)"**, England, Islamic Foundation, 2003.
- Kaplan, Lawrence S.: **NATO and the UN –A Peculiar Relationship**, London, University of Missouri Press, 2010.
- Kiçmari, Sabri: **Fitorja Diplomatieke – Kujtime nga përfaqësimi diplomatik i Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës**", Prishtinë, Epoka e Re, 2017.
- Kocic, Aleksander: "From Diplomacy Backed by Force to Force Backed by Diplomacy – A Comparative Look at the Bosnia and Kosovo Talks", **Journal of Balkan Studies - Balkania**, 2017, Vol.8.
- Krieger, Heike: **The Kosova Conflict and International Law – An Analytical Documentation 1974-1999**, Cambridge International Documents Series, Ed. 2, Cambridge, Cambridge University Press, 2001.
- Lambeth, Benjamin, S.: **NATO's air war for Kosovo - A strategic and operational assessment**, Rand, 1998
- Lawatski, Paul, Smith, Martin, A.: **The Kosovo crisis - The Evolution of the Post- Cold War European Security**, Manchester University Press, 2003.
- LeBor, Adam: **Milosevic – Biography**, London, Yale University Press, 2002.
- Leurdijk, Dick A.: "Kosovo- A case of "coercive diplomacy", **Helsinki Monitor**, 1999, No.2.

- Lucarelli, Sonia: “Europe and Breakup of Yugoslavia – Political Failure in Search of a Scholarly Explanation”, **Kluwer Law International**, Hague, 2000.
- Merovci, Adnan: **Kështjella e (Mos)Marrëveshjes – Ditar gjatë Konferencës së Rambujesë** (Anlaşma Kalesi Rambouillet Konferansından Günlüğü), Prishtinë, Amerkos, 2019.
- Milo, Paskal: **Ditari i një ministri të jashtëm – Konflikti i Kosovës 1997 - 2001**, Tiranë, Toena, 2010.
- Moreli, Umberto: **The Kosovo Crisis – The Last American War in Europe**, London, Pearson Education, 2001.
- Mulchinock, Niall: **NATO and Western Balkans - From Neutral Spectator to Proactive Peacemaker**, London, Palgrave MacMillan, 2018.
- Muja,, Hajrudin S. : **Lufta e Kosovës në shtypin amerikan 28 shkurt 1998 - 10 qershor 1999**, Logos-A, 2012.
- Jones, Pauline, N.: “Dayton, IFOR, and Alliance Relations in Bosnia”, **Survival - Global Politics and Strategy**, 1996.
- Joyce, Neu, Shewfelt, Steve: “Eminent Third Party Mediation - Unofficial Diplomacy in Bosnia”, **Carter Center**, 1997.
- Joyce, Neu, Shewfelt, Steve: “President Carter helps Restart Peace Efforts in Bosnia-Herzegovina”, **Carter Center**, 31 August 1994.
- Judah, Tim : **Kosovo – What Everyone Needs to Know**, London, Oxford University Press, 2008,
- Owen, David: **Balkan Odyssey**, San Diego, Harcourt Brase, 1995.
- Paul, Willliams, R., Scharf, Michael, P.: **Peace with Justice -War crimes and Accountability in the Former Yugoslavia**, Oxford, Rowman&Littlefield Publishers, 2002.
- Paquin , Jonathan: **A Stability – Seeking Power: U.S Foreign Policy and Secessionist Conflicts**, Montreal, McGill, 2010.
- Pawlowski, Konrad: **Strategies and Goals of Russian Diplomacy During the Kosovo Conflict (1998-1999)**, Lublin, Universitatis Mariae Curie - Sklodowska, 2017.
- Pejanovic, Mirko: **Through a Bosnian Eyes - The Political Memoir of a Bosnian Serb**, Indiana, Purdue University Press, 2004.

- Petriç, Wolfgang, Pichler, Robert: **Rruga e gjatë në luftë – Kosova dhe bashkësia ndërkombëtare 1989-1999**, Prishtinë, Koha, 2002.
- Prantel, Jochen: **The UN Security Council and Informal Groups of States – Complementing or Competing for Governance**, Oxford Univeristy Press, 2006.
- Qosja, Rexhep: **Paqja e përgjakshme - Konferenca Ndërkombëtare për Kosovën**, Tiranë, Toena, 2010.
- Ramcharan, Bertrand, G.: **International Peace Conferences**, Boston, Brill Nijhoof, 2015.
- Rama, Shinasi : **Nation Failure, Ethnic Elites and Balance of Power**, Palgrave.
- Robert, Donia, J.: **Radovan Karadzic – The Architect of the Bosnian Genocide**, Cambridge, Cambridge University Press, 2015.
- Rutland, Peter: “Holding the Course”, **East West Institute**, Annual Survey, 2000.
- Scheffer, David: **The Sit Room – In the Theater of War and Peace**, Oxford, Oxford University Press, 2019.
- Scot, Hamish: **Diplomacy**, Oxford, Oxford University Press, 2021.
- Seybolt, Taylor B.: **Humanitarian Military Intervention-The Conditions for Success and Failure**, Oxford, Oxford University Press, 2008.
- Simpson, Smith: “The nature and dimensions of diplomacy” , **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, 1968, Vol. 380.
- Simpson, Smith: “The nature and dimensions of diplomacy” , **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, 1968, Vol. 380.
- Steven, Burg, L., Paul, Shoup, S.: **The War in Bosnia – Herzegovina - Ethnic Conflict and International Intervention**, London, Routledge, 2005.
- Sommer, Marc, Buckland, Peter: **Parallel Worlds – Rebuilding the Education System in Kosovo**, International Institute for Educational Planning, UNESCO, 2004.
- Tahiri, Edita: **Konferenca e Rambujesë – Procesi negociator dhe dokumentet**, Pejë, Dukagjini, 2001.

- Taner, Raymond, Psarouthakis, John: **Balancing in the Balkans**, London, Palgrave Macmillan, 1998.
- Yilmaz, Muzaffer E. "Intra-State Conflicts in the Post-Cold War Era", **International Journal on World Peace**, Vol.24, No. 4, 2007.
- Touval, Saudia: **"Mediation in the Yugoslav Wars - The Critical Years 1990 – 1995,"** London, Palgrave, 2002.
- Zartman, William: **Ripeness – The Mutually Hurting Stalemate and Beyond**, in **International Conflict Resolution after the Cold War**, National Academy Press, 2000.
- Zartman, William: **The Timing of the Peace Initiatives- Hurting Stalemates and Ripe Movements**, in **Contemporary Peacemaking – Conflict, Peace Processes and Post-War Reconstruction**, London, Palgrave Macmillan, 2008.
- Zartman, William: "Mediation – Ripeness and its Challenges in the Middle East", **International Negotiation**, Vol.20, No.3, 2015.
- Zimmerman, Warren: **U.S and Russian Policymaking with Respect to the Use of Force**, New York, Rand, 1997.
- Weller, Marc: **Contested Statehood - Kosovo's Struggle for Independence**, Oxford, Oxford University Press, 2009.
- Wertheimer, Roger: **Empowering Our Conscience - Transforming Our Just War Theory and Military Moral Education**, London , Ashgate, 2010.
- Wille, Tobias: "Representation and Agency in Diplomacy - How Kosovo came to agree to the Rambouillet Accords", **Journal of International Relations and Development**, Vol.22, No.4, 2019.
- Wright, Lawrence: **Thirteen Days in September – Carter, Begin, and Sadat in Camp David**, Oneworld Publications, 2014.
- Wright Patterson Air Force Base: "88th Air Base Wing", **Wright Patterson Air Force Base**, (Çevrimiçi) <https://www.wpafb.af.mil/Units/index1/>, Erişim Tarihi: 8 November 2019

Belgeler, Raporlar ve Basın Bültenleri

Arbitration Commission	“Opinion No.2”, Arbitration Commission , 20 November 1991, (Çevrimiçi) https://www.pf.uni-lj.si/media/skrk_mnenja.badinterjeve.arbitrazne.komisije.1_10.pdf , Erişim Tarihi: 12.07.2020
Clinton Digital Library	“Office of European Analysis Report re Greater Serbia A Balkan Troublemaker for the 1990s,”, Clinton Digital Library , 27 January 1993, (Çevrimiçi) https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12301 , Erişim Tarihi: 01.07.2017
Clinton Digital Library	“DCI Report – Prospects for Bosnia”, Clinton Digital Library , May 1993, (Çevrimiçi) https://www.cia.gov/readingroom/docs/1993-05-01.pdf , Erişim Tarihi: 18.10.2020
Clinton Digital Library	“DCI Report – Prospects for Bosnia”, Clinton Digital Library , October 1993, (Çevrimiçi) https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12335 , Erişim Tarihi: 05.07.2020
Clinton Digital Library	“BTF Memorandum - Muslim – Croat Federation: More than Ceasefire?”, Intelligence Memorandum, Clinton Digital Library , 22 November 1994, (Çevrimiçi) https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12379 , Erişim Tarihi: 25.07.2020
Clinton Digital Library	“DCI Report – The Bosnian Army in Srebrenica - What happened?”, Clinton Digital Library , 18 July 1995, (Çevrimiçi) https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12496 , Erişim Tarihi: 05.11.2020
Clinton Digital Library	“U.N Ambassador Memo, Endgame Strategy,Why American Must Take the Lead”, Clinton Digital Library , 03 August 1995, (Çevrimiçi) https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12511 , Erişim Tarihi: 22.07.2020
Clinton Digital Library	“U.N Ambassador Memo, Endgame Strategy,Why American Must Take the Lead”, Clinton Digital Library , 03 August 1995, (Çevrimiçi) https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12511 , Erişim Tarihi: 22.07.2020
Clinton Digital Library	“DCI Memorendum on the Principals Meeting on Bosnia”, Clinton Digital Library , 10 September 1995, (Çevrimiçi) https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12534 , Erişim Tarihi: 30.08.2020

- Clinton Digital Library** “Memorandum for the President, Anthony Lake to President Clinton, on the Principals Meeting on Bosnia”, **Clinton Digital Library**, 11 September 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12537>, Erişim Tarihi: 14.07.2020
- Clinton Digital Library** “DCI Report on the Impact of the NATO Air Campaign in Bosnia ”, **Clinton Digital Library**, 19 September 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12539>, Erişim Tarihi: 28.08.2020
- Clinton Digital Library** “DCI Report -The Bosnian Government Divisions Shows Confusions in Peace Negotiations”, **Clinton Digital Library**, 27 September 1995 (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12544>, Erişim Tarihi: 18.12.2020
- Clinton Digital Library** “Summary of Conclusions the NSC Principals Committee Meeting on Bosnia”, **Clinton Digital Library**, 25 October 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12301>, Erişim Tarihi: 02.01.2021
- Clinton Digital Library** “Summary of Conclusions the NSC Principals Committee Meeting on Bosnia”, **Clinton Digital Library**, 27 October 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/collections/show/37>, Erişim Tarihi: 02.01.2021
- Clinton Digital Library** “Memo from Don Kerrick to Antony Lake” , **Clinton Digital Library**, 2 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12579>, Erişim Tarihi: 11.07.2018
- Clinton Digital Library** “Memo from Don Kerrick to Antony Lake” , **Clinton Digital Library**, 6 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12581>, Erişim Tarihi: 01.12.2019
- Clinton Digital Library** “Memo from Don Kerrick to Antony Lake”, **Clinton Digital Library**, 9 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12583>, Erişim Tarihi: 21.02.2019
- Clinton Digital Library** “Memo from Don Kerrick to Antony Lake” , **Clinton Digital Library**, 11 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12584>, Erişim Tarihi: 11.02.2019

- Clinton Digital Library** “Briefing Memorandum of Richard Holbrooke to Warren Christopher”, Dayton History Project, National Security Archive, **Clinton Digital Library**, 14 November 1996, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12628>, Erişim Tarihi: 04.10.2020
- Clinton Digital Library** “Talking Points for Meeting with President Izetbegovic”, **Clinton Digital Library**, 15 November 1995, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12594>, Erişim Tarihi: 12.07.2018
- Clinton Digital Library** “Interview with Strobe Talbott “, 30 July 1996, **Clinton Digital Library**, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12623>, Erişim Tarihi: 15.10.2020
- Clinton Digital Library** “Christopher interview - U.S Secretary of State”, Dayton History Project, National Security Archive, **Clinton Digital Library**, 22 October 1996, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/collections/show/37>, Erişim Tarihi: 10.12.2020
- Clinton Digital Library** “Albright interview - U.S Permanent Representative to the United Nations”, **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, **Clinton Digital Library**, 28 October 1996,
- Clinton Digital Library** “Christopher interview - U.S Secretary of State”, **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, **Clinton Digital Library**, 30 October 1996, (Çevrimiçi) <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/12628>, Erişim Tarihi: 05.12.2020
- Clinton Digital Library** “CIA National Intelligence Estimate, Prospects for Bosnia”, May, 1999
- Clinton Digital Library** “CIA National Intelligence Estimate on Yugoslavia -Yugoslavia Transformed “**U.S. Department of State**, Washington DC, 18 October 1990, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/readingroom/docs/1990-10-01.pdf> , Erişim Tarihi: 17.07.2017
- Contact Group** “Chairman’s Conclusions”, **Contact Group**, London, 22 January 1999, (Çevrimiçi) http://www.ohr.int/ohr_archive/chairmans-conclusions-london-22-january-1999/, Erişim Tarihi: 02.07.2017
- Contact Group** “Chairman’s Conclusions”, **Contact Group**, London, 29 January 1999, (Çevrimiçi) http://www.ohr.int/ohr_archive/chairmans-conclusions-london-29-january-1999/, Erişim Tarihi: 02.07.2017

Contact Group	“Contact Group Statement on Rambouillet Accords, Co-Chairmen’s Conclusions”, Contact Group , 23 February, (Çevrimiçi) http://www.ohr.int/ohr_archive/contact-group-statement-rambouillet-23-february-1999/ , Erişim Tarihi: 14.03. 2018
EC/EU	“Statement on Yugoslavia”, EC , Brussels, 19 July 1991, in Snezana Trifunovska, Yugoslavia Through Documents – From Its Creation to Its Dissolution , Boston, Martinus Nijhoof Publishers, 1994,
EC/EU	“Statement on Yugoslavia”, EC , Brussels - Hague, 20 August 1991,
EC/EU	“Statement on Yugoslavia”, EC , Brussels, 27 August 1991,
EC/EU	“Statement on Yugoslavia”, EC , Brussels, 28 August 1991
EC/EU	“Statement by Lord Carrington”, Igalo, 17 September 1991 (Çevrimiçi) https://www.peaceagreements.org/viewmasterdocument/1449 , Erişim Tarihi: 02.02.2021
EC/EU	“Statement on Yugoslavia”, EC , Hague, 18 July 1991, Trifunovska, a.g.e. , s.323
German Federal Foreign Office	Christian Clages, “21 long days –the path to the Dayton Peace Agreement, On the Frontlines of Our History”, 14 December 2013
Human Rights Watch	“Report on the Fall of Srebrenica and the Failure of the UN Peacekeeping Bosnia and Herzegovina”, Human Rights Watch , Vol.7, No.12, October 1995
Human Rights Watch	“Report on the Massacre in Racak”, Human Rights Watch , 29 January 1999
Human Rights Watch	“Under Orders - War Crimes in Kosovo”, Human Rights Watch Report , 26 October 2001
ICFY	“Statement of Principles, London Conference “, ICFY , (Çevrimiçi) https://www.peaceagreements.org/viewmasterdocument/1164 , Erişim Tarihi: 18.02.2018
ICFY	“Letter from Dr. Rugova to Lord Carrington, Peace Conference on Yugoslavia”, 22 December 1991, in Heike Krieger, The Kosova Conflict and International Law – An Analytical Documentation 1974-1999 , Cambridge International Documents Series, Ed. 2, Cambridge, Cambridge University Press, 2001.
ICFY	“London Conference on the Former Yugoslavia, Co-Chairman’s Paper on Serbia and Montenegro”, 27 August 1992, Krieger, a.g.e. , s.120

- ICTY** “Press Statement - Radovan Karadzic and Ratko Mladic accused of Genocide Following the Take Over of Srebrenica”, **ICTY**, 16 Novemeber 1995, CCP/PI/O026f, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/en/press/radovan-karadzic-and-ratko-mladic-accused-genocide-following-take-over-srebrenica>, Erişim Tarihi: 07.05.2016
- ICTY** “Ibrahim Rugova Testimony”, **ICTY**, 03 May 2002, Case No. IT-02-54, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/en/content/ibrahim-rugova>, Erişim Tarihi: 07.05.2017
- ICTY** “Veton Surroi Testimony”, **ICTY**, 19 April 2002, Case No. IT-02-54, (Çevrimiçi) https://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/trans/en/020419IT.htm, Erişim Tarihi: 22.05.2017
- ICTY** “Jakup Krasniqi Testimony”, **ICTY**, 29 May 2007, Case No. IT-04-84 – T, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/x/cases/haradinaj/trans/en/070529IT.htm>, Erişim Tarihi: 25.07.2017
- ICTY** “Veton Surroi Testimony”, **ICTY**, 28 January 2009, Case No. IT-05-87/1-T, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/x/cases/djordjevic/trans/en/090128IT.htm>, Erişim Tarihi: 22.08.2017
- ICTY** “Veton Surroi Testimony”, **ICTY**, 18 April 2002, Case No. IT-02-04-18/1, (Çevrimiçi) https://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/trans/en/020418IT.htm, Erişim Tarihi: 25.08.2017
- ICTY** “Ratko Markovic Testimony”, **ICTY**, 9 August 2007, Case No. IT-07-08-09/1, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/x/cases/milutinovic/trans/en/070809IT.htm>, Erişim Tarihi: 27.08.2017
- ICTY** “Press Statement from the Prosecutor regarding Kosovo Investigation”, **ICTY**, 20 January 1999, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/en/press/press-statement-prosecutor-regarding-kosovo-investigation>, Erişim Tarihi: 07.05.2016
- ICTY** “Press Statement - President Milosevic and Four Other Senior FRY Officials Indicted for Murder, Persecution and Deportation in Kosovo”, **ICTY**, 27 May 1999, JL/PIU/403-E, (Çevrimiçi) <https://www.icty.org/en/press/president-milosevic-and-four-other-senior-fry-officials-indicted-murder-persecution-and>, Erişim Tarihi: 10.05.2018

Kosovo Mission	Verification	“Massacre of the civilians in Racak”, Kosovo Verification Mission , Spot Report, 17 January 1999
NATO		“Statement on Kosovo Issued at the Ministerial Meeting of the North Atlantic Council”, NATO , 28 May 1998
NATO		“Chairman’s Summary of the Meeting of the Euro – Partnership Council in Defence Ministers Session”, NATO , 12 June 1998, (Çevrimiçi) https://www.nato.int/docu/pr/1998/p98-076e.htm , Erişim Tarihi: 18.02.2018
NATO		“Statement by the NATO Secretary General, NATO’s Role in Kosovo”, NATO , 13 October 1998, (Çevrimiçi) https://www.nato.int/docu/speech/1998/s981013b.htm , Erişim Tarihi: 10.02.2018
NATO		“Statement by the NATO Secretary General, NATO’s Role in Kosovo”, NATO , 28 January 1999
NATO		“Statement by North Atlantic Council on Kosovo”, NATO Press Release 99 (12) , 30 January 1999
NATO		“NATO’s Role in Kosovo”, NATO , 24 April 1999
NATO		“Statement by the NATO Secretary General, NATO’s Role in Kosovo”, NATO , 10 June 1999
Office of Representatives	High	“Agreed Basic Principles - Geneva Agreement”, Office of High Representatives , Geneva, 8 September 1995, (Çevrimiçi) http://www.ohr.int/ohr_archive/ohr-principles-geneva-8-sept-95/ , Erişim Tarihi: 25.10.2017
Office of Representatives	High	“Further Agreement on Basic Principles - New York Agreement”, Office of High Representatives , New York, 26 September 1995, (Çevrimiçi) http://www.ohr.int/ohr_archive/further-principles-new-york-26-sept-95/ , Erişim Tarihi: 25.10.2017
OSCE		“Head of Kosovo Verification Mission declared “persona non grata””, OSCE Press Release , 19 January 1999, (Çevrimiçi) https://www.osce.org/cio/52376 , Erişim Tarihi: 05.01.2018
SFRY		“Public Statement of the SFRY Presidency”, SFRY , 27 July 1991, Trifunovska, a.g.e. , s.305
SFRY		“Public Statement of the SFRY Presidency”, SFRY , 3 August 1991,

Trifunovska, a.g.e., s.324

- United Nations** “Resolution 713 Adopted by the Security Council”, **United Nations**, S/RES/713/1991, 25 September 1991, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/126827?ln=en>, Erişim Tarihi: 04.11.2017
- United Nations** “An Agenda for Peace, Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peacekeeping, Report of the Secretary General”, **United Nations**, A/47 /277 – S/74111, 31 January 1992, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/145749?ln=en>, Erişim Tarihi: 17.01.2016
- United Nations** “Letter Dated 10 August From the Permanent Representative of Bosnia and Herzegovina to the United Nations Addressed to the President of the Security Council” **United Nations**, S/24401, 10 August 1992 , (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/148182?ln=en>, Erişim Tarihi: 02.11.2017
- United Nations** “Report of the Situation on Human Rights by in the Territory of the Former Yugoslavia, Submitted by the Special Reporter of the Commission on Human Rights”, **United Nations**, E/CN.4/1992/S-1/9, 14 August 1992, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/149074?ln=en>, Erişim Tarihi: 15.10.2018
- United Nations** “Report of the Secretary General on the International Conference on Yugoslavia ”, **United Nation**, S/24795, 11 November 1992,(Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/153981?ln=en>, Erişim Tarihi: 25.03.2020
- United Nations** “Note by the President of the Security Council”, **United Nations**, S/23500, 31 January 1992, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/043/34/PDF/N9204334.pdf?OpenElement> , Erişim Tarihi: 15.01.2016
- United Nations** “Report of the Secretary General on the International Conference on Yugoslavia”, **United Nation**, S/25050, 6 January 1993, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/153981?ln=en>, Erişim Tarihi: 01.04.2020
- United Nations** “Resolution 819 Adopted by the Security Council”, **United Nations**, S/RES/819 /1993, 16 April 1993, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/221/90/PDF/N9322190.pdf?OpenElement> , Erişim Tarihi: 05.11.2017
- United Nations** “Resolution 824 Adopted by the Security Council”, **United Nations**, S/RES/824 /1993, 6 May 1993, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/262/07/PDF/N9326207.pdf?OpenElement> , Erişim Tarihi: 07.11.2017

- United Nations** “Resolution 836 Adopted by the Security Council”, **United Nations**, S/RES/836 /1993, 4 June 1993, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/330/21/PDF/N9333021.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 08.11.2017
- United Nations** “Resolution 770 Adopted by the Security Council at the 3199th Meeting”, **United Nations**, S/RES/770/1993, 13 August 1993, (Çevrimiçi) <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/Chap-VII-SRES-770.php?print=true>, Erişim Tarihi: 05.11.2017
- United Nations** “Resolution 771 Adopted by the Security Council at the 3106th Meeting”, **United Nations**, S/RES/771/1993, 13 August 1993, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/148182?ln=en>, Erişim Tarihi: 04.11.2017
- United Nations** “Letter Dated 20 August 1993 from the Secretary General Addressed to the President of the Security Council”, **United Nations**, S/26337/Add.1, 23 August 1993, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/171970?ln=en>, Erişim Tarihi: 05.07.2020
- United Nations** “Letter Dated 3 March 1994 from the Permanent Representative of Bosnia and Herzegovina and Croatia to the United Nations Addressed to the Secretary General”, **United Nations**, S/1994/255, 4 March 1994, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/112/50/IMG/N9411250.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 20.11.2020
- United Nations** “Situation of Human Rights in the Territory of the Former Yugoslavia - Periodic Report Submitted by the Mr. Tadeusz Mazowiec”, **United Nations**, E/CN.4/1996/6, 5 July 1995, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/227180?ln=en>, Erişim Tarihi: 03.02.2018
- United Nations** “Resolution 1004 Adopted by the Security Council at its 3553th Meeting”, **United Nations**, S/RES/1004, 12 July 1995, (Çevrimiçi) <http://unscr.com/en/resolutions/1004>, Erişim Tarihi: 11.08.2018
- United Nations** “Situation of Human Rights in the Territory of the Former Yugoslavia - Periodic Report Submitted by the Mr. Tadeusz Mazowiec”, **United Nations**, E/CN.4/1996/9, 22 August 1995, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/185860?ln=en>, Erişim Tarihi: 03.04.2018
- United Nations** “Letter Dated 8 September 1995 from the Representative of France, Germany, the Russian Federation, The United Kingdom of Great Britain and

- Northern Ireland, and the United States of America to the United Nations Addressed to the Secretary General” , **United Nations**, A/50/549 - S/1995/780, 8 September 1995, (Çevrimiçi) https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/a50-parti_1.pdf, Erişim Tarihi: 21.01.2018
- United Nations** “Resolution 1015 Adopted by the Security Council at its 3578th Meeting”, **United Nations**, S/RES/1015, 15 September 1995, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/186420/usage?ln=fr>, Erişim Tarihi: 15.08.2018
- United Nations** “Resolution 1016 Adopted by the Security Council at its 3581th Meeting”, **United Nations**, S/RES/1016, 21 September 1995, (Çevrimiçi) <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1016>, Erişim Tarihi: 27.08.2018
- United Nations** “Bosnia and Herzegovina Situation, Mate Granic”, **United Nations**, 25 September 1995, A/50/PV.13, (Çevrimiçi) <https://daccess-ods.un.org/tmp/9434776.30615234.html>, Erişim Tarihi: 22.04.2019
- United Nations** “Further Agreed Principles”, **United Nations**, A/50/718, 26 September 1995, (Çevrimiçi) https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_950926_Further_AgreedPrinciples.pdf, Erişim Tarihi: 25.10.2017
- United Nations** “World Leaders Call for Promotion of Peace by Ensuring Human Rights of Nations, Fighting Poverty and Other Threatening Forces”, **United Nations**, Press Release GA/9868, 24 October 1995, (Çevrimiçi) <https://www.un.org/press/en/1995/19951024.ga8968.html>, Erişim Tarihi: 25.12.2017
- United Nations** “Resolution 1199 Adopted by the Security Council at its 3930th Meeting”, **United Nations**, S/RES/1199, 25 September 1998, (Çevrimiçi) <https://digitallibrary.un.org/record/260416?ln=en>, Erişim Tarihi: 30.09.2018
- United Nations** “Security Council 3988th Meeting” **United Nations**, S/PV.3988, 24 March 1999, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/PRO/N99/852/09/PDF/N9985209.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 11.02.2018
- United Nations** “Report of the Secretary General pursuant to the General Assembly Resolution 53/35 –The Fall of Srebrenica”, **United Nations**, A/54/549, 15 November 1999, (Çevrimiçi) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/348/76/IMG/N9934876.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 22.11.2017

United Nations	“Security Council Strongly Condemns Massacre of Kosovo Albanians in the Southern Kosovo”, United Nations , SC/6628, 19 January 1999, (Çevrimiçi) https://www.un.org/press/en/1999/19990119.sc6628.html , Erişim Tarihi: 22.09.2017
United Nations	“Statement by the President of the Security Council”, United Nations , S/PRST/2, 19 January 1999, (Çevrimiçi) https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SPRST%201999%202.pdf , Erişim Tarihi: 25.09.2017
United Nations	“Letter Dated 9 April from the Secretary General Addressed to the President of Security Council”, United Nations , S/1999/402, 9 April 1999, (Çevrimiçi) https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/102/08/PDF/N9910208.pdf?OpenElement , Erişim Tarihi: 04.03.2018
United Nations	“Letter Dated 16 April from the Representative of Yugoslavia Addresse to the Secretary General”, United Nations , S/1999/436, 21 April 1999, (Çevrimiçi) https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/s54.pdf , Erişim Tarihi: 04.03.2018
United Nations	“Letter Dated 15 June 1999 from the Secretary General Addressed to the President of the Security Council”, United Nations , S/1999/682, 15 June 1999, (Çevrimiçi) https://www.nato.int/kosovo/press/p990610a.htm , Erişim Tarihi: 05.03.2018
United Nations	“The San Francisco Conference”, United Nations , (Çevrimiçi) https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/san-francisco-conference , Erişim Tarihi: 8 October 2017
United Nations	“History of the League of Nations”, United Nations Office of Geneva , (Çevrimiçi) https://www.ungeneva.org/en/library-archives/league-of-nations/covenant#:~:text=The%20Treaty%20of%20Versailles%20was,a%20preamble%20and%2026%20articles , Erişim Tarihi: 25 September 2017
League of Nations	“The Covenant of the League of Nations”, League of Nations , Official Journal, February 1920, (Çevrimiçi) https://libraryresources.unog.ch/ld.php?content_id=32971179 , Erişim Tarihi: 25 October 2017
U.S. Department of State	“Proximity Peace Talks in Dayton”, U.S Department of State , Daily Press Briefing, 2 November 1995
U.S. Department of State	“Draft Documents to Parties”, U.S Department of State , Daily Press Briefing, 2 November 1995

- U.S. Department of State** of “General Framework for Peace”, **U.S. Department of State**, Daily Press Briefing, 2 November 1995
- U.S. Department of State** of “Peace Talks in Dayton”, **U.S. Department of State**, Daily Press Briefing, 8 November 1995
- U.S. Department of State** of “Statement of the Deputy Secretary of State Strobe Talbott”, **U.S. Department of State**, Office of the Spokesman, Washington DC, 9 November 1995, (Çevrimiçi) <https://1997-2001.state.gov/regions/eur/bosnia/bostal2.html>, Erişim Tarihi: 01.07.2017
- U.S. Department of State** of “Remarks and a Statement by the Secretary of State Warren Christopher at the Signing of the Agreement Implementing the Federation of Bosnia and Herzegovina”, **U.S. Department of State**, 10 November 1995
- U.S. Department of State** of “Peace Talks in Dayton”, **U.S. Department of State**, Daily Press Briefing, 13 November 1995
- U.S. Department of State** of “United States Relations with Russia After Cold War”, **U.S. Department of State**, (Çevrimiçi) <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/pubs/fs/85962.htm> , Erişim Tarihi: 25 September 2017
- U.S. Department of State** of Derek Chollet, Bennett Freeman, The Road to Dayton – US Diplomacy and the Bosnia Peace Process, May - December 1995, **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, 2005, s.77, (Çevrimiçi) <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB171/>, Erişim Tarihi: 25.09.2017
- U.S. Department of State** of “The Road to Geneva – The Patriarch Letter and NATO Bombing”, **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, Chapter Four, (Çevrimiçi) <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB171/ch04.pdf>, Erişim Tarihi: 28.12.2020
- U.S. Department of State** of Derek Chollet, Bennett Freeman, The Road to Dayton – US Diplomacy and the Bosnia Peace Process, May - December 1995, “Preparing for Proximity Talks”, Chapter 7 , **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, 2005, s.167, (Çevrimiçi) <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB171/ch07.pdf>, Erişim Tarihi: 22.11.2020
- U.S. Department of State** of “Holbrooke and Owen interview”, **U.S. Department of State**, Dayton History Project, National Security Archive, 10 June 1996, (Çevrimiçi)

<https://www.cia.gov/readingroom/docs/1996-06-18.pdf>, Erişim Tarihi: 25.10.2020

U.S. Department of State “President Woodrow Wilson’s 14 Points”, Records of the United States Senate, National Archive, (Çevrimiçi) <https://www.archives.gov/milestone-documents/president-woodrow-wilsons-14-points#transcript>, Erişim Tarihi: 18.02.2018

U.S. Department of State “DCI Statement, Current and Projected National Security Threats”, **U.S. Government Printing Office**, Washington DC, 2 February 1999

U.S. Department of State “Joint Press Conference By President Clinton and President Jacques Chirac of France”, **The White House**, Office of the Press Secretary, 19 February 1999

U.S. Department of State “President Clinton Statement on Kosovo and NATO Intervention”, Daily Press Briefing, 10 March 1995, (Çevrimiçi) https://1997-2001.state.gov/policy_remarks/1999/990319_clinton_kosovo.html, Erişim Tarihi: 11.07.2018

Gazeteler ve Video Kaynakları

Albanian Telegraphic Agency “Number of Assylum Seekers in Switzerland Increases”, 11 January 1999

Albanian Telegraphic Agency “Kosova Leader Urges NATO Immedetiade Intervention”, 16 January 1999

Associate Press “Bosnia Calls on on Lord Owen to Step Down as Negotiator”, 8 January 1994,(Çevrimiçi) <https://apnews.com/article/c5dfe9aaccf46798fd89e25591a5f0>, Erişim Tarihi: 08.12.2017

Associate Press “Karadzic Denies Carter Ceasefire Report”, 20 December 1994, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=3RpYcZ9ZmG0>, Erişim Tarihi: 30.12.2017

Associate Press “Vermon and Silajdzic on NATO Bombing”, 04 September 1995, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=w7Cs3zA6RIs>, Erişim Tarihi: 22.04.2016

Associate Press “Sarajevo Residents React to Agreement”, 8 September 1995, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=AqiaMwFt0GY>, Erişim Tarihi: 11.02.2017

- Associate Press** “Prime Minister Haris Silajdzic Offers to Resign”, 04 August 1995, (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=D-Qf_UfMXEY, Erişim Tarihi: 11.08.2017
- Associate Press** “Croatia Flag Flies Over Knin”, 05 August 1995, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=Or3rkL3StlY>, Erişim Tarihi: 10.03.2018
- Associate Press** “Silajdzic May Resign”, 09 August 1995, (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=a-nRUj_hpKQ, Erişim Tarihi: 12.08.2017
- Associate Press** “Bosnia Peace Talks Update, Foreign Ministers, Geneva, Switzerland”, 8 September 1995, (Çevrimiçi) <http://www.aparchive.com/metadata/youtube/b9ddf0e198a69fd9e242eadddf6edf34>, Erişim Tarihi: 01.07.2017
- Associate Press** “Bosnian Peace Talks Begin”, 1 November 1995, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=O1ysNk4dVpI>, Erişim Tarihi: 12.02.2016
- Associate Press** “EU Bosnia Negotiator Carl Bildt Press Conference”, 1 November 1995, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=MY4tkqamIZc>, Erişim Tarihi: 30.12.2016
- Associate Press** “Croat – Muslim Federation Accord in Dayton”, 10 November 1995, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=c9TRq097jFM>, Erişim Tarihi: 17.01.2018
- Associate Press** “Gas and Supplies Return to Sarajevo” , 15 November 1995, (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=X2_k62cQBwo, Erişim Tarihi: 12.02.2017
- Associate Press** “France, Rambouillet, Kosovo Peace Talks under way”, 02 February 1999
- Associate Press** “France – Serb President Milutinovic at Loggerheads with NATO”, 21 February 1999, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=RmVVah9q6pk>, Erişim Tarihi: 22.02.2018
- Associate Press** “Paris - Serbian Delegation Arrive for Peace Talks” , **Associate Press**, 14 March 1999, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=5vzMGQ33FnM>, Erişim Tarihi: 27.02.2018
- Associate Press** “Bill Clinton on NATO Attacks”, **Associate Press**, 23 March 1999, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=WrcOWkGCbas>, Erişim Tarihi: 27.02.2018

Tarihi: 17.02.2018

- Associate Press** “Holbrooke, Yugoslavia – Kosovo Crisis”, 24 March 1999, (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=Umpoz4vRx_k, Erişim Tarihi: 28.02.2018
- BBC** “Shells Rip into Sarajevo Marketplace, Killing more than 25 – Bosnian Prime minister Calls for Suspension of the Peace Talks”, 29 August 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/august95/8-28/index.html>, Erişim Tarihi: 25.11.2017
- BBC** “The death of Yugoslavia, Pax Americana”, Episode Six, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=cm8IsQhZYLs>, Erişim Tarihi: 24.12.2020
- BBC** “Cook Presses Kosovo Deadline”, 30 January 1999, (Çevrimiçi) <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/265907.stm>, Erişim Tarihi: 17.01.2017
- BBC** “Three Week Deadline Over Kosovo”, 30 January 1999, (Çevrimiçi) <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/265277.stm>, Erişim Tarihi: 22.01.2017
- BBC** “Proposal for Peace – Mixed Signals”, 30 January 1999, (Çevrimiçi) <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/265887.stm>, Erişim Tarihi: 22.01.2017
- BosNet** “Srpska A “Bitter Pil”l”, 11 September 1995
- BosNet** “Worst Peace or Worst War”, 12 September 1995
- BosNet** “Silajdzic on the Relations Croatia – Bosnia and Herzgovina”, 23 September 1995
- BosNet** “Bosnian Government Said it Will Boycot New York Peace Talks”, 23 September 1995
- BosNet** “Holbrooke - Izetbegovic”, 01 October 1995
- BosNet** “EU More Active in Bosnia”, 1 October 1995
- BosNet** “Twenty Goals of Bosnia Delegation at the Negotiations in USA”, 22 October 1995
- BosNet** “Peace Talks, Wright – Paterson Air Force Base, Ohio”, 1 November 1995

- CNN** “Croatian Capture Knin”, 05 August 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/august95/8-05/index.html>, Erişim Tarihi: 10.04.2018
- BosNet** “NATO Uses Cruise Missiles on Serb Targets, Serbs Say They Had A Deal for A Delay”, 10 September 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/sep95/9-10/pm/index.html>, Erişim Tarihi: 03.11.2017
- BosNet** “Serbian – Americans Protests NATO Bombings”, 10 September 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/sep95/9-10/am/index.html>, Erişim Tarihi: 22.01.2016
- BosNet** “Sarajevans Reap Benefits of NATO Attacks, Some Argue Response Came Very Late”, 12 September 1995, (Çevrimiçi) <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SPRST%201999%202.pdf>, Erişim Tarihi: 05.02.2017
- BosNet** “Cold Peace for Russia and USA? Superpowers Struggle to Find Middle Ground in the Balkans”, 13 September 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/sep95/9-13/superpowers/index.html>, Erişim Tarihi: 22.01.2016
- BosNet** “USA Envoy Warns Against False Hopes”, September 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/sep95/9-15/clancy/index.html>, Erişim Tarihi: 15.01.2016
- BosNet** “U.S Diplomat Arrives for Talks With Russians, Talbott Says More on Plate than Bosnia”, 15 September 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/sep95/9-14/russia/index.html>, Erişim Tarihi: 17.11.2017
- BosNet** “NATO Extends Deadline to for Bosnian Serbs to Move Weapons”, 17 September 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/sep95/9-17/index.html>, Erişim Tarihi: 10.07.2016
- BosNet** “Fighting Continues to Threaten Peace Initiative”, 01 October 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/oct95/10-01/pm/index.html>, Erişim Tarihi: 28.05.2017
- BosNet** “Bosnia Ceasefire Delayed Again ”, 10 October 1995, (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/oct95/10-10/pm/index.html>, Erişim Tarihi: 08.11.2016

BosNet		“Bosnia Peace Talks Open”, 1 November 1995, (Çevrimiçi) http://edition.cnn.com/WORLD/Bosnia/updates/nov95/11-01/am/index.html , Erişim Tarihi: 14.08.2016
DW News		“Elysee Treaty – A Model for Reconciliation” , 22 January 2013, (Çevrimiçi) https://www.dw.com/en/elys%C3%A9e-treaty-a-model-for-reconciliation/a-16078972 , Erişim Tarihi: 12.10.2016
The Guardian		“Rambouillet – The Last Throw of the Dice”, 18 July 1999, (Çevrimiçi) https://www.theguardian.com/world/1999/jul/18/balkans6 , Erişim Tarihi: 17.05.2017
Kosovo Center	Information	“President Rugova Receives U.S. Assistant Secretary of State Kornblum”, 21 April 1997
Kosovo Center	Information	“President Rugova Discusses Kosova with Ambassadors Holbrooke and Gelbard”, 10 May 1998
Kosovo Center	Information	“President Rugova Meets with Rexhep Qosja, LBD Leader”, 02 February 1999
Kosovo Center	Information	“UCK to Attend Rambouillet Talks Despite Demaci’s Opposition” , Kosovo Information Center , 02 February 1999
Kosovo Center	Information	“Rugova’s Press Advisor”, 05 February 1999
New York Times		“Europe’s Envoy in Yugoslav Crisis Quits”, 26 August 1992, (Çevrimiçi) https://www.nytimes.com/1992/08/26/world/europe-s-envoy-in-yugoslav-crisis-quits.html , Erişim Tarihi: 18.08.2017
New York Times		“Bosnia’s Bitter Enemies Sit Down and Talk in Geneva”, New York Times, 4 January 1993, (Çevrimiçi) https://www.nytimes.com/1993/01/04/world/bosnia-s-bitter-enemies-sit-down-and-talk-in-geneva.html , Erişim Tarihi: 01.05.2017
New York Times		“The Foiled Peace Efforts”, 15 May 1993
New York Times		“Act Now to Save Kosovo” 19 May 1999, (Çevrimiçi) https://www.nytimes.com/1993/05/19/opinion/IHT-act-now-to-save-kosovo.html , Erişim Tarihi: 11.07.2017
New York Times		“America Prolongues the War in Bosnia”, 10August 1995, (Çevrimiçi) https://www.nytimes.com/1995/08/09/opinion/america-prolongs-the-war-in-bosnia.html , Erişim Tarihi: 15.08.2017

New York Times	“Split Divides President and Premier in Bosnia”, 16 August 1995, (Çevrimiçi) https://www.nytimes.com/1995/08/16/world/split-divides-president-and-premier-in-bosnia.html , Erişim Tarihi: 07.08.2017
New York Times	“Extent of Croat – Bosnia Advance Threatens U.S Brokered Peace”, 20 September 1995, (Çevrimiçi) https://www.nytimes.com/1995/09/19/world/extent-of-croat-bosnia-advance-threatens-us-brokered-peace.html Erişim Tarihi: 18.01.2017
New York Times	“Grenade Fired From Street Into USA Embassy in Moscow”, (Çevrimiçi) https://www.nytimes.com/1995/09/14/world/grenade-fired-from-street-into-us-embassy-in-moscow.html , Erişim Tarihi: 20.11.2017
New York Times	“The UN at 50, Words of Warning, Words of Hope as Marathon Reaches Finish Line”, 25 October 1995, (Çevrimiçi) https://www.nytimes.com/1995/10/25/world/the-un-at-50-words-of-warning-words-of-hope-as-marathon-reaches-finish-line.html , Erişim Tarihi: 30.12.2017
New York Times	“To Spur Talks, Christopher Jumps Into the Bosnia Efforts”, 26 September 1995, (Çevrimiçi) https://www.nytimes.com/1995/09/26/world/conflict-balkans-diplomacy-spur-talks-christopher-jumps-into-bosnia-effort.html , Erişim Tarihi: 14.03.2017
New York Times	“Briton Issues An Ultimatum to Both Sides Over Kosovo”, 31 January 1999, (Çevrimiçi) https://www.nytimes.com/1999/01/31/world/briton-issues-an-ultimatum-to-both-sides-over-kosovo.html , Erişim Tarihi: 17.01.2017
New York Times	“Serbian Police Reportedly Beat Two Case-Fire Monitors”, 23 February 1999, (Çevrimiçi) https://www.nytimes.com/1999/02/23/world/serbian-police-reportedly-beat-two-cease-fire-monitors.html , Erişim Tarihi: 11.07.2017
Jutarnjilist	“20 Godina Dayton – Sporazum koji je zaustavio rat u Bosnia”, 27 November 2015, (Çevrimiçi) https://www.jutarnji.hr/globus/20-godina-daytona-sporazum-koji-je-zaustavio-rat-u-bosni-192460 , Erişim Tarihi: 15.02.2018
OMRI	“Karadzic on the War Against Bosnian Serbs”, 22 September 1995
OMRI	“Balkan Peace Talks”, 5 November 1995
Prishtina Daily Report	Communiqué 33, Kosova Liberation Army, 20 May 1997
Prishtina Daily Report	Communiqué 43, Kosova Liberation Army, 04 March 1998
Radio Free Europe	“Granič – Pored SAD, Najveće Zasluge za Opstanak BiH Idu Hrvatskoj”, 19

November 2015, (Çevrimiçi) <https://www.slobodnaevropa.org/a/granic-pored-sad-najvece-zasluge-za-opstanak-bih-idu-hrvatskoj/27373039.html>, Erişim Tarihi: 17.02.2018

Radio Free Europe	“End to Sanctions - Contribution to Dayton Talks”, 12 November 1995
Radio Free Europe	“Milosevic Backs Down on Walker Expulsion”, 22 January 1999
Radio Free Europe	“Walker says Recak was massacre”, 25 January 1999
Radio Free Europe	“Albanian President Claims Kosovar Mediation Success”, 27 January 1999
Radio Free Europe	“NATO Issues Final Warning to Serbs and Kosovars”, 29 January 1999
Radio Free Europe	“Western Leaders Issue Warnings”, 31 January 1999
Radio Free Europe	“Kosova Rebels Agree to Attend Peace Talks”, 1 February 1999, (Çevrimiçi) https://www.rferl.org/a/1090472.html , Erişim Tarihi: 22.01.2022
Radio Free Europe	“Albanian Foreign Minister Calls on UCK to Join Talks”, 03 February 1999
Radio Free Europe	“Serbian Orthodox Church Wants Role in Talks”, 04 February 1999
Radio Free Europe	“Albright Gives Backing to Majko”, 05 February 1999
Radio Free Europe	“Albanian Parties Back Rambouillet Talks”, 05 February 1999
Radio Free Europe	“Milosevic’s Party Backs Peace Conference”, 05 February 1999
Radio Free Europe	“Chirac Opens the Rambouillet Talks”, 8 February 1999
Radio Free Europe	“What Mandate Does Milosevic’s Delegation Have”, 9 February 1999
Radio Free Europe	“Brcko Hearings Open”, 07 February 1999
Radio Free Europe	“Both Sides Agreed to Accept 10 Principles”, 07 February 1999
Radio Free Europe	“Foreign Ministers Return to Rambouillet” , 10 February 1999
Radio Free Europe	“Rambouillet Peace Talks To Go Into Second Week”, 12 February 1999
Radio Free Europe	“Milosevic Rules Out NATO Troops in Kosovo”, 17 February 1999
Radio Free Europe	“Russia Still Holding Out For Breakthrough in Rambouillet”, 22 February 1999
Radio Free Europe	“Serbia Denounces Agreement”, 18 March 1999

Radio Free Europe	“Milosevic to Meet with Holbrooke”, 22 March 1999
Radio Free Europe	“NATO, Serbia Reach Military Agreement on Kosova” , 3 June 1999
Reuters	“Contact Group Prepares Ultimatum” , 30 January 1999
Reuters	“British Foreign Secretary Robin Cook Shakes Hands With Kosovo Albanian Leader Rugova upon his arrival in Skopje, 30 January 1999, (Çevrimiçi) https://www.alamy.com/british-foreign-secretary-robin-cook-r-shakes-hands-with-kosovo-albanian-leader-ibrahim-rugova-l-upon-his-arrival-in-skopje-january-30-cook-arrived-from-belgrade-where-he-met-with-yugoslav-president-slobodan-milosevic-the-british-foreign-secretary-travelled-today-to-the-former-yugoslavia-to-deliver-a-demand-for-an-end-to-the-kosovo-conflict-to-the-two-sides-niekrjre-image381843973.html , 17.01.2017
Spiegel	“Treaty Heralded New Era in Franco - German Ties”, 22 January 2013, (Çevrimiçi) https://www.spiegel.de/international/europe/the-elysee-treaty-has-been-a-cornerstone-of-european-stability-a-879002.html , Erişim Tarihi: 15.12.2016
Voice of America	“Bosnia Talks”, 25 September 1995
Voice of America	“Bosnia Boycot”, 24 September 1995
Voice of America	“President Clinton Says there is a Real Chance for Peace in Bosnia as a Result of Persistent U.S Diplomacy and NATO Bombing ”, 23 September 1995
Voice of America	“President Clinton Has Telephoned Russian President Yeltsin”, 27 September 1995
Voice of America	“Ohio Peace Talks”, 31 October 1995
Voice of America	“Bosnia Dayton Peace Talks” 8 November 1995
Voice of America	“Kosovo Unrest” ¹ , 10 May 1998
Voice of America	“UCK Names its Representatives” , 03 February 1999
Voice of America	“The Serbian Parliament it is Debating Whether to Take Part in Peace Negotiations”, 04 February 1999
Voice of America	“Kosovo Talks”, 05 February 1999
Voice of America	“The Kosovo Talks”, 07 February 1999
Voice of America	“NATO and Kosovo”, 17 February 1999

Tanjug	“Yugoslav Government Firmly Committed to Peaceful Settlement of Crisis”, 25 August 1995
Tanjug	“Yugoslav Deputy Foreign Minister – Yugoslavia Wants Peace”, 27 August 1995
Tanjug	“Patriarch Document”, 30 August 1995
Tanjug	“Milosevic Receives Holbrooke”, 31 August 1995
Tanjug	“Karadzic, Belgrade – Pale Agreement it is Fair and Correct”, 01 September 1995
Tanjug	“Bosnian Srbs Agree to Pursue Peace Policy of Belgrade”, 04 September 1995
Tanjug	“Milosevic Receives U.S. Negotiating Team for Talks”, 04 September 1995
Tanjug	“The Joint Statement on the Ministerial Conference in Geneva on Bosnia and Herzegovina”, 08 September 1995
Tanjug	“Yugoslav Foreign Minister’s Statement – Desire for Peace it is Not a Weakness”, 08 September 1995
Tanjug	“Reactions to Adoption of the Principles of Bosnia Peace Plan”, 09 September 1995
Tanjug	“Karadzic - NATO Attacks Are Endangering Peace Plan”, 11 September 1995
Tanjug	“Bosnian Serb President Karadzic, Agreement a Step Towards Peace ”, 26 September 1995
Tanjug	“Bosnian Peace Process”, 27 September 1995
Tanjug	“Milosevic and Holbrooke Agree that a Ceasefire in Bosnia is Necessary”, 01 October 1995
Tanjug	“Akashi – Milosevic’s Contribution to Peace Talks it is Significant”, 24 October 1995
Tanjug	“Milosevic – Akashi Talks”, 25 October 1995
Tanjug	“Yugoslavia’s International Position Grow Stronger”, 27 October 1995
Tanjug	“Caution Over Balkan Peace Talks”, 29 October 1995

Tanjug	“FRY Government Approves Platform for the Ohio Talks” , 29 October 1995
Tanjug	“On the Eve of the Dayton Conference”, 1 November 1995
Tanjug	“Peace Conferecen on Bosnia in Dayton”, 2 November 1995
Tanjug	“Srem-Baranja Region – Krajina Delegation Says Talks Were Not Interapted”, 6 November 1995
Washington Post	“American Embassy Struck by Greenade”, 14 September 1995, (Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1995/09/14/american-embassy-struck-by-grenade/8ef57fd5-c5d4-43d6-a931-c215af437d7c/, Erişim Tarihi: 12.11.2017
Washington Post	“New Talks on Old Agenda- Bosnia’s Future” , 1 November 1995, (Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1995/11/01/new-talks-on-an-old-agenda-bosnias-future/c0513444-9075-4482-b5c6-e72d3e384d4b/, Erişim Tarihi: 18.12.2016
Washington Post	“Bosnian Talks Open With Warning to Leaders”, 2 November 1995, Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1995/11/02/bosnia-talks-open-with-warning-to-leaders/e29fb49f-ba1e-40f9-a5ca-820be61adf80/, Erişim Tarihi: 21.01, 2018
Washington Post	“Serbs Tried to Cover Massacre”, 28 January 1999, (Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1999/01/28/serbs-tried-to-cover-up-massacre/7f77c7e7-7a87-472e-b177-f679a76a2454/ , Erişim Tarihi: 25.02.2017
Washington Post	“NATO Approves Strikes in Yugoslavia”, 31 January 1999, (Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1999/01/31/nato-approves-strikes-in-yugoslavia/2eb5fea3-9dc3-43bf-9431-7d40756d91f0/, Erişim Tarihi: 17.01.2016
Washington Post	“Kosovo Mediation Near Failure”, 29 May 1999,(Çevrimiçi) https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/balkans/stories/brussels052999.htm, Erişim Tarihi: 05.03.2018

ÖZGEÇMİŞ

Drenusha Kamberi, 2005 yılında Kuzey Makedonya' da Güney Doğu Avrupa Üniversitesinde Kamu Yönetimi Bölümünde lisans eğitimine başlamış. 2010 aynı Fakültesinde, Diplomasi Bölümünde yüksek lisans mezun olmuştur. 2012 yılında Tetova Devlet Üniversitesinde araştırma görevlisi olarak çalışmıştır . 2014 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programına başlamıştır.

